

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

EX. A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947:64
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG
RÖRANDE
DÖVSTUMSUNDERVISNINGEN

AVGIVET AV
1945 ÅRS DÖVSTUMSUTREDNING

S T O C K H O L M
1 9 4 7

Statens offentliga utredningar 1947

Kronologisk förteckning

1. Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. Hæggström. xv. 284 s. S.
2. Betänkande angående fiskerinäringens efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. Antonsons, Göteborg. 325 s. Jo.
3. Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras rätkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. Sv. Tryckeri AB. 84 s. K.
4. Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. Hæggström. 126 s. K.
5. 1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande. Del 2. Beckman. 170 s. Fö.
6. Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. m. Idun. 64 s. K.
7. Betänkande med förslag angående lantmåteripersonalens organisation samt avlöningsförhållanden m. m. Marcus. 132 s. Jo.
8. Betänkande med förslag angående fiskets administration m. m. Kihlström. 155 s. Jo.
9. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. Beckman. 166 s. E.
10. Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. Beckman. 262 s. S.
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 8. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. Idun. 148 s. E.
12. Ungdomens fritidsverksamhet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 4. V. Petterson. 392 s. Ju.
13. Betänkande med utredning rörande riksräkenskapsverkets organisation. Marcus. 114 s. Fi.
14. Handeln med olja. Betänkande med förslag avgivet av oljeutredningen 1945. Hæggström. 343 s. 4 pl. Fo.
15. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till löneriglering för övningslärare. Sv. Tryckeri AB. 370 s. Fi.
16. Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark och Norge om erkännande och verkställighet av domar i brottmål m. m. Norstedt. 24 s. Ju.
17. Stöd åt utvecklingshämmande ungdom. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 5. V. Petterson. 144 s. Ju.
18. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 2. Förslag angående yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 324 s. S.
19. Kompetensfordringar för statliga, vissa halvstatliga och kommunala tjänster samt sådana yrken och befattningar, för vilkas utövande kräves av statlig myndighet utfärdad behörighetsförklaring eller legitimation. V. Petterson. 288 s. S.
20. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 15. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras rätkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Älvsborgs län. Beckman. 48 s. K.
21. Socialvårdskommitténs betänkande. 15. Utredning och förslag angående särskilda barnbidrag och bidragsförskott m. m. V. Petterson. 114 s. S.
22. Betänkande med förslag till ändrad lagstiftning angående handel med skrot, lump och begagnat gods. Sv. Tryckeri AB. 125 s. H.
23. 1945 års lönekommitté. 2. Betänkande med förslag till statens allmänna avlöningsreglemente m. m. Marcus. 289 s. Fi.
24. Betänkande rörande ett centralt arbetsmarknadsorgan. Norstedt. 220 s. S.
25. 1945 års akademikerutredning. Norstedt. 64 s. E.
26. Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen. Del 2. Saneringen av stadssamhälleens byggelse. Organisationens av låne- och bidragsverksamheten för bostadsändamål. Idun. 598 s. S.
27. Betänkande med förslag till ändrad ordning beträffande vissa helgdagar. Katalog och Tidskriftstryck. 75 s. E.
28. Stuveriverksamheten i svenska hamnar. Hæggström. 110 s. H.
29. Valförslansordningar för sjöfolk i hamn. Hæggström. 118 s. H.
30. Betänkande med förslag till lag om regionkommuner m. m. Beckman. 214 s. S.
31. Betänkande med förslag angående utbildning av befäl för handelsflottan m. m. Idun. 264 s. H.
32. Utredning med synpunkter på sågverksdriften i Norrland och förslag angående inrättande av en central sågverksskola. V. Petterson. 150 s. 1 karta. Jo.
33. Redogörelse i sammandrag för utredning rörande planering av jordbruket och skogsbruket i Neder-torneå kommun. V. Petterson. 177 s. 6 pl. 1 karta. Jo.
34. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 9. Gymnasiet. Idun. 622 s. E.
35. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 12. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras rätkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Malmöhus län. Beckman. 43 s. K.
36. Vid andra riksskogstaxeringer av Norrland åren 1938—42 använd metodik och härom vunna erfarenheter. Redogörelse avgiven av 1937 års riksskogstaxeringsnämnd. V. Petterson. 205 s. Jo.
37. 1945 års skogshärbärgesutrednings betänkande. Del 1. Utredning rörande bostads- och levnadsförhållandena på hemmanskogarna med förslag till åtgärder för bostadsbeständets komplettering och förbättrande. Idun. 301 s. S.
38. Lagerberedningens förslag till jordabalk. 1. Norstedt. 313 s. Ju.
39. Supplement nr 7 till Sveriges familjenamn 1920. Statens Reproduktionsanstalt. 112 s. Ju.
40. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 11. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras rätkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kristianstads län. Beckman. 40 s. K.
41. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 7. Tiden juli 1945—juni 1946. Idun. 449 s. Fo.
42. Betänkande angående organisationen av försöksverksamheten på jordbrukets område. Katalog och Tidskriftstryck. 252 s. Jo.
43. Betänkande med förslag om upphävande av äldre giftermålsbalken. Norstedt. 72 s. Ju.
44. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 3. Statens sjukhusutrednings av år 1943 betänkande. 3. Utredningar och förslag angående sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 176 s. 8 pl. I.
45. Polisen och allmänheten. Betänkande med förslag till tjänstereglemente för polisväsendet. Idun. 126 s. I.
46. Betänkande angående familjeliv och hemarbete. Beckman. 320 s. S.
47. Fiskerättskommitténs förslag till fiskelag jämte därmed sammanhängande författningar. V. Petterson. 558 s. 2 pl. Jo.
48. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 8—10. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras rätkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kalmar län, Gotlands län och Blekinge län. Beckman. 68 s. K.
49. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 10. Flickskolan. Idun. 253 s. E.
50. Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln. Beckman. 197 s. E.
51. Betänkande om granskning och antagning av läroböcker. Hæggström. 137 s. E.
52. Möbler. Betänkande avgivet av 1946 års möbelutredning. Stockholms Bokindustri AB. 368 s. H.
53. Kommunallagskommitténs betänkande 1 med förslag angående ändringar i kommunallagarnas bestämmelser om borgerlig primärkommuns kompetens och om kvalificerad majoritet. Idun. 216, 72* s. I.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947:64
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG
RÖRANDE
DÖVSTUMUNDERVISNINGEN

AVGIVET AV
1945 ÅRS DÖVSTUMUTREDNING

STOCKHOLM 1947
IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG, ESSELTE AB

717689

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERIEN 1897

BETÄNKANDE ÖFR FÖRSTA
BORÅRDE
DÖSTUMUNDEVALSNINGEN

ÅR 1897

1897 ÅRS DÖSTUMUNDEVALSNINGEN

STOCKHOLM 1897

ALM. BOKFÖRLAGS FÖRLAG

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
<i>Skrivelse till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet</i>	5
I. Utredningsuppdraget m. m.	7
II. Inledning	11
III. Den nuvarande organisationen av dövstumskolväsendet	13
IV. Dövstumheten och dövstumundervisningen	16
V. Dövstumhetens orsaker, lytets frekvens, beräkning av erforderliga elevplatser	24
Dövhetens orsaker s. 24. — Elevberäkningar s. 25.	
VI. Förskolor för dövstumma barn	44
Förskolefrågans behandling i tidigare utredningar m. m. s. 44. — Nuvarande förskolor s. 48. — Utredningen s. 50. — Frågan om förskoleplikt s. 56. — Åtgärdernas omfattning s. 58. — Frågan om huvudmannaskapet för de föreslagna skolorna s. 60. — Antal erforderliga elevplatser vid förskolorna s. 61. — Frågan om särskilda förskolor för oegentligt dövstumma och svagt begåvade dövstumma barn s. 64. — Skolornas organisation och placering s. 66. — Skolornas karaktär s. 69. — Registreringen av döva förskolebarn m. m. s. 71. — Personalbehovet s. 73. — Erforderliga byggnader s. 76. — Övergångsförhållanden s. 77. — Läsårets längd, den dagliga undervisningstiden m. m. s. 77. — Kostnader s. 80. — Sammanfattning av förslag s. 83.	
VII. Frågor rörande elevernas förläggning, skolinternatets anordning, m. m. . .	83
Elevernas förläggning s. 84. — Dövstumskolornas internat. Behov av modernisering s. 87. — Upprätthållande av disciplin, frågan om agan i dövstumskolorna s. 101. — Elevernas arbetsbörda, dagordning, m. m. s. 103. — Motivering för införande på schemat av rytmik s. 107. — Erforderliga åtgärder, kostnader s. 109. — Sammanfattning och förslag s. 111.	
VIII. Elevintagning varje eller vart annat år	112
IX. Biträdande lärare	116
X. Elevantalet i dövstumskolornas klassavdelningar	124
XI. Åtgärder för utnyttjande vid undervisningen av förefintliga hörselrester hos eleverna	128
XII. Vissa frågor rörande läroböcker, undervisningsmateriel m. m.	144
XIII. Slöjd- och hantverksundervisningen i barndomsskolorna	150
Slöjd- och hantverksundervisningen för gossar s. 150. — Slöjdundervisningen för barndomsskolornas flickor s. 160.	
XIV. Yrkesvägledning och yrkesval	163
XV. Frågor rörande den dövstumma ungdomens fortsatta utbildning efter avgång från barndomsskola	168
Den nuvarande organisationen av fortsättnings- och yrkesundervisningen för dövstum ungdom s. 168. — Behandlingen av frågor rörande den fortsatta utbildningen i tidigare utredningar s. 169. — Utredningen s. 173. — Behov av teoretisk utbildning s. 175. — Behov av praktisk utbildning s. 177. — Elevberäkningar s. 183. — Fortsättningsskola för dövstumma gossar s. 184.	

— Motivering för en utbildningslinje i metallarbete. Erforderliga åtgärder s. 188. — Frågan om samorganisationen av de båda dövstumskolorna i Vänersborg s. 191. — Lantbruksskolan för dövstumma gossar s. 193. — De dövstumma flickornas utbildning efter genomgång av barndomsskola s. 197. — Vissa frågor rörande enskild utbildning m. m. s. 201. — Frågan om enhetlig registrering av de dövstumma s. 203. — Sammanfattning av förslagen s. 204.	
XVI. Frågan om en teoretisk fortsättningskollinje för studiebegåvad dövstum ungdom	206
XVII. Fortbildningsverksamhet för dövstumma	210
Föreläsningar för dövstumma s. 214. — Teoretiska fortsättningskurser s. 215. — Avläsekurser s. 215. — Folkhögskolverksamhet för dövstumma s. 216. — Brevskola s. 221.	
XVIII. Lärarutbildningen	222
Utbildning av lärare i kunskapsämnen s. 223. — Omläggning av utbildningen av ämneslärare s. 229. — Lärare vid seminariet s. 233. — Elevstipendier m. m. 237. — Erforderliga lokaler m. m. s. 238. — Utbildning av biträdande lärare för förskolorna samt av lärare för vårdanstaltens skolhem s. 239. — Utbildning av övriga lärare s. 240. — Kostnader s. 243. — Sammanfattning s. 244.	
XIX. Förläggnings- och byggnadsfrågor m. m.	245
Frågan om förläggningen av östra dövstumskoldistriktets upptagningsskola s. 245. — Förläggnings- och byggnadsfrågan för dövstumskolan i Lund s. 252. — Vissa önskemål rörande inredningen av dövstumskolornas klassrum s. 259.	
XX. Kostnader för av utredningen föreslagna nybyggnader för dövstumundervisningen	261
XXI. Vissa frågor rörande skolan för oegentligt dövstumma samt rörande särskild undervisning för barn lidande av lomhördhet samt av språk- och talrubbingar	268
Vissa frågor rörande skolan för oegentligt dövstumma s. 268. — Frågor rörande särskild undervisning för lomhörda barn s. 269. — Behov av särskilda pedagogiska anordningar för barn med språk- och talrubbingar s. 278.	
XXII. Förslag till ändrad lydelse av Kungl. Maj:ts stadga ang. dövstumundervisningen	285
Stadgeförslag s. 285. — Specialmotivering till stadgeförslaget s. 310.	
XXIII. Sammanfattning av utredningens förslag	323
Bilaga 1. Antalet dövstumma i riket den 30/6 1946 och åldersfördelningen bland dem	327
Bilaga 2. Yrkesfördelningen bland de dövstumma	329
Bilaga 3. Yrkesfördelningen bland dem, som genomgått fortsättningsskola för dövstumma. Yrkesvalet för lärjungar, som befriats från fortsättningsskola	333
Bilaga 4. Dövstumlärarutbildningen i några främmande länder	337

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet.

1945 års dövstumutredning får härmed vördsamt överlämna betänkande och förslag rörande dövstumundervisningen.

Stockholm den 26 november 1947.

RUBEN WAGNSSON.

SVEN LARSSON.

O. MALMBORG.

/ Nils Malm.

Herr Stenroos och (här) för Kungl. Högskolestyrelsen.

1915 års höstmanuskript för denna års höstmanuskript och första års höstmanuskript.

Stockholm den 20 november 1917.

RUBEN WÄGSSON

Zyris Larsson
O. Mattsson

Yris Larsson

I. Utredningsuppdraget m. m.

Genom beslut den 26 oktober 1945 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla tre sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag rörande dövstumskolväsendet och därmed sammanhängande frågor.

I det yttrande till statsrådsprotokollet, varmed föredragande departementschefen statsrådet Erlander anmälde berörda ärende, anfördes bland annat följande.

»Före den 1 juli 1938 omhänderhades dövstumundervisningen av landstingen och vissa städer. Landet var indelat i sju dövstumskoldistrikt; i vart och ett av dem upprätthölls en dövstumskola. Skolorna åtnjöto statsbidrag. Sedan 1937 års riksdag beslutat, att staten skulle från och med den 1 juli 1938 under vissa förutsättningar övertaga dövstumundervisningsväsendet, framlades i proposition till 1938 års riksdag (nr 212) förslag till organisation av detsamma. Propositionen blev i huvudsak bifallen av riksdagen (riksdagens skrivelse nr 241). Stadga för dövstumundervisningen utfärdades den 3 maj 1940 (nr 347). Sedermera har riksdagen i anledning av propositioner 1942 (nr 246), 1944 (statsverkspropositionen, åttonde huvudtiteln, punkten 200) och 1945 (nr 221) vidtagit vissa ändringar eller jämkningar i den år 1938 beslutade organisationen. Denna omfattar nu fyra dövstumskoldistrikt — södra, västra, östra och norra — med var sin upptagningsskola, för närvarande förlagda till respektive Lund, Vänersborg, Stockholm och Härnösand. Därjämte finnas en specialskola i Örebro för oegentligt dövstumma, tre fortsättningsskolor, förlagda till Vänersborg, Växjö och Broby gård, och en vårdanstalt för dövstumma med komplicerat lyte, för närvarande provisoriskt förlagd till Gävle men avsedd att inom en nära framtid flyttas till egendomen Mogård i Östergötland.

Trots att dövstumskolororganisationen genom nyssnämnda, under de senare åren fattade beslut nått en viss fasthet, åtminstone i yttre avseende, återstå likväl åtskilliga svävande frågor, avseende såväl den yttre som den inre skolorganisationen, vilka kräva en lösning, innan dövstumskolväsendet kan anses ha uppnått en tillfredsställande standard i olika avseenden. De frågor, på vilka jag syftar, äro enligt min mening av den beskaffenhet att de erfordra en utredning genom särskilda inom ecklesiastikdepartementet tillkallade utredningsmän, vilka böra äga att vid uppdragets fullgörande i den utsträckning så finnes påkallat anlita experter.

En ännu olöst fråga, avseende dövstumskolväsendets yttre organisation, är spörsmålet om den definitiva förläggningen av östra dövstumskoldistriktets upptagningsskola, vilken för närvarande är förlagd till Manilla å Djurgården i Stockholm. Min företrädare i ämbetet förutsatte, att denna fråga skulle bli föremål för ytterligare undersökningar, innan ett avgörande träffades. Riksdagen har i skrivelsen 1945:425 framhållit angelägenheten av att detta spörsmål utan alltför stor tidsutdräkt bringas till sin lösning. Jag delar för egen del denna uppfattning. Det bör ankomma på utredningsmännen att taga denna fråga under övervägande och söka ge densamma en tillfredsställande lösning. Utredningsmännen böra också ägna uppmärksamhet åt önskvärdheten av att åstadkomma en modernisering av vissa lokaler i de skolor, som icke stå inför nybygg-

nad. Det torde vara möjligt att genom vissa icke alltför kostsamma anordningar höja trevnaden för barnen i skolinternaten.

Åtskilliga av de organisationsproblem i övrigt inom dövstumskolväsendets område, vilka för närvarande äro aktuella, ha berörts av 1945 års riksdag i dess nyssnämnda skrivelse nr 425. Till dem höra frågorna om förskolundervisning åt dövstumma småbarn, om det lämpliga barnantalet i klasserna samt om de dövstummas yrkesutbildning. Dessa spörsmål böra de sakkunniga taga under omprövning. Överhuvud taget böra utredningsmännen underkasta dövstumundervisningen i dess helhet en översiktlig granskning.

Av särskild vikt synes mig frågan om förskolundervisning åt dövstumma barn vara. Inte minst med hänsyn till den omvårdnad, som under senare år i allt större utsträckning genom åtgärder från samhällets sida kommer fullsinnade småbarn till del, synes det påkallat att nu till omprövning upptaga frågan om mera effektiva åtgärder från de statliga myndigheternas sida för omhändertagande av dövstumma barn i förskolåldern. Det dövstumma barnet är oftast i hemmet starkt isolerat, då det saknar förutsättningar att förvärva omgivningens språk. Förbindelse med sin omgivning erhåller det blott genom mimik och gester såsom uttryck för sina mest elementära önsksningar. Den sociala anslutningen är för barnet givetvis starkt försvårad. Dess andliga utveckling kommer därigenom att bli hämmad. Även hos lomhörda barn uppstår ofta en språklig och intellektuell utvecklingshämmning, som kan försvåra barnets undervisning och dess sociala tillvänjning. För närvarande finnas endast två förskolor och skolhem för döva småbarn. Statsbidrag till dessa utgår jämlikt kungörelse den 20 maj 1938 (nr 343). Ökade möjligheter till undervisning av dövstumma barn i förskolåldern torde emellertid böra tillskapas. Målet synes mig böra vara en sådan utbyggnad nedåt av dövstumundervisningen att alla dövstumma småbarn kunna beredas omvårdnad och undervisning i för dem avpassade förskolor.

I fråga om barnantalet i klasserna är en undersökning påkallad, huruvida detta nu är så avpassat, att det i önskvärd omfattning ger utrymme för individuell undervisning.

Även frågan om yrkesval och yrkesutbildning för dövstum ungdom förtjänar omprövas, varvid särskild uppmärksamhet bör ägnas åt spörsmålen om lämpliga utbildningsgrenar och hur en förbättrad yrkesrådgivning skall kunna åstadkommas. I detta sammanhang bör frågan om ytterligare skolbildning efter avgången från barndomsskola för de bäst begåvade bland de dövstumma upptagas till behandling. De för teoretiska studier begåvade barn, som finnas bland dövstumskolans lärjungar, sakna nu möjlighet till en utbildning, som bäst motsvarar deras intellektuella förutsättningar. Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 27 oktober 1944 pekat på möjligheten av att till en av barndomsskolorna, lämpligen den till vilken dövstumlärarseminariet är knutet, samla ifrågavarande lärjungar till en fortsatt teoretisk skolgång. Vid övervägandena rörande östra dövstumskoldistriktets lokalbehov torde denna fråga lämpligen böra hållas i sikte.

Slutligen finner jag det vara av vikt, att utredningsmännen ägna uppmärksamhet åt dövstumskolornas förseende med tidsenlig teknisk utrustning. Den moderna radiotekniken har möjliggjort konstruktion av effektiva hörsel förstärkare, vilka i högre grad än vad nu är fallet kunna utnyttjas för undervisningen av barn med hörselrester. Film och ljusbilder torde även mera än hittills böra ingå i skolornas utrustning, då vid undervisning av dövstumma barn synsinnet måste anlitas. Överhuvud taget får det anses vara av största vikt att dövstumskolorna äro försedda med sådan undervisningsmateriel, som är ägnad att effektivisera undervisningen.

Det bör vara de sakkunniga obetaget att vid fullgörandet av sitt uppdrag till prövning upptaga även andra frågor än här särskilt berörda, som finnas ägnade att möjliggöra en förbättring av dövstumundervisningen och vad därmed sammanhänger.»

Den 29 oktober 1945 tillkallade departementschefen såsom sakkunniga ledamöterna av riksdagens första kammare, numera landshövdingen Ruben Wagnsson och föreståndaren Sven Bernhard Larsson samt ledamoten av riksdagens andra kammare, folkskolläraren Oscar Johan Natanael Malmberg. Åt Wagnsson uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

Den 2 november 1945 uppdrog departementschefen åt läraren vid dövstumskolan i Broby, numera filosofie licentiaten Nils Torsten Birger Malm, att tjänstgöra såsom sekreterare hos de sakkunniga.

De sakkunniga höll sitt första sammanträde den 21 november 1945 och beslöt därvid att antaga benämningen 1945 års dövstumutredning.

Med vederbörligt tillstånd har utredningen avlagt studiebesök vid samtliga svenska dövstumskolor samt vid dövstumskolor i Köpenhamn och Nyborg ävensom för överläggningar med vissa myndigheter företagit resor till Lund, Vänersborg, Trollhättan och Göteborg.

Såsom experter för överläggningar i vissa frågor har utredningen anlitat docenten vid karolinska mediko-kirurgiska institutet, medicine doktorn Lennart Karl Albert Holmgren, rektorn vid dövstumskolan å Manilla i Stockholm Ivar Manuel Ingvarsson, förra föreståndarinnan vid förskolan för dövstamma i Göteborg Annie Koch, dövstumkonsulenten inom Lunds dövstumkonsulentdistrikt Karl Johan Ek samt dövstumkonsulenten inom Stockholms distrikt Hans Gerhard Lundell. Den sistnämnde har även för utredningen utfört vissa undersökningar.

Under gången av sitt arbete har utredningen vidare haft överläggningar angående vissa med arbetet sammanhängande spörsmål med representanter för olika myndigheter och organ. Sålunda har sammanträden bl. a. hållits med rektorer och föreståndare vid dövstumskolor, med lärarkollegierna vid vissa dövstumskolor, med styrelserna för dövstumskolorna å Manilla, i Møgård och i Vänersborg, med representanter för byggnadsstyrelsen samt drättselkammaren i Lund, samt med yrkesutbildningsdelegationen av kommittén för partiellt arbetsföra.

I skrivelse till departementschefen den 6 februari 1946 gjorde utredningen en framställning angående provisoriska restaureringsarbeten vid dövstumskolan å Manilla. Utredningen har vidare avgivit remissutlåtanden till Kungl. Maj:t, den 25 oktober 1946 angående anslag till inventarier samt till möbelarkitekt för dövstumskolan i Härnösand samt den 25 augusti 1947 över kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande II: Förslag angående yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m.

I skrivelse till byggnadsstyrelsen den 13 maj 1947 har utredningen hemställt om byggnadsstyrelsens medverkan vid utredningar rörande vissa ifrågasatta byggnadsföretag för dövstumskolorna.

Med representanter för drättselkammaren i Lund har utredningen fört underhandlingar angående överlåtelse av dövstumskolans i Lund nuvarande

fastighet och förvärvande av ny tomt för skolan. Utredningen har därvid anlitat expertis från byggnadsstyrelsen.

För att tagas i övervägande eller beaktande vid fullgörandet av dess uppdrag har remissledes till utredningen överlämnats följande ärenden, nämligen

den 2 mars 1946 en framställning från Svenska Dövstumslärarsällskapet om åtgärder för effektivisering av undervisningen på dövstumskolans lågstadium m. m.,

den 21 oktober 1946 en framställning från skolöverstyrelsen angående disposition av dövstumskolan i Lund tillhörig tomt för tingshusbyggnad,

den 11 mars 1947 en framställning från skolöverstyrelsen angående ett enhetligt kortsystem över de dövstumma, samt

den 11 juli 1947 en framställning från Slöjd- och Yrkeslärarnas riksförbund rörande avlönings- och tjänstgöringsförhållanden för arbetslärare vid läroanstalter för blinda.

Till utredningen har vidare ingivits bl. a. följande framställningar, nämligen

framställningar den 15 mars och den 9 april 1946 från styrelsen för dövstumskolan i Lund med förslag till lösning av skolans byggnadsfråga,

framställning den 30 mars 1946 från lärarkåren vid upptagningskolan i Vänersborg med vissa önskemål angående förskoleundervisning, biträdande lärare m. m.,

framställning den 17 april 1946 från lärarkåren vid specialskolan i Örebro för oegentligt dövstumma med vissa önskemål angående förskoleundervisningen, studietiden vid barndomsskolorna för dövstumma samt specialskolans i Örebro framtida beteckning,

framställning den 16 maj 1946 från svenska dövstumslärarsällskapet med hemställan, att utredningen måtte framlägga förslag om ämneslärares vid dövstumskola placering i 21 lönegraden,

framställning i februari 1947 från samtliga dövstumkonsulenter med hemställan om förslag om löneplacering för dövstumkonsulent,

framställning den 19 juni 1947 från svenska dövstumslärarsällskapet med anhållan om beaktande av vissa synpunkter i fråga om studieresor för eleverna i dövstumskolornas avgångsklasser, läxöverläsningen samt tillsynen av eleverna under deras fritid,

samt från kommittén för partiellt arbetsföra en till kommittén ställd skrivelse, inkommen den 28 april 1947, från The Rev. Georg Almö, Minister to the Deaf, Ohio, U. S. A., med vissa förslag i fråga om yrkesutbildningen för dövstumma.

Utredningen kommer senare att framlägga förslag till ändring av instruktion för inspektören för dövstumundervisningen, undervisnings- och timplaner för läroanstalterna för dövstumma samt bestämmelser angående utbildning av lärare för dövstumskolorna.

II. Inledning.

Undervisningen av dövstumma barn har i vårt land sedan länge varit föremål för samhällets intresse. Före den 1 juli 1938 ombesörjdes dövstumundervisningen av landstingen och vissa städer. Landet var indelat i dövstumskoldistrikt. I vart och ett av dem fanns en dövstumskola. Skolorna åtnjöt statsbidrag. Organisationen av dövstumskolväsendet, fastställd genom lag av den 31 maj 1889, var för sin tid synnerligen välgrundad. Ett närmare studium av densamma ger vid handen, att den svenska dövstumskolan vid denna tid väl tillgodogjort sig de kunskaper och rön om de dövstumma och deras undervisning, som tiden förfogade över.

Under årens lopp gjordes emellertid vissa erfarenheter, som påkallade en omläggning av dövstumundervisningen i såväl organisatoriskt som pedagogiskt avseende. Önskemål framfördes även om, att staten skulle åta sig ansvaret för de dövstummas skolutbildning. Från år 1913, då chefen för ecklesiastikdepartementet tillkallade två sakkunniga för att verkställa en förberedande utredning om dövstumskolväsendets omorganisation, och för en tid av 25 år framåt var därefter denna fråga aktuell. Ett flertal utredningar gjordes, innan slutligen resultat nåddes, i det 1937 och 1938 års riksdagar fattade beslut om statens övertagande av dövstumskolväsendet och omläggning av detsamma. Stadga för dövstumundervisningen utfärdades den 3 maj 1940.

Bland de viktigare framstegen i 1938 års organisation må nämnas införandet av fortsättningsskolplikt och upprättandet av fortsättningsskolor för dövstum ungdom samt avskiljandet till en specialskola av de så kallade oegentligt dövstumma — båda reformerna gamla önskemål inom dövstumskolan. Upprättandet av en särskild skola för skriv-teckenelever, som även beslutades vid samma tillfälle, visade sig däremot vara mindre lyckligt. Redan 1941 framkom därför förslag om denna anstalts nedläggande. På grundval av utredningar verkställda av besparingsberedningen samt skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen beslöt 1942 års riksdag, att specialskolan för skriv-teckenelever skulle nedläggas. I stället upprättades en vårdanstalt för dövstumma med komplicerat lyte, bestående av ett skolhem, avsett för bildbara sinnesslöa dövstumma barn, samt av arbetshem för manliga och kvinnliga vuxna dövstumma.

På förslag av skolöverstyrelsen beslöts samtidigt viss omläggning av verksamheten vid fortsättningsskolan i Växjö för dövstumma flickor, innebärande en avsevärd förbättring av de dövstumma flickornas fortsatta utbildning efter avgång från barndomsskola.

I en av skolöverstyrelsen verkställd förnyad utredning daterad den 27 oktober 1944 framlades därefter bland annat förslag till reformering av den

praktiska undervisningen i barndomsskolorna samt av verksamheten vid fortsättningsskolorna för dövstumma gossar, vilka i stort sett godkändes av 1945 års riksdag. I utredningen berördes vidare behovet av en ordnad förskolundervisning för dövstumma småbarn samt frågan om fortsatt teoretisk skolbildning efter avgång från barndomsskola för de bäst begåvade dövstumma barnen. I dessa senare frågor avgavs dock inga förslag.

Genom förutnämnda under de senare åren genomförda reformer har dövstumskolororganisationen erhållit en viss fasthet åtminstone i yttre avseende. Fortfarande kvarstår dock åtskilliga svävande frågor såväl beträffande den yttre organisationen som det inre arbetet, vilka kräver en snar lösning. En del av dem är sådana, vilka icke blev föremål för behandling vid 1938 års omorganisation, andra åter sådana, vilka först därefter blivit aktuella eller skapats av den nya organisationen själv.

Av skilda anledningar — främst kanske att det långa dröjsmålet med statsövertagandet och omorganisationen kom att bromsa upp den pedagogiska utvecklingen — har den svenska dövstumskolan icke kunnat helt följa med i de senare decenniernas livliga pedagogiska reformverksamhet. Skolans inre arbete, såväl vad gäller uppfostran som undervisningen, har präglats av en viss stagnation. De framsteg, som genom forskning på skilda områden tillförts dövstupedagogiken, har inte tillgodogjorts i önskvärd utsträckning.

Den bristande utvecklingen är så mycket allvarligare som med samhällets allt mera komplicerade struktur kraven på individen ökas allt mera. Det är lätt att inse, att den sociala anpassningen måste bli allt svårare för den dövstumme, om han inte genom en förbättrad skolutbildning göres skickad att motsvara de ökade kraven. I än högre grad än normalt utrustade personer är de dövstumma för sin samhällsduglighet liksom överhuvud för sitt framtida väl beroende av den utbildning de erhåller under sin skoltid.

Den övervägande delen av den dövstumma folkgruppen i vårt land gör numera en fullvärdig insats i det produktiva arbetet och är i övrigt goda samhällsmedlemmar. I väsentlig mån är detta dövstumskolans förtjänst. Det är givetvis ett intresse inte bara för de dövstumma själva utan även för samhället, att utvecklingen i detta avseende kommer att gå i positiv riktning. Ett oundgängligt villkor härför är, att dövstumundervisningen beredes möjligheter att hålla jämna steg med det allmänna pedagogiska framåtskridandet. Under den närmaste framtiden väntas en väsentlig förstärkning av den allmänna folkskolutbildningen komma att genomföras. I den mån det är möjligt bör åtgärder vidtagas för att åvågabringa en motsvarande förstärkning av skolutbildningen för de dövstumma.

III. Den nuvarande organisationen av dövstumskolväsendet.

För den grundläggande dövstumundervisningen finns följande *barndomsskolor*, nämligen

dels fyra *upptagningsskolor*, en inom vart och ett av följande dövstumskoldistrikt:

östra dövstumskoldistriktet med skola å Manilla i Stockholm, omfattande Stockholms stad samt Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Gotlands, Västmanlands och Kopparbergs län;

södra dövstumskoldistriktet med skola i Lund, omfattande Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län;

västra dövstumskoldistriktet med skola i Vänersborg, omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands och Örebro län; samt

norra dövstumskoldistriktet med skola i Härnösand, omfattande Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län;

dels ock en specialskola — benämnd specialskolan för oegentligt dövstumma och förlagd till Örebro — avsedd för dövstumskolelever med sådana språk- eller hörselrester och förutsättningar i övrigt, att deras språkutveckling kan ske väsentligt snabbare än andra dövstumskolelevers; samt

vid *vårdanstalten för dövstumma med komplicerat lyte* — förlagd till egendomen Mogård i Finspångs köping, Östergötlands län — ett *skolhem* för bildbara sinnesslöa dövstumma barn.

För den dövstumma ungdomens fortsatta utbildning finns tre *fortsättningskolor*, nämligen

en i *Vänersborg för gossar* med utbildningslinjer i skrädleri, snickeri, skomakeri och tapetseri;

en å *Broby gård* i Funbo socken i Uppland med utbildningslinjer *för gossar* i lantbruk och trädgårdsskötsel, samt

en i *Växjö för flickor*, delad i en obligatorisk kurs i husligt arbete och en därtill knuten frivillig yrkesutbildning omfattande följande linjer: sömnad, bakning och tvätt.

Vid vårdanstalten för dövstumma med komplicerat lyte finns vidare *ett arbetshem för män och ett för kvinnor*, avsedda för omhändertagande av dövstumma, vilka erhållit undervisning i anstaltens skolhem och är i behov av fortsatt omvårdnad.

Utbildningen vid upptagningsskola liksom vid specialskolan och skolhemmet omfattar åtta ettåriga klasser. Utbildningstiden i fortsättningskola utgör i Vänersborg fyra arbetsår å skrädleri-, snickeri- och tapetserialinje samt tre arbetsår å skomakerilinje; för avläggande av utlärningsprov kan dock

utbildningstiden utsträckas med en eller två arbetsterminer; i Växjö två obligatoriska arbetsår och två därtill anslutna frivilliga år; vid lantbruksskolan fyra arbetsår.

Läsåret omfattar 39 veckor, arbetsåret 46 veckor.

Pliktiga att genomgå dövstumskola är barn, vilka vid inträdet i den i folkskolestadgan föreskrivna skolåldern antingen på grund av dövhet inte förvärvat normal tal- och språkfärdighet eller lider av sådana centrala språk- och talrubbingar, att de befinns böra erhålla undervisning i dövstumskola. Även för barn, vilka efter inträdet i den i folkskolestadgan föreskrivna skolåldern drabbats av sådan dövhet eller sådana centrala språk- och talrubbingar, att de inte kan fullgöra föreskriven skolgång eller eljest befinns böra erhålla undervisning i dövstumskola, föreligger dövstumskolplikt.

Den skolpliktiga åldern räknas från och med det år, under vilket barnet fyller sju år. Intagning av elever till upptagningsskolorna sker dock blott vart annat år. Skolplikt föreligger med vissa undantag för pojkar under de tolv och för flickor under de tio år, som följer efter intagning i dövstumskola, i intet fall dock längre än till fyllda tjuo år.

Lärjunge, som efter genomgången barndomsskola önskar erhålla yrkesutbildning hos enskild företagare, kan efter särskild prövning medgivnas befrielse från genomgång av fortsättningsskola.

Dövstumskolans mål är, att hos lärjungarna inöva modersmålet och att om möjligt lära dem tala, att bibringa dem ett kunskapsmått, som så nära som möjligt motsvarar folkskolans bildningsmål, samt att meddela dem sådan yrkesutbildning, att de blir i stånd att förtjäna sitt uppehälle eller bidra därtill. I enlighet härmed meddelas i barndomsskolorna undervisning i samtliga ämnen, vilka står på folkskolans schema med undantag för sång. Därjämte förekommer i barndomsskolorna även utbildning i hantverksarbete för gossar. I fortsättningsskolorna meddelas utom yrkesutbildning även viss teoretisk undervisning i allmänbildande och yrkestestetiska ämnen.

Dövstumskolornas elever uppdelas enligt stadgan »efter begåvning» i olika undervisningsgrupper, benämnda A-, B- och C-grupper, med de bäst begåvade i A-gruppen. Antalet lärjungar i varje grupp bör vid teoretisk undervisning i regel icke överstiga: vid upptagningsskola, i A- och B-grupp 10 och i C-grupp 8; vid specialskolan, i A- och B-grupp 12 och i C-grupp 10; vid skolhemmet 8 och vid övriga skolor 12; vid undervisning i praktiskt arbete bör elevantalet i regel icke överstiga vid skolhemmet 10 och vid övriga skolor 12.

Vid specialskolan i Örebro utackorderas eleverna genom skolans försorg i lämpliga enskilda hem. Vid övriga skolor är eleverna inackorderade i skolornas internat. Ett undantag utgör skolan i Lund, där blott de mindre barnen bor på skolan, medan de större externeras i fosterhem i staden.

All undervisning vid de statliga dövstumskolorna är kostnadsfri. Eleverna

erhåller även på skolans bekostnad fria resor till och från skolan samt kost och logi, kläder, läkar- och tandvård m. m.

För utbildning av lärare i kunskapsämne för dövstumskolorna finns vid Manilla dövstumskola ett seminarium. Utbildningen omfattar ett års seminariekurs samt därefter ett provår. För att antagas som elev vid seminariet fordras bland annat avlagd folkskollärarexamen.

Verksamheten vid dövstumskolorna ledes av styrelser, vilkas ledamöter utses av Kungl. Maj:t. Skolornas tjänstgörande rektorer är självskrivna ledamöter av styrelsen. Skolorna står under inseende av skolöverstyrelsen och övervakas av en särskild inspektör för dövstumundervisningen, vilken tillsättes av Kungl. Maj:t.

Bestämmelserna angående dövstumundervisningen återfinns i Kungl. Maj:ts stadga angående dövstumundervisningen av den 3 maj 1940, S. F. S. 1940: 347, med ändringar den 25 juni 1945, S. F. S. 1945: 580. Beträffande vårdanstalten är i nådigt brev den 30 juni 1942 fastställda särskilda bestämmelser. För undervisningen vid dövstumlärarseminariet gäller föreskrifterna i nådigt brev den 3 maj 1940 med ändringar i nådigt brev den 30 juni 1944. Särskild instruktion för inspektören för dövstumundervisningen är införd i S. F. S. 1913: 398. Undervisningsplaner för statens läroanstalter fastställdes av skolöverstyrelsen den 10 oktober 1940.

Utöver de statliga läroanstalterna för dövstumma finns tre enskilda dövstumskolor, som här bör omnämnas, Tysta skolan på Lidingö samt förskolorna i Stockholm och Göteborg.

Tysta skolan har efter statens övertagande av dövstumskolväsendet givit fortbildnings- och yrkeskurser i sömnad och hushållsgöromål för dövstumma flickor, vilka erhållit undervisning i talskola, ävensom för döva flickor. Undervisningen, som även omfattar teori, är avgiftsfri, varjämte eleverna erhåller kostnadsfri helinackordering. Till skolans verksamhet, som i huvudsak bekostas av donationsmedel, har utgått statsbidrag. Utbildningen vid skolan står under överinseende av överstyrelsen för yrkesutbildning. Den 1 juli 1947 flyttade skolan från Lidingö till Stockholm och fortsätter där sin verksamhet som yrkesskola i lokaler vid Sköldungagatan.

Vid *förskolorna i Göteborg och Stockholm* undervisas döva och dövstumma barn från tre—fyra års ålder och till dess de vid skolpliktig ålder överförs till barndomsskola. Vardera skolan är förenad med ett skolhem. Skolorna åtnjuter såväl kommunala som statliga anslag.

IV. Dövstumheten och dövstumundervisningen.

Dövstumheten.

Uppfattningen om de dövstamma har av ålder pendlat mellan tvenne ytterligheter. Antingen har de betraktats som intellektuellt ofärdiga varelser eller såsom begåvade med speciella själsförmögenheter. I våra dagar har väl allmänheten bättre kännedom om lytesgruppen. Fortfarande vill man emellertid — såvida man inte genom personlig kontakt med dövstamma vunnit närmare erfarenhet om dem — gärna överdriva dess särart. Talrika exempel bland annat från skönlitteraturen ger belägg för detta förhållande. Anledningen härtill torde främst vara de dövstammans användning sinsemellan av det för hörande människor artfrämmande åtbördsspråket.

Dövstumskolans egenartade uppgift och de särskilda svårigheter, med vilka dövstumundervisningen har att kämpa, torde knappast vara klart fattade av allmänheten. Att man med speciell undervisningsmetodik delvis kan övervinna dövhetens verkningar på det språkliga området och göra de dövstamma barnen delaktiga av talspråket, är för flertalet människor okänt.

Ovan nämnda förhållande torde motivera en närmare redogörelse för dövstumheten, dess orsaker och följder, varvid inledningsvis begreppen dövhet och stumhet bör definieras.

Dövhet. Med dövhet avses alla grader av nedsatt hörsel från lindrigare former till »stendövhet», där dock icke absolut dövhet föreligger. Totalt bortfall av hörsel är sällsynt och svårt att fastställa. Observeras bör, att om en person är starkt döv på ett öra men normalt hörande på det andra, dövheten inte spelar någon större roll. Av desto större betydelse är emellertid den dubbelsidiga hörseldefekten.

Liksom det finns olika grader av hörselnedsättning, finns det även olika typer därav. I vissa fall berör hörseldefekten mera tonskalans lägre frekvensområde, i andra fall drabbas det övre tonområdet av hörselförlusten, medan slutligen det i vissa fall förekommer tonluckor här och var på registret.

Stumhet. Med stumhet avses antingen oförmåga att tala, d. v. s. i talspråkets form uttrycka sina tankar, eller oförmåga att överhuvud frambringa ljud. Alla människor föds stumma i den bemärkelsen, att de ej från födelsen kan tala; däremot kan de frambringa ljud, de har en talapparat, som småningom kan anpassas för den språkliga uppgiften. Talet uppkommer hos barnet som produkt av en komplicerad utvecklingsprocess, i vilken hörseluppfattningen av omgivningens språkliga uttryck och efterhärmsningen därav är av dominerande betydelse. Barnet lär sig att tala genom att höra på omgivningens språk, genom försök att efterhärma detsamma, genom att höra dessa sina egna försök, undan för undan korrigera dem samt förbinda dem med föreställningar. Förutsättningen för en normal språklig utveckling är bland annat normal hörsel och normal begåvning. Det döva barnet har lik-

som det hörande förmåga att frambringa ljud. Det skriker och jollrar. Skillnaden på det motoriska området är, att det döva barnet på grund av brist på incitament utifrån inte vid samma tid som det hörande utvecklar ett språk. Den tidiga förlusten av hörseln har den ödesdigra konsekvensen, att den normala språkliga utvecklingen förhindras. Det döva barnet förblir språkligt sett stumt och kallas *dövstumt*.

Jämte dövstumheten kan man tala om andra former av stumhet. En människa, som saknar stämband eller har missbildade sådana, kan bli stum i egentlig mening. Denna *organstumhet* är dock mycket sällsynt. Det finns vidare barn, som, trots att de hör, blir stumma. Man kallar dem *hörstumma*. Barnet uppfattar språket och förstår det men talar det inte. Här är det fråga om en utvecklingshämning. Om orsakerna till denna råder ej full klarhet; dock torde en viss nedsättning av uppmärksamhet och minne, föga utvecklade efterhärmaningsdrift och allmän intellektuell efterblivenhet inverka.

Vid *idiotisk stumhet* lär sig barnet ej tala spontant trots god hörsel och intakta talorgan. Här är det språkförståelsen, som saknas. I vissa fall lär sig idioten förstå en del språkliga uttryck men ej att bruka dem.

Det finns människor, som trots intakta hörsel- och talorgan och normal begåvning icke kan förstå tal eller själva tala. Det är därvid fråga om en central rubbning, som benämns *afasi*. Språkpsykologien, som ingående sysslat med afasiproblemet, skiljer på många olika former av *afasi*. Här torde det vara nog att omnämna *den sensoriska och den motoriska formen*. Den förra, som på svenska brukar kallas *orddövhet*, innebär, att en person, som tidigare lärt sig språket och behärskat det, förlorar förmågan att uppfatta det talade språket. Han hör vad som säges, men detta har inte längre någon betydelse för honom, symboliserar ingenting. Man säger, att han hör ljuden men inte orden. Han kan icke längre hopfoga serien av akustiska komponenter till den sammanhängande formel, som man benämner ordklangbild, och förlorar därmed medvetandet om dess betydelse.

I andra fall hänför sig defekten till det motoriska området. En person, som har fullt normala talorgan, förlorar förmågan att uttrycka sina tankar i talat språk. Han säges vara *ordstum*.

Om den som orddövhet betecknade formen av afasi skulle ha inträtt, innan ett barn lärt sig språket, uppstår en språklig rubbning, som av vissa författare kallas *psykisk dövhet*, av andra räknas till hörstumheten. Ett sådant barn uppfattar ljud men kan inte — utan speciell undervisningsmetodik — lära sig uppfatta tal. Det är dövt för ord och blir på grund därav också stumt.

Vad innebär beteckningen dövstum?

Dövstum är följaktligen en person, som på grund av nedsatt eller bristande hörsel under uppväxtåren ej kunnat genomgå en normal språklig utveckling, och som därför ej lärt sig förstå eller tala sitt modersmål utan förblivit

eller blivit helt eller delvis utan tal och språk. Talets fysiologiska mekanismer är dock potentiellt fullt funktionsdugliga och kan på konstlad väg tagas i anspråk. Dövstumheten innebär sålunda utöver dövheten en av densamma förorsakad svårare hämning av den normala språkutvecklingen. Denna i sin tur försvårar starkt barnets allmänna intellektuella tillväxt, åstadkommer rubbningar i känslö- och viljelivets utveckling samt hindrar en normal social anpassning.

Observeras bör, att av de båda lytena dövhet och stumhet bara dövheten är organiskt betingad, medan stumheten är en följd av dövheten. Beteckningen dövstum är enligt den givna definitionen oegentlig i de fall, där stumheten hävts. Utredningen återkommer i det följande till denna fråga.

Avgörande för språkhämningens omfattning är dövhetens art och grad, tiden för dess inträdande samt barnets allmänna begåvningsnivå och dess uppfostringsmiljö. Gynnsam miljöpåverkan kan hos ett gott begåvat barn kompensera en icke alltför betydande hörsselförlust. I övrigt uppträder vanligen hos det hörseldefekta barnets tal brister svarande mot hörselskadans art och omfattning. Är hörselnedsättningen mera betydande, så att ingen eller en högst obetydlig del av talet uppfattas, blir barnet stående helt utanför den språkliga gemenskapen. Det kallas dövstumt. I de fall åter, där hörselnedsättningen är mindre allvarlig, såsom t. ex. i fall av lomhördhet, sker en språklig utveckling ehuru långsammare än normalt. Såväl språkförståelsen som det egna talet blir dock i dessa fall bristfälligt.

Det bör uppmärksammas, att vad som gör ett barn dövstumt inte är total oförmåga att uppfatta ljud utan oförmåga att uppfatta ljud av den tonstyrka och tonhöjd, som är utmärkande för det mänskliga talet.

Såsom nedan kommer att utförligt behandlas, har man kunnat konstatera, att flertalet av dövstumskolornas elever reagerar för akustiska retningar eller kan tränas därtill. Eleverna har så kallade *hörselrester*. Även obetydliga sådana har visats vara av det största värde särskilt vid talundervisningen. De främjar en normal utlösning av tonbildningsmekanismen och bidrar till en riktig uppfattning och reproduktion av talrytmen och talets accenter. I ett flertal kulturländer liksom i mindre utsträckning i vårt land har man under senare år sökt i talundervisningen effektivt utnyttja de befintliga hörselresterna, i vissa fall med stöd av ljudförstärkningsapparater.

Om ett barn, som lärt sig språket helt eller delvis, blir dövt i åldern 3—6 år, går det redan utvecklade språket delvis eller helt förlorat, om icke särskilda pedagogiska åtgärder vidtages för att rädda det. Man känner även fall, där i fråga om äldre barn upp till 10—12 år eller mera, en dylik språklig regression skett. I många fall kvarstår dock vissa s. k. *språkrester*: barnet bibehåller delar av det förvärvade språkliga materialet.

Med hänsyn till undervisningen är förefintligheten av hörsel- och språkrester av sådan betydelse, att skäl föreligger att för särskild undervisning avskilja de elever, som har mera betydande sådana rester. Dessa elever be-

nämns i vårt land oegentligt dövstumma i motsats till flertalet övriga dövstumma, som kallas egentligt dövstumma. Gränsen mellan de båda grupperna är flytande liksom gränsen mellan de oegentligt dövstumma och lomhörda.

Av en del författare på det dövstumpedagogiska området betecknas såsom oegentligt dövstumma blott de elever, som har språkrester, medan de med hörselrester sammanförs till en särskild grupp. Denna åtskillnad är viktig med hänsyn till undervisningen.

Bortfallet av hörselintrycken är i och för sig ägnat att ge det döva barnet en annan bild av yttervärlden än den, som det hörande barnet får. Visserligen utgör för båda synföreställningarna huvudparten av föreställningsmateriet. I den döves föreställningsvärld saknas dock de akustiska kvaliteter, de akustiska delkomponenterna. Hans världsbild blir fattigare än vår. Med hörseln har han förlorat den friska människans fjärrsinne och uppmärksamhetens viktigaste lystringsorgan. Även om förlusten i viss mån kompenseras av en skärpt uppmärksamhet på andra sinnesområden, särskilt synens och känselns, kan dock de förlorade förnimmelserna aldrig ersättas. Den döve blir en »ögonmänniska». Genom ögat upplever han omvärlden, på grundval av visuell åskådning skapar han sin föreställningsvärld. Han fäster sig ofta mest vid det yttre och oväsentliga, och hans uppfattning blir därför ofta skev och ytlig. Han kan inte sovra och bearbeta föreställningsinnehållet på samma sätt som den, som har samtliga sinnen i behåll.

Men långt mera ödesdiger än hörselförlusten är den därav följande oförmågan att inhämta talspråket. Det döva barnet lever i en tyst värld. Det saknar förmåga att uppfatta och lära omgivningens språk. Det råkar därmed in i en isolering, som utesluter det från själslig gemenskap med andra människor. Det får inte såsom det hörande barnet några språkliga symboler att anknyta sina förnimmelser och föreställningar till. Hela dess inre värld blir otydlig och konturlös. Det vänjer sig att finna sig till rätta med det, som finns för ögonen. Dess intentioner att tänka hämmas. Det kommer mera sällan ut över individualföreställningar, är mera inställt på sinnesintryck än på tankeprocesser. Döva barn visar därför i jämförelse med hörande barn av motsvarande ålder en av språkbristen förorsakad utvecklingshämmning, som berör såväl den intellektuella utvecklingen som känslö och viljebildningen.

Så småningom söker det döva barnet kompensera förlusten av det naturliga meddelelsemedlet genom en spontan överutveckling av ett annat normalt uttrycksmedel nämligen mimiken och åtbörderna. Redan tidigt utvecklar det ett åtbördsspråk, som, även om det är aldrig så torftigt, främjar dess andliga tillväxt. I högre grad blir detta fallet, om barnets omgivning förstår att bruka åtbörder och därigenom att stimulera och befordra dess språkliga utveckling. Så är t. ex. fallet, då det döva barnet har dövstumma föräldrar eller syskon. I allmänhet skaffar sig emellertid den döve ett primitivt språk,

som ställer till hans förfogande grovt konkreta symboler för den honom omgivande verkligheten, hans behov och önsknings. Under alla förhållanden är åtbördsspråket i huvudsak begränsat till det konkret åskådliga, och det kan därför icke på samma sätt som normalspråket utgöra en grundval för de högre psykiska funktionernas utveckling. Normalspråket innesluter vidare en stor del av kulturarvet. Den döve, som inte får lära normalspråket, får heller ingen delaktighet i många av de kulturföreteelser, som endast kan uttryckas i språkliga symboler.

Dövstumundervisningens speciella uppgifter.

En av dövstumundervisningens främsta uppgifter är att bryta de döva barnens själsliga isolering. Detta sker i någon mån redan genom att de sammanförs med andra dövstamma barn till ett skolhem, där lärare och personal förstår dem. I högre grad sker det dock genom skolans försök att bibringa dem det normala språket, att lära dem tala och avläsa från munnen. Detta arbete är förenat med stora svårigheter, och resultatet av den nedlagda mödan synes ofta ganska ringa. Av denna anledning har man ibland ifrågasatt lämpligheten av att undervisa de dövstamma enligt talmethod. Man har velat för de svagare begåvade eleverna övergå till en undervisning grundad på åtbörder och skrift. I vårt land undervisas på sistnämnda sätt eleverna vid skolhemmet vid vårdanstalten för dövstamma med komplicerat lyte. Dessa elever väntas i allmänhet efter slutad skolgång övergå till anstaltens arbetshem. De har därför inte samma praktiska behov av tal-språket, som dövstumskolornas övriga lärjungar, vilka efter skoltidens slut måste finna sig till rätta bland hörande och talande människor.

Det tal, som den dövstumme bibringas, kan vanligen icke jämföras med en hörandes tydliga och uttrycksfulla tal. Ofta blir det entonigt och otydligt. I vissa fall är det nästan helt oförståeligt för en ovan åhörare. Hur dåligt det än kan förefalla, har det emellertid för den döve den allra största betydelse. Den omständigheten att man i många fall nått utmärkta resultat, gör det även troligt, att man genom skilda åtgärder skall kunna öka effekten av undervisningen och därmed främja den dövstummes intellektuella utveckling och sociala duglighet. Det må i detta sammanhang även framhållas, att utgångspunkterna för dövstumundervisningen väsentligt förbättrats genom de senaste decenniernas framsteg inom särskilt språkvetenskapen, den psykologiska pedagogiken, medicinen och den akustiska tekniken, och att därmed grunden lagts för en mera optimistisk inställning till frågan om den dövstumme och hans lyte.

Dövstumundervisningen har en från undervisningen av hörande barn artskild karaktär. Först sedan den gett sina elever en viss språklig grundval kan den, på samma gång som språkundervisningen fortskrider, meddela de kunskaper och färdigheter samt den uppfostran i övrigt, som eleverna har behov av.

Enligt nuvarande organisationsplan börjar de dövstumma barnen sin skolgång vid samma ålder som normala barn. De senare har vid denna ålder genomgått en rik utveckling. I stort sett behärskar de sitt modersmål. Via språket har de under uppväxtåren blivit delaktiga av sin miljöns föreställningar, tankar och tankevanor. Det dövstumma barnet åter har under sina första sju år vanligen gjort mycket obetydliga framsteg i fråga om psykisk utveckling. Dövheten har försvårat kontakten med miljön och därmed lagt hinder i vägen för utvecklingen. Barnet står ofta intellektuellt på 2—3-åringens ståndpunkt. Värre är dock, att de naturliga språkliga anlagen icke fått någon näring i sin rätta utvecklingsperiod. Den för språkutvecklingen nödvändiga centrala apparaten har inte blivit brukad. Den perifera talapparaten har inte tränats för sitt ändamål. Längre fram, t. ex. i 7-årsåldern eller senare, är det svårt att väcka anlagen. Såväl den centrala som den perifera språkapparaten har då förlorat något av sin anpassbarhet. Den kroppsliga såväl som den själsliga utvecklingsberedskapen är delvis förbi. Det måste ur denna synpunkt betraktas som ett synnerligen angeläget önskemål att sörja för möjligheter för döva barn att redan vid tidig ålder komma under sakkunnig pedagogisk ledning.

Benämningen »dövstum» och »dövstumskola».

Då man tidigare i dövstumskolorna undervisade enligt olika metoder, skriv-teckenmetod, teckenmetod och talmetod, borde man, logiskt sett, haft olika benämningar för de talundervisade och de icke-talundervisade barnen. De senare men knappast de förra borde efter slutad skolgång fortfarande ha betecknats såsom dövstumma. Man gjorde emellertid ingen dylik åtskillnad utan kallade alla, oberoende av på vilket sätt eller i vilken grad stumheten hävts, för dövstumma.

Numera tillämpar man vid flertalet dövstumskolor talmetod. Undantag härifrån utgör blott skolhemmet vid vårdanstalten för dövstumma med komplicerat lyte och några skrivteckenklasser, som kvarstår från den nedlagda specialskolan för skrivteckenelever. Skolorna har som främsta uppgift att söka häva den språkliga efterblivenheten. Huvudparten av barnen lär sig tala. Det är under sådana omständigheter knappast riktigt att, såsom för närvarande är fallet, ge barnen en beteckning, som närmast ger vid handen, att de helt saknar förmåga att tala. I särskilt hög grad framträder det olämpliga i detta förhållande, då det gäller eleverna vid Örebroskolan, som i flertalet fall, då de lämnar skolan och ofta långt tidigare, språkligt sett nått en mycket god utveckling. För dem gäller inte ens det annars såsom skäl för beteckningen dövstum ofta framförda förhållandet, att de sinsemellan använder åtbördsspråket.

Det torde vara skäl att observera, att denna namnfråga icke är betydelselös. Såsom den föregående framställningen visat, är det hos den dövstumme icke frågan om två skilda organiskt betingade lyten. Beteckningen dövstum

är i detta avseende missvisande. I många fall torde man bland allmänheten i benämningen även vilja lägga in något av intellektuell undermålighet. Beteckningen motverkar på så sätt upplysningen om lytesgruppens verkliga särart och dess utvecklingsmöjligheter.

Tidigare har man i flera kulturländer såsom ännu i Sverige använt med ordet dövstum synonyma beteckningar. Man har emellertid på sina håll av liknande skäl som ovan anförts funnit beteckningen inadekvat och övergivit den. I U. S. A. hade man sålunda tidigare beteckningarna »deaf and dumb», »deaf-mutes» och »mutes». Nyare skolor betecknas emellertid »schools for the deaf», och flera äldre skolor ha följt detta exempel och ändrat sina namn. I Tyskland genomfördes under 1930-talet en förändring av beteckningen på ifrågavarande skolor från »Taubstummschulen» till »Gehörlosenschulen». I Danmark har frågan om en namnförändring från dövstum till döv diskuterats. Norge har sedan länge beteckningen döveskoler.

I skrivelse till utredningen har lärarkollegiet vid specialskolan i Örebro för oegentligt dövstumma bl. a. uttalat en önskan om att det nuvarande namnet på skolan ändras så, att ordet *dövstum* utgår. Förslagsvis skulle skolan kunna kallas »Skolan för barn med tal- och hörseldefekter». Enligt skrivelserna har under de år specialskolan varit i verksamhet vid flera tillfällen föräldrar mycket kraftigt reagerat mot att behöva sända sin barn till en läroanstalt, vilken betecknas som dövstumskola.

Örebrokollegiets yttrande understryker önskvärdheten av att genomföra en namnförändring för dövstumskolorna. Det ligger därvid närmast till hands att införa beteckningen »skola för döva» eller »talskola för döva».

För specialskolan i Örebro skulle man lämpligen kunna ha benämningen »specialskolan i Örebro för döva», där ordet specialskola får ange, att det gäller en särskild kategori av de döva. Den beteckning, som föreslagits av Örebrokollegiet, »skolan för barn med tal- och hörseldefekter» har fördelen, att man undviker att använda ordet döv, som inte är tillämpligt på alla skolans elever, och som barnens föräldrar i vissa fall finner mindre tilltalande. Beteckningen ger emellertid en alltför vid bestämning. Inte bara barnen vid skolan i Örebro utan samtliga barn vid de nuvarande dövstumskolorna har tal- och hörseldefekter. För en hel del taldefekter, t. ex. barn med läpp- och gomfel, står skolan inte öppen.

Det synes inte råda någon tvekan om, att en namnförändring för de nuvarande dövstumskolorna och deras elever är motiverad ur såväl logiska som psykologiska synpunkter. Rent språkligt kanske däremot kan resas vissa invändningar. I allmänt språkbruk menar man kanske vanligen med döv en person, som blivit döv efter språkets inhämtande. Om nu följderna av den föreslagna namnförändringen skulle bli, att även de hittills såsom dövstumma betecknade skulle benämnas döva, skulle man förlora den språkliga åtskillnaden mellan de båda grupperna. Det kan kanske även betraktas som mindre lämpligt att söka på föreslaget sätt påverka den språkliga ut-

vecklingen. Invändningarna i fråga är dock inte så allvarliga, att de kan tillmätas avgörande betydelse. Jämte beteckningarna dövstum och döv förekommer uttrycken lomhörd och hörselsvag. För folk i allmänhet torde dessa ord beteckna en lägre grad av hörselnedsättning än dövhet. Någon skarpare gräns mellan ordens användningsområden existerar dock knappast. Därest man nu skulle söka utrensa uttrycket dövstum ur ordförrådet, skulle beteckningarna döv å ena sidan, lomhörd eller hörselsvag å den andra vara tillräckliga för att karakterisera skillnaden mellan dem, som drabbats av lytet i tidigare och i senare år. Någon särskild anledning att av pietetsskäl slå vakt om det efter tysk förebild relativt sent bildade ordet dövstum, torde inte föreligga.

Det må i detta sammanhang framhållas, att Svenska föreningen för dövas väl, en sammanslutning för och av personer, som drabbats av kronisk hörselnedsättning, nyligen ändrat sitt namn till Hörselfrämjandet. Bland skälen till namnförändringen var främst en önskan att i föreningens namn uttrycka dess positiva strävan och mål. Av den diskussion, som föregick beslutet om namnförändringen, framgick emellertid även, att många av föreningens medlemmar hyste en bestämd aversion mot att betecknas såsom döva. I synnerhet syntes detta gälla den från hörsel- och hörselsvagklaserna kommande ungdomen.

I den mån man inom folkskoleväsendet har särskilda klasser för lomhörda eller dövblivna barn, benämnes dessa lomhörd-, hörselsvag- eller hörselklasser. Ordet döv brukas således ej i detta sammanhang.

Sammanfattning och förslag.

Hos den såsom dövstum betecknade är blott dövheten organiskt betingad, medan stumheten är en följd av dövheten. Talets fysiologiska mekanismer är potentiellt fullt funktionsdugliga. Stumheten kan hävas, och det är skolans främsta uppgift att göra detta. Dövheten är blott mera sällan total. I ett avsevärt antal fall har dövstumskolans elever hörselrester, vilka vanligen icke är tillräckligt starka för att kunna spontant medverka till den språkliga utvecklingen, men som genom särskilt förfarande kan övas och utnyttjas vid undervisningen. Förutsättningarna att göra de dövstumma delaktiga av det normala talspråket, att lära dem tala och avläsa tal, har icke oväsentligt förbättrats under de senaste decennierna.

Ordet dövstum såsom attribut till skolan och dess elever ger lätt allmänheten en skev uppfattning såväl om eleverna och deras utvecklingsmöjligheter som om skolans arbete och mål. Det motverkar på så sätt upplysningen om och förståelsen för gruppens verkliga särart. Av denna och andra anledningar bör enligt utredningen i analogi med vad som redan skett i flera kulturländer ordet stum brytas ut ur skolornas benämning, och denna sålunda ändras till skolor för döva.

Enligt utredningens förslag bör skolorna för framtiden erhålla följande beteckningar:

de nuvarande upptagningsskolorna för dövstumma — skolor för döva (skolan i Lund för döva, o. s. v.)

de nuvarande fortsättningsskolorna för dövstumma — fortsättningsskolor för döva (fortsättningsskolan i Vänersborg för döva, fortsättningsskolan i Växjö för döva flickor, lantbruksskolan för döva)

den nuvarande specialskolan i Örebro för oegentligt dövstumma — specialskolan i Örebro för döva

de tillkommande förskolorna för dövstumma — förskolor för döva.

Det nuvarande dövstumlärareseminarieret bör benämnas seminarium för utbildning av lärare för skolorna för döva, och den nuvarande officiella benämningen på dessa lärare »lärare i kunskapsämne vid dövstumskola» ändras till »lärare i kunskapsämnen vid skola för döva». Ytterligare erforderliga ändringar bör företagas i analogi med de föreslagna. Utredningen kommer att göra detta i sitt förslag till revision av den nuvarande stadgan för dövstumundervisningen.

Frågan om ändring av beteckningen på vårdanstalten för dövstumma med komplicerat lyte upptages i annat sammanhang.

V. Dövstumhetens orsaker, lytets frekvens, beräkning av erforderliga elevplatser.

Dövhetens orsaker.

Dövheten kan bero på ärftliga anlag eller vara förvärvad.

Den ärftliga dövheten kan vara medfödd och bero på en ofullständig utveckling av hörselorganet eller hörselnerven, eller också kan ärftliga degenerativa förändringar uppträda först vid senare ålder och då vålla tilltagande dövhet.

Den förvärvade dövheten beror vanligen på sjukdom, t. ex. hjärn- och hjärnhinneinflammation, scharlakansfeber, difteri eller mässling, men den kan också orsakas av t. ex. slag eller annan yttre åverkan på hörselorganet. Förvärvad dövhet kan vara medfödd, nämligen i de fall, då hörselorganet tagit skada under fosterlivet eller vid förlossningen.

En speciell form av dövstumhet anser sig den ungerske pedagogen och läkaren Barczy ha påvisat. Han kallar den surdomutitas corticalis, vilket närmast kan översättas med hjärn-dövstumhet. De barn, som lider av denna defekt, har enligt Barczy ingen som helst öronskada. Däremot finns det ofta i deras släkt sjukdomar sådana som basedow, syfilis, epilepsi, blindhet eller sinnesslöhet. Barczy förklarar dövheten bero av en degenerativ process, som särskilt drabbar språkcentra i hjärnbarken. Mot teorien har riktats allvar-

liga invändningar. Av intresse är den metod Barzci funnit böra användas vid undervisningen av barnen i fråga. Utredningen får i det följande anledning återkomma till denna.

Att bedöma hur många av de dövstumma barnen, som lider av det ena eller andra slaget av dövhet, är mycket svårt. Föräldrarna till barnen kan ofta inte bestämt avgöra, om barnen är födda med lytet, eller om de fått det genom sjukdom i tidig ålder. Bestämningen av en medfödd dövhet såsom ärvd eller förvärvad är mycket vanskelig.

Ett flertal undersökningar har i vårt land företagits i syfte att fastställa dövstumhetens procentuella beroende av olika orsaker. I allmänhet har man därvid byggt på föräldrarnas uppgifter till de handlingar, som företetts vid barnens intagning i dövstumskola samt på därvid medföljande läkarintyg. Tyvärr kan emellertid uppgifterna i fråga icke göra anspråk på sådan tillförlitlighet som den statistiska forskningen kräver.

Ur undersökningarna må följande siffror anföras. Nils Englund fann hos 2 426 undersökta lärjungar vid de svenska dövstumskolorna medfödd dövstumhet hos 40·1 % och förvärvad hos 59·9 % (Englund, Nils: Orsakerna till dövheten [dövstumheten] hos lärjungarna vid dövstumskolorna i Sverige, Nordisk Tidskrift för dövstumskolan 1904, sid. 101). 1915 års förberedande utredning rörande omorganisationen av dövstumundervisningsväsendet, vars betänkande avgavs 1915, angav av 2 459 barn födda åren 1880—1906 och intagna i de svenska dövstumskolorna till och med år 1913, 1 111 eller 45·2 % såsom dövfödda och 1 348 eller 54·8 % såsom efter födelsen dövbliwa. I den senare gruppen hade därvid även inbegripits 194 fall, eller nära 8 %, i vilka orsaken till dövhet angivits såsom okänd. Dr Ebbe Bergh fann i sina Studier över dövstumheten i Malmöhus län (Svenska läkaresällskapets handlingar, band 44, häfte 4, 1918) av 383 fall 28·2 % medfödd och 63·7 % förvärvad dövstumhet samt 8·1 % av obestämt ursprung. Berghs material omfattade samtliga inom undersökningsområdet bosatta dövstumma. Undersökningen byggde på personligt inhämtande av de dövstummas familjehistoria och deras anamnes kompletterad med kliniska undersökningar och funktionsprövningar. I en akademisk avhandling grundad på undersökningar under åren 1922—1927 på 855 elever vid de svenska dövstumskolorna fann Martha P:son Henning följande procentsiffror: medfödd 49·6 %, förvärvad 33·3 %, obestämt ursprung 14·8 % (P:son Henning, Martha: Ohrenärztliche Untersuchungen von Schülern der Taubstummschulen Schwedens, Uppsala 1928).

Elevberäkningar.

Frågan om de mest frekventa anledningarna till dövstumheten är av det allra största intresse, då det gäller att söka bedöma utvecklingen av lytets förekomst och att ställa en prognos för det framtida elevantalet i dövstumskolorna. Det är tydligt att för överväganden rörande förändringar av döv-

stumskolans organisation och särskilt för bedömningen av erforderliga åtgärder härför, det är nödvändigt att äga en överblick över storleken av olika elevgrupper inom dövstumskolan icke bara för det närvarande utan även för den närmaste framtiden. I de utredningar, som föregick 1938 års riksdagsbeslut om statens övertagande av dövstumskolväsendet, sökte man också verkställa dylika beräkningar av elevantalen för viss framtid.

I 1932 års utredning gjordes en omfattande prognos. I utredningen uttalades bl. a. att den medfödda dövheten att döma av beräkningarna i 1915 års förberedande utredning, syntes stå i något så när konstant förhållande till nativiteten. Antalet barn lidande av medfödd dövhet kunde därför beräknas nedgå i samma mån som nativiteten sjönk. Den mycket stora minskning i elevantalet inom dövstumskolorna, som visat sig alltifrån läsåret 1898/1899, och de ej obetydliga växlingarna i detta antal i övrigt, syntes huvudsakligen sammanhänga med eller bero på ändringar inom antalet efter födelsen dövblivna barn. Sjukdomar påverkande hjärna och öron — särskilt hjärn- och hjärnhinneinflammationer samt scharlakansfeber — och å andra sidan de motverkande faktorer, som utgörs av förbättrad sjukvård, ej minst beträffande epidemier och öronsjukdomar, samt höjningen i befolkningens allmänna hygien, borde härvid tagas i betraktande. Om man utginge från den senare tidens erfarenheter på detta område, förefölle det sannolikt, att på lång sikt en ytterligare förbättring av tillståndet skulle komma att inträda, även om man därvid vore nödsakad att räkna med allt emellanåt inträffande återfall till det sämre. Det tempo, i vilket en sådan förbättring kunde komma att fortskrida, vore dock knappast möjligt att för det dåvarande beräkna. Enligt en förutberäkning rörande antalet dövstumma barn i åldern 8—16 år för åren 1936—1980, utförd för utredningen, skulle elevantalet i barndomsskolorna utgöra: år 1930: 608, år 1935: 568, år 1940: 519, år 1945: 519, år 1950: 529, år 1955: 527 för att därefter sjunka till 470 år 1980.

Utredningen uttalade, att man för de närmaste tjugufem åren icke borde räkna med ett lägre elevantal i barndomsskolorna än 540.

I 1936 års utredning lämnades en översikt över antalet dövstumma vid de olika folkräkningarna sedan år 1840. Enligt denna visade antalet dövstumma från och med år 1890 till år 1920 en kontinuerlig tillbakagång icke blott relativt utan även absolut taget. Vid 1930 års folkräkning hade dock antalet åter ökats. Antalet dövstumma per 10 000 invånare utgjorde år 1890: 11·09, 1900: 10·32, 1910: 9·47, 1920: 8·40, 1930: 8·69.

Medeltalet elever vid dövstumskolorna under femårsperioderna mellan åren 1916 och 1936 hade utgjort:

läsåren 1916/1917—1920/1921	594;
» 1921/1922—1925/1926	613;
» 1926/1927—1930/1931	617;
» 1931/1932—1935/1936	598.

Av vissa anförda beräkningar och uppgifter ansåg utredningens sakkunnige, att antalet erforderliga elevplatser i barndomsskolorna för de närmaste tjugufem åren kunde antagas komma att växla mellan omkring 550 och 580. Härvid hade även räknats med att nya kategorier dövstumma kunde komma att tillföras dövstumskolan efter en omorganisation av undervisningen.

Genom beslut av den 30 juni 1944 uppdrog Kungl. Maj:t åt skolöverstyrelsen bl. a. att med beaktande av på frågan inverkan medicinska synpunkter i samråd med rasbiologiska institutet verkställa utredning rörande det sannolika antalet dövstumma i skolåldern under de närmaste åren. Skolöverstyrelsen avgav den begärda utredningen den 27 oktober 1944. Chefen för rasbiologiska institutet ingick till Kungl. Maj:t med eget yttrande daterat den 14 oktober 1944. För att ge en klar belysning åt den föreliggande frågan kommer utredningen i det följande att återge huvudsynpunkterna i dessa båda handlingar.

Chefen för rasbiologiska institutet hade bl. a. till behandling upptagit frågan om möjligheterna att genom åtgärder i arvshygieniskt avseende, genom förbättrad barnavård, vetenskapliga framsteg m. m. minska dövstumhetens frekvens. Av hans yttrande må bl. a. anföras följande.

Hos en del barn är dövstumheten arvsbetingad. Man räknar med att den medfödda dövstumheten i det stora flertalet fall skall vara arvsbetingad. Hos övriga dövstumma har lytet sin orsak i senare påkomna sjukdomstillstånd, som medföra en dubbelsidig dövhet under barnaåren. Med hänsyn till frågan, om den arvsbetingade dövstumheten kan väntas ändra frekvens, må följande anföras.

Detta lyte ärves vikande. Anlaget finns utspritt i befolkningen. I de flesta fall äro de dövstummas föräldrar ej dövstumma utan ha anlaget latent. Genom giftermål mellan två personer, som ha anlaget latent, kan anlaget komma samman i dubbel dos, så att dövstumma barn födas. Ett mindre antal dövstumma stammar från äktenskap, där den ena eller båda föräldrarna äro dövstumma. Den ärftliga dövstumhetens frekvens kan under sådana förhållanden påverkas av två processer, dels isolatbrytning, dels selektion.

Med isolatbrytning menar man det förhållandet, att genom kommunikationernas utveckling, flykten till städerna och dylika processer folkgrupper blandas med varandra mer än förr, varigenom också frekvensen av släktgiften minskar. Föräldrarna till dövstumma äro förhållandevis ofta besläktade. Vid vetenskapliga undersökningar har man fått något varierande siffror från olika länder, 7—21 %. (Från Sverige föreligger ännu intet siffermaterial.) På grund av isolatbrytning och den minskade frekvensen av släktgiften borde man vänta en sjunkande frekvens av ärftligt dövstumma och vidare, att dövstumhetsfrekvensen skall vara lägre i städer än på landsbygden samt att den skall vara speciellt låg i storstäder.

En annan faktor, som kan tänkas minska frekvensen av dövstumma, är selektion, d. v. s. det förhållandet att dövstumma förhållandevis sällan ingå äktenskap och ha barn. Äktenskapsfrekvensen hos dövstumma är förhållandevis låg. Enligt en av statens rasbiologiska institut utförd sammanställning äro 44 % gifta eller förut gifta av dövstumma över 40 år. Motsvarande siffra för genomsnittsbefolkningen är 85—90 %. När dövstumma gifta sig, kan man vänta att förhållandevis ofta båda kontrahenterna skola vara dövstumma. Detta är beroende på att lytet är ett föreningsband, som gör det lättare för dövstumma att få sådan kontakt med varandra, som för till äktenskap än det är för dem att komma i förbindelse med friska personer. Dövstumma träffas genom dövstumorganisationerna och det förhållandet, att dessa organisationer särskilt

utvecklats fram mot senare tid, bör ha medfört att frekvensen av sådana giftermål ökat. Effekten av s. k. valgiften av denna art bör med andra ord obetydligt motverka den effekt isolatbrytningen har. På grund av den stigande upplysningen kan man emellertid vänta, att de dövstummas fruktsamhet skall minska, eftersom de i allt större utsträckning upplysas om att deras lyte kan vara ärftligt. Slutligen kan man tänka sig den möjligheten, att den arvsbetingade dövstumheten kan påverkas av sterilisering. Det är då naturligtvis ej möjligt att sterilisera personer, som ha anlagat latent. Endast i fråga om det mindre antal äktenskap, där endera eller båda föräldrarna äro dövstamma, kan en sådan åtgärd ifrågakomma.

Då, som förut framhållits, det stora flertalet dövstamma stamma från latent anlagsbärare, torde valgiften och steriliseringsåtgärder ej kunna tänkas spela nämnvärd roll. För att belysa situationen må anföras att om en sjukdom, som ärves på samma sätt som dövstumhet, förekommer hos 10 : 10 000 och om man steriliserar varje individ, som lider av sjukdomen, det dröjer tio generationer, d. v. s. 250—300 år, innan sjukdomens frekvens minskat till något mer än hälften, d. v. s. till 6 : 10 000. Föreställningen, att man genom målmedvetna åtgärder (upplysningsverksamhet och frivillig sterilisering eller eventuellt tvångsterilisering) skall kunna nämnvärt påverka frekvensen av dövstamma, är med andra ord riktig endast för en längre tidsrymd. Under en kort tidsperiod är effekten obetydlig. Matematiska beräkningar över effekten av valgiften ge likartade resultat. Sådana giftermål måste i avseende på de dövstamma ha liten effekt. Däremot är det tänkbart, att den arvsbetingade dövstumheten skall minska något på grund av isolatbrytning. Ur denna synpunkt är det av intresse att jämföra stads- och lantbefolkning samt siffror från olika tidsperioder.

Den dövstumhet, som ej är arvsbetingad, kan bero på inflammationsprocesser i båda öronen, som förstöra hörseln. Det finns naturligtvis ej någon skarp gräns mellan dubbelsidig hörselnedsättning, som ej medför talförlust, och dubbelsidig dövhet, som för till dövstumhet. Vederbörandes intelligens spelar en viss roll liksom också den miljö, i vilken han lever. Den dubbelsidiga dövheten, som för till dövstumhet, kan sammanhånga med öroninflammationer, som uppstå i samband med förkylningssjukdomar (snuva, halsfluss etc.), eller kan betingas av särskilda infektionssjukdomar såsom scharlakansfeber och dylikt. Det finns inga uppgifter om frekvensen av förkylningssjukdomar förr och nu. Däremot kan man konstatera, att exempelvis scharlakansfeber väsentligt minskat i utbredning. Tiden 1881—90 avled o årligen över 2 000 personer i scharlakansfeber, medan antalet dödsfall under senare decennier hållit sig vid ett hundratal eller ett något mindre antal. En sådan minskning kan man konstatera för alla de smittsamma barnsjukdomarna, och det finns skäl att förmoda, att denna minskning sammanhänger med en förbättrad uppfödning och vård under spädbarnsåldern och senare, vilken medför att barnen ha större motståndskraft. Naturligtvis måste också smittoförhindrande åtgärder (förbättrad epidemivård, bättre allmän hygien) också ha spelat en roll. Man borde under sådana förhållanden vänta att finna en minskning i det antal individer, som lida av förvärvat dövstumhet. Detta så mycket mera som en förbättrad vård vid öroninflammationer samt en ökad tillgång på specialister i vårt land bör ha medfört, att även i de fall då öroninflammation uppkommit hörsel för mågan i större utsträckning numera bevaras.

I detta sammanhang är det emellertid av intresse, att man kunnat konstatera, att kronisk öroninflammation och en mera utbredd förstörelse vid en akut inflammation sammanhänger med utbildningen av de luftfyllda hålrummen i benvävnaden vid örat. Om dessa hålrum äro mycket små, får en akut öroninflammation ofta ett elakartat förlopp, medan däremot, om hålrummen äro stora, sjukdomen sällan får en olycklig utgång. Man har kunnat konstatera, att i ett material omfattande 275 patienter med kroniska öroninflammationer inga individer hade luftrummen vid örat utbildade till sådan storlek, att de uppnådde vad som är normalt för genomsnittet i en befolkning. Man har

vidare kunnat konstatera, att storleken av luftrummen till väsentlig grad är arvsbetingad. Enäggstvillingar visa förhållandevis liten skillnad i avseende på hålrummens storlek, medan däremot hos tvåäggstvillingar skillnaden är mycket mera utpräglad. Detta innebär, att kronisk öroninflammation i viss mån är arvsbetingad, och det blir under sådana omständigheter förståeligt, att man funnit släkter, där ett flertal individer i varje generation lidit av kronisk öroninflammation med mer eller mindre utpräglad hörselnedsättning. Detta förhållande är av vikt, därför att det innebär, att en förbättrad sjukvård och vård vid öroninflammation knappast kan väntas medföra, att all förvärvad dövstumhet skall försvinna. Möjligheterna att med behandling förebygga, att en akut öroninflammation blir kronisk, äro i viss mån begränsade av de här angivna förhållandena.

Det må i detta sammanhang erinras om möjligheten att med nya läkemedel (sulfonamidpreparat och framför allt penicillin) i större utsträckning än nu förebygga dubbelsidig dövhet, orsakad av infektioner av olika art. Vi ha emellertid ännu ej underlag för ett värderande av den effekt, som härvidlag kan tänkas uppnås.

Det må slutligen erinras om att dövstumhet i en hel del fall bottnar i en hjärnhinneinflammation, som medfört dubbelsidig förlust av hörseln. Epidemisk hjärnhinneinflammation var tidigare vanligare än nu, och sjukdomen kan numera behandlas mera effektivt än tidigare varit fallet. Man har därför närmast anledning att vänta, att även frekvensen av dövstumhet, som orsakas av denna sjukdom, skall ha minskat och att sådana fall i framtiden skola bli ännu mera sällsynta.

Med hänsyn till de här anförda teoretiska synpunkterna borde man alltså vänta, att risken för dövstumhet skall ha minskat under senare decennier och att riskminskningen skall fortsätta. De teoretiska synpunkter som här anförts kunna emellertid ej anknytas till detaljberäkningar, som möjliggöra ett bestämt omdöme om hur stark denna minskning kan väntas vara. Den kortfattade och i flera avseenden ofullständiga redogörelse som lämnats avser framför allt att belysa, att problemen på detta område äro mycket invecklade och att man alltså icke på grundval av aprioristiska synpunkter kan våga göra ett uttalande.

Under sådana omständigheter återstår endast att söka erhålla ett empiriskt underlag för ett bedömande av situationen. För vårt lands vidkommande finns emellertid endast bristfälligt material. I officiell statistik ha uppgifter om dövstumma insamlats endast i folkräkningarna fram till år 1930. Senare finnas inga uppgifter. I *tabell 1* lämnas siffror för folkräkningarna från år 1890 fram till år 1930. Vi finna, att frekvensen av dövstumhet minskat från 1·1 ‰ till något under 0·9 ‰ vid de båda sista folkräkningarna.

Tabell 1.

Dövstumma på 10 000 av folkmängden för åren 1890, 1900, 1910, 1920 och 1930 i hela riket.

H e l a r i k e t				
1890	1900	1910	1920	1930
11·09	10·32	9·47	8·40	8·69

Uppgifterna för de yngre åldrarna äro emellertid uppenbarligen bristfälliga av det enkla skälet, att man hos späda barn inte alltid kan avgöra om dubbelsidig dövhet föreligger i sådan grad, att den medför dövstumhet. Vidare anmälas fall av dövstumhet hos små barn ej regelbundet. Först upp mot skolåldern börja uppgifterna få mera pålitlig karaktär.

Under sådana omständigheter är det av intresse att betrakta frekvensen av dövstumma i olika åldersgrupper vid de olika folkräkningarna.

Till belysande härav återopas bland annat nedanstående tabell (tabell 2).

Tabell 2.

Dövstumma på 10 000 av folkmängden i olika åldrar för åren 1890, 1900, 1910, 1920 och 1930 i hela riket.

Ålder, år	H e l a r i k e t				
	1890	1900	1910	1920	1930
0—10.....	3·31	2·79	1·77	1·78	2·81
10—20.....	11·78	8·90	7·62	5·67	6·67
20—40.....	16·04	13·33	11·17	8·33	7·26
40—60.....	14·42	17·03	15·63	13·42	12·36
över 60.....	8·40	9·05	12·66	15·33	16·17

I anslutning till sistnämnda tabell och två på grundval av de vid folkräkningarna framkomna siffrorna för dövstumfrekvensen i olika åldrar uppgjorda diagram, anföres bland annat följande.

Att dövstumheten är lägre för de högre åldersgrupperna torde i väsentlig grad sammanhånga med en ofullständig registrering bland dessa. Om så är förhållandet borde man finna en senare och mindre utpräglad nedgång för de högre åldrarna vid de följande folkräkningarna åren 1900 och 1910, vilket också är fallet.

Av särskilt intresse är emellertid, att, när vi komma fram till de båda sista folkräkningarna åren 1920 och 1930, finna vi praktiskt taget likartade kurvor, som visa en kontinuerlig stegring upp mot högre åldrar. Det ligger närmast till hands att anta, att förskjutningen sammanhänger med att i de olika ålderskullarna risken för dövstumhet minskat. Om denna tolkning är riktig, borde man emellertid också finna en tydlig skillnad mellan kurvorna för de båda folkräkningarna, som dock ha ett tidsavstånd på 10 år. En sådan föreligger emellertid ej. Förklaringen torde helt enkelt vara att den minskning som faktiskt förelegat i dövstumhetens frekvens motverkats av en noggrannare registrering. På grund av detta senare förhållande har för övriga lyten (blinda, fallandesjuka och sinnesslöa) en betydande frekvensökning ägt rum, medan för dövstumma siffrorna för de båda folkräkningarna ligga på ungefär samma nivå.

Chefen för rasbiologiska institutet går i det följande närmare in på frågan om frekvensen av dövstumma i skolåldern och behovet av undervisningsplatser samt anför härom följande.

Med ledning av den officiella statistikens uppgifter från de sista folkräkningarna skulle man närmast vara böjd att räkna med att frekvensen av dövstumma i skolåldern kommer att hålla sig vid 0·6 ‰. De siffror som sammanställts av skolöverstyrelsen ha fört fram till ett antagande av en frekvens av 0·7 ‰. Denna siffra avser alltså barn, som behöva undervisning på dövstumanstalter. I dessa äro då inräknade barn, som ha mera måttlig hörselnedsättning och vilka troligen ej registrerats som dövstumma i den officiella statistiken. Siffran förefaller mig därför rimlig.

Om man antar en sådan frekvenssiffra, återstår att man på grundval av antalet födda i olika årskullar beräknar antalet dövstumma. Sådana siffror ha beräknats av skolöverstyrelsen, och dessa siffror förefalla mig att vara rimliga för tiden fram till och med år 1957, då man känner antalet födda.

När det gäller att för följande år beräkna antalet dövstumma, möter man den svårigheten, att man inte vet, hur hög nativiteten kommer att vara. Karakteristiskt för krigsåren har varit en stegring av nativiteten, som delvis betingats av en höjd äktenskapsfrekvens, men delvis också är uttryck för en höjd fruktsamhet inom äktenskapen. Det farliga läge i vilket vårt land befunnit sig har ej påverkat fruktsamheten på det sätt,

man kanske å priori skulle vara höjd att vänta. Det förhållandet, att arbetslösheten försvunnit och att de enskilda inte behövt känna oro för sina försörjningsmöjligheter under den närmaste framtiden, tycks ha spelat en avgörande roll. Under förutsättning av att man även efter kriget lyckas bemästra kriser och förebygga mera utbredd arbetslöshet, borde man även i framtiden ha att vänta en förhållandevis hög nativitet. Emellertid komma de årskullar, som föddes då nativiteten var som lägst i vårt land, så småningom att nå upp i fruktsamhetsåldern. Detta förhållande måste medföra att även vid en fortsatt hög äktenskapsfrekvens och fruktsamhetstendens det antal barn, som födes i vårt land, dock kommer att något minska. Med hänsyn till vårt bristfälliga vetande om framtiden är det emellertid ej möjligt att nu göra mera bestämda förutsägelser om det antal barn, som kommer att födas efter kriget. Under mera »normala» förhållanden kan man uppställa antaganden, vilka framstå som rimliga och vilka kunna läggas till grund för beräkningar, som ha ett visst värde. I den brytningstid vi nu leva möter det uppenbarligen abnormt stora svårigheter att förutsäga vad som kommer att ske under den närmaste framtiden.

Med hänsyn till det framtida antalet dövstumma är det slutligen en detalj av praktisk art, som förtjänar att påpekas. Även om man antar en oförändrad frekvens av dövstumma och en något så när oförändrad fruktsamhetstendens, måste dock antalet dövstumma, som kommer att behöva undervisning, att slumpvis variera år från år. Ena året kommer det antal, som uppnår skolpliktig ålder, att vara större och andra året att vara något mindre. Med hänsyn till detta förhållande kan man organisera undervisningen på två olika sätt. Man kan vilja disponera så många undervisningsplatser, att alla kunna intagas även sådana år, då antalet skolpliktiga dövstumma tillfälligtvis råkar vara stort. En annan utväg är att man sådana år tillåter ett uppskjutande av skolgångens början till ett följande år, då antalet skolpliktiga är mindre. Genom åtgärder av denna typ kan man något minska behovet av undervisningsplatser.

Sammanfattningsvis anför chefen för rasbiologiska institutet följande.

Sammanfattande må framhållas, att antalet ärftligt dövstumma kan väntas långsamt minska på grund av den minskning av släktgiften och den isolatbrytning som försiggår i vårt land. Däremot torde sterilisering och dylika åtgärder knappast kunna väntas ha någon större effekt. Giftermål mellan dövstumma kan väntas något öka i frekvens, men den effekt, som detta kan väntas ha, torde också vara mycket liten.

Antalet förvärvade dövstumma torde också komma att minska något på grund av en bättre läkarvård, som dels medför att frekvensen av sådana sjukdomar, som medföra dövstumhet, minskar, dels också medför, att de följdtilstånd i form av dubbelsidig dövhet, som betingas av sådana sjukdomar, i ökad utsträckning förebyggas.

På grundval av det siffermaterial, vi disponera över frekvensen av dövstumma under senare decennier, finns det emellertid knappast anledning att anta, att en sådan minskning skall försiggå mycket snabbt. Det antal dövstumma, som är att vänta under de närmaste 5—10 åren, kan knappast väntas förete en märkbar minskning. På längre sikt är det ej möjligt att bedöma vilket antal dövstumma vi ha att vänta i vårt land, därför att detta på ett avgörande sätt bestäms av nativiteten, och det finns för närvarande ej möjlighet att bestämt förutsäga, hur denna kommer att utveckla sig. Frågan om ett minskat antal undervisningsplatser för de dövstumma kan möjligen bli aktuell om bortåt ett årtionde. På grund av att situationen nu är särskilt svår att bedöma på längre sikt och på grundval av vad vi för närvarande veta om frekvensen av dövstumma barn i de årskullar, som redan äro födda, framstår det i varje fall knappast som motiverat att nu minska antalet undervisningsplatser.

Skolöverstyrelsen anförde i sin förutnämnda skrivelse den 27 oktober 1944 bland annat följande.

I den utredning, som låg till grund för överstyrelsens utlåtande över besparingsberedningens år 1941 framlagda förslag till omorganisation av dövstumundervisningsvä-

sendet, diskuterade överstyrelsen även frågan om dövstumskolornas elevantal. Därvid konstaterade överstyrelsen, att elevantalet under senare år varit i konstant nedgång, en nedgång motsvarande nedgången i nativitetssiffrorna med minimum åren 1933/34. Överstyrelsen påpekade emellertid jämväl, att den allmänna nativiteten sedan år 1934 varit i stigande och att denna tendens alltjämt vore märkbar, varför man kunde förvänta, att antalet dövstumma barn komme att ökas i motsvarande grad, och att intagningsklasserna åren 1943, 1945 och 1947 troligen komme att visa en successiv ökning jämfört med åren 1939 och 1941. Överstyrelsen grundade sin uppfattning om detta förhållande på bland annat en jämförande undersökning mellan elevantalet i dövstumskolorna för åren 1923—37 och motsvarande antal barn i skolåldern (8 årsgrupper), varav utlöstes, att antalet dövstumma barn per 100 000 barn i skolåldern under de senare åren icke varit i nedgående utan tämligen konstant.

En översikt, utarbetad av aktuarien vid Stockholms stads statistiska kontor E. von Hofsten och intagen i Nordisk tidskrift för dövstumskolan, nr 3, 1944, synes ge ytterligare belägg för berörda förhållande.

Överstyrelsen framhöll vidare som sin uppfattning, att, även om grundade skäl funnes för förmodan, att förbättrad hygien och bättre vårdmöjligheter skulle bidra till att minska dövstumfrekvensen, man dock måste besinna, att en stor del av de dövstumma fått sitt lyte i arv. Beträffande verkan av en ökad sterilisering av dövstumma slutligen, påpekades, att denna i fråga om rättskapabla dövstumma blott torde kunna ske frivilligt, varvid endast de ärftligt dövstumma kunde komma i fråga, samt att effekten av en sterilisering för lytets procentuella förekomst bland hela folkmängden vore förhållandevis ringa.

Trots detta fann emellertid överstyrelsen övervägande skäl av såväl pedagogisk som ekonomisk art tala för en uppdelning av upptagningsskolornas elever på tre i stället för fyra skolor, varvid enligt överstyrelsens beräkningar var och en av dessa skolor skulle erhålla ett med hänsyn till lokala och pedagogiska förhållanden lämpligt elevantal av mellan 100 och 110 elever.

Sedan skolöverstyrelsens nämnda utredning hösten 1941 verkställdes, ha emellertid inträtt förhållanden, som ämbetsverket vid nämnda tidpunkt icke kunde förutse. Den ökning av antalet årligen levande födda barn, som överstyrelsen i sitt yttrande år 1941 konstaterade, har nämligen icke endast bestått utan därjämte visat för vart år allt högre siffror, vilka utläsas av nedanstående tabell.

1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943
85 092	85 906	88 938	90 373	93 946	97 380	95 778	99 386	113 605	124 093

Uppgiften för de under första halvåret 1944 födda, 68 400, synes vittna om en ytterligare stegring.

Ökningen i förhållande till bottenåret 1933 utgör år 1943 upp emot 50 %. Följden av dessa kraftiga förändringar i fråga om barnantalet blir för dövstumskolornas del — om, såsom överstyrelsen tidigare sökt påvisa, dövstumfrekvensen är relativt konstant — ett i sinom tid allt högre elevantal, avsevärt överstigande det överstyrelsen i sin utredning år 1941 räknat med, ehuru ämbetsverket i denna utredning givetvis inte låtit 1932—36 års låga nativitetssiffror ligga till grund för sina beräkningar utan såväl tagit hänsyn till stegringen åren 1937—40 som räknat med en viss marginal.

För att belysa frågan om proportionen mellan den medfödda och den förvärvade dövstumheten hade skolöverstyrelsen ur sammandragen av katalogerna för Manilla dövstumskola gjort följande sammanställning över åldern vid dövhetens inträde för barn vid skolan åren 1938—44.

	Födda döva	0: 1-12	I: 1-12	II: 1-12	III: 1-12	IV: 1-12	V: 1-12	över V	S:a
1938/39	82	7	8	2	2	1	3	1	106
1939/40	76	9	8	4	1	1	2	—	101
1940/41	79	9	8	4	1	1	2	—	104
1941/42	70	6	7	3	—	1	2	1	90
1942/43	83	7	8	3	—	1	2	1	105
1943/44	85	6	9	5	1	1	1	1	109

Anm.: 0:1 = döv vid en månads ålder.
1:2 = döv vid 1 år och 2 mån. etc.

Enligt översikten var ungefär 75 % av barnen födda döva.

Överstyrelsen hade vidare företagit en undersökning av elevklientelet vid Manilla dövstumskola under en följd av år, varvid medtagits elever födda år 1890 och senare fram till nuvarande elever. Av de sedan år 1938 intagna hade icke medräknats elever hemmahörande i områden utanför det gamla distriktet, medan däremot medräknats elever från samma distrikt överförda till specialskolorna. Undersökningen hade omfattat 702 elever och byggts på uppgifterna i skolans matrikel. Av dessa hade 410 eller 58 % redovisats såsom dövfödda, varjämte åtskilliga av ett icke obetydligt antal, vilka redovisats såsom tveksamma, ansågs vara att betrakta såsom födda döva.

I det följande redovisar överstyrelsen förhållandet mellan antalet vid dövstumskolorna intagna barn födda åren 1880—1935 och antalet inom hela befolkningen intagningsåret kvarlevande barn, uttryckt i antal dövstumma barn per 10 000 kvarlevande. Sammanförda i 5-årsperioder erhåller överstyrelsen därvid följande kvotsiffror.

Födelseår	Medeltal dövstumma elever per 10 000 kvarlevande barn intagningsåret
1881—1885	10·4
1886—1890	10·5
1891—1895	8·6
1896—1900	8·4
1901—1905	6·4
1906—1910	6·8
1911—1915	7·8
1916—1920	7·4
1921—1925	7·6
1926—1930	7·4
1931—1935	7·0

I anslutning till det åberopade siffermaterialet anförde skolöverstyrelsen bland annat följande.

Då obligatorisk skolplikt stadgades först i lag av år 1889 torde siffrorna för särskilt 1880-talet icke vara helt tillförlitliga.

Sammanställningen visar, att efter en tid med relativt hög dövstumfrekvens i slutet på 1800-talet följt en nedgång i antalet dövstumma födda under första årtiondet på 1900-talet, varpå ånyo skett en successiv ehuru mindre uppgång av dövstumkvoten. Nedgången från 1880-talet till 1930-talet är väsentlig, från omkring 10 till omkring 7, eller 30 %. Dock bör det observeras, att denna nedgång huvudsakligen är att hänföra till tiden omkring slutet av förra århundradet.

Den nedgång i dövstumkvoten, som sammanställningen från år 1911 uppvisar, synes berättiga till att i vart fall icke räkna med högre frekvens än 7·0. Med hänsyn till de

fluktuationer i det årliga antalet dövblivna barn, beroende på variationer i insjukningsfrekvensen i till dövhet ledande sjukdomar m. m., torde det dock vara skäl att vid beräkning av erforderliga lokala utrymmen därutöver kalkylera med en viss reservmarginal.

Överstyrelsen har av sina beräkningar erhållit den uppfattningen, att dövstumfrekvensen — sedd på lång sikt — varit stadd i sjunkande. Sannolikheten synes tala för en fortsatt nedgång av antalet dövstamma barn i förhållande till hela antalet barn i landet. Överstyrelsen kan å andra sidan icke finna skäl att vid sin beräkning av elevantalet i barndomsskolorna för dövstamma för de närmaste 10—15 åren räkna med, att nedgången i antalet dövstamma barn blir av sådan omfattning, att den motiverar, att en lägre frekvenssiffra lägges till grund för beräkningarna.

I samråd med chefen för rasbiologiska institutet fann överstyrelsen sålunda att frekvenssiffran 7 per 10 000 kvarlevande barn i åldern 8 år intagningsåret borde läggas till grund för en elevprognos för de närmaste 10—15 åren.

Det antal elever, som enligt överstyrelsens beräkningar kunde väntas komma att intagas vid dövstumskolorna åren 1945—51, framgår av nedanstående sammanställning.

Födelseår	Intagningsår	Antal levande födda barn födelseåret	Beräknat antal kvarlevande barn i åldern 8 år intagningsåret (enligt dödlighetstabell för perioden 1936/40)	Intagning av dövstamma vid en beräknad frekvens av 7 per 10 000
1937) 1938)	1945	{ 90 373 93 946	{ 85 262 88 633 (173 895)	122
1939) 1940)	1947	{ 97 380 95 778	{ 91 873 90 362 (182 235)	128
1941) 1942)	1949	{ 99 386 113 605	{ 93 766 107 181 (200 947)	141
1943) 1944)	1951	{ 124 903 124 903 ¹	{ 117 839 117 839 (235 678)	166

¹ Antalet beräknas bli lika stort som år 1943.

I enlighet med dessa beräkningar och under förutsättning, att nativitetssiffran för år 1944 bleve lika hög som för år 1943, beräknade överstyrelsen att barndomsskolornas elevantalet till och med läsåret 1952/53 skulle komma att gestalta sig på sätt, som tabellen nedan utvisar.

L ä s å r	Elever från föregående år	Nyinskrivna elever	Avgående elever	Elever under läsåret
1944/45	435	—	67	435
1945/46	368	122	52	490
1946/47	438	—	74	438
1947/48	364	128	5	492
1948/49	487	—	107	487
1949/50	380	141	—	521
1950/51	521	—	130	521
1951/52	391	166	—	557
1952/53	557	—	—	557

På närmare angivna skäl ansåg sig överstyrelsen böra räkna med att 26 % av det sålunda beräknade antalet elever i barndomsskolorna för dövstumma skulle komma att undervisas i specialskolan för dövstumma och i skolhemmet vid vårdanstalten för dövstumma med komplicerat lyte. Elevantalet i upptagningskolorna skulle då komma att nedannämnda läsår utgöra följande:

1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51	1951/52	1952/53
363	324	364	360	386	386	412	412

Överstyrelsen anförde vidare:

Att lämna någon prognos för elevantalet efter läsåret 1952/53 låter sig icke göra, då motsvarande nativitetssiffror äro okända. Det kan måhända finnas vissa skäl förmoda, att nuvarande höga siffra för antalet levande födda barn under åtminstone ett mindre antal år kommer att bestå. Under denna förutsättning kommer elevantalet i dövstumskolorna efter år 1953 att ytterligare stiga, varvid ett elevantal i barndomsskolorna enligt följande förefaller tänkbart, om antalet levande födda barn åren 1945—50 antages bli lika stort som år 1943.

1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
600	600	640	640	665	665

Antalet barn i upptagningskolorna skulle härvid, om 26 % beräknas gå till specialskolan i Örebro samt skolhemmet, bli respektive 445, 445, 475, 475, 490, 490.

Emellertid förefaller icke otroligt, att en nedgång i antalet levande födda barn per år kan komma att inträffa. Ett förhållande, som i detta sammanhang måste observeras, är det faktum, att för närvarande finnes ett relativt stort antal kvinnor i fruktsamhetsåldrarna från de stora årsklasserna 1906—21, medan årsklasserna efter år 1921 successivt och starkt avtaga i storlek. Även om en minskning av antalet levande födda barn skulle inträda från år 1945, torde man emellertid kunna räkna med att elevantalet från år 1953 och för i vart fall 4 år framåt (d. v. s. för de år under vilka de åren 1949 och 1951 intagna stora elevgrupperna äro kvar i skolorna) icke understigande 550 eller för upptagningskolorna över 400.

En prognos för tiden efter år 1957 torde — på grund av det allt mera minskade antalet kvinnor i fruktsamhetsåldrarna — närmast giva vid handen en successiv nedgång av antalet dövstumma barn i skolåldern.

Skolöverstyrelsen vill till beräkningarna foga den anmärkningen, att en viss marginal måste beräknas med hänsyn till icke blott de tillfälliga variationer i fråga om de dövstummas antal, som ständigt kunna förekomma, utan även till det förhållandet att dövstumkvoten kan komma att ligga högre än överstyrelsen förutsatt och att överflyttningen av elever till specialskolorna och skolhemmet kan bliva lägre än här beräknats, vilka två sistnämnda faktorer bådadadera verka i riktning av en stegring av elevantalet i upptagningskolorna.

Utredningen.

Det antal elever, som kan förväntas i dövstumskolorna, beror av frekvensen dövstumma barn i de olika årskullarna samt storleken av dessa senare. Den av skolöverstyrelsen tillämpade principen att fastställa tendensen i förhållandet mellan antalet årligen intagna barn i dövstumskolorna och stor-

leken av motsvarande årskullar och på grundval härav söka en sannolik frekvenssiffra för den närmaste framtiden, synes vara enda utvägen att erhålla en tillförlitlig bedömning. Skolöverstyrelsen har av sina beräkningar för tiden 1881—1935 slutit, att frekvenssiffran 7/10 000 borde kunna tillämpas för den närmaste framtiden, men även framhållit, att man på grund av skilda anledningar därutöver borde kalkylera med viss reservmarginal.

Enligt överstyrelsens beräkningar skulle intagningarna till dövstumskolorna komma att omfatta år 1945 122 barn och år 1947 128 barn. I verkligheten blev emellertid 1945 års intagning betydligt större eller omkring 150 barn. 1947 års intagning däremot — 127 barn — svarar nära mot överstyrelsens beräkningar. Ökningen i 1945 års intagning i förhållande till de av överstyrelsen beräknade talen utgör en påminnelse om vanskligheten av att söka siffermässigt bestämma förekomsten av ett lyte med så skiftande orsaker som dövheten. Om avvikelsen blott är att betrakta som en tillfällig företeelse, är svårt att bedöma. Under alla förhållanden talar den mot ett alltför reservationslöst anammande av den i det föregående framförda uppfattningen, att en nedgång i dövstumkvoten och därmed av dövstumskolornas elevantal är att förvänta. Enligt utredningens uppfattning synes det även tveksamt, om det förebragta siffermaterialet för dövstumkvotens utveckling under tiden 1900—1935 kan tagas som bevis för en dylik utveckling. Snarare antyder dessa siffror, att antalet dövstamma barn, som årligen intagits i dövstumskolorna under denna tid varit ganska konstant i förhållande till hela antalet barn i samma åldrar. I vad mån detta förhållande beror på, att de berörda sociala och medicinska framstegen icke haft den väntade effekten, eller är att tillskriva andra orsaker, undandrar sig utredningens bedömning. Vissa faktorer, som enligt utredningens uppfattning förtjänar beaktande, torde dock böra omnämnas.

Enligt en av läraren vid Manilla dövstumskola E. Nylander företagen undersökning (Nordisk Tidskrift för dövstumskolan, 1—2, 1945, sid. 18—20) omfattande samtliga elever undervisade vid Manilla dövstumskola och födda åren 1881—1930 har det skett en förskjutning av det procentuella förhållandet mellan den medfödda och den förvärvade dövstumheten. Undersökningen, som bygger på i intagningshandlingar angivna uppgifter om orsaken till dövstumheten, visar nämligen, att den medfödda dövstumheten under dessa femtio år ökat från 45·9 % av hela antalet till 67·2 %, medan under samma tid den förvärvade dövstumheten minskat från 48·5 % till 27 %. Under samma tid har frekvensen dövstamma barn i skolpliktig ålder i hela landet sjunkit med något över 30 %, men denna nedgång faller till allra största delen på tiden före 1900. Såsom framgår av den översikt, som lämnats av Nylander och som nedan redovisas, hänför sig förskjutningen mellan siffrorna för den medfödda och den förvärvade dövstumheten i huvudsak till tiden efter 1900.

Översikt av antalet elever vid Manilla dövstumskola, födda åren 1881—1930,
sammanräknad i tioårsperioder.

F ö d e l s e å r	Hela antalet elever	Ej dövstumma	Dövstumma elever	Medfödd dövstumhet		Förvärvad dövstumhet		Dövstumhet av okänd orsak	
				Antal	%	Antal	%	Antal	%
1881—90.....	196	—	196	90	45·9	95	48·5	11	5·6
1891—00.....	159	1	158	77	48·7	71	44·9	10	6·3
1901—10.....	146	—	146	79	54·1	59	40·4	8	5·5
1911—20.....	164	7	157	76	48·4	66	42·0	15	9·6
1921—30.....	147	10	137	92	67·2	37	27·0	8	5·8
Summa	812	18	794	414		328		52	

Till redogörelsen för undersökningen lägger Nylander, att utländska undersökningar i frågan visar liknande resultat.

Då man inte har någon anledning förmoda, att fallen av under fostertillståndet förvärvad dövhet skulle ha successivt ökat, och man torde ha skäl att räkna med en minskning av antalet dövhetsfall förvärvad genom förlossningsskador, synes man enligt utredningen kunna förutsätta, att ökningen av den medfödda dövstumheten — därest denna är faktisk — beror på en ökning av fallen ärftlig dövhet.

Erinras bör emellertid om vanskligheten av alla jämförelser mellan antalet dövstumma barn under olika tider. Till grund för dessa ligger katalog- eller matrikeluppgifter ävensom intagningshandlingar om i dövstumskolorna intagna och undervisade barn. Någon absolut grund för intagningen har emellertid aldrig funnits. Gränsfallen till lomhördhet och sinnesslöhet till exempel torde aldrig ha bedömts enhetligt vid olika skolor och under olika tider. Trots den obligatoriska skolplikten har nog en del barn, som rätteligen bort komma till dövstumskolorna, aldrig kommit dit. Bestämningen av fallen av dövstumhet har icke bara berott på dövstumskolornas bedömning utan även på de instansers, vilka haft att draga gränsen mellan de barn, som med fördel kunnat undervisas i normalskolor, och de barn, som haft behov av särundervisning.

Det förefaller icke uteslutet, att en viss kategoriförändring kan ha gjort sig gällande beträffande dövstumskolornas elevmaterial. I ett avseende är en dylik tendens särskilt markant. Utredningen syftar på det förhållandet, att sedan tillkomsten av skolan för oegentligt dövstumma ett växande antal barn lidande av lomhördhet samt centrala och perifera talrubbnings tillförts denna skola, i flera fall direkt från folkskola. Så länge icke särskilda åtgärder vidtagits för att sörja för särskild undervisning för barn av dessa kategorier på annat sätt, torde man få utgå ifrån, att en successiv relativ stegring av elevantalet i skolan och därmed också av det totala antalet elever i dövstumskolorna kommer att äga rum. Vid bestämningen av dövstumkvoten måste givetvis detta förhållande beaktas.

Då födelsetalen för åren 1944—46 numera är kända, kan den av skolöverstyrelsen utförda prognosen byggd på de faktiska födelsetalen föras fram ytterligare några år. Hänsynen till den konstaterade ökningen av intagningsarnas storlek i förhållande till de beräknade samt den av skolöverstyrelsen uttalade nödvändigheten att kalkylera med viss reservmarginal, föranleder utredningen att därvid räkna dels med frekvenssiffran 7/10 000, dels med siffran 7·5/10 000. Följande översikt erhålles.

Födelseår	Intagningsår	Antal levande födda barn födelseåret	Beräknat antal kvarlevande barn i åldern 8 år intagningsåret (enl. dödlighetstabell för perioden 1936/40)	Intagning av dövstumma barn i dövstumskolorna vid en beräknad frekvens av	
				7/10 000	7·5/10 000
1941) 1942)	1949	{ 99 727 113 961 }	201 604	141	151
1943) 1944)		{ 125 392 133 167 }			
1945) 1946)	1953	{ 133 793 131 782 }	250 557	175	188

Enligt dessa beräkningar kommer barndomsskolornas elevantal till och med läsåret 1954/55 att gestalta sig på sätt nedanstående tabell utvisar.

L ä s å r	Elever från föregående år	Nyinskrivna elever	Elever under läsåret	Avgående elever
1948/49	518	—	518	108
1949/50	410	141—151	551—561	—
1950/51	551—561	—	551—561	132
1951/52	419—429	171—183	590—612	—
1952/53	590—612	—	590—612	150
1953/54	440—462	175—188	615—650	—
1954/55	615—650	—	615—650	128

De dövstumma barn, vilka kommer att intagas efter 1954/55, tillhör årskullar av ännu icke födda barn. För att kunna fullfölja prognosen efter denna tid, måste man därför söka bilda sig en uppfattning om den storlek dessa årskullar kan komma att få. Det torde inte behöva särskilt anmärkas, att en prognos av denna art måste bli än mindre tillförlitlig, än den som erhållits på grundval av kända födelsetal. Icke desto mindre torde den vara av visst intresse.

I skolöverstyrelsens beräkningar angavs ett elevantal på mellan 640 och 665 såsom tänkbart för barndomsskolorna under åren 1955—1959. Samtidigt framhölls, att en prognos för tiden därefter — på grund av det minskade antalet kvinnor i fruktsamhetsåldrarna — närmast gav vid handen en successiv nedgång av antalet dövstumma barn i skolåldern.

Storleken av intagningarna åren 1955—1957 beror av födelsetalen för åren 1947—1948 samt 1949—1950. Sannolikheten synes tala för, att dessa kommer att bli lägre än de närmast föregående åren, även om minskningen icke blir mera avsevärd. Även med en dylik utveckling kommer emellertid elevantalen vid dövstumskolorna under 1950-talets senare del att ligga relativt högt. Intagningarna kommer fortfarande att bli relativt stora, och de stora grupperna från tidigare intagningar kommer att kvarstå.

I Statistiska undersökningar kring befolkningsfrågan (1941 års befolkningsutredning SOU 1945: 53) uttalar professor Wahlund (kap. De regionala olikheterna i och utvecklingen av äktenskaps- och födelsefrekvensen i Sverige under tiden 1920—1944, sid. 123) bl. a.: »Med hänsyn till här redovisade omständigheter är det ett tämligen 'optimistiskt' antagande, om man förutsätter, att den framtida födelsefrekvensen åldersvis (utan uppdelning på civilstånd) förblir densamma som för närvarande. Under denna hypotes skulle det årliga framtida antalet levande födda utveckla sig på följande sätt:

År	Antal levande födda
1945	132 100
1950	124 500
1955	114 800
1960	109 000

Minskningen sammanhänger med att antalet personer i fruktsamhetsålderna kommer att minska under den närmaste perioden, en följd av den tidigare födelseminskningen fram mot 1930-talets mitt.

De siffror, vilka senast redovisats, få ej uppfattas som prognostiska; så här kommer framtiden att te sig. De representera blott och bart en formell framräkning på grundval av de tendenser i de demografiska talen, vilka *för närvarande* göra sig gällande.»

Enligt av docent Hannes Hyrenius för 1941 års befolkningsutredning utförda »Befolkningspolitiska målsättningar. Beräkningar rörande den önskvärda storleken av det framtida födelsetalet» (SOU 1945: 53 sid. 216) kan följande siffror för önskvärt årligt antal födda uppställas:

1941—45	115 000
1946—50	122 000
1951—55	125 000
1956—60	121 000
1961—65	117 000
1966—70	113 000

Om man tager de av professor Wahlund angivna siffrorna som grund för en prognos för dövstumskolornas elevantal efter år 1954/55, erhålles följande ungefärliga siffror för vartannatårsintagningarna.

Födelseår	Intagningsår	Intagning av dövstumma barn i dövstumskolorna vid en frekvens av	
		7/10 000	7.5/10 000
1947 } 1948 }	1955	169	181
1949 } 1950 }	1957	165	177
1951 } 1952 }	1959	160	172
1953 } 1954 }	1961	155	166
1955 } 1956 }	1963	150	161
1957 } 1958 }	1965	147	157
1959 } 1960 }	1967	144	154

Dessa siffror synes kanske mycket höga, men avviker strängt taget inte så starkt från tidigare årgångar inom dövstumskolan. Ur en sammanställning i Nordisk Tidskrift för dövstumskolan, nr 3, 1944, över i dövstumskolan intagna barn födda åren 1903—36 framgår nämligen att intagningarna under de senaste decennierna ofta varit lika stora eller större.

Intagningsår	Antalet intagna barn	Intagningsår	Antalet intagna barn	Intagningsår	Antalet intagna barn
1915	68	1925	81	1935	69
16	88	26	87	36	70
17	94	27	85	37	71
18	72	28	83	38	54
19	85	29	89	39	67
20	84	30	70	40	58
21	95	31	52	41	48
22	98	32	93	42	55
23	87	33	91	43	59
24	72	34	69	44	75
	843		800		626

Genomsnittet per vart annat års intagning under de tre 10-årsperioderna blir: 1915/24, 169; 1925/34, 160; 1935/44, 125; genomsnittet på hela 30-årsperioden blir 151.

Barndomsskolornas elevantal kommer enligt de erhållna talen att efter 1954/55 utgöra

Läsår	Elever från föregående år	Nyinskrivna elever	Elever under läsåren	Avgående elever
1955/57	487—522	169—181	656—703	141—151
1957/59	515—552	165—177	680—729	171—183
1959/61	509—546	160—172	669—718	175—188
1961/63	494—530	155—166	649—696	169—181
1963/65	480—515	150—161	630—676	165—177
1965/67	465—499	147—157	612—656	160—172
1967/69	452—484	144—154	596—638	155—166

Enligt de erhållna siffrorna skulle således intagningarna vartannat år småningom stiga från ungefär 140—150 år 1949 till 175—190 år 1953 för att därefter successivt avtaga ned mot 145—155 år 1967. Elevantalen i barn-domsskolorna¹ skulle i enlighet härmed stiga från cirka 520 år 1947/48 till 590—610 år 1951/52, 615—650 år 1953/54 för att nå ett maximum år 1957/58 med 680—730 och därefter successivt under 1960-talet gå ned mot cirka 600—640.

För beräkning av lokalutrymmen m. m. för de olika skolorna är det av stort värde att kunna ungefärligen bedöma, vilka elevantal som kan förväntas vid de olika skolorna. I första hand bör därvid upptagnings-skolornas och specialskolornas elevantal beräknas var för sig. Sedan tillkomsten av skolhemmet vid vårdanstalten för dövstumma med komplicerat lyte har ungefär 6 % av samtliga dövstumma barn årligen hänvisats dit. Man torde ha rätt att räkna med ungefärligen samma procentsiffra även för den närmaste framtiden.

Vid Örebro skolan har av hela antalet barn i barndomsskolorna sedan skolans tillkomst undervisats

År	% av hela antalet barn i barndomsskolorna
1938/39	18·3
1939/40	17·5
1940/41	17·3
1941/42	18·6
1942/43	21·4
1943/44	21·3
1944/45	20·4
1945/46	24·4
1946/47	21·7

Ökningen av den procentuella siffran torde bero på det av utredningen i det föregående påvisade förhållandet, att allt flera barn av typen lomhörd tagits in. Utvecklingen torde komma att fortgå i denna riktning. Inom parentes må redan här påpekas, att denna utveckling i samband med den allmänna ökningen av elevantalen måste komma att ganska snart påkalla särskilda åtgärder för en utvidgning av Örebro skolans lokaler. Utredningen räknar i det följande med att Örebro skolan kommer att få 22 % av hela antalet barn i barndomsskolorna. Utvecklingen av elevantalen vid upptagnings-skolorna, specialskolan i Örebro samt skolhemmet kommer i enlighet härmed att bli:

¹ Däri inberäknade eleverna vid skolhemmet å Mogård.

L ä s å r	Upptagnings- skolorna	Specialskolan i Örebro	Skolhemmet å Mogård
1948/49	372	119	27
1949/51	397—404	121—123	33—34
1951/53	425—441	130—135	35—37
1953/55	443—468	135—143	37—39
1955/57	472—506	144—155	39—42
1957/59	490—525	150—160	41—44
1959/61	482—517	147—158	40—43
1961/63	467—501	143—153	39—42
1963/65	454—487	139—149	38—41
1965/67	441—472	135—144	37—39
1967/69	429—459	131—140	36—38

Under de närmaste tjugo åren skulle i upptagnings-skolorna elevantalet från ungefär 375 stiga upp till 490—525 år 1957/58 för att därefter successivt gå ned till ungefär 430—460 år 1967. Vid specialskolan i Örebro skulle motsvarande siffror vara 120, 150—160 och 130—140 och vid skolhemmet 30, 40—45 och omkring 40.

För att få en uppfattning av elevernas fördelning på de olika distriktens upptagnings-skolor, kan man se till medelfolkmängden och födelsetalen inom distriktet. Uttryckta i procent av motsvarande tal för hela folkmängden utgjorde dessa för tiden 1941—45

Distrikt	Medelfolkmängd i % av hela folkmängden under perioden 1941—45	Antalet årligen födda barn under perioden 1941—45 i % av hela antalet födda barn
östra	32	32·5
södra	24	23·5
västra	26	24
norra	18	20

Därest dövstumfrekvensen vore ungefärligen lika över hela landet, borde antalet dövstumma barn i de olika distrikten förhålla sig ungefär som ovan angivna tal. Så är emellertid inte fallet. Det är sedan länge känt, att det t. ex. från vissa Norrlandslän liksom bl. a. från Kopparbergs och Blekinge län kommer relativt sett flera dövstumma barn till dövstumskolorna än från övriga län.

Enligt den översikt över antalet dövstumma den 30 juni 1946, som erhållits genom uppgifter från dövstumkonsulenterna¹, tillhörde av barndoms-skolornas elever följande antal barn de olika distrikten:

östra	134 eller	25·5 %
södra	121 »	23 %
västra	122 »	23 %
norra	150 »	28·5 %

¹ Bilaga I.

Av hela antalet dövstumma i landet tillhörde följande antal de olika distrikten (de lägsta årsklasserna icke inräknade):

östra	1 417	eller 29 %
södra	1 179	» 25 %
västra	1 152	» 24 %
norra	1 047	» 22 %

(Det förhållandet att siffran för norra distriktets dövstumma barn är högre än motsvarande siffra för hela antalet dövstumma kan bero av skilda orsaker, bl. a. en viss utflyttning från distriktet till andra distrikt av äldre dövstumma.)

Tyvärr finnes icke tillgängliga de uppgifter angående antalet barn inom åldersgrupperna 8—15 år inom olika län, vilka fordras för att möjliggöra en beräkning av frekvensen dövstumma barn inom de olika distrikten av hela antalet barn inom motsvarande åldrar. För att ge en bild av variationerna i frekvensen inom olika distrikt har i stället frekvensen av dövstumma skolelever inom olika distrikt samt hela antalet dövstumma inom distrikten beräknats på medelfolkmängden inom distrikten för åren 1941—45, varvid följande siffror erhållits:

Distrikt	Dövstumma skolelever per 100 000 av medelfolkmängden 1941—45	Dövstumma per 100 000 av medelfolkmängden 1941—45
östra	6·5	68
södra	7·7	75
västra	7·0	67
norra	13·1	92

Av de gjorda sammanställningarna utläses, att de dövstummas antal inom östra, södra och västra distrikten i stort sett är proportionella med motsvarande tal för medelfolkmängd och födelsetal, medan däremot det norra distriktet i detta avseende visar en stark avvikelsetal. Anledningen härtill är otvivelaktigt, att dövstumsfrekvensen i detta distrikt är betydligt högre än i övriga distrikt.

Sedan den nuvarande distriktsindelningen 1938 genomfördes, har elevantal vid distriktens upptagningskolor utgjort (eleverna i skrivteckenklasserna på Manilla icke inräknade):

	östra	södra	västra	norra
1938/39	106	82	69	109
1939/40	101	78	84	112
1940/41	104	78	64	86
1941/42	92	72	81	102
1942/43	92	74	58	74
1943/44	99	68	80	97
1944/45	97	67	67	80
1945/46	103	74	88	101
1946/47	98	78	74	83

eller i genomsnitt 1938—1947

östra	99	eller 29 %
södra	74	> 21·7 %
västra	74	> 21·7 %
norra	94	> 27·6 %

En jämförelse mellan de antal barn, vilka intagits åren 1941, 1943 och 1945 (siffrorna för 1939 års intagning är icke kommensurabla) och därefter kvarblivit vid upptagningskolorna ge följande siffror:

östra	80	eller 28 %	av samtliga
södra	65	> 22·8 %	> >
västra	61	> 21·4 %	> >
norra	79	> 27·7 %	> >

I enlighet med båda senast angivna siffergrupper synes en framtida fördelning av upptagningskolornas elever enligt nedanstående översikt sannolik:

L ä s å r	Upptagningskola i distrikt			
	östra	södra	västra	norra
1949/51	115—117	87— 88	87— 88	110—112
1951/53	123—128	92— 96	92— 96	118—122
1953/55	128—136	96—102	96—102	123—129
1955/57	136—147	103—110	103—110	131—140
1957/59	142—152	106—114	106—114	136—145
1959/61	139—150	105—112	105—112	133—143
1961/63	135—145	102—109	102—109	130—138
1963/65	132—141	98—106	98—106	126—134
1965/67	127—137	96—102	96—102	122—130
1967/69	124—133	93—100	93—100	119—127

Ur de i det föregående angivna tabellerna erhåller man lätt även de sannolika elevantalen för förskolor och fortsättningskolor. Utredningen kommer att redovisa dessa vid behandlingen av skolorna i fråga.

VI. Förskolor för dövstumma barn.

I tidigare utredningar om dövstumundervisningsväsendet har frågan om vården av de döva barnen i förskoleåldern ägnats stort intresse. I en framställning från dåvarande föreståndarinnan för förskolan för dövstumma i Göteborg till 1915 års förberedande utredning uttalades sålunda önskvärdheten av en sänkning av intagningsåldern från sju till sex år, varvid uppmärksamheten under det första skolåret särskilt borde inriktas på att öka barnens föreställningskrets och erfarenhet genom ett planmässigt framläggande av stoff för deras iakttagelse samt att påbörja talundervisningen.

Skolöverstyrelsen fann i sitt utlåtande i frågan år 1921 det icke riktigt att, annat än i undantagsfall, före sjuårsåldern taga in barn, som i utveckling

stode lägre än ett tre till fyra års normalt barn, i en skola. En given följd av att barnen i späddare ålder toges bort från hemmen bleve, att föräldrar och barn till skada för båda parterna komme att stå ännu mera främmande för varandra än vad eljest vore fallet. Barnen borde, så länge det utan skada kunde ske, få vistas i sina hem och där åtnjuta den frihet och omvårdnad, som endast hemmet kunde giva. Det borde överlämnas åt det enskilda initiativet att verka på detta område. Överstyrelsen hemställde, att ingen åtgärd från statens sida skulle vidtagas för upprättande av förskolor för dövstumma småbarn men att enskilda personer eller kommunala myndigheter, som upprättade sådana skolor, måtte, om de därav vore förtjänta, kunna under vissa villkor av statsmedel erhålla ett bidrag av 250 kronor årligen för varje barn.

I 1932 års utredning, som utförligt behandlade skälen för ett tidigt omhändertagande av de dövstumma barnen, uttalades, att det under dåvarande omständigheter icke kunde ifrågasättas att införa skoltvång för små dövstumma barn. Man borde söka sig fram på frivillighetens väg, till dess en mera ingående erfarenhet vunnits rörande undervisningen i förskolor och den lämpligaste anordningen av dessa skolor. Erforderliga anstalter borde anordnas av kommuner eller enskilda. De borde emellertid bli delaktiga av ett något så när rikligt tillmätt understöd av statsmedel. Det årliga bidragsbeloppet syntes böra bestämmas till 300 kronor för varje i förskolan mottaget barn och därutöver till 300 kronor för varje i ett med förskola förbundet skolhem intagen skyddsling.

1936 års utredning framhöll, efter en redogörelse för den verksamhet, som utförts av förskolorna för dövstumma i Stockholm och Göteborg, att denna verksamhet varit av stor betydelse och utövats på ett erkännansvärt sätt. Det påvisades, att behov av ett större antal platser än de tillgängliga förelåge. Detta framginge dels av de förfrågningar rörande vårdmöjligheter för dövstumma småbarn, som ingått från vitt skilda delar av landet, dels av den omständigheten, att vid varje intagning i vissa dövstumskolor anmäldes elever, som icke uppnått skolåldern och därför icke kunde mottagas.

Det framstode emellertid enligt utredningsmannen icke såsom av förhållandena motiverat att införa skoltvång för dövstumma barn under den lagstadgade skolåldern. Icke heller syntes statliga åtgärder böra påkallas för anordnande av förskolor för det antal småbarn från olika delar av landet, som kunde vara i behov av undervisning och vård i förskolor och skolhem men för vilka platser nu icke finnes. Verksamheten i fråga syntes åtminstone tills vidare böra i första hand grundas på enskilt eller kommunalt initiativ samt understödjas med statsmedel, där verksamheten omfattade barn från ett mera vidsträckt område. De i 1932 års utredning föreslagna bidragsbeloppen ansågs väl avvägda.

Under den tid, som förflutit *efter* det staten år 1938 övertog dövstumundervisningsväsendet, synes uppfattningen om behovet av förskolor för döv-

stumma i icke ringa grad stadgat sig. Uppfattningen att det döva barnet så tidigt som möjligt må erhålla sakkunnig handledning omfattas i allt vidare kretsar.

I den utredning angående erforderligt antal upptagningskolor för dövstumma m. m. som skolöverstyrelsen avgav den 27 oktober 1944 framhölls, att de åtgärder, som dittills vidtagits för de dövstumma småbarnen, vore till omfattningen relativt obetydliga. Den verksamhet, som utfördes av de befintliga skolorna, vore av stor betydelse. Det förelåge skäl att till omprövning upptaga frågan om mera effektiva åtgärder från de statliga myndigheternas sida för omhändertagande av dövstumma barn i förskoleåldern. Ur skilda synpunkter vore det för de dövstumma barnen av vikt att tidigt komma under sakkunnig handledning. Detta gällde särskilt de oegentligt dövstumma barnen. Överstyrelsen hyste en viss tvekan att öka det redan avsevärda skoltvånget för dövstumma barn men ansåg sig böra ifrågasätta, om icke för det troligen stora antal barn i förskoleåldern, vilkas föräldrar vore villiga att överlämna sina barn i förskolornas vård, åtgärder borde vidtagas för upprättande av dylika anstalter. Då emellertid överstyrelsen ansåg, att organisations- och förlägningsfrågorna för dövstumskolorna först borde lösas, innan åtgärder vidtoges för utvidgning av förskoleväsendet för dövstumma barn, var den icke för det dåvarande beredd att framlägga några definitiva förslag i frågan.

I anslutning till på nyssnämnda utredning grundad proposition framlades för 1945 års riksdag en motion (II: 542) i vilken yrkades, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande ett flertal olika spörsmål, vilka samtliga åsyftade en effektivisering av undervisningen i dövstumskolorna, bland dem frågan om beredande av ökade möjligheter till undervisning av dövstumma barn i förskoleålder. Till stöd för framställningen i denna punkt anfördes bl. a. följande:

»Det dövstumma barnets intellektuella utveckling har försenats på grund av språkbristen och motsvarar vid skoltidens början ett hörande barn av 2—3 års ålder. Genom lämpligt avpassad undervisning och uppfostran, påbörjad redan vid 4-årsåldern, kan denna utvecklingshämning i väsentlig mån minskas och barnets utveckling i normal riktning främjas.»

I Göteborg inrättades en förskola för dövstumma barn redan år 1902, och Svenska föreningen för dövas väl igångsatte en liknande förskola för döva småbarn i Stockholm år 1925. Riksdagen har erkänt behovet och värdet av sådan tidig undervisning för dövstumma barn genom att bevilja anslag till förskolorna. Omedelbart före krigsutbrottet år 1939 sänktes i England genom ett parlamentsbeslut intagningsåldern för dövstumma barn till 5 år, varigenom förskolorna kunde inlemmas i det allmänna skolsystemet. Genom ökade anslag till förskoleundervisning för dövstumma småbarn skulle sådan undervisning kunna anordnas även i andra delar av vårt land, och samtliga döva småbarn kunde beredas den undervisning och omvårdnad, som deras lyte krävde. I huvudsak samma mål kunde vinnas genom en sänkning av den nuvarande intagningsåldern från 7 till exempelvis 5 år. Sådana förskolor borde upprättas inom samtliga de fyra nuvarande dövstumskoldistrikten.»

Statsutskottet uttalade med anledning av motionen bl. a., att frågan om åtgärder från det allmännas sida för en ordnad pedagogisk utbildning åt barn i förskolåldern vore, såvitt angår fullsinnade barn, föremål för uppmärksamhet från skolutredningens sida. Motsvarande problem för de dövstumma barnens vidkommande syntes även vara förtjänta att tagas under omprövning. Utskottet utgick ifrån, att vederbörande myndigheter hade sin uppmärksamhet riktad på problemet och föresloge eller vidtog de åtgärder, som befunnos påkallade. Statsutskottets uttalande på denna punkt godkändes av riksdagen.

I tidigare omnämnda till Konungen ställda skrivelse av den 17 december 1945 har Svenska dövstumläraresällskapet bl. a. upptagit frågan om förskoleundervisningen. I skrivelsen framhålles bl. a.

»Även i ett annat avseende är vår nuvarande dövstumskolororganisation ofullständig, nämligen i fråga om förskoleundervisningen. Erfarenheterna från denna undervisning ge vid handen, att förskoleundervisning är av stor betydelse för barnens framtida utveckling och uppfostran. De nu befintliga förskolorna i Stockholm och Göteborg kunna ej tillgodose det alltmer ökade behovet av sådan undervisning, utan sådana skolor böra upprättas även inom de tvenne övriga upptagningsområdena. Lyckligast vore måhända, om förskolorna kunde inordnas i det statliga dövstumskolsystemet genom sänkande av intagningsåldern från 7 till 5 år.

Svenska dövstumläraresällskapet, som vid flera tillfällen framhållit önskvärdheten av obligatorisk förskoleundervisning åt dövstumma barn, har med glädje noterat, att i direktiven för utredningskommittén särskild betydelse lagts vid denna fråga.»

I skrivelse till utredningen från lärarkåren vid dövstumskolorna i Vänersborg har bl. a. framhållits önskvärdheten av obligatorisk förskoleundervisning för dövstumma barn från 5 års ålder under fullt utbildade dövstumlärare.

Kollegiet vid specialskolan i Örebro har till utredningen framställt vissa önskemål rörande förskoleundervisning. Ur skrivelsen må bl. a. anföras följande:

»Kollegiet är enigt i uppfattningen om behovet av förskolor för de dövstumma. Vid ett eventuellt upprättande av sådana förskolor vill kollegiet likaledes framhålla nödvändigheten av att en särskild förskola inrättas för de barn, som sedermera skola erhålla sin undervisning vid specialskolan i Örebro för oegentligt dövstumma och att denna särskilda förskola förläggas till Örebro. Samma skäl, som förelägo för upprättandet av en specialskola för oegentligt dövstumma, föreligga beträffande behovet av en särskild förskola för detta elevmaterial.

Enligt uppgift skulle kommittén hava dryftat frågan om att göra skolgången i förskolan obligatorisk för dövstumma barn från och med det år barnen fylla fem år. De dövstummas skolgång i förskola och barndomsskola skulle därigenom komma att omfatta sammanlagt tio år. Ett fastställande av skolplikt för de dövstumma barnen från och med det år, de fylla fem år, skulle innebära, att barnen i regel skulle skiljas från sina föräldrar redan vid denna tidiga ålder. Kollegiet är enigt i den uppfattningen, att även om den vård, föräldrarna skänka barnet, är behäftad med vissa brister, den omständigheten, att barnet dock så länge som möjligt får uppväxa hos de egna föräldrarna i allmänhet är av så stor betydelse för detsamma, att det kan ifrågasättas, om en mera tillfredsställande vård utom hemmet uppväger avsaknaden av detta.

Man kan dock icke förbise önskvärdheten av att de dövstummas skolgång i barn-
domsskolan bör utsträckas. Härför talar även den omständigheten, att den nuvarande
organisationen av de dövstummas barndomsskolor är byggd på förslag, vilka ursprung-
ligen framfördes då skolgången i vanlig folkskola omfattade sex år. Folkskolan är nu-
mera sjuårig. Man torde kunna räkna med att utvecklingen går mot en åttaårig och
eventuellt en nioårig folkskola. Med hänsyn därtill torde man kunna ifrågasätta, om
det för de dövstamma barnen är lämpligt att utöka deras skoltid med en tvåårig för-
skola och en obligatorisk skolplikt redan vid fem års ålder. Kollegiet anser för sin del,
att det skulle vara betydligt mera värdefullt för de dövstamma barnen, om den nuva-
rande barndomsskolan påbyggdes med ytterligare ett läroår samt en ettårig förskola
inrättades med intagning vid sex års ålder. Man skulle därigenom även i fortsättningen
kunna verkställa intagning av nya elever vartannat år och samtidigt tillgodose det be-
rättigade önskemålet om en förskola. Det tionde läsåret vid en sådan organisation torde
ur alla synpunkter vara för barnen mera värdefullt än ett första skolår vid fem års
ålder. Förutom den betydelsefulla påbyggnaden av teoretiska kunskaper, skulle ele-
verna under det sista skolåret kunna erhålla en god yrkesorientering samt under sin
brytningsperiod ytterligare ett års stöd av lärare, som lärt känna dem och kunnat följa
deras utveckling sedan deras tidigaste barnår. Genom den av kollegiet föreslagna orga-
nisationen torde de dövstamma eleverna bliva bättre rustade att upptaga konkurrensen
med de fullsinnade än genom införandet av skolplikt redan vid fem års ålder.

De nuvarande förskolorna skulle även i fortsättningen kunna fylla en betydelsefull
uppgift genom att taga hand om dövstamma barn före sex års ålder i de fall, där för-
äldrarna frivilligt vilja bereda barnen särskild vård.

Även personalfrågan torde genom den av kollegiet föreslagna anordningen kunna
lösas på ett mera tillfredsställande sätt. För undervisningen i förskolan skulle erfordras
examinerade dövstummlärare för det förberedande artikulationsarbetet. Undervisningen
i kindergartenarbetet skulle handhavas av kindergartnlärarinnor med specialutbildning.
Dessa lärarinnor skulle kunna biträda vid undervisningen även under andra läsåret, det
nuvarande första, varigenom önskemålet om biträdande lärare under detta läsår skulle
kunna tillgodoses.»

Nuvarande förskolor.

De förskolor, som för närvarande finns i vårt land, är förskolan i Göte-
borg för dövstamma samt skolan i Stockholm för döva småbarn.

Förskolan för dövstamma i Göteborg grundades år 1902 av Sällskapet för
bildande av småbarnsskolor i Göteborg. Den har till uppgift att »fostra och
i själsligt och kroppsligt avseende taga sig an dövstamma barn i förskole-
åldern liksom andra barn i denna ålder, som behöva talundervisning». Sko-
lan grundades ekonomiskt på avkastningen av två donationer. Från och med
förra kristiden, då underskott uppstod i skolans stat, har Göteborgs stad
genom anslag täckt uppkommen brist. Statligt bidrag har skolan erhållit
sedan 1926. Med skolan är sedan år 1928 förenat Skolhemmet för döv-
stamma småbarn, ägt av stiftelsen Skolhemmet för döva småbarn.

Enligt skolans föreskrifter får högst 10 barn från annan ort än Göteborgs
stad och Göteborgs och Bohus län mottagas som elever. Antalet elevplatser
är beräknat till 25 i förskolan och 12 i skolhemmet. Skolhemmet upprättades
för att möjliggöra för dövstamma barn från annan ort än Göteborg att be-
gagna sig av förskolans undervisning. Hemmet står emellertid öppet även

för göteborgsbarn, som är hemlösa eller av någon anledning icke lämpligen kan vårdas i sina hem.

Antalet barn vid skolan har växlat. Sedan barn från främmande kommun fått tillstånd att bevista förskolan och skolhemmet upprättats, har skolan i allt större utsträckning fått mottaga elever även från andra orter än Göteborg. Ett stort antal ansökningar om inträde i förskolan har under senare år måst avslås, då ytterligare vårdplatser ej kunnat anskaffas, och då skolans lokaler och lärarkrafter varit otillräckliga.

Vid skolan är anställda en föreståndarinna och två barnträdgårdslärarinnor. Krav har framställts på anställning av ytterligare en lärarkraft.

Undervisningen vid skolan står under tillsyn av centralrådet för halvöppen barnavård i Göteborg och är underställd skolöverstyrelsen.

För skolan förhyres i staden en lägenhet om två klassrum, en leksal och ett expeditjonsrum. Flertalet barn bor i sina hem och följs dagligen till och från skolan av anhöriga eller av en person, som är anställd av skolan för detta ändamål. En del av barnen reser ensamma till och från skolan.

För skolhemmet förhyrdes de första åren en lägenhet. Sedan 1932 har emellertid hemmet en egen fastighet med tillhörande trädgård, Änggårdsplatsen 5, nära Slottsskogen.

Icke blott dövstumma barn har mottagits som elever utan även i mån av utrymme lomhörda barn och sådana, som behövt talvård.

År 1917 upprättades på enskilt initiativ en skollovskoloni för lärjungarna. Under åtskilliga år understöddes denna av enskild person. Numera ingår kostnaderna helt och hållet i skolans stat.

Kolonien är numera förlagd till Hälles gamla byggnad, Sundsandvik. Personalen där har utgjorts av en föreståndarinna med 2 eller 3 medhjälpare. Barnantalet har varit cirka 15 per år.

Skolan för döva småbarn i Stockholm upprättades år 1925 av Svenska föreningen för dövas väl¹ och är sedan 1941 förbunden med ett skolhem. Skolan och hemmet tar emot barn i åldern 4—8 år, dels sådana som är fullständigt döva, dels sådana, som är mer eller mindre lomhörda, dels ock sådana, som genom hörstumhet är ur stånd att utan speciell undervisning lära sig tala.

Skolan och hemmet är från och med höstterminen 1942 inrymda i en vid Linnégatan 9—11 förhyrd lägenhet. Undervisningen ombesörjes av en examinerad dövstumslärlarinna med hjälp av tre biträdande lärarinnor. Antalet elevplatser vid skolan är 30; skolhemmet, som är avsett för barn i Stockholm, som icke har lämpliga hem, och för barn från andra orter, kan taga emot högst 16 barn samtidigt.

Skolan synes ha fyllt ett verkligt behov. Antalet förfrågningar angående intagning av barn har under årens lopp ökats, allteftersom förskolundervisningens betydelse för barnens utveckling blivit allmänt känd, och skolan

¹ numera benämnd Hörselfrämjandet.

har under de sista åren icke på långt när kunnat räcka till för dem, som velat anlita densamma.

Skolan uppbär statsanslag samt anslag från Stockholms stad och uppehålls i övrigt genom på frivillighetens väg insamlade medel.

Undervisningen bedrivs i huvudsak efter samma principer vid de båda förskolorna och avser främst att allmänt utveckla barnen samt att förbereda språkutvecklingen. Under lärarens ledning uppmuntras barnens självverksamhet, och deras intresse för omgivningens företeelser väckes. Med hjälp av särskilt avpassad undervisningsmateriel bedrivs sinnes- och tankeövningar jämte kindergartnerarbeten. Barnen får återge vad de ser och erfår genom lek, ritning, modellering eller klippning. Under lek inhämtas de första grunderna i skriftspråket. Småningom anknyter man språk till barnens egna upplevelser såväl med hjälp av åtbörder som medelst ett enkelt skriftspråk.

En annan del av undervisningen, kanske den viktigaste, är artikulations- och talundervisningen samt avläseövningarna, som avses utgöra en grundval för den i barndomsskolan fortsatta undervisningen enligt talmethod.

Vid undervisningen i förskolorna lämnas eleverna givetvis en viss frihet. De får dock lära sig disciplin, skolvana, ordning och snygghet och är, då de övergår till barndomsskolorna, skolmogna på ett helt annat sätt än de barn, som kommer direkt från hemmen.

	G ö t e b o r g			S t o c k h o l m		
	För- skolan	Skol- hemmet	Avvisade	För- skolan	Skol- hemmet	Avvisade
1938 ht	20	12	—	16		
1939 vt	21			19		
ht	17	12	—	13		
1940 vt	20			16		
ht	23	12	—	15		
1941 vt	23			24		
ht	19	12	—	26	10	13
1942 vt	22			30		
ht	22	12	11	36	15	6
1943 vt	23			37		
ht	16	12	6	28	17	3
1944 vt	22			29		
ht	26	12	22	32	16	6
1945 vt	26			32		
ht	22	12	8	32	16	7
1946 vt	24			34		
ht	23	12	19	37	16	9
1947 vt	23			34		

Statsanslagen till förskolorna utgick under åren 1926/27 till 1930/31 med 50 kronor årligen för varje i skolan intaget barn, under åren 1931/32 till 1937/38 med 125 kronor samt sedan år 1938/39 med 300 kronor till varje barn, som erhåller undervisning vid skolan, samt med ytterligare 300 kronor för varje barn, som samtidigt är intaget i skolhemmet. 1946 års riksdag be-

viljade en höjning av sistnämnda belopp till det dubbla, d. v. s. 600 kronor årligen för varje barn, som erhåller undervisning i förskola, samt ytterligare 600 kronor för år för varje barn, vilket tillika är intaget i skolhem eller genom skolans försorg och på dess bekostnad åtnjuter vård och underhåll.

Antalet elever vid de båda skolorna efter år 1938 framgår av tabellen å motstående sida.

Utredningen.

Enligt gällande bestämmelser inträder skolplikt för de dövstumma barnen det år, varunder de uppnår 7 års ålder. Till följd av att dövstumskolorna tar emot elever endast vartannat år, blir för ungefär halva antalet barn inträdesåldern 8 år. Emellanåt får vederbörande skola först efter det något år förflutit från skolpliktens inträdande kännedom om det dövstumma barnets tillvaro. I icke få fall kommer därför den dövstumme att få undervisning först från 9- eller 10-årsåldern.

Under senare år har barn före skolåldern i allt större utsträckning blivit föremål för samhällets omvårdnad. Ett stort antal barnkrubbor och barnträdgårdar har inrättats. Psykologer och pedagoger har riktat uppmärksamheten på förskolåldern och påvisat dess stora betydelse för individens utveckling. Den vunna erfarenheten om småbarnsålderns betydelse för barn i allmänhet torde underlätta förståelsen för, att de på ett eller annat sätt psykiskt defekta eller hämmade barnen tidigt blir omhändertagna för erhallande av sakkunnig vård och undervisning.

Det dövstumma barnet är i allmänhet långt mera hjälplöst, än vad man tänker sig. Det saknar dock icke förutsättningar att utvecklas gynnsamt. Hur utvecklingen kommer att gestalta sig, beror emellertid i högsta grad på det stöd och den hjälp det kan erhålla inte bara *under* utan även *före* den egentliga skoltiden. Under denna tid inhämtar det normala barnet ett oerhört stort erfarenhetsmaterial, däribland talrika föreställningar, som hör till de viktigaste, som kommer människan till del. På samma gång lär sig barnet språket, det nödvändiga verktyget för det andliga framåtskridandet. Med den intellektuella utvecklingen går parallellt en känslans och viljans skolning, en fostran under inflytande av miljön av största betydelse för individens själsliga hälsa, karaktär och sociala inställning.

De döva barnens lyte hindrar dem att vinna tillfredsställande kontakt med till och med deras närmaste omgivning, omöjliggör talspråkets utveckling och har på detta sätt en ödesdiger verkan. För många döva barn ger tiden före inträdet i skolan en mycket ringa intellektuell utveckling. De erhåller via syn- och känslsinnena en mycket torftig föreställningsvärld och lär sig att med demonstrativa åtbörder och mimik ofullständigt uttrycka sina elementära behov och önskningsar. Den själsliga isoleringen utgör den svåraste hämsko för deras intellektuella framåtskridande. Med hänsyn till känslö-

och viljebildningen blir den kanske än mera ödesdiger. Misstroende mot omgivningen och mindervärdeskänslor kämpar hos det döva barnet med önskan till förståelse och vilja att hävda det egna jaget och försvårar den sociala anpassningen. Inte sällan uppstår allvarliga beteenderubbningar.

Det har mot tanken på förskolundervisning för dövstumma barn framhållits, att dessa senare liksom andra barn så länge som möjligt bör få vistas i sina hem och där åtnjuta den frihet, som endast hemmet kan giva. En följd av att barnen i tidig ålder tages från sina föräldrar anses enligt denna uppfattning bliva, att föräldrar och barn kommer att stå främmande för varandra.

Det råder givetvis ingen tvekan om att det lyckligaste för ett barn i regel är, att det får stanna i sitt hem. Blott då tvingande skäl nödvändiggör det, må det naturliga bandet mellan föräldrar och barn brytas. Där barnet, såsom fallet är, om det är dövstumt, är i trängande behov av säruppfostran, föreligger dock dylika skäl. Inte endast omtanken om barnets bästa utan även hänsynen till dess föräldrar och syskon bör härvid tagas med i räkningen.

Säkerligen söker hemmen i regel ge de dövstumma barnen den bästa omvårdnad. Endast i undantagsfall torde det dock i barnets familj eller dess närmaste omgivning finnas någon person, som har den kunskap om och erfarenhet av dövstumma barn, som ledningen av ett sådant barns utveckling kräver. Föräldrarna gör oftast allt för att genombryta den tystnad, som i såväl bokstavlig som bildlik betydelse omger barnet. Relativt snart inser de dock sin begränsning inför denna svåra uppgift. Den andliga isoleringen blir för barnet allt svårare. Det får inte tillfredsställa sin naturliga lust att lära. Inom sig måste det dämna upp den andliga aktivitet, som inte finner något utlopp. Detta sker inte utan menliga följder. Det inskränker och snedvrider dess andliga utveckling och ger dess väsen sin bestämda prägel. Den frihet hemmet kan erbjuda det normalt utrustade barnet, blir det döva barnet därför endast i ringa mån delaktigt av. Först då dess anlag genom speciell uppfostran beredes en mera gynnsam jordmån, löses det småningom från den själsliga bundenheten. Erfarenheterna från de nuvarande skolhemmen för dövstumma förskolebarn ger vid handen, att barnen där ofta trivs bättre än i sina egna hem. Skolhemmens personal förstår att leda deras utveckling efter deras förutsättningar samt att anpassa förhållandena efter deras behov. Barnen får kamrater, som förstår dem och som är deras jämlikar. De är inte såsom i hemmiljön annorlunda än de övriga barnen och slipper att bli föremål för medlidande eller hån. Den ofta förekommande blygheten och skyggheten försvinner snart.

Vad angår de anförda betänkligheterna beträffande förhållandet mellan föräldrarna och de dövstumma barnen, om dessa senare sänds till förskolor, må erinras, att en av förskolans liksom den egentliga dövstumskolans främsta uppgifter är att sörja för en bättre kontakt mellan de dövstumma barnen och deras anhöriga. Genom att ge barnen erforderliga incitament

för deras psykiska utveckling samt genom att befordra deras slumrande anlag och bibringa dem ett meddelelsemedel ger förskolan en grundval för den önskade förbindelsen. En moder till en dövstum flicka, som bevistat förskola, skriver:

»Genom att själen blir väckt till utveckling och självkänsla, utvecklas även kärleken till det egna hemmet, känslan för far, mor och syskon får fasthet och kontur. På sätt och vis får barnet mera känsla för Er därborta, än om det gick oförstående hemma vid Er sida. Och även om detta ej skulle bliva fallet — vilket är bättre: att själv få vara medelpunkten i barnets värld eller att ödmjukt stå vid sidan och se denna värld öppnas allt större och skönare och friare för den lilla.»

I ett föredrag 1936 har dåvarande föreståndarinnan vid förskolan i Göteborg för dövstamma småbarn, fröken Annie Kock, som sedan 1902 sysslats med denna verksamhet, yttrat följande:

»På hemmets oförmåga att fostra de dövstamma barnen skulle jag kunna ge talrika exempel, såväl tragiska som tragikomiska, och denna oförmåga gäller icke blott behandlingen av verkligt nervösa eller psykopatiska barn utan även dem, som i skolorna uppträda fullständigt passande på alla sätt. — — — Med ankomsten till skolan inträder en betydelsefull förbättring i barnens situation. Ifrån att ha varit isolerade, få de överflöd på kamrater, ifrån att ha varit oförstådda, bli de förstådda, deras möjligheter att tyrannisera omgivningen bortfalla. — — — I stället för att ha varit olika alla andra bli de nu likställda med sina kamrater och de få en auktoritet över sig. Allt detta verkar synnerligen välgörande för bråkstackarna och rycker upp de alltför stillsamma och apatiska lynnena. Det är bara skada, och mig förefaller det vara en djupgående skada, att denna miljöförändring kommer så sent in i deras liv, och att dåliga vanor under så många betydelsefulla år hunnit bli innöta.»

Ett dövstumt barns fader, själv en erfaren pedagog, har i en skrivelse uttalat följande:

»Värdet av förskoleundervisningen för döva småbarn, sådan den bedrivits vid de privata skolorna i Göteborg sedan 1902 och i Stockholm sedan 1925, har ej bestritts och kan av den som skriver detta tacksamt betygas, sedan min döva dotter under fem år bevistat den förstnämnda skolan och bott i dess skolhem. Då hon vid tre års ålder lämnade hemmet, innebar detta för oss föräldrar den enda utvägen ur en svår situation, som vi icke voro vuxna, med avseende på flickans uppfostran. Talrika döva barn, ej minst de intellektuellt vakna, bli snart svårskötta och kunna icke få kontakt med sin omgivning eller reda i tillvaron. De förete bilden av ett problembarn och behöva i ännu högre grad än vanliga sådana sakkunnig vård och ledning. Även de döva barn, som visa ett mera fogligt och harmoniskt temperament, äro i stort behov av förskolans stimulans och uppfostran. Det gäller ju för alla döva barn att så snart som möjligt börja upphämta något litet av det väldiga försprång, ej endast beträffande språket utan även beträffande orientering i verkligheten, som normalt utrustade barn få redan under andra till fjärde levnadsåren. Att vänta med det döva barnets skolning ända till sju- eller åttaårsåldern, såsom tidigare måst ske, innebär för barnet en oersättlig förlust. Att åtskilliga föräldrar av missriktad ömhet eller bristande upplysning icke utnyttja eller på grund av ekonomiska skäl respektive förskolornas begränsade kapacitet icke kunna utnyttja möjligheterna till förskoleutbildning, är enbart beklagligt och utgör intet skäl mot att göra förskolan obligatorisk, åtminstone från femårsåldern. Liksom hittills hör dock möjlighet alltfört finnas för dem som så önska till frivillig förskola redan från treårsåldern.»

De citerade yttrandena karakteriserar väl de faktiska förhållandena. Av dem liksom av vad utredningen i det föregående anfört framgår, att *humana och psykologiska skäl* påkallar effektiva åtgärder för omhändertagande av dövstumma barn i förskolålder.

Även *pedagogiska synpunkter* talar för en utbyggnad nedåt av dövstumskolororganisationen på ett sådant sätt, att alla dövstumma småbarn kan beredas omvårdnad och undervisning. I 1932 års utredning anföres bland annat:

»Med hänsyn till att undervisningen i dövstumskolan av skilda orsaker måste föregå mycket långsammare än undervisningen i skolor för vanliga barn måste det betraktas som ett oförsvarligt slöseri med dyrbar tid, om man försummar att tillvarata den aktivitet och andliga livaktighet, som utmärker barnen under åren före skolålderns inträdande. En dylik försummelse är så mycket mera ödesdiger, som dessa år måste anses särskilt betydelsefulla för inlärandet av språket. Barnets efterhärminingsförmåga är då särskilt livlig. Hos det normala barnet övergå uttrycken för dess känsloliv under inverkan av omgivningens språk på ett naturligt sätt i tal, dess vilje- och tankeakter finna en för omgivningen begriplig form i språket. Av vikt är att det dövstumma barnets utveckling i detta avseende icke hämmas utan att dess benägenhet till meddelelse av en sakkunnig omgivning ledes i sådan riktning att det blir i stånd att åtminstone i någon mån göra sig förstått av och förstå sin omgivning. Sker ej detta, utsättes barnets själsliga utveckling för stora faror.»

Ytterligare må ur pedagogisk synpunkt betonas vikten av att de dövstumma barnen får lära sig bruka sina talorgan, medan dessa ännu lätt låter sig formas, att träningen av befintliga hörselrester påbörjas i tidigast möjliga ålder samt att de barn, som först efter att ha förvärvat någon del av språket blivit döva, snarast kommer under sådan pedagogisk ledning, som förstår att åt barnen bevara det förvärvade språket och vidareutveckla det.

En icke ovanlig invändning mot förskoleundervisning för dövstumma barn är den, att barnen icke befinner sig på en sådan utvecklingsståndpunkt, att de är mottagliga för en uppfostrande och undervisande verksamhet. Denna invändning torde emellertid icke ha fog för sig. Utredningen vill i denna fråga hänvisa till följande. I bilaga II till 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar har bl. a. frågan om den för svensk ungdom lämpliga tiden för skolgångens början besvarats av landets fyra professorer i pedagogik och psykologi. I första hand har därvid problemet om mognaden för den egentliga skolundervisningen behandlats. Frågan om förskoleåldern har emellertid berörts av professor Elmgren vid Göteborgs högskola, som på grundval av refererade undersökningar bl. a. finner att

»de tidigare åldrarna — inte minst förskoleåldern — äro ur uppfostringssynpunkt av mera genomgripande betydelse än de senare perioderna av skolgången».

I fortsättningen anför professor Elmgren:

»Om man vidare betänker, att karaktärs- och personlighetsutvecklingen i ännu större utsträckning än de intellektuella funktionerna — enligt vad all psykologisk och barnpsykiatrisk erfarenhet visar — är beroende av den tidiga barndomens mognad, måste

uppfostningsproblemet, i den mån det gäller att påverka allsidigt och harmoniskt den totala personlighetsgestaltningen, mycket tidigt beaktas.

All miljöterapeutisk verkan är och måste vara starkast i den tidiga barndomen. Utan att på något sätt vilja hemfalla åt den väl ensidiga determinism, som gjort sig bred i nutida barnpsykologisk forskning med dess starka betonande av de s. k. tidiga barnomsintryckens betydelse, måste jag här framhäva förskoleålderns och den tidiga skolålderns dominerande uppfostningsbetydelse i jämförelse med senare åldersperioder. Under denna ålder är utvecklingsvolymen avsevärt större än under någon senare period av uppväxten. Barnet förvärvar under denna ålder kontroll över sinnes- och rörelseorgan jämte språket, det för den sociala och intellektuella anpassningen oundgängliga redskapet. De motoriska, adaptiva, språkliga och personligt-sociala funktionerna befinna sig i en utveckling av såväl kvalitativt som kvantitativt genomgripande art. Förskoleåldern är i realiteten människoblivandets och personlighetsbildningens gyllne ålder. Under ingen period äro heller utvecklingsriskerna större. Men under ingen annan period äro möjligheterna större till verkligt resultatrika ingripanden, medicinskt och pedagogiskt, för att rätta till en snedvriden utveckling, stimulera en försenad utveckling eller socialt anpassa individen till sin omgivning. Den uppfostningshygieniska verksamhet, som barnavårdsnämnder, rådgivningsbyråer för uppfostningen och specialklasser av olika slag utöva, synes mig insätta på ett alltför sent stadium, när utvecklingen redan är fastlåst i sina väsentliga grundlinjer. Vi sakna i Sverige i alltför hög grad i det preventiva uppfostningsarbetet motsvarande institutioner för förskoleåldern. En kommitté, ansluten till White House Conference on Child Health and Protection, har beräknat, att i U. S. A. för närvarande finnas mer än 10 miljoner barn, som av olika skäl äro utvecklingshämjade. I stigande ordning med hänsyn till kraften av sina verkningar skulle de viktigaste orsakerna vara 1) sinnesdefekter, 2) epilepsi, 3) motoriska rubbningar, 4) hjärtåkommor, 5) tuberkulos och pretuberkulos, 6) taldefekter, 7) nervösa rubbningar, psykiska konflikter, uppförandebesvär, 8) intellektuell defekt och efterblivenhet samt 9) olämplig eller bristfällig näring. De flesta av de sålunda betingade utvecklingshämningarna grundläggas redan under de 5 första levnadsåren. Deras negativa verkningar kunna genom tidigt insättande uppfostningsåtgärder och profylax helt undanröjas eller väsentligt reduceras, där ingripanden senare i livet lämnar ringa eller intet resultat.»

Från auktoritativt håll bland dövstum pedagoger betonas värdet av förskolor ur pedagogisk synpunkt. Rektor Ingvarsson vid Manilla dövstumskola skriver t. ex.:

»På grund av de dövstummans ringa språkliga utveckling når dövstumskolan i regel ej samma undervisningsresultat i de teoretiska skolämnena som folkskolan. En fullt genomförd förskoleundervisning skulle emellertid i icke ringa mån främja barnens intellektuella utveckling och verksamt bidra till bättre resultat av skolans verksamhet.»

Professorn i otologi vid St. Louis universitet, direktören vid centralinstitutet för döva därstädes, Max Goldstein, anför i sitt arbete *Problems of the Deaf* (St. Louis, U. S. A. 1933) bl. a., att det vore synnerligen önskvärt att erforderliga bestämmelser utfärdades, genom vilka staten och de lokala skolmyndigheterna kunde taga hand om de döva barnen i förskoleåldern och sörja för deras speciella undervisning, så att de kunde bli intagna i de av stat eller kommun kontrollerade skolorna för döva vid så tidig ålder som 2¹/₂ till 3 år. Önskan att uttrycka sig i tal är enligt professor Goldstein lika

stor hos det döva som hos det hörande barnet. Talorgansmusklerna är under dessa tidiga år smidigast och mest plastiska och perioden från tre till sex års ålder speciellt gynnsam för inläringen av talet. Kvaliteten på det tal, som kan uppnås hos det döva barn, som får börja öva vid tre års ålder, anser Goldstein innefatta mera smidighet, tonhöjdsvariation, mjukhet och bättre kontroll än det tal, vars inläring påbörjades senare.

Den kände schweiziske pedagogen Heinrich Hanselmann, själv erfaren dövstumslärare, framhåller i »Einführung in die Heilpädagogik» (Zürich 1930) bl. a., att det döva barnet på många sätt är handicapat i lek med kamrater, att den ständiga modlösheten och missuppfattningarna i omgänget med andra barn och svårigheten att göra sig förstådd av vuxna har till följd en uppdämning av känslorna. Barnet saknar det vanliga medlet att avreagera dem, nämligen språket. Dess känsloutlösningar genom åtbörder, mimik, hållning och oartikulerade ljud av den mest primitiva art föranleder ofta omgivningen till felaktiga tydningar. Barnet anses vara egensinnigt, ondskefullt, hetsigt. Om till allt detta kommer nya och starka konfliktupplevelser genom pedagogisk oduglighet, blir följden oundvikligen den, att det döva barnets hela själsliga utveckling tidigt kommer på avvägar.

Man förstår enligt Hanselmann därför kravet på förskolor för dövstumma små barn. För de flesta av dem betyder det en sann befrielse att komma dit.

I sitt arbete *The Handicap of Deafness* (London 1938) uttalar makarna Ewing vid Manchesterinstitutet för dövstumma bland annat, att under ingen period i livet den språkliga utvecklingen sker så snabbt som under barndomens fem första år. *Barnet befinner sig under denna tid i ett stadium av själslig beredskap, som gör skapandet av associationer mellan ord och betydelse lättare än någonsin.* Detta gäller även för det döva barnet, ehuru för det synen och inte hörseln är huvudvägen. Det finns hos det lilla döva barnet — såsom hos det hörande — en stark drift till språklig kommunikation, vilken finner utlopp och tillfredsställelse i åtbörder. Dessa senare ger anvisning om barnets tankar och intressen. Om det lilla döva barnet upprepade gånger bjudes ord inom dess intressesfär till avläsning, lär det sig snart känna igen dem.

Makarna Ewing betonar vikten av att hörsel- och avläseundervisning påbörjas så tidigt som möjligt. Ett uttalande av dem är, att det icke synes råda någon tvekan om att tolv månaders undervisning efter av dem företagen metod i den tidiga barndomen är mera värd än lika lång tids undervisning i den senare barndomen.

Frågan om förskolelikt.

Den redogörelse utredningen i det föregående lämnat torde tillräckligt tydligt ha visat önskvärldheten av en utbyggnad nedåt av dövstumskolororganisationen för beredande av omvårdnad och undervisning åt dövstumma småbarn. En fråga, som i sammanhang därmed måste tagas under omprövning,

är den, om förskolan skall vara frivillig eller om den skall ges obligatorisk karaktär.

Utredningen har vid bedömningen av denna fråga haft att ta hänsyn till ett flertal skilda omständigheter. Det måste för det första starkt ifrågasättas, om det kan vara lämpligt eller riktigt att för en sådan mindre grupp barn som den ifrågavarande införa särbestämmelser beträffande skolpliktstidens början. Mot en dylik åtgärd talar vidare det avsevärda skoltvång, som redan genom den nuvarande skolorganisationen pålægges de dövstumma barnen, och som för dem såväl som för deras föräldrar måste kännas särskilt betungande genom att barnen under skoltiden måste vistas långt borta från sina hem. Det måste givetvis kännas svårt för föräldrarna till de dövstumma barnen att redan före den vanliga skolålderns inträde vara skyldiga att överlämna sina barn åt främmande personer.

Såsom det tyngst vägande skälet för ett förslag om förskoleplikt kan åberopas det förhållandet, att alla dövstumma barn har behov av att komma i åtnjutande av sakkunnig omvårdnad och undervisning. Blev förskolan frivillig, komme med stor sannolikhet betydande olägenheter med hänsyn till dess verksamhet att uppstå. Först och främst skulle kanske ett icke ringa antal barn, ofta kanske just de, som vore i bäst behov därav, av skilda anledningar — bristande förståelse eller intresse för verksamheten hos föräldrarna, m. m. — att helt ställas utanför densamma. Elevantalet vid förskolorna skulle aldrig med någon större grad av säkerhet kunna förutses. De anordningar, som vidtagits, skulle kanske i vissa fall icke komma att tagas i anspråk i den omfattning, som avsetts, varför syftet med desamma icke helt skulle kunna uppnås.

För genomförande av förskoleplikt talar vidare erfarenheterna från övergången mellan de nuvarande förskolorna och barndomsskolorna. De senare har — så länge blott en del av deras nyintagna elever tidigare bevistat förskola — av ekonomiska och organisatoriska skäl tvingats placera de tidigare undervisade barnen tillsammans med de direkt från hemmen kommande ej undervisade. Följderna av att barndomsskolornas intagningsklasser på detta sätt fått ett med hänsyn till skolvana, förkunskaper m. m. heterogent elevmaterial har varit ogynnsamma. Undervisningen i klassen har måst läggas efter de icke undervisades ståndpunkt, varigenom förskolornas teoretiska undervisning inte kunnat utnyttjas effektivt. Om nu flera förskolor upprättas men förskoleplikt icke stadgas, kommer övergången mellan skolorna att fortfarande uppvisa samma betänkliga brister. Det är då visserligen att förmoda, att flertalet målsmän kommer att söka få in sina dövstumma barn vid förskola. Ett mindretal kommer däremot troligen att behålla barnen hemma, varför man i barndomsskolornas intagningsklasser fortfarande kommer att få arbeta med ett med hänsyn till förkunskaper differentierat elevmaterial. Fåtalet barn kommer sålunda att förhindra, att förskolornas arbete med flertalet barn effektivt utnyttjas. Något annat sätt att rationellt

lösa detta problem än genom införande av skolplikt torde inte stå till buds. Att i barndomsskolorna placera de undervisade och de icke undervisade barnen i olika avdelningar kan visserligen tänkas. Då det är av betydelse, att barnen uppdelas även med hänsyn till begåvningsgraden, och det antal barn vid varje skola, som skall delas upp, är relativt ringa, kan detta emellertid icke ske utan avsevärda kostnader.

De för förskoleplikt förebragta skälen synes utredningen vara av den art, att ett förslag i enlighet därmed är påkallat. För att lätta skoltvånget under förskoletiden bör emellertid barnen beredas tillfälle att även under pågående termin få besöka sina hem. Även andra åtgärder bör vidtagas för att skapa bästa möjliga kontakt med hemmen. Utredningen återkommer i det följande till dessa frågor.

Åtgärdernas omfattning.

Omfattningen av de åtgärder för införande av förskolor, som bör vidtagas, sammanhänger nära med frågan om, vid vilken ålder de dövstumma barnen bör tagas om hand för att erhålla sin första undervisning. Sett från synpunkten av barnens behov av sakkunnig omvårdnad, synes man ha fullgod anledning ifrågasätta, om man icke borde vid förskolorna taga emot barn ned i treårsåldern. Psykologiskt sett synes det vara riktigt att sätta in hjälpåtgärder för de dövstumma barnen just vid denna tid, då de är fyllda av aktivitet, då deras begär att meddela sig med yttrevärlden är stort, och då uppfostringssvårigheterna börjar göra sig gällande. Man kommer då också närmare den tid, då de fullsinnade barnen inhämtar sina första kunskaper i språket. Särskilt synes det — såsom tidigare påvisats — vara motiverat att tidigt taga hand om såväl de barn, som blivit döva först omkring denna ålder och som före dövhetens inträde börjat tala, som de barn, som har hörselrester, samt de barn, som saknar hem eller i sina hem icke kan givas nöjaktig vård.

Om det sålunda ur flera synpunkter är lämpligt, att särskilt vissa döva barn beredes vård och undervisning vid förskola redan från treårsåldern, bör detta faktum inte leda till den slutsatsen, att förskoleplikt bör föreskrivas från denna tidiga ålder. Däremot synes det önskvärt, att förskolorna erhåller tillräcklig kapacitet för att kunna taga emot de barn från och med 3 års ålder, vilka målsman önskar överlämna i skolans ledning. Åldern för obligatorisk intagning synes enligt utredningen lämpligen böra fastställas till det år, under vilket barnet uppnår 5 års ålder. Befrielse från förskoleplikt bör dock — där särskilda skäl därtill föreligga — kunna av skolöverstyrelsen medgivas efter prövning i varje särskilt fall. Därvid förutsättes utvägen, att skolöverstyrelsen under en övergångstid beviljar befrielse från skolplikt i flertalet av de fall, då ansökan härom ingives av barnets målsman.

Utredningen övergår nu till frågan om hur länge barnen bör kvarstanna i den förberedande skolan. Om förskoleplikt inträder vid femårsåldern, sy-

nes det lämpligt, att eleverna överförs till barndomsskolorna såsom för närvarande vid 7 års ålder. Att såsom Örebrokollegiet föreslagit sänka intagningsåldern i de egentliga dövstumskolorna till 6 år är icke lämpligt. De dövstumma barnen i sexårsåldern är på ett särskilt sätt i behov av omvårdnad och i deras undervisning bör förekomma ett starkt inslag av lek. Starkare skäl kan däremot anföras för ett kvarhållande av barnen i förskolorna ytterligare ett eller två år, d. v. s. till upp i 8- eller 9-årsåldern. En dylik anordning skulle otvivelaktigt hava vissa fördelar, bland annat den, att barnen skulle under längre tid få stanna under den lärares ledning, som från början haft hand om deras undervisning. På detta tidiga åldersstadium innebär lärarbyte en icke obetydlig störning i skolarbetets jämna fortskridande. Utredningen anser sig emellertid inte böra förorda, att barndomsskolorna på detta sätt reduceras med en eller två klasser. De pedagogiska vinster, som därigenom möjligen skulle kunna uppnås, svarar nämligen enligt utredningens mening icke mot de avsevärda rubbningar av den nuvarande skolorganisationen och de icke oväsentligt ökade kostnader, som åtgärden i fråga skulle kräva.

Det kan i detta sammanhang vara anledning att något diskutera Örebrokollegiets förslag om ettårig förskola samt nioårig barndomsskola.

En utökning av den nuvarande barndomsskolan med ytterligare ett år måste medföra en avsevärd vinning med hänsyn till resultatet av undervisningen. Det kan kanske, i enlighet med vad tidigare anförts, diskuteras, huruvida, om en dylik ökning skulle genomföras, en uppdelning borde ske i ett förskoleår och nio år i barndomsskolan eller i två eller flera förskoleår och resterande år i barndomsskola. Utredningen är närmast av uppfattningen, att två år i förskola (mellan 6—8 år) och åtta år i barndomsskola därvid vore att föredraga. (Så länge intagning av elever till skolorna måste ske vartannat år, synes för övrigt en organisation enligt Örebrokollegiets förslag icke kunna realiseraras.) Att det tionde året därvid — vad avser det kvantitativa kunskapstillägnet — vore mera värdefullt än ett första skolår är likaså tydligt. Om åter det tionde skolåret ur alla synpunkter sett vore mera givande, torde däremot vara problematiskt. Utredningen får i detta sammanhang hänvisa till det tidigare refererade uttalandet av makarna Ewing, att tolv månaders undervisning för döva barn i den tidigare barndomsåldern är mera värd än lika lång tids undervisning i den senare barndomsåldern.

En annan och kanske viktigare synpunkt kan emellertid läggas på problemet i fråga. Enligt utredningens förslag om tvåårig förskoleplikt från femårsåldern utnyttjas i undervisningssyfte barnens sjätte levnadsår, vilket i hemmet torde giva relativt ringa utveckling. Enligt Örebrokollegiet åter bör barnen under sitt sjätte år stanna i hemmen men i stället tillbringa ett år mera än vad för närvarande är fallet, det sextonde, vid barndomsskolan. Detta sista år måste emellertid då tagas från den tid, som för närvarande

utnyttjas för yrkesutbildning. Eleverna skulle härigenom såväl få påbörja sin yrkesutbildning som komma ut i arbetslivet ett år senare.

Utredningen finner sistnämnda skäl bestämt tala mot den av Örebrokollegiet föreslagna studiegången.

Frågan om huvudmannaskapet för de föreslagna skolorna.

En viktig fråga rörande organisationen av förskolorna för dövstumma är den om ansvaret för skolorna. Skall detta såsom hittills åvila enskilda föreningar? Skall man söka intressera kommunala enheter att sörja för undervisningen i fråga, eller skall staten ikläda sig alla förpliktelser för denna del av dövstumvården såväl som för dess övriga delar? Skall man låta de nuvarande skolorna förbli under sina huvudmän men upprätta och underhålla erforderliga nya skolor helt med statsmedel?

För vart och ett av de nämnda alternativen kan åberopas skäl. Erfarenheterna av den verksamhet, som hittills bedrivits vid förskolorna i Göteborg och Stockholm, är enbart goda och ger ingen anledning att betvivla att, därest genom enskilt eller kommunalt initiativ ytterligare erforderliga förskolor kunde upprättas, en god omvårdnad av de dövstumma barnen skulle erhållas. Det förefaller dock mindre troligt, att under förevarande förhållanden enskild förening eller stiftelse lika litet som kommunal enhet skulle vara villig åtaga sig uppgiften i fråga.

För ett system med enskilda och statliga skolor talar främst önskvärdheten av att bevara de nuvarande förskolornas integritet. Ett dylikt system skulle dock troligen komma att visa sig ur praktiska synpunkter mindre tillfredsställande.

Om en enhetlig och ändamålsenlig anordning av förskoleväsendet skall kunna genomföras och en pedagogiskt och praktiskt god organisation skapas, synes den bästa utvägen vara, att förskolorna helt tagas om hand av staten och intimt anknytes till dövstumundervisningsväsendet i övrigt. Fördelarna härav är uppenbara. Man kan dels mellan förskolorna, dels även mellan dessa och övriga dövstumskolor vidtaga erforderliga överflyttningar av lärare och andra befattningshavare och därigenom vinna ett ändamålsenligare utnyttjande av personalen. Man kan få en mera rationell uppdelning av eleverna och bättre samarbete mellan skolorna. Ämneslärarna kan genom tjänstgöring omväxlande i förskola och den egentliga dövstumskolan vinna en för deras gärning i dövstumundervisningens tjänst värdefull erfarenhet om de dövstumma barnen i olika utvecklingsstadier. Genom en närmare anknytning mellan förskolor och barndomsskolor göres övergången mellan dessa smidigare. Genom samorganisation mellan vissa förskolor och barndomsskolor blir kostnaderna för de förra betydligt lägre än om de skulle vara självständiga. Om statsmakterna helt övertager förskoleväsendet, inträder slutligen en jämnare och mera rättvis fördelning av kostnaderna för detsamma.

Antal erforderliga elevplatser vid förskolorna.

För att kunna bedöma det antal platser i förskola, som erfordras för genomförande av utredningens förslag, d. v. s. förskoleplikt från femårs-åldern samt rätt till frivillig intagning från uppnådda tre år, krävs först en utredning rörande antalet dövstumma barn i ifrågavarande åldrar samt vidare en prognos över det barnantal, som kan förutses för den närmaste framtiden. För att kunna rätt bedöma frågan om den lämpligaste placeringen av skolorna vore det jämväl av värde att något känna till de dövstumma barnens fördelning inom olika delar av landet.

För att fastställa det aktuella platsbehovet skulle man givetvis kunna föranstalta om en undersökning avseende att genom förfrågningar till rikets samtliga kommuner söka erhålla upplysning om antalet dövstumma barn i ifrågavarande åldrar. Bortsett från att en dylik undersökning bleve omfattande och att de kommunala myndigheterna för närvarande endast är skyldiga att lämna uppgifter om de *skolpliktiga* dövstumma barnen, kan det ifrågasättas, om ett dylikt förfarande skulle ge tillförlitliga siffror.

Utredningen har tidigare i sina beräkningar över det väntade elevantalet i dövstumskolorna använt en annan metod. Utgående från antalet levande födda barn olika år har den med hjälp av dödlighetstabeller för olika perioder beräknat antalet kvarlevande barn i åldern åtta år intagningsåret (åtta år beroende på att intagning sker vartannat år). På den därav erhållna siffran har antalet dövstumma barn beräknats enligt en bestämd frekvens, av utredningen uppskattad till mellan 7—7·5 per 10 000.

På grundval av de nämnda beräkningarna har utredningen uppskattat det antal elever, som kommer att intagas vid barndomsskolorna åren 1949—1953 till respektive 141—151, 171—183 och 175—188. En prognos för tiden efter 1953 gav vid handen en successiv minskning av intagningarnas storlek ned emot 145—155 år 1967.

Utredningen har föreslagit obligatorisk intagning vid förskola från 5 års ålder. Då vartannatårsintagning fortfarande torde komma att tillämpas för barndomsskolorna, bör även den obligatoriska intagningen till förskola ske vartannat år. De barn, som av utredningen tidigare beräknats bli intagna vid barndomsskolorna olika år, skulle då komma till förskolorna två år tidigare eller 1949 171—183, 1951 175—188.

Att bedöma det sannolika antal elever som för framtiden kommer att tillföras förskolorna är mycket vanskligt. Det är, såsom tidigare påvisats, inte bara svårt att bedöma, hur nativitetssiffrorna kommer att gestalta sig utan även att för närvarande förutsäga, i vilken grad de dövstumma barnens föräldrar kommer att söka utnyttja möjligheterna att frivilligt placera sina barn i förskola redan från treårsåldern. Även om de årliga födelsetalen kan befaras komma att avtaga i storlek och därmed de motsvarande elevintagningarna bli mindre, torde en dylik utveckling inte ske mycket snabbt. Enligt den av utredningen i det föregående såsom trolig angivna prognosen för

elevantalen i barndomsskolorna, skulle utvecklingen av elevantalen i den obligatoriska förskolan bli:

1953	169—181
1955	165—177
1957	160—172
1959	155—166
1961	150—161
1963	147—157
1965	144—154

Det *aktuella* behovet av elevplatser för genomförande av den obligatoriska förskoleplikten skulle i enlighet härmed utgöra *cirka 175—200*, därest samtliga dövstumma barn kunde förväntas komma till skolorna. Så torde emellertid inte bli fallet. Inte bara svårigheten att under de första åren få in alla de skolpliktiga barnen till skolorna utan även den föreslagna vidare tillämpningen av dispenssystemet torde ha till följd, att inte så få barn kommer att stanna i sina hem.

För *framtiden* skulle ett något lägre platsantal vara tillräckligt. Härvid är emellertid ej inräknade de elever från 3 års ålder, för vilka även utrymme bör beräknas. Att uppskatta antalet småbarn, för vilka inträde kan komma att sökas, är, som ovan antytts, givetvis omöjligt. Det förefaller dock sannolikt, att, allteftersom vetskapen om förskolornas förekomst sprides, ett allt större antal ansökningar om intagning av dövstumma småbarn kommer att ingivas till skolorna. Då det förefaller orimligt att bygga förskolororganisationen på grundval av de närmaste årens kraftiga ansvällning av elevantalen, synes en rationell lösning vara att till en början ta emot en lägre procent 3—5-åringar, för att sedan — i den mån antalet barn i förskolepliktig ålder på grund av minskade årliga födelsetal samt eventuellt minskad dövstumsfrekvens kan komma att avtaga — medgiva intagning av ett större antal barn i den lägre åldern. Skulle det visa sig vara förenat med svårigheter att taga emot alla de barn under 5 år, för vilka placering vid förskola önskas, bör särskilda åtgärder vidtagas. Förslagsvis kan därvid ifrågasättas, att låta barnen omväxlande vistas vid förskolan viss tid av läsåret, t. ex. en termin.

Om man för en helt utbyggd förskolororganisation för framtiden anger antalet barn i förskolepliktig ålder till omkring 140—160 och därutöver räknar med en frivillig intagning i 3—4-årsåldern av ungefär tredjedelen av årsklasserna, kommer man upp i en sammanlagd siffra av omkring 190—210.

En beräkning av de dövstumma barnens fördelning inom landet, vilken borde läggas till grund för förskolornas placering samt bedömningen av platsantalet vid skolorna, är svårare att genomföra. Utredningen redovisar i det följande en beräkning liknande den ovan för hela riket företagna, d. v. s. på grundval av länens födelsesiffror beräknas antalet barn efter en viss dövstumsfrekvens. Beräkningen rör sig emellertid med så små siffror, att den blir föga tillförlitlig. Den försvåras även av det förhållandet, att

frekvensen av dövstumma barn på hela antalet barn i olika årsklasser är varierande i olika landsdelar, och att den skiftande frekvensen icke kan angivas med någon större grad av säkerhet.

Om man utgår från lika dövstumfrekvens i de olika landsdelarna, finner man vid en beräkning enligt ovan nämnda principer, att de elever, som skulle intagas vid förskolorna åren 1947 och 1949, om förskoleplikt varit gällande, fördelar sig på följande sätt över de nuvarande dövstumskoldistrikten vid en dövstumkvot om 7/10 000.

	Intagning 1947		Intagning 1949	
	födda 1941—1942	% av samtliga	födda 1943—1944	% av samtliga
östra distriktet	20 + 24 = 44	31	27 + 29 = 56	32·8
södra »	16 + 18 = 34	24	19 + 20 = 39	22·8
västra »	16 + 19 = 35	24·6	21 + 22 = 43	25·1
norra »	14 + 15 = 29	20·4	16 + 17 = 33	19·3
	Summa 142	100·0	Summa 171	100·0

I östra distriktet torde barnen från Stockholms stad och län utgöra inte fullt hälften.

Såsom utredningen redan tidigare påvisat, synes emellertid enligt beräkningar av tidigare elevantal antalet dövstumma barn inom de olika distrikten icke förhålla sig som de motsvarande födelsetalen. Av de sedan 1938 vid upptagningsskolorna undervisade eleverna tillhörde sålunda 29 % östra, 21·7 % södra, 21·7 % västra och 27·6 % norra distriktet. Procentalen för de elever, vilka intagits och kvarblivit vid upptagningsskolorna, var 28, 22·8, 21·4 och 27·7. Enligt dövstumkonsulenternas uppgifter för 30 juni 1946 tillhörde av barndomsskolornas elever följande procentuella antal de olika distrikten östra 25·5 %, södra 23 %, västra 23 %, norra 28·5 %.

Det norra distriktet visar sålunda proportionsvis högre siffror än vad beräkningen i tabellen för de tänkta intagningarna 1947 och 1949 synes ge vid handen, ett förhållande, som torde ha sin orsak i att dövstumfrekvensen inom detta distrikt får antagas vara icke oväsentligt högre än i de övriga. Det kunde nu ur vissa synpunkter synas önskvärt att vidtaga en sådan justering av distriktsgränserna, att ett ungefärligt lika antal elever erhöles i samtliga skolor. Vad speciellt gäller fördelningen av förskoleeleverna kunde det vara rationellt, att, då nu nya förskolor skall upprättas, företaga en omgruppering av distrikten i syfte att vinna större enhetlighet i fråga om elevantalen vid skolorna. Som tidigare visats, kan emellertid antalet dövstumma barn i olika delar av landet komma att undergå icke obetydliga variationer under årens lopp. Då det vidare är ett önskemål att bibehålla de nuvarande förskolorna i Göteborg och Stockholm samt att erhålla en förskola för södra och en eller två för norra Sverige samt vidare ur skilda synpunkter är rationellt att förlägga förskolorna i anslutning till barndomsskolorna, synes det

onekligen lämpligast att även för förskoleleverna bibehålla den nuvarande distriktsindelningen oförändrad samt att på smidigaste sätt foga in förskolorna i den redan befintliga dövstumskolorganisationen.

Skulle det längre fram visa sig, att fördelningen av elever till de olika distriktens skolor skulle bliva alltför ojämn, synes skolöverstyrelsen böra berättigas att genom överflyttning av nytillkomna elever vid en distriktskola till en annan åstadkomma erforderlig avvägning.

Frågan om särskilda förskolor bör upprättas för oegentligt dövstumma och svagt begåvade dövstumma barn.

En fråga, som bör göras till föremål för särskild behandling, är den, om förskolornas elever skola differentieras på samma sätt som barndomsskolornas, d. v. s. om de oegentligt dövstumma skall samlas till en särskild skola och de svagast begåvade skall avskiljas från de övriga eleverna för att erhålla särundervisning av ett eller annat slag.

Inledningsvis torde härvid böra undersökas, om det är möjligt att redan i så tidig ålder som 5 år fastställa, vilka barn som dels äger hörsel- eller språkrester eller bådadera av sådan omfattning, att de kan ha fördel av att erhålla undervisning vid specialskola, och dels har tillräckliga intellektuella förutsättningar att följa denna specialundervisning. Vad gäller beståndet av språkrester torde det inte vara någon svårighet att ganska snart fastställa detta. Bestämningen av graden av befintliga hörselrester är onekligen betydligt svårare. Då mera markanta hörselrester föreligger, torde det dock inte vara omöjligt för öronläkaren och läraren att efter viss prövotid i samråd avgöra, om eleverna bör hänvisas till specialskolan. Gränfallen — bland dem även barn, som först efter upprepade hörselövningar visar sig äga tillräckliga hörselrester — kan givetvis allt eftersom man vinner närmare kännedom om deras hörselförutsättningar överföras till specialskolan efter en termin eller ett år. De barn, som skall överföras till specialskola, bör emellertid även provas ha tillräckliga intellektuella förutsättningar att följa den snabbare undervisningstakt, som där bör tillämpas. Att i så tidig ålder, som det här är fråga om, närmare bestämma om ett barn har tillräckligt god begåvning för att kunna följa en mera speciell undervisning, är en mycket vansklig uppgift.

Det problem, som senast berörts, föreligger även då frågan är om de svagast begåvade eleverna skall avskiljas för särundervisning. En säker bedömning av de intellektuella förutsättningarna hos små dövstumma barn kräver noggrant iakttagande under ganska lång tid. Barn, som till en början verkar sinnesslöa, kan småningom under lämplig pedagogisk påverkan vakna själsligt och följa undervisningen. Det torde inte kunna förnekas, att det ur vissa synpunkter vore fördelaktigt, om de sinnesslöa barnen, vilka genom sin närvaro vid skolan kan komma att hindra dess arbete, kunde skiljas från skolan och överföras förslagsvis till en småbarnsavdelning vid skolhemmet å Mo-

gård. Med hänsyn till de berörda svårigheterna att vid denna tidiga ålder fastställa begåvningsgraden hos ett dövstumt barn vill utredningen dock icke förordna en dylik anordning. Skulle erfarenheten av förskoleverksamheten uppenbara, att det är nödvändigt att sortera ut de bildbart sinnesslöa barnen för säruppfostran, torde det ankomma på skolöverstyrelsen att föranstalta om åtgärder härför. De tydligt obildbart sinnesslöa barnen torde dock icke böra behållas vid förskolorna utan placeras på andra lämpliga anstalter.

För en differentiering av förskolornas egentligt och oegentligt dövstumma elever talar samtliga de skäl, som motiverar en uppdelning av barndoms-skolornas elever, d. v. s. att de oegentliga har större förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen, att de i flera avseenden skiljer sig från de egentligt dövstumma, och att de vid samundervisning med egentligt dövstumma hålls tillbaka av dessas långsammare takt. Umgänget med de egentligt dövstumma barnen medför, att de tillägnar sig dessas åtbördsspråk och därigenom erhåller en själslig särprägel, som ej är betingad av graden av lytet och den föregående utvecklingen.

Det bör särskilt framhållas, att de flesta föräldrar till oegentligt dövstumma barn sannolikt inte skulle ha något emot, att deras barn överfördes till en speciell förskola, vars undervisning stode närmare normalskolans än övriga förskolors. Snarare skulle de betrakta detta som fördelaktigt. Man har även anledning att tänka på de barn, som närmast är att räkna såsom lomhörda, och som i de större städerna placeras i specialklasser (hörselsvag-, lomhörd-, talfelsklasser), men som på landsbygden i de flesta fall inte kan beredas någon särundervisning. För många av dessa barn vore det säkerligen till stor nytta att under några förskoleår få eventuella talfel rättade samt någon färdighet i avläsning och genom hörövningar sin hörsel upptränad. I vissa fall skulle de kanske efter förskoleåren kunna börja i småskolan i sin hemtrakt, där de då skulle ha ett litet försprång framför sina kamrater. Man kan emellertid inte räkna med att föräldrar till dylika barn är villiga att sända sina barn till en vanlig förskola för dövstumma barn. En svårighet är dessutom att fastställa den gräns för hörselnedsättning, som skall bli avgörande för förskoleplikens åläggande eller inte.

Även om starka skäl kan åberopas för upprättandet av en speciell förskola för oegentligt dövstumma och lomhörda barn, synes det dock vara en lämplig försiktighetsåtgärd att, innan förslag härom framlägges, avvakta en närmare erfarenhet av verksamheten vid övriga föreslagna förskolor. Ett visst motstånd mot förskoleplikten kan till en början förväntas från föräldrahåll. I än högre grad torde detta komma att bliva fallet, om dylik skolplikt föreskrives för oegentligt dövstumma och lomhörda barn. Svårigheterna att bestämma skolpliktens omfattning med hänsyn till dövhetsgraden är avsevärda. Utredningen är av denna anledning inte beredd att för närvarande förordna skolplikt för dessa grupper. Därest en förskola av berört slag nu skulle upprättas, vore det av sistnämnda skäl nödvändigt att till stor del

bygga densamma på frivillig intagning. Att för närvarande överblicka den omfattning skolan under dylika omständigheter kunde komma att erhålla, är omöjligt. De olägenheter samundervisningen av egentligt och oegentligt dövstumma barn anses kunna medföra, torde även enligt utredningens uppfattning kunna i väsentlig grad elimineras, om verksamheten i skolorna modifieras i enlighet med utredningens i detta betänkande givna förslag. Särskilt torde en väl genomförd hörövningsmetodik verka i denna riktning. Intet torde heller hindra, att man vid förskolorna sammanför elever med hörselrester till en särskild undervisningsgrupp, eller vid några av skolorna upprättar dylika specialavdelningar och vid dessa tar emot elever även från andra distrikt än det egna.

Utredningen kan av angivna skäl för det närvarande icke förorda, att en särskild för hela landet gemensam förskola för oegentligt dövstumma barn upprättas.

Då närmare erfarenhet vunnits av den obligatoriska förskoleplikten genomförande samt av verksamheten vid de nu föreslagna förskolorna, synes dock frågan böra upptagas till förnyat övervägande.

Skolornas organisation och placering.

Frågan om hur många förskolor som bör upprättas och var de skall placeras är givetvis i främsta rummet beroende av antalet barn, som kan förväntas behöva tagas om hand vid skolorna samt dessa barns fördelning inom landet. Hänsyn måste emellertid tagas även till andra förhållanden. Resvägarna för barnen och deras föräldrar får inte bli onödigt långa. Skolorna och framför allt skolhemmen får inte bli större än att de kan få hemkaraktär. Ur de nämnda synpunkterna synes det rationellt att ha en skola för vardera södra, västra och östra Sverige med upptagningsområden i enlighet med vad som f. n. gäller för upptagnings-skolorna. Det torde kunna förväntas, att östra distriktets förskola därvid kommer att erhålla något flera barn än de båda övriga. En del av dem — de från Stockholms stad — kan beräknas komma att bo i sina hem och därifrån dagligen resa till och från skolan.

Det väntade elevantalet från det nuvarande norra upptagningsområdet kommer troligen att understiga elevantalet i en förskola för östra distriktet. Trots detta synes det, särskilt med hänsyn till de stora avstånden i Norrland, önskvärt att för detta område få två förskolor, en för dess södra och en för dess norra delar.

Skulle elevfördelningen till de olika förskolorna komma att utveckla sig på ett sätt, som icke motsvarar det väntade, torde det — såsom utredningen tidigare anfört — bli nödvändigt att genom förskjutning av distriktsgränserna åstadkomma erforderlig avvägning.

Innan man därefter närmare ingår på spörsmålet om, på vilka orter förskolorna bör placeras, torde det vara skäl att något beröra frågan, om för-

skolorna kan förläggas i anslutning till barndomsskolorna. *Mot* ett förslag om en dylik anordning kan anföras, att förskolan med hänsyn till verksamhet, mål och medel, icke oväsentligt skiljer sig från barndomsskolan, att den intima hemkaraktär, som är av så stort värde för de små döva barnen och för deras uppfostran, och som man lyckats erhålla vid de nuvarande skolhemmen i Göteborg och Stockholm, skulle kunna gå förlorad, att den större barndomsskolans mera utpräglade anstaltskaraktär skulle komma att småningom sätta sin prägel även på förskolan, att de äldre barnen skulle ogynnsamt påverka de yngre o. s. v.

Utan att förringa betydelsen av de nämnda farhågorna vågar man dock uttala, att en lämpligt avpassad samorganisation dock innebär de största fördelar såväl pedagogiskt som framför allt ekonomiskt och organisatoriskt. Särskilt må nämnas, att anknytningen mellan förskola och barndomsskola kommer att underlättas. De barn, som bevistat förskolan, har under sin tid där något lärt känna barndomsskolans elever och personal, varför överflyttningen till barndomsskolans lokaler inte innebär någon större omvälvning i deras liv. De får möjlighet att bibehålla kontakten med den personal på förskolan, som tidigare varit i deras föräldrars ställe. Lärarna vid de båda skolorna kan också uppehålla kontakt. Särskilt värdefullt torde det vara, att barndomsskolans lärare, som småningom skall övertaga eleverna från förskolan, får tillfälle att hålla sig underkunniga om den verksamhet, som bedrivs vid förskolan, och senare anknyta till den. Det motstånd mot förskoletanken, som förekommer på vissa håll bland dövstumslärare, torde ofta ha sin grund däri, att vederbörande inte tillräckligt känt till förskolornas metoder och arbetssätt och därför inte kunnat på rätt sätt utnyttja dess arbetsresultat. Resvägarna blir för barn och föräldrar desamma hela skoltiden. Målsmännen får från början en överblick över dövstumskolans verksamhet och resultat. De föräldrar, som på samma gång har barn i både förskola och barndomsskola, kan besöka dessa samtidigt. De dövstumma syskonen får resällskap till och från skolan, och de yngre får under vistelsen vid förskolan känna stödet av de äldre. Den relativt fåtaliga lärarpersonalen vid förskolan får genom kontakten med barndomsskolans lärare bättre möjlighet till deltagande i den pedagogiska diskussionen. Förskolan kan utnyttja barndomsskolans resurser på många områden, t. ex. film- och ljusbildslokaler och -apparatur, tandvårdsrum, gymnastiklokal m. m. Matordningen kan vara gemensam och ordnas så, att förskoleelevernas mat forslas över till deras matsal. Även om de mindre barnen bör ha annan matsedel än de större, måste denna anordning innebära avsevärda besparingar i såväl byggnads- som driftskostnader. Tvätten kan skötas gemensamt för båda skolorna liksom eventuellt erforderlig sömnad. Läkare, tandläkare och sjuksköterska samt i viss utsträckning även lärare samt vård- och ekonomipersonal kan utnyttjas för båda skolorna. En gemensam expedition kan ombesörja billigare inköp och drift.

Intet hindrar emellertid att på samma gång som dessa fördelar utvinnes, förskolan pedagogiskt får utgöra en från barndomsskolan skild enhet. För dess elever kan gälla andra tider än för barndomsskolans, dess lokaler och lekplatser kan i viss mån avskiljas från övriga, den pedagogiska ledningen vara helt oberoende av barndomsskolans.

En samorganisation i enlighet med här skisserade linjer synes närmast böra komma i fråga för skolorna i Lund, Stockholm och Härnösand. De lokaler, som föreningen Hörselfrämjandet f. n. förhyr för sin förskoleverksamhet i Stockholm, är alldeles otillräckliga för det ökade elevantal, som beräknas för östra distriktet. Om nybyggnad för barndomsskolan kommer att uppföras, synes det lämpligt att på samma gång tillgodose förskolans behov. Hänsynen till att även dövstumläroverutbildningen är förlagd till Stockholmskolan, och att de blivande lärarna bör beredas tillfälle att följa verksamheten även vid förskolan, understryker kravet på samorganisation för dessa båda skolor.

För förskolan i Lund bör, såsom nedan närmare kommer att utformas, frågan om byggnader för förskolan tagas upp i samband med barndomsskolans nybyggnadsfråga.

Den tomt, på vilken den beslutade nybyggnaden för Härnösandsskolan uppföres, är tillräckligt stor att även ge plats åt för förskolan erforderlig byggnad. Därest för Norrland kommer att inrättas två förskolor, kommer vardera av dessa att kunna planeras betydligt mindre än övriga förskolor.

För västra distriktets vidkommande synes av skilda skäl en samorganisation mellan barndomsskola och förskola icke böra komma i fråga. Barndomsskolan är där förenad med en fortsättningsskola. Med hänsyn till befolkningsfördelningen inom distriktet samt kommunikationsförhållanden torde Vänersborgs stad inte vara den lämpligaste förläggningsorten för en förskola. Ur dessa synpunkter är en förläggning till Göteborg att föredraga. För förläggning till den senare orten talar ytterligare, att i vart fall ett visst antal barn från staden kan beräknas komma att bo i sina hem. Framför allt talar emellertid härför det förhållandet, att man i Göteborg i snart ett halvsekel haft en förskola, som bedrivit en för de små dövstumma barnen synnerligen värdefull gärning.

Förskolan i Göteborg måste givetvis organiseras såsom en självständig anstalt. Detsamma måste bli fallet med förskolan för övre Norrland.

Såsom nämnts motiveras ett förslag om två förskolor för norra distriktet i första hand av de stora avstånden i Norrland. Med hänsyn till dessa är det lämpligt att räkna med en skola för barnen från de sydligare Norrlandsläna, Gävleborgs, Jämtlands och Västernorrlands, samt en för barnen från de nordligare, Västerbottens och Norrbottens län. Enligt Härnösandsskolans katalog utgjorde läsåret 1945—1946 de senare cirka hälften av samtliga barn vid skolan. Av de vid skolan under åren 1941—1945 intagna barnen har likaledes ungefär hälften sina hemorter i de båda nordligare läna.

Utredningen vill för sin del närmast förorda en placering av skolan i Älvsby, en ort, som ur skilda synpunkter torde vara synnerligen lämplig.

Beräkning av elevfördelningen vid de föreslagna förskolorna.

Om de från beräkningen sid. 44 erhållna genomsnittssiffrorna för elevantalen vid de olika distriktens skolor under åren 1938—46 såsom proportionsantal lägges till grund för en approximativ uppskattning av den blivande fördelningen av elever vid de föreslagna förskolorna, erhålles för de olika distrikten följande tal:

Elevfördelning vid ett sammanlagt elevantal om

Distrikt	200	180
östra	58	52
södra	43·5	39
västra	43·5	39
norra	55	50

En fullt utbyggd förskoleorganisation tidigare beräknad omfatta 175—200 elever skulle i enlighet härmed kräva nedan angivna ungefärliga platsantal vid de olika skolorna.

Distrikt	Skola i	Erforderligt platsantal	
		i skolan	i skolhemmet
östra	Stockholm	50—55	45—50
södra	Lund	40—45	40—45
västra	Göteborg	40—45	35—40
norra	{Härnösand	25—28	25—28
	{Älvsbyn	25—27	25—27

Skolornas karaktär.

Man torde bäst ange de uppgifter, som bör åvila förskolorna, om man säger, att de skall utgöra hem för de dövstumma barnen. Barnen skall tagas om hand på ett ur allmänhygieniska synpunkter fullgott sätt. Därjämte har skolan såsom sin främsta uppgift att i stället för föräldrahemmen sörja för uppfostran. Just föräldrarnas ofta bristande förutsättningar att leda barnens utveckling och fostra dem är ett av de starkaste skälen för upprättandet av förskolor. Det är av vikt att detta moment ägnas tillräcklig uppmärksamhet och inte inskränkes bara till den egentliga undervisningstiden. Uppfostran skall inte bara gälla det intellektuella området, även känslö- och viljebildningen, den sociala anpassningen måste ägnas intresse. Skolan bör bli ett litet eget samhälle, där personalen måste ha tid och intresse för varje

barn och söka bereda det utvecklingsmöjligheter. Det viktigaste medlet här för är att skapa språklig kontakt, vilket relativt snart kan ske med hjälp av åtbördsspråket. Det torde förtjäna att särskilt påpekas, att man därvid inte bör nöja sig med blott demonstrativa tecken utan verkligen söka ge barnen ett litet språk. Deras »språknöd» och lätthet att efterhärma och minnas åtbördena, vad man på sina håll vill säga deras naturliga benägenhet att lära sig ett synligt språk, möjliggör detta. Sedan barnen fått ett aldrig så enkelt meddelelsemedel, finns möjligheter till påverkan såväl från uppfostrarens sida som från barnens. Att barnen i samvaron under lek och arbete uppfostrar varandra bör hållas i minnet; det gäller för skolans ledning att leda denna verksamhet i rätt riktning.

Att närmare ange hur den egentliga undervisningen bör läggas, låter sig inte lätt göra. Skolornas ledning bör i detta avseende äga en viss frihet att i vart fall under de första åren pröva sig fram. Av de erfarenheter man vunnit från förskolor i Sverige och utlandet vågar man dock såsom lämpliga sysselsättningar ange bl. a. övningar med spel och leksaker, konstruerade för barnträdgårdar och sinnesslöskolor, avsedda att utveckla uppfattnings- och iakttagelseförmågan samt uppmärksamheten, övningar att känna igen bilder, bokstäver och siffror, övningar att rita och skriva av, enkla avläseövningar. Av särskild vikt är att söka ge barnen ett efter deras ålder, behov och intresse avpassat föreställningsförråd. Detta kräver tillgång till ett omfattande åskådningsmateriel men även en viss rörlighet i undervisningen, som inte får begränsas till klassrummet. Läraren måste ta med barnen ut i naturen, ut på lantgården, till affären, eller varhelst, där möjlighet finns till önskvärd komplettering av föreställningsförrådet. Småningom bör man söka ge språkliga uttryck till det upplevda, varvid åtbörden och skriften främst bör komma i fråga.

Att det ur många synpunkter är värdefullt att redan i förskolorna börja med hörsel- och talövningar torde framgå av vad ovan anförts rörande skälen för inrättande av förskolor. En del dövstumpedagoger i landet synas emellertid vara av den meningen, att egentlig talundervisning icke bör förekomma i förskolorna. De skäl som anges härför, att det skulle vara för tidigt för barnen, att det är för tröttande, eller liknande, torde dock inte vara sakligt grundade. Uttalanden från lärare, som sysslat med förskolundervisning, liksom erfarenheterna i övrigt från denna ger vid handen, att talövningar, rätt bedrivna, kan ge de bästa resultat och av barnen är synnerligen omtyckta. Utredningen vill här även åberopa ovan lämnade uttalanden av representativa dövstumpedagoger.

Att all undervisning, som skall meddelas de små barn, det här är fråga om, icke får ha karaktären av vanlig skolundervisning utan måste ges ett starkt inslag av lek är tydligt.

Sammanfattningsvis kan om förskolornas verksamhet sägas. På samma gång de såsom skolhem har att sörja för barnens fysiska omvårdnad bör de

såsom skolor beflita sig om deras intellektuella och moraliska fostran. Dövhetens skadeverkningar berör i första hand den psykiska utvecklingen. Det är mot dess hämmande inverkan skolans personal skall göra sin främsta insats. Den skall genom att träda i språklig kontakt med barnen bryta deras andliga isolering, genom att förmedla erfarenhetsmaterial åt dem och väcka deras uppmärksamhet för allt det, som omger dem, och som de icke lärt sig observera, göra deras föreställningsvärld rikare, genom en vänlig och kärleksfull men fast ledning befordra utvecklingen av ett sunt känslö- och viljeliv, genom lekar och lämpliga kindergartenssysselsättningar öva sinnena, genom hörövningar tillvarata eventuella hörrester, genom tal- och avläseövningar samt språkliga övningar förbereda införandet i medmänniskornas språk.

Registreringen av döva förskolebarn m. m.

Om förskoleplikt för dövstumma barn skall kunna stadgas, är det nödvändigt att sörja för en tillförlitlig registrering av dessa barn. Icke oväsentliga svårigheter möter emellertid därvidlag. I fråga om de yngsta barnen är detta förklarligt. Beträffande de födda döva förflyter det nämligen någon tid, innan föräldrarna få full vetskap om barnens lyte. Men icke heller sedan detta konstaterats, sker i regel någon anmälan därom till några myndigheter. Om de barn, som blivit döva efter födelsen och ännu icke börjat sin skolgång, saknas likaledes i allmänhet uppgifter. De nämnda omständigheterna medför, att de anmälningar, som enligt gällande författningsbestämmelser skall avlämnas till upptagningssskolorna, icke är helt tillförlitliga. Särskilt markant är detta fallet vad gäller de större städerna.

Vissa särskilda förhållanden försvårar erhållandet av exakta uppgifter, i första hand en ovilja hos somliga föräldrar att medgiva och meddela att deras barn har ett lyte. I det längsta söker de dölja det verkliga förhållandet inte bara för andra utan även för sig själva. I många fall hoppas de, att lytet på ett eller annat sätt skall kunna botas.

I andra fall kan man inte rätt bedöma, vilket fel barnet lider av. Man betraktar t. ex. det döva barnet som intellektuellt undermåligt. Inte bara föräldrar göra sig skyldiga till dylika misstag.

Det är slutligen i vissa gränsfall onekligen mycket svårt att avgöra, om ett barn skall anses i behov av särundervisning vid dövstumskola eller inte. Detta gäller givetvis i särskild grad de fall, där hörseldefekten är av mindre omfattning. Det är inte ägnat att förvåna, att föräldrarna i dylika fall föredrager att få ha sina barn i hemortens normalskola framför att sända dem långt bort till en skola, som i deras ögon inte sällan har en mindre tilltalande karaktär. Att barnet i fråga härigenom får en sämre undervisning och kanske därigenom en mindre lyckad start i livet är ett förhållande, som man knappast kan fordra att föräldrarna — utan tillräcklig upplysning — skall kunna inse. Vad man däremot torde kunna ha rätt att fordra, är, att veder-

börande lärare och skolläkare föranstalta om dylik elevs intagning vid specialskola.

Om tillförlitliga uppgifter om dövstumma barn under skolåldern skall kunna införskaffas, fordras särskilda åtgärder utöver de nuvarande.

En länkbar utväg vore, att i mantalsuppgifternas blanketter införa en särskild kolumn för upplysning om eventuellt förekommande lyte eller defekt hos barnen i uppgiftslämnarens familj. På detta sätt skulle man vinna erfarenhet inte bara om döva och blinda utan även på annat sätt defekta barn. För vederbörande mantalsskrivningsmyndigheter kunde stadgas skyldighet att till barnavårdsnämnden lämna förteckning över dylika defekta barn och för barnavårdsnämnden att till vederbörande anstalt eller skola anmäla barnen. En annan utväg är att anlita tjänsteläkare och distriktssköterskor. Särskilt de senare kommer vanligen i god kontakt med hemmen och skaffar sig en personlig kännedom om dessas medlemmar. Även barnavårdscentralerna borde kunna vara skolmyndigheterna behjälpliga. Det lämpligaste förfarings sättet vore kanske att genom ett cirkulär anmoda berörda organ att till pastorsämbete eller vederbörande skolmyndighet lämna uppgift om påträffade fall av dövstumhet.

En upplysningsskrift angående hörselnedsättningar hos barn samt behovet av speciell medicinsk och pedagogisk behandling av barn med svårare hörselnedsättningar även innehållande råd angående dessa barns fostran torde böra utarbetas samt tillställas tjänsteläkare, distriktssköterskor, skolstyrelseordförande, dövstumskolor m. fl. för att vid behov distribueras till allmänheten. I denna skrift bör även lämnas en redogörelse för dövstumskolorna och deras verksamhet, ävensom om deras intagningsförfarande m. m. För föräldrarna till döva barn skulle en dylik skrift kunna innebära ett icke oväsentligt stöd i deras strävan att komma till rätta med sitt döva barns fostran och i deras försök att hjälpa barnet att orientera sig i sin värld. Den skulle kanske även kunna bidra till att minska den ovilja att sända barnet till dövstumskola, som förekommer i undantagsfall och beror av bristande kännedom om skolan och dess verksamhet.

Mellan dövstumskolorna och föräldrahemmen uppehålls vanligen kontakt genom de brev, som barnen regelbundet får skriva hem, genom korrespondens mellan föräldrar och lärare samt per telefon. Föräldrar till dövstumma barn, vilka har sina hem inom skolorten eller i dess närhet, besöker i regel skolan då och då. Till mera högtidliga tillfällen, såsom vid skolavslutning och konfirmation, brukar även föräldrar, som bor längre bort från skolan, infinna sig. I inte få fall är det dock för föräldrarna förenat med så stora svårigheter att komma till skolan, att detta inte blir av under barnets hela skoltid.

Enligt utredningens förslag kommer de dövstumma barnen i fortsättningen att lämna sina hem redan vid fem års ålder. Det är helt naturligt, att detta måste kännas hårt för såväl barn som föräldrar. Utredningen har framhållit

detta i ett tidigare sammanhang och därvid även uttalat, att åtgärder bör vidtagas för att mildra skoltvånget och för att skapa en god kontakt mellan hem och skola. Utredningen kommer i enlighet härmed att föreslå att förskoleleverna beredes tillfälle att komma hem minst en gång under varje termin. Ett sätt att ge föräldrarna möjlighet att lära känna skolmiljön och den personal, som har hand om deras barn, är att vid skolorna anordna föräldradagar i likhet med vad som är fallet vid vissa andra skolor. Resorna till skolorna bör därvid underlättas i enlighet med ett följande förslag.

Önskvärt är emellertid även att nå förbindelse med föräldrar till de döva barn, vilka ännu icke uppnått skolåldern. Detta skulle exempelvis kunna ske genom upplysningsföredrag i radio samt genom att dövstumkonsulenterna åläggas att under sina resor på anmodan besöka hemmen i fråga och därvid biträda föräldrar med råd och anvisningar för barnens fostran och vård. I den tidigare föreslagna upplysningskriften borde under dylika förhållanden lämnas närmare uppgift om denna verksamhet.

Det torde närmast böra ankomma på skolöverstyrelsen att vidtaga åtgärder för att realisera utredningens förslag i berörda avseenden.

Personalbehovet.

Enligt utredningens organisationsplan skall förskolorna i Stockholm, Lund och Härnösand vara knutna till respektive barndomsskolor, medan förskolan i Göteborg liksom förskolan för övre Norrland skall vara självständiga anstalter. De förra skall administrativt och ekonomiskt samordnas med på respektive orter befintliga barndomsskolor och i dessa avseenden lyda under de senare skolornas rektorer men pedagogiskt utgöra självständiga enheter under egna föreståndare.

Om de föreslagna förskolorna skall kunna rätt fylla sina uppgifter såsom uppfostrings- och undervisningsanstalter för sitt särartade elevmaterial, måste de ha tillräcklig och väl kvalificerad personal. De bör kunna bjuda sådana anställningsförhållanden, att rekryteringen till tjänsterna blir god och att befattningshavare, som vunnit erfarenhet av verksamheten, finner det förmånligt att bibehålla sina tjänster.

Vidkommande behovet av personal vid förskolorna, kompetenskrav samt löneställning för befattningshavarna kan följande anföras.

Föreståndare. Samtliga förskolor, även de, som kommer att i vissa avseenden lyda under vederbörande barndomsskolors rektorer, bör få sin egen pedagogiska chef.

I fråga om den kompetens denne bör ha, har inom utredningen skilda alternativ diskuterats. Å ena sidan har ifrågasatts fullständig dövstumläro- utbildning samt vunnit praktisk erfarenhet av dövstumma barns undervisning, å andra sidan en på småskolläroexamen grundad vid dövstumläro- lärarseminariet inhämtad särskild utbildning.

För det senare förslaget kan såsom skäl anföras bland annat, att för de åldersstadier förskolornas undervisning avser, småskollärarytbildningen är väl lämpad, att om löneplaceringen för en på föreslaget sätt utbildad småskollärare göres förmånlig, rekryteringen till tjänsterna kan förväntas bli god, samt att anordningen ställer sig ekonomiskt fördelaktig.

Förslaget om helt utbildad dövstumslärare såsom föreståndare motiveras bl. a. med, att den ifrågavarande uppgiften är minst lika krävande som undervisningsarbetet i övriga skolor för dövstumma. Förskolornas föreståndare har därför behov av samma allmänna och speciella skolning som lärare i kunskapsämne vid dövstumskola. Bland dövstumslärare anses arbetet med de mindre barnen särskilt kvalificerat. Föreståndaren för en förskola har såsom lärare och pedagogisk ledare ett flertal uppgifter, som fordrar god kunskap om och praktisk erfarenhet av dövstumma barn och deras undervisning. Den speciella tal- och hörundervisning, som bör meddelas i förskolorna, är likaså en uppgift för en kunnig och erfaren dövstumslärare.

En del praktiska synpunkter talar avgjort för att föreståndarna för förskolorna väljes bland intresserade dövstumslärare. Förordnande kan ske på viss tid, och vederbörande vid behov återgå till lärartjänsten. Det blir inga svårigheter att vid förfall erhålla vikarie för tjänsten eller ny innehavare, vilket däremot blir fallet, om för tjänsterna skall ställas krav på en kompetens, som inte berättigar till några andra befattningar inom dövstumskolväsendet.

Det anförda synes utredningen närmast giva vid handen lämpligheten av att föreskriva krav på avlagd dövstumslärarexamen samt vunnen praktisk erfarenhet av dövstumma barns undervisning och fostran för blivande föreståndare för förskolor för dövstumma barn.

För att bland dövstumslärarna skapa intresse för befattningarna i fråga torde det vara nödvändigt att ge dem en löneställning något förmånligare än den lärare i kunskapsämne har. Därvid uppstår även frågan, om tjänsterna vid de självständiga förskolorna skall löneplaceras högre än tjänsterna vid de med barndomsskola förenade.

Utredningen förordar att föreståndartjänsterna ges samma lönegradsplacering som ämneslärartjänst i dövstumskola men därutöver förenas med visst arvode, förslagsvis 600 kronor per år. Någon skillnad i löneställning mellan föreståndare vid de olika förskolorna finner utredningen icke motiverad. Däremot torde det vara lämpligt att genom differentiering av undervisningsskyldigheten samt skriv- och bokföringshjälpen åstadkomma en lämplig avvägning av föreståndarnas arbetsbörda efter skolornas storlek och organisationsform.

Föreståndarens arbetsuppgifter. Det torde vara nödvändigt att genom särskilda bestämmelser ange föreståndarnas arbetsuppgifter liksom att i fråga om de kombinerade anstalterna avgränsa rektorns och föreståndarens befogenheter beträffande förskolan. Vid de självständiga förskolorna bör före-

ståndaren i stort sett åläggas samtliga de uppgifter beträffande skolans pedagogiska, organisatoriska och ekonomiska ledning, som åvilar rektor för barndomsskola. Verksamheten vid skolorna bör i övrigt såsom vid övriga dövstumskolor ledas av en av Kungl. Maj:t förordnad styrelse, i vilken föreståndaren bör vara självskriven ledamot. Vid de med barndomsskola samorganiserade förskolorna, vilka jämlikt § 8 mom. 1 i gällande stadga för dövstumundervisningen bör ha med barndomsskolan gemensam styrelse, bör förskolans föreståndare äga rätt att deltaga i styrelsens överläggningar i alla frågor rörande förskolan. I pedagogiska frågor rörande denna liksom i personalfrågor bör hon vara föredragande. Förskolans ledning bör i övrigt delas så, att det administrativa och ekonomiska ansvaret anförtros skolornas rektor, medan det pedagogiska chefskapet lämnas åt förskolans föreståndare. Undervisningsskyldigheten synes för föreståndare vid förskola böra fastställas till 24 veckotimmar med rätt för skolöverstyrelsen att medge nedsättning med högst 6 veckotimmar.

Biträdande lärare. Vid sidan av föreståndaren måste anställas biträdande lärare. Dessa bör i främsta rummet leda språkundervisningen och kindergartnerarbetet. En lärarinna torde därvid kunna vid språkundervisningen samtidigt handleda högst 8 elever. En förutsättning härför är dock att särskild tid anslås för enskilda tal- och hörövningar. I kindergartnerarbetet bör en lärarinna kunna ha hand om ett något större antal barn.

För språkundervisningen torde det vara lämpligast att anställa småskolläraryrinnor, för kindergartnerarbetet kindergartnerläraryrinnor. De förra bör vid dövstumlärarseminariet ha genomgått en ettårig utbildningskurs. De synes böra erhålla en löneplacering, som med minst tre lönegrader överstiger den för småskolläraryrinna fastställda. För kindergartnerläraryrinna synes ingen särutbildning böra krävas med undantag för den, som av utredningen föreslås för arbetslärare m. fl. Löneplaceringen bör vara densamma som för kindergartnerläraryrinna i barndomsskola för dövstamma. För biträdande lärare och kindergartnerläraryrinna i förskola bör föreskrivas samma åligganden som stadgas beträffande ämneslärare i kunskapsämne respektive kindergartnerläraryrinna i dövstumskola.

Övrig personal. Utöver lärarpersonalen krävs för vardera skolans elevhem en *husmor* och 1:a vårdarinna, som närmast under föreståndaren bör svara för skolhemmets skötsel, barnens fostran och omvårdnad samt ledningen av den övriga personalen. Husmoderns ansvarsfulla ställning samt hennes arbetsuppgifters omfattning och art motiverar samma löneställning som för husmoder vid övriga dövstumskolor.

Under husmodern bör vara anställda vårdaryrinnor. En vårdarinna bör beräknas per 12 barn. Den av vårdaryrinnorna, som skall ha ansvaret för omvårdnaden om de mindre barnen, bör lämpligen ha utbildning i barnavård.

Vid de självständiga skolorna bör vidare anställas en kokerska samt ett biträde.

Samtliga befattningar bör tills vidare ges extra ordinarie karaktär.

För vissa uppgifter i samband med skolornas drift (eldnings-, renhållnings-, reparations- och trädgårdsarbeten, m. m.) torde det vid de självständiga förskolorna vara nödvändigt att räkna med antingen anställning av manliga ekonomibiträden i Ca 9 eller anställning mot arvoden av lämplig arbetskraft. Utredningen förutsätter, att en anordning enligt det senare alternativet skall visa sig tillfredsställande.

Det beräknade personalbehovet vid de olika förskolorna och vid fullt genomförd organisation framgår av följande tablå.

Beräknat elevantal { skola skolhem	Stockholm	Lund	Göteborg	Härnösand	Älvsbyn
	50—55 } 45—50 }	40—45	{ 40—45 } { 35—40 }	25—28	25—27
<i>Befattningshavare:</i>					
Föreståndare	1	1	1	1	1
Biträdande lärare	4	3	3	2	2
Kindergartenlärarinna	1	1	1	1	1
Husmoder	1	1	1	1	1
Vårdarinna	4	4	3	2	2
Kokerska	—	—	1	—	1
Biträde	—	—	1	—	1

Erforderliga byggnader m. m.

Den nuvarande förskoleverksamheten i Stockholm och Göteborg bedrivs i förhyrda lokaler. Stiftelsen skolhemmet för döva småbarn i Göteborg äger dock den fastighet, i vilken skolhemmet är inrymt. Efter statsövertagandet och sedan obligatorisk förskolplikt införts, kommer båda skolorna att få betydligt större elevantal än för närvarande, och de nuvarande lokalerna därmed att bli otillräckliga. Det torde inte vara lämpligt att under någon längre tid bedriva en förskoleverksamhet sådan som utredningen föreslagit i förhyrda lokaler. Omvårdnaden om små dövstumma barn kräver ett flertal särskilda anordningar i olika avseenden, t. ex. beträffande hygien, lek-möjligheter m. m., som knappast den allmänna hyresmarknaden erbjuder. Om utredningens förslag om förskolornas anordning skall kunna realiseras i sin helhet, och förskoleverksamheten erhålla gynnsamma utvecklingsbetingelser, torde det vara nödvändigt att uppföra nybyggnader för samtliga de föreslagna skolorna, även de i Stockholm och Göteborg. Vid planeringen av byggnaderna bör hänsyn tagas såväl till vad utredningen i allmänhet anfört beträffande anordningen av ett internat för dövstumma som till de särskilda krav, som kan uppställas, då det är fråga om att skapa ett skolhem för dövstumma barn i den tidiga förskoleåldern.

Såsom närmare motiverats i ett tidigare avsnitt, bör förskolorna i Stockholm, Lund och Härnösand förläggas inom respektive barndomsskolors tomt-områden och i vissa avseenden samorganiseras med barndomsskolorna.

Utredningen föreslår, att nybyggnader för förskolorna uppföres snarast möjligt, i Stockholm och Lund i samband med de nybyggnadsförslag för barndomsskolorna, vilka förordas av utredningen i annat sammanhang.

Till frågan om förskolornas lokalbehov m. m. återkommer utredningen i kap. XX.

Övergångsförhållanden.

Enligt utredningens mening bör åtgärder för att genomföra den föreslagna förskoleverksamheten vidtagas snarast. Utredningen föreslår därför, att staten övertager den av förskolorna i Stockholm och Göteborg bedrivna verksamheten redan från den 1 juli 1949. Huvudmännen för dessa skolor har förklarat sig villiga att från denna tidpunkt överlämna verksamheten.

Den föreslagna organisationen av förskoleväsendet torde emellertid icke kunna komma till stånd samtidigt och i sin helhet. Sannolikt måste den genomföras successivt. Anledningen härtill är givetvis i främsta rummet svårigheten att inom de närmaste åren få erforderliga byggnader uppförda. Utredningen föreslår därför följande tillvägagångssätt under en övergångstid: staten övertager de nuvarande småbarnsskolorna för dövstumma i Göteborg och Stockholm från den 1 juli 1949. Skolornas verksamhet bedrivs i befintliga lokaler och i nuvarande omfattning, intill dess nybyggnader uppförts för dessa skolor. Nybyggnader uppförs i följande ordning: först i Härnösand i samband med pågående bygge för barndomsskolan och Älvsby, därefter i Göteborg. Byggnader för förskolorna i Stockholm (Mörby) och Lund uppföres i samband med nybyggnaderna för respektive barndomsskolor. Den obligatoriska förskolplikten genomföres först sedan lokaler erhållits för samtliga skolor. Under tiden utbildas vid dövstumlärarseminariet för förskolorna erforderlig personal.

Därest de föreslagna nybyggnaderna av ett eller annat skäl icke kan komma att uppföras inom den närmaste framtiden, bör det undersökas, huruvida inte verksamheten i sin helhet tills vidare kan bedrivas i förhyrda lokaler. Enligt utredningens mening är dock en dylik anordning försvarbar endast som ett provisorium.

Läsårets längd, den dagliga undervisningstiden m. m.

Enligt gällande stadga för dövstumundervisningen skall läsåret vid upptagnings- och barndomsskola, påsk- och pingstledigheter samt lov dagar inräknade, omfatta 39 veckor. Lsåret uppdelas i en hösttermin och en vårtermin. Höstterminen skall omfatta omkring 17 veckor.

Av skilda skäl, främst barnens tidiga ålder, är det lämpligt att för förskolorna räkna med ett något kortare läsår än för övriga skolor för dövstumma barn. Detta motiveras även av önskvärdheten att uppehålla bästa möjliga direkta kontakt med hemmen. Ur sistnämnda synpunkt torde det vara lämpligt att ge förskolornas elever ett längre lov under varje termin,

förslagsvis två veckors lov i slutet av oktober samt tre veckors lov under våren i samband med och inklusive påsklovet. Läsåret skulle under sådana förhållanden komma att omfatta 35 veckor, om påskledigheten liksom för övriga skolor räknas in i lästiden. Utredningen ifrågasätter emellertid även, om det inte vore klokt att låta förskoleeleverna få sluta sin hösttermin något tidigare samt börja sin vårtermin något senare än övriga skolors elever. Utredningen vill dock i detta avseende inte framställa något förslag. (Med hänsyn till elevernas resor mellan hemorten och skolorten är det givetvis vid de kombinerade skolorna en fördel, om båda skolorna börjar och slutar vid samma tider.) I den mån erfarenheten kommer att tala för en dylik avkortning av terminerna, torde det dock böra finnas möjligheter härtill. Av denna anledning torde böra bestämmas, att läsåret vid förskolorna, däri inberäknat påsk- och pingstledigheter samt lovdagar skall omfatta 37—39 veckor, att under vardera höst- och vårterminen avbrott i undervisningen skall ske med minst 14 dagar för att bereda eleverna tillfälle att besöka sina hem, samt att skolöverstyrelsen skall äga fastställa dagar för terminens början och slut.

Liksom lärjungarna vid barndomsskolorna bör lärjungarna vid förskolorna erhålla ledighet från skolarbetet en dag varje månad.

Förskoleelevs resor mellan hem- och skolorten vid termins början och slut liksom vid de föreslagna längre loven bör enligt utredningens uppfattning helt gäldas av statsmedel. För att underlätta den kontakt mellan barnens hem och förskolan, som är ett önskemål från såväl föräldrarnas som skolans sida, torde likaledes av statsmedel böra bekostas en resa fram och åter mellan hemorten och skolorten för endera av barnens föräldrar eller målsman under varje läsår barnet befinner sig vid förskolan. Den fria resan torde lämpligen böra företagas i samband med de föreslagna föräldradagarna.

Det i det föregående framställda förslaget beträffande läsårets längd innebär, att tjänstgöringstiden för lärarpersonalen vid förskolorna blir kortare än för lärarna vid övriga dövstumskolor. Utredningen har dock icke funnit detta utgöra hinder för en löneställning svarande mot den för lärarpersonalen vid övriga dövstumskolor. Förskolans lärare får nämligen enligt utredningens förslag ett något högre timantal per vecka än närmast jämförbara lärare i barndomsskola, lärare i intagningsklass. De torde vidare i regel komma att åläggas en mera omfattande tillsynsskyldighet än nyssnämnda lärare ävensom komma att mera än dessa tagas i anspråk såsom ledare för elevernas resor.

Beträffande den dagliga undervisningstiden för förskolornas elever har man att taga ställning till frågorna om lektionernas antal och deras längd. För barndomsskolornas första klass bör man enligt utredningens i ett senare avsnitt givna förslag per vecka beräkna högst 20 timmars teoretisk undervisning och högst 28 timmar sammanlagd undervisningstid, däri inberäknat

tid för teckning, gymnastik, rytmik och kindergartenssysselsättningar. Varje undervisningstimme omfattar därvid 45 minuter. Det är uppenbart, att man för förskolornas 5- och 6-åringar måste tillämpa ett mindre krävande dags-schema. Den teoretiska undervisningen torde för dem böra begränsas till högst 3 lektioner om dagen och högst 15 lektioner per vecka. Varje lektion torde icke böra omfatta mer än 35 à 40 minuter. Den schemabundna undervisningen i rytmik, gymnastik och kindergartenarbete torde böra omfatta högst 2 lektioner om 40 minuter per dag och högst 10 dylika lektioner per vecka. Ett längre avbrott för lek, måltid eller sömn bör förekomma mellan dagens lektioner. Under inga förhållanden bör mer än 2 teoretiska lektioner placeras intill varandra. Såsom tidigare uttalats bör all undervisning vid förskolorna ges ett starkt inslag av lek. I möjligaste mån bör den planläggas under hänsynstagande till elevernas tidiga ålder, snabba uttröttbarhet och psykiska känslighet.

I övrigt synes dagsschema för verksamheten icke böra bestämmas centralt utan varje skola äga rätt att ordna denna efter tillgänglig personal, elevantal samt erfarenheter om den lämpligaste anordningen. En viss daglig rytm bör dock följas, där tillräcklig tid anslås för lek, friluftsvistelse samt sömn.

Fördelningen av lärarnas tjänstgöring. Utredningen räknar i det följande med att ingen schemabunden tid fastslås för undervisning åt de mindre barnen vid förskolorna, d. v. s. 3- och 4-åringarna. Däremot anser utredningen det vara ett önskemål, att skolans föreståndare och lärare genom individuella prövningar bildar sig en uppfattning om dessa barn samt i den mån deras tid tillåter även genom enskilda övningar söker stimulera deras språkliga aktivitet. Av särskild betydelse är att elevernas eventuella språk- och hörselrester tillvaratages. Genom anvisningar åt den personal, som närmast har omsorgen om de mindre barnen, bör förskolans föreståndare sörja för att skolans verksamhet ledes i en med hänsyn till barnens allmänna och språkliga utveckling gynnsam riktning.

I den obligatoriska förskolan bör enligt utredningen varje klass omfatta högst 8 elever vid den teoretiska undervisningen. Enligt de tidigare gjorda elevberäkningarna skulle under sådana förhållanden förskolorna komma att omfatta 3, 4 eller 5 klasser. Varje klass skulle ha 15 timmars teoretisk och 10 timmars övrig (gymnastik, rytmik och kindergartenarbete) klassundervisning. Allt efter skolornas storlek skulle per vecka krävas lärare för följande timantal.

vid 3 klasser (24 elever)	45 timmar teoretisk,
	30 timmar övrig undervisning,
vid 4 klasser (32 elever)	60 timmar teoretisk,
	40 timmar övrig undervisning,
vid 5 klasser (40 elever)	75 timmar teoretisk,
	50 timmar övrig undervisning.

Såsom närmare beröres vid behandlingen av frågan om undervisningen i barndomsskolans lägsta klasser, krävs emellertid för att ge tillfälle till enskild talundervisning och hörselträning viss förstärkning av lärarkrafterna. Detta torde även böra ske i förskolan, i vilken såsom framhållits även viss tid bör beräknas för enskild undervisning åt barnen i den frivilliga förskolan. I främsta rummet räknar utredningen med att föreståndaren skall ombesörja den individuella tal- och hörselträningen. Hennes tid räcker dock inte till för mellan 20 och 40 barn. Av denna anledning bör utöver det antal biträdande lärare, som krävs för ledningen av klassarbetet — en lärare på två klasser — anställas ytterligare en biträdande lärare vid varje skola. I den mån en kindergartnlärlarinna icke räcker till för undervisningen i gymnastik, rytmik och kindergartenarbete, bör vid de kombinerade skolorna barndomsskolans kindergartnlärlarinna, som vid barndomsskolorna vanligen icke helt utnyttjas för undervisning, kunna tjänstgöra vissa timmar i förskolan. Skulle detsamma vara fallet vid självständig förskola, bör viss del av undervisningen i fråga förslagsvis i rytmik och gymnastik, lämnas åt någon av de biträdande lärarna.

Lärrarbehovet skulle under dessa förhållanden bliva:

vid förskola om 3 klasser	1	föreståndare,	2	biträdande lärare,	1	kindergartnlärlarinna,
» » » 4 »	1	föreståndare,	3	biträdande lärare,	1	kindergartnlärlarinna,
» » » 5 »	1	föreståndare,	4	biträdande lärare,	1½	kindergartnlärlarinna. ¹

I sina beräkningar har utredningen förutsatt, att såväl de biträdande lärarna som kindergartnlärlarinnorna bör kunna åläggas en undervisningsskyldighet om 30 veckotimmar. Såsom nyss nämnts blir detta ett något större timantal än det, som ålägges lärarna i barndomsskolornas första klass. Med hänsyn till den kortare lektionstiden samt det kortare läsåret synes detta dock motiverat. Utöver undervisningsskyldigheten synes samtliga lärare i förskolan böra åläggas en tillsynsskyldighet om 3 timmar per vecka. Denna motiveras i främsta rummet av önskvärdheten att även under från egentlig undervisning ledig tid i största möjliga utsträckning ha tillgång till kvalificerad personal för ledningen av barnens fostran.

Kostnader. De utgifter utredningens förslag till förskoleorganisation kommer att medföra är dels årliga dels av engångskaraktär. Engångsutgifterna hänför sig främst till kostnader för erforderliga byggnader samt till utrustning av skolor och skolhem. Till frågan om kostnader för byggnader återkommer utredningen i ett följande kapitel.

Kostnaderna för inventarier och övrig erforderlig utrustning beräknar

¹ Kindergartnlärlarinnan i barndomsskolan utnyttjas delvis för förskolan.

utredningen till sammanlagt 200 000 kronor. I detta belopp ingår även kostnader för undervisningsmateriel.

De årliga utgifterna kan hänföras under nu till dövstumskolorna utgående anslag till avlöningar, omkostnader, resor för dövstumskolelever jämte åtföljande vårdare samt understöd åt blivande dövstumslärare. Då vissa svävande frågor gör det svårt att bedöma den omfattning den föreslagna förskoleverksamheten kan komma att erhålla under de första åren efter statens övertagande av densamma, redovisar utredningen i det följande den ungefärliga storleken av dessa utgifter för en helt utbyggd verksamhet med det beräknade maximala elevantalet om 200 och med den för detta elevantal beräknade personalen.

Avlöningar. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal. I enlighet med förslaget, att personalen till en början bör vara anställd såsom extra ordinarie, räknar utredningen med samtliga föreslagna befattningar såsom extra ordinarie. För enkelhets skull räknar utredningen vidare med, att samtliga befattningshavare åtnjuter lön enligt andra löneklassen i vederbörande lönegrad. Då tre av skolorna enligt förslaget placeras i ortsgrupp 4, en i ortsgrupp 3 och en i ortsgrupp 5, torde en genomsnittslön enligt ortsgrupp 4 kunna beräknas. Under angivna förutsättningar kommer lönerna för personalen vid förskolorna att utgöra:

Befattning	Lönegrad och -klass	Antal befattningshavare	Lön enl. löneplan	
Föreståndare	Ce 22: 23	5	9 300	46 500
Biträdande lärare.....	Ce 15: 16	14	6 588	92 232
Kindergartenlärarinna	Ce 14: 15	5	6 336	31 680
Husmoder	Ce 10: 11	5	5 328	26 640
Vårdarinna (sköterska)	Ce 7: 8	15	4 536	68 040
Kokerska (ekonomibitråde)	Ce 6: 7	2	4 296	8 592
Ekonomibitråde.....	Ce 2: 3	2	3 492	6 984
				280 668
vartill kommer rörligt tillägg (12 %)				33 680
				314 348

Härutöver torde böra beräknas kostnader för viss erforderlig ökning av ekonomipersonalen vid de barndomsskolor, med vilka förskolor kommer att samorganiseras. Om denna ökning antages komma att omfatta 5 ekonomibiträden i Ce 2: 3, blir kostnadsökningen ungefär 20 000 kronor (inklusive rörligt tillägg).

Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t. Under denna post torde böra beräknas följande arvoden.

Arvoden till föreståndarinnor, 5 st. à 600 kr.	3 000
Arvoden till läkare	4 000
Arvoden till tandläkare	4 000
Arvoden till sjuksköterskor	800
Arvoden till skriv- och bokföringshjälper m. m.	3 400

Arvodena till läkare och tandläkare har beräknats under den förutsättningen, att läkar- respektive tandvården vid de förskolor, som samorganiserats med barndomsskolorna, mot en höjning av arvodena svarande mot nytillskottet av elever kommer att ombesörjas av de vid barndomsskolorna anställda befattningshavarna. Arvoden till sjuksköterska har beräknats blott för de förskolor, vilka blir självständiga. För skriv- och bokföringshjälp har beräknats en ökning av detta arvode vid barndomsskolorna i Stockholm, Lund och Härnösand med respektive 800, 700 och 500 kronor, samt för de självständiga skolorna i Göteborg och Älvsby arvoden om respektive 800 och 600 kronor.

Sammanlagt uppgår avlöningarna till övrig icke-ordinarie personal och arvoden bestämda av Kungl. Maj:t till i runt tal 350 000 kronor. Härtill torde böra läggas dels utgifter för vikarier, dels de kostnader för eldning, renhållning, m. m. vid de självständiga förskolorna, som utredningen diskuterat under rubriken personalbehovet, och som torde böra uppskattas till ungefär 4 000 kronor.

Omkostnader. På grundval av för närvarande till dövstumskolorna utgående anslag till omkostnader samt skolornas stafförslag för budgetåret 1948/49 har utredningen beräknat förskolornas behov av medel för omkostnader till nedanstående belopp. Hänsyn har därvid tagits till den utgiftsminskning, som torde kunna vinnas genom samorganisationen med barndomsskolorna.

1. Sjukvård åt personal	900
2. <i>Expenser</i>	
a) Bränsle, lyse och vatten	40 000
b) Övriga <i>expenser</i>	4 000
3. <i>Övriga utgifter:</i>	
a) Undervisnings- och arbetsmateriel	5 000
b) Inventarier och maskiner	5 000
c) Tvätt och renhållning	4 000
d) Sjukvård åt elever	4 000
e) Tandvård åt elever	1 100
h) Kosthåll (200 elever 250 dagars kost à 1:20)	60 000
j) Beklädnad (200 elever à 100 kronor)	20 000
	144 000

Resor för dövstumskolelever jämte åtföljande vårdare. Förslaget om särskilda terminslov för eleverna vid förskolorna medför, att dessa elever under varje läsår kommer att företaga sammanlagt åtta resor till och från skolan. Kostnaderna härför jämte kostnaderna för resorna för åtföljande vårdare torde komma att uppgå till inemot 15 000 kronor.

Understöd åt blivande dövstumslärare. Under detta anslag torde böra beräknas understöd även åt blivande biträdande lärare i förskola under utbildningsåret. Utredningen återkommer till detta anslag under behandlingen av övriga frågor rörande lärarutbildningen.

Innan utredningen lämnar frågan om de årliga utgifterna för förskoleorganisationen må erinras om, att för närvarande statliga anslag om 46 000 kronor årligen utgår under punkten Bidrag till förskolor och skolhem för dövstumma barn. Detta anslag kan givetvis helt indragas, om utredningens förslag till förskoleorganisation genomföres.

Sammanfattning av utredningens förslag om förskolor.

Utredningen föreslår:

- att* staten övertager förskoleundervisningen för dövstumma barn,
- att* obligatorisk förskoleplikt från och med fem års ålder stadgas för samtliga barn, vilka enligt stadgan för dövstumundervisningen är pliktiga genomgå dövstumskola,
- att* frivillig intagning till förskola må medgivas även för dövstumma barn mellan tre och fem år,
- att* i vardera östra, västra och södra dövstumskoldistriktet upprättas en förskola, i norra distriktet två dylika skolor, därav en för distriktets sydligare och en för dess nordligare län,
- att* förskolorna placeras i respektive Stockholm, Göteborg, Lund, Härnösand och Älvsby,
- att* skolorna i Stockholm, Lund och Härnösand samorganiseras med vederbörande barndomsskolor, medan skolorna i Göteborg och Älvsby organiseras såsom självständiga anstalter,
- att* den för närvarande bedrivna verksamheten vid förskolorna i Göteborg och Stockholm övertages från och med budgetåret 1949/1950, samt
- att* verksamheten i övrigt organiseras i enlighet med av utredningen angivna riktlinjer.

VII. Frågor rörande elevernas förläggning, skolinterna- tets anordning, disciplin, elevernas arbetsbörda och dagordning.

I direktiven för 1945 års dövstumutredning ingår att taga under övervägande frågan om förläggningen av östra distriktets dövstumskola och söka ge den en tillfredsställande lösning samt att söka åstadkomma en modernisering av vissa lokaler i de skolor, som icke står inför nybyggnad. Det borde enligt departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet vara möjligt att genom vissa icke alltför kostsamma anordningar höja trevnaden för barnen i skolinternaten.

Utredningen framlägger i detta betänkande nybyggnadsprojekt för såväl östra som södra distriktens upptagningskolor. För genomförande av utred-

ningens förslag om en förskolorganisation krävs vidare ett antal nybyggnadsföretag. Innan några byggnadsförslag utformas, är det enligt utredningens mening av vikt att fastställa de krav i fråga om lokaler och anordningar i övrigt, som en tidsenlig organisation av dövstumundervisningsväsendet medför. Utredningen kommer att göra detta i det följande. I främsta rummet kommer därvid att behandlas frågan om den för elevernas förläggning lämpligaste formen samt möjligheterna att anordna internatet på ett ur hygieniska och psykologiska synpunkter tillfredsställande sätt.

I dövstumskolorna intages eleverna f. n. vid sju års ålder. Med undantag för ferierna tillbringar de sedan hela sin tid vid skolan under 10 till 12 år. Enligt utredningens förslag kommer eleverna för framtiden att intagas vid skolorna vid fem års ålder och vara skyldiga att fullgöra en 12-årig skolplikt. Under alla dessa år har hemmen ringa möjligheter att taga del i sina barns uppfostran. Skolan får taga *hela* ansvaret härför, antingen fostran sker i skolhem eller i så kallade fosterhem vid skolor, där externatprincipen tillämpas. Skolan får således träda i stället för hemmen. Denna uppgift ställer stora krav på skolan, kanske större än dem, som berör den egentliga undervisningen. Ur denna synpunkt synes det starkt motiverat, att frågor rörande åtgärder till uppfostrans fromma ägnas den största uppmärksamhet.

Elevernas förläggning.

Dövstumskolans ursprungliga förläggningsform är internatet. Så länge dövstumundervisningen byggde på åtbördsspråket och elevernas möjligheter att utanför skolan nå språklig kontakt var ringa, var internatsformen utan tvivel den bästa. Fortfarande kan den i enlighet härmed anses vara mest ändamålsenlig med hänsyn till de elever, som huvudsakligen erhåller sin undervisning medelst åtbörder och skrift, d. v. s. eleverna vid vårdanstaltens skolhem. Den omständigheten att dessa elevers dövhet ofta kompliceras av svag begåvning understryker deras behov av anstaltsmässig omvårdnad.

Detsamma synes i stort sett gälla även beträffande de mindre barnen i övriga skolor, såväl under förskoletiden som under de första åren i barn- och ungdomsskolan, innan de ännu gjort några nämnvärda språkliga framsteg. Under dessa år måste också kraven på sakkunnig omvårdnad om barnen ställas höga. Det torde inte råda någon tvekan om, att man har större garantier för en god omvårdnad vid ett skolhem, där under en erfaren lednings kontroll utbildad och för sin uppgift lämplig personal ombesörjer vården, än där denna lämnas till fosterhem.

Annorlunda är däremot förhållandet, då det gäller barn- och ungdomsskolans övriga elever, vilka talundervisas. I den mån skolan genom sin undervisning lyckas ge eleverna ett allmänförståeligt meddelelsemedel och därigenom skapar möjligheter att bryta den tidigare isoleringen, framträder önskvärdheten av att så vitt detta låter sig göra föra barnen ut i en omgivning, där de får mera tillfällen att utnyttja de vunna färdigheterna. Ur denna synpunkt

framstår kravet på externering av de *äldre barnen* i barndomsskolorna såsom berättigat. Jämväl andra skäl kan åberopas för denna senare förläggningsform. Sålunda bör det förhållandet beaktas, att fosterhemmen erbjuder barnen en naturlig hemmiljö, där de får tillfälle att göra iakttagelser och vinna erfarenheter om många företeelser, som de har behov och nytta av att känna, och där de nödgas uppöva förmågan att förstå och göra sig förstådda även av andra än sina lärare. Ett naturligt umgänge med hörande människor måste tillmätas synnerligen stort värde. En av dövstumskolans viktigaste uppgifter är att göra eleverna skickade att efter slutad skolgång reda sig bland sina medmänniskor. Genom att placera här berörda elever i goda fosterhem under lärares tillsyn kan övergången från anstaltslivet till det normala livet i väsentlig grad underlättas.

Som framgår av vad ovan sagts, hyser utredningen den uppfattningen, att internaten är bäst lämpade för eleverna i förskolorna och i begynnelsestadiet av barndomsskolan, under det att externatet är att föredraga för barndomsskolans äldre elever.

Det kunde i enlighet härmed vara en naturlig lösning av problemet internat-externat att tillvarataga båda formernas företräden genom att, såsom för närvarande är fallet vid skolan i Lund, tillämpa ett inter-externatsystem med internat för de yngre eleverna, som har svårt att reda sig bland de hörande och har stort behov av skolhemmets sakkunniga omvårdnad, samt externat för de äldre barnen såsom en förberedelse till deras utträde i förvärvslivet. Svårigheten att förvärva tillräckligt antal goda hem utgör emellertid ett hinder för genomförandet av en sådan anordning.

Med goda hem avser utredningen hem av sådan kvalitet, att barnens vistelse där blir av större värde än vistelsen på skolhemmet. »Fosterföräldrarna» bör ha förutsättningar att lära sig förstå barnen, intresse för deras problem och svårigheter, vilja att hjälpa dem och framför allt tid att ägna sig åt dem och att främja deras utveckling.

Under de år, externatsystemet tillämpats vid skolorna i Örebro och Lund, har man i allmänhet haft goda erfarenheter av fosterhemmens verksamhet. I många fall har de i egentlig mening trätt i de naturliga hemmens ställe. På bästa sätt har de sört för barnens fysiska omvårdnad samt ägnat tid och intresse åt deras språkliga, intellektuella och moraliska fostran. Mellan fosterföräldrarna och barnen har knutits band, som hållit även lång tid efter det barnen slutat sin skolgång. Samarbetet mellan skolan och fosterhemmen har i allmänhet varit gott liksom kontakten mellan de senare och barnens egna hem. Anordningen i fråga har bidragit till att underlätta den långa skolpliktstiden för barnen.

Å andra sidan kan emellertid inte förnekas, att man i vissa fall erhållit fosterhem av mindre god kvalitet. Detta är inte heller ägnat att förvåna. I de fall, där det ekonomiska intresset utgjort den främsta anledningen till att man velat taga hand om ett par dövstumma barn, och där kanske varken

husmodern eller någon annan av fosterhemmets medlemmar haft tid eller förutsättningar i övrigt att befrämja barnens utveckling, har man knappast haft att förvänta något bättre resultat.

Utsikterna att förvärva fosterhem beror utom på lokala förhållanden jämväl av den ekonomiska gottgörelse, som kan lämnas. En ökning av det kontanta vederlaget till fosterhemmen borde kunna medge ett större urval och därmed bidraga till en standardhöjning. Hänsyn måste emellertid i detta avseende tagas även till andra förhållanden, bland annat till läget på bostads- och hyresmarknaden.

Den nuvarande knappheten på bostäder torde med all säkerhet lägga hinder i vägen för ett eventuellt försök att i utvidgad skala tillämpa externatformen. I vad mån en framtida bättre bostadsförsörjning kan komma att gynna förläggningens formen i fråga är även diskutabelt. Det torde vara att förmoda att med en förbättring av bostadsbeståndet kommer att följa ökade krav från de enskilda familjerna för de egna behoven. De moderna lägenhetstyperna ger knappast något överflödigt utrymme. Det förefaller troligt, att under tider av goda konjunkturell tillgång på fosterhem kommer att vara ringa, medan den under vikande konjunkturell tillgång kan bli bättre. Även om i och för sig externering av dövstumskolornas elever i de högre klasserna är önskvärd, torde därför försiktigheten bjuda, att man för framtiden räknar med utrymme vid skolornas elevhem för flertalet elever. Under den förut berörda övergångstid, då elevantalet kan komma att avsevärt stiga, bör man givetvis söka att jämte överbeläggning av skolhemmen utnyttja externatformen för att provisoriskt lösa förläggningsfrågan.

För eleverna vid specialskolan i Örebro för oegentligt dövstamma, vilka samtliga är externerade, synes för närvarande och så länge skolan förfogar över goda fosterhem ingen anledning föreligga att ifrågasätta en ändrad förläggningens form. I denna skola intagna elever, som har hörsel- eller språkrestorer eller bådadera, erhåller vanligen relativt fort ett gott uttal och en språklig färdighet, som möjliggör umgänge med en hörande omgivning. Ur språkutvecklingssynpunkt erbjuder för dem externatet betydande fördelar framför internatet. Skolan förfogar för närvarande över omsorgsfullt utvalda och sedan flera år anlitade fosterhem. Då frågan om nybyggnad för skolan i framtiden tages upp bör dock prövas, om inte en internatsavdelning bör inrättas för de mindre barnen. Därest dessförinnan frågan om upprättande i Örebro av en förskola för oegentligt dövstamma och lomhörda barn skulle bli aktuell, borde man pröva lämpligheten av att i förskolans skolhem bereda plats jämväl för specialskolans mindre barn.

Det anförda ger vid handen, att internatsformen för framtiden liksom för närvarande måste bli den för flertalet i upptagningssskolorna intagna barn vanligaste förläggningens formen. Även för flickorna i fortsättningsskolan torde den vara lämpligast. Den ömtåliga ålder flickorna i denna skola befinner sig i, ävensom de risker det kan innebära att vid denna tid lämna dem allt-

för stor frihet, talar onekligen för internatsformen. Att ur samma synpunkter skäl tala för en förläggning i skolhem även av de manliga fortsättningskoleleverna, är tydligt. Utredningen förbiser dock inte, att en internatsvistelse även för ifrågavarande kategorier har sina bestämda olägenheter. Dessa synes dock kunna genom en lämplig anordning av skolhemmet och en omsorgsfull ledning i väsentlig grad mildras.

Dövstumskolornas internat. Behov av modernisering.

Dövstumskolornas nuvarande skolinternat grundades i slutet av förra århundradet. Sedan denna tid har emellertid uppfattningen om en hygieniskt och psykologiskt tillrättalagd omvårdnad av barn i hemmet och på anstalt undergått starka förändringar. En vidgad och fördjupad insikt hos vida kretsar av vårt folk, om vad ett hygieniskt och sunt levnadssätt kräver, har satt påtagliga spår i de enskilda hemmens livsföring. I nyare skolhem för barn av skilda kategorier har man sökt i möjligaste mån tillgodogöra barnen de gjorda framstegen. Även i dövstumskolorna har man sökt följa utvecklingen och genomföra erforderliga förbättringar av skolhemmen. Trots detta är ytterligare åtgärder i avsikt att åstadkomma en modernisering av dövstumskolornas skolhem inte bara berättigade utan helt enkelt nödvändiga, och detta inte bara vad det gäller den yttre ramen, lokaler, hygieniska anordningar m. m. utan även de inre förhållandena, behandlingen av barnen och deras fostran.

Internatet har sina givna fördelar. Under lämplig ledning och under i övrigt gynnsamma betingelser kan det i vissa avseenden ersätta det naturliga hemmet. Det kan inrättas så att det på bästa sätt tillgodoser lärjungarnas kroppsliga såväl som andliga behov. I skolhemmet står de dövstamma barnen under tillsyn av personer, som de förstår, och av vilka de kan göra sig förstådda. Internatet blir ett eget litet samhälle, där barnen känner trygghet och säkerhet. Förhållandet mellan elever och personal präglas där vanligen av en fri och naturlig anda. Den nödvändiga bestämda ordningen, allas likhet inför de ledande och den fostran och utveckling kamratlivet ger, måste tillskrivas stort värde. För det dövstamma barnet, som i hemmet varit oförstått och ensamt, blir ofta särskilt dess första år i skolinternatet en mycket lycklig tid.

Särskilt i de större internaten framträder emellertid vissa nackdelar. Sammanförandet av ett större antal barn av olika åldrar och begåvningsgrad medför svårigheter att följa det enskilda barnet och att tillgodose dess särskilda intressen och behov. Skolhemmet kan lätt urarta till en kasern, där uppfostran och behandlingen av barnen blir kollektiv. Det är inte lätt att behandla barnen individuellt, även om man är uppmärksam på önskvärdheten därav. En mängd för disciplinens upprätthållande nödvändiga bud och förbud kan göra anstaltslivet tvångsmässigt, förkväva initiativ och hindra en fri utveckling. Tillvaron blir då enformig och intresselös. Livet

inom anstalten får ofta en särprägel, på grund av att det är alltför isolerat från livet utanför.

Vid ett studiebesök på några danska dövstumskolor hade utredningen tillfälle att med skolornas ledning överlägga bland annat om förläggningsfrågan. Denna hade under senare år varit föremål för den största uppmärksamhet från de danska dövstumpedagogernas sida. Man syntes vara enig om, att den lämpligaste anordningen för internatet vore ett sammanförande under en lämpligt utbildad persons ledning av ett mindre antal barn av samma ålder i mindre byggnader utspridda inom skolorten. Man förväntade sig att därigenom komma ifrån den stora anstaltens nackdelar. I de små internaten borde allt göras för att skapa hemkaraktär. Deras ledare skulle ha till huvuduppgift att under från undervisning fri tid främja såväl den allmänna som särskilt den språkliga utvecklingen.

I det skolhem, som år 1928 upprättades för vissa elever vid förskolan i Göteborg för dövstamma, har man i mindre skala lyckats förverkliga de nu i Danmark uttalade önskemålen. För skolhemmet inköptes år 1932 en egen fastighet. I denna, en vackert belägen villa med tillhörande trädgård, har man ett litet skolhushåll för ett tiotal dövstamma barn. Att barnen där erhålla den allra bästa omvårdnad liksom att internatets anordning där i alla avseenden är föredömlig, har utredningen vid besök haft tillfälle att konstatera.

Utredningen har ingen anledning betvivla, att ett internatsystem i enlighet med det i Danmark diskuterade skulle innebära en gynnsam lösning av frågan om de dövstamma barnens förläggning. Det förefaller dock troligt, att erfarenheten kommer att ge vid handen, att vissa olägenheter kommer att vara förbundna även därmed.

Ifrågasätts kan under alla förhållanden, om denna med all säkerhet synnerligen kostsamma anordning utgör den enda utvägen att på ett tillfredsställande sätt sörja för, att de dövstamma barnen under sin skoltid erhåller en god ersättning för sina hem. Enligt utredningen synes detta även kunna ske genom att den nuvarande skolhemstypen modifieras på sådant sätt, att den tillfredsställer de skiftande fordringar, som man i våra dagar har rätt att ställa på ett skolinternat för dövstamma barn.

Utredningen kommer i det följande att först behandla kraven på modernisering av lokalerna, m. m. samt att därefter till prövning upptaga vissa spörsmål rörande elevernas uppfostran vid skolhemmet.

För närvarande är vid dövstumskolornas internat ett större antal barn i skilda åldrar förlagda i gemensamma sovsalar. Detta måste betraktas såsom mindre lämpligt. En övergång till mindre elevrum är ett angeläget önskemål.

Utredningen har tidigare framlagt förslag om uppdelning genom skärmväggar av de alltför stora och otidsenliga sovsalarna vid Manillaskolan, viss uppsnygning av lokalerna i övrigt, m. m. Medel härför beviljades av 1946 års riksdag. De föreslagna arbetena ha numera utförts.

I förslaget till nybyggnad för Härnösandsskolan har man frångått de tidigare stora sovsalarna för ett större antal barn och planerat mindre elevrum för 4—8 elever. Riksdagen har beviljat medel för ändamålet och därvid betonat, att det ur såväl pedagogisk och hygienisk som humanitär synpunkt är av vikt, att elevrummen ges tillräcklig storlek.

Övergången till mindre elevrum kommer att innebära en avgjord förbättring av de nuvarande internaten. Utredningen förutsätter att dylika elevrum kommer att inrättas vid samtliga nya skolhem för dövstumma barn. I dessa bör varje barn ha sin bestämda plats, sin egen vrå, där det kan känna sig ha en fristad. Rummen bör anordnas på lämpligt sätt och utrustas med ändamålsenliga möbler. Varje elev bör få sin byrålåda, sin bordslåda och sitt nattduksbord. Uttalade farhågor för att det skulle bli svårare att ordna övervakningen av barnen, om de under sin fritid får vistas i elevrummen, liksom att det skulle föreligga risk för att barnens förstörelselusta komme att gå ut över rummens inventarier, torde vara obefogade. Utredningen har tvärtom den uppfattningen, att anordningen i fråga i längden kommer att vara välgörande även med hänsyn till de disciplinära förhållandena. Att den ger mera hemkaraktär och därmed bättre trivsel för barnen är ställt utom tvivel. I än högre grad blir detta fallet, om man genom glada färger på möbler och textilier, goda konstverk eller färgtryck på väggarna, blommor i fönstren, m. m. kan ge rummen en vacker och ombonad prägel. För de dövstumma barnen, som på grund av sitt lyte mera än andra är hänvisade att fästa sig vid tillvarons ytersida, torde en vacker omgivning vara av största värde.

Elevrummen bör sammanföras till enheter på sådant sätt, att det bildas särskilda avdelningar för de större och de mindre barnen och flickor och pojkar för sig. Fyra skilda avdelningar bör sålunda finnas. Varje avdelning bör ha sitt dagrum. En dylik uppdelning förtar i viss mån den anstaltskaraktär, som sammanförandet av ett större antal barn ger, skapar möjlighet till väl anpassad behandling av eleverna i de skilda åldrarna och bidrager att skydda de yngre för icke önskvärd brådmognad och ogynnsam påverkan från äldre kamraters sida, det senare onekligen ett av de stora internatens svåraste avigsidor.

Av stor betydelse är att barnen, särskilt under den tid av året, då väderleksförhållandena omöjliggör utevistelse, har till sitt förfogande lämpliga lek- eller dagrum. I varje skola bör som nämnts finnas minst fyra dylika, ett för vardera de mindre och de större pojkarna och flickorna. Dagrummen inredes på ett praktiskt och trivsamt sätt, och inredningen anpassas efter barnens skilda behov. Lämplig och hållbar lekmateriel samt i övrigt lämpliga anordningar för lek bör anskaffas. Även om många barn har med egna leksaker från sina hem, bör det komma an på skolan att skaffa särskilt sådan lekmateriel, som möjliggör gemensamhetslekar, spel, m. m. Likaså bör skolgårdarna förses med lämpliga anordningar för barnens lek och sport.

En kombinerad idrotts- och lekplats för de större barnen samt en särskild mindre lekplan för de yngre är i detta avseende ett önskemål. Den senare bör vara försedd med sådan för mindre barn anpassad lekattiralj, som brukar återfinnas i städernas lekplaner och parker, såsom sandlåda, gungor, rutschbana, »klättdjungel», karusell m. m. För de äldre eleverna bör man kunna sörja för anordningar för t. ex. krocket-, badminton- och pingpongspel, eventuellt även anlägga en enkel miniatyrgolfbana.

Goda möjligheter att bedriva sport och friluftsliv medverkar i hög grad till att göra anstaltslivet rikt och värdefullt. Sporten ger inte bara en allsidig utveckling av de kroppsliga anlagen. Den skänker i alldeles särskild grad lärjungarna känslor av välbefinnande och glädje och främjar utvecklingen av goda karaktärsegenskaper, på samma gång den motverkar den enformighet och tristess, som annars gärna griper kring sig på ett skolinternat. Erkännas bör, att idrotten intar en stor plats särskilt inom vissa av de nuvarande skolhemmen för dövstumma. Enligt utredningen synes det emellertid önskvärt att genom skilda åtgärder lämna vidgat utrymme åt densamma. De dövstumma barnens stora intresse för skilda former av idrott, där de ej såsom på så många andra områden är hämmade av sitt lyte, och där de kanske finner en av de bästa anknytningspunkterna med normalt utrustad ungdom, motiverar ytterligare åtgärder i denna riktning. Utredningen avser att i annat sammanhang föreslå en förmånligare placering på timplanen för gymnastik med lek och idrott liksom att framlägga förslag om anställande vid flera skolor av heltidsanställda gymnastiklärare. I förevarande sammanhang vill utredningen betona nödvändigheten av att samtliga skolor förses med erforderlig utrustning för gymnastik och idrott.

I ett vanligt hem utgör ofta måltiderna en gemensam samlingspunkt för hemmets medlemmar. Inte sällan blir de små högtidsstunder, vilka inte bara ger tillfredsställelse åt de kroppsliga behoven utan även utgör en angenäm avkoppling i dagens arbete. I största möjliga utsträckning bör man söka förläna måltiderna vid skolhemmen en dylik prägel. Detta kräver emellertid i första hand, att den yttre ramen kring måltiderna ges en annan utformning än vad som för närvarande är fallet vid flera av skolhemmen. I de nya skolhem som uppförs, bör inredas åtminstone två skilda matsalar, en för de mindre och en för de större barnen. I de äldre byggnaderna borde man om möjligt söka åstadkomma viss uppdelning i mindre enheter av de stora matsalarna. Man kan kanske på detta sätt i viss mån komma ifrån den kasernartade prägel av utspisning, som för närvarande råder vid flera skolor. Mot den invändningen, att man till exempel vid folkhögskolor m. fl. skolinternat liksom vid folkskolornas bespisning har goda erfarenheter av systemet med en stor gemensam matsal, kan framhållas, att det i dessa fall vanligen blott rör sig om någon kortare tids skolvistelse eller om intagandet av en enda måltid per dag, medan det i fråga om dövstumskolans elever i

skiftande åldrar rör sig om i stort sett samtliga måltider under cirka 10 år. Den senare synpunkten kräver obetingat att skolinternatet i största möjliga utsträckning göres hemlikt. Att detta även bör gälla platsen för måltidernas intagande är tydligt. Matsalarna bör vidare såsom övriga lokaler inredas trivsamt och vackert. Vissa av de nuvarande skolhemmens stora matsalar med långa tätt intill varandra stående matbord är kanske ändamålsenliga men knappast bekväma eller trivsamma. Utan större kostnader torde det vara möjligt att genom trevligare färger, färgtryck, blommor, vackra gardiner, m. m. göra dem mera tilltalande för ögat. Vid de nya skolorna bör man sträva efter att söka ge matborden — som lämpligen böra beräknas för högst 6—8 barn — en placering i salen, som ger bästa bekvämlighet och trivsel men även möjliggör för vederbörande övervakare att kontrollera att goda måltidsseder brukas och att hjälpa de mindre barnen till rätta. Ytterligare bör framhållas vikten av en trevlig dukning och god servering. För en normalt uppfostrad människa i vårt samhälle utgöra dessa faktorer synnerligen viktiga moment i måltiden. Det finns ingen grundad anledning förmoda, att förhållandet skulle vara annorlunda för de dövstumma barnen.

Att en mera omsorgsfull dukning och servering kräver mera arbete av personalen är otvivelaktigt. Enligt utredningens mening synes det emellertid lämpligt att låta de äldre eleverna — både flickor och gossar — hjälpa till med både dukning och servering, sysslor, som numera ofta åvilar barn i samma åldrar i hemmen. Utredningen vill i detta sammanhang erinra om, att ett liknande förslag framförts i statens sakrevisions granskning av den ekonomiska förvaltningen vid läroanstalterna för dövstumma, enligt en till skolöverstyrelsen den 26 juni ställd P. M., där det bl. a. heter:

»I detta sammanhang torde böra upptagas spørsmålet, huruvida eleverna icke lämpligen i någon mån böra deltaga i vid skolorna förekommande arbeten av olika slag. Granskningen har nämligen givit vid handen, att för närvarande i regel så icke är förhållandet. Det torde dock icke kunna anses såsom oskäligt, att elever i en dövstumskola — som förutom skola även är avsedd såsom hem för eleverna — biträda med sådana göromål, som andra barn i motsvarande ålder få fullgöra i sina hem. Ur uppfostringssynpunkt torde kunna ifrågasättas lämpligheten av att dövstumskolelever få vänja sig vid 'uppassning' i den omfattning, som för närvarande är fallet. Ur ekonomisk synpunkt skulle det för skolan givetvis vara fördelaktigt, om eleverna under sin fritid deltog i arbetet i kök, städning o. s. v. Skolornas kostnader för biträdespersonal skulle därigenom även i viss mån kunna nedbringas.

Därest skolöverstyrelsen skulle finna lämpligt, att eleverna deltaga i arbeten vid dövstumskolorna av nu angiven art, synas bestämmelser därom böra intagas i stadgan angående dövstumundervisningen. Det må såsom jämförelse nämnas, att i 17 § 1 mom. i stadgan för skyddshemmen (1937: 860) föreskrives, att elever vid dessa institutioner i mån av utveckling och anlag tidigt skola vänjas att deltaga i de i vederbörande hem förekommande arbeten av olika slag. Likaledes föreskrives i 6 § i stadgan för statens anstalt för fallandesjuka (1939: 460), att eleverna i erforderlig omfattning skola deltaga i de praktiska göromål, som förekomma vid anstalten.»

Utän att på något sätt bedöma i vad mån den i sakrevisionens P. M. gjorda jämförelsen mellan dövstumskolorna och övriga där berörda anstalter är relevant, biträder utredningen förslaget om att låta de äldre eleverna i viss mån taga del i sådana göromål, som barn i motsvarande ålder få fullgöra i sina hem, t. ex. såsom ovan föreslagits i dukning och servering. Även bör de få biträda med städning av de egna elevrummen. Ett stadgande om skyldighet för barnen att deltaga i dylikt arbete synes däremot av skilda skäl inte böra komma i fråga.

För att barnen under sin fritid skall kunna beredas nyttiga och omväxlande sysselsättningar, bör inrättas s. k. *hobbyrum*. Dessa bör vara utrustade med lämplig attiralj, t. ex. för pojkarne olika slag av arbetsmateriel och verktyg, arbetsbänkar, m. m. De äldre eleverna bör vidare — om de ha intresse därav — beredas tillfälle att under fritiden i skolans slöjdsalar ägna sig åt sådant slöjdarbete, som motsvarar deras förutsättningar och aktuella intressen. Utredningen förutsätter, att skolornas slöjdlärare vid sin undervisning kan leda in elevernas intressen på sådant arbete, som på samma gång är nyttigt och nöjsamt, och lämna anvisningar för detta.

Över huvud taget bör större uppmärksamhet ägnas barnens fritid. I främsta rummet bör man göra allt för att uppamma och odla individuella intressen och hobbies.

Det har tidigare i detta betänkande betonats, att dövstumskolorna i sin egenskap av på samma gång skolor och hem för sina elever måste taga ansvaret även för de uppgifter beträffande uppfostran, som normalt anses ankomma på föräldrahemmen. Skolornas främsta uppgift är att träda i hemmens ställe med hänsyn till barnens fostran, och detta inte bara vad gäller den yttre hyfsningen utan framför allt de själsliga anlagens utveckling. Den omständigheten att — såsom närmare utvecklats i kapitlet om förskolorna — eleverna, då de tages in vid skolorna, är relativt utvecklade, ökar skolans förpliktelser med avseende på uppfostringsuppgiften. Dövstumskolorna blir härigenom icke blott undervisnings- utan även och i främsta rummet uppfostringsinstitutioner.

Inom dövstumskolan har av ålder de rena undervisningsfrågorna stått i förgrunden, medan uppfostringsproblemen i övrigt varit föremål för mindre uppmärksamhet. Detta förhållande avspeglar sig inte bara i proportionerna mellan det utrymme, som ägnats vardera i de senare decenniernas utredningar rörande dövstumskolväsendet utan även i fackpressen, där man blott i undantagsfall finner något inlägg i frågor rörande uppfostran. Den tanken kan ligga nära till hands såsom förklaring, att uppfostran av dövstumma barn vid skolhem inte erbjuder några problem, eller att i detta avseende allt är ordnat på bästa sätt. Denna förklaring är otillräcklig.

En skola kan aldrig såsom uppfostringsanstalt ersätta ett gott hem. Den bör dock söka närma sig det ideal en god familjeuppfostran utgör. Detta fordrar en planmässig och målmedveten verksamhet, som givetvis inte får

vara bunden blott till lärosalen utan måste utsträckas även till från undervisning fri tid. Målet för denna verksamhet bör vara att dana de unga till dugliga samhällsmedlemmar. Denna uppgift kräver, inte bara att skolan bibringar sina elever de kunskaper och färdigheter, som är erforderliga för att fylla en plats i samhällslivet, utan även att den söker bidraga till en känslö- och viljelivets utveckling i gynnsam riktning. I detta avseende har skolan att se till samhällets krav, att lära eleverna för livet. Tillbörlig hänsyn bör emellertid även tagas till de individuella anlag och förutsättningar, av vilka elevernas personliga lycka och framgång beror samt till deras rätt till sysselsättning, trivsel och utveckling i nuet. Skoltiden får inte bara betraktas som en förberedelse för det vuxna livet. Dövstumskolornas elever nödgas att vid skolan tillbringa en avsevärd del av sin barndom och sin ungdom. Dessa utvecklingsperioder är ofta de lyckligaste i en människas liv. Skolan bör göra allt för att de skall bli det även för de dövstumma lärjungarna.

En äldre tids mera onyanserade uppfattning om det dövstumma barnet som en outvecklad varelse, som måste få sin prägel genom påverkan utifrån och därför kräver ständig ledning och tillsyn, måste i våra dagar vika för den mera realistiskt betonade insikten, att dövstumma barn lika väl som fullsinnade för sin utveckling är beroende av en samverkan mellan inneboende själsliga anlag och uppfostringsmiljöns inflytande, att uppfostrarens uppgift lika mycket är att väcka, stimulera och lämna fritt spelrum för utnyttjande av dessa anlag som att bibringa kunskaper, färdigheter och vanor.

I enlighet med det anförda synes det med hänsyn till elevernas fostran vara av vikt, att skolan mera än nu differentierar sin behandling av eleverna efter deras ålder, kön och individuella behov och läggning, att den lämnar utrymme för utveckling av inneboende anlag och böjelser, som kan främja personlighetsgestaltningen, samt att den söker på alla sätt befördra elevernas aktivitet och stimulera dem till nyttig självverksamhet.

Av alldeles särskild betydelse är det att behandlingen av eleverna, mera än vad som för närvarande ofta är fallet, anpassas efter individualiteten, olikheterna i utvecklingstempo, allmän begåvning och speciell anlagsriktning samt efter faserna i den kroppsliga och själsliga utvecklingsgången. Vid skolhemmen vistas inte sällan över hundratalet barn, flickor och pojkar i åldrar från sju till sexton år eller mera, från de mest skiftande hemmiljöer och med synnerligen varierande intellektuella förutsättningar. Det är uppenbart, att det kan vara förenat med allvarliga faror att sammanföra en dylik heterogen skara barn för gemensam uppfostran som en enhetlig grupp, med enhetlig dagordning, gemensamma ordningsregler, bud och förbud, gemensam övervakning, m. m. Det är i våra dagar väl känt, att till exempel 7—8-åringar och 13—14-åringar psykiskt sett är synnerligen olika. De mindre barnen har behov av en auktoritet, av att ständigt bli hjälpta till rätta, av att underkasta sig samt av en öm omvårdnad. Hos de äldre bar-

nen framträder vid sidan av benägenheten till underkastelse en stark självhävdelsestendens, som pockar på att få göra sig gällande, och som bör få göra det under vissa villkor. För dessa barn kan det bli en plåga att ständigt stå under tillsyn, att dag ut och dag in känna sig bunden av skolans regler och förbud. Det bör inte förvåna om den förkvävda energien då och då tar sig utlopp, ibland kanske på mindre lämpligt sätt. Att det särskilt beträffande elever, som befinner sig i puberteten eller prepuberteten måste uppstå konflikter mellan å ena sidan deras av utvecklingen betingade nya inställning, behov och reaktionsätt och å andra sidan skolhemsmiljön, om denna inte är anpassbar efter den nya situationen, är tydligt. Den personliga omvårdnad, den takt och det överseende, som barnen under dessa perioder har starkt behov av för att på ett lyckligt sätt komma igenom sin kris, med dess labilitet i känslolivet, dess växlingar i lynnet, o. s. v., har skolhemmet i dess nuvarande anordning svårt att erbjuda.

Det måste emellertid å andra sidan även framhållas, att internatslivet vid en stor anstalt kräver en fast gemensam ordning för att kunna förlöpa utan gnissel och åsamka minsta möjliga personalkostnader, liksom att det varken är möjligt eller lämpligt att ägna ständigt intresse åt varje elev. Det bör även här uttalas, att dövstumskolornas ledning och personal inom ramen för befintliga resurser nedlagt ett stort arbete för att på bästa sätt tillgodose elevernas behov, samt att eleverna varit föremål för en kärleksfull omvårdnad. Det relativt ringa elevantalet i dövstumskolornas klasser och lärarens möjligheter att nära följa sina elevers utveckling samt det vanligen förtroendefulla förhållandet mellan lärare och elever har i hög grad bidragit till att motverka olägenheterna av den kollektiva fostran.

Icke desto mindre är det ett angeläget önskemål att söka åvägabrinda bättre betingelser för en uppfostringsverksamhet mera differentierad efter elevernas skilda behov. I icke ringa grad torde utredningens förslag om uppdelning av skolhemmen i fyra skilda avdelningar med små elevrum och skilda dagrum underlätta en sådan verksamhet. Av stor betydelse är emellertid även en förstärkning kvalitativt och kvantitativt av den personal, som närmast har att svara för barnens fostran. Vid de flesta skolhemmen är det för närvarande så ordnat, att eleverna under från undervisning fri tid övervakas av olika befattningshavare, ämneslärare, arbetslärare, vårdarinnor m. fl. En befattningshavare har därvid tillsynen över 40—50 barn under en eller en och en halv timma, söndagar och lov dagar under längre tid. Skolans vårdarinnor har hand om barnen mornar och kvällar samt vanligen under måltiderna. Denna fördelning av tillsynen ger inte önskvärd trygghet för en enhetlig och konsekvent uppfostran. Vårdarinnorna, som under från undervisning fri tid närmast borde ha ansvaret för barnen hindras av en mängd skiftande göromål, städning i sovsalarna, lagning av barnens kläder, m. m. från att i önskvärd utsträckning ägna sig åt de rena

uppfostringsuppgifterna. Inte heller har de i regel erhållit den speciella utbildning, som var och en, som skall leda dövstumma barns fostran, har behov av. Den omständigheten att skolorna hittills i allmänhet lyckats förvärva utmärkta krafter till vårdarinnestjänsterna, utesluter på intet sätt behovet av åtgärder för att stärka dessa befattningshavares kompetens för deras uppgifter.

Vissa uppgifter rörande lärjungarna åligger enligt gällande stadga bland andra skolans husmoder, som har att ägna lärjungarna omsorgsfull vård och tillsyn, att i samråd med rektor göra erforderliga inköp för lärjungarnas beklädnad samt att hava tillsyn över lärjungarnas kläder. I främsta rummet har dock husmodern att leda och övervaka hushållet och bespisningen samt städningen av skolans lokaler, m. m. Dessa uppgifter ger husmodern en avsevärd arbetsbörda. I allmänhet torde hon därför inte erhålla tillfälle att vinna den närmare kännedom om eleverna, deras utvecklingsbetingelser och sättet för deras ledning, som bör vara en förutsättning för att hon skall kunna övervaka barnens fostran och vårdarinnornas arbete i detta avseende. Vid tillsättning av husmoderstjänsterna torde man i allmänhet i främsta rummet taga hänsyn till de sökandes kvalifikationer för det hushållstekniska arbetet. Ur nämnda synpunkter torde skäl föreligga att befria upptagnings-skolornas husmödrar från tillsynen av barnen och deras fostran.

Enligt utredningen kan en mera enhetlig ledning av de dövstumma barnens fostran inom skolhemmet vinnas enligt två linjer. En utväg är att anställa några personer, vilka såsom »första vårdarinnor» eller under annan benämning skulle ha att dels övervaka den lägre personalens arbete med städning, kläddagning m. m. på elevavdelningarna, dels övervaka att eleverna håller snyggt och rent på sina rum, dels ock att individuellt följa varje barns utveckling och söka i nära samarbete med skolans föreståndare och vederbörande klasslärare samt andra befattningshavare främja dess såväl allmänna hyfsning som inre utveckling.

Ett annat sätt att lösa det föreliggande problemet är att sörja för att de anställda vårdarinnorna beredes mera tid att ägna sig åt uppfostringsuppgifterna. Detta kan ske dels genom anställande av flera vårdarinnor än för närvarande, dels genom att överlåta en del av deras mindre kvalificerade uppgifter, såsom städning av sovsalar m. m., till biträdespersonal. Vårdarinnorna bör under sådana förhållanden beredas tillfälle att erhålla den utbildning angående dövstumma barn, deras undervisning och fostran, vilken i kapitlet om lärarutbildningen föreslås för slöjdlärare, m. fl. En lösning enligt denna linje har fördelen, att man undgår att för samma uppgifter ha anställda personer i olika tjänsteställning. Det förefaller inte otroligt, att vårdarinnestjänsterna med den föreslagna justeringen skulle bli mera attraktiva. Att det av 1947 års riksdag fattade beslutet om förbättringen av deras löneställningar ytterligare kommer att underlätta rekryteringen är

uppenbart. Utredningen vill i detta sammanhang av den motivering för nyssnämnda löneförbättring, som lämnades av 1944 års lönekommitté, avseende sjukvårds- och ekonomipersonal citera följande:

»Såsom framgår av det tidigare ha vårdarinnorna att i stor utsträckning utöva den närmaste tillsynen över eleverna. Av den lämnade redogörelsen för arbetsuppgifterna har syntts framgå, att dessa — förutom att de kunna vara omfattande — ställa stora krav på vederbörandes omdöme och omtanke.

Kommitténs ledamöter ha vid besök å olika skolor fått denna uppfattning bestyrkt. Vårdarinnorna kunna givetvis påverka eleverna i flera avseenden och i stor utsträckning bidra till att den tillsyn och omvårdnad, som eleverna kunde få, om de vistades i sina hem, i möjligaste mån ersättes. Det har därför syntts kommittén angeläget att förutsättningar skapas för att man till dessa befattningar skall kunna erhålla personer med goda kvalifikationer för arbetsuppgifterna. Dessa ha dessutom i och för sig syntts vara av så ansvarsfull och personlighetskrävande beskaffenhet, att en högre löneställning än den nuvarande förefallit väl motiverad. — — —»

Utredningen förordar det senare alternativet.

Jämte kravet på en mera efter elevernas individualitet anpassad uppfostran, betonades tidigare även önskvärdheten av att vid skolhemmet lämna mera utrymme för fri utveckling av elevernas inneboende goda anlag och böjelser samt vikten av att stimulera elevernas aktivitet och självverksamhet. Även med hänsyn härtill torde den föreslagna uppdelningen av skolhemmen i skilda avdelningar liksom de föreslagna åtgärderna för att vinna mera enhetlighet i fråga om barnens uppfostran vara av den största betydelse. Därutöver torde emellertid vissa förändringar av den yttre ramen för skolhemsvistelsen vara erforderliga.

De dagordningar, som tillämpas i dövstumskolorna, är i främsta rummet tillrättalagda med hänsyn till elevernas behov av undervisning och ledning. Detta är helt naturligt. Frågan är bara, om man inte i avsikt att göra skoltiden så nyttobetonad som möjligt gått alltför långt. Enligt utredningens uppfattning är det också viktigt såväl med hänsyn till barnens trivsel som till deras utveckling, att de stimuleras till egna initiativ och till en nyttig självverksamhet, att de får tillfälle att lära känna sig själva, pröva håg, anlag och krafter. Det är för skolungdomen inte enbart gynnsamt att ständigt vara föremål för undervisning och omvårdnad. Den bör få lära sig att såväl i arbete som under fritid reda sig själv. Skolans verksamhet bör, då det gäller fritidssysselsättningar för särskilt de äldre barnen, inskränkas till att ge impulser, riktning och kraft åt deras viljeliv, att bereda tillfällen till en efter deras egna huvuden anpassad lustbetonad verksamhet, som tillfredsställer aktivitetsbegäret. Framför allt bör emellertid eleverna få mera tid för sina egna intressen. Ur denna synpunkt framstår det krav på en kortare och bättre planerad dagordning, som utredningen i det följande kommer att framlägga.

I kapitlet »slöjd och hantverksundervisningen i barndomsskolorna» före-

slår utredningen en omläggning av skolans nuvarande manuella arbete till pedagogisk slöjd samt anordnande av frivillig slöjd inom skilda slöjdarter. Ett genomförande av dessa förslag torde komma att bidra till en mera gynnsam utveckling av elevernas intressen. I samma riktning torde även verka utredningens i det föregående angivna förslag om inrättande av s. k. hobbyrum, där tillfälle kan beredas eleverna till sysselsättningar av skilda slag.

För elever, som har intresse därav, synes därutöver böra anordnas *frivillig undervisning i teckning*. Dövstumskolornas elever har ofta en utpräglad håg för detta ämne. Stundom önskar de välja en levnadsbana, där förmåga att rita är en förutsättning. Utredningen kommer i det följande att föreslå en viss minskning av timantalet för obligatorisk gemensam undervisning. Detta förslag torde medföra vissa utgiftsminskningar. Utredningen finner det lämpligt, att medel, som därigenom frigörs, får utnyttjas för viss frivillig undervisning. För ritning borde förslagsvis anslås 2 veckotimmar per grupp om högst 12 elever. Undervisningen borde stå öppen för eleverna i klasserna 5—8. Frivillig undervisning bör enligt utredningen därjämte anordnas i gymnastik med lek och idrott vid samtliga barndomsskolor samt i sång vid specialskolan i Örebro.

Innan utredningen övergår till dessa ämnen vill den något beröra frågan om den estetiska fostran i dövstumskolan. Den dövstummes lyte utestänger honom från musikens värld och hindrar honom avsevärt från att bli delaktig av dikningens skönhetsvärden. Däremot torde han ofta ha ett mottagligt sinne för de skönhetsvärden naturen och den bildande konsten erbjuder. För att ge hans intressen en ideell lyftning vore det säkert av stort värde, om man i dövstumskolan kunde väcka hans uppmärksamhet för naturens skiftande uppenbarelser samt genom museibesök, anskaffande av goda konstverk, m. m. stimulera hans intresse för konst.

Vid specialskolan i Örebro finnes åtskilliga elever med full eller i det närmaste full hörsel samt flera med väsentliga hörselrester. För dessa elever är en *sångundervisning* lika väl motiverad som för folkskolans lärjungar. Den skulle dessutom i väsentlig grad bidra till den träning av hörseln, som onekligen är en av skolans främsta uppgifter. Att sångundervisningen skulle bli föremål för mycket intresse och röna stor uppskattning från elevernas sida är otvivelaktigt. Utredningen får för sin del förorda att 2 veckotimmar anslås för varje grupp om högst 12 elever, som önskar delta i frivillig sång. Nödvändigheten av en planläggning av undervisningen med hänsynstagande till elevernas hörseldefekter talar närmast för att den ombesörjes av intresserad ämneslärare.

Redan tidigare har utredningen haft tillfälle framhålla *sportens och idrottens stora betydelse för internatsuppföstran*. Denna talar avgjort för önskvärdheten av att om möjligt vid varje barndomsskola ha heltidsanställd gymnastiklärare, såsom fallet för närvarande är vid Manillaskolan. Utöver

den på timplanen uppförda undervisningen i gymnastik med lek och idrott samt simundervisningen bör gymnastikläraren leda *dels* de rytmiska övningar, som enligt ett följande förslag bör upptagas på barndomsskolornas schema, *dels* frivillig gymnastik och idrott under några veckotimmar för vardera pojkarna och flickorna.

Utredningen förväntar att de åtgärder, som här föreslagits i avsikt att underlätta anstaltslivet för dövstumskolans elever, skall — därest de realiseras — bidra till att minska olägenheterna av den långa skolpliktstiden. I det följande kommer utredningen att framlägga ytterligare förslag med samma syftning. De föreslagna åtgärderna torde emellertid inte kunna i och för sig åstadkomma en förändring av anstaltsens livsform, som är och kanske måste vara konstlad. Ur denna synpunkt bör man med alla till buds stående medel söka häva elevernas isolering från samhället i övrigt. En av anstaltslivets svåraste olägenheter är att eleverna ej kan få del av många av de stimulerande intryck, som möter de barn, vilka lever i en mera naturlig uppfostringsmiljö, intryck, som främjar iakttagelse- och omdömesförmågan, som väcker initiativ och ökar förmågan till anpassning efter situationen och därmed bidra till utveckling av funktioner, som är viktiga för varje samhällsmedlem. I viss utsträckning torde vådorna härav kunna motverkas genom en utformning av anstaltslivet på sätt så nära som möjligt liknande det fria samhällets. Ur denna synpunkt är det bland annat ett önskemål att eleverna med stigande ålder ges större frihet och därmed flera tillfällen att utveckla känslan av personligt ansvar. Skolans ordning behöver inte bli lidande därav. Tvärtom torde åtskilligt vara att vinna på åtgärden. Om de äldre eleverna dessutom kan bringas att aktivt medverka i uppfostringsverksamheten, torde anstaltsvistelsen bli betydligt trivsammare inte bara för dem själva utan även för personalen och övriga elever. Egenskaper sådana som maktlystnad, självkänsla och självtillit, m. fl., vilka kan vara till förfång och skapa konflikthanledningar och opposition, kan på detta sätt hos elever med tillräcklig intellektuell mognad göras socialt fruktbringande. En omläggning till mera fria former *kan* vara riskfull. Har man emellertid en gång lyckats skapa en mera fri anda, torde denna komma att innebära ett skydd mot dåligt uppförande från enskilda elever och ett gott stöd i uppfostringsarbetet.

I vad mån eleverna kan bringas att mera aktivt taga del i ledningen av uppfostringsarbetet till exempel genom ett självvalt elevråd är svårt att bedöma. Det förefaller dock värt att prövas åtminstone i fortsättnings-skolorna.

Ett annat sätt att förtaga olägenheterna av anstaltslivet är att så mycket som möjligt föra ut eleverna i samhället och samman med vanliga normala människor. Skolornas lärare brukar ofta för att åskådliggöra sin undervisning och berika elevernas föreställningsvärld ta eleverna med ut i staden. I de flesta skolorna får eleverna vidare särskilt under lördagar och söndagar

permission för att gå ut i staden. De lär sig på detta sätt att klara sig i gatutrafiken, att i affärerna göra sina inköp, o. s. v. och får en värdefull träning att klara sig i det mera »normala» livet. Utan tvekan är denna träning av stor betydelse för elevernas utveckling och för deras sociala anpassning. I största möjliga utsträckning synes den därför böra underlättas. Av kanske lika stort värde vore dock, om skolorna — såsom på sina håll varit fallet — mera allmänt kunde söka sammanföra sina elever med jämnåriga hörande. Osökta tillfällen härtill har man i idrottstävlingar, scoutövningar samt liknande. Med litet uppfinningsrikedom torde det vara möjligt att nå längre på denna väg och därigenom bidra till att häva den isolering, som är de dövstumma barnens svåraste lidande.

I förevarande sammanhang må något beröras frågan om ämneslärarnas tillsynsskyldighet. Enligt gällande stadga åligger det lärare i kunskapsämne att under en tid, motsvarande högst tre timmar i veckan för läsår (arbetsår) räknat, utöva tillsyn över lärjungarnas uppförande och ledning av deras utveckling, även då undervisning icke meddelas. I skrivelse till utredningen den 19 juni 1947 har svenska dövstumläraresällskapet i denna fråga anfört:

»Beträffande *läxöverläsningen* i dövstumskolan ha följande synpunkter framkommit. Angående dennas bibehållande är sällskapet enigt. Det kan dock ifrågasättas om den bör förekomma under de två första åren av elevernas skoltid. Att ha läxöverläsningen förlagd till tiden strax innan barnen gå till sängs, anser sällskapet ur olika synpunkter vara felaktigt.

Angående *tillsynen av eleverna* under deras fritid anser sällskapet att det skulle vara ett steg framåt till större enhetlighet i uppfostran, om denna tillsyn helt sköttes av därtill särskilt anställda tillsynshavande. Förhållandena sådana de nu äro med ett flertal tillsynshavande med olika kvalifikationer har till följd inkonsekvens och oenhetlighet i elevernas uppfostran.

Även ur andra synpunkter vore det önskligt, om en ändring i berörda avseende kunde komma till stånd. Det torde sålunda vara sällsynt bland andra yrkesgrupper, att de anställda tas i anspråk för tjänstgöring två veckor i följd utan någon dags ledighet. Det kan ifrågasättas om icke genom en sådan sammanhängande tjänstgöring den efter en heldagsjour dagen därpå följande undervisningen kommer att bli lidande.

Den relativt omfattande fritidstjänstgöringen verkar avskräckande på aspiranter till dövstumläraryrket och är en avgjort framträdande faktor vid de nuvarande svårigheterna att rekrytera banan.

Sällskapet vill vidare med skärpa peka på, att vid jämförelser med andra i likhet med dövstumundervisning mera prövande former av undervisning exempelvis hjälpklassundervisningen i folkskolan äro dövstumläraerna betydligt sämre ställda med avseende å tjänstgöringstidens längd. Tjänstgöringsskyldigheten vid hjälpklassundervisning i folkskolan på lägre stadiet är endast 24 timmar och på mellan- och högre stadiet 26 timmar i veckan. Dövstumlärare har 33 timmars tjänstgöringsskyldighet i veckan.»

Frågan om ämneslärarnas tillsynsskyldighet bör enligt utredningens uppfattning ses ur tvenne skilda synpunkter. Å ena sidan sammanhänger den med problemet om tjänstgöringsskyldigheten över huvud och är därvid närmast att

betrakta som ett lönetekniskt spörsmål. I skrivelse till utredningen den 16 maj 1946 har svenska dövstumläraresällskapet hemställt, att utredningen måtte föreslå förbättrad löneställning för lärare i kunskapsämne. Under åberopande av att utredningen icke ansett sig ha anledning att taga ställning till framförda krav om löneförbättring, har utredningen överlämnat framställningen i fråga till chefen för ecklesiastikdepartementet. I förevarande sammanhang vill utredningen dock icke underlåta att framhålla, att ämneslärarna i kunskapsämnena vid dövstumskola måste anses ha ett mycket pressande och ansvarsfullt arbete, och att redan undervisningsskyldigheten om trettio timmar per vecka samt det icke ringa arbete därutöver i form av lektionsförberedelse, utskrivning av dagboks-material m. m., som är nödvändigt vid dövstumundervisningen, måste anses utgöra en synnerligen krävande tjänstgöring.

Å andra sidan — och enligt utredningens mening måste denna synpunkt tillmätas avgörande betydelse — är det av allra största värde för dövstumskolorna såsom skolhem att även utanför den egentliga undervisningstiden ha tillgång till den för elevernas fostran och trivsel insiktsfulla ledning, som ämneslärarna genom sin utbildning och erfarenhet i högre grad än skolans övriga befattningshavare äger förutsättningar att utöva. Utredningen har intet att erinra mot att ämneslärarna i huvudsak befrias från ren tillsynstjänst. Den i det föregående föreslagna ökningen av vårdarinnepersonalen, bör ge möjlighet till att anlita vårdarinnorna såsom tillsynshavande i större utsträckning än för närvarande och därmed underlätta en sådan förändring. För ledningen av lärjungarnas läxläsning torde ämneslärarna däremot såsom hittills böra tagas i anspråk. I hög grad önskvärt vore emellertid, att ämneslärarna därutöver kunde bringas att allt efter förmåga och intressen medverka i ledningen av elevernas fritidsverksamhet, genom att till exempel leda scoutverksamhet, med eleverna inöva och uppföra små tablåer och teaterpjäser, anordna samkväm för eleverna och därvid under medverkan av eleverna ordna underhållning, leda studiebesök, resor eller utfärder under lov- och helgdagar, anordna lek- och sagoaftnar, bildförevisningar, föredrag m. m. Det förefaller utredningen troligt, att ämneslärarna på detta sätt skulle kunna göra en synnerligen värdefull insats och i hög grad bidra till att för eleverna göra vistelsen vid skolan innehållsrik och omväxlande.

Det ligger i sakens natur, att en medverkan från lärarnas sida i ledningen av här berörd verksamhet så vitt möjligt bör bygga på frivillighetens grund. Av denna anledning vill inte utredningen förorda, att någon skyldighet till dylik medverkan stadgas. Under dessa förhållanden kan emellertid utredningen inte heller tillstyrka, att den nuvarande bestämmelsen om tillsynsskyldighet upphäves. Det bör däremot vara skolstyrelse obetaget att för lärare, vilken enligt frivilligt åtagande på här antytt sätt deltar i ledningen av fritidsverksamheten, medgiva nedsättning av eller befrielse från fullgörande av tillsynsskyldighet.

Upprätthållande av disciplin, frågan om agan i dövstumskolorna.

Utredningen har i det föregående utförligt uppehållit sig vid principerna för uppfostringsarbetet i dövstumskolornas skolhem. Det har framhållits, att verksamheten i fråga bör ordnas på ett sätt, som främjar elevernas självkänsla, ambition och aktivitet. Under fritiden bör eleverna ges tillfälle till sådana förströelser, som väcker deras verksamhetslust och på samma gång befordrar en sund utveckling av inneboende goda anlag och förutsättningar. Negativ fostran i form av ständiga förbud, restriktioner och inskränkning av den personliga friheten bör i största möjliga utsträckning undvikas. Det väsentliga i uppfostringsarbetet måste vara de positiva åtgärderna, i främsta rummet befattningshavarnas personliga föredöme. Största möjliga hänsyn måste tagas till varje elevs individuella läggning. Tillrättavisningar kan dock icke helt undvaras, om god ordning skall kunna upprätthållas på ett skolhem. Nödvändigheten av att tillgodose samtliga elevers bästa samt kravet på en rationell anordning av hemmet fordrar — som inom varje form av samliv — vissa bestämda lagar samt möjlighet att kunna beivra förseelser mot dem. Utredningen finner i detta sammanhang anledning närmare ingå på frågan om de för disciplinens upprätthållande nödvändiga formerna av bestraffning.

I dövstumskolstadgans § 41 mom. 1 och 2 föreskrives:

»Brister lärjunge i sina åligganden, vare han i mån av förseelsens beskaffenhet underkastad lärarens bestraffning medelst varning eller annat lindrigt tuktomedel eller, då rättelse härigenom icke kunnat vinnas ävensom vid svår förseelse, medelst aga efter av rektor för varje särskilt fall givet tillstånd. Under inga omständigheter må aga tillgripas i anledning av fel, som måste anses bero på lyte, bristande färdningsförmåga eller kroppslig svaghet. Icke heller må aga utdelas så, att skada därav vållas lärjungen. Gossar över femton och flickor över tolv år må icke tilldelas aga.

Lärjunge, som i sedligt avseende befinnes öva skadligt inflytande å andra lärjungar och ej genom tillrättavisningar eller annan lämplig bestraffning låter sig bättra, må efter anmälan av dövstumskolstyrelsen och sedan skolläkaren yttrat sig i ärendet av skolöverstyrelsen kunna skiljas från läroanstalten för viss tid eller för alltid.»

1889 års lag angående dövstumundervisningen berörde icke alls frågan om elevernas ordning och tukt. Bestämmelser härom var däremot intagna i vederbörande skolors reglementen. I 1895 års reglemente för Manilla dövstumskola föreskrevs sålunda i § 11: »Begår lärjunge förseelse, skall han av läraren tillrättavisas efter felets beskaffenhet genom lämplig varning eller bestraffning och må måttlig kroppssaga kunna utdelas.» I enlighet med nämnda och liknande föreskrifter torde fram till år 1938, då staten övertog dövstumundervisningsväsendet, kroppslig bestraffning av eleverna inte varit sällsynt inom dövstumskolorna. Sedan den nya lagens tillkomst torde emellertid kroppssaga ha utdelats i allt mindre utsträckning. Dövstumskolornas lärare torde allt klarare ha insett fördelarna av att genom mera positiva medel förvärva erforderlig auktoritet. Humaniseringen av uppfostrings-

metoderna synes enbart ha haft en gynnsam verkan. Lärjungarnas tillvaro vid skolhemmet har blivit tryggare och lättare.

Utredningen ifrågasätter emellertid, om inte tiden nu kan anses vara mogen för att helt utmönstra agan såsom korrektionsmedel vid dövstumskolorna. Utredningen vill i detta sammanhang erinra om, att en principdebatt sedan länge förts om rätten att utdela aga i folkskolan, samt att en folkopinion stödd av vissa kretsar inom psykologisk och medicinsk sakkunskap krävt detta disciplinmedels avskaffande.

Det torde icke kunna förnekas att själva möjligheten att tillgripa aga är av ett visst värde för skolans fostran och ordning, och att den även för de lärare, som praktiskt taget aldrig tillgriper den, har en viss preventiv betydelse. Bland dövstumskolans lärare torde även den uppfattningen ha sina förespråkare, att en mildare kroppslig bestraffning gör mera nytta än andra former av tillrättavisning, och att den av eleverna icke sällan föredrages framför dessa andra former. Mot denna argumentering kan emellertid invändas, att agans värde som uppfostringsmedel är diskutabelt. Att den kan ha vissa allvarliga skadeverkningar är tydligt. Det är sålunda väl känt, att t. ex. örfilar innebär en icke ringa fara för fysiska skador. Att kroppsagan kan medföra risker för barnets psykiska hälsa och stundom åstadkommer psykiska skador och lägger grunden till en social missanpassning, är kanske inte så allmänt känt men icke desto mindre klarlagt. För de dövstumma barnen, som på grund av sitt lyte har svårigheter med den sociala anpassningen, och som nödgas vistas fjärran från sina hem och sina anförvanter, synes man böra iakttaga den allra största försiktighet i fråga om bestraffningar. Agan bör kunna uteslutas.

Om man tar bort agan, återstår emellertid inte många andra korrektionsmedel. Isoleringen är knappast att föredraga framför agan och torde inte böra komma i fråga som bestraffningsmedel. Enligt utredningen synes emellertid den nära och förtroendefulla kontakten med eleverna göra det möjligt för personalen i dövstumskolorna att relativt lätt vinna erforderlig auktoritet och därmed förmåga att upprätthålla disciplinen. Lärjungarna bör kunna på ett sådant sätt visas till rätta, att allvarligare tillrättavisningar mera sällan blir erforderliga. I de fall, där lärjunge gör sig skyldig till förseelse, och rättelse icke står att vinna genom vädjanden eller förmaningar, må lärjungen kunna för viss tid gå förlustig rättighet eller förmån, som eljest tillkommer honom. Visar sig även detta utan verkan, bör förhållandet anmälas till rektor, som bör äga, att på sätt han finner lämpligt, beivra förseelsen. Utredningen återkommer till denna fråga i samband med förslaget till revision av gällande stadga för dövstumundervisningen.

Ett alldeles särskilt problem innebär det förhållandet, att man i dövstumskolorna vanligen är tvungen att behålla även sådana svåruppfostrade barn, vilka inte låter sig påverka av vädjanden, förmaningar och varningar och därigenom undergräver disciplinen i skolhemmen och förgiftar dess anda.

För dylika elever borde särskilda åtgärder kunna vidtagas. Enligt gällande stadga kan elev, som utövar skadligt inflytande på andra lärjungar, skiljas från skolan. Då det emellertid inte finns någon möjlighet att i dylikt fall placera den avvisade eleven på annan skola eller anstalt, återstår ingen annan utväg än att sända honom tillbaka till föräldrahemmet. Detta måste betecknas såsom en otillfredsställande lösning.

Enligt utredningens uppfattning bör stadgan på denna punkt kompletteras med en bestämmelse, att lärjungar, som företer grövre beteenderubbningar, eller som utövar skadligt inflytande på kamraterna och ej låter sig bättra, må kunna av skolöverstyrelsen överföras till annan dövstumskola eller till vid dövstumskola upprättad särskild avdelning för svåruppfostrade barn. En förutsättning för det senare alternativet är att åtgärder vidtages för att vid någon av skolorna för observation och särskild behandling mot-taga dylika elever.

Elevernas arbetsbörda, dagordning, m. m.

Utredningen övergår härnäst till en granskning av dövstumskolornas timplaner och dagordningar. Dessa visar, att dövstumskolornas elever har en mycket ansträngande arbetsdag och att deras fritid är starkt beskuren. Enligt utredningens uppfattning är det ur skilda synpunkter motiverat att i detta avseende åstadkomma en ändring. En åtgärd i denna riktning torde komma att främja den effektivisering av undervisningen, som utredningens förslag i övrigt syftar till. Erfarenheten torde ha visat, att relativt korta dagliga arbetsperioder av intensivt, koncentrerat, ostört arbete, utfört med utvilade krafter ger bättre och varaktigare resultat än alltför långa arbetsperioder. Skolarbetet är för ett dövt barn i flera avseenden betydligt mera krävande och ansträngande än för ett normalt hörande barn. Det är nödvändigt att taga hänsyn till detta förhållande vid fastställande av timplan och dagordning.

En äldre tids pedagoger fann det enligt regeln »arbete befordrar hälsa och välstånd» ändamålsenligt att i största möjliga utsträckning sörja för ordnad sysselsättning under ledning. Numera har man kommit till insikt om, att det för barnets utveckling i gynnsam riktning även är av betydelse, att det får tid och tillfällen till fri utveckling av anlag och böjelser. Utredningen har i enlighet med denna senare uppfattning redan uttalat ett önskemål om att eleverna beredas mera fritid för lek, utevistelse och individuella sysselsättningar. För att förverkliga detta är en minskning av den dagliga undervisningstiden och en omläggning av dagordningen nödvändig.

Enligt nuvarande timplaner för barndomsskolorna för dövstumma varierar antalet undervisningstimmar per vecka för barnen mellan 32 och 40. Till detta kommer i allmänhet 5—6 timmars överläsning under tillsyn. Som exempel på de dagordningar, som i allmänhet följts vid barndomsskolorna, kan väljas följande för Manillaskolan läsåret 1945/46.

- Kl. 8.00—10.45 lektioner
 11.40—14.25 »
 14.35— middag
 15.40—17.25 slöjd och hantverk, månd., tisd., torsd. och fred.
 18.15—19.00 läxläsning.

Enligt folkskolestadgans § 15 mom. 6 föreskrives bl. a. att den dagliga lästiden för varje lärjunge utsträcker i småskola ej över fem och i folkskola ej över 6 timmar, samt att antalet lärotimmar i veckan i intet fall får överskrida trettiosex, tiden för morgonandakten däri inräknad.

I bilaga I Hygieniska förutsättningar för skolarbetet, till 1940 års skolutredning, har frågan om den lämpliga arbetstiden för barnen i skola och hem utförligt diskuterats. I bilagan har fixerats en »tillåten arbetstid» grundad på vissa uppställda fordringar på tid för sömn, privattid m. m. Om man granskar, i vad mån den nuvarande arbetstiden i barndomsskolorna för dövstumma stämmer med den i bilagan såsom »tillåten» fixerade, finner man en kraftig överbelastning för dövstumskolan särskilt i de lägre klasserna. Under hänsynstagande till ungdomens sömnbehov och behov av tid till hem- och kamratliv, friluftsvistelse och privata sysselsättningar, till måltider och resor till och från skolan har därpå i bilagan föreslagits i nedanstående tabell angivet antal lektioner för folkskolans klasser. I tabellen har — utom folkskolans och dövstumskolans nuvarande timantal — även satts in det av 1940 års skolutredning i dess förslag till timplaner för folkskolan (1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar IV: 2, B) beräknade antalet timmar per klass och vecka (inberäknat slöjd, gymnastik, musik, teckning, maskinskrivning samt hemkunskap).

Ålder	Klass	F o l k s k o l a n			Dövstumskolan
		Timantal per vecka			
		Nuvarande	Föreslaget i bilagan	Föreslaget av 1940 års sk.utr.	Nuvarande
7	1	24	18	24	32
8	2	26	24	24—26	34
9	3	32	24	30—32	36
10	4	34	30	30—32	39
11	5	34	30	34	40
12	6	34	30—32	34	40
13	7	34	33	34—36	40
14	8	—	35	35—36	40

Jämförelsen visar, att dövstumskolans timantal kraftigt överskrider såväl folkskolans nuvarande som det, som föreslagits skola gälla för framtiden.

Det anförda torde tillräckligt ha visat nödvändigheten av att företaga en reducering av timantalet i barndomsskolorna för dövstumma. Enligt gällande undervisningsplaner för statens läroanstalter för dövstumma, fast-

ställda av skolöverstyrelsen den 10 oktober 1940, omfattar timplanen för upptagningskolorna för dövstumma följande antal timmar:

Ä m n e n	Klass I	Klass II	Klass III	Klass IV	Klass V	Klass VI	Klass VII		Klass VIII	
							g.	fl.	g.	fl.
Modersmålet med skrivning	20	22	22	20	18	16	13	11	12	10
Räkning	2	2	4	4	4	4	4	4	4	4
Kristendomskunsk.	—	—	—	2	3	3	4	4	4	4
Geografi	—	—	—	—	—	2	2	2	2	2
Naturkunnighet ..	—	—	—	—	2	2	2	2	2	2
Svensk historia m. samhällslära....	—	—	—	—	—	—	2	2	3	3
	22	24	26	26	27	27	27	25	27	25
Kindergartenarb. .	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—
Teckning	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Gymnastik m. lek och idrott.....	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Manlig o. kvinnlig slöjd samt hantverk	—	—	5	8	8	8	8	5	8	5
Hushållsgöromål ..	—	—	—	—	—	—	—	5	—	5
	10	10	10	13	13	13	13	15	13	15
Ovanst. lästimmor	22	24	26	26	27	27	27	25	27	25
Summa timmar	32	34	36	39	40	40	40	40	40	40

Utredningen avser att företaga en översyn av undervisningsplanerna. Utredningen får därvid tillfälle att närmare i detalj beröra önskvärda förändringar i timplanerna. I förevarande sammanhang vill utredningen endast mera schematiskt antyda de reduceringar, som den anser bör komma i fråga.

Timantalet för modersmålet med skrivning är i dövstumskolan betydligt större än i folkskolan. I ämnet ingår talövningar och enligt utredningens förslag i ett senare avsnitt även hörövningar. Det torde inte råda någon tvivel om, att hänsynen till de dövstumma barnens språkliga efterblivenhet obetingat kräver ett stort timantal för modersmålet i dövstumskolan. Någon minskning av det nuvarande timantalet bör dock kunna genomföras särskilt som genom ett följande förslag om förstärkning av lärarpersonalen vid talundervisningen denna dels torde kunna göras mera effektiv, dels torde komma att bli mera krävande för lärjungarna än för närvarande.

För de båda lägsta klasserna äro anslagna 5 timmar kindergartenarbete och 2 timmar teckning. Kindergartenarbetet är säkert både nyttigt och nöjsamt för de mindre barnen. Det kommer emellertid att få ett relativt stort utrymme redan på förskolans schema. Ur denna synpunkt torde intet vara att invända mot någon minskning av den schemabundna tiden för ämnet. Enligt utredningen synes det vara tillräckligt att för kindergartenarbete och teckning tillsammans anslå fyra veckotimmar. I motsats till vad fallet är i folkskolans båda första klasser, är i dövstumskolans ingen tid anslagen för

hembygds-kunskap och arbetsövningar. Utredningen kommer vid behandling av undervisningsplanerna att pröva lämpligheten av att även i dövstumskolan införa detta ämne på schemat samt att föreslå de ändringar i timtalen för de olika ämnena, som kan motiveras därav. Det här föreslagna sammanlagda timtalet kommer därvid inte att överskridas.

Tredje klassen har enligt gällande timplan 5 timmar slöjd samt hantverk. En minskning därav till 2 timmar torde ha fog för sig (samma timantal som motsvarande folkskoleklass enligt skolutredningens förslag). På schemat för denna klass bör liksom för fjärde klassen införas hembygdsundervisning med arbetsövningar såsom förberedelse till undervisningen i naturlära och geografi. Förslagsvis bör 2 timmar anslås till detta ämne, och såsom hittills 2 timmar till teckning. 4:e till och med 8:e klasserna har enligt gällande plan 8 timmar hantverksarbete. Hantverksarbetet bör helt ersättas med slöjd. För framtiden synas följande timtal i slöjd resp. husligt arbete vara tillräckliga. 4:e klass 2 timmar, 5:e och 6:e klass 4 timmar samt 7:e och 8:e klass 5 timmar. I 7:e och 8:e klass bör slöjden vissa perioder eller hel termin kunna utbytas mot maskinskrivning.

Utredningen avser att i sin översyn av undervisningsplanen föreslå vissa övriga mindre justeringar i timplanen. Redan här bör dock nämnas ett förslag om att för samtliga klasser upptaga en timma i veckan för ämnet rytmik. Särskild motivering för detta förslag kommer att lämnas i det följande.

Enligt det ovan angivna skulle timplanen för upptagnings-skolorna erhålla följande utseende:

Ä m n e n	Klass I	Klass II	Klass III	Klass IV	Klass V	Klass VI	Klass VII		Klass VIII	
							g.	fl.	g.	fl.
Modersmålet	18	20	18	17	16	14	13	13	12	12
Räkning	2	2	4	4	4	4	4	4	4	4
Kristendoms-kunsk.	—	—	—	2	2	3	3	3	2	2
Geografi	—	—	—	—	—	2	2	2	2	2
Naturkunnighet ..	—	—	—	—	2	2	2	2	3	3
Svensk historia ..	—	—	—	—	—	—	2	2	3	3
Hembygds-kunskap med arbetsöv..	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—
	20	22	24	25	24	25	26	26	26	26
Kindergartenarb. .	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Teckning	—	—	2	2	2	2	2	2	2	2
Gymnastik m. lek och idrott.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Slöjd och husligt arb. (maskinskr.)	—	—	2	2	4	4	6	6	6	6
Rytmik	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	3	3	3	3	10	10	12	12	12	12
Ovanst. lästimmor	20	22	24	25	24	25	26	26	26	26
Summa timmar	23	30	32	33	34	35	33	33	33	33

I den föreslagna planen har ett relativt litet timantal anslagits till svensk historia med samhällslära. Anledningen härtill är att samhällsläran är väl tillgodosedd i fortsättningsskolan.

Den föreslagna planens timantal förhåller sig till de nuvarande och de för folkskolan föreslagna på följande sätt:

Klass	Nuvarande timantal i dövstumskolan	Ovan föreslaget timantal för dövstumskolan	Av 1940 års skolutredning föreslaget timantal för folkskolan
1	32	28	24
2	34	30	24—26
3	36	32	30—32
4	39	33	30—32
5	40	34	34
6	40	35	34
7	40	38	34—36
8	40	38	35—36

Såsom av sammanställningen framgår, innebär utredningens förslag en icke oväsentlig reducering av det nuvarande timantalet och en närmare överensstämmelse med det för folkskolan föreslagna. Divergensen i de båda förslagen i fråga om de båda lägsta klasserna hänför sig till övningsämnena. Det högre timantalet i dessa för dövstumskolan motiveras av behovet av mera bestämd sysselsättning vid internatskola.

Läsläsningen synes böra helt slopas för 1:a och 2:a klasserna. För de därpå följande klasserna torde böra beräknas viss tid för överläsning, förslagsvis mellan 30—60 minuter. Vid de skolor, som har mindre elevrum, bör de äldre eleverna självständigt få fullgöra sina läxor utan särskild tillsyn.

Motivering för införande på schemat av rytmik.

Rytmiska övningar av skilda slag anses ha en bestämd plats i den moderna dövstumundervisningen. I skilda avseenden befrämjar de lärjungarnas utveckling i positiv riktning. Först och främst har de en allmänt frigörande verkan. Dövstumma barn är ofta vid ankomsten till skolan såväl själsligt som kroppsligt starkt hämmade, osäkra, stela, skygga. De rytmiska övningarna bidrager till att lösa bundenheten och att skapa en naturlig rörelsefrihet. Den yttre säkerheten blir ett stöd för en harmonisk själslig utveckling. Talapparatusens muskulatur, som hos det döva barnet icke tagits i normalt bruk, får del av övningarnas allmänt frigörande verkan och blir mera anpassbar för sitt naturliga ändamål. De avsevärda svårigheter, som de rytmiska momenten bereder vid talundervisningen, elimineras i icke ringa grad av övningar att uppfatta och reproducera rytmiska enheter.

Människan har ett starkt behov att uttrycka sig i rörelser. I särskilt hög

grad gäller detta för det dövstumma barnet, som saknar det mera adekvata uttrycksmedel, som talspråket utgör. Tillrättalagda rytmiska rörelseövningar gör det lättare för barnet att naturligt uttrycka sina önskningar medelst gester, främjar inhämtandet av åtbördsspråket och bidrager till att ge detta en estetiskt tilltalande karaktär.

Där undervisningen i rytmik även innefattar en träning att medelst olika musikinstrument, tamburin, trumma, triangel, m. fl. återge rytm, såsom fallet under senare år varit vid Manilla dövstumskola, stimuleras känsel- och vibrationssinnena och hos elever med hörrester även hörseln, varigenom en värdefull sinnesövning vinnes.

Om man vid dessa övningar via vibrationssinnet kan förmedla något av musikens värden åt helt döva barn — som man på sina håll synes tro — är svårare att bedöma. Den under senare tid påvisade sannolikheten för att vibrationssinnet utgör en etapp i utvecklingen från känselsinne till hörselsinne talar dock för detta.

Att rytmiska övningar, rätt tillrättalagda, utgör ett utmärkt komplement till gymnastikundervisningen samt för eleverna är till mycket nöje och glädje torde inte behöva närmare utvecklas.

Dagordningen: Fördelningen av de å timplanen upptagna lektionerna liksom förläggningen av måltider m. m. varierar vid de olika dövstumskolorna. Flera av dem har dock såsom ovan visats för Manillaskolan fyra dagar i veckan en arbetsdag, som utan några längre vilopausar sträcker sig från kl. 8 till kl. 19. Vid skolan i Härnösand däremot tillämpar man en dagordning, enligt vilken arbetet slutar varje dag kl. 15.35 utom lördagar, då det slutar kl. 14.35. Härtill har kommit läxläsning. Sistnämnda dagordning har givit eleverna en sammanhängande fritid med tillfälle till fri sysselsättning varje dag. Enligt utredningens uppfattning vore det önskvärt, att ett dylikt system kunde tillämpas mera allmänt. Den minskning av timantalet, som utredningen föreslagit, torde komma att väsentligt underlätta en övergång till ett dagsschema, enligt vilket den obligatoriska undervisningen avslutas före middagsmålet, samt även möjliggöra en något kortare arbetsdag på lördagen och därmed ge större möjligheter för de elever, vilka har sina föräldrahem i närheten av skolorten, att resa hem över veckoslutet.

Den av utredningen föreslagna frivilliga undervisningen bör förläggas under fritiden mellan middagsmålet och läxläsningen.

De mindre barnen bör beredas tillfälle att varje dag få sova eller vila en stund mitt på dagen.

Uppstigningen bör såsom för närvarande ske vid samma tidpunkt för skolans samtliga elever. Däremot bör givetvis tidpunkten för sängläggningen variera efter elevernas ålder. Så länge skolorna har större sovsalar, är det kanske svårare att låta eleverna gå till sängs vid skilda tider. I skolor med små elevrum däremot finns det intet som hindrar denna anordning.

Erforderliga åtgärder, kostnader m. m.

Ett genomförande av de av utredningen i detta kapitel framlagda förslagen förutsätter icke oväsentliga anslag till engångskostnader samt därjämte viss ökning av de årliga anslagen till avlöningar och omkostnader.

Engångsanslag krävs i främsta rummet för genomförande av de föreslagna lokala förändringarna samt för åstadkommande av önskvärd uppsnygning av lokalerna. Under rubriken byggnadsfrågor framlägger utredningen i det följande förslag till nybyggnader för barndomsskolorna i Stockholm och Lund ävensom för de föreslagna förskolorna. I dessa förslag har de i det föregående uttalade önskemålen beträffande skolhemmens anordning beaktats. För Härnösandsskolan liksom för vårdanstalten är nybyggnader under uppförande. Växjöskolan restaurerades för några år sedan, varvid såväl undervisnings- som internatslokaler gavs en tillfredsställande anordning. Även Örebro skolan, som dock inte har något skolhem, har nyligen restaurerats. Återstår lantbruksskolan i Broby samt barndoms- och fortsättningsskolorna i Vänersborg. För Brobyskolan färdigställdes år 1941 ett nytt skolhem. Skolans undervisningslokaler och dagrum är däremot i behov av förbättrings- och uppsnygningsarbeten. Då planläggningen av dessa arbeten bör ske under hänsynstagande till omfattningen av skolans framtida verksamhet, bland annat till de särskilda krav ett genomförande av utredningens förslag om en folkhögskollinje vid skolan kan komma att medföra, torde frågan böra lösas först sedan beslut fattats i de organisatoriska frågorna.

För Vänersborgsskolorna ifrågasätter dövstumutredningen ingen nybyggnad. Däremot torde vissa ändrings-, reparations- och uppsnygningsarbeten vara nödvändiga. I samband med dessa arbeten borde det vara möjligt att utan allt för stora kostnader åstadkomma en modernisering i överensstämmelse med av utredningen förordade riktlinjer av skolhemmet för barndomsskolans elever. Liksom beträffande erforderliga byggnadsarbeten vid Brobyskolan torde planläggningen av här berörda arbeten böra ske, först sedan beslut fattats i de organisatoriska frågor, som äger samband med skolornas verksamhet.

Utöver för nu nämnda byggnadsarbeten kommer engångsanslag att krävas även för en förnyelse av skolornas inventarier, möbler i lärosalar, matsalar och dagrum, textilier, sängutrustning, porslin m. m. Utredningen har tidigare framhållit det starka behovet av en förnyelse i dessa avseenden. Den föreslagna upprustningen torde för skolorna i södra och östra distriktet böra komma till stånd i samband med inflyttningen i de nya skolorna, för Vänersborgs- och Brobyskolorna efter genomförda restaurationsarbeten. Skulle de ifrågasatta byggnadsarbetena emellertid icke kunna komma till stånd inom de närmaste åren, torde det vara nödvändigt att redan tidigare åtminstone delvis genomföra den förordade förnyelsen av inventariebeståndet.

det. Även för vårdanstalten i Mogård torde anslag för nämnda ändamål böra beräknas. Växjö- och Örebro skolorna torde däremot i berörda avseende vara relativt väl tillgodosedda. Till Härnösandsskolan har för innevarande budgetår beviljats ett belopp av 185 000 kronor för samma ändamål.

Att för närvarande beräkna storleken av de erforderliga anslagen möter vissa svårigheter. Det förefaller dock troligt, att för skolorna i södra och östra distriktet kommer att krävas belopp av ungefär samma storleksordning som för skolan i Härnösand. För Vänersborgsskolan torde ett icke oväsentligt lägre belopp kunna beräknas. Brobyskolans utrustning i förevarande avseende torde kunna erhålla en tillfredsställande komplettering, om det årliga anslaget till inventarier och maskiner under 3—4 år framåt upptages till det dubbla beloppet eller 10 000 kronor mot det för budgetåret 1948/49 beräknade, 5 000 kronor. Till vårdanstalten för dövstumma med komplicerat lyte beviljades av 1946 års riksdag 33 000 kronor till flyttningkostnader m. m. Av detta belopp avsågs cirka 12 000 kronor för anskaffning av sådana inventarier, varom här är fråga. Anstalten är under utbyggnad, varför ytterligare inventarier kommer att erfordras de närmaste åren. Man torde böra räkna med att kostnaderna härför kan komma att uppgå till 40 000 à 50 000 kronor.

Under nu berörda anslag torde även medel böra beräknas för anordningar samt materiel för lek och sport i enlighet med utredningens förslag på denna punkt.

Det torde böra ankomma på vederbörande skolstyrelser att framlägga sina önskemål i här berörda avseenden. Önskvärt vore därvid, dels att samarbete kunde komma till stånd mellan skolorna vid förslagets uppgörande, dels att de erfarenheter, som redan vunnits vid upprustningen för Härnösandsskolan, kunde utnyttjas. Genom gemensamma inköp för samtliga eller vissa skolor bör kostnaderna kunna nedbringas.

Jämte engångsutgifter kommer utredningens förslag i detta kapitel även att medföra en viss ökning av de årliga utgifterna för dövstumskolorna. Under omkostnadsanslaget torde någon höjning av de årliga anslagen till inventarier och maskiner vara önskvärd för möjliggörande av ett sådant underhåll av skolornas inventarier, att en förnyad upprustning icke snart igen blir erforderlig. Vidare torde krävas vissa mindre utgiftsökningar under avlöningsanslaget för genomförande av utredningens förslag beträffande utökning av vårdarinnepersonalen, för anställande av ordinarie i stället för icke-ordinarie gymnastiklärare vid barndomsskolorna i Lund, Örebro och Härnösand samt för anställande av timlärare för frivillig undervisning i teckning och sång. Utgiftsökningen för förstärkningen av vårdarinnepersonalen beräknar utredningen vid nuvarande elevantal till cirka 20 000 kronor (löner för en nyanställd vårdarinna vid varje upptagningskola). Den föreslagna förändringen beträffande vårdarinnornas arbetsutgifter, kan vidare komma att medföra behov av viss nyanställning av biträ-

despersonal och därmed ytterligare någon kostnadsökning. Merutgifterna för gymnastiklärare kan uppskattas till cirka 10 000 kronor samt de årliga kostnaderna för timlärare för den frivilliga undervisningen i teckning och sång (sammanlagt 10 veckotimmar teckning vid barndomsskolorna, 4—6 veckotimmar sång vid Örebro skolan) till cirka 4 000 kronor.

Sammanfattning och förslag.

Dövstumskolorna är inte bara undervisnings- utan även uppfostringsanstalter. De dövstumma barnen vistas vid skolorna under en väsentlig del av sitt liv. Skolorna bör under denna tid så vitt möjligt ersätta det naturliga hemmet.

En jämförelse mellan de i dövstumskolorna brukade förläggingsformerna, internatet, externatet och inter-externatet ger vid handen, att vad först avser barndomsskolornas elever internatet är den lämpligaste formen för särskilt de yngre eleverna, att externatet erbjuder fördelar i synnerhet för de äldre eleverna, och att med hänsyn härtill en blandad förläggingsform med de yngre eleverna boende i skolhemmet och de äldre inackorderade i goda fosterhem erbjuder den gynnsammaste lösningen av förläggingsfrågan för dessa skolor. Då man emellertid på grund av ökade svårigheter att erhålla goda fosterhem inte torde kunna räkna med att tillämpa externatsystemet i vidgad utsträckning, nödgas man räkna med platser i skolhemmet för flertalet av barndomsskolornas elever. För samtliga elever i förskolorna samt i skolhemmet å Mogård torde endast internatsformen kunna komma i fråga. Även för fortsättningsskolornas elever torde den vara att föredraga framför övriga former. Utredningen har räknat med, att man såsom hittills skall lyckas placera eleverna i Örebro skolan i fosterhem.

Skolinternatet bör i ordets egentliga mening utgöra ett hem för de dövstumma barnen. Det bör vara ordnat på ett sådant sätt, att varje barn kan erhålla god omvårdnad, en harmonisk, trygg och trivsam tillvaro samt gynnsamma betingelser för sin utveckling. I möjligaste mån bör uppmärksamhet ägnas åt varje enskild elev, hans förutsättningar, intressen och behov, och den kollektiva uppfostran ersättas av en individuell. För att skapa gynnsamma förutsättningar härför och för att vinna en mera konsekvent och enhetlig uppfostran i skolhemmet föreslår utredningen en förstärkning av den nuvarande vårdpersonalen genom en ökning av antalet vårdarinnor samt viss justering av deras arbetsuppgifter.

Med hänsyn till skolhemmets lokala anordning framför utredningen önskemål om uppdelning av barnen på mindre avdelningar samt om viss anordning av elevrum, dagrum, matsalar, lekplatser, m. m. Utredningen understryker, att lokaler och inredning inte bara bör vara ändamålsenliga utan också förlänas en smakfull och trivsam prägel.

I syfte att underlätta lärjungarnas långa vistelse vid dövstumskola och göra den rikare och mera anpassad efter elevernas individualiteter föreslår utredningen en rad åtgärder, bland dem en minskning av timtalet per vecka för den obligatoriska undervisningen samt en omläggning av dagordningen i avsikt att bereda mera sammanhängande fritid, viss frihet för eleverna att med stigande ålder utnyttja sin tid för självvalda intressen, frivillig undervisning i teckning och slöjd samt i Örebro skolan sång. Ökad tid föreslås för gymnastik, lek och sport samt rytmik. I samband härmed förordar utredningen, att ordinarie gymnastiklärartjänster inrättas vid de barndomsskolor, vilka ännu inte erhållit dylika tjänster, nämligen skolorna i Lund, Örebro och Härnösand. Slutligen föreslår utredningen, att förbud utfärdas mot utdelande av aga i dövstumskolorna.

VIII. Elevintagning varje eller vart annat år.

Tiden för elevernas intagning vid skolorna är ett organisationsproblem, som utredningen funnit påkalla särskild uppmärksamhet. Enligt § 16 i gällande stadga äger intagning av dövstumskolpliktiga barn rum vid höstterminens början varje år med udda årtal. I 1889 års lag åter stadgades i § 13, mom. 4 »skola må anordnas med intagning av barn antingen årligen eller vart annat år». Oberoende av den senare föreskriftens medgivande av årlig intagning har dövstumskolorna sedan lång tid tillbaka vanligen tagit emot nybörjare blott vart annat år. Anledningen härtill har främst varit en önskan att erhålla intagningsgrupper av en storlek medgivande en uppdelning av eleverna efter begåvning och förutsättningar i övrigt att tillgodogöra sig undervisningen. Det tillämpade systemet innebär emellertid vissa olägenheter. Ungefär hälften av eleverna blir ett år försenade. De börjar barndomsskolan först i 8-års åldern och är vid utträdet i förvärvslivet ett år äldre än de varit, om skolan haft årlig intagning.

Om förskolundervisningen kommer att ordnas i enlighet med utredningens förslag, kan visserligen intagningen till förskolorna ske varje år och intagningsåldern bli densamma för alla dövstumma barn. Övergången till barndomsskolan kommer dock att för ungefär hälften av dem ske först under deras åttonde år. Dessa barn kommer fortfarande att vara ett år försenade vid skolgångens slut.

Den omständigheten, att man vid vartannatårsintagning i samtliga klasser får elever med en fysisk ålder varierande inom lägst två år, har vissa nackdelar, men detta torde motverkas av de relativt små klasserna och möjligheterna till en god uppdelning efter begåvning m. m. En större olägenhet är kanske, att man med det tillämpade intagningsförfarandet inte har möjlighet att låta en svagare elev gå om en klass, eftersom han i sådant fall måste flyttas ned till en avdelning med två år yngre elever.

Den allvarligaste invändningen mot intagning vart annat år torde dock ligga däri, att den i vissa avseenden gör skolorganisationen osmidig. För att undvika alltför starka årliga växlingar i fråga om elevantal och lärarbehov nödgas man genomgående tillämpa ett vartannatårssystem och ständigt röra sig med perioder med jämna år. Man har t. ex. av detta och andra skäl fått lägga om utbildningen vid lantbruksskolan från 3-årig till 4-årig, då man annars ena året fått dubbelt så många elever som det andra. Flickornas obligatoriska utbildningstid vid fortsättningsskolan har måst reduceras från tre till två år, vartill lagts en tvåårig frivillig påbyggnad. För närvarande står systemet i vägen för ett fritt ställningstagande till frågan om en utbyggnad med ett år av den nuvarande barndomsskolan. En 9-årig barndomsskola grundad på elevintagning från förskolorna vart annat år skulle nämligen innebära, att avgången från skolorna och intagningen vid dessa skulle inträffa olika år. Då intagning skedde, skulle det under dylika omständigheter inte finnas några lediga lärare, och då lärarna lämnat en avgångsklass, skulle det inte finnas några nya klasser för dem.

Vid bedömningen av den föreliggande frågan bör hänsyn tagas även till dess betydelse för förskolornas och fortsättningsskolornas verksamhet. För förskolornas del kommer vartannatårsintagningen vid barndomsskolorna att ha till följd, att ungefär hälften av barnen kommer att tillbringa två, de övriga tre år vid förskola, allt under förutsättning att obligatorisk förskolplikt stadgas från fem års ålder och att intagning till förskola sker varje år. Detta kan dock motverkas av en föreskrift att de barn, vilka kommer att tagas in i barndomsskola först vid åtta års ålder, inte behöver påbörja skolgång vid förskola förrän det år, under vilket de fyller sex år eller av intagning vart annat år även i förskola. Den sammanlagda skolpliktstiden blir på detta sätt lika för alla dövstumma barn. Den frivilliga intagningen ger föräldrarna möjlighet att, om de så önskar, placera sina barn vid förskolan tidigare.

Att bedöma i vad mån en intagning varje eller vart annat år gynnar förskolans uppfostrings- och undervisningsarbete är svårt att för närvarande bedöma. Det förefaller dock troligt, att de större möjligheterna till gruppering av eleverna efter skilda förutsättningar, som intagning av elever vart annat år medger, kommer att medföra vissa fördelar.

Med hänsyn till fortsättningsskolornas verksamhet torde systemet med intagning av nya elever vart annat år innebära såväl vissa fördelar som vissa olägenheter. Till de förra hör här som vid övriga skolformer möjligheten att bättre fördela eleverna i skilda undervisningsgrupper. Man har i detta avseende vid fortsättningsskolan inte bara att taga hänsyn till elevernas intellektuella förutsättningar och flit, m. m. utan även till deras skilda förkunskaper. Eleverna kommer till fortsättningsskolorna från olika barndomsskolor. Det gäller i fortsättningsskolan att fördela dem i nya klasser, och att få dessa så homogent sammansatta som möjligt. Detta går lättare, om det

kommer en större elevgrupp till skolan vart annat år, än om det varje år kommer en mindre. Även ur yrkesutbildningssynpunkt är elevuppdelningen lättare att genomföra. En påtaglig olägenhet följer emellertid med vartannat-årsintagningen. Vid de fortsättningsskolor, som för sin verksamhet är beroende av elevernas arbetskraft, t. ex. lantbruksskolan, kan det — under förutsättning av 2-årig fortsättningsskolplikt och vart annat årsintagning — uppstå svårigheter för driften. Andra årets elever slutar sin skolgång de första dagarna i juli. Skolan kommer då att stå utan arbetskraft till början av augusti, då de nya eleverna kommer till skolan. För arbetets kontinuerliga gång vore det onekligen fördelaktigare för lantbruksskolan att få taga emot elever varje år. Övriga fortsättningsskolor är i detta avseende mindre beroende av tiden för elevintagningen.

Utredningen övergår härefter att diskutera de verkningar i organisatoriskt och ekonomiskt avseende en eventuell övergång till årlig elevintagning skulle medföra.

I främsta rummet beröres därvid frågan om dövstumskolornas antal. Om samtliga nytillkommande elever delas upp på ett färre antal skolor, blir givetvis årsklasserna vid varje skola större. I tidigare utredningar om dövstumskolväsendet har också bland annat av denna anledning frågan om det lämpliga antalet upptagningsskolor diskuterats. I sitt underdåniga utlåtande 1921, sid. 85, uttalade sig skolöverstyrelsen för fyra sådana skolor. Överstyrelsen framhöll därvid bland annat, att skolorna borde vara så jämnt fördelade som möjligt över hela landet samt ha lätta förbindelser med de trakter, från vilka eleverna kom. I 1932 års utredning, ägnades stort intresse åt frågan, huruvida inte med hänsyn till det sjunkande elevantalet tre upptagningsskolor kunde vara tillräckligt. Utredningen kom dock till det resultatet, att skolorna i enlighet med överstyrelsens förslag borde vara fyra till antalet. Till denna slutsats kom också 1936 års utredning. Sedan organisationen från år 1938 byggts upp i enlighet med förslaget i fråga, framfördes emellertid från skolöverstyrelsen i dess utlåtande över besparingsberedningens förslag till omorganisation av dövstumundervisningsväsendet (avgivet den 18 november 1941) åtskilliga vägande skäl för en reducering av upptagningsskolornas antal till tre. Ett förslag i denna riktning hade även framlagts av nämnda besparingsberedning. Särskilt pedagogiska synpunkter — hänsynen till önskvärdheten av att få en god uppdelning av eleverna i begåvningsklasser — samt ekonomiska grunder talade enligt skolöverstyrelsen för en dylik reducering. I enlighet med skolöverstyrelsens förslag fattade 1942 års riksdag beslut om nedläggande av en av upptagningsskolorna. Beslutet innefattade icke, vilken av skolorna, som skulle indragas. Frågan härom skulle ytterligare utredas. I en förnyad utredning avgiven den 27 oktober 1944 fann emellertid överstyrelsen, att sådana förändrade förhållanden inträtt, att de befintliga fyra upptagningsskolorna tills vidare borde

bibehållas. De förändrade förhållandena avsåge närmast den starkt ökade nativiteten under tiden 1940—1944, som kunde förväntas ha till följd en ökning av det blivande elevantalet i dövstumskolorna. 1945 års riksdag upphävde i enlighet med förslaget det tidigare fattade beslutet om indragning av en av upptagningskolorna.

I skolöverstyrelsens nämnda utredning av den 18 november 1941 framfördes bland annat ett önskemål om att få upptagningskolorna så organiserade, att en delning av intagningsklasserna i tre grupper bleve möjlig. Härigenom erhöles ett med hänsyn till begåvning och förmåga att följa undervisningen relativt homogent elevmaterial. Det vore ur undervisningssynpunkt fördelaktigare, att klassernas elever vore intellektuellt jämbördiga, än att elevantalet i klasserna var ringa. I utredningen syntes man dock inte ifrågasätta ett frångående av systemet med intagning av nybörjare vid skolorna vart annat år. Man fann det trots detta önskvärt med en reducering av skolornas antal.

Enligt den prognos utredningen lämnat i ett tidigare kapitel kommer sannolikt det sammanlagda elevantalet för barndomsskolorna samt vårdanstaltens skolhem att successivt stiga från nuvarande cirka 525 till omkring 600 redan 1951/52 och därefter till omkring 700 läsåret 1957/58. På upptagningskolorna beräknas mot nuvarande cirka 375 elever komma 1951/52 över 425 och 1957/58 omkring 500 elever. Även under hela 1960-talet kommer elevantalen att ligga högt, för upptagningskolorna icke något år under 430. Dessa tal är av sådan storleksordning, att det inte kan sättas i fråga att under 1950- eller 1960-talen reducera skolornas antal. I detta sammanhang vill utredningen erinra om den ökning av anstalternas storlek, som ytterligare kommer till stånd, därest utredningens förslag till förskolororganisation realiseraras.

Under dessa omständigheter har man att pröva, i vad mån en omläggning av intagningsförfarandet är genomförbar inom ramen för nuvarande organisation av upptagningskolorna. Storleken av de årliga intagningarna vid upptagningskolorna efter avskiljande av elever till Örebroskolan och vårdanstaltens skolhem kan uppskattas till

1949: 102—109

1951: 123—132

1953: 125—135

1955: 122—130

De följande åren kan beräknas från siffrorna för 1955 successivt avtagande tal ned emot 104—110 för år 1967.

Om årlig intagning sker, kommer i enlighet med de angivna siffrorna intagningsklasserna vid upptagningskolorna att sammanlagt ha följande antal elever:

1949: 51—55

1950: 61—66

1951: 61—66

1952: 63—68

1953: 63—68

1954: 61—65

1955: 61—65

och från 1955 siffror successivt avtagande ned mot 52—55 för år 1966 och 1967. Rent matematiskt sett skulle man alltså ha att under denna tid på fyra upptagningskolor fördela cirka 55—70 elever, vilket skulle innebära ungefär 14—17 elever på varje skola. Dessa elever kan delas på två klasser. Att observera är emellertid att det är mera sällsynt, att eleverna fördelas lika på olika år och jämnt över de olika distrikten. Ofta förekommer väsentliga variationer. Det ena året kan intagningen komma att bestå av 50 och nästa år av 70 elever i stället för beräknade 60 elever per år. Dessa elever kan komma att fördela sig med t. ex. 15 : 11 : 10 och 14 resp. 19 : 15 : 16 och 20 elever på de olika distriktskolorna. I dylika fall blir det mycket svårt att gruppera eleverna med tillgodo-seende av ekonomiska och pedagogiska krav.

Sammanfattning.

En i och för sig synnerligen önskvärd övergång till elevintagning vid dövstumskolorna varje år skulle troligen komma att avsevärt fördyra undervisningen samt ur vissa synpunkter medföra en pedagogisk försämring. Utredningen kan av dessa skäl icke förorda en dylik övergång.

IX. Biträdande lärare.

En av dövstumskolans främsta uppgifter är att göra sina elever delaktiga av normalspråket, att lära dem förstå, tala och avläsa sitt modersmål. I största möjliga utsträckning måste skolan därvid utnyttja förefintliga naturliga hjälpmedel, t. ex. hörselrester. Ett gott stöd i arbetet utgör lämpliga tekniska anordningar. Om undervisningen skall kunna bli effektiv och ge ett gynnsamt resultat, krävs emellertid framför allt, att lärarna kan ägna tillräcklig tid åt arbetet med varje elev. Särskilt gäller detta under de första skolåren, då tal- och hörundervisningen i stor utsträckning måste bedrivas individuellt, vilket är mycket tidsödande.

Enligt nuvarande organisation har varje dövstumskolklass en lärare. Denne har utöver ledningen av klassundervisningen att bedriva tal- och hörövningar med eleverna en och en. Under den tid läraren måste ägna åt sistnämnda övningar — vilka såsom förut nämnts särskilt i de lägre klasserna tar upp en

avsevärd del av undervisningstiden — sysselsättes vanligen klassens övriga elever med enklare självständigt skriv- och räknearbete. Denna anordning av undervisningen är emellertid ur skilda synpunkter mindre tillfredsställande. Läraren måste dela sin uppmärksamhet mellan artikulationsarbetet och tillsynen av klassen, vilket givetvis minskar effektiviteten av arbetet. Oproportionerligt mycket av den undervisningstid, som eleverna så väl behöver för andra ändamål, ägnas åt avskrivning.

Tal- och hörundervisningen är förenad med stora svårigheter. Resultatet av den har grundläggande betydelse för den dövstummes utveckling och möjligheter att senare slå sig fram i livet. Med hänsyn härtill är det angeläget att gynnsamma yttre betingelser skapas för denna undervisning.

Ett sätt att ge lärarna i dövstumskolornas klasser tillfälle till mera ostört individuellt arbete med eleverna är att vid sidan av klassläraren anställa ytterligare en lärare. Svenska dövstumslärarsällskapet har gjort upprepade framställningar om åtgärder i denna riktning. I den förut omnämnda skrivelsen från Svenska dövstumslärarsällskapet anföres rörande detta spörsmål bl. a.:

»Undervisningen i dövstumskolan är under hela skoltiden starkt individualiserad, och särskilt under de tvenne första skolåren kan samlad klassundervisning förekomma endast i ringa utsträckning. Läraren måste vid den grundläggande undervisningen i tal och avläsning arbeta med varje lärjunge enskilt, medan klassens övriga lärjungar sysselsätts med mera mekaniskt betonade skriftliga arbetsuppgifter. I en artikulationsklass med exempelvis 10 lärjungar, vilka undervisas av en lärare, erhåller varje lärjunge genomsnittligt fyra och en halv minuters undervisning per lektionstimme. Då ungefär hälften av undervisningstiden åtgår för ordnandet och övervakandet av klassens skriftliga uppgifter, utgör den effektiva undervisningstiden för varje elev c:a två minuter per lektion eller högst 10 minuter per läsdag.

Artikulationsundervisningen utgör både för läraren och lärjungen ett i egentlig mening svårt och tröttande arbete, och något varaktigt och tillfredsställande resultat av denna undervisning kan inte förväntas med en så minimal övningstid. De inövade talräckorna måste korrigeras och upprepas ett stort antal gånger, innan automatisk säkerhet kan uppnås för produktion av ett riktigt och flytande tal. Med den begränsade tid, som står artikulationsläraren till buds, är ett säkert inövande av artikulationsmaterialet icke möjligt.

Under det andra skolåret kräver såväl lärjungarnas språkliga utveckling som de tekniska arbetsuppgifterna i klassen ökad tid, varigenom den egentliga artikulations- och talundervisningen får ytterligare inskränkas. Det nytillkommande språkmaterialet hinner ej talas in så säkert, att barnen själva kunna reproducera det riktigt. Följden blir därför ökad osäkerhet i lärjungarnas tal på grund av för ringa övningsverkan. Den otillfredsställande artikulationsundervisningen under de tvenne första skolåren föranleder under hela den följande skoltiden ett bristfälligt tal hos lärjungarna, som i sin mån ger anledning till ideliga rättelser under lektionerna och orsakar tidsförlust och missmod hos såväl lärare som lärjungar.

Under de första skolåren, då den grundläggande talundervisningen äger rum, måste talövningarna bedrivas på ett ur talfysiologiska och psykologiska synpunkter ändamålsenligt och effektivt sätt, och tillräcklig tid måste anslås till ett säkert befästande av de inövade talräckorna. Den förra uppgiften sammanhänger med frågan om lämpligt lärarurval och effektiv lärarutbildning, den senare är i viss utsträck-

ning en skolorganisatorisk angelägenhet. Ju större klassavdelningar, desto sämre undervisningsresultat.

Vid dövstumskolorna i Danmark har sedan lång tid tillbaka artikulationsläraren haft biträde av en annan lärare i klassen, så att han helt kunnat ägna sig åt den egentliga talundervisningen. Därigenom har tiden för denna undervisning fördubblats, och språkundervisningen har redan från början kunnat bedrivas planmässigt. Genom utökande av den effektiva undervisningstiden i skolornas tvenne lägre årsklasser skulle resultatet av tal- och språkundervisningen kunna avsevärt förbättras.

Vid Svenska dövstumläraresällskapets allmänna möte å Engeltofta i Gävle år 1930 uttalade sällskapet enhälligt önskvärdheten av att klassläraren under första och andra artikulationsåren erhåller lärarbiträde i så stor utsträckning, att både artikulations- och språkundervisningen kunna tillgodoses på ett fullt rationellt sätt. Då nu antalet dövstumma barn i intagningsavdelningarna åter är i stigande, är behovet av extra hjälp åt klassläraren under de tvenne första skolåren en trängande nödvändighet.»

Med hänvisning till vad sålunda anförts hemställer sällskapet att Kungl. Maj:t täcktes bemyndiga skolöverstyrelsen att vid var och en av upptagnings-skolorna för dövstumma anställa en examinerad dövstumlärare med uppgift att biträda vid undervisningen i skolans tvenne lägsta årsklasser och att vid förfall för annan lärare i kunskapsämne vid skolan tjänstgöra som vikarie.

I motion till 1945 års riksdag nr II: 542 upptogs bland andra spörsmål frågan om det lämpliga antalet elever i dövstumskolans tvenne lägsta årsklasser. Med hänvisning till behovet av tillräcklig tid för individuell undervisning framhölls, att lärjungeantalet i dessa klasser borde minskas till omkring hälften av det nuvarande.

Utredningen anser i likhet med dövstumläraresällskapet, att det är nödvändigt att bereda möjlighet till enskild undervisning av varje elev, om ett fullgott resultat skall kunna vinnas av det för de dövstumma barnens språkliga utveckling viktiga artikulationsarbetet i dövstumskolans lägsta klasser. För att lärare och elev därvid skall bli befriade från varje störande moment bör enligt utredningens mening denna undervisning äga rum i för ändamålet särskilt avsett och med lämplig teknisk apparatur utrustat rum. Ett dylikt arrangemang kräver dock, att en annan lärare under tiden leder klassundervisningen.

Inte bara med hänsyn till talundervisningen synes en dylik anordning lämplig. I hög grad torde den kunna komma att gynna ett rationellt och systematiskt arbete för tillvaratagande av elevernas hörselrester.

Det till 1945 års riksdag motionsvis framförda förslaget om en minskning av elevantalet i klasserna kan enligt utredningen inte ge den effektivisering av undervisningen som ovan skisserade anordning med biträdande lärare. Även om elevantalet i de båda lägsta klasserna nedbringades till hälften av det nuvarande, vilket skulle medföra avsevärt ökade årliga kostnader i lärarlöner samt kräva väsentligt vidgade lokala utrymmen, skulle nämligen de nuvarande olägenheterna kvarstå. Artikulationsläraren skulle fort-

farande vara tvungen att dela sin uppmärksamhet mellan den elev han för tillfället arbetar med och klassen i övrigt.

En annan icke oväsentlig olägenhet av en reducering av elevantalet under första och andra året vore, att vid början av tredje skolåret en omfördelning av eleverna i större klasser måste ske, varvid ungefär hälften av eleverna komme till nya lärare. Klassupplösningen och lärarbytet skulle medföra en splittring av klass- och arbetsgemenskapen, som måste verka störande.

En anordning med biträdande lärare är inte helt ny för dövstumskolorna. I flera av dem har man tillämpat principen att låta ämneslärare från andra klasser eller andra lärare biträda i de lägre klasserna vissa timmar, liksom att låta läraren ha talövningar med enskilda elever, medan klassen under annan lärare haft manuellt arbete eller teckning. Erfarenheterna av detta system är enbart goda. Det har dock hittills utnyttjats endast i mindre utsträckning.

Med hänvisning till det anförda vill utredningen förorda en lösning av det föreliggande problemet i enlighet med lärarsällskapets förslag, d. v. s. genom att för de två lägsta klasserna anställa särskilda lärare med uppgift att leda klassundervisningen under den tid klassläraren har individuell talundervisning.

Arbetet med elevernas tal tillhör emellertid inte bara de båda första skolåren, även om det främst är under dessa år talfärdigheten skall grundläggas. Hela skoltiden igenom måste läraren ägna talet den största uppmärksamhet.

Från dövstumläroarehåll framhålles ibland, att i många fall barnen i andra eller tredje klass talar tydligare än barnen i de högre klasserna. Detta förhållande torde ha sin grund i, att läraren inte har möjlighet att med ständig uppmärksamhet vaka över att den en gång vunna talfärdigheten bibehålles och utvecklas.

Ovan nämnda förhållande har observerats i undervisningsplanen för statens läroanstalter för dövstumma. Det heter nämligen där:

»Då artikulationen under den senare skoltiden vill försämrats på grund av att talspråket genom det ständiga användandet i tekniskt hänseende icke kan tillräckligt kontrolleras, bör oavlätlig uppmärksamhet ägnas elevernas tal under hela skoltiden och särskilda lektioner i artikulation och talvård anordnas, då sådana visa sig vara av behovet påkallade.»

Så länge emellertid inga åtgärder vidtagits för att sörja för erforderliga lärarkrafter för ovan nämnda särskilda lektioner har svårigheter förefunnits att följa undervisningsplanens anvisning i erforderlig utsträckning.

Utredningen anser för sin del dylika särskilda lektioner nödvändiga i samtliga klasser och finner det därför önskvärt, att även lärarna i klasserna 3—8 erhåller tid för enskild undervisning, förslagsvis 5—6 timmar i veckan

i klasserna 3—6 och 3 timmar för klasserna 7—8. Under dessa lektioner bör förekomma enskilda talövningar för kontroll av talets utveckling, för rättning av eventuellt uppkomna felaktigheter i talet, för övningar att vinna en naturlig rytm och frasering samt för fortsatta hörövningar.

I Svenska dövstumläraresällskapets förslag synes man ha utgått ifrån att såsom biträdande lärare skulle anställas examinerad dövstumlärare. Spörsmålet om den biträdande lärarens kompetens har nämligen där inte berörts. Emellertid synes denna fråga böra allvarligt övervägas. Utredningen vill därvid först närmare bestämma tjänstens art och omfattning och därvid framhålla, att den föreslagna beteckningen biträdande lärare är mindre väl vald. Enligt utredningen bör befattningen i fråga betraktas som en fullt självständig speciell tjänst, i och för sig lika krävande och viktig som övriga ämneslärartjänster i dövstumskolan. Befattningshavaren bör i de klasser han har att tjänstgöra helt svara för vissa avsnitt av kurserna respektive vissa delar av den språkliga undervisningen. Det synes enligt utredningen av vikt, att denna tjänstens självständiga karaktär starkt betonas, detta bland annat för att förekomma att tjänsten på något sätt av lärarna kommer att betraktas såsom mindre kvalificerad. Utredningen ser för sin del på det föreliggande problemet på följande sätt.

Om dövstumundervisningen skall ge önskat resultat kräves avsevärd tid för enskild tal- och hörundervisning. Denna undervisning bör lämpligen bedrivas av klassläraren. Under den tid den enskilda undervisningen pågår, bör emellertid den språkliga undervisningen i klassen skötas på fullvärdigt sätt. Detta åter förutsätter att en annan lärare, fullt kvalificerad för uppgiften, ersätter klassläraren. Den lärare, som sålunda får åtaga sig väsentliga delar av språkundervisningen i flera parallella klasser, bör kunna förvärva sådan erfarenhet av och vana vid detta arbete, att hans insats kan bli av stort värde. Särskilt är det enligt utredningen lämpligt, om läraren i fråga kan specialisera sig på den del av språkundervisningen, som avser att giva eleverna stoff för föreställnings- och ordförrådet. Man kan förvänta, att den dövstumlärare, som inriktar sitt intresse på denna speciella uppgift, skall kunna på olika sätt — genom att samla lämplig åskådningsmateriel, genom att utarbeta en god metodik, m. m. — bidra till ett ökat resultat av undervisningen på berörda åldersstadier.

Beträffande den kompetens, som bör krävas för befattningen, har utredningen ifrågasatt antingen fullständig dövstumlärarytbildning eller avlagd småskolläraryxamen samt genomgången 1-årig utbildning vid dövstumlärareseminariet. För det senare alternativet talar särskilt den omständigheten, att småskolläraernas tidigare utbildning är inriktad på ifrågavarande åldersstadier och att utbildningen vid dövstumlärareseminariet kan göras gemensam för dem och för de biträdande lärarinnorna vid förskolorna. De så utbildade lärarinnorna kunde under dylika omständigheter ha att välja mellan att tjänstgöra i förskola eller barndomsskola. Allt eftersom behov av flera eller

färre befattningshavare kunde komma att föreligga vid förskola och barn-
domsskola, kunde överflyttning mellan dessa ske, eller en lärares tjänstgö-
ring fördelas på de båda skolorna.

För det förra alternativet innebärande krav på dövstumläraryxamen talar
särskilt önskvärdheten av att för tjänsterna förvärva fullt kvalificerade döv-
stumlärare. Tjänsterna är att betrakta såsom fullt likvärdiga med övriga
ämneslärartjänster. I vissa fall kan det vara pedagogiskt motiverat att ge
dövstumlärare, som av särskilda skäl icke önskar åtaga sig artikulations-
undervisningen, möjlighet att fullgöra sin tjänst på föreslaget sätt. Det kan
likaledes vara förmånligt att låta de yngre nyexaminerade lärarna under
viss övergångstid såsom speciallärare förvärva närmare erfarenhet av arbe-
tet i dövstumskola, innan de anförtros ledningen av en klass. Utredningen
föreslår i ett senare avsnitt en omorganisation av dövstumläraryrket utbildningen
från ett-årig seminarieutbildning och ett-årigt provår till två-årig seminarie-
utbildning. Efter en dylik omorganisation torde behovet av en viss provotid
för de yngre lärarna bli än större än det är för närvarande. Det är emeller-
tid önskvärt, att den yngre läraren under dylika omständigheter även be-
redes tillfälle deltaga i tal- och hörundervisningen. För kravet på dövstum-
läraryxamen för specialtjänsterna talar även det mindre lämpliga i att ha
personer med olika kompetens såsom ämneslärare i samma klasser.

Utredningen har för sin del funnit övervägande skäl tala för krav på full-
ständig dövstumläraryrket utbildning.

Enligt utredningen synes emellertid med hänsyn till de arbetsuppgifter
och den kompetens, som här föreslagits för befattningshavaren i fråga, be-
nämningen biträdande lärare mindre tillfredsställande. Det torde emellertid
inte vara nödvändigt att över huvud ha någon särbeteckning för tjänsten
utan inräkna den bland övriga *ämneslärartjänster*. Löne- och tjänsteställ-
ning bör vara densamma som för övriga lärare i kunskapsämnen.

I Svenska dövstumläraryrketssällskapets skrivelse framhålles även att, om bi-
trädande lärare anställdes, dessa vid förfall för annan lärare borde kunna
inträda som vikarie för denne. Genom den föreslagna åtgärden skulle såle-
des den annars mycket svårlösta vikariefrågan erhålla sin lösning.

Utredningen får för sin del medge, att förslaget ur vissa synpunkter kan
anses motiverat. Man kan aldrig förvänta, att examinationen av dövstum-
lärare skall kunna ges en sådan omfattning utöver det aktuella behovet av
lärare, att tillfälliga vikarier skall kunna stå till buds. Man har vid döv-
stumskolorna haft stora svårigheter att lösa detta problem, vilket de senare
åren kunnat ske blott genom att pensionerade lärare ställt sig till förfogande.

Å andra sidan måste emellertid påpekas den inkonsekvens förslaget i
fråga innebär med hänsyn till sällskapets tidigare starka betonande av be-
hovet av förstärkning av undervisningen i barndomsskolornas båda lägsta
klasser. Utredningen, som funnit detta senare behov synnerligen starkt mo-
tiverat, anser för sin del, att innehavarna av specialtjänsterna i största möj-

liga utsträckning bör förbli vid dessa, och att de bör insättas såsom vikarie vid förfall för klasslärare blott vid kortare tjänstledigheter och under den förutsättningen, att annan kompetent vikarie icke finnes att få. Det torde föreligga en viss risk för att ifrågavarande lärarna i annat fall mera bli vikarier för tjänstlediga lärare än speciallärare i de avsedda klasserna. I varje fall kommer en dylik anordning att verka störande på arbetets kontinuerliga gång i de lägre klasserna.

Förstärkning av undervisningen enligt utredningens förslag synes böra komma i fråga vid de fyra upptagningssskolorna samt vid skolan i Örebro. Den senare skolan har utom för tal- och hörundervisningen behov av tid för enskild undervisning med de elever, som lider av afatiska rubbningar, eller som utan att ha starkare hörseldefekter är behäftade med talfel. För åstadkommande av denna förstärkning måste vid vardera av de fem skolorna anställas en ämneslärare utöver behovet i övrigt. Tjänstgöringen kan vid nuvarande klassantal med i genomsnitt tre klasser i varje intagning fördelas enligt följande plan:

Antal veckotimmar.

	Klassens timantal i kunskapsämne	Tjänstgöring i klassen (resp. för specialläraren i tre parallellklasser)	Enskild undervisning	Klasslärarens sammanlagda tjänstgöring	Speciallärarens sammanlagda tjänstgöring
Första skolåret	20	klasslärare 10 speciallärare . . . 10 ³ 20	16	26	30
Tredje skolåret	24	klasslärare 24	6	30	
Femte skolåret	27 ¹	klasslärare 25 rektor 2 ³ 27	5	30	
Sjunde skolåret	28 ¹	klasslärare 27 rektor 1 ³ 28	3	30	
Andra skolåret	22	klasslärare 12 speciallärare . . . 10 ³ 22	14	26	30
Fjärde skolåret	25	klasslärare 25	5	30	
Sjätte skolåret	27 ¹	klasslärare 25 rektor 2 ³ 27	5	30	
Åttonde skolåret	28 ¹	klasslärare 27 rektor 1 ³ 28	3	30	

¹ inberäknat 2 timmar teckning.

- Utredningen har vid uppgörande av denna plan förutsatt
- att lärarna i kunskapsämnen och rektor såsom hittills skall åläggas en undervisningsskyldighet om 30 respektive 10 veckotimmar,
 - att av utredningen i kapitel VII föreslagen reduktion av klassernas timantal per vecka till här angivet timantal kommer att godkännas,
 - att i enlighet med utredningens förslag undervisningen i teckning i klasserna 1—4 ombesörjes av kindergartnlärarinna,
 - att den nuvarande bestämmelsen i stadgan § 51 att lärare, som meddelar den första artikulationsundervisningen i upptagningskola eller specialskola, måtte av skolöverstyrelsen kunna medgivas nedsättning i undervisningsskyldigheten med högst sex undervisningstimmar i veckan, med hänsyn till behovet av en lämpligare fördelning av undervisningstiden ändras till en nedsättning av undervisningsskyldigheten för den lärare i barndomskola, som meddelar tal- och hörundervisning, med högst 4 veckotimmar under första och andra skolåret.

För att åstadkomma en förenkling i beräkningarna har utredningen vidare utgått från att rektors undervisningsskyldighet utnyttjas för den föreslagna förstärkningen.

I den uppgjorda planen har räknats med 3 klasser i varje parallellgrupp. Under de närmaste åren torde dock ett större elevantal och följaktligen flera klassavdelningar vara att vänta. Ökningen torde emellertid inte bli av den omfattning, att den kan motivera anställandet vid skolorna av ytterligare en speciallärare. För att tillförsäkra klasslärarna ovan föreslagna minimi-tid för enskild undervisning synes under den övergångstid detta kan vara erforderligt provisoriska åtgärder härför böra vidtagas. I första hand bör därvid eventuell ledig tid för biträdande lärare i förskola och kindergartnlärarinna utnyttjas.

Vid skolorna har ett antal ämneslärare hittills av skolöverstyrelsen beviljats viss nedsättning av tjänstgöringsskyldigheten för skötsel av skolans bibliotek eller vård av dess undervisningsmateriel. Då enligt föreliggande plan lärarnas undervisningsskyldighet helt utnyttjats, synes för ifrågavarande uppdrag böra anslås mindre arvoden.

Kostnader.

De utgiftsökningar det här framlagda förslaget innebär, hänför sig dels till löner för de föreslagna fem ämneslärartjänsterna, dels till arvoden för vården av skolans bibliotek och undervisningsmateriel. Om tre av ämneslärartjänsterna göres ordinarie och två extra ordinarie, kommer det sammanlagda årliga lönebeloppet för dem att uppgå till 46 872 kronor (beräknat efter andra löneklassen i vederbörande lönegrad och med 2 ord. i ortsgrupp 3, 1 ord. i ortsgrupp 4, 1 e. o. i ortsgrupp 3 och 1 e. o. i ortsgrupp 4), vartill kommer rörligt tillägg enligt nuvarande beräkningsgrunder uppgående till 5 624 kronor.

Arvoden för vården av bibliotek samt undervisningsmateriel beräknar utredningen till respektive 300 och 400 kronor eller för samtliga barndomsskolor till 3 500 kronor.

Den sammanlagda utgiftsökningen skulle under sådana förhållanden uppgå till ungefär 56 000 kronor.

Utredningen vill emellertid framhålla, att denna utgiftsökning icke i sin helhet kommer att innebära en verklig stegring av kostnaderna. Såsom nämnts har man nämligen vid en del av barndomsskolorna utnyttjat kindergartnlärarinnor m. fl. såsom biträdande lärare i de lägre klasserna. Genom den nu föreslagna anordningen frigöres dessa befattningshavare från biträdestjänst och den del av deras tjänstgöringstid, som tidigare utnyttjats här för, kan i fortsättningen ägnas åt andra uppgifter.

Sammanfattning av utredningens förslag beträffande biträdande lärare.

Utredningen föreslår i avsikt att förstärka undervisningen i barndomsskolorna

- att* varje barndomsskola utöver erforderligt antal ämneslärare som klasslärare får anställa en ämneslärare med uppgift att i de lägre klasserna ersätta klassläraren under den tid denne måst ägna åt den individuella tal- och hörundervisningen,
- att* särskilda rum för tal- och hörundervisningen inreds vid varje barndomsskola, och att dessa rum förses med lämplig teknisk utrustning,
- att* arbetsordningen vid skolorna planeras på sådant sätt, att tillräcklig tid erhålles för tal- och hörundervisning i samtliga klasser,
- att* ämneslärarnas undervisningsskyldighet i största möjliga utsträckning utnyttjas för egentlig dövstumundervisning,
- att* undervisningen i teckning i de lägre klasserna överlämnas åt kindergartnlärarinnor,
- att* uppdrag för skötsel av skolans bibliotek eller vård av dess undervisningsmateriel kompenseras med vissa mindre arvoden i stället för såsom för närvarande med nedsättning av undervisningsskyldigheten.

X. Elevantalet i dövstumskolornas klassavdelningar.

Sedan lång tid tillbaka tillämpar den svenska dövstumskolan det system med differentiering av eleverna efter intellektuell begåvning och förutsättningar i övrigt att tillgodogöra sig undervisningen, vilket vid olika tillfällen satts i fråga även för normalskolan. Det torde ha framkommit av rent pedagogiska skäl och utvecklats på följande sätt. Då man i dövstumskolan mera rationellt började tillämpa den så kallade talmetoden, det vill säga undervisning medelst tal och avläsning, vid sidan av de äldre skriv-tecken-

och teckenmetoderna, var det naturligt, att man för undervisning enligt den förstnämnda metoden utvalde de för denna mera krävande undervisningsform bäst lämpade eleverna. Då småningom ett allt större antal elever hänvisades till talklasser, visade det sig ändamålsenligt och nödvändigt att till gemensam undervisning sammanföra elever med likartade förutsättningar. Redan i 1889 års lag stadgades därför: »Vid varje skola bör, därest densamma är ordnad för undervisning efter skilda metoder, finnas en linje för undervisning efter talmetod, en linje för undervisning efter skriftmetod och, där så erfordras, en för undervisning efter teckenmetod. Är skolan ordnad för undervisning efter talmetod allenast, skall densamma med hänsyn till barnens olika förmåga att tillgodogöra sig undervisningen indelas på särskilda linjer.» I samma paragraf stadgades, att vid varje skola skulle finnas en särskild in-tagningsklass, vilkens uppgift vid skola anordnad för tillämpning av talmetod allenast vore att utröna, i vilken av skolans olika linjer barnet på grund av sin begåvning, borde undervisas.

Enligt § 26 i nu gällande stadga bör lärlingarna efter begåvning uppdelas i tre undervisningsgrupper, benämnda A-, B- och C-grupper med de bäst begåvade i A-gruppen.

I allmänhet sker elevernas uppdelning i olika klasser efter en kortare provotid. Under denna företages begåvningsprövning efter för ändamålet särskilt utarbetade tests. Resultatet av prövningen samt den uppfattning lärarna erhållit av eleverna under provotiden lägges till grund för uppdelningen. Sedan under arbetets gång erfarenheten givit lärarna närmare och säkrare kännedom om elevernas intellektuella förutsättningar, flit och ambition, sker erforderliga överflyttningar.

Genom fördelningen av eleverna efter deras förutsättningar att följa undervisningen får de intellektuellt begåvade och ambitiösa eleverna tillfälle att utvecklas snabbt och slipper att hållas tillbaka av de svagare eleverna. För dessa senare kan man tillämpa ett lugnare arbetstempo. Undervisningsarbetet blir på detta sätt mera effektivt. Ett lägre elevantal i klasserna för de svagare utrustade gynnar ytterligare dessa senare.

Erfarenheterna av det tillämpade systemet är uteslutande goda. Några mindervärdeskänslor eller föreställningar om intellektuell eller social underlägsenhet har inte observerats hos eleverna i de lägre begåvningsklasserna. Inte heller har några andra olägenheter kunnat konstateras.

Enligt föreskrift i stadgan för dövstumundervisningen bör vid teoretisk undervisning antalet lärlingar i varje undervisningsgrupp i regel icke överstiga: vid upptagningskola: i A- och B-grupp 10 och i C-grupp 8, vid specialskolan för oegentligt dövstumma: i A- och B-grupp 12 och i C-grupp 10.

Utredningen har i ett tidigare avsnitt i detta betänkande genom förslag om anställande av ytterligare lärare i kunskapsämnen sökt sörja för en förstärkning av undervisningen i barndomsskolornas klasser. Genom den föreslagna anordningen kommer klasslärarna i tillräcklig utsträckning att kunna

bedriva enskild undervisning, vilket är nödvändigt, om ett fullgott resultat av arbetet skall kunna erhållas.

Vid den egentliga klassundervisningen synes man enligt utredningens uppfattning kunna utan olägenheter på samma gång undervisa ett antal elever av ungefär den storlek man för närvarande har i klasserna. Det är givetvis viktigt att man i en dövstumskolklass inte har allt för många elever. Å andra sidan torde det inte heller vara ur pedagogiska synpunkter lämpligt att göra klasserna allt för små. En förutsättning för ett gott resultat är under alla förhållanden, att elevmaterialet är någorlunda homogent med hänsyn till förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen. Såsom tidigare påvisats, sörjer man härför genom uppdelningen av eleverna i skilda undervisningsgrupper.

Utredningen kan inte se några skäl för en sådan mera avsevärd minskning av elevantalet i dövstumskolklasserna, som på vissa håll satts i fråga. Utredningen vill även framhålla, att en dylik minskning icke blott skulle medföra avsevärt ökade årliga kostnader i lärarlöner utan även krav på väsentligt ökade lokalutrymmen. Under de närmaste tio åren kan man vänta allt flera dövstumma barn vid dövstumskolorna. För att kunna bereda undervisning och vård åt dem alla, blir det nödvändigt att till det yttersta utnyttja skolornas resurser. Under dessa förhållanden kan det inte sättas i fråga att genom en minskning av elevantalet per klass åstadkomma en ökning av klassernas antal och därmed av behovet av lokaler, lärare, m. m.

En viss mindre justering av det maximala antalet elever per klass torde dock vara motiverad i fråga om B- och C-klasserna. En undersökning av dövstumskolornas kataloger för ett antal år tillbaka visar, att man före statsövertagandet ofta i skolorna tillämpat en fördelning av eleverna i icke obetydlig grad avvikande från den i stadgan fastställda. Man finner sålunda t. ex. att ett elevantal på 27 elever delats i tre grupper med 12 i A-klass, 9 i B-klass och 6 i C-klass. Differenserna mellan de olika gruppernas elevantal har således varit betydligt större än nu. Av nämnda iakttagelse, som icke är ett enstaka fall, torde man ha skäl att antaga, att man erfarenhetsmässigt funnit en dylik fördelning av eleverna lämplig. Även efter statsövertagandet synes man vid skolorna strävat efter att i varje fall i C-grupperna nedbringa elevantalet. Arbetet med de svagare utrustade eleverna i dessa klasser är onekligen så mycket tyngre och svårare, att en reducering av maximisiffran för dem till 7 är berättigad. Av liknande skäl är en sänkning av siffran för B-klasser till 9 önskvärd. Vid fyrdelning av en intagningsklass, varvid grupperna lämpligen bör betecknas A, B₁, B₂ och C, bör de maximala siffrorna för elevantalen fastställas till respektive 10, 9, 8 och 7. Vid tvådelning av en klass använder man f. n. olika beteckningar, A-B och C, A och B samt A och B-C. Det torde vara lämpligt att i detta fall ha en enhetlig beteckning, förslagsvis A-B och B-C. Elevantalen i dessa grupper

bör maximeras till respektive 9 och 7. För Örebro skolan borde genomföras en liknande justering av elevantalet, d. v. s. till 12, 11, 10, 9 vid fördelning samt 12, 11, 9 vid tredelning.

Om ovan föreslagna reducering av elevantalet genomföres, bör man även söka skapa garantier för, att elevantalen i klasserna inte underskrider vissa gränser. En undersökning av det genomsnittliga elevantalet per undervisningsgrupp för samtliga upptagningskolor under åren 1938—1946 ger siffran 7·85, vilket innebär, att undervisningsgruppernas elevantal genomsnittligt understigit det för C-grupperna fastställda maximitalet 8. Belysande är elevsiffrorna för läsåret 1945—1946, vilka framgår av nedanstående sammanställning.

	Klass 1	Klass 3	Klass 5	Klass 7
Manilla	10, 10, 8, 5	10, 10, 8, 6	8, 5	9, 8, 6
Lund	9, 8, 6	7, 5, 5	9, 6, 4	8, 7
Vänersborg.....	9, 7, 6	10, 8, 5	9, 7	8, 6
Härnösand.....	11, 9, 8	9, 8, 6	10, 8, 5	8

Under läsåret undervisades 334 elever i 42 grupper, d. v. s. i genomsnitt 8 elever per grupp, varvid dock i en A-grupp blott 8 elever, medan i en B-grupp fanns 10 elever.

Det torde vara ur ekonomiska synpunkter önskvärt att sörja för att eleverna i dövstumskolorna fördelas i grupper på ett lämpligare sätt. Detta skulle tillfredsställande kunna ske, om gränserna för de olika dövstumskoldistrikten så till vida upphävdes, att övertaliga elever vid en skola kunde överflyttas till annan skola. I en utredning av den 18 november 1941 har skolöverstyrelsen i annat sammanhang rekommenderat ett dylikt förfarande. I nådigt brev den 30 juni 1942 anbefalldes även Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen att tillse »att eleverna i upptagningskolorna utan hinder av distriktsindelningen fördelas mellan skolorna på sätt, som finnes ur såväl pedagogiska som ekonomiska synpunkter lämpligast».

Genom en av skolöverstyrelsen utförd central kontroll av elevfördelningen samt avvägning av elevantalen mellan de olika skolorna skulle, på samma gång som klasserna kunde göras mera homogena, den av utredningen ovan föreslagna reduceringen av maximitalen för B- och C-klasser kunna genomföras *utan särskilda kostnader*.

Nuvarande stadgemoment § 26 beträffande uppdelningen i undervisningsgrupper lyder: »Lärjungarna böra efter begåvning uppdelas i tre undervisningsgrupper, benämnda A-, B- och C-grupperna, med de mest begåvade i A-gruppen.» Då det relativt ofta förekommer, att eleverna enligt bestämmelserna om maximitalen per klass måste delas i två eller fyra klasser, synes momentet böra erhålla följande lydelse, där även det icke helt relevanta uttrycket begåvning undvikits: »Lärjungarna böra uppdelas i undervisnings-

grupper efter sina förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen. Grupperna bör benämnas vid tvådelning A-B och B-C vid tredelning A, B och C, vid fyrdelning A, B₁, B₂ och C.»

Sammanfattning av utredningens förslag.

Utredningen föreslår beträffande elevantalet i dövstumskolans klassavdelningar

att maximisiffrorna för elevantalen per klass ändras till, vid upptagnings-skola, vid tvådelning 9 och 7, vid tredelning 10, 9 och 7 samt vid fyrdelning 10, 9, 8 och 7, vid specialsolan i Örebro, vid tvådelning 11 och 9, vid tredelning 12, 11 och 9 samt vid fyrdelning 12, 11, 10 och 9;

att i dövstumskolstadgan föreskrives, att skolöverstyrelsen genom överflyttning av elever utan hinder av distriktsgränserna måtte sörja för att elevantalen i klasserna inte underskrider vissa gränser.

XI. Åtgärder för utnyttjande vid undervisningen av förefintliga hörselrester hos eleverna.

I ett inledande kapitel om dövstumskolan har utredningen framhållit, att förefintligheten av så kallade hörselrester i ett avsevärt antal fall kunnat konstateras bland dövstumskolornas elever, samt att den av dövheten förorsakade språkliga utvecklingshämningen utom av tiden för dövhetens uppkomst, begåvningen m. m. i väsentlig mån beror av dövhetsgraden. Det är mera sällan fråga om en total oförmåga att uppfatta ljud utan om oförmåga att uppfatta ljud av den tonstyrka och den tonhöjd, som är utmärkande för det mänskliga talet.

Vid undervisningen av de döva barnen är kunskapen om ovan berörda förhållanden av den allra största betydelse.

För inhämtande av talspråket är örat det naturliga organet. Syn och känsel kan aldrig bli mera än surrogat för detta, då det gäller den språkliga utvecklingen. De hörselrester, som kan finnas hos de döva barnen, bör därför utnyttjas till det yttersta vid språkundervisningen. Man bör inte i onödan tillgripa artificiella medel vid denna och därigenom göra barnen mera »dövstumma», än vad som är absolut nödvändigt. Detta kan synas vara ett självklart faktum. Problemet är emellertid komplicerat. De hörselrester det är fråga om kan inte utnyttjas spontant. De är inte tillräckliga att tjäna språkutvecklingen under vanliga villkor för språklig kommunikation. De svaga och lösryckta ljudintryck, som uppfattas, faller under uppmärksamhetens tröskel. Genom särskilda metodiska hörselövningar kan emellertid elevernas uppmärksamhet inriktas på de akustiska retningarna och hörselresterna tränas upp.

Innan frågan om hörselresternas utnyttjande närmare behandlas, torde en orientering över vissa därmed sammanhängande problem böra lämnas.

Då vid tal eller sång utandningsluften passerar struphuvudet, försättes stämbanden i vibrationer. Härvid bildas en mycket svag primärton jämte ett antal övertoner. Under sin väg genom svalg-, näs- och munrummen förstärks vissa av övertonerna genom resonans. Slutprodukten, som når örat, är olika *klanger*, och det är av sådana talet är uppbyggt.

Språkljuden är sålunda tonkomplex. En del av dem, vokalerna, är rena klanger, medan andra, de tonlösa ljuden, har bullerkaraktär. I de tonande konsonanterna ingår både buller och klanger. Undersökningar över språkljudens struktur har visat, att det jämte talets primärton bildas ett helt s. k. *formantkomplex*, bestående av skilda övertoner för skilda språkljud. Det är dessa till styrkegraden skilda toner, som karakteriserar ljudet i fråga och gör, att t. ex. en vokal alltid uppfattas som sådan, även om dess grundton varierar efter den talandes röstläge.

Noggranna forskningar har kartlagt språkljudens formanter och deras styrkegrader. Det framgår härav, att vokalernas huvudformanter håller sig inom området 400—2 400 svängningar i sekunden, medan de tonande konsonanternas formanter ligger något högre upp på skalan, mellan 1 200 och 3 200, och de tonlösa språkljuden längst upp mellan 1 600 och 8 000 svängningar per sekund.

En ingående kunskap om språkljudens akustiska struktur är av den största betydelse för bedömningen av eventuella hörselresters värde för den språkliga undervisningen. Förefinnes hörselrester för hela det tonomfång eller delar därav, inom vilket språkets ljudkomplex ligger, bör det finnas möjlighet att på något sätt utnyttja dem vid undervisningen. Så har också visats vara fallet.

Det är inte bara ljudens kvalitet, som registreras av örat. För att ett ljud skall kunna påverka hörselorganet, måste det ha en viss styrkegrad.¹ Normalt är den styrka ljuden får i vanligt tal avpassad efter normal hörsel. I fråga om ljudstyrkan gör sig dock gällande tämligen stora olikheter såväl i fråga om de enskilda ljuden som om talet i sin helhet. Att vokalerna i allmänhet är betydligt starkare än konsonanterna, är väl känt. För dem, som hör normalt, spelar denna variation i ljudstyrka mindre roll. För den döve däremot, som har svårigheter att skilja de olika ljuden åt, kan deras intensitet vara av avgörande betydelse för perceptionen. En hörseldefekt inom frekvensområdet för vokalerna blir inte så besvärande, eftersom denna

¹ Denna mätes vanligen i decibel, en måttenhet, som anger styrkeförhållandet mellan en viss angiven ton och viss jämförelseton, där man av praktiska skäl utgår från tröskelvärdet, d. v. s. nätt och jämnt hörbar ton. En ton på 10 decibel är 10 gånger starkare än tröskelvärdet, på 20 decibel 100 gånger starkare, på 30 decibel 1 000 gånger starkare, o. s. v. Till grund för systemet ligger den Weber-Fechnerska lagen, enligt vilken för en ökning av förmåelsestyrkan i aritmetisk progression krävs en ökning av tonstyrkan i geometrisk progression.

ljudgrupp såsom nämnt har stor intensitet. Ytterligare markeras detta förhållande därför, att örats känslighet, som är olika för olika frekvenser, är störst mellan 1 000 och 4 000 svängningar per sekund, d. v. s. det frekvensområde, inom vilket många viktiga vokalförmanter ligger. Konsonanterna åter, särskilt de tonlösa, har mindre intensitet och ligger inom frekvensområdet 2 000—8 000 svängningar per sekund. För detta tonområde är örats känslighet lägre. Konsonanternas påverkan på hörselorganet blir därför betydligt svagare än vokalernas.

För att erhålla resultat av en träning av hörselresterna får man först noga kartlägga deras läge. I de fall, där språkljuden inte uppfattas vid normal intensitet, måste man pröva, i vad mån en ljudförstärkning med hjälp av teknisk apparatur kan öka effekten av övningen.

Genom undersökningar på ett mycket stort antal personer har man bestämt den »normala» hörseln. För att få ett praktiskt användbart uttryck för dess tröskelvärde avsätter man på ett diagram de funna normalvärdena på en horisontallinje och betecknar den med 0. Hörselförlusten tecknas nedåt från denna linje. Man får härigenom ett s. k. audiogram, en hörselkurva, som i jämförelsetal visar en undersökt persons hörselförmåga. Hörselundersökningen företages numera ofta medelst ett instrument kallat audiometer. Med audiometern kan hörseln prövas för såväl luftledning som benledning för alla ton- eller frekvensområden, som har praktisk betydelse. De erhållna värdena ritas in på audiogrammet. Av den erhållna kurvan kan man utläsa såväl hörselnedsättningens art som dess grad. Genom att med regelbundna mellanrum företaga audiometerprov kan man kontrollera eventuella förändringar i hörseln.

Med stöd av det anförda är det nu möjligt att demonstrera olika typer av hörselnedsättningar och deras inverkan på uppfattningen av det vanliga talet och därmed vad särskilt gäller de döva barnen sekundärt på artikulations- och talförmågan.

Hörselnedsättningarna kan delas i tre grupper. I den första är det fråga om ett ledningsfel, ett fel i den mekanism, som leder ljudet från örat till innerörats nervdel. Defekten medför en dämpning av ljudsvängningarna särskilt av basljuden. Den döve uppfattar i detta fall talet svagt men ganska likformigt försvagat och därför relativt bra. En ökning av talets styrkegrad kan underlätta uppfattningen. Hörselrubningen av ledningstyp är vanlig i barnåren, ofta i samband med näs- och svalgsjukdomar. Om den inte är större än att barnet kan uppfatta omgivningens tal på några meters avstånd, utgör den vanligen inget allvarigare hinder för språkutvecklingen. Den andra typen av hörselnedsättning är den s. k. neurogena, beroende på defekter i själva nervbanan, i snäckan, hörselnerven eller hjärnbarken. Nervskadan drabbar i främsta rummet hörselns diskantområde, medan nedsättningen kan vara obetydlig på det lägsta tonområdet och mellanregistret. En person med denna hörselnedsättning hör själva rösten bra, vokalljuden nå-

got sämre och konsonanterna ofta inte alls. Talet låter suddigt eller förvrängt. Det hjälper inte, om man talar högt. Man ökar då endast röststyrkan och vokalljudens intensitet, medan konsonantljuden förblir lika svaga och liksom »skuggade». För en vuxen person, som säkert behärskar språket, spelar en mindre nervdefekt inte så stor roll. Talet kan uppfattas rätt trots bortfallet av vissa delar av registret. Ofta fortskrider emellertid nervskadan och medför till slut praktiskt taget fullständig konsonantförlust. Taluppfattningen blir därvid så försvårad, att det inte längre är möjligt att förstå, vad som säges. För ett barn är situationen svår redan vid en lindrig nervdefekt. Den ljudbild det erhåller saknar nästan fullständigt konsonanter och är alltför ofullständig för att kunna utgöra grundval för en spontan språklig utveckling. Nervfelet är en vanlig orsak till dövstumhet.

En tredje grupp hörselnedsättningar utgör en kombination av de båda förstnämnda typerna. Resultatet blir ofta höggradig dövhet. Många fall av förvärvad dövstumhet hör hit.

Tidigare försök att utnyttja hörselresterna vid undervisningen av dövstumma.

Försök att tillvarataga befintliga hörselrester är ingenting nytt i dövstumundervisningens historia. Hörselövningar har på sina håll bedrivits sedan lång tid tillbaka, i vårt land dock mycket sporadiskt.

Redan i början av 1800-talet påvisade den franske läkaren *Itard* efter systematiska undersökningar, att en stor del av de dövstumma hade hörselrester, och att dessa kunde vara så betydande, att språkundervisning med hjälp av dem vore möjlig, liksom att hörseln kunde förbättras genom hörselövningar.

I München upprättade i slutet av 1800-talet *Bezold* diagram över elevernas hörsel och indelade dem i grupper efter defektens utbredning. Han fann, att hörselrester var vanligare hos dövstumskolelever med medfödd dövhet än hos de med förvärvat lyte. I sitt år 1896 utgivna arbete om de dövstummas hörförmåga angav han, att av eleverna i den anstalt han undersökt 71 % hade hörselrester, därav 38 % för toner inom den enligt *Bezold* viktiga tonräckan b^1 — g^2 , den senare s. k. språksexten. *Bezold* menade, att elever med goda hörselrester borde skiljas från de övriga och undervisas i hörklasser, där de genom systematisk undervisning borde få lära sig tala genom förmedling av örat. En tredjedel av de barn, som skulle ha kunnat lära sig tala via örat, görs på artificiell väg till dövstumma, är ett uttalande av *Bezold*.

Ungefär samtidigt med *Bezold* fann den kände forskaren *Urbantschitsch* vid en undersökning av 100 dövstumma barn i Wien endast tre fullständigt döva. Liksom *Bezold* betonade han starkt vikten av att genom speciella hörselövningar tillvarataga hörselresterna.

År 1900 företogs av Alfred Rundström en hörselundersökning av eleverna vid Manilla dövstumskola, varvid över 80 % av dem befanns ha hörselrester. I en akademisk avhandling utgiven år 1928 fann öronläkaren Martha P:son Henning hörselrester hos cirka 50 % av alla de vid de svenska dövstumskolorna vid undersökningstillfället intagna barnen.

Under senare år är det särskilt England och U. S. A., som gått i spetsen för den pedagogiska reformverksamhet inom dövstumundervisningens område, som hörövningarna kommit att utgöra. Arbetet med tillvaratagandet av de dövas hörselrester har i dessa länder skett under utnyttjande av den akustiska teknikens väldiga landvinningar. Den nya metodiken står ännu så länge i sin begynnelse. Att den har framtiden för sig, är ställt utom all tvekan.

I Europa står England som det ledande landet på det berörda området. Det är där särskilt makarna Ewings vid dövstumskolan i Manchester förtjänst att ha påvisat förekomsten av hörselrester hos betydligt flera elever än man där tidigare ansett. Doktor Ewing fann hörselrester i större eller mindre omfång hos 77 % av Manchesterinstitutets cirka 300 elever.

I U. S. A. har hörselundervisning prövats i en rad skolor, som fått installerat hearing aids. Enligt en uppgift (en artikel i Volta Review, maj 1936, om hörundervisningen och dess resultat av Clarence O'Connor) fick redan för tio år sedan av vid Lexington-skolan intagna 246 elever 200 daglig hörundervisning.

Redogörelserna för resultatet av de enskilda hörövningarna är mycket stimulerande. Barn, som vid hörövningarnas början visat obetydliga hörselreaktioner, vinner efter systematiska övningar förmåga att med hjälp av sina apparater förvärva allt mera av språket via örat. Barn, som diagnostiserats som helt döva, befinner sig under övningarna liksom vakna upp akustiskt. Små eller större hörselrester uppövas successivt och möjliggör en helt annan talutveckling, än som annars kunnat ske. Övningarna motverkar de vanligaste bristerna i det på konstlad väg inlärdas »dövstumtalet», ger talet färg och rytm och gör artikulationen smidigare. På flertalet elever verkar den akustiska träningen även allmänt upplivande och aktivitetsbefrämjande.

De fåtaliga försöken med systematisk hörundervisning, som företagits i vårt land, bestyrker de framgångsrika resultat, som vunnits i ovannämnda länder.

Parallellt med de refererade undervisningsförsöken i England och Amerika har i Ungern läkaren och pedagogen *Barczy* från helt andra utgångspunkter med hjälp av en hörövningsmetodik vunnit resultat, som av många beundrare och efterföljare betecknas såsom revolutionerande för dövstumundervisningen. *Barczy* söker genom metodiska hörövningar, där akustisk påverkan, artikulation och utveckling av aktivt språk går hand i hand, utveckla de defekta hörsel- och språkcentra och lära sina »dövstamma» ele-

ver höra. Grundvalen för övningarna är den rytmiska skillnaden mellan orden, som kan uppfattas med känseln, då orden talas intill örat. Barczimenar, att det är denna från början rena känseldifferens, som efter hand kan väcka till liv latent centra och så småningom utveckla hörsel.

Som tidigare uttalats, har Barczis teorier utsatts för hård kritik. De resultat han vunnit synes emellertid icke kunna negligeras. De av honom använda metoderna, försiktigt tillämpade, torde kunna ge ett gott tillskott till den hörselövningsmetodik, som man på andra håll provat sig fram till.

Hörselövningen.

Det normalt hörande barnet har under sina år före skoltiden ständigt varit utsatt för akustiska retningar och därigenom erhållit en intensiv träning av hörseln, särskilt hörseln för talat språk. Den sensoriska övningen har förknippats med motsvarande motoriska aktivitet — i främsta rummet tal. Det döva barnet med hörselrester har nog uppfattat vissa ljud, men då dessa varit svaga och lösryckta, har de inte förbundits med någon betydelse och därför inte heller ägnats någon uppmärksamhet. I stort sett har hörselbanan legat obrukad de viktiga år, under vilka sinnesövningen normalt har sina mest gynnsamma betingelser. Hörselövningens uppgift i dövstumskolan är nu att hos elever med hörselrester väcka uppmärksamheten för hörselinttryck samt att stimulera och utveckla den befintliga hörseln. Om hörselresterna är mera betydande och utnyttjats spontant redan före elevens ankomst till skolan, kan övningarna från början inriktas på det talade språket. Om de däremot är mindre omfattande och tidigare varit latent, krävs vanligen förberedande övningar med mindre komplicerade ljudbildningar, innan en träning med språkligt material kan komma till stånd.

Den enklaste formen för en hörselövning med talat språk består i att läraren med stark stämma talar antingen direkt intill elevens öra eller genom ett enkelt papprör. Genom en systematiskt upplagd dylik träning kan — såsom omvitnats av flera lärare i våra dövstumskolor — erhållas goda resultat i flera fall. I regel är det dock förmånligt, om den erforderliga ljudförstärkningen kan anpassas efter de förefintliga hörselresterna. Detta är möjligt med hjälp av modern elektro-akustisk apparatur. I allmänhet bör hörselövningen kombineras med en samtidig syn- och känseluppfattning. Genom en med hörselövningen parallellt gående språkförståelseundervisning bör de övade ljudkomplexen förlänas mening och innehåll. För att i görligaste mån efterbilda den normala språkutvecklingen bör man vid övningarna i största möjliga utsträckning röra sig med språkliga helheter, meningsfyllda ord och fraser. Det är ett av erfarenheten bestyrkt faktum, att uppfattningen av dylika enheter ofta sker lättare och säkrare än uppfattningen av enstaka språkljud. Detta torde kunna bero av skilda orsaker. Säkert är, att uppfattningen av språkets rytm och accenter är av väsentlig betydelse. Döva barn med hörselrester kan ofta uppfatta och efterbilda tal-

rytmen och får därmed ett starkt stöd för språkuppfattningen. Då man arbetar med språkliga helheter, kan man vidare på ett helt annat sätt än vid övningar med enstaka språkljud anknyta till elevernas intressen och behov, dessa viktiga drivkrafter för all inläring. Även meningssammanhanget och situationen har visats vara av den allra största betydelse för den språkliga lika väl som för all annan uppfattning.

Det senast anförda bestyrks väl av det förhållandet, att det hos dövblivna personer ofta föreligger en markant skillnad i förmågan att uppfatta en fri konversation, ett föredrag eller dylikt å ena sidan och enstaka ljud eller ord å den andra sidan. Personer, som vid hörselprov har avsevärda svårigheter att uppfatta separata språkliga moment, följer ibland väl en konversation eller en talare, som håller sig inom ett känt område. Tydligt råder det inte någon fullständig överensstämmelse mellan den mätbara faktiska hörseln och vad man kan kalla den praktiska språkhörseln. Detta gynnsamma och ändamålsenliga förhållande, som har sin motsvarighet på andra sinnesområden, bör beaktas vid hörövningarna med döva barn med hörselrester.

Hörselövningarna bör förbindas med talövningar. I största möjliga utsträckning bör eleverna även tränas att med hörseln uppfatta sitt eget tal. Detta sker bäst, om de får tala i en mikrofon och på samma gång i telefonen höra det förstärkta talet. Genom sådan övning skapas den senso-motoriska förknippning, som är av så stor betydelse för språkutvecklingen.

Hörselträningen bör påbörjas tidigt. Genom systematiska övningar enligt särskild metod och under längre tid samt regelbundna hörselprövningar bör läraren göra sig underkunnig om vilka av eleverna, som har hörselrester och därmed möjlighet till viss språkutveckling på auditiv väg. Vid denna första träning och prövning bör alla eleverna tagas med, även de som i in-tagningshandlingarna uppgivits såsom helt döva. Uppgifterna i dessa handlingar är nämligen inte sällan missvisande, vilket inte heller är att förvåna sig över. Att fastställa omfattningen av hörseldefekten hos ett litet dövstumt barn är en vansklig uppgift inte bara för föräldrarna utan även för den läkare, som efter en enstaka undersökning skall avgiva ett omdöme. De vanliga kliniska metoderna för hörselundersökningar är i många fall otillräckliga: hörselprovet med konversations- och viskningsstämma är uteslutet, eftersom de dövstumma barnen ännu inte lärt sig talspråket, stämgaflöven är inte helt tillförlitliga, audiometerundersökningen är svår att genomföra och ger inte heller den en helt säker bedömning. Genom den i det föregående föreslagna prövningen efter företagen hörselträning och med noggrann kontroll av elevernas reaktioner under prövetiden torde man emellertid ha förutsättningar att vinna den kunskap om elevernas hörsel, som är nödvändig för att den skall kunna utnyttjas i full utsträckning.

I vårt land avskiljes sedan år 1938 till specialskolan för oegentligt dövstumma bl. a. samtliga elever, vilka ha mera markanta hörselrester. Det är tydligt, att åtgärder för ett effektivt utnyttjande i undervisningen av hörsel-

resterna särskilt bör inriktas på dessa elever. Detta förhållande innebär emellertid inte, att liknande åtgärder för eleverna vid de övriga skolorna icke är erforderliga. Utredningen vill tvärtom alldeles särskilt betona kravet på hörselträning av samtliga elever vid dövstumskolorna. Såsom tidigare visats, kan man räkna med att den övervägande delen av eleverna i dövstumskolorna har viss kvarstående hörsel, ehuru i en del fall i så ringa grad, att den kan fastställas blott efter noggranna provningar. Även en ringa hörsel kan dock tränas upp med hjälp av speciell hörselövningsmetodik och därefter bli av den allra största betydelse för elevens såväl allmänna som särskilt språkliga utveckling.

Hörselundervisningsmetoden torde, där den bedrivs rätt, ha möjlighet att åstadkomma en gynnsam förskjutning av dövhetsgraden bland skolornas elever. Med tillfredsställelse kan noteras, att det anses vara de *dövfödda* barnen, vilka i särskilt hög grad har hörselrester, som kan tagas till vara. Som tidigare uttalats, kan man hysa den förhoppningen, att medicinens kamp mot de till dövhet ledande sjukdomarna skall åstadkomma en inskränkning av fallen av förvärvad dövstumhet. Kan man vidare genom en pedagogisk terapi rädda huvudparten av de döva, som äro födda med lytet, från dess svåraste konsekvenser, har man nått långt i arbetet för de dövstamma.

Erforderliga åtgärder för att möjliggöra en effektiv träning av elevernas hörselrester.

De åtgärder, som krävs för att snarast möjliggöra ett införande av en effektiv hörselövningsmetodik, hänför sig till skilda områden. I första hand måste anslås tillräcklig tid för lärarna att bedriva övningarna i fråga. Utredningen har sökt tillgodose detta krav genom förslaget om anställande av speciallärare för att vissa timmar frigöra klasslärarna för individuell undervisning. För hörövningarnas systematiska genomförande krävs vidare planmässiga metodiska anvisningar samt hos lärarna tillräcklig teoretisk och praktisk kunskap om förfarandet vid undervisningen samt skötseln av de tekniska hjälpmedlen. Metodiska anvisningar kan utarbetas på grundval av de erfarenheter, som gjorts i andra länder, och tagas in i undervisningsplanerna för läroanstalterna för dövstamma. Lärarnas utbildning för uppgiften torde lämpligast ske genom anordnande av särskilda kurser. I utredningens förslag till omorganisation av dövstumläroverksamheten tillgodoses behovet av särskild utbildning i hörselundervisningens teknik för de blivande lärarna.

Tekniska hjälpmedel för hörselträning. Om hörselövningsmetoden skall kunna bli verkligt resultatrik är det, som tidigare antytts, nödvändigt att stödja densamma med tekniska hjälpmedel, i första hand hörselprovnings- och ljudförstärkningsapparatur.

Under senare år har skapats ett hittills oöverträffat hörselmätning sinstrument, *tonaudiometern*, med vars hjälp man objektivt kan genomföra såväl

kvantitativa som kvalitativa hörselprov, d. v. s. kontrollera hörseln för olika intensiteter och tonhöjder över hela tonskalan. Audiometern har antingen vissa fixa toner eller kontinuerliga s. k. sweep eller en kombination av båda. Den består av en tongenerator, en förstärkare och en telefon eller högtalare. Tonstyrkan regleras genom ett motstånd. Tonerna äro rena sinussvängningar, helt fria från övertoner. »Sweep»-tonerna framgår som differensstoner av två högfrekvensoscillatorer. Den undersökningsmetodik, som bygger på audiometern, benämnes audiometri. Den medger, såsom redan nämnts, en registrering av hörseln eller hörseldefekten på ett audiogram, där den normala hörseln, betecknad med noll, avsättes på en horisontallinje, och hörsel-förlusten, uttryckt i decibel, anges för de olika frekvenserna. Med hjälp av tonaudiometern kan man få upplysning om de hörselrester eller hörselöar de »dövstumma» barnen har, då de kommer till skolan. Genom regelbundet företagna provningar kan man vidare följa hörselförbättringen under hörvningarnas gång.

Tonaudiometern ger en objektiv kartläggning av en elevs faktiska tonhörsel. Det kan emellertid ibland vara fördelaktigt för att inte säga nödvändigt att komplettera kontrollen av tonuppfattningen med ett prov på hörseln för talat språk. Den mätbara tonhörseln är nämligen inte den enda faktor, som bestämmer framstegen vid hörvningarna. Även allmänbegåvning, flit, övning, språkkunskaper m. m. har stor betydelse. Det av läkare vanligen brukade talprovet med konversations- och viskningstämma är mindre tillfredsställande, beroende på svårigheten att från prov till prov variera talets styrka och bestämma denna i fasta mätetal. Det är värdefullt att kunna få objektiva, d. v. s. från gång till gång jämförbara värden liksom möjlighet till mätbar variation av talets ljudstyrka. Genom utbyggnad av tonaudiometern är det möjligt att skapa en talaudiometer, som fyller de nämnda kraven.

En tonaudiometer, som rekommenderas av medicinsk och teknisk expertis, är den s. k. M. P.-audiometern av dansk tillverkning. Dess kapacitet sträcker sig över frekvensområdet 20—20 000 vibrationer per sekund, och den har ett intensitetsomfång, som når upp till 140 decibel. Den betingar ett pris av ungefär 3 750 kronor.

Enligt uppgifter till utredningen kan man emellertid inom en nära framtid förvänta, att en tillverkning av audiometrar kommer att tagas upp inom landet, varvid det skulle bli möjligt att för ett pris av ungefär 1 300 kronor förvärva en för dövstumskolornas hörselundersökningar väl lämpad audiometer med dynamiska hörtelefoner och med en kapacitet av upp till 120 decibel för medelhöga frekvenser. Utredningen räknar i det följande med inköp av denna apparattyp.

Under den allra senaste tiden har den för sina forskningar inom akustiken internationellt kände ungerske fysikern von Békésy, som för närvarande arbetar vid Tekniska Högskolan i Stockholm, konstruerat en ny audiome-

ter, vilken uppges vara väsentligt överlägsen tidigare typer. Apparaten skiljer sig från andra bland annat genom att såväl tonstyrka som tonhöjd regleras automatiskt, då patienten trycker på en knapp. Det torde ännu vara för tidigt att yttra sig om denna apparattyps användning i dövstumskolan. Innan beställning av audiometrar sker, bör man givetvis skaffa sig kännedom härom ävensom om framstegen i tekniken i övrigt.

Enligt en P. M., som utarbetats för utredningen av civilingenjören vid akustiska forskningslaboratoriet vid Kungl. Tekniska Högskolan, Gunnar Fant, kan tonaudiometern kompletteras med en utrustning, som gör det möjligt att objektivt pröva hörseln för talat språk. Utredningen benämner i det följande denna apparat *talaudiometer* i motsats till den tidigare berörda apparaten för prövning av rena toner, som benämnes tonaudiometer. Talaudiometern skulle bestå av en grammofon ansluten till en förstärkare, vid vilken man kunde reglera ljudstyrkan i jämna steg, i sin tur ansluten till ett par dubbla dynamiska eller kristall-hörtelefoner av bästa kvalitet. För standardproven skulle behövas en magnetofon med intalade ord och satser, omväxlande med siffergrupper. Under prov med talaudiometern skulle läraren kunna minska ljudstyrkan successivt, till dess att eleven blott kan återge en mindre del. Den motsvarande inställningen på volymratten skulle antingen direkt avläsas som en relativ hörselnedsättning i decibel eller med hjälp av en tabell uttryckas i motsvarande siffror för konversationsprov. Man skulle på så sätt få objektiva hållbara värden på elevernas hörförmåga och förbättringen av den.

Genom jämförelse med tonaudiometerprov på samma elev skulle man kunna avgöra, i vilken grad denne lärt sig att tillgodogöra sig sina hörselrester.

Särskilda rullar skulle avses till enskild hörselträning. Alternativt skulle läraren själv tala i en mikrofon ansluten till förstärkaren. Lämpligt vore, om eleven under talövningen kunde höra sin egen röst i hörtelefonen, vilket skulle kunna ordnas genom att placera eleven mitt emot läraren, inom räckhåll för dennes mikrofon. Apparaten skulle således kunna begagnas för såväl prövning som träning av hörseln.

Förstärkaren borde vara utrustad med olika filter för tonkontroll. Syftet med filtren vore att åstadkomma en avvägning av balansen mellan höga och låga frekvenser i talet.

Någon apparat av denna typ finns ej att tillgå i marknaden men kunde tillverkas i samråd med forskningslaboratoriet vid Kungl. Tekniska Högskolan. Priset för densamma har beräknats till 2 500—3 000 kronor med 100 st. skivor.

Av det audiogram, som erhålles genom undersökning av hörseln med audiometer, får man en uppfattning om hur en *ljudförstärkningsapparat* skall fungera för att i varje individuellt fall understödja hörselresterna. Ljudförstärkare bör anlitas såväl av elever, som med hjälp av apparaturen

kan uppfatta sammanhängande tal, som av elever, vilka blott kan uppfatta förstärkt vokalljud.

Man finner ofta vid audiometerundersökning av dövstumskolelever, att hörseln är bäst, ibland kanske nästan normal, för låga toner men nedsatt för mellanregistret och det högre tonområdet, alltså för det frekvensområde, som har så stor betydelse för uppfattningen av vokaler och konsonanter. Ibland faller hörselkurvan mycket hastigt mot höga toner. Skall den döve med en dylik hörseldefekt ha glädje av en apparat, måste den kunna förstärka allt kraftigare mot höga toner.

Är hörseln ungefär lika mycket nedsatt för samtliga toner, bör apparatens tonförstärkning också den vara likformig. Har hörselkurvan ett maximum för mellantoner, bör apparatens förstärkning där ha ett minimum.

Den enklaste ljudförstärkningsanordningen är ett i båda ändar öppet rör, vilket i ena ändan är utvidgat. Ljudvågorna, som uppfångas i röret, koncentreras till hörselgången, varigenom man får en viss förstärkande effekt. En mängd olika hörapparater efter denna princip har under årens lopp sett dagens ljus. Dess väsentliga brister är, att förstärkningen blir relativt ringa och att den inte kan regleras för olika frekvensområden. Först de under senare år uppfunna elektroakustiska apparaterna fyller måttet i detta avseende.

Det närmaste önskemålet i fråga om förstärkningsapparat för dövstumskolorna är anläggningar för klassundervisning samt för individuell undervisning. I princip är det härvidlag fråga om samma apparatur. Skillnaden hänför sig blott till antalet hörtelefoner samt regleringsorganen. En *centralanläggning för klassundervisningen* bör bestå av en mikrofon för läraren, en central förstärkningsanordning med ledningar ut till elevernas pulpeter, för varje elev en hörtelefon kompletterad med *dels* en volymkontroll för inställning av lämplig ljudstyrka, *dels* en tonkontroll för avvägning av förstärkningen för olika frekvenser. Vid varje pulpet bör sålunda finnas en liten manöverpanel med 2 regleringsorgan.

En *anläggning för den individuella undervisningen* i särskilt artikulationsrum bör bestå av en mikrofon, en förstärkningsanordning samt hörtelefoner. Då det i vissa fall kan befinnas lämpligt att vid den enskilda undervisningen träna mer än en elev åt gången, bör anläggningen förses med 2 eller 3 hörtelefoner.

Vid Manilla dövstumskola har man sedan ett antal år i några klasser haft en förstärkningsanordning i stort sett i enlighet med dessa principer. Resultaten av hörövningarna har i de fall, där de bedrivits rationellt och systematiskt, varit goda.

Graden av behövlig tonkontroll växlar från fall till fall. Tre eller fyra standardlägen på tonkontrollen torde dock vara tillfyllest, och vederbörande lärare skulle efter företagna audiometerprov kunna avgöra, vilken inställning, som bäst passar varje elev.

Vissa rent tekniska kvalitetssynpunkter måste beaktas. Detta framhäves även starkt av den danska experten Lorentzen-Nielsen, som under ett flertal år arbetat med framställning av hörselapparatur för de danska dövstumskolorna. Ljudförstärkningen anses böra vara förstklassig, vad beträffar såväl mikrofon som förstärkare och hörtelefoner.

Detaljerna i det föreslagna systemet torde inte erbjuda några tekniska svårigheter. Anläggningarna kunde lämpligen utföras i samråd med det telefon-akustiska forskningslaboratoriet vid Tekniska Högskolan. Kostnaderna för en förstklassig grupp- eller klasstelefonanläggning med 10 par hörtelefoner av angiven typ har beräknats till ungefär 2 500 kronor. Anläggningen för den individuella hörselträningen torde bli något billigare.

Om ett gott resultat skall vinnas av hörövningarna, krävs även viss *ljudisoler*ing för undvikande av störande buller. I det för individuell undervisning avsedda artikulationsrummet bör väggarna vara väl ljudisolerade samt golven försedda med lämplig ljuddämpande beläggning. För klassrummen torde det vara tillräckligt, om man får en ändamålsenlig golveläggning. Detta är nödvändigt, särskilt som skydd mot de buller, som kan uppstå av fötternas skrapande mot golvet, m. fl. buller, som, då de förstärks genom hörapparaterna, verkar synnerligen irriterande. Av samma anledning är det viktigt att sörja för att skolmöblerna, särskilt bänkklock och -sitsar, förses med gummiplattor eller andra anordningar mot störande slammer.

Utöver tidigare behandlade tekniska hjälpmedel vid dövstumundervisningen bör i korthet beröras vissa övriga sådana hjälpmedel, bland dem främst ljudstyrkeindikatorn, s-indikatorn samt stroboskopet, vilka apparater utarbetats av den nämnde danske experten på detta område, dövstumläroaren Lorentzen-Nielsen i Köpenhamn, för närvarande anställd såsom teknisk forskare för bl. a. dövstumskolornas räkning. Vid ett studiebesök på några danska dövstumskolor har utredningen haft tillfälle att se dessa apparater i funktion.

Ljudstyrkeindikatorn är ett neonrör, som står i förbindelse med en mikrofon och en förstärkare. När man talar eller på annat sätt frambringar ljud, breder ett rött ljus ut sig längs rörets ena elektrod. Allt efter ljudets styrka täcker ljuset en mindre eller större del av elektroden. Vid talundervisningen kan barnet med hjälp av indikatorn kontrollera röststyrkan. Särskilt vid behandlingen av luftfyllda röster anses indikatorn vara ett gott hjälpmedel.

S-indikatorn är en »blinklampa», som lyser bara då ett rent s-ljud frambringas i dess närhet. Den består av en mikrofon i förbindelse med en förstärkare, till vilken är ansluten en neonlampa eller blinklampa. Ett filter, som bara tillåter de för s-ljudet karakteristiska svängningarna att påverka lampan, är inbyggd. Barnen kan med apparaten kontrollera, om de kan bilda ljudet rätt.

Stroboskopet är en apparat, med vilken man kan kontrollera tonhöjden i talet. Dess förändringar motsvaras nämligen av synbara förändringar på

stroboskopet. Den tonhöjd läraren anger såsom lämplig syns på apparaten, och eleven kan pröva sig fram till den och kontrollera, att han behåller den.

Den berörda apparaturen torde vara av betydelse såsom hjälpmedel vid talundervisningen. Vid danska dövstumskolor, där den prövats, lovordas den varmt.

Innan utredningen övergår till att närmare söka fastställa dövstumskolornas behov av den berörda tekniska apparaturen, må med några ord beröras det system att göra talets akustiska delar synliga, som under senare år utexperimenterats i U. S. A. Detta s. k. *visible speech* innebär, att de enskilda komponenterna i språkljuden bringas att framträda som svarta linjer på en skärm i samma ögonblick ljudet uttalas. Ljuden omformas till ljus. Tonhöjd och styrka för varje språkljudskomponent representeras av läge och grad av svärtning på skärmen. Den erforderliga apparaturen är komplicerad och dyrbar. Det torde ännu vara för tidigt att uttala sig, om systemet i fråga kan få någon mera avsevärd betydelse för döva och dövstamma och deras undervisning.

Erfoderlig apparatur för prövning och träning av hörselresterna hos dövstumskolornas elever.

Av vad utredningen tidigare anfört framgår, att behov av tekniska hjälpmedel för prövning och träning av hörseln föreligger vid samtliga skolor, i främsta rummet dock vid barndomsskolorna. Om förskolor inrättas i enlighet med utredningens förslag, bör även de redan från början förses med erforderlig apparatur. En viss återhållsamhet i fråga om anskaffningen torde av skilda skäl böra iakttagas. Det är nödvändigt att de första åren pröva sig fram med apparattyperna och att därvid söka konstatera eventuella brister och behov av förbättringar. Det är vidare av den största vikt, att till en början i första hand de för hörselövningsmetoden intresserade lärarna beredes tillfälle pröva densamma. Metoden kommer med all säkerhet att ställa stora krav på lärarna, och det är angeläget att sörja för, att den får prövas under gynnsamma betingelser. Av ekonomiska skäl torde det vara lämpligt att fördela kostnaderna för den tekniska apparaturen över ett flertal år.

I det följande redogör utredningen för de olika dövstumskolornas behov av skilda apparattyper.

Tonaudiometer.

Såväl barndomsskolor som förskolor bör utrustas med en tonaudiometer. Samorganiserade skolor bör dock kunna ha en apparat gemensamt.

Talaudiometer.

Denna något dyrare hörselprövningsapparat torde åtminstone till en början böra anskaffas blott för Örebro- och Manillaskolorna, för den senare skolan särskilt med hänsyn till seminariets behov. Utredningen vill erinra om, att apparaten i fråga även kan utnyttjas såsom hörselträningsapparat för enskilda elever.

Förstärkningsanläggning för individuell undervisning.

Denna apparatur krävs i främsta rummet för förskolorna och barndoms- skolorna. Hörselträningen med de mindre eleverna måste grundas på individuella övningar. Innan eleverna genom dem nått en viss grad av säkerhet i fråga om akustisk uppfattning, torde man inte böra påbörja hörselövningar gemensamma för hela klassen. Varje förskola bör erhålla minst en dylik anläggning. För barndomsskolorna bör beräknas 3 anläggningar per skola.

Förstärkningsanläggning för klassundervisning.

Att ange de olika skolornas exakta behov av förstärkningsanläggningar för klassundervisning är betydligt svårare än att bedöma behovet av audiometrar och anläggningar för enskild undervisning. Man har därvid ett flertal omständigheter att taga hänsyn till. Bland annat måste man taga ställning till frågan, om det är nödvändigt att anskaffa en anläggning för varje klass, eller om två eller flera klasser gemensamt kan utnyttja en sådan genom att byta lärosalar vissa timmar. Vidare måste man undersöka, i vad mån en omfördelning av eleverna i undervisningsgrupper efter deras förutsättningar att tillgodogöra sig hörselträningen är motiverad, samt pröva lämpligheten av att sammanföra elever, som helt saknar hörselrester, i särskilda klasser. För dessa klasser skulle givetvis apparaturen i fråga icke vara erforderlig.

Vad först gäller frågan om att låta flera klasser gemensamt bruka en fast klassanläggning, må framhållas, att en dylik anordning i viss utsträckning torde vara möjlig, men att den torde komma att medföra icke oväsentliga praktiska olägenheter. Givetvis kan lektionerna för klasserna fördelas på ett sådant sätt, att medan en klass har teckning, slöjd eller gymnastik, en annan klass har teoretisk undervisning och därvid utnyttjar förstärkaranläggningen. På detta sätt skulle kanske tre klasser kunna samsas om två anläggningar eller två klasser om en anläggning. De ständiga klassombyten, som anordningen skulle kräva, skulle dock troligen verka mycket störande för arbetet för såväl lärare som elever. Det är vidare i många fall av stor betydelse för eleverna att vid all teoretisk undervisning ha tillgång till sina hörtelefoner.

Att bedöma lämpligheten av att företaga en omfördelning av elevernas placering i skilda undervisningsavdelningar efter förekomsten av hörsel-

rester är enligt utredningens uppfattning mycket vanskligt, så länge man ännu inte i skolorna äger närmare erfarenhet av arbetet med hörselträning. Givetvis innebär det ur undervisningssynpunkt en fördel, om samtliga elever i en klass har nytta av de särskilda åtgärder, som hörselträningen kräver. De elever, som helt saknar hörsel, kommer annars i ett ogynnsammare läge än kamraterna, som tack vare den för dem tillrättalagda metodiken kan göra snabbare framsteg. En delning efter förekomsten av hörselrester kommer emellertid att försvåra eller till och med omöjliggöra den nuvarande grupperingen efter intellektuell begåvning, flit, m. m. Antalet elever, som skall delas upp, är nämligen relativt litet, och klassernas storlek får inte underskrida vissa gränser. Då det är synnerligen betydelsefullt, att eleverna är jämbördiga i fråga om intellektuell begåvning, torde det vid klassdelningen vara nödvändigt att — såsom hittills skett — i främsta rummet taga hänsyn härtill. Utredningen ser därför som ett önskemål, att varje klass i barndomsskolorna förses med en ljudförstärkningsanläggning samt att en anläggning per anställd ämneslärare anskaffas för fortsättningsskolorna. Av tidigare anförda skäl bör anskaffningen av apparaturen ske successivt.

Med stöd av det anförda föreslår utredningen, att dövstumskolorna under budgetåren 1948/49—1951/52 successivt utrustas med lämplig teknisk apparatur för provning och träning av hörselresterna samt för dessas utnyttjande i språkundervisningen i enlighet med nedanstående anskaffnings- och kostnadsprogram. Utredningen har därvid räknat med de i det föregående nämnda preliminära prisuppgifterna. Inköpen synes böra ske gemensamt för samtliga skolor och under anlitan av lämplig teknisk expertis.

I vad mån en ytterligare utbyggnad bör ske utöver vad här föreslagits, bör bedömas under hänsynstagande till erfarenheterna av verksamheten.

Utredningen vill inte underlåta att framhålla, att underhållet och förnyelsen av den föreslagna apparaturen torde komma att draga vissa årliga kostnader. Att ange storleken av dessa är dock för närvarande icke möjligt.

Utbildningskurser för lärarna.

För att ge dövstumskolornas nuvarande lärare tillräcklig kunskap om den speciella metodik, som provningen och träningen av elevernas hörselrester kräver, ävensom om apparaturen och dess bruk, torde det, såsom tidigare framhållits, vara lämpligt att anordna särskilda utbildningskurser, antingen en central sådan kurs för samtliga lärare eller kortare kurser vid de olika skolorna. I förra fallet, varvid utbildningen borde förläggas till Stockholm, kunde man relativt lätt förvärva den främsta pedagogiska, tekniska och medicinska expertis för ledningen av utbildningen. I senare fallet, varvid för uppgiften lämplig och väl förberedd dövstumslärare borde besöka skolorna och demonstrera metodiken och apparaturen, vunno man fördelen, att lärarna kunde få tillfälle att i samband med demonstrationerna själva pröva apparaturen, diskutera olika moment i fråga om metodiken m. m.

Enligt utredningens uppfattning är en kombination av de båda kursformerna den lämpligaste anordningen. Utredningen föreslår därför, att i sinom tid och efter närmare förslag av skolöverstyrelsen medel anvisas för att möjliggöra en tillfredsställande utbildning för lärarna i dövstumskolorna att pröva och träna elevernas hörselrester dels till en centralt anordnad utbildningskurs, dels till demonstrationskurser vid dövstumskolorna.

Förslag till inköp.

1948/49	1 tonaudiometer till varje barndomsskola, 5 st. à 1 300 kr.	6 500	
	3 st. ljudförstärkningsanläggningar för klassundervisning till varje barndomsskola, 15 st. à 2 500 kr.	37 500	
	2 st. ljudförstärkningsanläggningar för individuell undervisning till varje barndomsskola, 10 st. à 2 000 kr.	20 000	64 000
1949/50	2 st. ljudförstärkningsanläggningar för klassundervisning till varje barndomsskola, 10 st. à 2 500 kr.	25 000	
	1 st. ljudförstärkningsanläggning för individuell undervisning till varje barndomsskola, 5 st. à 2 000 kr.	10 000	
	stroboskop, S-indikator samt ljudstyrkeindikator för seminariet och Örebro-skolan, c:a 4 000 kr.	4 000	
	talaudiometer för seminariet och Örebro-skolan, 2 st. à 3 000 kr.	6 000	45 000
1950/51	1 tonaudiometer till vardera Växjö- och Brobyskolorna, 2 st. à 1 300 kr.	2 600	
	1 ljudförstärkningsanläggning för klassundervisning till vardera fortsättningskolorna i Växjö och Vänersborg, 2 st. à 2 500 kr.	5 000	
	2 st. ljudförstärkningsanläggningar för klassundervisning till varje barndomsskola, 10 st. à 2 500 kr.	25 000	32 600
1951/52	1 tonaudiometer till vardera förskolorna i Göteborg och Älvsbyn, 2 st. à 1 300 kr.	2 600	
	ljudförstärkningsanläggningar för individuell undervisning för förskolorna, 2 st. till vardera förskolorna i Göteborg, Lund och Stockholm, 1 st. till vardera förskolorna i Härnösand och Älvsbyn, 8 st. à 2 000 kr.	16 000	
	1 ljudförstärkningsanläggning för klassundervisning till vardera fortsättningskolorna i Växjö, Vänersborg och Broby, 3 st. à 2 500 kr.	7 500	26 100
			167 700

Sammanfattning.

Det har konstaterats, att en relativt stor procent av de i dövstumskolorna intagna eleverna har större eller mindre hörselrester. Dessa är dock ofta inte av sådan omfattning att de kan utnyttjas spontant. Genom särskilda övningar kan hörseluppmärksamheten väckas och hörselresterna tränas upp samt därefter utnyttjas vid språkundervisningen, där de blir av väsentlig betydelse. I allmänhet fordras för ett gott resultat av hörselträningen stöd av lämplig ljudförstärkande apparatur. Ett flertal kulturländer har sedan ett

antal år i sina dövstumskolor prövat en hörselövningsmetodik och har redovisat synnerligen gynnsamma resultat av denna. Språktillägandet har kunnat ske i snabbare takt, talundervisningen har underlättats, och det av eleverna förvärvade talet blivit avsevärt bättre och mera naturligt än vid undervisning endast enligt de vanliga artikulationsmetoderna. Då örat är det naturliga organet för inhämtande av språket är detta förhållande lätt att inse.

I vårt land har hörselövningsmetoden huvudsakligen tillämpats blott sporadiskt. I de fall, där den genomförts mera systematiskt, har den varit framgångsrik. Utredningen föreslår nu åtgärder, bl. a. anskaffande av hörselprövnings- och ljudförstärkningsapparat för genomförande av noggranna hörselprövningar samt hörselövningar med samtliga elever i dövstumskolorna.

XII. Vissa frågor rörande läroböcker, undervisningsmateriel, m. m.

Undervisningen av dövstumma barn är en vansklighetsfull uppgift. För att vinna ett gott resultat av den är det nödvändigt att utnyttja alla till buds stående hjälpmedel. I främsta rummet gäller detta i fråga om den mera speciella delen av skolans arbete, tal- och avläseundervisningen samt hörselträningen. På grund av elevernas språkliga efterblivenhet är emellertid även undervisningen i de vanliga skolämnena förenad med stora svårigheter. Ett övertvinnande av dessa kräver icke blott pedagogisk skicklighet hos läraren utan även stöd av goda läroböcker samt lämplig materiel för att ge undervisningen åskådlig karaktär.

Tyvärre tillåter i allmänhet inte de dövstumma elevernas språkliga ståndpunkt, att de för normalskolan avsedda läro- och läseböckerna utnyttjas i dövstumskolan. I vissa fall går det dock att i en högre klass i dövstumskolan begagna sig av böcker, som i folkskolan förekommer på ett lägre stadium. De för dövstumskolan speciellt skrivna läro- och läseböckerna är relativt få, i allmänhet av äldre datum, i flera fall ofullständiga och med hänsyn till sitt ändamål otillräckliga. Under senare år har blott få tillskott till bokbeståndet kunnat noteras.

Kraven på en god läro- och läsebok för dövstumskolan är många. Den person, som skall skriva en sådan, måste taga hänsyn inte bara till alla de faktorer, som gäller i fråga om skolorböcker för normalskolan, sådana som att vinna överensstämmelse med den i undervisningsplanen angivna lärokursen, att avväga proportionerna mellan olika kursmoment m. m. På ett särskilt sätt är det nödvändigt att ge bokens innehåll en språklig utformning anpassad efter elevernas språkkunskaper men på samma gång sådan, att den gynnar det språkliga framåtskridandet. Nyttillskottet av ord och sats-

konstruktioner måste ske kontinuerligt och systematiskt. Detta förutsätter hos författaren en ingående kunskap om den språkliga utvecklingsgången. En god lärobok för dövstumskolan ställer vidare särskilda krav på åskådlighet såväl med hänsyn till den språkliga framställningen som i övrigt. Bildmaterialet måste vara rikligt.

Jämsides med språkundervisningen och som ett väsentligt moment i denna måste i dövstumskolan gå en strävan att berika elevernas ofta synnerligen bristfälliga föreställningsvärld. För detta ändamål har dövstumskolan behov av läroböcker av annan typ än de vanliga. Ett exempel på en god dylik bok erbjuder de s. k. åskådningssamtal för dövstumskolans modersmålsundervisning, som utarbetats av framstående dövstumpedagoger inom landet efter bestämda principer för språk- och föreställningsförrådets tillväxt. I hög grad önskvärt vore att erhålla flera liknande högvärdiga hjälpmedel för språkundervisningen.

Enligt dövstumutredningens uppfattning synes åtgärder i syfte att komplettera dövstumskolans förråd av läro- och läseböcker erforderliga. På grund av bristen på dessa hjälpmedel nödgas nu lärarna ofta att var och en för sin klass utarbeta och på maskin skriva ned de kursmoment, som skall genomgå. Detta system har sina fördelar. Stoffet anpassas efter klassens språkliga nivå och dess aktuella erfarenheter. Särskilt för modersmålsundervisningen är det av största värde och kan aldrig helt ersättas av läro- och läseböcker. Detta innebär dock inte, att inte goda sådana böcker liksom i övriga skolor har en betydelsefull uppgift att fylla i undervisningen.

För att vinna det åsyftade målet synes man ha olika vägar att gå. Närmast till hands ligger att göra en översyn av samt i den mån det är lämpligt och möjligt företaga erforderliga omarbetningar av för dövstumskolan skrivna läroböcker. Därefter synes en inventering av folkskolans bokbestånd böra komma till stånd i avsikt att sovra ut arbeten, som direkt eller efter bearbetning kan användas i dövstumskolan. En undersökning av andra kulturländers läroboksproduktion för dövstumundervisningen bör vidare kunna ge ett gott utbyte. Slutligen torde ett gott resultat kunna erhållas av ett försök att intressera dövstumskolans lärare att i större utsträckning än för närvarande bidra till förnyelsen av läro- och läseboksbeståndet.

Utredningen anser sig icke ha anledning att ytterligare ingå på det föreliggande spörsmålet. Den finner det dock angeläget att skolöverstyrelsen riktar sin uppmärksamhet på problemet och snarast vidtager erforderliga åtgärder för dess lösning.

Inte bara i fråga om läro- och läseböcker är dövstumskolan i stort behov av förnyelse. Detsamma är fallet i fråga om hjälpmedel i övrigt för undervisningen. Vid statsövertagandet av dövstumskolorna år 1938 var skolorna i allmänhet inte så utrustade i detta avseende, som kunde anses önskvärt. I avvaktan på statsövertagandet hade nämligen inträtt en viss återhållsamhet i fråga om nyanskaffning. Då strax efter statsövertagandet förhållanden

inträdde, som tvingade till den yttersta sparsamhet från statens sida, har statsmakterna hittills icke kunnat i önskvärd utsträckning tillmötesgå de anslagskrav, som rests från skolorna, och dessa senare icke kunnat anskaffa erforderlig undervisningsmateriel. Tiden synes nu vara inne att söka i detta avseende åstadkomma den upprustning, som är nödvändig, om dövstumundervisningen skall kunna bedrivas rationellt.

Dövstumskolans undervisning måste vara åskådlig och konkret. Dess behov av åskådningsmateriel är därför stort. Det hänför sig inte bara till den vanliga ämnesundervisningen utan i kanske än högre grad till språkundervisningen, särskilt i dess tidigare stadier. Dövstumskolorna har sålunda inte bara behov av en komplettering med modern utrustning av sina förråd av planscher, tavlor, kartor och bilder för undervisningen i modersmål, kristendom, historia, geografi och naturlära, materiel för räkneundervisningen, anatomiska och fysiologiska modeller för biologiundervisningen, apparatur för elementär undervisning i fysik och kemi m. m. utan även av nyan-skaffning av den speciella materiel för språkundervisningen, som kan bidra till att bygga upp elevernas föreställningsförråd.

Den i det föregående antydda erforderliga upprustningen torde bära åvägabringas genom en ökning under de närmaste åren av skolornas anslag till undervisnings- och arbetsmateriel. Det torde bära ankomma på vederbörande skolor att redovisa sina behov samt på skolöverstyrelsen att avväga anslagsfördelningen mellan skolorna.

Under senare år är det två slag av hjälpmedel för undervisningen, som erhållit en alldeles särskild betydelse. Utredningen syftar på skolradion och skolfilmen. Den värdefulla komplettering av klassundervisningen, som skolradion ger, kan dövstumskolans elever i regel inte bli delaktiga av. Filmen däremot synes vara ett medel synnerligen väl ägnat att underlätta och effektivisera dövstumundervisningen.

I främsta rummet synes filmen i dövstumskolans tjänst kunna bli ett instrument för förmedling av klara och konkreta föreställningar om många ting och förhållanden, som inte kan åskådliggöras på annat sätt, särskilt sådana som ligger fjärran från elevernas vanliga erfarenheter och som på grund av deras språkliga brister inte kan förklaras för dem i ord. Den föreställningsvärld eleverna i dövstumskolan förvärvat är såväl på grund av deras lyte som på grund av det relativt isolerade livet i skolornas internat mycket begränsad. En av dövstumskolans främsta uppgifter är att utöka elevernas föreställningsförråd. Filmen synes vara ett utmärkt medel härför.

Filmen kan återge liv och rörelse. Med hjälp av speciell teknik kan den åskådliggöra viktiga företeelser, som annars inte är tillgängliga för åskådning, t. ex. genom förstoring framställda skeenden, som icke kan ses med blotta ögat, genom tidsförkortning möjliggöra ett direkt studium av långsamt försiggående processer samt genom tidsförlängning med hjälp av ultrarapidfotograferingen demonstrera hastiga rörelser i dess olika faser. Genom

användning av tecknad film kan man visa funktioner, som eljest inte kan visas eller illustreras med andra hjälpmedel.

I många fall kan filmen ge en belysning, en skärpa och ett liv åt ett kursmoment, som icke kan erhållas på annat sätt. Den förmår vidare fångsla elevernas intresse, hålla uppmärksamheten spänd samt framkalla känsloreaktioner, som fördjupar och befäster de vunna intrycken. Det senare torde gälla för barn i allmänhet men i alldeles särskilt hög grad för de döva barnen, som mer än hörande barn är hänvisade till att inhämta sina föreställningar via synsinnet och först på detta område har samma förutsättningar som normalbarnen.

I stort sett torde man i dövstumskolan kunna använda den vanliga undervisningsfilmen avsedd för normalskolans undervisning i kristendom, hembygds kunskap, historia, geografi, naturlära och yrkesorientering. Utan större svårigheter torde dövstumskolornas elever direkt eller efter en förberedande genomgång kunna läsa texterna, som i många skolfilmer är relativt enkla. I de fall åter, där texten är för svår, kan man antingen sätta till nya texter eller försöka klara sig utan text. Det senare är givetvis mindre förmånligt. Den levande förbindelse mellan det visuellt upplevda och språkuttrycket, som filmbilden och filmtexten kan förmedla, är av alldeles särskild betydelse för dövstumskolans undervisning. Det säger sig självt, att man bör söka tillvarataga alla möjligheter att skapa denna förbindelse, att få de i filmtexten givna språkuttrycken översatta i levande handling i filmbilderna. Detta bör dock inte utgöra skäl att inte visa en film med för dövstumskolans elever svårförståelig text, om filmen i fråga ur andra synpunkter är värdefull. Det får i dylika fall komma an på läraren att genom en lämplig förberedande orientering underlätta förståelsen såväl av texten som det saktliga innehållet.

Ett villkor för att filmen skall kunna ge en god behållning och på så sätt bli ett effektivt hjälpmedel i undervisningen är i dövstumskolan såsom i normalskolan en god förberedelse av det i filmen behandlade ämnet före visningen samt efter denna en ytterligare genomgång.

Enligt utredningens uppfattning är det nödvändigt, att dövstumskolorna erhåller anslag såväl för inköp av erforderlig apparatur för förevisning av undervisningsfilm som för inköp av lämpliga filmer för uppläggning av filmarkiv samt för förhyrning av skolfilm. Även för förhyrning av ren underhållningsfilm — avsedd att bidra till elevernas förströelse under vistelsen vid skolinternatet — torde medel böra anslås. Flertalet dövstumskolor har redan projektorer för 16 mm:s film. Anslagen torde därför i främsta rummet böra beräknas för inköp av film för uppläggning av filmarkiv. Varje skola synes böra få sitt eget arkiv. En lämplig anordning synes vara att under en övergångstid på förslagsvis fem år beräkna något större anslag för att därefter — sedan filmarkiven grundats — nedbringa kostnaderna för ändamålet.

I det föregående har utredningen huvudsakligen berört frågan om filmen såsom ett hjälpmedel för ämnesundervisningen, d. v. s. om dess användning i stort sett enligt samma linjer som i normalskolans undervisning. Utredningen övergår nu till att behandla frågan om dess användning i en för dövstumskolan mera speciell funktion, nämligen i språkundervisningens tjänst. Dess främsta syfte är därvid att underlätta den förknippning mellan språkuttryck och föreställning, som är en nödvändig förutsättning för språkinläringen.

Enligt språkpsykologiens erfarenheter är det aktiva språkuttrycket icke att betrakta blott såsom en etikett, som sättes på ett föremål, en handling eller ett skeende, utan såsom en del av en totalreaktion framkallad av en viss situation. Andra moment i totalreaktionen är en av situationen betingad känsloladdning samt en viss viljeinriktning. Språkuttrycket framgår ur spänningen mellan den yttre situationen samt det inre subjektiva tillståndet. Vid dövstumma barns språkundervisning måste detta förhållande beaktas. Först då man tillrättalägger situationer, där barnens känsla och vilja engageras, kan man förvänta spontana språkuttryck. Detta kan ske på olika sätt. Sedan ett språkuttryck givits i dess bestämda situation, är det emellertid för den språkliga inläringen nödvändigt att sörja för en tillräcklig övningsfrekvens. Den upprepade övningen bör ske i anknytning till den ursprungliga situationen. Om man har givit språk till en viss bestämd upplevelse, t. ex. ett besök på en lantgård, där man studerat ladugård och stall, är det givetvis inte möjligt att för varje gång språkuttrycken skall repeteras återvända till lantgården. Om man däremot filmat hela besöket, kan man vid repetitionerna tack vare filmen anknyta till de tidigare upplevda situationerna. Filmen möjliggör härvid det nödvändiga repetitionsantalet och ger därmed ett mycket väsentligt stöd åt språkundervisningen. Även i andra avseenden än det berörda torde filmen kunna tjäna språkundervisningen i dövstumskolan.

Under senare år har några lärare vid Manilla dövstumskola nedlagt ett omfattande arbete för att utvärdera värdet av filmen i språkundervisningens tjänst.¹ De har tagit upp filmer över olika åskådningsområden, utarbetat enkla texter till filmerna och i vissa fall satt in dessa antingen mellan bilderna eller i filmbildens nedre kant. Filmerna har därefter använts vid språkundervisningen på olika stadier i dövstumskolan. Särskilda prov har företagits för att fastställa resultatet av undervisningen dels med och dels utan film. Undervisningen med stöd av film angives därvid ha visat sig väsentligt överlägsen den vanliga undervisningsmetoden, d. v. s. utan film. Filmen säges ha avsevärt underlättat inläringen av språk och bidragit till att befästa det en gång inlärd. Över huvud uppges resultaten av försöksverksamheten vara mycket goda. I enlighet härmed har önskemål framförts om anslag för utnyttjande mera systematiskt av film vid språkundervisning.

¹ Utredningen vill i detta sammanhang särskilt nämna dövstumslärarna E. Fitinghoff och N. Bergström.

gen. För detta skulle krävas inköp av filmkamera och övrig upptagningsmateriel samt av ett flertal projektorer m. m. Helst borde varje klass ha en projektionsapparat, om filmen skulle kunna utnyttjas effektivt. Vidare måste beräknas medel för upptagning av filmer. Upptagningen borde lämpligen ske på negativ film och kopiering därefter ske i så stort antal exemplar som erfordrades för samtliga skolor. Upptagningen skulle draga avsevärda kostnader.

Enligt utredningens bedömande råder det ingen tvekan om, att filmen kan bli ett värdefullt hjälpmedel i dövstumskolans språkundervisning. Av skilda anledningar är dock utredningen icke beredd att för närvarande förorda anslag för ett fullständigt genomförande av det här skisserade programmet för anskaffande av speciellt tillrättalagda filmer samt apparatur för visning. Enligt utredningens mening bör det för det första icke vara uteslutet att för språkundervisningen begagna ett flertal av de vanliga undervisningsfilmerna med eller utan omredigering av texterna. Den föreslagna verksamheten torde icke vara tillräckligt prövad och värdet av densamma ännu icke helt erkänt bland dövstumskolans lärare. En viss tveksamhet synes fortfarande råda i fråga om utformningen av metodiken.

En fortsatt försöksverksamhet på området synes däremot vara förtjänt av ett effektivt ekonomiskt stöd från statsmakternas sida. Hänsyn till detta förhållande torde böra tagas vid fastställandet av de i det föregående förordade anslagen för anskaffande av filmapparatur och film liksom vid fördelningen av dessa anslag till de olika skolorna.

I dövstumslärarens utbildning bör ingå en kortare kurs i fråga om filmens användning i dövstumundervisningen samt skötseln av film och filmapparatur.

Ett annat hjälpmedel, som torde kunna bli av väsentligt värde i dövstumskolans undervisning, är den moderna stillfilmbilden. Särskilt i språkundervisningen torde den ha en viktig uppgift att fylla. Det skeende, som den rörliga bilden återger, illustreras med stillfilmen av bilder i serie. Bildserierna fotograferas med en småbildskamera. En filmrulle medger 36 eller 48 exponeringar. Det stora antalet bilder i serien ger en mycket god belysning åt ämnet. Av småbildsnegativen kan man erhålla billiga diapositiv, vilka kan projiceras med en småbildsprojektor, en för klassrumsförevisning mycket lämplig apparat. Det är relativt lätt att förse bilderna med texter.

Även färgbilder kan tagas med småbildskameran. I marknaden finns pedagogiska serier av småbildsdiapositiv.

Genom förstoring av de med småbildskamera tagna bilderna får man ett utmärkt och lättillgängligt åskådningsmedel för språkundervisningen.

Då kostnaderna för den här berörda apparaturen är relativt låga, förordar utredningen, att varje barndomsskola förses med en småbildskamera samt två eller tre småbildsprojektorer för klassrumsförevisning. Medel för ändamålet torde böra beräknas i anslaget för anskaffande av film och film-

apparatur. I enlighet med vad som tidigare anförts torde detta anslag under en övergångstid på fem år beräknas högre och därefter minskas. Under övergångstiden borde inköp av erforderlig apparatur ske och filmarkiven grundläggas. Inom ramen för anslaget skulle enligt den föregående framställningen beräknas medel för inköp av 16 mm:s filmprojektorer åt de dövstumskolor, som ännu inte äger sådana, samt småbildskameror och småbildsprojektorer för barndomsskolorna, vidare för inköp och förhyrning av undervisnings- och underhållningsfilmer samt slutligen för stöd åt arbetet att skapa för dövstumskolans språkundervisning speciellt tillrättalagda filmer. Anslaget torde förslagsvis böra utgå med 15 000 kronor årligen under de fem första åren.

Sammanfattning av utredningsförslag beträffande undervisningsmateriel m. m.

Åtgärder bör enligt utredningens uppfattning vidtagas från skolöverstyrelsens sida för att häva den kännbara bristen på för dövstumundervisningen lämpliga läro- och läseböcker. En upprustning av skolornas förråd av undervisningsmateriel föreslås komma till stånd genom en ökning under de närmaste åren av skolornas anslag till undervisnings- och arbetsmateriel. Under en övergångstid på fem år föreslås ett särskilt anslag på 15 000 kronor årligen böra utgå för anskaffning av film- och småbildsapparatur samt för inköp och förhyrning av undervisnings- och underhållningsfilmer. Ur sistnämnda anslag bör medel även utgå för stöd åt försöksverksamheten att skapa för dövstumskolans språkundervisning speciellt tillrättalagd film.

XIII. Slöjd- och hantverksundervisningen i barndomsskolorna.

A. Slöjd- och hantverksundervisningen för gossar.

Sedan den svenska dövstumundervisningens begynnelse har den praktiska eller manuella utbildningen lämnats ett avsevärt utrymme vid dövstumskolorna. I början av 1800-talet hade man sålunda vid Manillainstitutet ett stort antal verkstäder, där de manliga eleverna utbildades i skrädderi, skomakeri, snickeri, svarvning, målning, bleckslageri, smeds-, murare-, glasmästare- och lackeringsyrkena m. fl. Flickorna övades i spånad, vävning, sömnad och lagning av kläder samt fick därjämte deltaga i samtliga husliga göromål. Huvudändamålet med den dövstummes vistelse vid skolan var på denna tid att öva honom i något arbete, så att han vid utträdet ur anstalten kunde försörja sig själv eller bidra till sin försörjning. »Arbetskraften i de Stummes hand bör vara syftemålet», säger skolans grundare och ledare, Pär Aron Borg, »och lyftningen av deras själ bör gå vid sidan såsom försköningen av dessa stiftelser.»

Då dövstumundervisningen senare ordnades för hela riket genom 1889 års lag, fick den teoretiska undervisningen en central ställning. Fortfarande skulle dock »lämpliga tider för lärjungarnas utbildning i handaslöjd och hantverk anvisas». I Kungl. Maj:ts kungörelse angående läroplan för undervisningen i dövstumskolor av samma år angavs beträffande undervisningen i handaslöjd: övning i lämpliga enklare handarbeten, som utveckla och stärka barnens kroppskrafter samt förbereda dem till nyttig verksamhet. Fortfarande synes man, vilket framgår t. ex. av reglementet för Mannillaskolan av år 1895, haft den uppfattningen att »yrkesundervisningen» borde göra det möjligt för eleverna att efter utträdet ur skolan själva försörja sig eller bidra till sitt uppehälle.

Hantverksutbildning meddelades vanligen från och med 4:de klass i snickeri, skrädderi och skomakeri. Utan tvekan var utbildningen av värde för elevernas framtida försörjning.

Från och med år 1938 då statsmakterna övertog dövstumundervisningsväsendet, blev det genom fortsättningsskolor sört för yrkesutbildning för den dövstumma ungdomen. Trots detta bibehölls hantverksutbildningen i stort sett enligt samma principer som tidigare. Eleverna placerades alltså i 10—11 års ålder i snickeri-, skomakeri- och skrädderiverkstäderna, där de vanligen sysselsattes 8 timmar i veckan. Mot detta förhållande reagerade emellertid skolöverstyrelsen i utredningen av den 27 oktober 1944. Inledningsvis erinrade överstyrelsen därvid, att egentlig yrkesutbildning inte förekommer varken i folkskolan eller andra skolor för barn, samt att, sedan det blivit sört för den manliga dövstumma ungdomens praktiska utbildning genom yrkesskolor, hantverksutbildningen inte längre syntes ha någon uppgift i barndomsskolorna för dövstumma. I dessa skolor borde det vara tillräckligt att låta den pedagogiska slöjden representera det kroppsliga arbetet. Slöjden ägde enligt överstyrelsen ett eget bildningsvärde och vore för barn mera än ett hantverksarbete ägnat att öva synsinnet och iakttagelseförmågan, att bidra till handens träning samt att tillfredsställa verksamhetsbegäret. Den allmänna händighet, som lärjungarna tillägnade sig vid olika slag av slöjdarbete, där de finge lära sig hantera olika redskap och verktyg, vore dem till stor nytta, på vilken arbetsplats de än komme.

För eleverna i 7:e och 8:e klasserna vore det dock enligt överstyrelsen särskilt med hänsyn till yrkesvalet lämpligt med någon undervisning i olika hantverksarbeten.

Enligt överstyrelsen borde slöjd- och arbetsundervisningen i barndomsskolorna omfatta: i 3:e klass pappslöjd eller enklare träslöjd, i 4:e klass läderslöjd, i 5:e och 6:e klass träslöjd. I 7:e och 8:e klasserna borde eleverna få pröva sina förutsättningar för olika yrkesarbeten och därvid ägna förslagsvis en termin åt vardera snickeri, skomakeri, skrädderi samt metallslöjd. Där så kunde ske, borde lämpligen även någon undervisning i husligt arbete meddelas gossarna. Timantalet för såväl slöjd- som hantverksunder-

visningen borde inskränkas, så att eleverna erhöle mera tid än för det dåvarande till lek och utevistelse.

Det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget till omläggning av hantverksundervisningen upptogs av departementschefen i proposition nr 221: 1945 och lämnades av 1945 års riksdag utan erinran. Omläggningen har ännu inte blivit helt genomförd.

Förevarande utredning ansluter sig helt till de av skolöverstyrelsen framförda pedagogiska skälen för en omläggning från hantverksarbete till undervisning i pedagogisk slöjd. Den av överstyrelsen deklarerade uppfattningen, att skolslöjden i barndomsskolorna ensam bör representera det kroppsliga arbetet, bör dock enligt utredningen gälla även för skolornas 7:e och 8:e klasser.

Av denna anledning anser sig utredningen böra föreslå, *att den av 1945 års riksdag beslutade omläggningen från hantverksarbete till skolslöjd må gälla även för de båda högsta klasserna i barndomsskolorna och således hantverksutbildningen helt skiljas från dessa.* Till stöd för detta förslag vill utredningen anföra följande.

Barndomsskolorna för dövstumma svarar mot och har i stort sett samma bildningsmål som den allmänna folkskolan. Så långt det är ändamålsenligt och möjligt bör i enlighet härmed de för folkskolans uppfostrings- och undervisningsarbete erkända principerna tillämpas i dem. I vissa väsentliga avseenden måste man i dövstumskolan tillgripa speciella åtgärder för att motverka dövhetens utvecklingshämmande verkningar. Det är däremot inte motiverat att träffa säranstalter för de dövstumma barnen inom områden, dit hörseldefektens ogynnsamma konsekvenser inte sträcker sig. På det praktiskt-manuella området står dövstumskolornas barn inte tillbaka för folkskolans. Förebilden för deras praktiska utbildning bör därför otvivelaktigt sökas i folkskolan. Enligt 1919 års undervisningsplan har undervisningen i slöjd för gossar i folkskolan till uppgift att »på samma gång den bibringar lärjungarna förmåga att självständigt förfärdiga enkla föremål av olika material, hos dem utbilda god smak, praktiskt omdöme och allmän händighet samt därmed hos dem väcka aktning och håg för kroppsligt arbete». Slöjden omfattar sådant manuellt arbete inom olika områden, som kan främja barnens händighet och deras allmänna utveckling. Den avser att föra in det praktiska arbetet i uppfostran. I slöjden önskar man emellertid även ge spelrum för en fri verksamhet. Arbetsmomenten bör därför väljas på ett sådant sätt, att eleverna får välja, planlägga och så vitt möjligt självständigt slutföra arbeten lämpade för deras ålder och förutsättningar. Även den estetiska fostran anses böra uppmärksammas vid utformningen av den manuella undervisningen. Frihet, självverksamhet samt mångsidighet och konstnärlig utformning är därför krav på skolslöjdens anordning. Nära anknytning till skolans övriga läroämnen såsom teckning och naturkännighet

är ett annat krav. I främsta rummet är skolslöjden i folkskolan ett *uppfostningsmedel* ställt i personlighetsutvecklingens tjänst.

I klass 8 i folkskolan kallas gosslöjden ofta för verkstadsarbete och har en mera yrkesorienterad karaktär. I verkstadsarbetet kan likartade arbetsdetaljer utföras i ett sammanhang och med mera rationella arbetsmetoder än i den egentliga skolslöjden. Dylikt verkstadsarbete förekommer i Stockholms folkskolor för såväl gossar som flickor. Enligt läroplanerna för Stockholms folkskolor av år 1946 har undervisningen i verkstadsarbete för gossar till uppgift bl. a. att »på grundval av förut inhämtade färdigheter ytterligare utveckla lärjungarnas förmåga att självständigt planera och utföra enkla praktiska uppgifter, utveckla praktiskt omdöme och god smak, väcka aktning och håg för manuellt arbete samt därvid även rikta uppmärksamheten på egen fallenhet för olika slag därav. Verkstadsarbetet bör präglas av större krav på självständighet och tekniskt utförande än som varit möjligt i den tidigare skolslöjden». Verkstadsarbetet för flickor bör enligt läroplanerna begränsas till arbeten av mindre krävande art, när flickorna ej förut deltagit i trä- och metallslöjd och sålunda inledningsvis måste tillägna sig den grundläggande tekniken. Undervisningen bör avse att ge flickorna färdighet i sådana enklare arbeten, som erfordras vid iordningställandet av ett hem och för smärre reparationer å möbler och inredningsföremål. Såsom framgår av det anförda är det sålunda här fortfarande fråga om en pedagogiskt tillrättalagd slöjdundervisning, däremot icke om egentlig yrkesundervisning.

I 1940 års skolutrednings anvisningar för skolslöjden anges träslöjden böra vara den förhärskande slöjdarten, emedan den är lättast att anordna, erbjuder de bästa möjligheterna från uppfostrans synpunkt och har stor praktisk betydelse för de flesta människor. Det erinras särskilt om, att slöjdundervisningen har en betydelsefull uppfostrande uppgift och att den icke avser att vara i egentlig mening yrkesutbildande.

Slöjden hör till de av skolbarnen mest omtyckta ämnena och är en kär fritidssysselsättning för många av dem. De får där utlopp för sin energi och skaparkraft, självständigt får de utföra arbeten anpassade efter deras ålder, intressen och förutsättningar. Växlingen efter svårighetsgraden av modeller i slöjdserien eggas barnens intresse, vilket också ökas av tillfredsställelsen att själv bli ägare till det utförda föremålet. Det finns ingen rimlig anledning förmoda, att dövstumma pojkar i berörda avseende skulle vara annorlunda än normalhörande. På grund av sitt relativa isolerade och enformiga liv på skolinternatet torde de — såsom utredningen redan i kapitlet om internatets anordning haft tillfälle att betona — vara i synnerligen stort behov av den stimulans och omväxling i arbetet samt den befordran av personlighetsutvecklingen, som slöjden kan ge. Otvivelaktigt gäller detta i lika hög grad för de äldre eleverna i barndomsskolorna som för de yngre.

Med hänsyn till den framtida yrkesutbildningen och yrkesutövningen torde en pedagogiskt tillrättalagd slöjdundervisning vara mera givande än en förberedande yrkesutbildning i ett yrke, som kanske aldrig väljes. Den allmänna händighet och förmåga att självständigt planlägga och genomföra olika arbeten, som slöjden förmedlar, blir ofta till mera gagn än den speciella färdighet, som en förberedande yrkesundervisning ger.

Det främsta skälet för att bibehålla hantverksarbetet i de båda högsta klasserna i barndomsskolorna var enligt skolöverstyrelsen dess betydelse för den praktiska yrkesorienteringen. Enligt utredningens uppfattning finns det emellertid ingen särskild anledning, varför denna skulle avse just bara de traditionella dövtumyrkena snickeri, skomakeri och skrädleri. Inte heller torde det för orientering i ett fack vara nödvändigt att syssla med egentligt yrkesarbete inom detta. Det förefaller sannolikt, att eleverna även i slöjden kan förvärva en för yrkesvalet värdefull kännedom såväl om olika arbetsmaterial och redskap m. m. inom skilda arbetsområden som om sina egna förutsättningar och sin håg för dessa. Inom ramen för den praktiska undervisning, som utredningen föreslår i det följande, och som omfattar papp-, trä-, läder- och metallslöjd, syslöjd, husligt arbete, trädgårdsskötsel samt maskinskrivning, torde dövtumskolornas elever komma att erhålla en god praktisk förberedelse för valet av yrkesutbildningslinje. Såsom utredningen framhåller i ett följande kapitel om yrkesval och yrkesvägledning, kan det slutgiltiga valet av levnadsbana i regel inte ske förrän efter genomgången barndomsskola.

Sammanfattningsvis vill utredningen framhålla, att den finner övervägande pedagogiska skäl tala för, att hantverksarbetet i barndomsskolornas båda högsta klasser ersättes med en efter elevernas ålder och utvecklingsstadium anpassad skolslöjd.

Utredningen övergår härefter till att granska de ekonomiska konsekvenserna av en omläggning av hantverksutbildningen. Vid bedömningen av denna fråga har man att taga hänsyn till såväl värdet av undervisningen som det av arbetslärarna för skolans räkning utförda hantverksarbetet.

Vid flertalet barndomsskolor är anställda ordinarie arbetslärare i snickeri, skomakeri och skrädleri. Arbetsläraren åligger enligt dövtumskolstadgan att meddela *yrkesundervisning* minst 10 undervisningstimmar i veckan samt att därutöver enligt dövtumskolstyrelsens bestämmande öva tillsyn över lärjungarna eller utföra annat arbete för skolans räkning i den utsträckning, att sammanlagda tjänstgöringstiden uppgår till minst 40, dock högst 42 timmar i veckan. Arbetet i fråga avser hantverksarbete för skolans och elevernas behov, främst lagning och tillverkning av inventarier, kläder och skor.

I skolöverstyrelsens förutnämnda utredning framhölls bl. a., att det även ur ekonomiska synpunkter kunde finnas skäl att granska frågan om hantverksundervisningen i barndomsskolorna för dövtumma. Överstyrelsen

ifrågasatte dels, om man inte för den dåvarande arbetslärarlönen kunde få såväl fullt kunnig yrkesman, som helt kunde ägna sig åt yrkesarbetet, som timplärare i slöjd, dels om barndomsskolorna över huvud kunde anses ha behov av särskilda yrkesmän i snickeri, skomakeri och skradderi. Med hänsyn till att skolorna för det dåvarande hade anställda hantverkslärare, ansåg överstyrelsen, att för tillfället inga mera genomgripande förändringar borde vidtagas, men förklarade, att den hade för avsikt att vid fråga om återbesättande av arbetslärtjänst i barndomsskola upptaga problemet till förnyad prövning.

Frågan om arbetslärarinstitutionen i barndomsskolorna har sedermera upptagits av statens sakrevision, som i en utredning om vissa ekonomiska förhållanden vid dövstumskolorna, funnit en avveckling av densamma motiverad (P. M. ang. den ekonomiska förvaltningen vid statens läroanstalter för dövstamma, dagtecknad i juni 1946 och på uppdrag av sakrevisionen utförd av en av dess tjänstemän). Enligt sakrevisionens utredning borde det för skolorna medföra avsevärda kostnadsbesparingar att hos yrkesutövare å skolorten låta utföra de arbeten samt inköpa de alster, som för närvarande utföres respektive tillverkas av arbetslärarna samt att för undervisningens tillgodoseende anställa timplärare.

Sakrevisionens utredningsman förmenade, att omedelbara åtgärder borde vidtagas för berörda personals överflyttning till andra statliga institutioner, där behov av yrkes- eller arbetslärare kunde förefinnas, exempelvis skyddshem (yrkeshem), uppfostringsanstalter, fängelser m. m. Därest samverkan etablerades mellan skolöverstyrelsen och vederbörande andra centrala ämbetsverk, kunde förutsättas, att den förordade överflyttningen skulle vara genomförd på relativt kort tid.

De undersökningar dövstumutredningen företagit på denna punkt, har gett vid handen, att det nuvarande systemet med särskilda hantverksverkstäder och anställda hantverkslärare vid dövstumskolorna måste betraktas såsom ekonomiskt oförmånligt. Det är påtagligt, att reparationer och nytillverkning för skolornas behov av inventarier, skodon och kläder med denna anordning drager större kostnader än i den allmänna marknaden. Detta beror inte bara på de relativt höga arbetslönerna för arbetslärarna utan även på utgifterna för inventarier, maskiner, lokaler och redskap. Den omständigheten att man vid andra internatskolor — även större sådana än dövstumskolorna — icke anser sig ha behov av egna verkstäder, utgör bevis för att dessa inte — såsom man tidigare velat hävda — är oundgängliga. Det torde i regel inte vara förenat med några större svårigheter att genom anlitande av affärer och hantverkare på skolorten sörja för behovet av nyanskaffning och reparationer. För sådana enklare klädlagningar samt för den klädvård i övrigt, som inte kan lämnas till vårdarinnorna, torde allt efter behov böra vara anställda en eller två sömmerskor. Den service arbetslärarna ombesörjer utöver sitt hantverksarbete torde på dövstumskolorna

såsom på andra skolor kunna åläggas andra befattningshavare, t. ex. vaktmästare och ekonomist.

Av vad som sålunda anförts torde framgå, att utöver pedagogiska även praktiska och ekonomiska skäl avgjort talar för en fullständig avveckling av hantverksarbetet och arbetslärarinstitutionen i barndomsskolorna för dövstumma. I enlighet härmed föreslår utredningen, att hantverksarbetet i barndomsskolornas samtliga klasser ersättes av pedagogisk slöjd m. m. enligt följande program: i 3:e klass pappslöjd, 4:e klass träslöjd, 5:e klass läderslöjd eller träslöjd, 6:e och 7:e klass träslöjd, läderslöjd samt husligt arbete, 8:e klass metallslöjd samt — frivilligt — maskinskrivning. Genom lekationsbyte med flickorna vissa timmar beredes gossarna tillfälle att under handarbetslärarinnas ledning öva sig i strumpstoppning, klädlagning och enkel sömnad. Där förhållandena medgiver detta, bibringas eleverna i anslutning till arbete i skolans trädgård någon insikt om och vana vid arbetet med jorden.

I den mån lämpliga lärarkrafter står till förfogande, bör även andra slöjdarter kunna förekomma, såsom t. ex. på det högre stadiet bokbinderi.

Undervisningen i slöjd bör ha till uppgift att fostra till allmän händighet, ordning och noggrannhet, att utveckla praktiskt omdöme, formsinne och god smak samt att ge en orientering i och väcka håg och aktning för olika slag av manuellt arbete. Den bör läggas så, att lärjungarnas naturliga skapardrift och deras sinne för form och färg får utlopp och utvecklas i god riktning. I största möjliga utsträckning bör den sättas i samband med undervisningen i andra ämnen, särskilt i teckning och naturlära. I de båda högsta klasserna bör slöjden ges en yrkesorienterande och yrkesbetonad inriktning. Kraven på självständighet i fråga om planläggning och utförande av arbeten ävensom i fråga om verktygens handhavande och vård måste här vara större än på tidigare stadier.

Undervisningen i husligt arbete för gossar bör ha en rent praktisk karaktär och avse att bibringa lärjungarna en elementär insikt och färdighet i inom ett hem vanligen förekommande göromål, särskilt matlagning och rengöringsarbeten, ävensom att hos dem väcka intresse och förståelse för hushållsarbetet.

För undervisningen i slöjd bör anställas slöjdlärare. Dessas löneställning och tjänstgöringsförhållanden torde böra fastställas i enlighet med de riktlinjer, som föreslås av 1941 års lärarlönesakkunniga. (Betänkande med förslag till löneroglering för övningslärare. S. O. U. 1947: 15.) Beträffande krav på särskild pedagogisk utbildning för handledning av dövstumma barn återkommer utredningen i samband med behandlingen av övriga lärarutbildningsfrågor.

Efter den i det följande berörda övergångstid, under vilken flertalet av de vid barndomsskolorna för närvarande anställda arbetslärarna föreslås kvarstå vid skolorna, torde slöjdundervisningen jämte den av utredningen före-

slagna frivilliga slöjden och hobbyarbetet kunna ledas av en eller högst två lärare per skola. I största möjliga utsträckning bör slöjdlärarna därvid beredas heltidstjänstgöring och ordinarie anställning. Detta torde vara ett villkor för att dugande krafter skall söka sig till skolorna i fråga och skaffa sig den erforderliga specialutbildningen.

Utredningen övergår nu till att behandla frågan om, på vilket sätt och vid vilken tidpunkt avecklingen av arbetslärarinstitutionen och hantverksarbetet i barndomsskolorna skall ske och det nya systemet införas.

Vid barndomsskolorna är för närvarande ett antal ordinarie och extra ordinarie arbetslärare anställda. Enligt sakrevisionens utredning borde omedelbara åtgärder vidtagas för dessa befattningshavares överflyttning till andra statliga institutioner. Förevarande utredning kan av skilda skäl inte biträda detta förslag, vilket såväl med hänsyn till skolornas som befattningshavarnas berättigade intressen måste betraktas som mindre välbetänkt.

De anställda arbetslärarna är i regel skickliga yrkesmän och goda lärare. Genom sin undervisning och sitt arbete i övrigt vid skolan har de förvärvat ett intresse och en förståelse för de dövstumma barnen ävensom en erfarenhet av och vana vid dem, som är en stor tillgång för skolan. I flera fall har de under de senare åren bemödat sig om att modernisera den praktiska utbildningen i den riktning utredningen nu föreslagit. Det vore obilligt att tvinga dem att lämna dövstumskolorna och troligen förenat med svårigheter att inom andra institutioner bereda dem lämpliga anställningar.

Enligt utredningens uppfattning bör hantverksutbildningen slopas redan från och med budgetåret 1949/1950 och ersättas med pedagogisk slöjd i enlighet med de i det föregående angivna riktlinjerna. Även det av utredningen i kapitlet om internatet m. m. föreslagna slöjd- och hobbyarbetet, vilket skulle ledas av slöjdlärarna, bör igångsättas från nämnda tidpunkt. Såsom tidigare påvisats, kan man räkna med en successiv och ganska väsentlig ökning av elevantalet under den närmaste framtiden. Under dessa förhållanden kommer man att vid flertalet barndomsskolor behöva två slöjdlärare, vilket är önskvärt även för att tillgodose behovet av lärarkrafter med kompetens för de olika slöjdarterna. Om samtidigt de anställda arbetslärarna överfördes till andra statliga institutioner, skulle man nödgas på en gång nyanställa ett relativt stort antal med dövstumundervisning helt obekanta slöjdlärare. Ur undervisningssynpunkt vore en sådan åtgärd säkerligen oklok. Utredningen föreslår en annan utväg, den nämligen att i största möjliga utsträckning utnyttja de nuvarande arbetslärarna för slöjdundervisningen. Flera av dem har — även bortsett från sin tjänstgöring vid dövstumskola — en mycket god såväl reell som även formell kompetens för dylik undervisning. Särskilt gäller kanske detta om arbetslärarna i snickeri. Dessa lärare bör efter i vederbörlig ordning företagen behörighetsprövning men utan särskilt ansökningsförfarande kunna förordnas till slöjdlärare vid barndomsskola för dövstumma på de villkor och enligt de bestämmelser,

som kan komma att fastställas för innehavarna av dessa tjänster. I den mån deras utbildning icke skulle anses vara tillräcklig, bör de beredas tillfälle att komplettera den. Då emellertid behovet av slöjdlärare icke kan tillgodoses enbart genom denna åtgärd, bör även övriga arbetslärare, vilka redan har eller genom lämplig komplettering av sin utbildning kan förvärva lämplig kompetens för undervisning i någon eller några av de föreslagna slöjdarterna, kunna beredas anställning såsom slöjdlärare. Det förefaller utredningen sannolikt, att t. ex. en arbetslärare i skomakeri kan vara kvalificerad att ombesörja undervisningen i läderslöjd och pappslöjd samt att leda olika slag av fritidssysselsättningar. Mera tvekan råder däremot om skrädderilärarnas lämplighet för de nya tjänsterna. Skrädderiyrket har inte den nära anknytning till de föreslagna slöjdarterna som skomakeriyrket och särskilt snickeriyrket. En komplettering av utbildningen för anställning såsom slöjdlärare torde därför vara mera nödvändig för arbetslärarna i skrädderi än för övriga arbetslärare. I samtliga fall synes bedömningen böra ske individuellt.

Om i enlighet med förestående förslag en del av arbetslärarna placeras såsom slöjdlärare, torde blott ett fåtal av dem bli övertaliga. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att i sinom tid framlägga förslag om, hur med dem lämpligen skall förfaras.

Utredningen vill i detta sammanhang framhålla, att en ur pedagogiska och ekonomiska synpunkter rationell anpassning av slöjdlärarnas tjänstgöring efter skolornas elevantal m. fl. förhållanden blir möjlig, om 1941 års lärarlönesakkunnigas förslag om övningslärares tjänstgöring med huvudtjänst vid en och fyllnadstjänstgöring vid andra skolor genomföres.

De nuvarande arbetslärarna i barndomsskola har med ett undantag ordinarie anställning. Undantaget är arbetsläraren i skomakeri vid Manilla dövstumskola, vilken är anställd såsom extra ordinarie. Läraren i fråga har varit anställd vid dövstumskolan sedan 1940. Under den tid han tjänstgjort har han, vilket i annat sammanhang vitsordats av såväl skolans rektor som skolöverstyrelsen, nedlagt ett synnerligen förtjänstfullt arbete för att ge den praktiska undervisningen i facket en modernare och pedagogiskt riktigare prägel. Med hänsyn såväl härtill och till hans tjänstetid som till att han i övrigt äger lämpliga kvalifikationer för att leda slöjdundervisningen, synes han böra beredas tillfälle att vinna ordinarie anställning som slöjdlärare i samma ordning som de ordinarie arbetslärarna.

Ledningen av undervisningen i husligt arbete för gossar bör anförtros vederbörande skolkökslärarinna. Maskinskrivningen synes böra ledas av lärare inom detta fack mot timlärararvode. Elevernars trädgårdsarbete synes med hänsyn till dess nära anknytning till den teoretiska undervisningen böra ledas av ämneslärare.

Kostnader.

Den föreslagna reformeringen av slöjd- och hantverksundervisningen för barndomsskolornas gossar kommer enligt utredningens beräkningar icke att medföra några merkostnader. I stället för tre arbetslärare vid vardera av barndomsskolorna i Stockholm, Lund och Härnösand beräknas efter en viss övergångstid blott två slöjdlärare vara anställda vid vardera av dessa skolor. Härigenom kommer att vinnas en årlig besparing i avlöningsanslaget med ungefär 24 000 kronor. Även vid skolan i Örebro, som för närvarande har två arbetslärare jämte timplärare i slöjd, torde någon besparing kunna vinnas. I gengäld kan det emellertid vid barndomsskolan i Vänersborg, som anlitar arbetslärare vid fortsättningsskolan såsom slöjd- och hantverkslärare, bli nödvändigt med viss utökning av timantalet för dessa. Utredningen räknar med att besparingen vid Örebroskolan kommer att uppväga utgiftsökningen vid Vänersborgsskolan. Den sammanlagda besparingen i avlöningar kommer under dessa förhållanden att utgöra ungefär 24 000 kronor.

I den föreslagna organisationen avses slöjdlärarna helt för undervisning samt för ledningen av elevernas fritidsarbete. Det hantverksarbete för skolans räkning, som hittills utförts av arbetslärarna, måste därför i fortsättningen ombesörjas på annat sätt. Detta kommer att medföra krav på en ökning av posterna beklädnad för elever och skyddslingar samt inventarier och maskiner under omkostnadsanslaget. Utredningen uppskattar det sammanlagda värdet av det hantverksarbete, som för närvarande utförs av arbetslärarna i barndomsskolorna till 22 000 kronor (2 000 kronor per lärare och år) årligen. Utgiftsökningen på berörda poster torde icke komma att överskrida nämnda belopp.

För den föreslagna undervisningen i trädgårdsskötsel beräknar utredningen arvoden om 250 kronor till tre barndomsskolor (barndomsskolorna i Lund och Örebro har redan sådana arvoden), samt för undervisningen i maskinskrivning likaledes arvoden om 250 kronor till fem barndomsskolor, eller sammanlagt i arvodesökning 2 000 kronor årligen.

Den sammanlagda utgiftsökningen under omkostnader och arvoden kommer under angivna förhållanden sålunda att helt uppvägas av besparingen under avlöningsanslaget.

Sammanfattning av utredningens förslag beträffande slöjdundervisningen för barndomsskolans gossar.

Utredningen föreslår, att den nuvarande hantverksundervisningen från och med läsåret 1949/50 slopas i samtliga klasser och enligt närmare angiven plan ersättes med pedagogisk slöjd, husligt arbete, trädgårdsarbete samt maskinskrivning,

- att slöjdläraryrkesbefattningar till ett antal av högst två vid varje barndomsskola inrättas i enlighet med de grunder, som angivs i 1941 års lärarlönesak-kunnigas betänkande med förslag till lönereglering för övningslärare,
- att slöjdlärarna utöver för den föreslagna obligatoriska slöjdundervisningen må anlitas även för den frivilliga slöjd, som kan komma att anordnas samt för ledningen av elevernas hobbyarbete,
- att ledningen av gossarnas undervisning i husligt arbete anförtros åt skolans skolkökslärarinna samt ledningen av maskinskrivningen åt särskild maskinskrivningslärare såsom timlärare, samt
- att till slöjdlärare må kunna efter vederbörlig prövning men utan särskilt ansökningsförfarande utses de ordinarie arbetslärare i barndomsskola, som så önskar och därtill befinnes lämpliga, ävensom extra ordinarie läraren i skomakeri vid Manilla dövstumskola.

B. Slöjdundervisningen för barndomsskolornas flickor.

Undervisningsplanerna för dövstumskolorna innehåller inga närmare anvisningar för slöjdundervisningen för barndomsskolornas flickor. Av skolornas redogörelser framgår att den i regel omfattar sömnad, vävning och stickning. Timantalet per vecka utgör i 3:e klass 5, i 4:e—6:e klass 8 samt i 7:e—8:e klass 5. Den synes mera vara inriktad på att öva lärjungarna i lämpligt yrkes- och handarbete såsom förberedelse till den kommande yrkesundervisningen i fortsättningsskolan än på att befrämja allmän händighet och god smak samt att utgöra ett roande och omväxlande moment i den dagliga arbetsrytmen. Så till vida synes den i stort sett svara mera mot en hantverksundervisning än en slöjdundervisning för gossarna. En modernisering av densamma enligt samma grundlinjer som föreslagits för gossarnas praktiska undervisning synes vara påkallad.

Enligt ett i detta betänkande i det följande avgivet förslag bör såsom hitills den tvååriga fortsättningsskolan för flickorna fortfarande vara obligatorisk. I fortsättningsskolan lämnas avsevärt utrymme för sömnad, vävning och stickning. Det torde därför inte vara nödvändigt, att i den utsträckning som nu är fallet, redan i barndomsskolan ägna tid åt dessa sysselsättningar. Utredningen föreslår såsom för gossarna en minskning av det obligatoriska timantalet per vecka för den praktiska undervisningen till i 3:e—4:e klass 2, 5:e—6:e klass 4 samt i 7:e—8:e klass 6 timmar inclusive det husliga arbetet. På samma gång föreslår utredningen emellertid, att frivillig slöjdundervisning m. m. må anordnas såsom fritidssysselsättning för flickorna.

Frågan om den obligatoriska flickslöjdens anordning må upptagas i samband med översynen av undervisningsplanerna. Redan här må dock nämnas, att den bör läggas i enlighet med de grundlinjer, som numera tillämpas i normalskolan. Undervisningen bör nära anknytas till teckningsundervis-

ningen. Stor vikt bör läggas vid att utveckla lärjungarnas sinne för färg och proportioner. Särskilt i de högre klasserna bör eleverna bibringas någon kännedom om svensk textilkonst och hemslöjd. Om möjligt bör besök avläggas i muséer, hemslöjdsföreningar, på heminredningsutställningar och liknande. Arbetsföremålen bör väljas så, att de inte bara ger åsyftad övning utan även skapar intresse för arbetet. Ur sistnämnda synpunkt har det sin betydelse, att barnen själva får bli ägare till de förfärdigade föremålen.

Såsom föreslagits i det föregående bör, genom lektionsväxling mellan pojkar och flickor, pojkarna få lära sig enklare klädlagningar, strumpstoppning m. m., och flickorna erhålla någon undervisning i goss-slöjd, särskilt träslöjd. Den senare bör avse att ge flickorna någon övning att hantera vanliga snickeriverktyg liksom att använda spik och skruv ävensom lim, porslinskitt och andra sammanbindningsmedel samt att ge dem en elementär kunskap om olika arbetsmaterial och tillvägagångssätt, allt i avsikt att bibringa dem någon färdighet i enklare hantverkliga göromål, som ofta förekommer i ett hem, såsom t. ex. smärre reparationer samt rengöring och uppsnyggning av möbler och inredningsföremål.

För att få slöjdundervisningen mera omväxlande bör även andra slöjdarter kunna införas såväl i den obligatoriska som framför allt i en frivillig slöjd. Utredningen vill i detta avseende inte avgiva något närmare preciserat förslag. Det torde böra ankomma på vederbörande skolors ledning att göra detta under hänsynstagande till tillgängliga lärarkrafter m. fl. lokala förhållanden. Som lämpliga dylika fritidssysselsättningar för flickorna vill utredningen förslagsvis nämna papp-, flättnings-, halm- och bastarbeten, skinn- och vaxduksarbeten, målningsarbeten på olika slags material t. ex. siden, pergament och porslin, handtryck. Intet bör hindra, att en flicka, som är mera intresserad av de för gossarna avsedda fritidssysselsättningarna, deltagar i dessa, lika litet som att en gosse deltagar i flickornas slöjdarbete. De föreslagna fritidssysselsättningarna torde kunna ledas av skolornas handarbets- och kindergartnarlärarinnor.

I den förutnämnda av sakrevisionen företagna utredningen angående döfstumskolorna berörs även frågan om lärarna i flickslöjden. I denna fråga anför utredningen: »Beträffande undervisningen i kvinnlig slöjd har utredningen givit vid handen, att slöjdlärarinnornas arbetstid till större delen tages i anspråk för tillverkning av klädespersedlar åt eleverna ävensom för lagningsarbeten.

Skolöverstyrelsen synes därför lämpligen böra taga under övervägande frågan, huruvida det icke ur ekonomisk synpunkt vore fördelaktigare, om undervisningen i kvinnlig slöjd ombesörjdes av timplärlarinnor och upphandling av färdiga klädespersedlar för elevernas räkning i stället ägde rum.»

Döfstumutredningen måste för sin del medge det berättigade i sakrevisionens anmärkning. Det är otvivelaktigt ur ekonomisk synpunkt mindre förmånligt att låta slöjdlärarinnorna ägna en avsevärd del av sin arbetstid

åt sömnadsarbeten, vilka kan lämnas åt mindre kvalificerad arbetskraft. I detta avseende synes det vara nödvändigt att åstadkomma en ändring.

Att såsom sakrevisionen föreslagit låta timlärarinnor ombesörja slöjdundervisningen, anser utredningen dock inte vara en tillfredsställande lösning av frågan. Man torde i regel inte kunna förvänta, att en timlärarinna skall skaffa sig den särskilda utbildning, som undervisningen av dövstumma barn kräver, och få det intresse och den förståelse för dessa barn, som är förutsättningar för framgång i arbetet. En sannolik följd av en dylik anordning vore även täta lärarbyten, något som givetvis skulle inverka störande på undervisningens fortgång. Med den förmodade kraftiga ökningen av elevantalet under den närmaste framtiden, och under förutsättning av att fritidssysselsättningar anordnas för flickorna, och att ledningen för dessa främst åläggs slöjdlärarinnorna, torde emellertid dessa senare kunna beredas en relativt omfattande undervisningstjänstgöring. Det förefaller att vara en fördel, om slöjdlärarinnorna fortfarande i viss utsträckning finge utnyttjas för vissa uppgifter i samband med barnens beklädning. Ur nämnda synpunkter synes det motiverat att vid varje barndomsskola ha en slöjdlärarinna anställd. I den mån fullt kvalificerad tjänstgöring icke kan beredas vid dövstumskolan, bör befattningshavaren åläggas skyldighet göra fyllnadstjänstgöring såsom slöjdlärarinna vid annan skola.

Tre av de nuvarande slöjdlärarinnorna innehar befattningar på övergångsstat, placerade i lönegrad A: 8. Den kan sättas i fråga, om dessa lärarinnor, vilka i 1936 års utredning angående dövstumundervisningsväsendet angavs sakna pedagogisk utbildning, kan åläggas fyllnadstjänstgöring på föreslaget sätt. Då befattningshavarna i fråga är lägre avlönade än övriga slöjdlärarinnor, torde det för övrigt vara mindre att invända mot deras nuvarande tjänstgöring, särskilt om tyngdpunkten i denna förskjuts mot mera undervisning och ledning av fritidssysselsättningar. Utredningen vill i detta sammanhang även framhålla, att två av de berörda lärarinnorna uppnår pensionsåldern de närmaste åren.

Kostnader.

Den föreslagna reformeringen av slöjdundervisningen för barndomsskolornas flickor torde blott medföra en mindre utgiftsökning sammanhängande därmed, att den tid, som slöjdlärarinnorna tidigare ägnat åt sömnadsarbete för skolans räkning, kommer att tagas i anspråk för undervisning. Att för närvarande beräkna storleken av utgiftsökningen är inte möjligt.

Förslag.

Med stöd av det anförda föreslår utredningen, att vid varje barndomsskola må vara anställd minst en slöjdlärarinna, att denna utom för den obligatoriska flickslöjden må anlitas även för vissa uppgifter i samband

med barnens beklädnad, samt att med slöjdläraryrket såsom huvudtjänst må kunna förenas fyllnadstjänstgöring i flickslöjd vid annan skola. Den sistnämnda bestämmelsen bör dock icke gälla de nuvarande slöjdläraryrken på övergångsstat.

XIV. Yrkesvägledning och yrkesval.

Under senare år har *yrkesvalet* fått en helt annan betydelse än tidigare. Allt klarare har det kommit att framstå som en vital angelägenhet för individen, näringslivet och samhället, att det ägnas tillbörlig uppmärksamhet. Kraven på en lämplig förberedelse för valet av levnadsbana genom en saklig och vederhäftig handledning har vuxit sig allt starkare.

Den större friheten att välja yrke i våra dagars svenska samhälle liksom tillkomsten av nya arbetsmöjligheter har i hög grad ökat behovet av upplysning rörande arbetslivet och dess fordringar. De senaste årens knapphet på arbetskraft har vidgat förståelsen för nödvändigheten av en rationell fördelning av densamma efter anlag och förutsättningar.

För normalungdomen har från statsmakternas sida företagits ett antal åtgärder för att underlätta yrkesvalet. Den inom arbetsmarknadskommisionen upprättade sektionen för ungdomsförmedling och yrkesvägledning har centralt planlagt och lett en yrkesvägledningsverksamhet, som lokalt ombesörjts i främsta rummet av ungdomsförmedlingarna samt av skolorna.

För 1940 års skolutredning har chefen i nyssnämnda sektion utarbetat ett betänkande: Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke, där bland annat en redogörelse lämnas för den hittills av normalskolan bedrivna verksamheten på området och en omfattande plan framlägges för den yrkesvägledande verksamheten i framtiden.

Så länge yrkesvalet av skilda förhållanden är starkt begränsat, är behovet av vägledning för detsamma mindre. Så har hittills varit fallet särskilt för den manliga dövstumma ungdomen. Dövstumskolans nuvarande fortsättnings- och yrkesskolororganisation lämnar nämligen en mycket snäv ram för utbildningsönskningarna. De dövstumma pojkar har att fullgöra en obligatorisk utbildning inom ett fåtal yrken. Enligt gällande stadga skall lärjunge, sedan han erhållit avgångsbetyg från upptagningskola eller specialskola, fullgöra återstående skolplikt i den fortsättningsskola, som på förslag av rektor efter vederbörande målsmans hörande bestämmes av skolöverstyrelsen. Hänsyn skall därvid i möjligaste mån tagas till målsmans önsningar. Dövstumkonsulenten skall därvid enligt sin stadgas föreskrift bistå rektor, föreståndare och lärare vid dövstumskola inom distriktet ävensom elev och målsman för elev vid sådan skola med råd och upplysningar rörande yrkesvalet och därmed sammanhängande spörsmål.

Valet av utbildningslinje och därmed i många fall av levnadsbana har vanligen skett inom de yrken, i vilka fortsättningsskolorna meddelar utbildning. De medgivna dispensvägarna har mera sällan anlitats. I många fall torde yrkesbestämningen ha skett slumpvis. Eleverna har i allmänhet inte fått en sådan förberedande orientering, som är en nödvändig förutsättning för att de över huvud skall kunna ta del i bedömningen av yrkesvalsituationen. Målsmännens kännedom om sina dövstumma barns håg och fallenhet liksom om till buds stående utbildningsvägar har i många fall varit alltför otillräcklig för att tjäna som grundval för en medverkan från deras sida till en rationell lösning av denna viktiga fråga. Ett ur vissa synpunkter mindre gynnsamt inflytande på yrkesbestämningen har kanske den tidiga placeringen av barndomsskolornas elever i hantverksarbete haft.

Enligt vad dövstumutredningen kunnat konstatera, har emellertid de dövstamma visat sig äga förutsättningar såväl att tillgodogöra sig yrkesutbildning som att göra fullvärdiga arbetsprestationer inom ett betydligt större antal arbetsområden, än man tidigare i allmänhet räknat med. Den begränsning av yrkesvalet, som den nuvarande obligatoriska fortsättningsskolan visat sig medföra, särskilt för gossarna, synes därför icke motiverad. Den dövstumma ungdomen bör icke frånhändas den individens rätt, som ligger i att fritt få välja levnadsbana.

Om dövstumma ungdomar sålunda tidigare i många fall mera på grund av brister i fortsättningsskolans organisation än på grund av några av lytet betingade förhållanden dirigerats in i vissa bestämda yrken, betyder inte detta, att de i allmänhet eller i många fall blivit felplacerade. Liksom andra människor har de dövstamma förmåga att anpassa sig i olika riktningar. Sällan är de så ensidigt inriktade, att de bara kan finna sig till rätta på ett bestämt arbetsområde. I vissa fall har dock kanske den obligatoriska inplaceringen i ett yrke skapat vantrivsel, som ibland lett till yrkesbyte men knappast medfört några tragiska följder. Man bör i detta sammanhang erinra sig, att yrkesvalet även för befolkningen i gemen länge varit starkt begränsat av lokala, ekonomiska och andra omständigheter, och att förhållandena i dessa avseenden ändrats först under de senare decennierna.

Yrkesvalet erbjuder stora svårigheter för normalungdomen. Det är lätt att inse, att det måste vara särskilt vanskligt för dövstumma ungdomar. På grund av sitt isolerade liv i skolinternatet har de vanligen inte som normalungdomen kommit i kontakt med arbetslivets skilda former. Inte heller har de i samma utsträckning haft tillfälle att lära känna och pröva sina egna förutsättningar. Över huvud är deras insikt på området starkt begränsad. Deras behov av yrkesvägledning är därför stort.

I skolöverstyrelsens utredning av den 27 oktober 1944 uppmärksammades i samband med behandlingen av vissa yrkesutbildningsspörsmål frågan om yrkesvägledningen och framlades en plan för denna. Enligt överstyrelsen borde en grundläggande orientering läggas in i modersmålsundervis-

ningen och meddelas av vederbörande klasslärare. Denna orientering borde kompletteras med en av dövstumkonsulenten lämnad närmare vägledning.

Till den yrkesvägledande verksamheten räknas vanligen dels yrkesorientering dels anlagsorientering. I skolöverstyrelsens förslag har i främsta rummet behovet av yrkesorientering berörts. Fråga är emellertid, om inte anlagsorienteringen är lika viktig. I varje fall bör den ingå i en yrkesvägledande verksamhet. Anlagsorienteringen avser att ge upplysning om individens intressen och förutsättningar. Det gäller därför att låta honom pröva sin förmåga på skilda områden och söka bedöma hans prestationer. I den mån självbedömningsförmågan är otillräcklig — och då det är fråga om dövstumma barn i barndomsskolans avgångsklass torde detta ofta vara fallet — måste han erhålla stöd av yrkesvägledaren, som bör använda alla hjälpmedel att bestämma »anlagsprofilen». Om det av utredningen framlagda förslaget till slöjdundervisning genomföres, kommer dövstumskolornas gossar, som i detta sammanhang främst berörs, att få bekantskap med många olika slag av arbete och arbetsmaterial (arbete med papp, läder, trä, metall, tyg, trädgårdsarbete, maskinskrivning). Ytterligare erfarenhet skulle de kunna förvärva i fritidsarbetet i skolans slöjdsalar, såsom detta arbete föreslagits organiserat. Såväl eleven själv som slöjdläraren skulle på detta sätt få en viss uppfattning om elevens förutsättningar för praktiskt arbete. I den mån detta kan låta sig göra, borde vidare högsta klassens elever beredas möjlighet att hos företagare eller vid yrkesskola på skolorten under fritid lära känna yrken, som de är särskilt intresserade av.

För anlagsbestämningen synes man även med fördel kunna betjäna sig av de psykotekniska metoder, som under senare tid erhållit en allt vidare tillämpning i vårt land. Även om dessa metoder än så länge har sin begränsning, torde de kunna bidra till att förebygga, att en individ hamnar på yrkes- och utbildningsvägar, där hans speciella svagheter eller brister kan bli ett svårt handikap.

Av särskild vikt är, att den dövstumma ungdomens föräldrar och målsmän i god tid före yrkesbestämningen erhåller en sådan orientering, att de positivt kan medverka vid yrkesvalet. För att kunna göra detta bör de få upplysning såväl om sina barns yrkesönskningar som resultatet av den företagna anlagsorienteringen samt om de utbildningsvägar, som står öppna. Det torde böra ankomma på dövstumkonsulenter att sörja för denna upplysningsverksamhet lämpligen genom personligt sammanträffande med föräldrarna, vilket torde kunna ske vid föräldramöte vid skolan eller genom personligt besök i hemmen i samband med de resor konsulenterna företager inom distriktet i syfte att göra sig underrättad om de dövstummas förhållanden.

I skolöverstyrelsens förslag behandlas huvudsakligen yrkesvägledningen i barndomsskolan. Enligt dövstumutredningens uppfattning är det emellertid nödvändigt att sörja för en fortsättning av denna verksamhet även i

fortsättningsskolorna. I synnerhet är detta fallet beträffande flickorna, vilkas yrkesval i egentlig mening blir aktuellt först efter genomgång av den allmänt husliga obligatoriska utbildningen i fortsättningsskolan. För gossarna innebär det val, som sker vid övergången från barndomsskola till fortsättningsskola, ett val av utbildningslinje, vilket inte är eller i vart fall inte bör vara ett oåterkalleligt val av levnadsbana. Omplacering av en elev från en utbildningslinje till en annan bör givetvis kunna ske, om elev och hans målsman uttalar önskemål härom eller om elev skulle visa sig sakna förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Särskilt under det första av de av utredningen föreslagna båda obligatoriska åren bör den största uppmärksamhet ägnas åt att fastslå elevernas lämplighet för det valda yrket. I skolöverstyrelsens utredning föreslås att eleverna under de tre första månaderna av yrkesutbildningen skall göras till föremål för en noggrann och ständig kontroll beträffande sina förutsättningar för och framsteg i yrket. Efter denna tid bör enligt överstyrelsen vederbörande lärare vid kollegiesammanträde kollationera sina intryck av eleverna. Kan därvid anses fastslaget, att en elev inte passar för det valda yrket, bör han överföras till utbildning i annan yrkesgren. Utredningen finner denna anordning synnerligen väl motiverad, men vill för sin del framhålla lämpligheten av att överflyttningar av elever av nämnda skäl sker t. ex. även efter första terminens respektive första arbetsårets slut. Överflyttning bör kunna ske även mellan de olika fortsättningsskolorna. Hela första året bör således vara ett provoår.

Ett särskilt skäl att i fortsättningsskolan ägna uppmärksamhet åt yrkesvalsproblemet utgör den omständigheten, att den dövstumma ungdomen lika litet som annan ungdom kan anses mogen att definitivt taga ställning till detsamma förrän i fortsättningsskolåldern. Först i denna ålder, sedan ungdomen övervunnit pubertetskrisen, torde man kunna vänta sig en mera stabil hållning och en större förmåga av självbedömning. En under tidigare år intagen mera orealistisk inställning till yrkesvalet torde då ofta ersättas av ett mera nyktert betraktelsesätt.

För yrkesvägledningsverksamheten i normalskolan anlitas vanligen den offentliga arbetsförmedlingens för uppgiften särskilt skolade tjänstemän. Dessas samlade erfarenhet av yrkes- och arbetsmarknadsförhållanden, av yrkes- och anlagsorienteringens metodik m. m. vore givetvis även en värdefull tillgång för dövstumskolans yrkesvägledningsverksamhet. På grund av den dövstumma ungdomens särart torde emellertid en medverkan av tjänstemännen i fråga vara förenad med väsentliga svårigheter och därigenom bli mindre givande. Utredningen delar av denna anledning skolöverstyrelsens uttalade uppfattning om att yrkesvägledningsverksamheten i främsta rummet bör anförtros dövstumkonsulenterna. Dessa senare har den erforderliga kunskapen om och erfarenheten av de dövstumma, deras arbetsduglighet och användbarhet inom olika yrken samt om de arbetshinder lytet

kan medföra. De har möjligheter att uppehålla förbindelse med elevernas målsmän. Det är på dem det ankommer att biträda eleverna med anskaffande av arbete efter avslutad utbildning samt att för detta ändamål skapa erforderlig kontakt med arbetsgivare. Då dövstumkonsulenterna följaktligen har att svara för flertalet av de uppgifter, som beträffande normalungdomen vilar på ungdomsförmedlingarna, är det lämpligt att de även får ta hand om yrkesvägledningen. Den arbetsfördelning och det samarbete, som beträffande normalungdomen förekommer mellan skola och ungdomsförmedling, bör sålunda beträffande den dövstumma ungdomen etableras mellan dövstumskola och dövstumkonsulent. Önskvärt är dock att dövstumkonsulenterna vid uppläggnings- och sin yrkesvägledningsverksamhet samråder med vederbörande arbetsförmedlingsorgan och utnyttjar alla de medel och erfarenheter för verksamheten, som dessa förfogar över.

Särskilda cirkulär angående yrkesvägledningsverksamheten synes böra utarbetas av skolöverstyrelsen och tillställas skolorna och konsulenterna.

Om en rationellt genomförd yrkesvägledningsverksamhet genomföres i dövstumskolorna, torde förutsättningarna för ett riktigt yrkesval för skolornas elever bli bättre, och därmed felvalet av utbildningsvägar och tillspillogiven utbildning icke oväsentligt minska samt elevernas möjligheter till framgång i förvärvslivet bli betydligt större än för närvarande. Ett absolut villkor härför är dock en förändring av den nuvarande fortsättnings- och ykesskolans organisation. Utredningen kommer i det följande avsnittet att framlägga förslag till en dylik förändring.

Förslag.

Utredningen föreslår, att en yrkesvägledningsverksamhet ordnas för dövstumskolornas elever i huvudsaklig överensstämmelse med de i skolöverstyrelsens utredning den 27 oktober 1944 angivna riktlinjerna men med de kompletterande tillägg särskilt beträffande anlagsorienteringen samt verksamheten i fortsättningsskolorna, som utredningen i det föregående angivit. Verksamheten bör ombesörjas av dövstumskolornas rektorer och lärare i samarbete med vederbörande dövstumkonsulenter. Det synes böra ankomma på skolöverstyrelsen att utarbeta cirkulär till skolorna och dövstumkonsulenterna angående verksamheten i fråga.

XV. Frågor rörande den dövstumma ungdomens fortsatta utbildning efter avgång från barndomsskola.

Den nuvarande organisationen av fortsättnings- och yrkesundervisningen för dövstum ungdom.

Den nuvarande organisationen av dövstumskolväsendet innebär vad gäller elevernas fortsatta utbildning i korthet följande.

För de från barndomsskolorna avgående dövstumma manliga lärjungarna finns följande yrkeslinjer: vid fortsättningsskolan i Vänersborg för gossar snickeri, skrädderi, skomakeri och tapetseri; vid lantbruksskolan å Broby gård lantbruk och trädgårdsskötsel; för de kvinnliga lärjungarna vid fortsättningsskolan i Växjö en obligatorisk allmänt huslig utbildning följt av en frivillig yrkesutbildning i sömnad, tvätt och bakning. Utbildningstiden omfattar för de manliga eleverna fyra arbetsår i snickeri-, skrädderi- samt tapetserilinje och tre år i skomakerilinje med tillstånd att utsträcka tiden med en eller två arbetsterminer, där det är erforderligt för avläggande av utlärningsprov; fyra arbetsår i lantbruks- och trädgårdslinje. För de kvinnliga eleverna är den obligatoriska linjen liksom den därpå följande frivilliga 2-årig. Utbildningen har till ändamål att bibringa eleverna sådana kunskaper och sådan yrkesfärdighet, att de efter slutad skoltid må kunna efter graden av sin förmåga såsom företagare eller arbetare utföra produktiv verksamhet och därigenom försörja sig själva. I enlighet härmed meddelas såväl praktisk som teoretisk undervisning, den senare omfattande dels allmänbildande ämnen dels yrkestori. Undervisningstiden per vecka utgör för gossar 36 timmar yrkesarbete och 10 timmar teori, däri inberäknat gymnastik med lek och idrott, för flickor respektive 34 och 10 timmar. Vid de frivilliga yrkeslinjerna för flickor förekommer ingen teoretisk undervisning. Arbetsåret omfattar 46 veckor: den teoretiska undervisningen pågår dock blott under ett läsår om 39 veckor. Utbildningen är obligatorisk, i det stadgan angående dövstumundervisningen av den 3 maj 1940 (S. F. 347/1940) föreskriver, att skolplikt för dövstumma barn inträder vid uppnående av den i folkskolestadgan föreskrivna skolåldern och därefter med vissa undantag föreligger under de tolv år, som följa efter intagning i dövstumskola, och barndomsskolorna för dövstumma omfatta åtta år.

Under vistelsen vid skolan erhåller lärjunge på skolans bekostnad husrum, kost, kläder, läkar- och tandvård, erforderliga läroböcker samt rit- och skrivmateriel.

Styrelse för fortsättningsskola äger emellertid enligt stadgans 14 § mom. 1 medgiva, att fortsättningsskolpliktig lärjunge i stället för yrkesutbildning vid fortsättningsskola på skolans bekostnad få sådan utbildning hos enskild företagare på skolorten eller i dess närhet. Lärjungen är därvid skyldig att delta i den teoretiska undervisningen vid skolan. Enligt andra momentet

i samma paragraf kan skolöverstyrelsen från skolgång befria fortsättnings-skolpliktig, som inte är bosatt på eller i närheten av den ort, där dövstumskola är belägen, och som i hemmet eller hos enskild företagare åtnjuter undervisning. I sistnämnda fall underlättas yrkesutbildningen därigenom att av statsmakterna anslagna stipendier kan beviljas. För att tillgodose de dispenserade elevernas behov av teoretisk undervisning anordnas för dem till viss tid koncentrerade teoretiska kurser.

Sedan den obligatoriska fortsättningsskolan inrättades år 1938, har yrkesutbildning utanför denna skett blott i relativt ringa utsträckning. Under de senaste åren har dock dispensssystemet erhållit en vidare tillämpning.

Behandlingen av frågor rörande den fortsatta utbildningen i tidigare utredningar.

I de utredningar, som föregick statens övertagande av dövstumundervisningsväsendet, ägnades frågorna om de dövstamma barnens fortsatta utbildning efter slutad barndomsskola det största intresse. Behovet av fortsatt skolning ansågs klart styrkt. Tvekan rådde däremot om den lämpligaste formen för densamma. Redan i 1915 års förberedande utredning behandlades ingående olika alternativ för en utbyggnad av dövstumskolans dåvarande verksamhet. I stort sett avsåg dessa en ökning av lärotiden med två år för en huvudsakligen praktisk fortsättningskurs, vid vilken dock även teoretisk undervisning skulle förekomma. Med hänsyn till svårigheten att ordna en för alla dövstamma passande praktisk utbildning och till olämpligheten att utsträcka den obligatoriska skolgången över 18-års åldern, syntes dock utredningen förorda en lösning av frågan genom inrättande av *en ett-årig obligatorisk fortsättningskurs samt en därpå följande frivillig lärlingskola och lantbruksskola med undervisning i ett begränsat antal yrken för sådana elever, som önskade förvärva fullständig yrkesutbildning. På samma gång borde intagningsåldern sänkas med ett år. Det första året borde få karaktären av förskola, det sista åter ordnas som en allmän »yrkesfortsättningskola»*, vid vilken boklig undervisning och yrkesarbete borde ges fyra timmar vardera per dag.

Skolöverstyrelsen ansåg i sin utredning den 10 maj 1921, *att lärotiden icke borde bli kortare än två år, och att undervisningen borde vara obligatorisk och avse yrkesutbildning.*

I 1932 års utredning uttalades, att det i åtskilliga fall torde komma att visa sig, att en tvåårig kurs icke vore tillfyllest och att mycket vore att vinna för den enskilde och det allmänna, om den dövstumme kunde få gå kvar i skolan, till dess han vunnit verklig yrkesskicklighet. *Kursen vid fortsättningskolan borde därför i vissa fall kunna utsträckas till fyra år.*

1936 års utredning framhöll, att av de många spörsmål, som hörde sam-

man med en omorganisation av dövstumundervisningen, frågan om anordnandet av en fortsatt utbildning vore en av de viktigaste. Dylik utbildning vore av behovet påkallad i minst lika hög grad för den dövstumme som för den fullsinnade ungdomen. De dövstamma kunde nämligen icke efter skoltidens slut i jämförlig grad med de hörande tillgodogöra sig livets egna lärodomar och anpassa sig efter dess mångfaldiga och skiftande förhållanden. Deras svårigheter att förstå och att göra sig förstådda av sin omgivning medförde, att de oftast stode främmande för de hörandes föreställnings- och intressevärld. De dövstamma vore i stort sett obekanta med samhällets alltmåra invecklade förhållanden samt främmande för sina plikter och rättigheter som medborgare. På grund av dessa omständigheter mötte de betydande svårigheter, då de efter skoltidens slut måste taga upp tävlan med sina hörande medmänniskor ute på det praktiska livets olika områden. Svårigheten för de dövstamma i allmänhet att helt eller delvis försörja sig själva berodde bland annat därpå, att lämpliga utbildningsanstalter i tillräckligt antal saknades.

Erfarenheten från de hantverksskolor, som av skoldistriktet upprättats i Lund och Vänersborg, hade ådagalagt, att en dövstum av genomsnittstyp ägde förutsättningar att bliva en god hantverkare, om han finge utbildning i ett yrke, som passade honom.

Liksom det för de enskilda dövstamma skulle innebära en synnerligen stor välgärning och fördel, om de finge en sådan yrkesutbildning, att de i allmänhet kunde försörja sig själva, skulle det även vara till vinning för det allmänna.

Vid avgörande av frågan, på vilket sätt det konstaterade behovet av fortsatt utbildning borde avhjälpas, syntes först böra klarläggas det allmänna mål, till vilket utbildningen borde sträva. Målet kunde enligt 1936 års utredning angivas på följande sätt: En fortsättningsskola för dövstamma borde ha till uppgift att meddela en sådan utbildning, som satte dem i stånd att efter slutad skoltid i största möjliga omfattning försörja sig själva. Undervisningen borde för den skull avse huvudsakligen yrkesutbildning. Även teoretisk undervisning borde förekomma, men dock i mera begränsad omfattning.

Utbildningstidens längd borde anpassas så, att sannolika möjligheter förefunnas att uppnå det mål, som ansetts böra fastställas. I de skolor, vilka meddelade fullständig yrkesutbildning, vore utbildningstiden i regel fyra år. Rektor och lärare vid hantverksskolan i Vänersborg ansåg, att de dövstamma ynglingarna icke under kortare tid än fyra år kunde bibringas utbildning i de mera krävande yrkena. På grund härav föreslogs, att fortsatt undervisning skulle anordnas genom upprättande av fortsättningsskolor för dövstum ungdom, att undervisningen skulle vara obligatorisk och omfatta i snickeri, skrädderi och trädgårdsskötsel fyra år, samt i lantbruk, skomakeri, husligt arbete, vävnad och sömnad tre år.

I den organisation av dövstumundervisningen, som fastställdes genom beslut av 1938 års riksdag, genomfördes i stort sett de av utredningsmannen i 1936 års utredning givna förslagen beträffande den fortsatta utbildningen.

Det dröjde emellertid inte länge förrän kritik började framkomma mot den genomförda organisationen vad avsåg yrkesutbildningen.

I en den 5 maj 1941 avgiven promemoria framhöll besparingsberedningen, att de dövstamma flickornas praktiska utbildning syntes gå mera i allmän anda och ej föra fram till någon bestämd yrkeskunnighet. Utbildningen ledde mera till en viss kunskap om ett hems skötsel än till verklig yrkesutbildning. Fortsättningsskolan för flickor borde omorganiseras så att den lämnade sina elever en verklig yrkesutbildning. Man borde gå in för några lämpliga »standardyrken», såsom t. ex. sömnad, bokbinderi, konststoppning o. s. v. För att öka möjligheterna till yrkesval syntes för flickorna likaväl som för pojarna även kunna tillgripas utvägen med teoretisk undervisning i skolan och praktisk utbildning hos enskilda företagare.

För de dövstamma gossarnas utbildning vore det enligt besparingsberedningen ej osannolikt, att den dåvarande ramen för yrkesvalet skulle kunna vidgas, exempelvis med metallarbete, sadelmakeri m. m. En dylik yrkesutbildning kunde också tänkas ordnad i likhet med en decentraliserad verkstadsskola. Den teoretiska undervisningen skulle då meddelas vid skolan och den praktiska utbildningen hos enskilda företagare. För att möjliggöra ett rikare urval av yrken skulle den senast antydda organisationsformen vara av stort värde.

I yttrande över besparingsberedningens förslag fann skolöverstyrelsen beträffande flickornas fortsatta utbildning, att ställning borde tagas till frågan, huruvida skolan borde vara en allmänt hållen husligt praktisk fortsättningsskola, en ren yrkesskola eller en allmän kortare obligatorisk fortsättningsskola och en därpå följande frivillig yrkesskola. Överstyrelsen framhöll betydelsen för flickorna att få genomgå en allmän praktisk fortsättningsskola i husliga värv och det stora gagn de hade därav, varhelst de sedan komme att placeras i livet. Tiden för denna skola borde dock kunna minskas till två år. Viss sovring av arbetsgrenarna vore därvid ändamålsenlig. Ökat utrymme borde givas t. ex. barnavård och sjukvård. I anslutning till den allmänna fortsättningsskolan syntes böra fogas en frivillig yrkesskola. Tiden för denna liksom för den obligatoriska borde fastställas till två år. Såsom lämpliga yrken för den frivilliga utbildningen nämndes sömnad, bakning och tvätt. För att möjliggöra ett rikare yrkesval ansågs en utbildningsform med teoretisk undervisning vid skolan och praktiskt arbete hos företagare i staden behöva tillgripas i ej ringa grad. Denna utbildningsform syntes också god, då eleven därvid finge sin praktiska utbildning under arbetsförhållanden, som överensstämde med dem, hon efter slutad kurs mötte ute i livet. För ytterligare underlättande av flickornas yrkesval och yrkesutbildning ville överstyrelsen förorda, att flickor, som efter av-

slutad obligatorisk fortsättningsskola önskade yrkesutbildning i hemorten eller i yrke, i vilket utbildning vid eller genom skolan ej kunde erhållas, måtte kunna få bidrag till denna sin utbildning i högst två år och med högst 500 kronor per år.

Skolöverstyrelsens förslag biträdades av departementschefen och godkändes av 1942 års riksdag. Den nya organisationen trädde i kraft från och med budgetåret 1943/1944.

Beträffande pojkmarnas yrkesutbildning framfördes mycket snart efter statsövertagandet av dövstumskolorna krav på en utvidgning av antalet yrken och en förbättrad utbildning. Redan år 1939 hemställde styrelsen för västra distriktets dövstumskolor, att metallarbete måtte införas som nytt yrke vid fortsättningsskolan i Vänersborg. På grund av ifrågasatt indragning av uppbyggnadsskolan i Vänersborg, blev frågan vilande. I sin verksamhetsberättelse för år 1942/1943 riktade t. f. dövstumkonsulenten i Stockholms distrikt en stark kritik mot såväl organisationen av yrkesutbildningen som framför allt det alltför slumpartade yrkesvalet.

På uppdrag av skolöverstyrelsen företogs i början av år 1944 av t. f. dövstumkonsulenten i Stockholms distrikt en undersökning rörande resultatet av yrkesutbildningen vid fortsättningsskolan i Vänersborg. Utredningen syntes giva vid handen, att ett icke ringa antal av skolans elever efter utbildningens slut *icke* fortsatt i det inlärdade yrket.

I sitt utlåtande nr 135/1944 över vissa frågor rörande dövstumundervisningen, kom statsutskottet att något beröra verksamheten vid fortsättningsskolan i Vänersborg, varvid anfördes:

»Med avseende å fortsättningsskolan i Vänersborg vill utskottet framhålla, att det synes önskvärt, att spörsmålet om dess organisation och eventuella utbyggnad blir föremål för närmare överbäganden från Kungl. Maj:ts sida. I skolan meddelas nu undervisning i yrkena snickeri, skradderi och skomakeri. Enligt utskottets mening bör det undersökas, huruvida icke även andra yrkesgrenar böra upptagas på fortsättningsskolans program.»

I kungl. brev av den 30 juni 1944 uppdrogs sedermera åt skolöverstyrelsen att verkställa utredning rörande vissa dövstumskolfrågor, bland dem den om verksamheten vid fortsättningsskolan i Vänersborg. Den begärda utredningen avgavs av skolöverstyrelsen den 27 oktober 1944.

I det avsnitt av utredningen, som berörde yrkesutbildningen för manliga dövstamma, upptogs bl. a. frågan om yrkesvalet. Behovet av yrkesorientering och yrkesvägledning påtalades och plan för yrkesorienteringen angavs. En omläggning av hantverksundervisningen i barndomsskolan i riktning mot pedagogisk slöjd föreslogs; denna vore motiverad redan ur pedagogiska och psykologiska synpunkter, men kunde också förväntas bidra till att underlätta yrkesvalet. Utbildningstiden i hantverksyrkena i fortsättningsskolan borde, i de fall där det för avläggande av utlärningsprov vore nödvändigt, kunna utsträckas med en eller två arbetsterminer. En viss prövotid

för eleverna vid fortsättningsskolan borde fastställas, under vilken de borde noga kontrolleras beträffande sina förutsättningar för yrket. Viss specialisering av lantbruksutbildningen förordades. Ytterligare differentiering av utbildningen vid skolan föreslogs komma till stånd genom införande av linjer för tapetserare och metallarbetare. Vidare förordades en utvidgad tillämpning av utbildning hos enskild mästare eller inplacering i industrien för kortare eller längre utbildning. Ifrågavarande utbildningsform vore den enda möjligheten att effektivt vidga yrkesvalet. Särskilt för de oegentligt dövstumma och de svagast begåvade borde denna utbildning prövas. De oegentligt dövstumma borde i många fall kunna tillgodogöra sig den yrkesutbildning, som stod den fullsinnade ungdomen till buds. En del av dem förväntades kunna följa även den teoretiska undervisningen i en lärlings- eller yrkesskola. För att med den enskilda utbildningen kunna förena förmånen av sådan teoretisk undervisning, som meddelades vid fortsättningsskolorna, föreslogs anordnande av till viss tid koncentrerade årliga teoretiska kurser för samtliga från fortsättningsskolplikt befriade elever. Den teoretiska kursverksamheten borde för eleverna i fråga göras obligatorisk därigenom, att såsom villkor för att erhålla befrielse från fortsättningsskola även stadgades skyldighet att delta i tre på varandra följande årliga teoretiska kurser.

I proposition till riksdagen 1945:221 biträdde departementschefen skolöverstyrelsens förslag vad avsåg yrkesutbildningen med undantag för förslaget om inrättande av en utbildningslinje i metallarbete. Riksdagen biföll för sin del propositionen.

Utredningen.

Såsom framgått av den i det föregående lämnade redogörelsen har frågan om den dövstumma ungdomens fortsatta utbildning efter avgång från barn- och ungdomsskolorna varit föremål för stor uppmärksamhet från statsmakternas sida såväl före som efter statsövertagandet av dövstumskolorna. Detta förhållande bör inte förvåna. Utbildningen i fråga är av väsentlig betydelse inte bara för de dövstumma själva utan även för det allmänna som har intresse av, att den dövstumma arbetskraften utnyttjas på ett rationellt sätt. Redan tidigt betonades de många svårigheter det måste innebära att skapa en organisation, som med tillgodoseende av kraven på praktisk och teoretisk utbildning lämnar utrymme för elevernas skiftande förutsättningar och önskemål. Då — trots vissa framförda betänkligheter däremot — förslag framlades om obligatorisk fortsättningsskola, torde man ha grundat sitt ställningstagande på en stark övertygelse om nödvändigheten och värdet av en dylik utbildning för den dövstumma ungdomens flertal. Att man emellertid haft öppen blick för de olägenheter organisationen i fråga kunde medföra, kan icke blott lätt utläsas i utredningarnas betänkan den, såsom då

det i 1932 års utredning uttalas, att »det är i hög grad önskvärt, att skolan följer sina förutvarande elevs utveckling och anställningsförhållanden för att man därigenom skall få erforderligt material för bedömning av skolans värde för de dövstumma och nödiga hållpunkter för eventuella jämkningar i utbildningen», utan även i de förslag, vilka föranledde statsmakterna att under vissa villkor medgiva dispens från utbildningen.

Statsmakterna, som sålunda redan vid genomförandet av organisationen, förutsett, att erfarenheterna av dess verksamhet, skulle kunna komma att medföra krav på förändringar, har haft sin uppmärksamhet riktad på frågan och, såsom här tidigare påvisats, genomfört vissa väsentliga reformer. Efter förslag av skolöverstyrelsen har utbildningen för flickor lagts om samt poj-karnas utbildningsmöjligheter ökats. Vissa frågor, som har ett nära samband med den fortsatta utbildningen, bl. a. det om hantverksundervisningen i barndomsskolan samt om yrkesorienteringen och yrkesvalet, har behandlats och föranlett åtgärder. De genomförda förändringarna har åstadkommit en väsentlig förstärkning av fortsättningsskolans organisation.

Under de senaste åren har emellertid framförts vissa allvarliga erinringar mot själva grunderna för organisationen av den dövstumma ungdomens utbildning efter avgång från barndomsskola. Utredningen anser sig därför böra ompröva frågan om den fortsatta utbildningen i hela dess vidd. Att detta även synes vara departementschefens mening torde framgå av hans yttrande till statsrådsprotokollet i detta ämne. Det heter där:

»Även frågan om yrkesval och yrkesutbildning för dövstum ungdom förtjänar omprövas, varvid särskild uppmärksamhet bör ägnas spörsmålen om lämpliga utbildningsgrenar och hur en förbättrad yrkesrådgivning skall kunna åstadkommas. I detta sammanhang bör frågan om ytterligare skolbildning efter avgången från barndomsskola för de bäst begåvade bland de dövstumma upptagas till behandling.»

Då frågan om den dövstumma ungdomens fortsatta utbildning nu tages upp till granskning, synes man i högre grad än tidigare ha möjlighet att nå fram till en god lösning. Man har en snart tioårig erfarenhet att bygga på. Under de år de nuvarande skolorna varit i verksamhet, har deras fördelar och brister kunnat konstateras. Till förfogande står den sakkunskap på området, som äges av dövstumkonsulenterna, vilka efter elevernas avgång från skolorna nära följer dem inte bara på arbetsplatserna utan även i hem- och föreningslivet. I den offentliga debatt, som särskilt under det sista årtiondet förts om erforderlig utbyggnad av normalungdomens teoretiska och praktiska utbildning, har man vidare att finna vissa hållpunkter för ett förslag om en tidsenlig organisation av berörda utbildning för de dövstumma. Den viktiga frågan rörande sambandet mellan yrkesval och yrkesutbildning har genom arbetsmarknadskommissionens intensiva verksamhet på området under senare år erhållit en allsidig belysning av största värde för bedömningen av yrkesutbildningsproblemen. Slutligen torde även de senaste årens

diskussioner om de partiellt arbetsföra och deras inpassning i arbetslivet i sin mån kunna göras fruktbringande.

Utredningen avser att i det följande först ge en överblick över de önskemål i fråga om den dövstumma ungdomens teoretiska och praktiska fortbildning, den finner motiverade. Därefter kommer den att granska, i vad mån den nuvarande dövstumskolororganisationen tillgodoser de uttalade önskemålen, samt i vilken utsträckning organisatoriska förändringar är påkallade.

Behov av fortsatt teoretisk utbildning efter avgång från barndomsskola.

Den nuvarande organisationen av barndomsskolorna för dövstumma med åtta årsklasser återgår till en tid, då skolgången i vanlig folkskola omfattade sex år. Det handikap lytet ger, ansågs då motivera en längre skoltid för de dövstumma. Folkskolan är numera sjuårig. Utvecklingen synes tendera mot en nioårig folkskola. En högst avsevärd procent av normalungdomen erhåller en än mera kvalificerad skolutbildning. Kraven på allmän medborgerlig bildning ökas undan för undan. Om de dövstumma skall kunna även de motsvara de ökade kraven, måste man sörja för att utvecklingen inom dövstumskolan håller jämna steg med den i normalskolan. De dövstummas svårigheter hänföra sig i främsta rummet till den språkliga efterblivenheten. Önskvärdheten av att i högre grad än för närvarande häva denna, understryker kravet på en fördjupad teoretisk skolning. Utredningen har i detta betänkande föreslagit ett antal åtgärder i avsikt att effektivisera särskilt barndomsskolans språkundervisning. Dessa gör emellertid på intet sätt en fortsatt teoretisk utbildning efter barndomsskolans slut överflödigt. Däremot torde de i icke oväsentlig grad komma att bidra till att öka resultatet och värdet av en sådan utbildning.

Erfarenheter från såväl vårt land som övriga kulturländer har visat, att de dövstumma under gynnsamma betingelser har förutsättningar att tillgodogöra sig tidens bildningsvärden. De har emellertid inte samma möjligheter som normalt utrustade människor att draga nytta av de tillfällen till fortbildning och till vidare utveckling, som samhället erbjuder. Att sörja för en god bildningsgrund för den dövstumma ungdomen *före* deras inträde i arbetslivet måste ur denna synpunkt anses vara en samhällelig plikt.

Även ur en annan synpunkt än den tidigare berörda framstår behov av förlängd skolutbildning för den dövstumma ungdomen efter dess avgång från barndomsskola. Vanligen sker denna avgång vid 15—16 års ålder. Ungdomen befinner sig då i ett utvecklingsstadium, som är särskilt ömtåligt, och som ställer stora krav på hänsynstagande från omgivningen. Det kan vara förenat med vissa risker att i denna ålder åt hemmen eller åt sig själva helt överlämna dövstumma flickor eller pojkar, vilka ännu inte vunnit den stadga i uppträdandet och den fasthet i karaktären, som krävs i samvaron med samhällets övriga medlemmar. Att särskild omsorg i dessa avseenden

måste ägnas de unga dövstumma flickorna, är enligt utredningens uppfattning obestridligt.

Det har ifrågasatts, om icke behovet av vidgad teoretisk skolning skulle kunna tillgodoses genom *en ökning uppåt av skolpliktstiden i barndomsskolan*. På samma sätt som folkskolan byggs ut med en 7:e och en 8:e samt eventuellt en 9:e klass kunde dövstumskolan byggas ut med en 9:e klass och eventuellt en 10:e. Bestämda skäl talar dock mot ett förslag i denna riktning. Enligt utredningens plan för barndomsskolans och förskolans verksamhet, kommer de dövstumma barnen att stanna vid dessa skolor sammanlagt minst tio år. Det torde inte vara lämpligt att utan tvingande nödvändighet öka denna redan i och för sig kanske alltför långa vistelse vid en och samma anstalt. Förslaget skulle vidare innebära, att vid samma skola skulle finnas elever från 5 och upp till 17 års ålder, samt att skolorna skulle bli väsentligt större än för närvarande. Detta torde inte vara tillrådligt. Om eleverna skulle stanna vid barndomsskolorna ett 9:e år, skulle vidare enligt den nuvarande organisationen uppstå väsentliga växlingar i klassantalen från år till år och därmed betydande organisatoriska och ekonomiska olägenheter.

Slutligen må även nämnas, att lärjungarna vid avgång från barndomsskolornas 8:e klass nått en ålder, som genomsnittligt ligger nära den, vid vilken folkskolans lärjungar kommer att avsluta en eventuell 9-årig skolgång (avgångsåldern i medeltal för gossar avgångna från barndomsskolorna för dövstumma åren 1939—1943 äro respektive 15·9, 16·0, 16·0, 15·8 år). Det är inte lämpligt att uppskjuta påbörjandet av en förberedande eller egentlig yrkesutbildning till en senare tidpunkt. För en mängd levnadsbanor krävs en ganska tidig förberedelse, om högre grad av yrkesskicklighet skall uppnås. Lärjungarnas intressen får i denna ålder en mera bestämd inriktning, som ofta avser just en praktisk utbildning. I synnerhet hos de dövstumma pojkar är hågen för specialutbildning för en viss särskilt lockande verksamhet markant i denna ålder.

Det tidigare berörda behovet av vidgad teoretisk utbildning avser samtliga dövstumma elever såväl flickor som pojkar. Undantag utgör möjligen de av Örebroskolans elever, som äger god hörsel och i övrigt goda förutsättningar att kunna tillgodogöra sig andra former av den samhällliga bildningsverksamheten.

Bland dövstumskolans lärjungar finns emellertid — liksom bland folkskolans — pojkar och flickor, som äger förutsättningar att tillgodogöra sig en något högre teoretisk skolning. Ett flertal av dem skulle sannolikt ha intresse för en utökad skolgång och ha behållning därav. De skulle genom den kunna få en start i livet, som svarade mot deras ambition och intellektuella förutsättningar. Lytet hindrar dem från övergång till normalskolans högre läroanstalter. Den enda utvägen att tillgodose deras behov torde vara att bygga ut fortsättningsskolan med en teoretisk linje. En dylik

åtgärd är enligt utredningen i överensstämmelse med framställda krav på lika möjlighet till högre utbildning för alla barn oberoende av kön, hemort och ekonomisk eller social ställning. De anförda synpunkterna har föranlett utredningen att i annat sammanhang framlägga förslag om utvidgad teoretisk skolgång för den därför mest lämpade dövstumma ungdomen.

Sammanfattningsvis kan det hittills anförda samlas i följande punkter. Den dövstumma ungdomen har efter genomgången barndomsskola ett kvarstående behov av ytterligare språklig och allmänt medborgerlig bildning. De har vidare behov av att under en särskilt ömtålig period av sitt liv stå under sakkunnig ledning. Dessa synpunkter tala avgjort för fortsatt obligatorisk skolgång efter barndomsskolans slut. Ifrågasätts kan därvid antingen en förläggning av skolpliktstiden vid barndomsskolan, eller anordnande såsom för närvarande av särskilda fortsättningsskolor. En förlängd vistelse vid barndomsskola synes av skilda orsaker mindre tillräddig. Följaktligen kvarstår alternativet med särskilda fortsättningsskolor. Frågan blir där- efter, vilken utgestaltning dessa bör få. Innan utredningen övergår till att närmare behandla denna fråga, bör emellertid granskas, i vad mån hänsyn måste tagas till behovet av praktisk utbildning.

Behov av praktisk utbildning.

En fullgod utbildning är numera ett nästan ofrånkomligt villkor för alla yrken. På så gott som alla områden har arbetsmarknadens organisationer fastställt regler om yrkestillhörighet. På många håll är formella kompetensregler uppställda för dem, som skall utöva ett yrke, på andra områden håller arbetsgivarnas och arbetarnas fackorganisationer en liknande kontroll över arbetskraften. För dem, som gått de tillrättalagda vägarna till förvärvslivets olika banor, kan en viss trygghet påräknas. Den omständigheten att efterfrågan på yngre arbetskraft för närvarande är så stor, att även okvalificerad sådan kan erhålla goda anställningar, kan givetvis inte tagas som bevis för att yrkesutbildning icke längre är nödvändig. Tvärtom torde med fog kunna sägas, att kraven på yrkesutbildning fortfarande är höga, och att nu som förr en fullständig sådan är den bästa garantin för att vinna en säker försörjning. För den dövstumma ungdomen är den utan tvekan det bästa hjälpmedlet i konkurrensen om arbetstillfällen. Så till vida har dock under de senaste årtiondena inträtt en väsentlig förändring i fråga om yrkesutbildningen, att denna, på samma gång som arbetsmarknadsförhållandena genomgått avsevärda förändringar, kommit att omfatta en allt vidare ram av skiftande områden. Den alltmåra ökade industrialiseringen och rationaliseringen även inom mindre företag har medfört en omläggning av arbetsmetoderna och därmed nya krav på arbetskraften. Behovet av kvalificerade specialarbetare har undan för undan stegrats. På samma gång har emellertid lämnats alltmåra utrymme även för arbetare med förmåga att arbeta snabbt och effektivt i ett mekaniserat rutinmässigt arbete. Arbetsfördel-

ningen har i många fall gått så långt, att varje arbetare blott har att utföra ett begränsat antal handgrepp. Dylikt »tempoarbeta» fordrar vanligen inte någon lång lärlingstid. Men det kräver av sina utövare ständig uppmärksamhet, snabbhet och precision. Arbetsmetodernas omläggning är ej begränsad till industrin. I kontorsarbetet t. ex. har skriv- och bokföringsmaskiner samt en mängd specialmaskiner för bokföring, statistik, hålslagning m. m. i väsentlig grad förenklat och standardiserat arbetet.

Våra dagars olika slag av yrkesutbildningsorgan utbildar sina elever inte bara inom en mängd hantverksyrken; även för industrins skiftande behov av specialarbetare sker utbildning. Erinras bör kanske, att utbildningen till övervägande del sker direkt på arbetsplatsen, liksom att denna form av yrkesutbildning i regel måste anses förmånligast. I ett av arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté år 1944 avgivet betänkande angående lärlingsutbildningen uttalades bl. a., att målet för yrkesutbildningen är att tillgodose näringslivets behov av utbildad arbetskraft genom en lärlingsutbildning under former, som tar hänsyn till ungdomens sunda utveckling och framtida försörjningsmöjligheter. Detta mål syntes enligt kommittén nås bäst genom utbildning på arbetsplatserna, kompletterad med teoretisk undervisning i enskilda eller kommunala skolor. Näringslivets utbildningsmöjligheter borde utnyttjas i långt större utsträckning och på ett rationellare sätt, än vad som dittills varit fallet. Först i den mån dessa möjligheter visade sig otillräckliga borde de kompletteras med den för samhället dyrare utbildningen i verkstadsskolor.

I skolöverstyrelsens tidigare berörda utredning av den 27 oktober 1944 har i ett särskilt avsnitt under rubriken »den dövstumma lytesgruppen» anförts bland annat följande:

»Det föreligger ofta hos allmänheten en benägenhet att starkt undervärdera hela den med uttrycket dövstum betecknade lytesgruppen. Anledningen härtill torde främst vara bristande kunskaper om de dövstamma, en viss oförmåga att inse, att dessa människor, som särskilt genom sitt åtbördsspråk verka främmande, ofta äro den normala människans jämlike. Icke sällan torde man grunda sin uppfattning om de dövstamma i allmänhet på sin erfarenhet av enstaka dövstamma personer, som på ett mindre lyckligt sätt representera lyteskategorien, t. ex. dövstamma, som erhålla sin försörjning såsom kringvandrande försäljare av tidningsalster eller annat, dövstamma, som på grund av sjukdom, arbetsoförmåga eller bristande arbetsvilja ligga kommunerna till last, etc. En generalisering grundad på dylik erfarenhet är emellertid synnerligen missvisande. De dövstummas flertal är såsom människor i allmänhet skötsamma och dugliga personer, som väl fylla sina plikter i samhällets tjänst. Bland dem finnas framgångsrika personer liksom individer, som lyckats sämre i livet. Genom dövstumskolornas verksamhet göras de dövstamma i stort sett delaktiga av den allmänna folkbildningen och skickade att fullgöra sina medborgerliga plikter. Flertalet dövstamma bibringas i skolorna förmåga att genom tal och avläsning meddela sig med en hörande omgivning.»

Utredningen vill för sin del till alla delar instämma i detta yttrande, som bestyrkes bland annat av den erfarenhet man sedan långt tillbaka men

kanske särskilt under de senare åren vunnit av den dövstummas arbetskraftens anpassbarhet efter skiftande förhållanden. Allt tydligare har besannats, att det mera lönar sig att söka de dövstummas förmåga än deras oförmåga. Undan för undan har nya arbetsområden prövats och nya arbetsfält öppnats. Inte minst har detta skett under de senare åren, då bland annat knappheten på tillgänglig arbetskraft lett till försök med dövstumma på många arbetsplatser, där man kanske aldrig tidigare velat ifrågasätta detta. Det säger sig självt, att dövstumkonsulenternas verksamhet, som bland annat avser att för utvidgande av de dövstummas arbetsområden sprida kännedom om deras arbetsduglighet, i detta avseende varit av stor betydelse.

Det torde inte innebära någon överdrift, om man säger, att de dövstummas arbetsförmåga numera tillvaratages mera rationellt än tidigare. Vilken betydelse det har icke blott ur de dövstummas utan även ur samhällsnyttans synpunkt torde knappast behöva kommenteras. Fortfarande torde dock mycket återstå att göra i detta avseende.

För utredningen har av dövstumkonsulenten i Stockholms distrikt på grundval av uppgifter från samtliga dövstumkonsulenter utarbetats en sammanställning över den nuvarande yrkesfördelningen bland de dövstumma. Denna är såsom bilaga 2 fogad till detta betänkande.

En hastig översyn över de skilda yrkesområden, i vilka de dövstumma f. n. är sysselsatta, ger vid handen, att de omfattar ett synnerligen rikt register, där dock arbete inom industri, hantverk, jordbruk och hushåll är rikast företrädda.

Man torde kunna säga, att de dövstumma lyckats göra sig gällande i alla sådana befattningar, som inte fordrar hörsel eller förmåga att snabbt och säkert meddela sig med omgivningen. I arbete, som kräver ständig och snabb språklig kommunikation, har den dövstumme sålunda svårt att hävda sig, medan han i arbete, där han, sedan han lärt yrket, kan sköta sig själv, reder sig mycket bra och ofta går helt upp i sin uppgift.

Fortfarande är ett stort antal av de manliga dövstumma verksamma inom hantverksyrkena, främst de traditionella snickeri, skomakeri och skrädderi, samt i lantbruk. Att så är fallet, förklaras främst därav, att yrkesutbildningen i främsta rummet är inriktad på dessa yrken. Utan tvivel är många dövstumma lämpade för dessa fack. För dövstumma ynglingar, som har intresse och förutsättningar för dem, erbjuder de onekligen vissa fördelar. De förekommer över hela landet. En fullgod utbildning i något av dem ger möjlighet till anställning på skilda orter och därmed tillfälle även att återvända till hemorten. Den dövstumme snickaren, skomakaren eller skräddaren kan ägna sig antingen åt rent hantverksarbete eller industriellt sådant eller, om han är driftig, etablera sig som självständig företagare. Det torde däremot inte vara befogat att — såsom tidigare skett — förmena, att dessa yrken i och för sig skulle vara särskilt lämpliga för dövstumma. De dövstumma kan i fråga om arbets- och yrkesduglighet på intet sätt samman-

föras till en homogen grupp. Det kan bland dem liksom bland den övriga befolkningen finnas individer, som äger personliga förutsättningar att bli goda hantverkare, men detsamma är fallet även i fråga om alla de övriga arbetsområden, där inte hörsel och förmåga av språklig kommunikation är ett absolut villkor. Att obligatoriskt fordra utbildning i ett starkt begränsat antal yrken och därigenom i realiteten sätta en spärr för tillträdet till en mängd andra områden är mindre lämpligt. Detta insåg man redan tidigt. I 1915 års utredning betonades det olämpliga i att genom obligatorisk yrkesutbildning inskränka yrkesvalet. För de följande utredningarna, som ledde fram till 1938 års riksdagsbeslut, låg det kanske nära till hands att föreslå en utbildning i de tre hantverksyrkena och lantbruk för de manliga dövstumma. Av ålder hade många dövstumma sökt sin utkomst i dessa yrken. Sedan den svenska dövstumundervisningens äldsta tider hade viss utbildning i hantverksyrkena i fråga meddelats vid dövstumskolorna. Man hade i de av vissa landsting upprättade hantverks- och lantbruksskolorna en förebild för en utbyggd yrkesskola, och erfarenheten att arbetsområdena i fråga gav sina dövstumma utövare en god försörjning.

Av den lämnade översikten över de dövstummas sysselsättningar framgår, att ett relativt stort antal dövstumma har sin försörjning inom industrin. Icke minst gäller detta yngre dövstumma, vilka genomgått fortsättningskola. I icke få fall är det därvid fråga om industriarbete, där den föregående yrkesutbildningen kommit väl till pass, t. ex. pojkar och flickor, som fått utbildning i skrädveri eller sömnad och arbetar i konfektions- eller textilindustrin, snickeri- eller skomakeriutbildade pojkar, som arbetar i trä- eller skoindustrin. I många fall torde emellertid anställningarna avse sådant arbete, för vilket den föregående utbildningen vid fortsättningsskola icke lämnat något underlag.

I ett avsevärt antal fall har de dövstumma skaffat sig befattningar, vilka kunnat erhållas först efter specialutbildning, som lämnats på arbetsplatsen. Detta ger belägg för, att de dövstumma *trots* de begränsade utbildningsmöjligheter, som samhället ställt till deras förfogande, och det tvång som i detta avseende ålagts dem, lyckats göra sina individuella förutsättningar, sina anlag och sina intressen gällande. Att många dövstumma visat sig väl lämpade för utbildning för och anställning i industri har framhållits i skolöverstyrelsens yrkesutredning. Överstyrelsen fann det av denna anledning motiverat att framlägga förslag om anordnande vid fortsättningsskolan i Vänersborg av en utbildningslinje i metallarbete. På samma gång föreslogs även kortare utbildningskurser för utbildning av svagare begåvade dövstumma för tempoarbete inom metallindustrin. Förslagen föranledde dock ingen åtgärd.

I detta sammanhang må i korthet beröras de lyckade försök, som särskilt under senare år gjorts att placera dövstumma i kontorsarbete. Sålunda är för närvarande c:a 30 kvinnliga dövstumma anställda såsom hålkorts-

operatriser och siffergranskare vid olika statliga verk, där de — enligt vad utredningen vid besök vid ett av dessa verk kunnat inhämta — snabbt inhämtat erforderliga kunskaper och därefter på ett utmärkt sätt skött sina åligganden. Detta och flera fall talar avgjort för att det i det allt mera rationaliserade kontorsarbetet bör finnas plats för dövstumma, ett förhållande, som bör beaktas vid diskussionen om yrkesutbildningen.

Det förefaller utredningen troligt, att de dövstumma, när de få tillfälle att pröva sina krafter på nya arbetsområden, kommer att ytterligare bevisa sin användbarhet. Av alldeles särskild vikt torde i detta sammanhang vara att finna svar på spørgsmålet, om dövheten i och för sig skulle kunna på ett eller annat arbetsfält främja arbetsprestationen. Att en döv person, som icke kan höra eller samtala med kamrater eller störas av buller, mindre distraheras i sitt arbete är känt, liksom att i vissa fall döva personer lämpar sig väl för bulleryrken. En undersökning av dessa förhållanden vore enligt utredningens mening av stort intresse och av direkt praktisk betydelse.

Av det anförda framgår, att de dövstumma allt efter skiftande anlag och intressen har förmåga att tillgodogöra sig utbildning och att göra fullvärdiga arbetsprestationer inom ett stort antal olika sysselsättningsformer. Sett ur denna synpunkt är den nuvarande organisationen av fortsättningskolan för dövstumma med obligatorisk yrkesutbildning inom ett fåtal yrken inte tillfredsställande. Inte heller svarar den mot kravet på ett fritt individuellt yrkesval och samhällets strävan att rationellt utbilda och utnyttja all arbetskraft, att som slagordet lyder »sätta rätt man på rätt plats».

Givetvis bör varje dövstum pojke och flicka som andra ungdomar ha rätt och möjlighet till en utbildning, som svarar mot hans håg och förutsättningar. Men detta är inte möjligt inom ramen för särskilda fortsättningskolor för dövstumma. Det antal elever, som skall utbildas, är alltför ringa för att medge upprättandet av ett större antal yrkesavdelningar. Frågan blir då, vilka möjligheter till yrkesutbildning, som står den dövstumma ungdomen till buds *utöver* dem, som de egna yrkesskolorna kan erbjuda. I främsta rummet kommer därvid ifråga utbildning direkt inom näringslivet och näringslivets yrkesskolor samt utbildning i de kommunala yrkesskolorna och de centrala verkstadsskolorna. Dessa utbildningsvägar är normalungdomens vanliga. Det föreligger enligt utredningen ingen anledning att a priori utgå ifrån, att de dövstumma inte skall kunna utnyttja dem. Den praktiska utbildningen måste givetvis vara densamma för dövstumma som för hörande. I den mån den kräver praktisk blick och omdöme, torde inte de dövstumma stå tillbaka för de hörande. Däremot föreligger svårigheter för de dövstumma att tillgodogöra sig anvisningar, som kräver språklig kommunikation. Erfarenheterna av utbildningen av dövstumma hos enskilda företagare och i industrin torde kunna betecknas som gynnsamma. Såsom uttalats i skolöverstyrelsens yrkesutredning torde denna utbildningsform för eleverna från specialskolan för oegentligt dövstumma ur flera syn-

punkter vara lämpligare än den vid specialanstalt för dövstumma. Efter att ha gått igenom specialskolan står dessa elever, språkligt och med hänsyn till allmän skolbildning i regel nära normalungdomen.

Det förefaller utredningen troligt, att även många av de egentligt dövstumma skulle kunna erhålla sin praktiska utbildning inom näringslivet och vid de vanliga yrkesutbildningsanstalterna. Härigenom skulle de också på ett tidigare stadium komma i kontakt med det normala livet än vad som är fallet, om utbildningen sker vid en specialanstalt för dövstumma. Yrkesvalsramen skulle vidgas effektivt och kostnaderna för utbildningen bli lägre än om den sker vid specialskolor.

Av det senast anförda skulle man kunna komma till den uppfattningen, att det vore förmånligt för den dövstumma ungdomen, om den fick frihet att på egen hand skaffa sig erforderlig yrkesutbildning, och att den obligatoriska yrkesutbildningen vid fortsättningsskola därför borde slopas. Problemet är dock inte så enkelt. Även om man förutsätter, att de dövstumma pojkar och flickorna kan förvärva en yrkesutbildning på de normala utbildningsvägarna, och att statsmakterna genom stipendier eller på annat sätt kan främja en frivillig utbildning, är därmed inte sagt, att de dövstumma, om de själva och deras föräldrar helt får bestämmanderätten, kommer att skaffa sig en sådan utbildning. Man har därvid många olika faktorer att taga hänsyn till. Man kan inte alltid förvänta förståelse för yrkesutbildningens värde hos den dövstumma ungdomen och dess föräldrar. Det ligger nog ofta nära till hands att i stället för utbildning vid en yrkeskola eller lärlingsanställning välja ett för tillfället men knappast för framtiden mera lönande okvalificerat arbete. Erinras bör vidare, att utbildningsmöjligheterna i hemorten ofta är starkt begränsade. Detta gäller givetvis särskilt för eleverna från landsbygden, mest kanske för eleverna från landsbygden i Norrland. Om yrkesutbildningen blir helt frivillig, torde av denna och andra anledningar många dövstumma pojkar och — i kanske högre grad — flickor att från skolan komma direkt till hemmen och gå miste om varje tillfälle till utbildning utöver de hemmen kan ge. Från tiden före införande av den obligatoriska fortsättningsskolplikten har man erfarenhet av många dylika fall. Man får inte heller förbise, att allmänhetens ofta bristande insikt om den dövstumme och hans möjligheter att tillgodogöra sig en yrkesutbildning ävensom de faktiska svårigheterna med denna utbildning i många fall fortfarande kan komma att lägga hinder i vägen för utbildningen. Slutligen bör även erinras om det av utredningen i kapitlet om yrkesval och yrkesvägledning påtalade förhållandet, att den dövstumma ungdomen vid avgång från barndomsskolan inte har någon klar uppfattning om sin yrkesvalssituation men däremot ett starkt behov av yrkes- och anlagsorientering. Då fortsättningsskolplikt genomfördes år 1938, hälsades denna åtgärd med stor tillfredsställelse. Fortfarande torde man bland fackmännen inom dövstumvården vara enig om, att en obligatorisk fortsätt-

ningsskola är av synnerligen väsentlig betydelse. Det är svårt att f. n. bedöma vilket, som betytt mest för att skapa de förbättrade arbetsförhållanden för de dövstumma, som faktiskt råder, fortsättningsskolans verksamhet, dövstumkonsulenternas arbete eller de goda konjunkturerna på arbetsmarknaden. Det torde dock inte råda någon tvekan om, att den obligatoriska utbildningen betytt mycket och att den ehuru i modifierad form även bör behållas i fortsättningen. Såsom utredningen ser problemet gäller det sålunda att inom ramen för en obligatorisk fortsättningsskola söka på ett lyckligare sätt än f. n. tillgodose kraven på en vidgad frihet för eleverna att förbereda sig för en levnadsbana.

Eleveräkningar.

De faktorer som bör läggas till grund för överväganden om en omläggning av den fortsatta utbildningen för dövstum ungdom bör givetvis vara de pedagogiska och psykologiska kraven på denna utbildnings anordnande. Hänsyn måste emellertid tagas även till organisatoriska och andra praktiska förhållanden. Ur dessa senare synpunkter är det nödvändigt att i korthet belysa frågan om det antal elever utbildningen avser. Enligt dövstumskolornas kataloger kommer följande antal elever att avgå från barndomsskolorna nämligen:

1949	103	(53 pojkar + 50 flickor)	(födelseår 1933/34)
1951	122	(58 » + 64 »)	(» 1935/36)
1953	144	(81 » + 63 »)	(» 1937/38)
1955	125	(»)	(» 1939/40)

och därefter vartannat år ett antal, som för de närmast följande åren enligt utredningens tidigare prognos kan beräknas ligga mellan 120 och 190 enligt följande:

1957	130—140	(födelseår 1941/42)
1959	160—170	(» 1943/44)
1961	165—180	(» 1945/46)
1963	160—170	(» 1947/48)
1965	155—165	(» 1949/50)
1967	150—160	(» 1951/52)

I dessa tal är ej inräknade eleverna vid skolhemmet å Mogård, vilka beräknas övergå till vårdanstaltens arbetshem. Man torde kunna räkna med att såsom hittills flertalet av eleverna från barndomsskolorna kommer till fortsättningsskolorna.

Sammanfattning.

Utredningen har i det föregående redovisat de krav, som kan uppställas med avseende på såväl den teoretiska som den praktiska utbildningen för den dövstumma ungdomen samt var för sig diskuterat skilda möjligheter att tillgodose dem. Det har därvid framstått som ett önskemål att finna en

utbildningsform, som på samma gång sörjer för behovet av fördjupade språkliga och allmänbildande kunskaper, ger tillfälle till anlags- och yrkesorientering och genom en praktisk utbildning lägger en god grund för det framtida förvärsarbetet utan att inskränka på det fria yrkesvalet.

Utredningen kommer i det följande framlägga förslag, vilka avser att realisera de uttalade önskemålen.

A. Fortsättningsskola för dövstumma gossar.

Fortsättningsskolplikt bör av anförda skäl även i fortsättningen åläggas de dövstumma gossarna. Det kan diskuteras, om den bör gälla även de från specialskolan för oegentligt dövstumma avgångna gossarna. Utredningen anser, att så bör vara fallet. Då utredningen avser att föreslå en begränsning i fråga om kravet på den praktiska utbildningen *från fullständig till grundläggande yrkesutbildning* finner den emellertid ingen anledning att bestämma skolpliktstidens längd olika för olika yrkeslinjer. Utredningen är närmast benägen att föreslå samma fortsättningsskolplikt, som f. n. gäller för de dövstumma flickorna eller två år. Detta skulle innebära en minskning av den nuvarande skolpliktstiden för pojkar med ett eller två år. Minskning är så mycket mera motiverad som en ökning av den sammanlagda skolpliktstiden kommer att ske, om utredningens förslag om obligatorisk förskola genomföres.

Såsom hittills bör skolöverstyrelsen äga medgiva befrielse från fortsättningsskolplikt.

Den teoretiska undervisningen måste — då den skall koncentreras till två i stället för tre eller fyra år — beredas ett ökat timantal per vecka. Utredningen föreslår en ökning till 12 timmar per vecka inberäknat tid för gymnastik med lek och idrott. Den praktiska utbildningen bör tillrättaläggas på sådant sätt, att den på samma gång som den i yrkes- och anlagsorienterande syfte ger eleven tillfälle att pröva sin arbetsförmåga kan tjäna som underlag för en fortsatt frivillig utbildning inom ett yrke, utgöra grundval för ett mindre kvalificerat arbete inom facket efter direkt övergång till förvärsarbete, t. ex. i industriarbete, eller ge avslutad utbildning inom mindre tidskrävande utbildningslinjer, t. ex. inom metallarbete. Ramen för yrkesvalet bör vidgas genom en ökning av utbildningslinjernas antal. Detta torde bäst kunna ske genom att mera än hittills anlita de vanliga yrkesskolorna och det enskilda näringslivet.

Utredningen har diskuterat två olika alternativ till fortsättningsskola för dövstumma gossar, vilka båda medger en organisation enligt de i det föregående angivna riktlinjerna. Utredningen kommer i det följande att behandla dessa var för sig under rubrikerna Göteborgsalternativet och Vänersborgsalternativet. Innan utredningen övergår till att behandla dem, må nämnas, att lantbruksskolan enligt båda alternativen bibehålles enligt nuvarande ord-

ning dock med den ändringen, att den obligatoriska utbildningen vid skolan begränsas till två år. Efter dessa båda år bör dock elever, som så önskar, frivilligt få stanna ett eller två år för fortsatt utbildning. I den fortsatta frivilliga utbildningen på jordbrukslinjen bör i enlighet med skolöverstyrelsens förslag av den 27 oktober 1944 specialisering kunna ske och omfatta utbildning i jordbruk, ladugårdsskötsel, gårdsslöjd och smide samt traktorkörning och traktorskötsel.

I enlighet med ett följande förslag bör en särskild 2-årig i huvudsak teoretisk fortsättningskollinje inrättas för de bäst begåvade dövstumma.

Göteborgsalternativet.

Enligt detta alternativ skulle den nuvarande fortsättningskolan i Vänersborg läggas ned och ersättas med en internatskola i en stad med rikt förgrenat näringsliv, förslagsvis Göteborg. Eleverna skulle bo på skolan och där erhålla sin teoretiska undervisning. Yrkesutbildningen däremot skulle ske vid stadens yrkesskolor och inom det enskilda näringslivet. Elever, som önskade utbildning i fack, i vilka de kommunala yrkesskolorna meddelar undervisning, skulle placeras vid dessa skolor. Överenskommelse skulle därvid träffas mellan stat och kommun om den ersättning, som borde utgå för de dövstumma elevernas utbildning. På samma sätt skulle samarbete etableras med andra yrkesutbildningsorgan, t. ex. de vanföras yrkesskola, enskilda industriföretags lärlingsskolor, m. fl. Om ett tillräckligt stort antal dövstumma pojkar önskade utbildning i ett och samma fack, skulle om möjligt upprättas särskilda avdelningar för dem.

Elever, som önskade utbildning inom yrke, i vilket yrkesskolavdelning icke finnes, skulle erhålla sin utbildning hos enskild företagare, vilken därvid skulle få viss ekonomisk ersättning.

Fördelarna med en utbildning enligt det här skisserade alternativet är uppenbara. I och med att utbildningstillfällena bleve väsentligt flera, kunde yrkesönskningarna tillfredsställas på ett helt annat sätt än för närvarande. Yrkesvalsramen skulle vidgas effektivt. Man komme ifrån den nuvarande ensidiga inriktningen på hantverksyrken och finge möjlighet till anpassning efter det aktuella läget på arbetsmarknaden. Den dövstumma ungdomen skulle därigenom få lättare att söka sig fram på nya vägar och att hävda sig i konkurrensen om nya arbetstillfällen. I stället för den nuvarande fasta organisationen av yrkesutbildningen, som onekligen lägger ett visst tvång över elevernas yrkesval, skulle man få en mera smidig sådan, som gäve den dövstumma ungdomen mera frihet att göra sig gällande efter anlag och förut-sättningar.

En fortsättningskola efter dessa linjer skulle också bidra till att bryta elevernas isolering och ge dem kontakt såväl med hörande människor som med den miljö, som yrket och arbetet kräver. Särskilt för Örebroeleverna skulle den vara synnerligen förmånlig.

Alternativet har emellertid inte bara fördelar utan även vissa olägenheter och riskmoment. Det är lätt att inse att handledningen av dövstum ungdom i ett arbete bereder större svårigheter än handledningen av normalungdom vid i övrigt liknande förutsättningar. *Detta gäller särskilt beträffande den grundläggande utbildningen och i fråga om de svagare begåvade eleverna.* I en speciell yrkesskola för dövstumma kan man få lämpligt utbildade yrkeslärare, som småningom lär känna sina elever och deras speciella svårigheter och utarbetar lämpliga metoder för undervisningen. I en vanlig yrkesskola eller i det enskilda näringslivet finns inte någon sådan sakkunskap, och det föreligger därför en viss risk för, dels att utbildningen icke skulle ge bästa resultat, dels att en viss ovilja att ta emot dövstumma lärlingar komme att visa sig, särskilt under tider av god tillgång på arbetskraft, samt att uppfattningen om de dövstummas arbetsduglighet komme att bli lidande härav. Ur denna synpunkt måste det anses vara *förmånligare, att den grundläggande utbildningen i allmänhet meddelas av specialutbildade lärare och att samhällets vanliga yrkesutbildningsorgan anlitas först för den fortsatta utbildningen.*

Vänersborgsalternativet.

Enligt detta alternativ bör den nuvarande fortsättningsskolan i Vänersborg bibehållas samt reformeras i enlighet med tidigare avgivna förslag. Skolplikten minskas till två år. Den teoretiska undervisningen ökas till att omfatta 12 veckotimmar. *Den praktiska utbildningen inriktas mera på yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning.* De nuvarande yrkeslinjerna i snickeri, skrädderi, skomakeri och tapetseri bibehålles. I enlighet med förslaget i skolöverstyrelsens utredning av den 27 oktober 1944 inrättas en metallutbildningslinje samt en särskild avdelning för utbildning av tempoarbetare för metallindustrin. I övrigt synes man icke böra på förhand binda sig vid vissa utbildningsyrken, utan i möjligaste mån anpassa urvalet av dessa efter växlingarna i behovet och vunna erfarenheter. En utvidgning av yrkesvalsramen åstadkommes genom ett intensivare utnyttjande av de utbildningsmöjligheter, som stadens yrkesskolor och dess enskilda näringsliv kan erbjuda. Skolans ledning ålägges att genom förhandlingar med representanter för stadens enskilda näringsliv utröna, i vilken utsträckning enskild utbildning kan anordnas på skolorten samt att lämna uppgifter härom till barn- och ungdomsskolorna i god tid, innan valet av utbildningslinje skall avgöras.

Om ett flertal elever skulle önska utbildning i ett yrke, som inte är representerat vid skolan, bör särskilda åtgärder vidtagas för att tillmötesgå önskemålen. Förslagsvis kan överenskommelse träffas med yrkesman i staden att mot ersättning åtaga sig utbildningen eller utbildningslinje tillfälligt anordnas vid skolan. På detta sätt borde det vara möjligt att till exempel ordna utbildning till typograf och bagare ävensom att — om det ur andra synpunkter skulle befinnas lämpligt och önskvärt — sörja för kontorsutbildning.

Genom de föreslagna åtgärderna torde utbildningstillfällena ökas väsentligt. En ytterligare ökning torde kunna åstadkommas genom ett utnyttjande även av de utbildningsmöjligheter den närbelägna staden Trollhättan kan erbjuda. Till Trollhättan kommer att förläggas en central verkstadsskola med ett flertal utbildningslinjer. Staden har vidare flera större industrier samt i övrigt ett rikt näringsliv. Enligt vad utredningen erfarit, ställer man sig i Trollhättan välvillig till tanken att medverka till den dövstumma ungdomens yrkesutbildning.

Eleverna skulle under dessa förhållanden dagligen resa mellan Vänersborg och Trollhättan. Resorna är varken särskilt tidskrävande eller dyrbara.

För eleverna från Örebro skolan skulle det enligt detta alternativ stå fritt att antingen fullgöra sin fortsättningskolplikt vid Vänersborgsskolorna eller i Örebro. I det senare fallet borde yrkesutbildningen ske vid stadens centrala verkstadsskola eller i det enskilda näringslivet. Den teoretiska undervisningen borde därvid ske vid dövstumskolan under ledning av skolans ämneslärare såsom timplärare. Eleverna borde såsom specialskolans elever externeras. Ledningen av utbildningen borde kunna åläggas dövstumskolans rektor.

I främsta rummet bör vid en organisation enligt Vänersborgsalternativet skolans egna utbildningslinjer anlitas för den obligatoriska utbildningen. Blott i de fall, där skolan saknar möjlighet att tillfredsställa önsknings om en utbildning, bör övriga utbildningsvägar, de kommunala yrkes- eller verkstadsskolorna eller det enskilda näringslivet, anlitas. Skolans yrkeslärare bör erhålla särskild dövstumpedagogisk utbildning i enlighet med det förslag till lärarutbildning, som utredningen avger i ett senare avsnitt. Efter genomgången obligatorisk 2-årig utbildning torde en stor del av de dövstumma pojkarna önska sluta sin utbildning och gå ut i förvärvslivet. En mindre del torde emellertid önska att få fortsätta den pågående utbildningen efter de obligatoriska åren. Enligt utredningens uppfattning är en dylik strävan värd att uppmuntras. De vid skolan befintliga yrkeslinjerna bör av denna anledning organiseras så, att de ger möjlighet för de elever, som så önskar, att fullfölja utbildningen. Likaså bör de elever, som erhåller sin praktiska utbildning hos enskild företagare eller på annat sätt inom skolorten, medges rätt att frivilligt fullfölja denna på statens bekostnad. Till skolorten bör därvid även Trollhättan räknas. Om i det senare fallet lärlingslön utgår, bör eleven vara skyldig att själv svara för viss del av kostnaderna.

För elever, som genomgår fortsatt frivillig yrkesutbildning bör anordnas viss teoretisk undervisning, förslagsvis till en omfattning om 6 undervisningstimmar per vecka. Detta torde böra gälla för samtliga fortsättningskolor, d. v. s. utom Vänersborgsskolan även fortsättningskolan i Växjö och lantbruksskolan å Broby.

Utredningen förordar för sin del en organisation enligt Vänersborgsalternativet.

Motivering för en utbildningslinje i metallarbete. Erforderliga åtgärder.

Såsom redan tidigare framhållits, föreslog skolöverstyrelsen i sin utredning av den 27 oktober 1944, att en utbildningslinje i metallarbete skulle inrättas vid fortsättningsskolan i Vänersborg. Överstyrelsen anförde därvid bland annat:

»Vad som synes överstyrelsen utgöra en allvarlig brist i den nuvarande organisationen av den manliga dövstummas ungdomens yrkesutbildning, är det förhållandet, att ingen utbildningslinje för de industriella yrkena finnes. Överstyrelsen finner övervägande skäl tala för lämpligheten av att utbildning i metallarbete införas vid någon av fortsättningsskolorna. Yttranden av dövstumkonsulenterna synes till fullo ha visat, icke blott att många dövstamma gärna söka sig till detta arbetsområde, utan även att de där lyckats erhålla god försörjning.»

Den nuvarande utbildningen vid fortsättningsskolan för dövstamma pojkar är med undantag för lantbruksutbildningen — helt inriktad på hantverksyrken, medan det däremot inte finns någon utbildningslinje för industriell sysselsättning. Liksom överstyrelsen anser utredningen detta vara en betänklig brist såväl i betraktande av att antalet arbetare i industriens tjänst är betydligt större än i hantverkets som med hänsyn till, att en relativt stor del av de dövstamma är industrianställda, och att många av de arbetsuppgifter, som förekommer inom industrien synes vara lämpade för dem. Såsom tidigare antytts, kan man till och med sätta i fråga, om inte de dövstamma i vissa uppgifter just på grund av sitt lyte har förutsättningar att passa bättre än andra. Utredningen syftar på uppgifter i starkt bullrande industrier, där en normalhörande människa riskerar att råka ut för s. k. industriell lomhörighet. Särskilt torde maskin- och verkstadsindustrien vara ett lämpligt arbetsfält för de dövstamma. Denna industri är rikt förgrenad över landet och erbjuder en kunnig arbetare goda villkor. Av den i bil. 2—3 lämnade redogörelsen över yrkesfördelningen bland de dövstamma framgår, att inte mindre än 154 dövstamma personer är anställda inom malm-brytning och metallindustri, huvudparten av dem inom maskin- och verkstadsindustrien. Det finns bland dem maskinarbetare, filare, svetsare, plåtslagare, verktygsarbetare, motormontörer, m. fl. Erfarenheterna av de i metallarbete anställda dövstamma är goda. Att den dövstamma ungdomen har intresse för detta arbete bevisas av att av 46 ynglingar, vilka befriats från fortsättningsskola, inte mindre än 7 och av 216 elever, som genomgått fortsättningsskolan i Vänersborg, 18 redovisas inom metallindustrien.

I skolöverstyrelsens utredning upptages till behandling frågan om en metallutbildningslinje bör förläggas till Vänersborg eller Broby. Utöver de av överstyrelsen mot en förläggning till den senare orten anförda skälen, att Brobyskolan är organiserad såsom en ren jordbruksskola med agronom och icke dövstumpedagog såsom föreståndare, samt att metallinjen jämte lantbrukslinjen tillsammans skulle kunna erhålla en sådan omfattning, att tillgängliga lokaler skulle bli otillräckliga, vill utredningen foga, att förslaget

om förläggning till Broby inte bara skulle medföra krav på lokaler för utbildningen utan även för yrkesläraren eller yrkeslärarna, om flera sådana skulle behövas. I Vänersborg kan verkstadslokaler erhållas på skolan och eleverna förläggas inom de förhyrda elevbostäderna. Utredningen anser i övrigt en förläggning av metallutbildningen till Vänersborg vara avgjort att föredraga framför en förläggning till Broby.

I de följande förslagen beträffande utbildningstiden och utbildningens omfattning ävensom vid beräkningen av kostnaderna för utbildningen följer utredningen i stort sett skolöverstyrelsens förslag från 1944.

Utbildningstiden.

I fråga om ett industriellt betonat yrke som metallarbete kan ifrågasättas, om inte elevernas utbildning kan och bör slutföras genom anställning i yrket. Eleven bör i sådant fall, efter att vid skolan ha erhållit grundläggande utbildning, så snart som möjligt komma ut på en arbetsplats för att där vänja sig vid arbetstakten och arbetsförhållandena och erhålla den slutliga träningen. En tudelning av utbildningen i en föreberedande mera allmän del på skolan samt en mera speciell del på arbetsplatsen torde därför vara lämplig. Enligt vad utredningen vid besök i Vänersborg och Trollhättan inhämtat, torde det inte bereda några större svårigheter att på dessa orter bereda ett antal dövstumma, vilka erhållit grundläggande metallutbildning, plats inom den mekaniska verkstadsindustrien. För mindre kvalificerat arbete inom facket torde en 2-årig utbildning vara tillräcklig för direkt anställning. Utredningen förordar i enlighet härmed, att utbildningen i metallarbete delas i en allmän 2-årig linje, samt en frivillig påbyggnad på denna på ett eller två år för sådana elever, för vilka specialutbildning inom något specialområde av facket är motiverad med hänsyn till deras förutsättningar samt de arbetsuppgifter utbildningen avser.

Utbildningens omfattning.

I den 2-åriga grundläggande kursen synes undervisningstiden böra användas till ett så fullständigt inlärande som möjligt av de mera grundläggande arbetsmomenten och förfarandena såsom filning, borrar, svarvning, hyvling, fräsning, verktygssmide, svetsning och härdning samt maskin- och verktygsvård. Bland yrkesteoretiska ämnen bör främst upptagas materiallära och maskinlära. Till grund för det förra ämnet, som huvudsakligen bör behandla järnet, stålet och andra tekniskt viktiga metaller och metallegeringar, deras egenskaper, bearbetning och användning, bör läggas de för behandling av metallernas kemi viktigaste kemiska grundbegreppen.

Den mera speciella utbildning, som för elever med särskilda förutsättningar bör följa efter den allmänna utbildningen, synes böra avse att göra eleverna skickade att såsom specialarbetare utföra mera kvalificerat arbete

inom metallindustrin. Närmare plan för undervisningen bör utarbetas i nära anslutning till för verkstadsskolorna gällande undervisningsplaner.

Inom metallavdelningen synes böra ordnas en särskild linje för sådana svagare begåvade dövstumma, vilka anses bäst lämpa sig för mindre kvalificerat tempoarbete. För dessa elevers utbildning bör inköpas några specialmaskiner, såsom metallsvav och excenterpress, vid vilka eleverna kan tränas till den noggrannhet, snabbhet och uthållighet, som tempoarbetet kräver. I den mån deras förutsättningar medger det, bör dock även ifrågavarande elever erhålla en mera allmän utbildning inom metallyrket. Utbildningen av blivande tempoarbetare bör icke utsträckas över två år.

Mot sistnämnda förslag kan invändas, att särskild utbildning vid skola icke är nödvändig för blivande tempoarbete. Till detta vill utredningen framhålla, att man inte kan förvänta att företagare skall vilja ha besväret att lära upp en svagt begåvad dövstum, som fullständigt saknar erfarenhet av och vana vid verkstadsarbete. Att inom industrien placera en sådan dövstum yngling, som vid skola förvärvat någon kännedom om metallarbete över huvud, erhållit viss övning i arbete liknande det han på arbetsplatsen har att utföra samt vunnit goda arbetsvanor, torde däremot bereda mindre svårigheter.

Kostnader.

Enligt av skolöverstyrelsen år 1944 inhämtade uppgifter skulle man för en summa av 65 000 kronor kunna erhålla en fullgod utrustning för en utbildningsavdelning i metallarbete. I denna summa var dock icke inräknade kostnaderna för övningsmaskiner för tempoarbetarutbildningen. Med inberäkning härav ävensom av den sedan 1944 inträdda prisförhöjningen torde man komma upp till ett belopp av cirka 75 000 kronor i engångskostnader för utrustningen.

De årliga utgifterna för utbildningen omfattar bl. a. kostnader för nyanskaffning och komplettering samt underhåll av maskiner och verktyg jämte arbetsmaterial för undervisningen. Vilka belopp dessa kostnader kan komma att uppgå till, är för närvarande svårt att bedöma. I 1938 års verkstadsskolutredning beräknades för årlig komplettering av maskiner 7 % av anskaffningskostnaderna för den första uppsättningen samt för underhåll och förbrukning av undervisningsmateriel, däri inbegripet inköp av arbetsmateriel för undervisningen samt komplettering av verktyg, 1 500 kronor för 2 avdelningar metallarbetare. Enligt denna beräkningsgrund skulle de årliga kostnaderna för ovan berörda ändamål kunna ungefärligen uppskattas till 6 000 kronor.

Bland de årliga utgifterna kommer dock främst avlöning till arbetslärare. Denne, eller — om anslutningen till den föreslagna linjen skulle erhålla större omfattning — dessa, bör erhålla samma löneplacering som övriga arbetslärare i fortsättningsskola.

Dessa lönekostnader blir emellertid inte mer än till en mindre del en merutgift för staten. De elever, som kommer att erhålla sin yrkesutbildning på den nya linjen, skulle nämligen, därest den ej inrättades, i de flesta fall genomgå yrkesutbildning inom andra yrkesgrenar, vilka därvid krävt flera lärare. Sannolikt torde dock en delning av elevantalet på flera linjer kräva ett något högre antal arbetslärare än förevarande organisation.

Frågan om samorganisationen av de båda dövstumskolorna i Vänersborg.

Fortsättningsskolan i Vänersborg är för närvarande samorganiserad med upptagningsskolan därstädes. De båda skolorna står under gemensam ledning. Mot denna anordning har vid skilda tillfällen anförts betänkligheter av pedagogisk art. I samband med en ifrågasatt indragning av västra distriktets upptagningsskola anfördes av besparingsberedningen i en promemoria av den 5 maj 1941 följande:

»Upptagningsskolan och fortsättningsskolan därstädes stå under ledning av en och samma rektor. Då fortsättningsskolan för närvarande har 109 elever och elevantalet i och med fortsättningsskolans utbyggande kommer att ytterligare stiga, torde man kunna anse, att fortsättningsskolan och upptagningsskolan tillsammans utgöra en för stor uppgift för en rektor. Det torde också kunna ifrågasättas, huruvida en upptagningsskola och en fortsättningsskola för dövstumma lämpligen bör ledas av samma person. De båda skolformerna ha skilda mål och skilda verksamhetssätt. Ledaren av fortsättningsskolan måste ägna mycken tid och uppmärksamhet åt frågor om arbetsanskaffning och försäljning av skolans saluvärdiga produktion samt åt elevernas speciella utbildningsproblem och framtida anställningsförhållanden. Fortsättningsskolans stora betydelse synes närmast böra föranleda till, att den organiseras såsom självständig anstalt.»

Skolöverstyrelsen framhöll i yttrande den 18 november 1941 över besparingsberedningens förslag, att fortsättningsskolan vore en anstalt i vardande och av helt annan art än upptagningsskolan. Ständigt uppstode aktuella problem. Skolans rektor, som i främsta rummet borde vara pedagogisk ledare, borde äga tid och kraft att ägna sig åt de speciella undervisnings-, uppfostrings- och utbildningsspörsmålen. Skolan hade för sitt inre liv och sin utveckling ett mycket stort behov av rektors initiativ.

I skrivelse av den 22 januari 1943 angående förläggning av upptagningsskolorna för dövstumma m. m. vidhöll skolöverstyrelsen sina tidigare uttalade betänkligheter beträffande samorganisationen mellan barndomsskolan och fortsättningsskolan. Vissa åtgärder föreslogs syftande till att minska rektors arbetsbörda, därest för framtiden en samorganisation skulle bibehållas, bl. a. tillsättande vid upptagningsskolan av en tillsyningslärare med huvudsakligen pedagogisk uppgift. Den lösning av dövstumskolornas organisationsproblem, som 1945 års riksdag slutligen stannade inför, innebar emellertid ingen förändring i fråga om Vänersborgsskolornas administration.

Det bör erinras om, att vid detta tillfälle en icke oväsentlig ökning av elev-

antalet vid barndomsskolan ifrågasattes. Vid den föreslagna indragningen av Manillaskolan beräknades nämligen, att en del av denna skolas elever skulle flyttas över till Vänersborg. Förslaget om en dylik indragning har numera förfallit. Såsom utredningen visat i sina prognoser över elevantalens utveckling under den närmaste framtiden torde dock en icke obetydlig ökning av det totala antalet dövstumskoleelever vara att förvänta på grund av de under senare år växande födelsetalen. Å andra sidan kan emellertid ett realiserande av förevarande utrednings förslag om en sänkning av fortsättningskolplikten ha till följd en viss relativ minskning av elevantalet vid fortsättningsskolan.

Förevarande utredning delar de av besparingsutredningen och skolöverstyrelsen tidigare framförda betänkligheterna mot en gemensam ledning för de båda dövstumskolorna i Vänersborg. För egen del vill utredningen ytterligare anföra följande. Ett förverkligande av de av utredningen föreslagna förändringarna av fortsättningsskolans organisation kommer att ställa ökade krav på skolans styresman. Utredningen vill i detta sammanhang erinra om vad den i det föregående framhållit beträffande vikten av att tillräcklig omsorg ägnas åt elevernas yrkesvägledning och slutgiltiga yrkesval, åt anskaffningen av lämpliga utbildningsplatser för de elever, som önskar utbildning utanför skolans yrkeslinjer, åt övervakningen av denna utbildning m. m. Av stor betydelse är givetvis även, att skolans rektor har tid och möjlighet att noga följa förändringarna på arbetsmarknadsläget och att hålla kontakt med arbetslivets organisationer. På samma gång ökar emellertid även de föreslagna förändringarna av barndomsskolornas verksamhet fordringarna på ledningen av elevernas undervisning och fostran. Nämnas bör slutligen, att det vid ny tillsättning av tjänsten som rektor för de båda skolorna torde vara svårt att finna en person, som på samma gång är kompetent att leda en yrkesbestämd fortsättningsskola av föreslagen art och en barndomsskola.

Av anförda skäl är utredningen beredd att förorda att ledningen av de båda skolorna delas på två rektorer. De båda nya rektorstjänsterna torde böra i likhet med rektorstjänsten vid fortsättningsskolan i Växjö placeras i lönegrad Cb 6. Fortsättningsskolan i Vänersborg torde erhålla ungefär samma omfattning som Växjöskolan, upptagningsskolan i Vänersborg kan förväntas bli mindre än övriga upptagningsskolor, som i den nya organisationen föreslås bli samorganiserade med förskolor. De ökade kostnaderna för avlöningar till rektorer kommer då att utgöra — inklusive rörligt tillägg — icke fullt 15 000 kronor. Den nuvarande rektorn vid dövstumskolorna i Vänersborg har 8 veckotimmars undervisning. Om ledningen av skolorna delas på två rektorer, torde dessa kunna åläggas vardera 10 veckotimmars undervisningsskyldighet. Härigenom vinnes en besparing svarande mot $\frac{12}{30}$ av avlöningen för en ämneslärare eller mellan 4 000 och 5 000 kronor. Den verkliga utgiftsökningen torde sålunda komma att uppgå till i runt tal 10 000 kronor.

Lantbruksskolan för dövstumma gossar.

I den utredning om yrkesutbildningen m. m., som skolöverstyrelsen framlade den 27 oktober 1944, uttalade överstyrelsen bl. a., att den delade den av flera dövstumkonsulenter framförda uppfattningen, att jordbruksarbete vore lämpligt för de dövstumma. I ämnet anfördes:

»Flertalet dövstumma pojkar komma från landsbygden, deras fäder försörja sig ofta genom arbete i modernäringen. Det kan synas naturligt, att i vart fall en stor del av dem fortsätta i fädernas spår. Mot invändningen, att de dövstumma på landsbygden vantrivas på grund av sin isolering och gärna söka sig till industrierna i samhällen, där de kan träffa ödeskamrater, kan anföras, dels att med nuvarande kommunikationer det inte är så alldeles omöjligt även för de dövstumma på landsbygden att uppehålla kontakt med sina dövstumma kamrater, dels att de dövstumma på landsbygden — särskilt i de fall då de återbördas till hemorten och till sina anhöriga — ha goda möjligheter att nå personlig kontakt med sin hörande omgivning. Arbetstillgången inom jordbruket har länge varit god. Utbildade och kunniga jordbruksarbetare och djurskötare torde även för framtiden kunna påräkna att erhålla anställningar. Löner samt bostads- och arbetsförhållanden äro inom lantbruket relativt goda. Med jordbrukets nuvarande rationalisering och mekanisering och med den dyrbara maskinpark, som numera ofta kommer till användning inom modernt jordbruk, krävs emellertid av dess utövare såväl goda kunskaper som yrkeskicklighet, vilket lantbruksskolan avser att ge. Den specialiserade utbildning inom jordbruksyrket, som vid skolan kan givas och som nedan behandlas, torde ytterligare bidra att säkra framtiden för de dövstumma, som valt detta yrke. Överstyrelsen har sig bekant, att under de sedan år 1938 gångna åren till skolan å Broby hänvisats ett förhållandevis stort antal svaga elever. Överstyrelsen hyser den uppfattningen, att då åtgärder nu vidtagits för att möjliggöra ett bättre yrkesval, i detta avseende skall åstadkommas ändring.»

Beträffande *trädgårdsyrkets* lämplighet för de dövstumma och deras möjligheter att i detta yrke vinna en god försörjning erinrade överstyrelsen om, att bl. a. förre dövstumkonsulents Rendahl framfört vissa erinringar mot yrkets karaktär av säsongarbete samt dess krav på sina utövare att kunna ta emot och expediera kunder, vilket för de flesta dövstumma vore förenat med svårighet.

Till detta invände överstyrelsen, att dövstumma välutbildade trädgårdsarbetare dels kunde vinna anställning i större trädgårdar, där de inte behövde delta i kundtjänsten, dels ofta ägde tillräcklig tal- och avläseförmåga för att fullgöra de nämnda uppgifterna. Då överstyrelsen vidare för det dåvarande närmast avsåg att åstadkomma en vidgning av de dövstummas yrkesutbildningsmöjligheter, fann den inga skäl att ifrågasätta någon inskränkning av trädgårdsyrket. Överstyrelsen ansåg sig ha så mycket mindre anledning att i detta avseende vidtaga några åtgärder, som vederbörande yrkeslärare vid skolan utöver sina undervisningsuppgifter fullgjorde ett produktivt arbete av icke ringa omfattning. En trädgård syntes vidare under alla förhållanden böra vara knuten till skolan.

I det följande föreslogs — under framhållande av, att den utveckling jordbruksnäringen under senare år genomgått, haft till följd en starkare efter-

frågan på specialutbildad arbetskraft — viss specialisering av lantbruksutbildningen. Efter en allmänt förberedande jordbruksutbildning om tre arbetsår, borde en uppdelning på olika arbetslinjer ske, varvid främst borde ifrågasättas utbildning till jordbruksarbetare, husdjursskötare, traktorförare samt slöjdare och smed.

Sedan departementschefen i proposition till 1945 års riksdag¹ biträtt förslaget i denna punkt, och statsutskottet anslutit sig till vad departementschefen anfört,² biföll riksdagen utskottets hemställan. Specialiseringen av utbildningen torde ännu inte ha genomförts.

Enligt den av dövstumkonsulenten i Stockholms distrikt gjorda undersökningen angående yrkesfördelningen bland från fortsättningsskolorna avgångna elever (bil. 3 b), hade vid undersökningstillfället 27 av 45 elever som genomgått jordbrukslinjen anställning inom jordbruket, medan de övriga ägnade sig åt annat arbete. Det senare är fallet även med de elever, vilka avgått från skolan våren 1947. Ungefär hälften av de på jordbrukslinjen utbildade dövstamma ynglingarna försörjer sig sålunda inom inlärt yrke.

Av 8 trädgårdselever har endast 1 fortsatt i yrket, medan 1 övergått till jordbruksarbete och övriga till industriarbete.

Elevantalet vid lantbruksskolan har under de senaste åren varit i avtagande och utgjorde arbetsåret 1946/47 endast 18, av vilka 4 överåriga dövstamma ester, 1 tidigare icke undervisad svagt begåvad äldre dövstum samt 1 överårig tidigare sinnessjuk dövstum. För arbetsåret 1947/48 beräknas utom 3 äldre dövstamma ester blott ett tiotal elever. År 1948 avgår 3—4 elever. Detta år sker ingen avgång från barndomsskola, varför inga nya elever kommer att intagas.

Då det gäller att finna en förklaring till den minskade elevanslutningen till lantbruksskolan, får man inte förbise, att de elevgrupper, som de senaste åren avgått från barndomsskolorna, och som stammar från de små årskullarna från början av 1930-talet, varit relativt fåtaliga. Som utredningen tidigare visat, kommer från 1950-talets början storleken av barndomsskolornas avgångsklasser att öka väsentligt.

Det nämnda förhållandet torde dock inte utgöra den främsta orsaken till nedgången av elevantalen. Ehuru — såsom framgår av tabellen över yrkesfördelningen bland de dövstamma (bil. 2) — ett relativt stort antal av dem försörjer sig inom jordbruksnäringen, måste man konstatera, att yrket för närvarande inte är populärt bland yngre dövstamma. Anledningen härtill torde såsom i fråga om normalungdomen främst vara en önskan att komma till tätorterna med deras växlande liv och deras större möjligheter till förströelser. I hög grad lockas de dövstamma ynglingarna till tätorterna även av tanken på att där erhålla bättre tillfälle till samvaro med jämnåriga dövstamma av båda könen. Att den dövstamma ungdomen därför särskilt un-

¹ Prop. 1945: 221.

² Utlåtande 1945: 224.

der senare år, då det varit lätt att erhålla välavlönat arbete inom industrier, vänt landsbygden ryggen, är inte att förvåna sig över.

Den redovisade elevminskningen kommer inte helt oväntat. Sedan lång tid tillbaka har dövstumvårdsmyndigheterna haft klart för sig, att särskilt i tider av god arbetstillgång lantbruksarbetet inte utövar någon större dragning på dövstumma personer, särskilt inte på ungdomarna bland dem. I 1932 års utredning uttalades sålunda, att undervisning i lantbruk ej synes ha utövat någon särskild lockelse på de dövstumma. I 1936 års utredning framhölls, att det visat sig, att dövstumma ynglingar i allmänhet icke ådagalägga någon större lust att ägna sig åt lantbruksutbildning. Det vore därför enligt utredningsmannen i 1936 års utredning av stor betydelse, att de dövstumma redan vid den tidpunkt, då de först började på allvar reflektera över det kommande valet av yrke, erhöles sakkunnig och ingående upplysning om de möjligheter, som förefinnes inom olika arbetsområden, och därvid särskilt om de fördelar en god utbildning i jordbruksyrket kan medföra, hur de kan bli delaktiga av det understöd och de förmåner statsmakterna ger dem, som vill skaffa sig småbruk eller eljest ägna sig åt sådana verksamhetsgrenar inom lantbruksområdet, som staten genom olika åtgärder stöder och uppmuntrar, samt om de förbättrade arbetsförhållandena, som kommer att bli rådande inom jordbruket på grund av den ändrade arbetstidslagstiftningen m. m.

Samtliga tidigare utredningar angående dövstumvården har emellertid i likhet med skolöverstyrelsen, vars inställning belysts i det föregående, funnit det vara ur flera synpunkter önskvärt att tillfälle till utbildning i lantbruksarbete för manlig dövstum ungdom förefinnes. Förevarande utredning har för sin del samma uppfattning, och vill till redan anförda skäl härför ytterligare foga. Den sedan lantbruksskolans tillkomst vunna erfarenheten har visat, att de dövstumma är väl lämpade för olika slag av lantbruksarbeten och inte har några större svårigheter att vid skolan förvärva de färdigheter och kunskaper de kräver. Det är ett av olika skäl motiverat önskemål att söka ge den dövstumme en utbildning, som återför honom till hans hembygd, där han lättare finner sig till rätta än i en främmande miljö. För dem som utbildats i jordbruk torde det vara naturligt att återvända till hembygden. Bland dövstumskolornas pojkar torde alltid komma att finnas i varje fall ett mindre antal, vilka har intresse för utbildning inom lantbruksområdet. I tider av mindre god tillgång på arbete inom industrin än för närvarande torde intresset för såväl lantbruksutbildningen som för anställning inom lantbruksarbete bli betydligt större än nu bland de dövstumma.

Ehuru den nuvarande utvecklingen beträffande anslutningen till lantbruksskolan onekligen måste inge vissa farhågor för dess framtid, anser sig 1945 års dövstumutredning av angivna skäl samt under hänvisning till den väntade småningom inträdande totala ökningen av antalet fortsättnings-skolelever icke ha någon anledning att för närvarande ifrågasätta dess fort-

bestånd. Under dessa omständigheter vill utredningen förorda, att utbildningen vid skolan modifieras i överensstämmelse med vad som föreslagits för fortsättningsskolan i Vänersborg. Utredningen har föreslagit minskning av fortsättningsskolplikten för dövstumma pojkar till två år samt möjligheter därefter till fortsatt frivillig utbildning. Vid lantbruksskolan bör i enlighet härmed den av 1945 års riksdag beslutade uppdelningen i en mera allmänt förberedande jordbruksutbildning om tre arbetsår samt en ettårig mera speciell utbildning till jordbruksarbetare, husdjursskötare, traktorförare samt slöjdare och smed, i stället omfatta en obligatorisk allmänt förberedande jordbruksutbildning på två år samt därefter en frivillig utbildning om högst två år inom jordbruksarbete, husdjursskötsel, traktorkörning och traktorskötsel samt gårdsslöjd och -smide.

Av den i det föregående lämnade redogörelsen över elevantalen vid lantbruksskolan framgår, att den dövstumma ungdomens intresse för utbildning i *trädgårdsskötsel* varit ringa. Inte mer än en av de elever, vilka erhållit dylik utbildning, uppges ha stannat i yrket. Dessa fakta talar närmast för en avveckling av *trädgårdslinjen*. Skolöverstyrelsen har emellertid i sin utredning 1944 uttalat, att en trädgård under alla förhållanden synes böra vara knuten till lantbruksskolan, samt att vederbörande yrkeslärare utöver sina undervisningsuppgifter fullgör ett produktivt arbete av icke ringa omfattning. Utredningen vill inte bestrida, att skäl kan anföras för ett bibehållande av trädgården, även om utbildning i trädgårdsskötsel icke skulle förekomma. Kostnaderna för driften torde dock därvid bli i stort sett desamma som för närvarande. En viss besparing skulle vinnas genom att trädgårdsläraren kunde ersättas med en något lägre löneplacerad trädgårdsmästare, men den skulle bli relativt obetydlig. Under dessa förhållanden synes det utredningen mest rationellt att tills vidare bibehålla den nuvarande organisationen och därmed lämna tillfälle för de elever, som så önskar, att förvärva utbildning inom trädgårdsyrket. Särskilt med hänsyn till den väntade ökningen av elevantalen i fortsättningsskolan torde detta vara motiverat.

Lantbruksskolan är beräknad för ett 40-tal elever. För nu överskådlig framtid torde den dock inte få ett så högt elevantal. Under de närmaste åren blir det sannolikt avsevärt lägre. Det är tydligt, att verksamheten under dessa förhållanden blir orimligt dyrbar. Det ligger nära till hands att under dessa förhållanden söka till skolan förlägga även någon annan gren av dövstumskolans verksamhet.

Såsom framgår av vad tidigare anförts, har det föreslagits att till Broby-skolan förlägga en utbildningslinje i metallarbete. Utredningen har emellertid liksom tidigare skolöverstyrelsen avvisat detta förslag.

Däremot anser utredningen lantbruksskolan vara en synnerligen lämplig plats för olika slag av kurser för dövstumma. De teoretiska fortsättningskurserna för manliga dövstumma har under de senaste åren anordnats där. Utredningen kommer i det följande att föreslå att jämväl avläsekurser samt

en folkhögskoleverksamhet för dövstumma förläggs dit. Om så blir fallet, torde lantbruksskolans lokaler och övriga resurser komma att utnyttjas på ett för dövstumundervisningen och de dövstumma synnerligen förmånligt sätt.

B. De dövstumma flickornas utbildning efter genomgång av barndomsskola.

Vid fortsättningsskolan i Växjö meddelas jämte teoretisk undervisning i ungefär samma omfattning som vid övriga fortsättningsskolor för dövstumma utbildning i husligt arbete, sömnad och vävning, barnavård och hemvård m. m. Den obligatoriska skolan omfattar två år. Eleverna har därutöver möjlighet att genomgå en frivillig utbildning till sömmerska, tvätterska eller bagerska. Organisationen genomfördes efter beslut av 1942 års riksdag.

Enligt skolans redogörelser har följande antal elever erhållit avgångsbetyg från den frivilliga yrkesskolan:

	sömnad	tvätt	bageri	
1944	9	1	3	+ 1 bokbinderi
1945	10	4	5	
1946	2	1	6	+ 1 kontorist

Arbetsåret 1946/47 hade skolan 7 elever i sömnad, 6 i tvätt samt 1 i retuschering. Ingen utbildning förekom på bagerilinjén.

Enligt den i bil. 3 c lämnade översikten över yrkesfördelningen bland 174 dövstumma flickor, vilka varit elever vid fortsättningsskolan i Växjö under åren 1938—1946, är 49 av dem sysselsatta såsom sömmerskor och 44 i husligt arbete antingen i sina föräldrahem eller såsom anställda hembiträden. 25 flickor försörjer sig genom fabriksarbete och inte mindre än 21 genom kontorsarbete, 18 är gifta och saknar förvärvsarbete utom hemmet, medan 4 är gifta och har sådant förvärvsarbete. 3 arbetar i bageri, 3 är konstväver-skor, 2 har anställning i bokbinderi, 1 är retuschös, 8 flickor redovisas i hemmet eller på sjuk- eller vårdhem.

Erfarenheterna av den nuvarande organisationen av fortsättningsskolan för dövstumma flickor är övervägande goda. Några väsentliga förändringar i densamma synes inte vara påkallade. Den minskning av den obligatoriska utbildningstiden till två år, som föreslagits för de dövstumma gossarna, är för flickornas vidkommande redan genomförd. Den allmänt husliga utbildningen, som jämte den teoretiska undervisningen utgör de båda obligatoriska årens främsta föremål, bör bibehållas. Det kan häremot visserligen anföras, att man inte funnit skäl att införa obligatorisk utbildning i husligt arbete för den normalt utrustade kvinnliga ungdomen efter avslutad folkskola, ävensom att plikten att genomgå densamma lägger hinder i vägen för

ett fritt yrkesval för de dövstumma flickorna och begränsar deras möjligheter att skaffa sig en yrkesutbildning inom näringslivet eller vid de vanliga yrkesskolorna. Skolpliktstidens allmänna inriktning skulle sålunda försvåra inpassningen i arbetslivet. Inom många områden av näringslivet önskar man få in ungdomen vid tidigare ålder än den flickorna uppnått efter de båda obligatoriska åren vid skolan.

De framförda argumenten har — även om de är överdrivna — otvivelaktigt fog för sig. Tyvärr är det emellertid inte möjligt att bygga upp en organisation, som tillgodoser alla synpunkter och i alla avseenden är fördelaktigast. Man måste här som så ofta annars väga olika alternativs fördelar och olägenheter mot varandra och välja det, som visar sig mest förmånligt. Enligt utredningens mening råder det ingen tvekan om, att den nuvarande organisationen ger de bästa förutsättningar att tillgodose de dövstumma flickornas berättigade intressen. Det är sedan en uppgift för skolans ledning, att inom den givna ramen söka så vitt möjligt övervinna de olägenheter systemet kan draga med sig. Utredningen har den uppfattningen att man hittills lyckats härmed.

Gentemot de anförda invändningarna vill utredningen ytterligare framhålla. Det kan inte sättas i fråga, att det för de dövstumma flickorna är av stor betydelse att erhålla en allmänt lagd huslig utbildning. Den undervisning på detta område, som barndomsskolan ger, är inte tillräcklig. Inte heller har flickorna i barndomsskolorna nått den mognad, som de behöver för att kunna tillgodogöra sig utbildningen. En jämförelse med den vanliga kvinnliga ungdomen är i flera avseenden missvisande. För en hörande ung flicka är det lätt att vid behov förvärva erforderliga kunskaper och färdigheter för skötseln av ett hem, antingen genom bevistande av kortkurser, genom utbildning i det egna hemmet eller på annat sätt, ävensom att öka sina kunskaper t. ex. med hjälp av litteratur på området. Den dövstumma flickan har inte samma möjligheter. I sitt framtida liv får hon emellertid mycket ofta allmänt familjevårdande uppgifter. En betydande del av de dövstumma kvinnorna är verksamma inom husligt arbete, flertalet som hemmafruar. Även de dövstumma kvinnor, som ägnar sig åt förvärvsarbete, torde ha stor både nytta och glädje av att vara hemmastadda i husliga värv.

Då man talar om den obligatoriska utbildningen för flickorna, får man icke heller glömma, att i densamma ingår den för de dövstumma omistliga teoretiska undervisningen, att flickorna blir väl omhändertagna under en kritisk period av sitt liv, att de under utbildningstiden förvärfvar goda arbetsvanor, allmän händighet och en mognad, som icke oväsentligt underlättar ett förnuftigt yrkesval, en senare yrkesutbildning och en inplacering i arbetslivet.

En fråga som i förevarande sammanhang bör uppmärksammas är den, om fortsättningskolplikten såsom hittills bör gälla även de flickor, vilka genomgått specialskolan i Örebro. Utan tvivel har man anledning att på denna

punkt göra åtskillnad mellan de egentligt och de oegentligt dövstumma flickorna. Av vad som i det föregående anförts beträffande de oegentligt dövstumma torde framgå, att behovet av fortsatt utbildning vid dövstumskola för dem icke är lika stort som för de egentligt dövstumma. I regel har de nått vida längre än eleverna vid övriga dövstumskolor såväl i fråga om skolenskaper som språklig behärskning, och har betydligt lättare att reda sig bland hörande människor och att utanför dövstumskolan skaffa sig erforderlig utbildning. Vid Örebroskolan strävar man efter att i möjligaste mån bringa eleverna i kontakt med den hörande omgivningen. Det kan med skäl sättas i fråga, om det är lämpligt att därefter sammanföra dem med egentligt dövstumma ungdomar i en fortsättningsskola, där åtbördsspråket är det förhärskande meddelelsemedlet eleverna emellan.

Utredningen har dock i det föregående — under hänvisning bl. a. till att skolplikten snart torde komma att ökas även för folkskolans del — förordat att även de oegentligt dövstumma gossarna måtte åläggas fortsättningsskolplikt men på samma gång föreslagit vissa åtgärder för att denna utom vid fortsättningsskolorna för dövstumma måtte kunna fullgöras även vid yrkeskolor eller inom det enskilda näringslivet i Örebro.

Samtliga de flickor, vilka genomgått specialskolan i Örebro, torde ha såväl nytta som glädje av att genomgå fortsättningsskolan. En del av dem kan dock förväntas skaffa sig motsvarande och kanske till och med för dem bättre tillrättalagd utbildning på annat sätt. Om skolplikt inte stadgas, torde emellertid följderna bli, att många av flickorna aldrig kommer att få någon fortsatt utbildning. Med hänsyn till detta förhållande förordar utredningen, att fortsättningsskolplikt åläggs flickorna, men att i de fall, där en tillfredsställande utbildning kan ordnas på annat sätt t. ex. genom övergång till andra läroanstalter, eleverna i fråga måtte av skolöverstyrelsen kunna medgivas tillstånd att fullgöra sin fortsättningsskolplikt på detta sätt.

Ehuru utredningen sålunda anser att den nuvarande organisationen bör bibehållas, vill den dock föreslå vissa mindre förändringar inom densamma.

Den nuvarande allmänt husliga utbildningen torde utgöra en god grund för anställning såsom hembiträde. Frågan är emellertid, om inte de dövstumma kvinnorna i regel bättre än såsom hembiträden i vanliga hem, där dövheten onekligen utgör en svår belastning, lämpar sig som biträden i kök, städning m. m. vid anstalter. Efterfrågan på arbetskraft är på detta område mycket stor. Löne- och anställningsförhållanden är goda. Det borde inte föreligga några mera avsevärda svårigheter att inom ramen för den 2-åriga obligatoriska utbildningen sörja för att flickor, som önskar ägna sig åt arbete av detta slag, erhåller en lämplig förberedelse därför.

Såsom framhållits i det föregående, har under senare år ett stort antal dövstumma flickor efter kortare utbildning erhållit anställning i kontorsarbete, särskilt i mera rutinmässigt sådant, som icke kräver nämnvärd kommunikation med personer, såsom t. ex. hålkortsbokföring, maskinräkning

och ritkopiering. I regel har de lyckats väl i dylikt arbete, som synes ligga bra till för dem. Utredningen finner det troligt, att dövstumma personer i många fall även kan placeras i mera komplicerade kontorsbefattningar, om de får en lämplig utbildning därför. Det har visat sig vara lätt att skaffa dövstumma ungdomar säkra och goda kontorsanställningar. Det ligger i sakens natur, att det under dessa omständigheter är önskvärt, att dövstumskolan söker förbereda ungdomar, som kan väntas vilja ägna sig åt kontorsarbete, för detsamma. Utredningens i det föregående framlagda förslag om kurser i maskinskrivning torde komma att bli till nytta i detta avseende. I samma syfte förordar utredningen, att man i barndomsskolornas teckningsundervisning särskilt i de båda högsta årsklasserna ägnar någon tid åt linearritning. Av större betydelse är dock att i fortsättningsskolorna bereda mera direkta tillfällen till utbildning för kontorsanställning.

Vid behandlingen av frågan om yrkesutbildningen för de dövstumma gossarna ifrågasatte utredningen, huruvida icke en kontorsutbildningslinje borde upprättas för dem vid fortsättningsskolan i Vänersborg. Utredningen föreslog, att — därest ett antal elever önskade genomgå dylik utbildning — särskilda åtgärder borde vidtagas för att tillmötesgå önskemålen. Vid fortsättningsskolan i Växjö har redan skett viss utbildning av hålkortsoperatriser. Utredningen förordar nu — under hänvisning till de ovan redovisade vunna erfarenheterna om dövstumma flickors lämplighet för olika slag av kontorsarbete — att den nämnda verksamheten utökas att omfatta även andra slag av dylikt arbete. En viss tvekan synes enligt utredningen råda om den lämpligaste anordningen av utbildningen i fråga. Antingen kan en frivillig kontorsutbildningslinje införas parallellt med övriga frivilliga yrkeslinjer, således efter de båda obligatoriska åren, eller kan utbildningen förekomma redan under de obligatoriska åren, och de flickor, som önskar delta i densamma, erhålla motsvarande avkortning av den allmänt husliga utbildningen. Det torde böra ankomma på skolans ledning att framlägga närmare förslag i detta såsom i andra med frågan sammanhängande avseenden.

En brist i den nuvarande fortsättningsskolorganisationen för de dövstumma flickorna är, att den icke ger tillfälle till utbildning för arbete i lant-hushåll. Liksom jordbruksarbete ofta synes vara lämpligt för dövstumma pojkar, synes arbete i lant-hushåll ligga väl till för de dövstumma flickorna. Sinnesdefekten torde där i regel utgöra ett mindre arbetshinder än på många andra områden. Det har av utredningen tidigare framhållits, att det är ett ur vissa synpunkter motiverat önskemål att ge den dövstumma ungdomen en utbildning, som ger den möjlighet att återvända till hembygden. Många av de dövstumma flickorna är från landsbygden och ett flertal av dem från lantbrukarhem. Med en lämplig utbildning för i lant-hushåll förekommande göromål skulle de — särskilt med nuvarande brist på kvinnlig arbetskraft

på landsbygden — med säkerhet kunna erhålla förmånliga anställningar i lantushåll i sin hemtrakt eller annorstädes.

Det anförda synes ge vid handen, att en utbildningslinje i lantushållsarbete för de dövstumma flickorna i och för sig är motiverad. Såsom utredningen emellertid i det föregående påvisat, synes lantbruksarbetet för närvarande icke vara populärt bland den manliga dövstumma ungdomen, vilken i stor utsträckning drages till tätorterna. Även de dövstumma flickorna synes med förkärlek söka sin utkomst inom de större samhällena. Åtminstone för närvarande torde detta inte bero på svårigheter att erhålla anställningar på landsbygden. Med hänsyn härtill ävensom till den under de senaste åren konstaterade minskningen av elevantalen vid lantbruksskolan för dövstumma anser sig utredningen inte för närvarande böra förorda, att en särskild utbildningslinje i lantushållsarbete anordnas. Utredningen förutsätter dock, att vederbörande skolmyndigheter har sin uppmärksamhet riktad på frågan och vidtager de åtgärder, som förändrade förhållanden kan påfordra.

Beträffande den frivilliga yrkesutbildningen vid fortsättningsskolan för dövstumma flickor anser sig utredningen i övrigt icke ha någon anledning föreslå några förändringar för det närvarande. Utredningen vill dock framhålla, att den anser det önskvärt, att utbildningen i fråga inte låses fast vid de nuvarande utbildningsgrenarna, utan att möjligheter ständigt förefinnes att modifiera dess organisation efter förändringar på arbetsmarknaden samt elevernas aktuella utbildningsönskningar och -behov. Utredningen förutsätter, att dövstumkonsulenterna och vederbörande skolmyndigheter vaksamt följer utvecklingen beträffande de dövstumma flickornas inpassning i näringslivet och tager de initiativ till omläggning av den frivilliga yrkesutbildningen för dövstumma flickor, som därav och av andra skäl kan vara be-tingade.

Liksom vid övriga fortsättningsskolor för dövstumma synes de elever, vilka efter de båda obligatoriska åren frivilligt fullföljer sin yrkesutbildning vid skolan, böra meddelas viss teoretisk undervisning, förslagsvis 6 timmar per vecka. Undervisningen i fråga synes i främsta rummet böra inriktas på att bibehålla och vidareutveckla den språkliga färdigheten men bör också kunna innefatta yrkesteorin. Såsom motivering för detta förslag vill utredningen hänvisa till vad den vid upprepade tillfällen i det föregående haft anledning framhålla, nämligen att den dövstumme för sin framgång i livet är i högsta grad beroende av sin språkliga förmåga.

Vissa frågor rörande enskild utbildning m. m.

Såsom hittills bör enligt utredningens uppfattning skolöverstyrelsen äga medgiva lärjunge, såväl manlig som kvinnlig, att fullgöra sin fortsättnings-skolplikt genom utbildning hos enskild företagare å annan ort, än där fort-

sättningssskola är belägen. Erfarenheterna av dylik utbildning är, såsom redan tidigare framhållits, övervägande goda. Medgivandet bör dock gälla, blott så länge utbildningen av vederbörande dövstumkonsulent provas tillfredsställande. Lärjunge i fråga bör vara skyldig att, under de två år fortsättningskolplikten gäller, bevista de teoretiska kurser, som anordnas för från genomgång av fortsättningssskola sålunda befriade lärjungar. Här avsedd befrielse från genomgång av fortsättningssskola bör även kunna medgivas lärjungar, vilka önskar erhålla yrkesutbildning vid yrkesskola.

Under rubriken Stipendier åt vissa fortsättningskolpliktiga elever har under ett antal år anslag utgått med 5 000 kronor. Ur detta anslag kan jämlikt kungligt brev 29/9 1939 till den, som är pliktig genomgå statlig fortsättningssskola för dövstamma men av skolöverstyrelsen befriats från skyldighet att besöka sådan skola för att hos enskild företagare erhålla yrkesutbildning, i mån av behov och tillgång på medel ur anslaget utgå understöd med högst 500 kronor för arbetsår under en tid av högst 4 år.

Enligt utredningens uppfattning är detta anslag synnerligen starkt motiverat. Det torde inte kunna sättas i fråga, att ett ekonomiskt stöd i många fall är en absolut förutsättning för att en dövstum pojke eller flicka skall kunna fullgöra en yrkesutbildning på här berört sätt. Särskilt behövtor torde understödet vara för flickor och pojkar, vilka inhämtar yrkesutbildningen på annan ort än hemorten. Anslaget torde bära utgå även i fortsättningen. Av skilda skäl torde ett något högre belopp än för närvarande bära beräknas. Dels torde antalet lärjungar, för vilka stipendier kommer att sökas, komma att stiga. Dels torde någon höjning av det högsta årliga understödet vara motiverad. Såsom framgår av det ovanstående, fastställdes detta år 1939 till 500 kronor. Sedan 1939 har emellertid pengarnas värde sjunkit icke obetydligt. Särskilt under det första utbildningsåret, då lärjungen har ingen eller ringa lärlingslön, torde understödet vara otillräckligt. En höjning av det årliga understödet till högst 700 kronor torde därför vara motiverad. Det årliga anslaget till stipendierna i fråga torde bära höjas till förslagsvis 8 000 kronor från och med budgetåret 1949/50.

Jämte förenämnda understöd torde även bära utgå understöd till äldre dövstamma för genomgång av fortbildnings- och omskolningskurser. I denna fråga har dövstumkonsulenten i Stockholms distrikt i en skrivelse till utredningen den 6 september 1947 anfört följande:

»Det finnes emellertid en annan grupp dövstamma, som skulle ha behov av ett motsvarande ekonomiskt stöd för yrkesutbildning, nämligen dels sådana, som avslutat sin barndomsskola före år 1938 och för vilka sålunda fortsättningskolplikt aldrig förelegat, dels sådana, som visserligen fullgjort sin fortsättningskolplikt, men som skulle ha stor nytta av fortbildningskurser inom sitt yrke eller omskolningskurser i de fall, där den obligatoriska fortsättningssskolan ej medfört avsedd effekt. Sådana kortare kompletterings-, fortbildnings- eller omskolningskurser kunna i vissa fall genomgå samtidigt som vederbörande ha sitt förvärvsarbete. Ett ekonomiskt stöd kan då vara erforderligt för erläggande av kursavgifter, bekostande av arbets-

material eller dylikt. I andra fall kunna vederbörande ej ha kvar sitt förvärvsarbete under kurstiden, varför ett understöd erfordras för uppehållet. Det är givetvis beklagligt, om sådana fortbildningssträvanden hos de dövstumma skola hindras av ekonomiska skäl, då det vanligen är de mest ambitiösa bland dem, som umgås med dylika planer.»

Utredningen ansluter sig till de av dövstumkonsulenten framförda synpunkterna och föreslår, att ett årligt anslag om förslagsvis 3 000 kronor måtte utgå till stipendier åt äldre dövstumma för genomgång av fortbildnings- och omskolningskurser.

Frågan om enhetlig registrering av de dövstumma.

Genom nådig remiss den 11 mars 1947 har utredningen anmodats att vid fullgörandet av sitt uppdrag taga under övervägande frågan om upprättandet av ett enhetligt kortsystem över de dövstumma. Då denna fråga har ett nära samband med vissa i förevarande kapitel berörda problem, har utredningen funnit det lämpligt att till behandling här upptaga densamma.

Frågan om upprättande av ett enhetligt kortsystem över de dövstumma diskuterades vid en konferens, som i maj 1939 hölls i skolöverstyrelsen med dövstumkonsulenterna. I en skrivelse till överstyrelsen i december 1943 framlade t. f. dövstumkonsulenten i Stockholms distrikt Hans Lundell förslag till en blankett för ett dylikt kortsystem. Sedan övriga dövstumkonsulenter beretts tillfälle att yttra sig över förslaget, uppdrog överstyrelsen åt Lundell att i samråd med dåvarande t. f. dövstumkonsulenten i Härnösands distrikt Knut Lundberg närmare utarbeta förslag till blanketten. I december 1944 överlämnade Lundell till överstyrelsen nytt förslag. Detta upptogs till diskussion vid den andra konferensen med dövstumkonsulenterna, som anordnades i överstyrelsen i januari 1945, och utsändes därefter på remiss till dövstumkonsulenterna i Lunds, Vänersborgs, Örebro och Härnösands distrikt samt till dövstumskolornas rektorer. Samtliga dessa personer har avgivit utlåtanden över förslaget, varjämte Lundell yttrat sig i anledning av de i remissyttrandena framförda synpunkterna. I underdånig skrivelse den 24 januari 1947 hemställde därefter skolöverstyrelsen, att ärendet måtte överlämnas till 1945 års dövstumutredning.

Det föreliggande förslaget avser att genom en av dövstumkonsulenterna efter enhetliga grunder utförd registrering vinna en allsidig kunskap om de dövstumma. Uppgifter skulle sålunda inhämtas om lytets uppkomst, om ärfthlighetsförhållanden, utbildning, arbets-, löne- och bostadsförhållanden m. m. I första hand vore registreringen avsedd att tjäna dövstumkonsulenterna i deras arbete. Det insamlade materialet skulle emellertid även kunna ligga till grund för forskning rörande den dövstumma lytesgruppen. Att en på förslaget sätt genomförd registrering ur sistnämnda synpunkter skulle vara värdefull, har intygats av chefen för rasbiologiska institutet, professor Dahlberg, samt av byråchefen Uhnбом i statistiska centralbyrån.

Av till remissakten närslutna yttranden från dövstumskolornas rektorer och dövstumkonsulenterna framgår, att man allmänt är enig om behovet av ett efter enhetliga grunder upplagt kartotek för registreringen. Utredningen delar helt denna uppfattning. Det av dövstumkonsulenten Lundell framlagda förslaget till kartotek synes utredningen ha påtagliga förtjänster och i stort sett innebära en god lösning av registreringsproblemet. Liksom vissa av remissinstanserna är emellertid utredningen tveksam om lämpligheten att ge kartoteket den föreslagna icke oväsentliga omfattningen. Det kan nämligen enligt utredningen sättas i fråga, om det kan vara lämpligt att ålägga de dövstamma en sådan uppgiftsskyldighet beträffande en mängd personliga förhållanden, som ett genomförande av förslaget i oförändrat skick kommer att kräva. Enligt utredningens uppfattning bör en bearbetning av förslaget komma till stånd, innan bestämmelser för registreringen fastställs. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att föranstalta om dylik bearbetning.

Sammanfattning av utredningens förslag rörande fortsättningskolorna m. m. för dövstamma.

Utredningen föreslår,

att fortsättningsskolplikten för dövstamma gossar minskas till två år på samtliga utbildningslinjer,

att fortsättningsskolorna för dövstamma gossar i likhet med fortsättningsskolan för dövstamma flickor organiseras med en två-årig obligatorisk och en två-årig frivillig linje,

att den praktiska utbildningen må fullgöras antingen vid fortsättningsskolornas yrkeslinjer eller vid yrkesskola eller hos enskild mästare å skolorten,

att skolöverstyrelsen såsom hittills må kunna medgiva lärjunge att fullgöra sin fortsättningsskolplikt genom utbildning hos enskild företagare, varvid dock såsom villkor bör sättas, dels att medgivandet gäller blott så länge utbildningen prövas tillfredsställande, dels att lärjungen skall vara skyldig att under de år skolplikten gäller bevista de teoretiska fortsättningskurser, som anordnas för lärjungar, vilka sålunda befriats från genomgång av fortsättningsskola,

att de gossar, vilka genomgått specialskolan för oegentligt dövstamma, må kunna fullgöra sin fortsättningsskolplikt antingen vid fortsättningsskolorna för dövstamma eller vid yrkesskola respektive genom utbildning hos enskild företagare i Örebro. I de senare fallen bör teoretisk undervisning anordnas vid dövstumskolan,

att den teoretiska undervisningen vid fortsättningsskolorna för dövstamma inberäknat gymnastik med lek och idrott må omfatta, under de båda obliga-

toriska åren 12 timmar per vecka, under de båda frivilliga åren 6 timmar per vecka,

att den praktiska utbildningen vid fortsättningsskolorna i främsta rummet inriktas på yrkesorientering samt grundläggande yrkesutbildning,

att i enlighet med ett i det följande närmare preciserat förslag en övervägande teoretisk fortsättningsskollinje anordnas för gott begåvad dövstum ungdom samt att genomgång av denna linje skall innebära fullgjord fortsättningsskolplikt,

att de nuvarande praktiska utbildningslinjerna vid fortsättningsskolan i Vänersborg utökas med en metallutbildningslinje, organiserad i enlighet med av utredningen angivna riktlinjer,

att samorganisationen mellan de båda dövstumskolorna i Vänersborg så till vida upphäves, att vardera av de båda skolorna får sin egen rektor,

att vid lantbruksskolans jordbrukslinje de båda obligatoriska skolåren ägnas åt en allmänt förberedande och grundläggande jordbruksutbildning, den frivilliga utbildningstiden åt en mera specialiserad utbildning inom olika arbetsområden såsom jordbruksarbete, husdjurskötsel, traktorkörning och traktorskötsel samt gårdsslöjd och gårdssmide,

att olika slag av kurser m. m. för dövstamma förläggs till lantbruksskolan,

att den nuvarande organisationen av fortsättningsskolan för dövstamma flickor bibehålles i sina grunddrag,

att den husliga utbildningen vid sistnämnda skola under de båda obligatoriska åren tillrättalägges på ett sådant sätt, att de flickor, vilka kan förväntas komma att ägna sig åt biträdesarbete i kök, städning eller dylikt i större anstalter, erhåller en lämplig yrkesförberedelse,

att frivillig utbildning för olika slag av kontorsarbete, såsom maskinräkning, maskinbokföring, ritkopiering m. m. anordnas vid fortsättningsskolan i Växjö,

att anslaget till stipendier åt vissa fortsättningsskolpliktiga elever ökas, samt

att anslag beviljas till stipendier åt äldre dövstamma för genomgång av fortbildnings- och omskolningskurser.

Kostnader.

Den föreslagna omläggningen av verksamheten vid fortsättningsskolorna kommer att medföra vissa engångsutgifter. Dessa hänför sig i främsta rummet till kostnader för inrättandet av metallutbildningslinjen vid skolan i Vänersborg. Utredningen har i det föregående närmare angivit dessa kostnader. För inrättandet av den föreslagna kontorsutbildningslinjen vid fortsättningsskolan i Växjö torde vissa mindre engångskostnader bli ofrånkomliga.

De årliga utgifterna för fortsättningsskolverksamheten torde däremot i den föreslagna organisationen bli icke oväsentligt lägre än i den nuvarande. I främsta rummet blir detta en följd av avkortningen till två år av den obligatoriska utbildningen vid fortsättningsskola för de dövstamma gossarna.

XVI. Frågan om en teoretisk fortsättningskollinje för studiebegåvad dövstum ungdom.

Den obligatoriska dövstumskolan svarar i vårt svenska skolsystem mot den allmänna obligatoriska folkskolan. Den har ansvaret för att varje uppväxande svensk dövstum pojke och flicka erhåller den bildning de behöver som människor och medborgare i samhället, d. v. s. samma bildning som folkskolan har i uppgift att meddela den övervägande delen av den svenska ungdomen. För normalungdomen har emellertid samhället utöver folkskolan ett omfattande system av högre läroanstalter avsedda såväl att förse samhället med för dess skilda verksamhetsområden lämpligt utbildade personer som att tillgodose denna ungdoms krav på bildning och utbildning.

Längre tillbaka var de högre läroanstalterna i realiteten öppna blott för en mindre del av ungdomen. Med samhällets fortskridande demokratisering har dock allt medvetnare framträtt krav på en sådan organisation av skolväsendet, att alla utbildningsvägar öppnas för varje uppväxande samhällsmedlem utan hänsyn till kön, hemort, stånd och ekonomiska villkor. Denna ur kravet på social rättvisa härledda grundsats torde numera vara allmänt erkänd.

Den grupp av vårt folk, som de dövstamma utgör, har — då dövheten och den därav betingade språkliga hämningen utgjort hinder för deras övergång till de vanliga högre skolorna — hittills saknat möjligheter att erhålla någon skolbildning utöver den, som den obligatoriska dövstumskolan ger. De har kanske tidigare icke heller ansetts ha behov av eller förutsättningar att tillgodogöra sig en sådan bildning.

I skolöverstyrelsens utredning av den 27 oktober 1944 upptogs emellertid frågan, huruvida icke tillfälle till förlängd teoretisk skolgång borde beredas de bäst begåvade bland de dövstamma barnen efter avgång från barndomsskola. Överstyrelsen anförde bland annat:

»Bland dövstumskolans lärjungar liksom bland folkskolans finnas bättre, mera normalt och svagare begåvade barn. För de båda senare gruppernas behov av skolbildning sörjer nuvarande dövstumskolsystem väl. För det mindre antal gott begåvade barn, som finnas bland dövstumskolans lärjungar, måste däremot den skolbildning dövstumskolan ger anses otillräcklig, om man utgår från att barnen bör ha rätt till den bildning och utbildning, som motsvarar deras förutsättningar. De mera begåvade bland de dövstamma äga icke såsom folkskolans lärjungar möjlighet att genom övergång till högre läroanstalter förvärva sig de kunskaper, som de för att vinna framgång i livet kunna vara i behov av.»

Enligt överstyrelsen syntes det rimligt, att åtgärder vidtoges för att inom dövstumskolorganisationens ram sörja för ökad skolbildning för det mindre antal rikare intellektuellt utrustade och ambitiösa lärjungar, som kunde tillgodogöra sig en sådan, och som därigenom kunde givas en möjlighet till en start i livet, som svarade mot deras intellektuella förutsättningar. En utväg

vore enligt överstyrelsen att vid en dövstumskola, lämpligen den, till vilken dövstumslärarseminariet är knuten, samla de begåvade lärjungarna efter deras avgång från barndomsskola till en fortsatt förslagsvis 2-årig teoretisk skolgång. Då frågans lösning vore beroende av dövstumskolornas lokaltillgång borde den enligt överstyrelsen dock upptagas till avgörande först sedan organisations- och förläggningsfrågorna för dövstumskolorna lösts.

I direktiven för dövstumutredningens arbete har det föreliggande spörsmålet särskilt berörts. Det heter där:

»I detta sammanhang bör frågan om ytterligare skolbildning efter avgången från barndomsskola för de bäst begåvade bland de dövstamma upptagas till behandling. De för teoretiska studier begåvade barn, som finnas bland dövstumskolornas lärjungar, sakna nu möjlighet till en utbildning, som bäst motsvarar deras intellektuella förutsättningar. Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 27 oktober 1944 pekat på möjligheten av att till en av barndomsskolorna, lämpligen den till vilken dövstumslärarseminariet är knutet, samla ifrågavarande lärjungar till en fortsatt teoretisk skolgång. Vid övervägandena rörande östra dövstumskoldistriktets lokalbehov torde denna fråga lämpligen böra hållas i sikte.»

Såsom framhållits i skolöverstyrelsens skrivelse har dövstumskolan bland sina elever liksom folkskolan sådana som är intellektuellt bättre eller sämre utrustade. Av skilda skäl, bland annat att de till dövhet ledande sjukdomarna inte sällan har komplicerande skadeverkningar, som berör intellektet, torde den genomsnittliga intelligensnivån ligga lägre i barndomsskolorna för dövstamma än i folkskolan. Den av dövheten förorsakade språkliga hämningen försvårar givetvis den intellektuella utvecklingen. Dövstumskolornas elever ligger därför helt naturligt efter sina hörande jämnåriga i många avseenden. De saknar dock icke förutsättningar att utvecklas gynnsamt. De bäst begåvade bland dem torde vara i hög grad mottagliga för en utvidgad teoretisk skolning. I än högre grad torde detta bli fallet i framtiden, om resultatet av de av utredningen förordade åtgärderna för undervisningens effektivisering genomföres och ger åsyftat resultat.

I utlandet har man på sina håll bedrivit en undervisningsverksamhet i här antydd riktning.

1927 inrättades sålunda en försöksklass för begåvade dövstamma vid statens dövstumskola i Berlin. I klassen intogs lärjungar, som tidigare bevistat dövstumskola i sex år. Linjen skulle omfatta fyra år och kursen motsvara realskolekurs för hörande barn. Undervisning meddelades i ett främmande språk.

Avsikten att bilda nya klasser de närmast följande åren kunde inte realiserar på grund av att tillräckligt antal elever icke anmälades.

Vid klassens examen 1931 godkändes 7 av de 10 eleverna. Resultatet av verksamheten betecknades såsom gott. Ytterligare försök i denna riktning synes emellertid trots detta därefter icke ha förekommit.

Vid Gallaudet College, Washington, D. C., U. S. A., intages efter prövning dövstamma för högre skolbildning från och med år 1894. Kursen är

4-årig. Manliga elever genomgår dessutom kurs för typografer och kvinnliga kurs i husligt arbete, biblioteksarbete m. m. Statliga stipendier finnes för mindre bemedlade. Under senare tid har ett antal av eleverna avlagt Bachelor of Arts-examen. Från anstalten har flera elever överflyttat till och fortsatt sin utbildning vid universitet.

I England har sedan längre tid tillbaka funnits ett par privatskolor för dövstumma, som meddelat högre undervisning. I dövstumläro- och föräldrakretsar har funnits stort intresse för denna verksamhet, som gett goda resultat. Från den 1 januari 1946 har en av dessa skolor (The Mary Hare Grammar School) erkänts såsom gymnasium. Skolan har internatsform och elever i åldern mellan 11 och 19 år. Undervisningen omfattar tal, språk, avläsning och hörövningar med hjälp av apparatur jämte ämneskurser efter bestämmelserna för den högre undervisningen samt viss praktisk utbildning. Särskilda intagningsprov företages.

Såsom utredningen redan framhållit i samband med behandlingen av frågan om fortsättningsskolans organisation, torde flera av de intellektuellt gott utrustade bland de dövstumma pojarna och flickorna efter barndomsskolans slut ha intresse av en fortsatt teoretisk skolgång och förutsättningar att tillgodogöra sig en sådan. Det förefaller troligt, att en förlängd studietid skulle ge dem vidare möjligheter än för närvarande till framgång i livet. Det är helt naturligt, att föräldrarna i sådana fall med glädje skulle se, att deras gosse eller flicka får tillfälle att öka på sina kunskaper och att vinna en säkrare språkbehärskning. Intresset kan från deras sida vara motiverat av en önskan, att deras barn skall få en bredare allmänbildning och därmed större möjligheter till anpassning till miljön, eller en förhoppning om, att en grundligare skolbildning skall underlätta dess inträde i förvärvslivet. Det bör erinras om, att föräldrar till dövstumma barn i flera fall för dem har berättigade yrkesutbildningsönsknningar, som icke kan tillgodoses inom fortsättningsskolans ram. I sådana fall kan befrielse från fortsättningsskolplikten medgivas. Därmed går emellertid barnet miste även om den teoretiska undervisning fortsättningsskolan meddelar, trots att det kanske för sin utbildning och framtid är i mycket stort behov av den. Att i ett sådant fall sörja för privat undervisning är förenat med väsentliga svårigheter och stora kostnader.

I kapitlet om fortsättningsskolan har utredningen erinrat om, att många dövstumma under senare år erhållit anställning i kontorsarbete. I främsta rummet har det gällt mera rutinmässigt sådant. Det finns emellertid ingen grundad anledning betvivla, att inte dövstum ungdom även skulle kunna placeras i en hel del andra kontorsuppgifter, även mera kvalificerade sådana. I så fall skulle den ha stor behållning av en fördjupad språklig utbildning. Även för anställning inom en del andra fack, för vilka dövstum ungdom kan ha intresse och förutsättningar, är den berörda utbildningen värdefull.

I sitt förslag till organisation av fortsättningsskolan för dövstumma har utredningen redan principiellt anslutit sig till tanken på att inrätta en särskild teoretisk linje för de bättre begåvade. Med stöd av det anförda föreslår utredningen, att en tvåårig överbärande teoretisk fortsättningsskollinje inrättas vid sidan av övriga mera praktiskt betonade linjer, samt att genomgång av denna linje skall innebära fullgjord fortsättningsskolplikt.

Den föreslagna linjens organisation, m. m. I enlighet med skolöverstyrelsens förslag bör de elever, vilka önskar fullgöra sin fortsättningsskolplikt genom en fortsatt teoretisk skolgång, samlas till en av barndomsskolorna, lämpligen den, till vilken seminariet är knutet. Lärarkandidaterna skulle därigenom få tillfälle att följa undervisningen på samtliga åldersstadier.

Det kan givetvis även ifrågasättas att förlägga den berörda utbildningen till fortsättningsskolorna i Vänersborg och Växjö. Antalet elever vid linjen torde emellertid inte bli så stort, att en klass vid vardera av skolorna kan upprättas. Om man skall ha en för flickor och pojkar gemensam klass, är en placering av denna i Vänersborg eller Växjö inte tillräcklig. Av barndomsskolorna erbjuder jämte Stockholmskolan skolan i Örebro den bästa placeringen. Dess lokaler är emellertid otillräckliga redan för dess egna elever, varför en förläggning dit för det närvarande inte är möjlig.

Utredningen föreslår att linjen förläggs till östra distriktets upptagningskola samt att vid nybyggnad för denna skola utrymmen för linjen beräknas.

I det följande räknar utredningen med, att den teoretiska fortsättningsskollinjen blott kommer att omfatta en klass. Den bör upprättas, om minst 6 elever anmäler sig till den. För deltagande i utbildningen bör uppställas vissa minimikrav i fråga om betyg vid avgång från barndomsskolan. Bestämmelsen i § 11 i dövstumskolestadgan, att lärjunge efter avgång från upptagningskola eller specialskola skall fullgöra återstående skolplikt i den fortsättningsskola, som på förslag av rektor efter vederbörande målsmans hörande bestämmes av skolöverstyrelsen, bör gälla även för den teoretiska fortsättningslinjen. Skolöverstyrelsen kommer härigenom att få kontroll över elevanslutningen till denna.

Undervisningen bör avse att ge en fördjupad språklig och allmän bildning samt att öka elevernas tal- och avläsefärdighet. På schemat bör i främsta rummet upptagas modersmålet, historia, samhällslära, räkning, hälsolära samt naturlära, däri inbegripet fysik och kemi. Försöksvis bör även frivillig undervisning i ett främmande språk förekomma. Beträffande timplanens närmare utformning ävensom undervisningens uppläggning och innehåll återkommer utredningen i samband med översynen av undervisnings- och timplanerna i övrigt.

En för undervisningen på ifrågavarande stadium intresserad och lämplig lärare i kunskapsämne vid den skola, till vilken den teoretiska fortsättningslinjen blir förlagd, bör utses att leda dess teoretiska undervisning samt i hudsak ha sin tjänstgöring förlagd dit. Genom byte vissa timmar mellan

denne och andra ämneslärare vid skolan bör man kunna erhålla för undervisningen i olika ämnen kvalificerade lärarkrafter.

Jämte den teoretiska undervisningen bör förekomma viss praktisk utbildning. Denna bör så vitt möjligt anpassas efter lärjungarnas olika behov med hänsyn till deras senare yrkesutbildning. Samtliga elever torde ha nytta av träning i maskinskrivning. För flickorna synes böra förekomma viss undervisning i husligt arbete. Det synes böra ankomma på skolöverstyrelsen att efter förslag av rektor i sinom tid fastställa närmare riktlinjer för utbildningen i fråga.

Den teoretiska fortsättningsskollinjen föreslås i det föregående omfatta två läsår. Skulle resultatet av dess verksamhet tala härför, bör emellertid — om intresse för saken visas från den dövstumma ungdomen och dess föräldrar — sättas i fråga att öka studietiden med ytterligare ett eller två år.

Kostnaderna

för en 2-årig teoretisk fortsättningsskollinje torde i stort sett bli desamma som för de mera praktiskt betonade linjerna och lägre än dessa är för närvarande med 3- och 4-årig skolplikt. Ett genomförande av förslaget torde sålunda inte medföra någon kostnadsökning.

Förslag.

Utredningen föreslår, att en övervägande teoretisk fortsättningsskollinje inrättas vid sidan av de mera praktiskt betonade linjerna, att linjen anordnas vid den barndomsskola, till vilken dövstumlärar seminariet är knuten och under förutsättning att minst sex lärjungar anmäler sig, samt att den organiseras i enlighet med av utredningen angivna riktlinjer. Genomgång av den föreslagna linjen bör innebära fullgjord fortsättningsskolplikt.

XVII. Fortbildningsverksamhet för dövstumma.

Under de senare decennierna har hos vårt folk intresse för skilda former av bildningsverksamhet varit i ständigt växande. Det fria folkbildningsarbetet omfattas av allt större grupper. Folkhögskolorna, folkhögskolekursföreningarna, föreläsningsföreningarna, de politiska och ideella föreningarnas studiecirkclar, m. m. har fått allt större betydelse liksom även de korrespondensinstitut, som verkar för folkbildningens höjande. Den kanske främste folkbildaren i våra dagar, radion, når ut till en väsentlig del av det svenska folket.

Folkbildningsverksamhetens väldiga uppsving jämte de ökade möjligheterna till högre utbildning vid statliga och kommunala läroanstalter ger rika

tillfällen för en allt större del av den studieintresserade delen av vårt lands befolkning att förvärva en djupare bildning, på samma gång som den bidrar till att öka förståelsen för bildningens värde.

Den relativt ringa grupp av befolkningen de dövstumma utgör kan av ett flertal skäl inte alls eller i helt obetydlig grad draga fördel av den här berörda verksamheten, sådan denna är tillrättalagd för allmänheten. De kan inte följa arbetet vid en vanlig folkhögskola, har blott i sällsynta fall tillräcklig avläsningsförmåga att kunna tillgodogöra sig en för allmänheten avsedd föreläsning och hindras likaledes av sitt lyte att delta i en vanlig studiecirkels verksamhet. Den språkliga efterblivenheten försvårar inhämtandet av kunskaper per korrespondens. Den bildning, underhållning och förströelse som radion förmedlar, är inte tillgänglig för dem. Och dock finnes det ofta hos de dövstumma en mycket stark bildningssträvan. Detta är strängt taget inte att förvåna sig över. Den dövstumme, som har att i samhället samarbeta med normalt utrustade människor, känner ofta, att han även bortsett från det rent språkliga står tillbaka för hörande kamrater. I arbetet, i hemmet, i föreningslivet ställs han ofta inför situationer, som han inte behärskar, därför att han *vet* för litet om skilda ting. Men framför allt känner han som medlem i samhället ofta en stark önskan att bättre lära känna dess organisation, struktur och utveckling. I än högre grad än många andra har han behov av orientering i de centrala livsfrågorna.

I mindre utsträckning har de dövstumma särskilt under senare år sökt inom sina föreningar få till stånd en bildningsverksamhet. Dövstumkonsulenterna har därvid varit dem behjälpliga. Jämlikt sin instruktion har de att »främja en sund utveckling av de dövstummas föreningsliv, samt, där förutsättningar därtill föreligga verka för upprättandet av studiecirkel och andra liknande sammanslutningar bland de dövstumma». Omfattningen av verksamheten har emellertid i regel varit blygsam. Föreningarna är i allmänhet små och deras ekonomiska resurser obetydliga. Sällan har de tillgång till personer kvalificerade att leda studiearbetet.

De dövstummas intresse för fortbildningsverksamhet är enligt utredningens uppfattning förtjänt av stöd från statsmakternas sida. I möjligaste mån bör de dövstumma tillförsäkras samma tillfällen till fortbildning som den hörande allmänheten.

Redan tidigt visade dövstumskolans myndigheter sin förståelse för de dövstummas behov av fortbildning och intresse för att sörja för detta.

I § 19 av 1889 års lag angående dövstumundervisningen fanns följande föreskrift:

»För att underhålla den dövstummes håg för kunskaper samt stödja hans religiösa och sedliga liv låter sig styrelsen angeläget vara att, i den mån omständigheterna medgiva, erbjuda utgångna lärjungar tillfälle att under någon vecka av året besöka skolan, då jämväl tillfälle till H. H. Nattvard må kunna beredas dem, som det åstunda.»

Enligt 1915 års utredning hade också distriktsskolorna jämlikt bestämmelsen i fråga verkat för de vuxna dövstummas fortbildning, i det i de flesta distrikten anordnats tillfälliga kortare fortsättningskurser, upptagande vanligen ett par veckor vid slutet av vårterminen.

I sitt förslag till omorganisation av dövstumundervisningsväsendet 1921 fann skolöverstyrelsen det uppenbart, att sådana fortbildningskurser, som varit anordnade vid flera av dövstumskolorna, vore av stor betydelse för de dövstamma. Dylika kurser borde därför alltjämt anordnas.

1932 års utredning anbefallde varmt fortbildningskurser för äldre dövstamma. Enligt utredningsmannen kunde kurserna med skäl antagas vara i stånd att underhålla och stärka de dövstummas intresse för läsning och andlig verksamhet över huvud. Det hade visat sig att sådana dövstamma, som levde mycket isolerade utan att träffa människor, som intresserade sig för dem, genom att för en tid få komma tillbaka till en dövstumskola räddades undan faran att bli nedbrutna samt i stället fingo nytt levnadsmod och kraft att andligen hålla sig uppe.

I 1936 års utredning erinrades om att även under senare år, t. ex. 1934, fortbildningskurser varit anordnade. Kurserna, som vore av stor betydelse för de dövstamma, borde få anordnas i ungefär samma omfattning som tidigare. Kostnaderna för ändamålet borde kunna bestridas av donationsmedel.

I den organisation av dövstumundervisningsväsendet, som genomfördes 1938, ordnades frågan om fortsatt teoretisk och praktisk utbildning efter genomgång av barndomsskola genom inrättande av fortsättningsskolor. Där emot sörjdes inte för teoretisk undervisning för sådana fortsättningsskolpliktiga elever, som medgavs tillstånd att fullgöra sin fortsatta utbildning hos enskild företagare i hemorten. Inte heller vidtogs åtgärder för att tillgodose behovet av fortbildning för äldre dövstamma.

För att i dessa avseenden vinna ändring föreslogs av skolöverstyrelsen i 1944 års utredning, att särskilda teoretiska fortsättningskurser måtte anordnas för sådana dövstamma ynglingar, vilka erhållit skolöverstyrelsens medgivande att fullgöra sin fortsättningsskolplikt genom utbildning hos enskilda företagare. Kurserna borde omfatta en tid av 4 veckor och förläggas till någon av dövstumskolorna med centralt läge i landet. *Tillträde till kursen borde beredas jämväl äldre dövstamma, som önskade bevista densamma.* Utbildningen borde omfatta modersmålet, varvid särskild vikt borde läggas på rättning av talfel samt övning i avläsning, samhällslära, yrkeshygien och hälsolära, räkning, naturlära, yrkesteori samt gymnastik med lek och idrott. Under kursen borde i lämplig omväxling anordnas föredrag i nyttiga ämnen, studiecirkclar under ledning av lärare, idrott, utflykter m. m. Kostnaderna för undervisningen liksom för elevernas resor, kost och logi borde helt gäldas av statsverket.

Dåvarande departementschefen fann i proposition 1945: 221, att goda skäl talade för anordnandet av de föreslagna teoretiska kurserna. Sedan erfaren-

het vunnits om kursverksamheten, borde frågan böra upptagas om dylika kurser även för kvinnliga dövstumma.

Sedan statsutskottet anslutit sig till vad departementschefen anfört godkändes förslaget jämväl av 1945 års riksdag.

Den första kursen av ifrågavarande slag anordnades under sommaren 1946 vid lantbruksskolan för dövstumma på Broby gård. Kursen hade ett tjugotal deltagare, därav ungefär hälften icke fortsättningsskolpliktiga äldre dövstumma. Erfarenheterna från kursverksamheten, såväl vad gäller deltagarnas intresse för arbetet som resultat därav, talar avgjort för en fortsättning på den inslagna linjen.

I samband med statens övertagande av dövstumundervisningsväsendet från och med den 1 juli 1938 uppfördes å riksstaten ett reservationsanslag till Bidrag till kursverksamhet m. m. för dövstumma. Anslaget utgick för budgetåret 1938/39 med 17 500 kronor, varav 8 500 kronor avsåg en kurs i labiologi, 7 000 kronor föreläsningar och 2 000 kronor litteratur för dövstumma, och sänktes för budgetåret 1939/40 till 9 000 kronor — 7 000 kronor till föreläsningar och 2 000 kronor till litteratur. På grund av det statsfinansiella läget föreslog skolöverstyrelsen icke något anslag för ändamålet för budgetåret 1940/41, och anslag till kursverksamhet m. m. har från och med nämnda budgetår icke beviljats. Enligt nådigt brev den 21 mars 1940 föreskrevs, att förefintliga reservationer å anslagen från budgetåren 1938/40 icke finge tagas i anspråk.

På grund av framställningar från Svenska dövstumläraresällskapet och Svenska dövstumförbundet gjorde sedermera skolöverstyrelsen en utredning angående kurs- och föreläsningsverksamheten bland döva och dövstumma och begärde i underdånig skrivelse den 30 november 1945 anslaget återupptagande i riksstaten. Denna begäran bifölls ej.

Det för budgetåret 1938/39 avsedda anslaget till kursverksamhet, 8 500 kronor, blev ej utnyttjat för den längre kurs i labiologi om 8 månader, som i nådigt brev den 20 maj 1938 föreskrivits. Efter medgivande av Kungl. Maj:t uppdelades anslaget på två fyramånaderskurser, en på vardera läsåret 1938/39 och 1939/40. Den första kursen ägde rum vid dövstumskolan å Manilla vårterminen 1939 med ett deltagarantal av 10. Undervisningstiden per vecka utgjorde 25 timmar och kostnaden för kursen uppgick till cirka 3 300 kronor. Den för påföljande budgetår planerade kursen kom icke till stånd, då de därför avsedda medlen som ovan nämnts indrogs.

I sin ovannämnda skrivelse den 30 november 1945 beräknade skolöverstyrelsen ett anslag å 5 000 kronor till en labiologikurs, omfattande 4 månader. Överstyrelsen framhöll, att den ursprungligen för denna kursverksamhet planerade kurstiden, 8 månader, syntes väl lång, då en del döva kunde få svårt att under så lång tid vara borta från sina sysselsättningar.

Bestämmelser angående föreläsningsverksamhet bland dövstumma har meddelats i nådiga kungörelsen den 20 maj 1938 (nr 344). Av de för budget-

Åren 1938/40 beräknade anslagen till föreläsningar å för vardera året 7 000 kronor utdelades respektive 4 400 och 3 500 kronor till styrelserna för upptagningskolorna för dövstumma. En planerad semesterkurs kom på grund av det inträdande krisläget ej till stånd. I den framställning från Svenska dövstumböndet, som berördes av skolöverstyrelsen i ovannämnda underdåniga skrivelse av den 30 november 1945, begärdes ett belopp av 7 000 kronor att disponeras av böndet. Dövstumkonsulentera, som beretts tillfälle att yttra sig över böndets ansökan, tillstyrkte varmt anslaget återupptagande. Flertalet konsulenter vore dock av den mening, att denna bildningsverksamhet borde handhavas av konsulentera och ej av en enskild organisation. Skolöverstyrelsen anslöt sig till denna mening och föreslog ett anslag å 7 000 kronor.

Under de sistförflutna åren har en kursverksamhet för dövstumma i mindre omfattning bedrivits av Svenska kyrkans diakonistyrelses dövstumvårdsråd. Kortare kurser har anordnats för ungdom, förenings- och idrottsledare samt husmödrar. Kursort har varit egendomen Riis i Värmland, tillhörig diakonistyrelsen. Intresset för verksamheten har från de dövstummas sida varit stort.

Den hittills bedrivna fortbildningsverksamheten har otvivelaktigt varit de dövstumma till stort gagn. Den har dock — såsom framgår av det anförda — haft en relativt ringa omfattning. Enligt utredningens uppfattning är det — då nu en väsentlig förstärkning av den allmänna folkbildningsverksamheten håller på att genomföras — väl motiverat, att åtgärder vidtages från statsmakternas sida för att skapa bättre möjligheter till fortbildning även för de dövstumma. Utredningen kommer i det följande att framlägga förslag i denna riktning. I främsta rummet syftar utredningen därvid till en intensifiering av *föreläsningsverksamheten* och en utbyggnad av *de teoretiska kurserna* samt därutöver till ett återupptagande av *avläsekurser för dövstumma*. Därjämte vill utredningen såsom nya verksamhetsgrenar föreslå anordnande av en *folkhögskollinje* samt av brevkurser för dövstumma.

Föreläsningar för dövstumma.

Speciellt tillrättalagda föreläsningar i skilda ämnen är för de dövstumma av stort värde, inte bara såsom medel för fortbildning utan även i det avseendet, att de ger impulser till självständigt studiearbete samt till en mera ideell intresseinriktning och därmed ger fritiden ett rikare innehåll. De bidrager vidare att göra de dövstummas föreningsliv värdefullare och att bryta isoleringen. Föreläsningsverksamheten är förtjänt av ett gott stöd från statsmakternas sida. Utredningen förordar årliga anslag av den storlek, som utgick under budgetåret 1938/39 eller 7 000 kronor.

Teoretiska fortsättningskurser.

De av 1945 års riksdag beslutade teoretiska sommarkurserna är i första hand avsedda för sådana manliga dövstumma, vilka erhållit befrielse från fortsättningsskolplikt, och därmed går miste om den teoretiska undervisning fortsättningsskolan ger. Till kurserna beredes dock även äldre dövstumma, som önskar bevista dem, tillträde. Enligt utredningens uppfattning har dessa kurser en viktig plats i en fortbildningsverksamhet för dövstumma. Såsom hittills skett torde det vara lämpligt att dela upp kursdeltagarna i olika grupper för att på bästa sätt tillgodose deras skiftande behov av undervisning. Kursformen torde vara mycket lämplig för sådana dövstumma, vilka har önskemål om fortbildning, antingen såsom ett stöd för självständig studieverksamhet, för en förbättring av tal- och avläseförmågan eller för en mera allmän orientering i skilda ämnen, men vilka på grund av skilda förhållanden inte under längre tid kan vara borta från hem och arbete. För deltagarna torde kurstiden i samvaro med andra kamrater och lärare bilda ett gynnsamt avbrott i den vardagliga isoleringen och bidra till att stärka livsmodet.

I proposition 1945: 221 uttalade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, att sedan erfarenhet vunnits om teoretiska kurser för fortsättningsskolpliktiga manliga dövstumma, frågan borde upptagas om anordnande av dylika kurser även för kvinnliga dövstumma. Utredningen förutsätter, att de dövstumma flickorna endast i enstaka undantagsfall kommer att erhålla befrielse från genomgång av den obligatoriska tvååriga fortsättningsskolan. Sett ur denna synpunkt skulle fortsättningskurser för kvinnliga dövstumma icke vara erforderliga. För äldre kvinnliga dövstumma skulle däremot dylika kurser kunna bli av stor betydelse i fortbildningens tjänst. Utredningen får därför föreslå, att teoretiska sommarkurser för kvinnliga dövstumma anordnas vid fortsättningsskolan i Växjö med i stort sett samma anordning som kurserna för de manliga dövstumma. Ifrågasättas kan dock även att göra de nuvarande kurserna gemensamma för manliga och kvinnliga dövstumma. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att framlägga närmare förslag i detta avseende. För de kvinnliga dövstumma torde det vara lämpligt att ge visst utrymme för praktisk undervisning, t. ex. i hem- och barnavård, hemekonomi m. m.

Avläsekurser.

Såsom tidigare nämnts utgick under rubriken Bidrag till kursverksamhet m. m. för dövstumma för budgetåret 1938/39 ett anslag av 17 500 kronor. Av dessa medel beräknades 8 500 kronor för två kurser i avläsning. Den första kursen ägde rum på Manilla vårterminen 1939. Någon liknande kurs har därefter icke anordnats. Skolöverstyrelsen har emellertid senare gjort framställning om ett återupptagande av verksamheten och i sina anslagsäskanden för budgetåret 1947/48 föreslagit ett anslag om 5 000 kronor för

en kurs om fyra månader. Anslaget har beviljats och kursen torde komma till stånd budgetåret 1947/48.

Frågan om avläsekurser för dövblivna äger ett nära samband med övriga frågor rörande åtgärder till stöd för personer, som i senare ålder drabbats av hörseldefekter. Utredningen anser sig icke ha anledning att närmare ingå på dessa frågor, men vill starkt understryka nödvändigheten av åtgärder för att häva den döves isolering och öka hans arbets- och samhällsduglighet.

Avläsekurser anordnas för dövblivna i flera av våra städer genom Hörsel-främjandets (f. svenska föreningen för Dövas Väl) försorg. För dövblivna på landsorten är det f. n. förenat med stora svårigheter att få tillfälle att lära avläsa. Det råder inget tvivel om att avläsekurser för dessa döva är av mycket stort värde. Utredningen vill därför förorda att medel anvisas för ändamålet i erforderlig utsträckning. Utredningen vill i detta sammanhang särskilt framhålla, att om avläsekurserna i enlighet med ett följande förslag förläggs till lantbruksskolan för dövstumma, kostnaderna för dem skulle kunna nedbringas icke oväsentligt eller från ungefär 5 000 kronor till ungefär 3 000 kronor.

Frågan om en folkhögskolverksamhet för dövstumma.

Såsom tidigare anförts, har utredningen tagit under övervägande frågan om att anordna en folkhögskolverksamhet för de dövstumma. Utan tvekan skulle en sådan vara av stort värde inte bara för dövstumma personer, vilka önskar förvärva en fördjupad språklig och allmänt medborgerlig bildning utan även för lytesgruppen som helhet. Det förefaller därför troligt, att den skulle omfattas med stort intresse inom dövstumkretsar. I hög grad känner man där behovet av en högre bildning och därmed även behovet av ett organ för detta ändamål. I och för sig må det också anses motiverat, att i dessa dagar, då en tydlig strävan är märkbar hos så många organisationer och folkgrupper att skaffa egna fortbildningsanstalter, även söka upprätta en sådan för de dövstumma. Utredningen är för sin del beredd att medverka till ett försök i denna riktning. Den avser därvid närmast att föreslå, att en folkhögskollinje om en termin — lämpligen höstterminen — anordnas. Till en början och till dess närmare erfarenhet vunnits om dess lämpligaste anordning och dess framtida omfattning, bör den ges en mera provisorisk karaktär. Ur denna synpunkt bör den startas vid någon av de nuvarande dövstumskolorna.

Programmet för den ifrågasatta verksamheten synes icke böra väsentligt avvika från den svenska folkhögskolans. Dess mål bör i enlighet därmed vara att »åt vuxen ungdom, som drabbats av dövhet, meddela allmän medborgerlig bildning, varvid en väsentlig vikt skall läggas vid en väckande, till personligt tankeliv och sedlig styrka fostrande undervisning och särskilt hänsyn tagas till att eleverna lära känna sitt land, dess språk, dess historiska utveckling och nuvarande samhällsförhållanden, dess andliga och materiella

hjälpkällor. Så långt med dessa syften är förenligt bör undervisningen därjämte ha till uppgift att bibringa eleverna sådana praktiska kunskaper och färdigheter, som kunna giva dem ökad duglighet för deras levnadsyrke.» Undervisning synes i anslutning härtill böra meddelas i modersmålet, historia och samhällslära, geografi, naturlära, räkning samt hälsolära. Tillräcklig tid bör därjämte anslås till gymnastik, lek och idrott. Arbetet bör få en sådan inriktning och bedrivs med sådana metoder, att det naturligt och osökt leder över till skilda former av självständig fortbildningsverksamhet.

Det är givetvis mycket svårt att förutse omfattningen av den elevanslutning en frivillig utbildning sådan som den föreslagna kan komma att erhålla. Dövstumma flickor och pojkar kommer enligt utredningens förslag att vara skyldiga att genomgå en 2-årig fortsättningsskola. I många fall kommer de att därefter ägna ytterligare några år åt sin yrkesutbildning. Man torde inte kunna räkna med något större intresse hos dem för den föreslagna verksamheten, förrän de varit ute i förvärvslivet någon tid. För de lärjungar, som medgivits dispens från genomgång av fortsättningsskola, torde den däremot komma att erbjuda en synnerligen förmånlig lösning av problemet om den teoretiska utbildningen. Dessa elever ålägges nu att bevista ett antal teoretiska sommarkurser. Såsom ett alternativ härtill bör de — om en folkhögskolelinje upprättas — beredas tillfälle att genomgå en kurs vid denna. Utredningen förutsätter emellertid, att folkhögskollinjen i främsta rummet kommer att locka till sig deltagare bland de dövstumma, vilka efter att ha kommit ut i förvärvsarbetet, önskar fördjupa sin bildning. Svårigheten för personer av denna kategori är kanske i främsta rummet att under så lång tid som avses lämna sitt arbete och därmed avstå från inkomsten därav. En nödvändig förutsättning för att de skall kunna göra detta är, att utbildningen ävensom resorna till och från skolorna blir kostnadsfria. Utredningen föreslår, att så blir fallet, och vill i detta sammanhang erinra om, *dels* att deltagandet i de teoretiska fortsättningskurserna är helt avgiftsfritt för samtliga kursdeltagare, *dels* att enligt bestämmelse i § 15 av dövstumskolstadgan äldre dövstumma av skolöverstyrelsen må beviljas inträde i fortsättningsskola för dövstumma, därest utrymme och andra förhållanden det medger. Bestämelsen synes ha tillämpats utan några restriktioner.

Rent principiellt sett borde kanske kostnaderna för en folkhögskoleutbildning för de dövstumma bestridas på samma sätt som vid de vanliga folkhögskolorna och ett stipendiesystem tillämpas. Då omfattningen av den här föreslagna verksamheten torde komma att bli relativt obetydlig och kostnaderna enligt i det följande avgivet förslag låga, ser utredningen inga skäl, varför icke denna del av dövstumundervisningen liksom denna undervisning i övrigt bör vara helt kostnadsfri för eleverna.

Föreläggningen av den föreslagna linjen.

Såsom utredningen redan uttalat, bör den föreslagna linjen förläggas till någon av de nuvarande skolorna, som kan lämna erforderligt utrymme. Detta är för närvarande fallet i fråga om lantbruksskolan för dövstumma å Broby. Utredningen har redan framhållit, att elevanslutningen till denna skola varit i avtagande under de senare åren, och att den inte heller för framtiden behöver helt utnyttjas för lantbrukseleverna, varför det måste anses lämpligt att förlägga olika kurser dit. I enlighet härmed har den förordat, att de teoretiska fortsättningskurserna för manliga dövstumma även i framtiden anordnas vid skolan, ävensom att de föreslagna avläsekurserna placeras där.

Lantbruksskolan har ett modernt elevhem med plats för 42 elever. För en nu överskådlig framtid torde man kunna räkna med, att den för sina elever inte kommer att behöva mer än hälften av detta utrymme. De nuvarande undervisningslokalerna är bristfälliga men måste under alla förhållanden sättas i stånd inom de närmaste åren. För idrottsövningar har skolan en god idrottsplats, den omgivande terrängen erbjuder de bästa möjligheter till friluftsliv. Gymnastiklokal saknas däremot. Ny byggnad för central folkskola är emellertid planerad nära skolan. Denna kommer att omfatta även gymnastikbyggnad. Det torde inte komma att bereda några svårigheter att få utnyttja densamma för dövstumskolans räkning. Skolan har ett lämpligt läge såväl geografiskt som kommunikatoriskt. Den torde ur många synpunkter vara en lämplig plats för en folkhögskollinje för dövstumma.

En svårighet vid en eventuell föreläggning av folkhögskollinjen till lantbruksskolan för dövstumma är placeringen av kursens kvinnliga elever. Utredningen förutsätter nämligen, att såväl manliga som kvinnliga dövstumma bör beredas tillfälle deltaga i kursen. Den nuvarande elevbyggnaden, som är i två våningar, är planerad för 42 elever, 21 i vardera våningen. Lämpligen kunde en våning avses för vardera lantbruksskolans och folkhögskolans manliga elever. Däremot torde det inte vara lämpligt att låta de kvinnliga eleverna bo inom samma byggnad, såvida det inte låter sig göra att på något sätt avskilja några rum och förse dem med egen ingång. En annan utväg är emellertid att i samband med det byggnadsföretag, som torde komma till stånd för att sörja för förbättrade undervisnings- samt kökslokaler tillgodose ett eventuellt behov av bostäder för flickor. Några mera avsevärda svårigheter att provisoriskt lösa frågan torde inte föreligga.

Det råder ingen tvekan om, att det kan vara förenat med vissa risker att vid en och samma anstalt ha dövstum manlig och kvinnlig ungdom, och att kraven på tillsyn måste bli stora. Å andra sidan innebär samundervisningen givetvis vissa fördelar. Problemet är här detsamma som vid de vanliga folkhögskolorna, med den skillnaden att övervakningen i detta fall, då det gäller ett mindre elevantal, kan göras effektivare.

Läraryrågan.

Lantbruksskolan har och måste ha en lärare i kunskapsämne. Denne kan med den beräknade nedgången av skolans elevantal inte beredas full syssel-sättning endast med lantbrukseleverna. Att i stället för heltidsanställd lärare anställa timlärare låter sig inte göra, då dylik lärare inte finns att tillgå på skolorten eller i dess närhet. Om — såsom utredningen föreslår — avläsekurser och folkhögskolekurser om cirka en termin omväxlande för-lägges till skolan, yppar sig emellertid en utväg att på ett smidigt och eko-nomiskt fördelaktigt sätt ordna läraryrågan, nämligen genom att fördela ämneslärarens tjänstgöring på de skilda utbildningsgrenarna. Utredningen räknar härvid med att avläsekurser inte anordnas vid skolan mer än vart-annat eller vart tredje år och att — om det är önskvärt med tätare kurser — vissa av dem förlägges till andra orter, ävensom att anslutningen till folk-högskollinjen icke blir större än att verksamheten kan bedrivas med kurser vartannat år. Skulle intresset för den senare verksamheten mot förmodan bli så stort, att årliga kurser erfordras, bör avläsekurserna i sin helhet an-ordnas på andra orter. Folkhögskollinjen bör enligt utredningen anordnas, om lägst 6 elever är anmälda. Om elevantalet uppgår till mer än 12, må parallellundervisning kunna anordnas.

Hänsynen till yrkesutbildningen kräver vid lantbruksskolan en koncentra-tion av dess teoretiska undervisning till sammanhängande perioder. Sedan skolan upprättades har eleverna delats på tre avdelningar, vilka vardera under en tredjedel av läsåret, d. v. s. under tretton veckor, erhållit samman-hängande teoretisk undervisning. Då man på grund av den föreslagna ned-skärningen av skolpliktstiden i fortsättningen bara behöver räkna med två dylika avdelningar, kan den bokliga undervisningen för båda avdelningarna koncentreras till vårterminen, som omfattar 22 veckor. Vardera avdelningen skulle då få 11 veckors teoretisk undervisning i stället för såsom tidigare 13. För att eleverna under denna något kortare tid skall erhålla det av utred-ningen för fortsättningsskolorna föreslagna timantalet, kan ämnesläraren behöva undervisa några timmar i veckan mera än de 30 hans undervisnings-skyldighet omfattar. Även kan det bli nödvändigt att vissa dagar utsträcka den dagliga teoretiska undervisningstiden för eleverna med en timme utöver det i stadgan såsom högsta fastställda 5 timmar för dag. Detta torde kunna ske utan risk för överanstängning av eleverna.

Om nu de föreslagna kurserna omväxlande förläggs till höstterminen, d. v. s. tiden 20 augusti—20 december, kan undervisningen vid dem i huvud-sak ombesörjas av lantbruksskolans ämneslärare samt av skolans förestån-dare. Liksom rektorerna vid övriga läroanstalter för dövstumma synes denne senare ha en undervisningsskyldighet om 10 veckotimmar. Då hans under-visning i yrkestestetiska ämnen vid lantbruksskolan i genomsnitt torde komma att underskrida detta timantal, synes viss del av hans undervisnings-skyldighet kunna förläggas till folkhögskollinjen.

Ämnesläraren har en tjänstgöringsskyldighet om 30 veckotimmar. Enligt beräkningen ovan kan han under vårterminen få en tjänstgöring överskridande detta timantal. Under folkhögskolekursen torde han kunna allt efter behov tas i anspråk 24—30 timmar. Därest det eventuellt överskjutande timantalet under vårterminen icke kompenseras genom lägre timantal under höstterminen, bör arvode såsom timlärare utgå för icke kompenserad tjänstgöring.

Det återstår att något beröra frågan om teoretisk undervisning åt de elever, som frivilligt önskar fortsätta sin utbildning vid lantbruksskolan efter de båda obligatoriska åren. Dessa blir sannolikt ganska få. Det torde därför inte vara rimligt att inrätta någon särskild avdelning för teoretisk undervisning för dem. I stället bör de vissa timmar antingen deltaga i undervisningen i lantbruksskolans övriga teoretiska avdelningar, varvid särskild hänsyn får tagas till dem, eller — om detta skulle visa sig lämpligt — deltaga i folkhögskollinjens undervisning.

Den pedagogiska ledningen för den föreslagna folkhögskoleverksamheten ävensom för avläsekurserna bör vid en förläggning till lantbruksskolan för dövtumma lämnas åt skolans lärare i kunskapsämne. Med hänsyn till det merarbete, som torde komma att krävas av denne, bör utgå ett mindre arvode, förslagsvis 300 kronor per år, då avläsekurs eller folkhögskolelinje är anordnad.

Kostnader.

Under angivna förutsättningar kommer kostnaderna för *lärarkrafter* för den föreslagna folkhögskoleverksamheten — utöver de som under alla förhållanden är erforderliga för lantbruksskolan — att bli synnerligen obetydliga och endast avse timlärararvodet för ett mindre antal veckotimmar för ämnesläraren under vårterminen jämte det för ämnesläraren föreslagna arvodet om 300 kronor. Härtill bör kanske beräknas mindre arvoden för undervisning i slöjd eller andra övningsämnen, som kan finnas böra tagas upp på arbetsordningen, och för vilken lärare kan förvärfvas bland skolans eller skolortens lärarpersonal. Sammanlagt torde dessa arvoden komma att uppgå till omkring 1 000 kronor.

Några ökade personalkostnader i övrigt torde inte vara att emotse. Skolan torde nämligen i stort sett behöva samma personal vare sig den föreslagna utbyggnaden av verksamheten kommer till stånd eller inte.

Kostnaderna för verksamheten skulle under dessa förhållanden i främsta rummet avse utgifter för kost och logi samt resor till och från skolorten. Beräknad för ett genomsnittligt elevantal av 10 skulle kostnaderna för kost uppgå till ett belopp av $10 \times 1:40 \times 120$ kronor (1:40 kronor per dag under 120 dagar) = 1 680 kronor, samt för tvätt 100 kronor (2:50 kronor per elev och månad). Kostnaderna för undervisningsmateriel m. m. torde kunna be-

räknas till högst 200 kronor, kostnaderna för resor för eleverna till och från skolorten till ungefär 400 kronor.

De sammanlagda utgifterna för en årlig folkhögskollinje om en avdelning torde icke komma att överskrida 3 500 kronor.

Då ovisshet för varje år kommer att råda, om tillräckligt många anmälningar kommer att ingå för att medge anordnande av folkhögskolelinje, förefaller det mest praktiskt att särskilt anslag för ändamålet icke uppföres på riksstaten utan att kostnaderna för verksamheten bestrides från på riksstaten uppförda anslag för dövstumundervisningen.

Sammanfattning och förslag:

Utredningen föreslår, att en folkhögskoleverksamhet för dövstumma omfattande kurser om en termin anordnas, att dessa kurser tills vidare förläggs till lantbruksskolan för dövstumma och i huvudsak anordnas i enlighet med i det föregående angivna riktlinjer, samt att beivrande av de föreslagna kurserna ävensom deltagarnas resor till och från kursorten helt bekostas av statsmedel.

Brevskola.

Utredningen ifrågasätter, om icke efter mönster av de moderna korrespondensinstitutens en brevskola för dövstumma skulle kunna anordnas. Otvivelaktigt skulle en sådan kunna få den största betydelse. Den skulle kunna ge tillfälle till såväl cirkelverksamhet som enskilt studiearbete. I väsentlig grad skulle den underlätta och stimulera den förstnämnda studieformen. Den skulle vidare effektivt bidra till att häva den andliga isoleringen för alla de dövstumma män och kvinnor, vilka av skilda anledningar icke kan eller vill taga del i dövstumföreningarnas arbete, på samma gång som den skulle ge deras fritid mera innehåll och värde. Av de dövstumma, som finner sin glädje i studier, och som nu med största möda söker tillgodose sin kunskapsförst på svårframkomliga vägar, skulle med all säkerhet för dövstumma tillrättalagda brevkurser hälsas med stor tillfredsställelse.

Otvivelaktigt måste emellertid anordnandet av och arbetet med en brevskola för dövstumma vara förenat med vissa svårigheter. Kursmaterialet måste utarbetas under speciellt hänsynstagande till de dövstumas språkliga efterblivenhet. Språket måste vara enkelt och konkret och hålla sig inom ett begränsat ordförråd för att småningom och successivt byggas ut. På grundval av den erfarenhet man i vårt land vunnit av korrespondensundervisningen, borde det dock inte vara omöjligt att starta en dylik verksamhet. Den lämpligaste anordningen vore kanske att åt någon eller några dövstumpedagoger överlämna, dels att försöksvis utarbeta en eller ett par dylika kurser, dels att i samarbete med dövstumkonsulenter och svenska dövstumförbundet ombesörja studiebrevens spridning. Allt efter den om-

fattning verksamheten kunde komma att erhålla, finge därpå det fortsatta arbetet arrangeras. En viss återhållsamhet i utbyggnaden vore kanske av nöden. Även om intresset för verksamheten, när den blivit mera känd, kan bli stort, så länge den har nyhetens behag, manar försiktigheten till att inte räkna alltför mycket på de dövstummas håg för och uthållighet med ett mera krävande studiearbete.

Kurserna borde främst ta sikte på att meddela språklig och allmän medborgerlig bildning och omfatta modersmål, förenings- och samhällskunskap samt ekonomiska och sociala spörsmål. Kortare yrkeskurser inom olika fack skulle säkert finna intresserade elever liksom kurser inom naturlära, historia m. fl. ämnen.

En stor fördel vore givetvis, om de mera intresserade bland korrespondensundervisningens elever någon gång årligen kunde samlas till en kortare muntlig kurs under handledare. I vad mån detta lämpligast skall kunna ske i samband med de teoretiska sommarkurserna, den föreslagna folkhögskoleverksamheten eller till exempel under dövstumkonsulenternas ledning distriktsvis kan utredningen för närvarande inte bedöma.

En verksamhet i här antydd riktning torde inte behöva bli särskilt kostsam. För att komma i gång och fortgå utan större svårigheter torde den dock vara i behov av ekonomiskt stöd från samhällets sida.

Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att undersöka förutsättningarna för den här föreslagna verksamheten och att ange närmare riktlinjer för den, därest den synes böra komma till stånd.

Sammanfattning av utredningens förslag beträffande fortbildningsverksamhet för dövstamma.

Utredningen föreslår, att årliga anslag beviljas för anordnande av föreläsningar för dövstamma samt för kurser i avläsning, att teoretiska fortsättningskurser utom för manliga dövstamma anordnas även för kvinnliga dövstamma, att en folkhögskoleverksamhet för dövstamma startas i enlighet med i betänkandet angivna riktlinjer, samt att förutsättningarna för en korrespondensundervisning för dövstamma närmare undersökes.

XVIII. Lärarutbildningen.

Om undervisningen av dövstamma barn skall kunna bedrivas med framgång, erfordras energiska och för sin uppgift väl utbildade lärare. Ett grundvillkor för en reformering av dövstumundervisningen är därför även en förbättrad lärarutbildning. Då departementschefen medgivit utredningen att till prövning upptaga även andra frågor än de i utredningsuppdraget berörda, vilka finnes ägnade att möjliggöra en förbättring av dövstumundervisningen,

har utredningen funnit sig oförhindrad att behandla i samband med lärarutbildningen stående frågor.

I den mån man i tidigare utredningar om dövstumundervisningen berört frågan om specialutbildning av lärare för dövstumskolan, har det uteslutande rört sig om lärarna i kunskapsämnen. Det nuvarande dövstumläraryseminariets verksamhet är också helt inriktad på utbildningen av sådana lärare, medan däremot ingen specialutbildning meddelas övriga lärare. Detta förhållande är enligt förevarande utredning icke tillfredsställande. Enligt utredningens mening bör undervisning i dövstumpedagogik ingå i utbildningen för samtliga de lärare, som är anställda vid dövstumskola. Omfattningen av särutbildningen för de olika lärarkategorierna bör dock vara beroende av de skilda uppgifter de har sig anförtrodda. Denna omständighet föranleder utredningen att till behandling var för sig upptaga spörsmålen om utbildningen av lärare i kunskapsämnen, av biträdande lärare för förskolorna och lärare för vårdanstaltens skolhem samt av övriga lärare.

Utbildning av lärare i kunskapsämnen.

Specialutbildningen av lärare för dövstumundervisningens behov sker i olika länder efter skilda linjer. I Frankrike och Belgien t. ex. ombesörjes den liksom i vårt land centralt genom särskilda för hela landet gemensamma seminarier, anknutna till en dövstumskola, medan den i t. ex. Danmark och Holland ordnas lokalt, varvid varje dövstumskola själv tillgodoser sitt behov av utbildade lärare. I Manchester i England liksom i Hamburg före kriget utbildades dövstumlärare vid universitet, i Preussen och Ungern vid universitet och seminarium. Planer för utbildningen vid några olika europeiska utbildningsanstalter har såsom särskild bilaga (bilaga 4) fogats till detta betänkande.

Tidigare har i vårt land diskuterats ett förslag om en koncentration av utbildningen av lärare för defekta barn, såsom blinda, dövstumma, sinnesslöa m. fl. I 1932 års seminariesakkunnigas betänkande angående åtgärder för särskild undervisning och utbildning av psykiskt efterblivna i barn- och ungdomsåren berördes denna fråga och framhölls möjligheten och önskvärdheten av en dylik utveckling.

Enligt dövstumutredningens uppfattning är den nuvarande organisationen av dövstumlärarytutbildningen i Sverige med ett centralt seminarium den för våra förhållanden bästa. Det antal nya lärare, som dövstumskolorna årligen behöver, är alltför litet för att utbildningen skulle kunna fördelas på flera skolor. Den skulle bli dyrare och mindre enhetlig, och det skulle vara svårare att förvärva kvalificerade handledare.

Kravet på universitetsutbildning för dövstumlärare sammanhänger med kravet på vetenskaplig skolning inom ett flertal discipliner samt på sådana vetenskapligt skolade lärarkrafter, som vanligen blott universiteten förfogar över. Dessa krav är utan tvekan befogade och bör inte förväna i en tid, då

man på sina håll arbetar för att förlägga även utbildningen av lärare för folkskolan till universiteten.

Emot en förläggning av dövstumlärarytbildningen till universitet talar emellertid sådana tungt vägande skäl, att ett förslag därom i varje fall icke för närvarande kan sättas i fråga. Den speciella vetenskapliga expertis, som är erforderlig för utbildningen, synes i stället böra knytas till dövstumlärarytseminariet, såsom delvis redan varit fallet under senare år. Utredningen får i det följande anledning återkomma till denna fråga.

Att en gemensam utbildning av lärare för barn med skilda defekter eller hämningar ur vissa synpunkter skulle innebära fördelar, förefaller troligt. Med hänsyn till dövstumlärarytbildningen synes en sådan anordning dock icke påkallad. Utredningen anser sig därför icke ha någon anledning närmare beröra frågan. Om vid övervägandet av utbildningen av lärare för defekta barn i övrigt en koncentration av lärarytbildningen skulle finnas önskvärd och erforderlig, borde även de blivande dövstumlärarytarna i viss mån kunna inrangeras i denna.

Utredningen anser sålunda, att dövstumlärarytbildningen i stort sett bör bibehållas i sin nuvarande organisation. Inom ramen för denna bör dock erforderlig utvidgning och förbättring åvägabringas. Innan förslag härom framlägges, må lämnas en kort redogörelse för dövstumlärarytseminariets uppkomst och utveckling samt för under senare år framförda önskemål beträffande dess modernisering.

Behovet av utbildning av lärare för dövstumma barn gjorde sig i Sverige tidigt känt. Redan i dövstumundervisningens allra första år, 1809, påpekades vid riksdagen behovet av särskild lärarytutbildning för personer, som skulle ha hand om undervisningen av dövstumma. Först år 1844 började emellertid denna tanke förverkligas. Från och med detta år höll nämligen föreståndaren för Allmänna institutet å Manilla föreläsningar över dövstummas och blindas undervisning för elever vid folkskoleseminariet i Stockholm och ett antal folkskollärare. År 1873 upprättades vid institutet ett seminarium för utbildning av dövstumläraryt. Seminariekursen var 2-årig. Det första året ägnades huvudsakligen åt teoretisk och det andra året huvudsakligen åt praktisk utbildning. För inträde vid seminariet fordrades avlagd folkskollärarytexamen eller på annat sätt styrkt kunskapsmått av motsvarande omfattning.

Då dövstumundervisningen år 1889 ordnades genom lag, bibehölls seminariet i huvudsak oförändrat. Bestämmelsen att seminariet skulle omfatta en 2-årig utbildningskurs ändrades dock till en 1-årig huvudsakligen teoretisk seminariekurs, följt av ett provår.

I flera av de förslag rörande dövstumskolväsendets omorganisation, som utarbetades mellan åren 1915 och 1936, berördes frågan om en förbättrad lärarytutbildning. Under denna tid gjordes framställningar bland annat om utvidgning av lärokurserna, upptagande av nya ämnen på kursplanen, fast-

ställande av viss teoretisk kompetens för seminariets föreståndare och lärare, anordnande av speciella studiekurser m. m.

I 1936 års utredning med förslag angående omorganisationen av dövstumundervisningsväsendet, vilken kom att ligga till grund för 1938 års dövstumskolororganisation, förordades, att grunderna för lärarutbildningen och dövstumläraryseminariets organisation skulle bibehållas i huvudsak oförändrade. Viss fördjupning och omläggning av själva utbildningen föreslogs dock.

I en till Kungl. Maj:t i januari 1938 ingiven framställning föreslog dövstumläraryseminariets föreståndare, att dövstumläraryseminariet och provårskurserna definitivt och i sin helhet skulle förläggas till Manilla, att rektor för dövstumskolan tillika skulle vara föreståndare för seminariet, samt att för behörighet till rektorstjänsten vid nämnda skola borde fordras att äga behörighet till ämneslärartjänst vid dövstumskola, väl vitsordad lärarskicklighet samt att hava avlagt filosofie licentiatexamen i ämnet pedagogik. I 1936 års utredning hade uttalats, att något vägande skäl för seminariets förflyttning från Manilla för det dåvarande icke anförts, men att, om sådana förändrade förhållanden skulle inträda, att en förläggning av seminariet till annan dövstumskola i riket framstode såsom lämplig och önskvärd, detta borde kunna ske utan att större svårigheter uppstode.

I proposition till riksdagen nr 212/1938 yttrade föredragande departementschefen i ämnet:

»Den av den nuvarande föreståndaren för Manillaskolan ifrågasatta skärpningen av behörighetsvillkoren för rektorstjänsten vid Manillaseminariet bör icke komma till stånd bland annat av den anledningen, att jag i likhet med överstyrelsen förutsätter, att dövstumläraryseminariet icke nödvändigtvis skall vara förlagt till ifrågavarande dövstumskola och att dövstumskolans rektor icke skall under alla omständigheter vara föreståndare för seminariet. För närvarande anser jag mig emellertid böra utgå från att seminariet förläggas till Manillaskolan.»

Statsutskottet ansåg sig böra i likhet med skolöverstyrelsen och departementschefen förutsätta, att dövstumläraryseminariet icke nödvändigtvis skulle vara förlagt till Manillaskolan, och att rektor vid denna skola icke under alla omständigheter borde vara föreståndare, men fogade härtill följande yttrande:

»Skulle erfarenheterna utvisa lämpligheten av att dövstumläraryseminariet fast fogas till sistnämnda skola och att med befattningen som rektor bör vara förenad befattningen som föreståndare för seminariet, kommer frågan i annat läge, som gör det påkallat, att frågan om kompetensen för rektorstjänstens innehavare och dennes löneställning upptagas till förnyat övervägande.»

Riksdagen beslöt i överensstämmelse med propositionen.

År 1941 framfördes från föreståndaren vid dövstumläraryseminariet ånyo förslag om omläggning av dövstumläraryseminariets utbildning till en tvåårig teoretisk och praktisk utbildningskurs. Framställningen medförde ingen åtgärd. I motiveringen till förslaget framhölls bland annat, att lärarelevernas kun-

skaper inom vissa av de å läroplanen upptagna kursmomenten borde ytterligare utvidgas och fördjupas. Sådana kursmoment, som innefattades under »undervisningsämnenas metodik» och »dövstumundervisningens mål och anordnande efter olika undervisningsmetoder», borde lämpligen behandlas under andra utbildningsåret, sedan lärareleverna erhållit större praktisk erfarenhet av arbetet i dövstumskolan. I samband därmed borde eleverna genomgå en kortare kurs i behandling av även bland lärjungar i dövstumskolan förekommande talrubbnings- och språkutveckling. Under det andra året borde därjämte sådana moment av barn- och ungdomspsykologien, som berör viljelivets utveckling och karaktärsdaningen, givas en fylligare framställning, än vad som för närvarande vore fallet.

Under senare år hade de flesta lärareleverna fullgjort provårstjänstgöring vid Manilla dövstumskola och därvid haft tillfälle att även under provåret följa den teoretiska undervisningen vid seminariet, vid utförandet av sina enskilda studiearbeten haft tillgång till seminariets bibliotek och kunnat erhålla handledning av seminariets lärare. De hade över huvud haft större möjligheter än övriga att effektivt utnyttja provåret i utbildningssyfte.

Nyssnämnda krav på omläggning av dövstumslärarytbildningen till en 2-årig teoretisk och praktisk utbildningskurs framfördes även genom en motion till 1945 års riksdag (II: 542). I motionen betonades även, att i dövstumslärarytseminariets utrustning borde ingå nödig undervisnings- och demonstrationsmateriel, bland annat en audiometer och apparatur för experimentalfonetiska studier. En på svenska språket utarbetad handbok över de viktigaste momenten i dövstumslärarytsexamen borde snarast utarbetas.

Utredningen övergår nu till frågan, hur den nuvarande dövstumslärarytbildningen skall kunna på bästa sätt reformeras, och hur därvid framförda berättigade önskemål skall kunna beaktas. Till en början finner utredningen därvid skäl att något uppehålla sig vid frågan om avvägningen mellan praktisk och teoretisk undervisning vid seminariet.

Bland dövstumslärare torde den uppfattningen inte vara helt utan anhängare, att utbildningen av lärare för dövstumskolan bör läggas huvudsakligen praktiskt, och att betydelsen av teoretiska insikter inte bör överskattas. På sina håll vill man gärna gentemot framställda krav på en utvidgad studiegång framhålla betydelsen av fallenhet för arbetet i fråga, de medfödda anlagen, den intuitiva förmågan och liknande. I diskussionen om dövstumslärarytutbildningen har denna uppfattning haft ett icke oväsentligt spelrum.

Förefintligheten inom dövstumslärarytutbildningen av en viss divergens i uppfattningen i berörda hänseende torde motivera, att frågan om de krav, som bör ställas på dövstumslärarytutbildningen, i korthet beröres.

Utän tvivel är en naturlig fallenhet och ett levande intresse betydelsefulla förutsättningar för lärarytutbildningen. Av utomordentlig vikt är givetvis även utbildningen för yrket samt den mognad och omdömesgillhet, som lärarytutbildningen för yrket samt den mognad och omdömesgillhet, som lärarytutbildningen

renheten skänker. Även om till lärare utväljes personer, som ur fysisk och psykisk synpunkt är väl lämpade för arbetet, är en grundlig och mångsidig utbildning nödvändig liksom också en viss fortbildning under hela lärartiden.

Det ovanstående gäller för läraryrket över huvud men har sin alldeles speciella tillämpning i fråga om de lärare, som har att arbeta under de särartade förhållanden, som undervisningen av dövstumma erbjuder. Givetvis kan man inte tala om någon allmän fallenhet för denna speciella undervisningsform. Vad som utöver de krav, som ställs på lärare i folkskola, fordras av dövstumlärare är levande kunskaper inom de ämnesområden, som är normerande för dövstumundervisningen, samt på grundval av dessa och av lärarerfarenheten förvärvat pedagogisk skicklighet.

Det finnes i detta sammanhang anledning beröra, vad som innefattas i den teoretiska delen av dövstumlärarutbildningen. I motsats till vad fallet ännu är i flertalet andra lärarutbildningsanstalter behöver dövstumlärarseminariet inte ge någon utbildning i de olika ämnen, i vilka den blivande läraren skall meddela undervisning. Den ämneskunskap, som inhämtats vid den förberedande utbildningsanstalten, förutsättes vara tillräcklig. Detta är fallet, så länge utbildningen av dövstumlärare bygger på avlagd folkskolläraryrkesexamen. Utredningen ser ingen anledning till att i detta avseende någon ändring skulle komma till stånd.

Den teoretiska undervisningen kan därför helt inriktas på att åt seminarielevorna förmedla insikter inom ett flertal kunskapsområden, vilka är av betydelse för undervisningen av dövstumma och utgör grundvalen för framgång i det praktiska arbetet. Att tala om en praktisk och en teoretisk del av dövstumlärarutbildningen är på visst sätt missvisande, då vid denna utbildning praktiska och teoretiska moment måste ingå intim förening. Dövstumläraren måste t. ex. för att kunna lära sina elever tala, känna till talorganens byggnad och funktioner. Han måste därjämte genom utbildning i talteknik förvärva ett föredömligt tal, genom teoretiska och praktiska studier skaffa sig insikt om, hur talet på bästa sätt lägges till rätta, hur olika slag av talfel rättas o. s. v. Han måste lära känna, vilka hjälpmedel av naturlig och teknisk art, som kan underlätta arbetet, och förstå att rätt utnyttja dem.

Frågan om de teoretiska eller de praktiska momenten bör ges största utrymme vid dövstumlärarutbildningen, synes kunna lämnas därhän. Om utbildningen skall kunna effektiviseras, fordras *såväl* fördjupad teoretisk som på grundval därav utbyggd praktisk utbildning.

En förutsättning för att en dylik effektivisering skall kunna åstadkommas är enligt utredningens uppfattning en sådan förlängning av studietiden vid seminariet, som föreslagits av dess föreståndare, och som innebär en omläggning av studiegången från ett seminarieår och ett provår till två utbildningsår vid seminariet. Utredningen ger därför sin anslutning till detta förslag.

Utredningen avser att i det följande närmare precisera sitt förslag till omläggning av verksamheten vid dövstumlärareseminariet. Dessförinnan måste emellertid några närliggande spörsmål i korthet beröras.

Från statskontoret har tidigare den tanken framförts, att dövstumläraryt utbildningen icke skulle ske genom årliga kurser, utan endast i den mån ett visst minimiantal elever borde utbildas. En dylik anordning skulle givetvis ställa sig ekonomiskt fördelaktig. Såsom redan framhölls i 1936 års utredning skulle den dock medföra bestämda olägenheter. Därest emellertid en omläggning av utbildningen till en 2-årig seminariekurs genomföres, torde det ur flera synpunkter vara rationellt att vid seminariet intaga elever blott vartannat år. Enligt utredningens mening är det dock inte lämpligt att föreskriva särskilda bestämmelser beträffande elevintagningen, så länge man saknar en säker överblick över examinationsbehovet. Man torde kunna förvänta ett starkt behov av nyrekrytering av dövstumslärare för den närmaste framtiden. Vissa av de i detta betänkande föreslagna åtgärderna, en relativt stor avgång bland lärarna samt framförallt den väntade ökningen av elevantalet beroende på de senare årens starkt stegrade födelsetal torde bidra här till. För den närmaste tioårsperioden torde man böra räkna med en årlig examination av i genomsnitt 4—5 ämneslärare jämte ett mindre antal biträdande lärare för förskolorna. I vad mån det längre fram kan vara av förhållandena motiverat att inskränka nyintagningen av lärarkandidater till vartannat år, synes böra efter förslag av skolöverstyrelsen bedömas av Kungl. Maj:t.

Vad därpå berör frågan om seminariets förläggning, synes enligt utredningens uppfattning alla skäl tala för att det bibehålles i huvudstaden. Vid planeringen av den nybyggnad för Manillaskolan, som utredningen i annat sammanhang föreslår, synes hänsyn böra tagas till seminariets behov och lämpliga utrymmen för dessa beräknas.

Spörsmålet om den utbildning, som bör utgöra obligatorisk fordran för inträde vid dövstumlärareseminariet, har i tidigare utredningar om dövstumläraryt utbildningen ägnats uppmärksamhet. Det har därvid ifrågasatts, dels om icke möjlighet borde beredas även andra personer än sådana, som avlagt folkskollärarexamen, att vinna inträde på dövstumlärarytbanan, dels om icke studentexamen borde utgöra ett krav för tillträde till densamma. Den senare fordran, som motiverats bland annat med behovet av kunskaper särskilt i de moderna språken, torde numera, då folkskolläraryt utbildningen bättre tillgodoser ifrågavarande område, icke längre äga någon större aktualitet. I fråga om kravet på en bredare grund för rekryteringen än den folkskollärarexamen utgör, hyser utredningen en viss tvekan att taga en bestämd ståndpunkt. Det synes visserligen å ena sidan icke kunna ifrågasättas, att förvärvad utbildning vid folkskoleseminarium lämpligen kompletterad med vunnit erfarenhet av undervisningsarbetet med normala barn, utgör den bästa grunden för erforderlig specialutbildning för blivande dövstumslärare.

Å andra sidan synes det rimligt att personer med annan kvalificerad pedagogisk utbildning, t. ex. filosofisk ämbetsexamen, bör äga möjlighet att vinna inträde på dövstumläraryrket, om de så skulle önska. Det förefaller tänkbart att, därest för dövstumundervisningen intresserade akademiker kunde tillföras dövstumskolorna, dessa skulle bidra till dövstumundervisningsväsendets utveckling. Utredningen finner emellertid icke anledning att i detta avseende framlägga något bestämt förslag. Det synes böra ankomma på Kungl. Maj:t att genom anlitan av dispensförfarandet lämna en väg öppen för personer av ifrågavarande kategori att vinna inträde på dövstumläraryrket.

Frågan om utnyttjandet i dövstumundervisningen av personer med småskolläraryrkeskompetens behandlas i annat sammanhang i denna utredning.

Den nuvarande bestämmelsen att från Högre lärarinneseminariet utexaminerade lärarinnor äger tillträde till dövstumläraryrket synes, sedan numera ifrågavarande lärarinneseminarium avvecklats, böra utgå.

Frågor rörande omläggning av utbildningen av ämneslärare.

Under senare år har dövstumläraryrkesseminariets verksamhet, som tidigare helt ombesörjts av seminariets föreståndare samt vissa lärare vid Manilla-skolan, erhållit en värdefull förstärkning, i det anslag beviljats för föreläsningar och demonstrationer av vetenskapliga experter. Anslagen i fråga har emellertid varit alltför blygsamma för att medgiva någon mera omfattande verksamhet. Fem föreläsningar har givits över vardera ämnesområdena hörselorganens anatomi och fysiologi jämte nyare hörselprövningsmetoder samt talorganens anatomi och fysiologi.

Det är tydligt, att det för den blivande dövstumläraryrket är av stor betydelse att erhålla någon insikt i vissa av de medicinska fack, som berör hans gärning, främst *hörsel- och talorganens anatomi, fysiologi, patologi och hygien*. Behovet av att han är väl insatt i frågor rörande hörselprövningens och hörselprövningarnas metodik är redan förut i detta betänkande omvittnat.

Det är å andra sidan uppenbart, att en föreläsningkurs om fem timmar inte ens tillnärmelsevis kan ge seminariet eleven den exakta kunskap på området, som är erforderlig som grundval för hans vidare utbildning. Det synes utredningen angeläget att giva ifrågavarande ämnesområden en väsentligt vidgad ram. Önskvärt vore därvid, dels att lärarkandidaterna kunde beredas tillfälle att delta vid dissektion av de ifrågavarande organen, dels att de kunde beredas möjlighet att genom närvaro vid otologisk och foniatrisk klinik eller på annat sätt något lära känna den medicinska undersökningsmetodiken m. m. Det torde vara att förmoda, att en på dylikt sätt fördjupad utbildning även skulle underlätta det samarbete mellan läkaren och läraren, som — då det gäller döva — är av synnerligen stort värde.

Ett moment, som inte bör försummas, då det gäller att åvägbringa en förbättrad dövstumläraryrkesutbildning är ett fördjupat studium av *fonetiken*.

Enligt utredningen synes undervisningen i fonetik böra förläggas till någon högskola och meddelas av vetenskapligt skolad person. Vid Uppsala universitet meddelas för närvarande undervisning i ämnet. Särskilt experimental-fonetiskt laboratorium har där inrättats. För dövstumläraryseminariets elever torde där kunna arrangeras en till viss tid koncentrerad kurs i allmän fonetik, ljudanalys och instrumental fonetik. De merkostnader en sådan anordning skulle medföra för lärarkandidaterna inskränker sig till utgifterna för resorna mellan Stockholm och Uppsala. Om längre fram undervisning i ämnet skulle komma att meddelas vid någon läroanstalt i Stockholm och erforderlig apparatur där anskaffas, bör givetvis åtgärder vidtagas för att förlägga dövstumläraryseminariets undervisning dit.

Beträffande behovet av undervisning i *talteknik* vid dövstumläraryseminariet, har tidigare skilda meningar gjort sig gällande. Det har satts i fråga, om undervisningen i detta ämne bör ha till uppgift att göra lärarens eget tal föredömligt, eller om den bör inriktas på att göra läraren kapabel att taltekniskt bedöma och behärska sin uppgift såsom tallärare för dövstamma barn. Enligt utredningen bör det här inte vara fråga om ett antingen — eller utan om ett både — och. Dövstumlärarysen måste själv äga ett klanderfritt tal, om han skall lyckas förmedla ett sådant åt de döva barnen. Även den kraftiga påfrestning på de egna talorganen, som arbetet med talundervisningen i dövstumskola utgör, ställer bestämda krav på en tekniskt och hygieniskt sett säker behärskning av den egna talapparaten. Den utbildning, som tar sikte på den nämnda uppgiften, måste ledas av en *expert i röst- och talvård*.

Att särskild tid även bör ägnas åt det område av taltekniken, som berör lärarkandidaternas förvärvande av erforderliga kunskaper och nödvändig skicklighet i *talundervisningens teknik*, kan synas onödigt att omnämna. Då emellertid denna viktiga del av utbildningen synes böra ägnas större uppmärksamhet, än vad som för närvarande är fallet, kommer utredningen nedan att i samband med frågor i övrigt rörande den praktiska utbildningen upptaga denna till behandling.

De föreslagna åtgärderna för utvidgning av lärokurserna kan bidra till att möjliggöra en förbättrad lärarutbildning. Än viktigare torde det emellertid vara att ge möjligheter till en fördjupad utbildning inom mera centrala områden av densamma, framför allt inom språkpsykologien samt dövstumpsykologien och dövstumpedagogiken. Detta synes bäst kunna ske genom att för dessa ämnesområden anslå utökad timantal på seminariets schema. Såsom hittills torde böra tillämpas en studieplan med föreläsningar och seminarieövningar, vid vilka senare eleverna genom litteraturreferat, redogörelser för enskilda undersökningar m. m. bör bringas att aktivt medverka.

För att vinna en effektivisering av den praktiska utbildningen synes man böra gå fram efter skilda linjer. Tidigare litade man i allt för hög grad

till den erfarenhet auskulteringen i dövstumskolans klasser gav. Att auskulteringen är ett viktigt moment i den praktiska utbildningen kan inte bestridas. Den bör emellertid inte utsträckas över allt för många av dagens lektioner.

För den praktiska utbildningen i övrigt har varit sörjt genom de provlektioner under seminarie- och provårsföreståndarnas ledning, som lärarkandidaterna varit ålagda att hålla några timmar i veckan. Denna utbildningsform, som har avsevärda fördelar och ger möjlighet till god undervisning särskilt i dövstumundervisningens metodik, bör jämväl för framtiden bibehållas. Önskvärt är dock att den kompletteras med en systematisk undervisning direkt syftande till att ge lärarkandidaterna de praktiska kunskaper, som krävs för att behärska den tekniska sidan av talundervisningen samt hörselprövningens och hörövningarnas tekniska och metodiska delar. Denna del av utbildningen bör anförtros åt särskilt skicklig och erfaren dövstumslärare. Förslagsvis bör två veckotimmar under hela utbildningstiden anslås för detta ändamål.

I enlighet med det tidigare refererade förslaget av föreståndaren för dövstumslärarseminariet bör lärarkandidaterna under det andra utbildningsåret beredas tillfälle att genomgå en kortare kurs i behandlingen av även bland lärjungar i dövstumskolorna förekommande talrubbnings- och central natur, såsom orddövhets- och hörstumhet.

En påtaglig brist i den nuvarande praktiska utbildningen är, att den inskränkes blott till det elevklientel, som finns vid den skola, till vilken seminariet är knutet, d. v. s. upptagningsskola.

Det synes utredningen önskvärt och lämpligt, att, om seminarieutbildningen görs 2-årig, viss del av utbildningen förlägges till andra dövstumskolor. Eleverna skulle härigenom erhålla en bättre överblick av det elevmaterial dövstumskolväsendet i sin helhet har att arbeta med. Detta synes lämpligast böra ske under det andra utbildningsåret. Omfattningen av den berörda utbildningen bör förslagsvis fastställas till två veckor vid specialskolan för oegentligt dövstumma, en vecka vid fortsättningsskola samt en vecka vid vårdanstaltens skolhem. Den föreslagna tiden bör i första hand utnyttjas för auskultering i skolornas olika klasser.

Utredningen förutsätter, att — därest förskola kommer att upprättas i samband med den skola, till vilken seminariet är knuten — lärarkandidaterna bereds tillfälle att nära följa arbetet därstädes, och att övnings- och provlektioner i viss utsträckning förlägges dit.

Det synes slutligen utredningen önskvärt, att lärarkandidaterna genom hospitering vid respektive specialanstalter gives tillfälle att lära känna arbetssättet och metodiken vid undervisningen av hörselsvaga, läpp- och gomdefekta samt sinnesslöa barn.

Under hänvisning till det tidigare anförda, får utredningen förorda en studiegång vid dövstumslärarseminariet efter i huvudsak följande timplan:

Förslag till timplan vid dövstumslärarseminariet.

Utbildning av lärare i kunskapsämnen.

1:a utbildningsåret.

A. <i>Allmänna synpunkter rörande dövstumheten</i> (allmän karakteristik av hörseldefekter, deras orsaker och verkningar, statistik)	2 vt:r
B. <i>Psykologiska och pedagogiska problem</i> (dövhetens psykologiska verkningar, språkpsykologi: det mänskliga talspråket, dess normala utveckling hos det hörande barnet, patologiska förhållanden i den språkliga utvecklingen, språkrubbningar av perifer och central natur, språkets uppbyggande och utveckling hos dövstumma barn, talspråkets perception genom hörseln, synen och känseln, hörövningens och avläsningens problem, minnes- och övningsproblem, artikulationsorganens funktion, svenska språkets fonetik m. m.)	3 vt:r
C. <i>Tal- och hörselundervisningens tekniska och pedagogiska problem</i>	2 vt:r
D. <i>Röst- och talvård</i>	1 vt:e
E. <i>De dövstummas åtbördsspråk</i>	1 vt:e
F. <i>Hospitering i dövstumskolans och förskolans klassavdelningar</i>	12 vt:r
G. <i>Provlektioner under handledare</i>	1 vt:e
H. <i>Specialkurser:</i>	
1. Kurs i hörsel- och talorganens anatomi samt klinikkurs ..	10 t:r
2. Kurs i hörselorganens fysiologi, patologi och hygien	6 t:r
3. Kurs i talorganens fysiologi, patologi och hygien	6 t:r
4. Kurs i fonetik (särskilt instrumentell fonetik och ljudanalys)	20 t:r
5. Kurs i psykopatologi	4 t:r

2:a utbildningsåret.

A. <i>Psykologiska och pedagogiska problem, dövstumundervisningens metodik</i>	2 vt:r
B. <i>Dövstumundervisningens historia, dövstumundervisningens organisation i Sverige och i några viktigare kulturländer, olika metodiska riktningar inom dövstumpedagogiken, översikt av författningar rörande dövstummas uppfostran och omvårdnad i vårt land</i>	1 vt:e
C. <i>Tal- och hörundervisning</i>	2 vt:r
D. <i>Röst- och talvård</i>	1/2 vt:e
E. <i>De dövstummas åtbördsspråk</i>	1/2 vt:e

F. Hospitering i dövstumskolans (och förskolans) klassavdelningar	6 vt:r
G. Övningslektioner	10 vt:r
H. Provlektioner.	
I. Specialkurser samt hospitering vid andra läroanstalter	
1. Kurs i behandling av centrala talrubbingar	6 t:r
2. » » de dövstummas införande i produktivt arbete, yrkesvalsproblem, social omvårdnad m. m.	4 t:r
3. Hospitering vid specialskolan för oegentligt dövstumma ..	2 veckor
4. » » fortsättningsskola	1 vecka
5. » » vårdanstaltens skolhem	1 vecka
6. » » blindskola, sinnesslöskola samt skolor för hörselsvaga och gom- och läppdefekta barn.	

Lärare vid seminariet.

Vid behandlingen av frågor rörande dövstumläraryseminariet kan man inte gå förbi spörsmålet om de särskilda kvalifikationer, som bör krävas av seminariets föreståndare och lärare samt av de lärare, vilka i egenskap av klasslärare vid den skola, till vilken seminariet är knuten, medverkar vid utbildningen i fråga. Detta spörsmål har vid tidigare utredningar om dövstumskolväsendet behandlats utan att man dock kunnat komma fram till några fixerade kompetenskrav.

Kravet på bestämd kompetens för dövstumläraryseminariets föreståndare är väl motiverat. Ledningen av utbildningen av lärare är ett synnerligen ansvarsfullt arbete. Föreståndaren vid dövstumläraryseminariet skall icke blott organisera och leda arbetet vid seminariet utan därjämte själv meddela den viktigaste delen av undervisningen. Han får vidare en central ställning i det svenska dövstumundervisningsväsendet. I icke ringa grad blir dess utveckling beroende av hans förmåga att utforma lärarutbildningen. Det åligger kanske i första hand honom att följa undervisningens framsteg inom övriga kulturländer och söka till vårt land förmedla de där vunna erfarenheterna. I främsta rummet bör han vara en erfaren och skicklig dövstumlärlärare. Han bör därjämte äga goda kunskaper såväl inom den speciella pedagogik och psykologi, som berör de dövstumma och deras undervisning, som inom de ämnesområden i övrigt, som är normerande för dövstumundervisningen, samt ha den överblick över den allmänna psykologien och pedagogiken, som är erforderlig för allt arbete inom abnormundervisningen.

Även hänsynen till det förhållandet, att det vid dövstumläraryseminariet är fråga om att utbilda personer, vilka tidigare åtnjutit undervisning av högt kvalificerade lärare, talar för bestämda behörighetsvillkor för dess lärare.

Föreståndartjänsten vid dövstumläraryseminariet är för närvarande och

sedan lång tid tillbaka förenad med befattningen såsom rektor vid Manilla dövstumskola. Enligt utredningens mening bör de båda tjänsterna i framtiden såsom hittills vara förenade. Under åren 1876—1879 hade man vid Manilla dövstumskola en föreståndare för skolan och en rektor vid seminariet. Anordningen visade sig emellertid ogynnsam, varför seminarierektorn från och med läsåret 1879/1880 entledigades och skolans föreståndare utsågs till ledare för lärarutbildningen.

Om, såsom utredningen föreslagit, dövstumslärarseminariet fast fogas till upptagningskolan i östra dövstumskoldistriktet, och befattningen såsom rektor vid skolan förenas med uppdraget att vara föreståndare vid seminariet, kommer frågan om kompetensen för rektorstjänsten i det läge, som av statsutskottet vid 1938 års riksdag ansågs göra ett förnyat övervägande i denna fråga påkallad. Utredningen anser det för sin del önskvärt och nödvändigt, att sådana krav för innehavaren av tjänsten uppställas, att såväl skolans som seminariets anspråk på lämplig ledning tillfredsställes. Såsom i det föregående framhållits har tidigare förslag framlagts om krav på dövstumslärarkompetens, erfarenhet av dövstumundervisningen samt kvalificerad akademisk examen. Utredningen vill inte bestrida, att det i och för sig är berättigat att ställa sådana fordringar på den person, som skall anförtros ledningen av en lärarutbildningsanstalt sådan som dövstumslärarseminariet, men anser sig inte kunna förorda att krav på akademisk examen uppställas, då urvalet av för tjänsten i övrigt lämpade personer därigenom skulle inskränkas starkt. Utredningen föreslår följande formulering av kompetenskraven: »För behörighet till den med ledningen av dövstumslärarseminariet förenade rektorstjänsten fordras att hava med goda vitsord avlagt dövstumslärarexamen, att hava fullgjort väl vitsordad tjänstgöring såsom lärare i kunskapsämne vid dövstumskola samt att på ett betryggande sätt hava styrkt sig äga för undervisningen inom seminariets viktigaste ämnesområden samt för ledningen av lärarutbildningen erforderliga pedagogiska insikter.»

Att föreskriva särskilda kompetenskrav för seminariets övriga lärare samt för lärarna i kunskapsämnena vid den skola, till vilken seminariet är knutet, är enligt utredningens uppfattning icke möjligt. Vid tillsättning av lärare vid skolan bör dock särskild hänsyn tagas till seminariets behov av väl kvalificerade krafter.

I 1932 års utredning angående dövstumundervisningen erinrades om ett av skolöverstyrelsen i dess utlåtande över 1928 års lönekommittés betänkande framställt förslag, att lärarna vid Manillaskolan med hänsyn till seminariets förläggning dit borde i likhet med lärarna vid provårsläroverken erhålla ett tilläggsarvode, som av överstyrelsen föreslogs till 300 kronor för varje lärare. Med hänsyn till vikten av att skapa vissa garantier för erhållande av goda handledare åt lärarkandidaterna tillstyrkte utredningsmannen detta förslag samt framhöll, att därest det vunne bifall, det vore anledning

hoppas, att dessa arvoden skulle jämte den lockelse huvudstaden även förut utövat bidra till att förmå framstående dövstumslärare att söka sig till Manilla.

I 1936 års utrednings anslagsberäkningar upptogs emellertid icke några dylika arvoden. Svenska dövstumslärarsällskapet erinrade i en skrivelse den 12 januari 1938 om 1932 års uttalande samt framhöll, att det syntes berättigat, att förmånen bereddes lärarna i fråga. Något anslag för ändamålet blev dock icke beviljat.

Förevarande utredning anser för sin del de av 1932 års utredning i nämnda avseende anförda skälen väl grundade. Utredningen vill i detta sammanhang även erinra om att övningsskollärare vid seminarium är placerad två (före den 1 juli 1947 tre) lönegrader högre än lärare i folkskola. Till lärarna vid provårsläroverk utgår såsom nämnt särskild ersättning i form av arvoden. Skolöverstyrelsen har emellertid i sina anslagsäskanden för budgetåret 1948/49 föreslagit, att dessa lärare skall placeras en lönegrad högre än motsvarande lärare vid övriga läroverk. Då enligt utredningens uppfattning en liknande anordning är motiverad i fråga om dövstumskolorna, får utredningen föreslå, att lärarna i kunskapsämnen vid den barn-domsskola, med vilken seminariet är förenat, placeras en lönegrad högre än lärare i kunskapsämne vid övriga dövstumskolor.

Utredningen övergår härefter till frågan om den ersättning, som bör utgå för ledningen av och undervisningen vid seminariet samt för den praktiska handledningen av lärarkandidaterna, och lämnar därvid först en översikt över de arvoden, som hittills utgått.

Fram till år 1938 utgick följande arvoden: till rektor 1 500 kronor, till en lärare med två veckotimmars undervisning 600 kronor samt till två lärare med vardera en veckotimmars undervisning 300 kronor vardera.

I 1936 års utredning föreslogs en sänkning av föreståndarens arvode till 1 200 kronor, vilket belopp i propositionen till 1938 års riksdag ytterligare minskades till 900 kronor. Därjämte föreslogs i propositionen, att maximi-gränsen för arvode till rektor eller ämneslärare, som meddelade undervisning vid dövstumslärarseminariet, skulle fixeras till 500 kronor. Övriga arvoden föreslogs bibehållna vid tidigare belopp. De i propositionen föreslagna arvodena fastställdes av 1938 års riksdag. Läsåren 1938/1939—1940/1941 utgick följande arvoden: för föreståndare 900 kronor, för en lärare 500 kronor och för två lärare 300 kronor vardera. Läsåret 1941/1942 sänktes beloppen till för föreståndare 800 kronor och för tre lärare 750 kronor. Undervisningen vid seminariet var emellertid inställd under året. För påföljande år fastställdes samma belopp, d. v. s. 800 kronor för seminariets föreståndare och 750 kronor för tre lärare med lika belopp per veckotimme, alltså för en lärare med två veckotimmars undervisning 375 kronor och för två lärare med en veckotimmars undervisning 187:50 kronor vardera.

Från och med läsåret 1945/46 återställdes arvodena till 900 kronor för föreståndaren, 500 kronor för en lärare samt 300 kronor vardera för två lärare.

Trots den sålunda genomförda höjningen utgår seminariearvodena fortfarande med väsentligt lägre belopp än före statens övertagande av dövstumundervisningen. Fordringarna på befattningshavarna ha däremot skärpts väsentligt i och med att utbildningen fördjupats och studiesättet lagts om i en riktning, som gjort undervisningsarbetet vid seminariet betydligt mera krävande än tidigare. En höjning av arvodesbeloppen är därför väl motiverad.

Utredningen föreslår ett arvode om 500 kronor för veckotimme och läsår för undervisningen vid seminariet med undantag för specialkurserna. Detta motsvarar ungefär 13 kronor per undervisningstimme. Till jämförelse må nämnas, att ersättning åt föreläsare och kursledare vid provårsläroverk utgår med 30 kronor för metodisk föreläsning samt 15 kronor för praktisk övningstimme.

För de specialkurser, för vilka särskild expertis måste anlitas, torde det vara nödvändigt att räkna med högre arvoden, om verkligt förstklassiga krafter skall kunna påräknas. F. n. utgår arvode för föreläsningarna i hörsel- och talorganens anatomi m. m. med 30 kronor per undervisningstimme. Samma arvodesbelopp torde böra beräknas för flertalet av de föreslagna kurserna.

Samtliga lärare och kursledare torde böra förordnas av skolöverstyrelsen efter förslag av seminariets föreståndare (rektor).

Vidkommande därefter frågan om ersättningen till seminariets föreståndare uppställer sig spörsmålet, om icke — därest såsom föreslagits dövstumlärarytbildningen organiseras såsom en 2-årig seminarieutbildning förlagd till upptagningskolan i Stockholm och tjänsten såsom föreståndare vid seminariet förenas med rektorstjänsten vid skolan samt särskilda behörighetskrav för denna tjänst föreskrives — arbetet vid seminariet bör inbegripas i rektors åligganden. Under sådana förhållanden behöfve icke såsom för närvarande särskilt arvode utgå åt seminariets föreståndare, men däremot innehavaren av de förenade tjänsterna ges en förmånligare löneställning än övriga rektorer vid dövstumskola. Mot en dylik anordning har tidigare invänts bl. a., att utbildningen vid seminariet icke pågår kontinuerligt. Med den nu föreslagna omläggningen till 2-årig seminarieutbildning för blivande ämneslärare och intagning av elever vart eller vartannat år, kommer emellertid troligen utbildningsverksamheten att fortgå regelbundet, varför invändningen icke längre har något berättigande. Rektor vid dövstumskola har f. n. en undervisningsskyldighet av 10 timmar per vecka. Enligt utredningens föreliggande förslag kommer rektor vid upptagningskolan i Stockholm därutöver att såsom föreståndare vid seminariet vara skyldig att fullgöra uppemot fem timmars undervisning vid seminariet samt att leda tre eller fyra

provlektioner i veckan. Hans sammanlagda undervisning skulle under sådana förhållanden uppgå till icke mindre än 18—19 timmar per vecka. Om en undervisningsskyldighet om 10 timmar anses böra vara maximum för övriga dövstumskolors rektorer, kan det givetvis inte vara tillrådligt att rektor för den stora internatskolan i Stockholm och för lärarutbildningen har dubbla undervisningsbördan. Om däremot de båda tjänsterna helt förenas, och undervisningen vid seminariet inbegripes i den ordinarie undervisningsskyldigheten, kunde rektors undervisning vid dövstumskolan anpassas efter variationerna i timantalet vid seminariet. Anordningen i fråga vore förmånlig inte bara ur pedagogisk och praktisk synpunkt utan även — då inga arvoden för rektors undervisning vid seminariet behöver utgå — ur ekonomisk. Utredningen förordar för sin del denna anordning. Frågan blir där- efter, vilken löneställning som bör givas innehavaren av tjänsten såsom rektor vid seminariet och skolan under dessa förhållanden, d. v. s. med skyldighet att i första hand fullgöra undervisningsskyldigheten vid seminariet. Rektor vid barndomsskola för dövstumma är placerad i lönegrad Cb 7 (E 3), medan rektor vid institutet och förskolan för blinda åtnjuter lön enligt lönegrad Cb 11 (E 11). Med hänsyn till de avsevärda tjänsteplikter, som kommer att åvila den befattningshavare, som på samma gång skall vara styresman för en upptagningskola och en förskola för dövstumma och därjämte ha ansvaret för ledningen av och en väsentlig del av undervisningen vid dövstumlärläroseminariet, vore enligt utredningen samma löneställning som för rektor vid blindinstitutet väl motiverad. Då emellertid de formella kompetenskraven för den senare tjänsten är högre än de av utredningen för rektorstjänsten vid dövstumlärläroseminariet föreslagna, synes denna senare tjänst böra erhålla en något lägre löneplacering. Utredningen föreslår lönegrad Cb 9 (E 9).

Elevstipendier m. m.

Alltsedan dövstumlärläroseminariet år 1874 trädde i verksamhet har stipendier med belopp växlande mellan 400 och 2 000 kronor per elev och läsår utgått till lärarkandidater vid seminariet. Då staten från och med budgetåret 1938/39 övertog dövstumundervisningsväsendet, upptogs i riksstaten ett särskilt anslag till understöd åt blivande dövstumlärare. Understödet utgick till en början med högst 500 kronor årligen till såväl seminarie- som provårs-elev. Budgetåret 1940/41 sänktes beloppet till 400 kronor, varefter från och med budgetåret 1941/42 anslaget helt drogs in.

I sina petita för budgetåret 1946/47 hemställde skolöverstyrelsen efter förslag i ämnet av föreståndaren för dövstumlärläroseminariet om anvisande av ett reservationsanslag av 9 600 kronor till understöd åt blivande dövstumlärare, avsett för 8 stipendier, ettvar om 1 200 kronor. Föreståndaren hade anfört bland annat följande.

»Då nu behovet av dövstumslärare, sedan dövstumskolororganisationen blivit fastställd genom beslut av 1945 års riksdag, någorlunda säkert torde kunna bedömas för den närmaste framtiden, torde det vara särskilt angeläget, att det blir sörjt för en tillfredsställande rekrytering av nya dövstumslärare. Detta synes icke kunna garanteras, därest icke anslagen till stipendier åt lärarelever återupptagas. I mån som stipendiebeloppen sänkts har en betydande minskning av antalet sökande till seminariet kunnat konstateras. Såsom en följd av denna minskning föreligger för närvarande brist på dövstumslärare. — — — Det torde således vara nödvändigt, att anslag till stipendier åt dövstumslärare åter beviljas och med sådana belopp, att verkligt välmeriterade folkskollärare kunna lockas söka in vid seminariet. Om undervisningen av dövstumma skall kunna bedrivas med framgång, erfordras energiska och intresserade lärare. Vid de senaste intagningarna till seminariet har något urval praktiskt taget icke varit möjligt, då antalet annonserade platser icke ens kunnat fyllas.»

I likhet med skolöverstyrelsen fann departementschefen i bilagan till 1946 års statsverksproposition, åttonde huvudtiteln, punkt [218]66 ett återupptagande av den ifrågakvarande understödsverksamheten påkallat; 1946 års riksdag beviljade de begärda medlen för ändamålet.

Utredningen vill för sin del till alla delar instämma i vad föreståndaren för dövstumslärarseminariet i ovan återgivna yttrande anfört. För att ett verkligt gott resultat av seminariets verksamhet skall kunna vinnas och dövstumskolorna tillförsäkras intresserade och kunniga lärare, är det nödvändigt att sörja för ett tillräckligt urval av sökande till utbildningskursen. Detta torde icke vara möjligt, därest icke den erforderliga specialutbildningen ekonomiskt underlättas för intresserade lärare. De för närvarande utgående stipendierna, som synes väl avvägda, bör därför jämväl för framtiden utgå. Även för de lärare, som skall utbildas för tjänstgöring i förskola och vid vårdanstaltens skolhem bör motsvarande belopp beräknas.

Utredningen anser det vidare önskvärt, att lärarkandidaterna såsom hittills får åtnjuta fri bostad på skolan samt där erhålla kost till skolans självkostnadspris. Dessa förmåner bidrager till att underlätta rekryteringen. De har även en viss betydelse ur utbildningssynpunkt. Om de blivande dövstumslärarna bor och äter på skolan under sin utbildningstid, får de nämligen rika tillfällen att lära känna de dövstumma barnen och att följa dem även under deras fritid. Om nybyggnad för östra dövstumskoldistriktets skola kommer till stånd, bör minst 6 bostadsrum beräknas för detta ändamål.

Erforderliga lokaler, utrustning m. m.

Utredningen förutsätter, att det skall bli möjligt att i den föreslagna nya skolan väl tillgodose seminariets behov av undervisningslokaler ävensom av lämpligt utrymme för skolans och seminariets bibliotek. Seminariets rektor torde böra beredas tillfälle att, innan detaljritningar utarbetas, framlägga sina önskemål i dessa avseenden. Utredningen anser sig inte ha anledning att närmare beröra frågan men vill dock uttala önskvärldheten av att seminariet får minst två föreläsningssrum, ett laboratorierum samt en för semi-

narieövningar lämplig lokal. Den senare torde böra ges en sådan storlek, att den kan brukas även för vissa andra ändamål, t. ex. vid de orienterande föredrag om de dövstumma och deras undervisning, som brukar hållas för olika studiegrupper, som besöker skolan.

För undervisningen vid dövstumläraryseminariet krävs såsom vid andra lärarutbildningsanstalter god tillgång till lämplig undervisnings- och demonstrationsmateriel samt facklitteratur. Något särskilt anslag utgår för närvarande inte för detta ändamål. Till Manilla dövstumskola utgår emellertid ett anslag om 550 kronor per år till bibliotek. Av dessa får högst 450 kronor användas till undervisningsmateriel och facklitteratur m. m. vid dövstumläraryseminariet. Enligt vad utredningen erfarit, har man för dessa medel kunnat hålla de vanligaste facktidskrifterna ävensom kunnat komplettera biblioteket med ett antal av de mera representativa fackarbetena inom den allmänna pedagogiken och dövstumpedagogiken. Däremot har det inte varit möjligt anskaffa den undervisningsmateriel, som bör finnas vid en utbildningsanstalt för dövstumlärare. För att detta skall bli möjligt, torde särskilda anslag vara erforderliga.

Den blivande dövstumlärarysen bör vid seminariet förvärva en noggrann kännedom om hörselmättnings- och ljudförstärkningsapparatur. Utredningen föreslår i kapitlet »Åtgärder för utnyttjande av elevernas hörselrester» inköp av dylika apparater till samtliga barndomsskolor för dövstumma och därmed även till den skola, med vilken seminariet är förenat. För seminariet föreslås i samband därmed även inköp av vissa övriga tekniska hjälpmedel vid dövstumundervisningen, ljudstyrkeindikator samt stroboskop.

Utredningen har tidigare framlagt förslag om viss undervisning i fonetik, förlagd till Uppsala universitets experimentalfonetiska laboratorium. Otvivelaktigt vore det emellertid värdefullt, om det vid seminariet funnes apparatur tillgänglig för lärarkandidaterna för självständiga experimentalfonetiska studier och arbeten.

Utöver nu nämnd apparatur har man behov även av annan undervisnings- och demonstrationsmateriel, t. ex. för undervisningen i akustik, psykologi m. m.

Utredningen föreslår att för inköp av för dövstumläraryseminariets verksamhet nödvändig undervisnings- och demonstrationsmateriel ett engångsanslag om 10 000 kronor beviljas samt att de i det årliga anslaget till bibliotek till Manilla dövstumskola för undervisningsmateriel och facklitteratur ingående medlen höjs från 450 till 800 kronor.

Utbildningen av biträdande lärare för förskolorna samt av lärare för vårdanstaltens skolhem.

De småskollärarinnor, som skall utbildas för tjänstgöring såsom biträdande lärarinnor i förskolorna ävensom de lärarinnor, som skall utbildas för tjänstgöring vid vårdanstaltens skolhem, bör enligt utredningens upp-

fattning genomgå en ettårig kurs vid dövstumläraryrkesseminariet. I huvudsak synes de därvid böra kunna följa de föreläsningar, seminarieövningar och kurser, som anordnas för de blivande ämneslärarna under första utbildningsåret. Fordringarna för examen bör dock för dem sättas väsentligt lägre än för de blivande lärarna i kunskapsämnen, såväl vad gäller uppsats som inläst litteratur.

Den praktiska utbildningen bör för de blivande biträdande lärarna i förskolor i främsta rummet förläggas till förskolan och utgöras av hospitering samt övnings- och provlektioner där.

De lärare, vilka utbildas för tjänstgöring vid vårdanstaltens skolhem, bör såsom de blivande ämneslärarna få sin praktiska utbildning för skolans samtliga stadier. Utbildningen bör för dem tillrättaläggas med särskild hänsyn tagen till den undervisningsform de kommer att ägna sig åt.

För den medverkan i utbildningen av dessa lärare, som kan komma att krävas av förskolans föreståndare, bör utgå särskilt arvode enligt de grunder, som föreslagits för lärarna vid seminariet, d. v. s. 500 kronor för veckotimme och läsår.

Frågor rörande utbildning av övriga lärare.

I inledningen till detta kapitel har utredningen såsom sin uppfattning uttalat, att undervisning i dövstum pedagogik bör ingå i utbildningen för samtliga vid dövstumskola anställda lärare. Även om dylik speciell skolning i första hand är nödvändig för lärarna i kunskapsämnen, är det tydligt, att även övriga lärare, såsom gymnastik-, slöjd- och arbetslärare, skolköks- och kindergartnarlärarinnor m. fl. bör äga någon kunskap om det elevmaterial de har att arbeta med, detta särskilt om de skall kunna effektivt medverka i dövstumskolans strävan att så vitt möjligt införa de döva barnen i de hörandes gemenskap.

En särskilt viktig ställning har arbetslärarna vid fortsättningsskolorna, vilka har hand om eleverna större delen av deras tid vid fortsättningsskolan och därigenom förmedlar övergången från dövstumskolan till arbetslivet. Om de skall lyckas med sin uppgift, måste de ha en riktig kunskap om och förståelse för sina elever och de svårigheter, som kommer att möta dem ute i livet. Av vikt är att de har en sådan kännedom om dövstumundervisningens och särskilt språkundervisningens metoder, att de i yrkesundervisningen kan bygga på det språkliga resultat, som vunnits i barndomsskolan. De måste söka nå kontakt med eleverna via ljudspråket och under arbetets gång berika deras ordförråd med de erforderliga yrkestermerna. Om de — såsom i vissa fall nu torde ske — leder arbetet blott med hjälp av enkla och onyanserade åtbörder, är det inte stora förutsättningar för, att eleverna senare på sina arbetsplatser ute i förvärvslivet skall våga ha någon tillit till sin mödosamt förvärvade tal- och avläsefärdighet.

Vid skolinternaten för dövstumma är utöver lärarna anställda ett antal

övriga befattningshavare, vilka har viktiga funktioner att fylla, funktioner, som nära berör barnens fostran och vård, och som därför ställer stora krav på sina utövare. Bland dessa befattningshavare må nämnas vårdarinnor, sjuksköterska och husmoder. Särskilt de förstnämnda har sig ålagda en väsentlig del av barnens fostran och synes därför böra äga kunskap om de dövstumma barnen och deras undervisning.

Disproportionen i fråga om möjligheter till och krav på särutbildning för dövstumskolans personal är markant. För folkskollärare, som önskar bli lärare i kunskapsämnen, fordras 2-årig utbildning, för lärare och personal i övrigt ingen som helst särskild skolning. Stadgan för dövstumundervisningen föreskriver för behörighet till annan lärartjänst än sådan i kunskapsämnen »nøjaktig kännedom om dövstummas meddelelsemedel». Bestämmelsen i fråga torde närmast avse kännedom om de dövstummas åtbördsspråk. Det är anmärkningsvärt, att medan dövstumundervisningen helt tar sikte på språkundervisning med hjälp av tal och avläsning och syftar till att i gör-ligaste mån göra de döva barnen delaktiga av talspråket, de ifrågavarande lärarna blott skulle behöva äga någon kunskap om åtbördsspråket, som skolan inte eller i mindre utsträckning arbetar med. Ifrågavarande stadgemo-ment synes därför böra ersättas eller kompletteras med krav på någon kunskap om dövheten och dess psykologiska verkningar samt om dövstumunder- visningens mål och metoder.

I den tidigare citerade utredning, som av skolöverstyrelsen avgavs den 27 oktober 1944, behandlades problemet om yrkeslärarnas m. fl. dövstum- pedagogiska utbildning. Överstyrelsen uttalade därvid som sin uppfattning, att det i detta avseende förelåge en brist i dövstumskolororganisationen, som med det snaraste borde rättas till. Detta skedde enligt överstyrelsen lämp- ligast, om samtliga ifrågavarande lärare erhöles någon undervisning vid döv- stumlärarseminariet samt bereddes tillfälle till auskultering i dövstumskolas klasser. Kurser på en termin eller något kortare tid borde allt efter behovet kunna anordnas vartannat eller vart tredje år. Då flertalet av de berörda tjänsterna kunde betraktas som relativt förmånliga, borde det inte vara svårt att erhålla aspiranter till kurserna.

Överstyrelsen var emellertid inte för det dåvarande beredd att avgiva när- mare preciserat förslag. Vad som enligt överstyrelsen däremot omedelbart kunde åtgöras för att giva personalen i fråga behövlig utbildning, vore att vid varje skola anordna en kortare kurs på några veckotimmar. Ledningen av kursen borde lämnas till skolans rektor eller lämplig ämneslärare. För det arbete, som härigenom komme att åvila vederbörande, kunde kompen- sation beredas genom nedsättning av tjänstgöringsskyldigheten. Det borde ankomma på överstyrelsen att lämna närmare anvisningar för utbildningen.

1945 års riksdag hade lika litet som statsutskottet och departementschefen något att erinra mot överstyrelsens förslag. Något försök att realisera detta har hittills icke gjorts.

Utredningen har i det föregående visat, att den delar skolöverstyrelsens uppfattning om nödvändigheten av att sörja för att all dövstumskolans lärare- och vårdpersonal erhåller någon särutbildning. Däremot ställer den sig något tveksam till den av överstyrelsen föreslagna organisationen av utbildningen. Överstyrelsen har framhållit, att, då de ifrågavarande lärarbefattningarna kan betraktas som relativt förmånliga, det inte borde vara svårt att få aspiranter till eventuella terminskurser. Det torde dock enligt utredningens uppfattning böra erinras om, att även om det visat sig lätt att få sökande till lärartjänster i dövstumskolan, då för dem ingen särutbildning fordrats, det kan bli ett annat förhållande, om krav på särutbildning föreskrives, särskilt om förvärvandet av denna utbildning innebär personliga uppoffringar i fråga om tid och kostnader. För många lärare, som annars ägde lämplighet för arbete i dövstumskola, skulle kanske ekonomiska skäl lägga hinder i vägen för genomgående av utbildningskurserna, detta även om ett system med stipendiebelopp skulle kunna komma i fråga. En följd av krav på sådan mera omfattande specialutbildning skulle därför bliva, att lärarurvalet skulle inskränkas.

Med hänsyn till vad sålunda anförts, hyser utredningen en viss tvekan att förorda anordnande vid seminarier av särskilda terminskurser för de ifrågavarande lärarna. Å andra sidan finner den överstyrelsens andra förslag om utbildning vid varje skola för sig icke helt tillfredsställande.

För sin del vill utredningen föreslå följande lösning av problemet.

För anställning såsom vikarierande eller extra lärare ställes inga krav på särutbildning. För lärare, som kan förväntas stanna vid skolorna, anordnas vid varje skola under rektors eller ämneslärares ledning vissa veckotimmar elementär undervisning rörande de dövstumma barnen och deras undervisning. Vid undervisningen lämnas tillfälle till deltagande även för övrig personal vid skolan, som kan ha behov av densamma. Befattningshavarna i fråga beredes även tillfälle till auskultering i skolans olika klassavdelningar. Undervisningen är kostnadsfri för deltagarna och i den mån den måste förläggas till deras arbetstid, medför detta inte någon minskning i löneförmåner. Närmare anvisningar för verksamheten utfärdas av skolöverstyrelsen.

Jämte den nämnda utbildningen och såsom komplettering av den anordnas vissa centrala kurser. Dessa, som bör omfatta en tid av minst 4 veckor, förläggas till en tidpunkt, då flertalet av de berörda lärarna eller personalen i övrigt har tillfälle att delta — utan att behöva avstå någon lön. För flertalet torde tiden omedelbart efter läsårets slut vara den mest lämpliga. Kurserna bör vara avgiftsfria för deltagarna. För att göra det ekonomiskt möjligt för alla för utbildningen intresserade att delta kan ifrågasättas, om icke kostnaderna för resor till och från kursorten kan bekostas av statsmedel samt kostnadsfritt logi ordnas på den skola, där kursen hålles, och kost tillhandahållas till självkostnadspris. För de lärare eller befattningshavare i övrigt, vilka åtnjuter relativt korta ferier, respektive semester, t. ex.

arbetslärarna i fortsättningsskola och vårdarinnor, synes viss tjänstledighet utan löneavdrag böra beviljas för deltagande i kurserna. Dessa bör allt efter behovet kunna anordnas med vissa års mellanrum.

För anställning såsom ordinarie och extra ordinarie lärare föreskrives krav på genomgången dylik utbildningskurs eller förbindelse att, då sådan kurs anordnas, bevista densamma.

Närmare plan för utbildningskursen synes böra uppgöras av skolöverstyrelsen efter hörande av föreståndaren för dövstumlärarseminariet samt inspektören för dövstumundervisningen.

För det stora antal befattningshavare av berörda kategorier, som för närvarande är anställda såsom ordinarie eller extra-ordinarie tjänstemän, men som hittills icke alls eller ofullständigt erhållit utbildning i berörda avseenden, bör något av de närmaste åren anordnas en frivillig utbildningskurs.

Kostnader.

Utredningens förslag i fråga om lärarutbildningen medför utgiftsökningar i följande avseenden:

engångsanslag om 10 000 kronor för undervisnings- och demonstrationsmateriel,

ökning av det årliga anslaget till undervisningsmateriel och facklitteratur med 350 kronor (från 450 till 800 kronor),

ökning av arvoden till vissa lärare vid dövstumlärarseminariet med cirka 4 000 kronor (från 1 100 kronor till 5 000 kronor)¹,

ökning av arvoden för särskild undervisning vid dövstumlärarseminariet med cirka 1 300 kronor (från 300 till 1 600 kronor)¹.

Förslaget om högre löneplacering för rektorstjänsten medför ingen eller blott en obetydlig utgiftsökning, då förslaget även innesluter ett slopande av nu utgående arvoden till seminariets föreståndare samt till provårsföreståndare.

Förslaget om högre lönegradsplacering för lärarna i kunskapsämnen vid den barndomsskola, med vilken seminariet är förenad, kommer med nuvarande lärarantal vid skolan att medföra en årlig utgiftsökning av omkring 10 000 kronor, däri inberäknat 12 % rörligt tillägg.

Utöver nu nämnda utgifter tillkommer kostnader för de för dövstumpedagogisk utbildning av »övriga lärare» föreslagna kurserna. Att f. n. uppskatta dessa är mycket vanskligt. Kurserna beräknas kunna anordnas med något eller några års intervaller.

Frågan om erforderliga kostnader för lokaler m. m. för seminariet upptages i kapitel XX samt frågan om apparatur för hörselprovning och hörselövningar m. m. under rubriken Åtgärder för utnyttjande vid undervisningen av förefintliga hörselrester hos eleverna.

¹ Utgiftsökningen beräknad för två årskurser vid seminariet. Såsom tidigare antytts, torde, då examinationsbehovet blir mindre, intagning av nya lärarelever vara erforderlig blott vart annat år. Här berörda arvoden torde därvid komma att nedgå till cirka hälften av de angivna beloppen.

Även under posten Understöd åt blivande dövstumslärare torde en utgifts-ökning vara att emotse. Denna torde dock mera vara beroende av nödvändigheten att de närmaste åren öka examinationen av dövstumslärare än av utredningens i betänkandet angivna förslag. I ett avseende inverkar dock här även dessa senare. För blivande biträdande lärare vid förskolorna bör under utbildningen vid dövstumslärarseminariet utgå understöd med samma årliga belopp som till blivande dövstumslärare. För att förslaget om förskoleorganisationen skall kunna genomföras krävs nyutbildning av cirka 8—10 dylika lärare under de närmaste åren. Stipendiebeloppen för dem utgör cirka 12 000 kronor. Därefter torde en examination om ett par lärarelever vartannat år och en årlig utgift härför om 1 200 kronor vara tillräcklig.

Sammanfattning av utredningens förslag om lärarutbildningen.

Utredningen framhåller vikten av, att samtliga lärare ävensom vissa andra befattningshavare vid dövstumskolorna meddelas särskild dövstumpedagogisk utbildning. Beträffande utbildningen av lärare i kunskapsämnen föreslår utredningen

- att* den nuvarande studiegången med ettårig seminariekurs samt provår ersättes med en tvåårig seminarieutbildning,
- att* utbildningen organiseras i huvudsak i enlighet med av utredningen angivna riktlinjer,
- att* dövstumslärarseminariet förbindes med östra dövstumskoldistriktets upptagningskola, så länge den senare är förlagd till Stockholm eller dess närhet,
- att* vid uppförande av nybyggnad för sistnämnda skola utrymmen beräknas för seminariets behov av undervisningslokaler ävensom bostadsrum för seminarieeleverna,
- att* seminariet förses med erforderlig undervisningsmateriel och att för detta ändamål ett engångsanslag om 10 000 kronor anvisas,
- att* de i det årliga anslaget till bibliotek till Manilla dövstumskola för undervisningsmateriel och facklitteratur till seminariet ingående medlen höjs från 450 till 800 kronor,
- att* särskilda behörighetskrav stadgas för den med ledningen av seminariet förenade rektorstjänsten,
- att* innehavaren av sistnämnda tjänst ålägges, att i första hand fullgöra sin undervisningsskyldighet genom undervisning vid seminariet,
- att* den med ledningen av seminariet förenade rektorstjänsten ges en förmånligare löneplacering än övriga rektorstjänster vid dövstumskola, men att på samma gång nu utgående arvoden till rektor såsom föreståndare och lärare vid seminariet indrages,
- att* för viss i det föregående närmare angiven undervisning vid seminariet måtte utgå höjda arvoden,

att lärarna i kunskapsämnen vid den barndomsskola, med vilken seminariet är förenat, placeras en lönegrad högre än lärare i kunskapsämne vid övriga dövstumskolor.

Utbildningen av biträdande lärare vid förskolorna samt av lärare för vårdanstaltens skolhem föreslår utredningen skola ske vid en ettårig utbildningskurs vid seminariet.

För övriga lärare ävensom för vissa övriga befattningshavare vid dövstumskolorna föreslår utredningen viss utbildning vid vederbörande skola under rektors eller ämneslärares ledning kompletterad med genomgång av centralt anordnade kurser.

XIX. Förläggnings- och byggnadsfrågor m. m.

Frågan om förläggningen av östra dövstumskoldistriktets upptagningskola.

I det yttrande till statsrådsprotokollet den 26 oktober 1945, varmed dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet förordade tillkallandet av sakkunniga för utredning angående dövstumskolväsendet, anförde statsrådet bland annat:

»En ännu olöst fråga, avseende dövstumskolväsendets yttre organisation, är spörsmålet om den definitiva förläggningen av östra dövstumskoldistriktets upptagningskola, vilken för närvarande är förlagd till Manilla å Djurgården i Stockholm. Min företrädare i ämbetet förutsatte, att denna fråga skulle bli föremål för ytterligare undersökningar, innan ett avgörande träffades. Riksdagen har i skrivelsen 1945: 425 framhållit angelägenheten av att detta spörsmål utan alltför stor tidsutdräkt bringas till sin lösning. Jag delar för egen del denna uppfattning. Det bör ankomma på utredningsmännen att taga denna fråga under överbäggande och söka ge densamma en tillfredsställande lösning.»

Redan i början av år 1946 gjorde dövstumutredningen föreliggande spörsmål till föremål för en noggrann prövning. Utredningen kom därvid till den uppfattningen, att överbäggande skäl talade för uppförande av nybyggnad för skolan på tomt i Stockholm eller dess förorter. Utredningen fann emellertid, att Manillaskolans lokaler var i sådant skick, att det inte kunde anses försvarligt att ens provisoriskt, under tiden intill dess en nybyggnad uppförts, där låta dövstumma barn erhålla vård och undervisning. Av denna anledning ansåg utredningen skäl föreligga att lösbyta frågan från utredningsuppdraget i övrigt och framlägga förslag till provisoriska förbättringar av dövstumskolbyggnaderna på Manilla. Detta skedde i skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet den 6 februari 1946.

I skrivelsen lämnades inledningsvis en redogörelse för den tidigare behandlingen av Manillaskolans byggnads- och förläggningsfråga. Ur denna redogörelse må citeras:

»Redan före dövstumundervisningsväsendets förstatligande stod det klart, att dövstumskolbyggnadernas underhåll blivit i betänkelig mån eftersatt. I den år 1936 verkställda utredningen angående omorganisationen av dövstumundervisningsväsendet (SOU 1936: 49) framhölls bland annat, att särskilt vid skolorna på Manilla och i Härnösand arbeten av betydande omfattning vore erforderliga, innan skolorna med hänsyn till lokalerna vore på ett tillfredsställande sätt anordnade.

På uppdrag av Kungl. Maj:t den 20 maj 1938 verkställde byggnadsstyrelsen i samråd med skolöverstyrelsen en utredning rörande erforderliga arbeten för istånd-sättande och modernisering av de statliga dövstumskolornas lokaler. Enligt denna utredning skulle för Manilla- och Härnösandsskolorna erfordras sådana belopp, att det måste starkt ifrågasättas, huruvida icke uppförandet av helt nya byggnader för dessa skolor måste anses vara den även ur ekonomiska synpunkter riktiga åtgärden. Beträffande Manillaskolan hade arkitekten W. Gahn på byggnadsstyrelsens uppdrag verkställt utredning och uppgjort ritningar till dels om- och tillbyggnader för skolan enligt två alternativ, dels hel nybyggnad på den nuvarande tomten. Kostnaderna för de olika alternativen hade av byggnadsstyrelsen beräknats till 1 500 000 respektive 1 700 000 kronor för om- och tillbyggnadsförslagen, 1 850 000 kronor för nybyggnadsförslaget. De höga kostnaderna för de förra alternativen hade till stor del betingats av den omständigheten, att den nuvarande skolbyggnaden vore synnerligen svår att omforma efter moderna krav på undervisningslokaler och bostäder. Byggnadsstyrelsen hade med hänsyn bland annat till att byggnaden på grund av sin ålder torde få anses uttjänt samt den relativt obetydliga kostnadsökning, som uppförandet av helt nya byggnader skulle medföra i jämförelse med kostnaderna för om- och tillbyggnader, förordat, att skolans lokalfråga löstes genom uppförande av nybyggnader. Därvid hade emellertid styrelsen ansett sig icke kunna biträda förslaget att förlägga den nya skolan till samma plats som den nuvarande. Skolans nuvarande område syntes böra införlivas med Djurgårdens parkområde. En nybyggnad syntes böra förläggas till lämplig plats i Stockholms närhet, där större och friare utrymme kunde erhållas. Efter att ha undersökt ett flertal markområden i Stockholms närhet hade styrelsen ansett sig böra föreslå, att skolan förlades till det så kallade Invernnessområdet å Mörby kronoegendom invid Edsviken. Kostnaderna för en nyanläggning på denna plats beräknades av byggnadsstyrelsen till 1 860 000 kronor, till vilken summa borde läggas kostnader för konstnärlig utsmyckning, rivning av de nuvarande byggnaderna, m. m., 130 000 kronor.

I proposition 1939: 156 framhöll departementschefen, att en förnyad utredning borde äga rum i syfte att bland annat nedbringa kostnaderna för dövstumskolbyggnaderna, varvid för Manillaskolans del borde undersökas möjligheten och lämpligheten av att uppföra byggnad i annan stad än Stockholm.

Med anledning härav inkom byggnadsstyrelsen med utredning angående nybyggnad för Manilla dövstumskola, varvid som ny förläggingsplats för skolan föreslagits Södertälje och kostnaderna beräknats till 2 080 000 kronor, inberäknat utgifter för rivning av de nuvarande skolbyggnaderna.

I en inom ecklesiastikdepartementet upprättad promemoria, dagtecknad i maj 1940, hade sedermera ifrågasatts, huruvida icke en kostsam nybyggnad för Manilla-skolan skulle kunna undvikas. Två utvägar antydde därvid såsom möjliga nämligen — förutom skolans kvarblivande på Manilla — antingen ett lokalbyte med fortsättningsskolan i Växjö eller förflyttning till Gävle, det senare under förutsättning att specialskolorna därstädes för skrivteckenelever befunnos böra nedläggas.

Under de närmast följande åren kom frågan om förläggningen av östra distriktets dövstumskola att sammankopplas med vissa ifrågasatta förändringar av dövstumundervisningsväsendets organisation.

I syfte att nedbringa kostnaderna för dövstumundervisningsväsendet hade nämneligen besparingsberedningen i en promemoria den 5 maj 1941 föreslagit vissa organisatoriska förändringar, främst nedläggande av special- och fortsättningsskolorna i Gävle och i samband därmed upprättande av skol- och arbetshem för flertalet av eleverna därstädes samt nedläggande av upptagningskolan i Vänersborg och uppdelning av dess elever på östra och södra dövstumskoldistriktet. I samband därmed föreslogs en restaurering av Manillaskolan för en kostnad av 600 000 kronor.

Skolöverstyrelsen hade i ett yttrande den 18 november 1941 över besparingsberedningens förslag tillstyrkt de föreslagna organisationsförändringarna men, med hänsyn till att frågan om förläggningen av östra distriktets skola ägde ett visst sammanhang med den framtida dispositionen av skolfastigheten i Gävle, förordad, att ingen mera omfattande restaurering av Manillaskolan vidtoges, utan att frågan ytterligare utreddes.

På förslag av Kungl. Maj:t beslöt 1942 års riksdag, dels att skolorna i Gävle för skrivteckenelever skulle nedläggas från och med budgetåret 1942/43 och ersättas med en vårdanstalt för dövstamma med komplicerat lyte, som under en övergångstid provisoriskt skulle förläggas till Gävleskolans lokaler och sedermera förflyttas till lämplig jordbruksegendom, dels ock att en av de fyra upptagningskolorna skulle nedläggas med utgången av budgetåret 1942/43. Nämda beslut innefattade icke, vilken av skolorna som skulle indragas; beträffande denna fråga skulle ytterligare utredning äga rum.

De ovan berörda organisationsfrågorna — i första hand spørsmålet om, vilken av upptagningskolorna, som borde nedläggas — utgjorde sedermera hinder för statsmakterna att taga definitiv ställning till förläggnings- och byggnadsfrågan. Ytterligare komplicerades problemet, sedan staten för vårdanstalten inköpt egendomen Mogård i Östergötland. Man hade nu att utgå från att dövstumlokalerna i Gävle skulle bli disponibla efter ett eller annat år. Gävlelokalerna ansågos befinna sig i relativt gott skick och vara väl lämpade för en upptagningsskolas behov. Förflyttning till Gävle ifrågasattes av denna anledning för antingen Manilla- eller Härnösandsskolan. Mot båda dessa förslag restes dock allvarliga betänkligheter.

Sedan numera riksdagen beslutat bibehållande av fyra upptagningskolor samt frågan om den framtida användningen av dövstumskolbyggnaden i Gävle blivit på annat sätt löst, synas inga hinder längre föreligga för statsmakterna att slutgiltigt pröva spørsmålet om Manillaskolans förläggning.»

I det följande framhöll utredningen:

»Frågan om förläggningen av östra dövstumskoldistriktets upptagningskola har av utredningen först granskats med hänsyn till geografiska synpunkter och befolkningsfördelningen inom distriktet. Därvid har utredningen liksom tidigare skolöverstyrelsen funnit en placering av skolan i Stockholm eller dess omedelbara närhet önskvärd. Huvudstadens centrala läge i distriktet, dess goda kommunikationer med distriktets alla delar samt dess höga och växande innevånareantal torde ur de ifrågavarande synpunkterna särskilt böra nämnas. Styrelsen för Manilla dövstumskola har vid sammanträde med utredningen betonat önskvärdheten av att genom skolans förläggning inom Stockholms stad eller dess närmaste förorter det relativt stora antalet elever från nämnda orter fortfarande erhålla möjlighet att under terminerna uppehålla kontakt med sina hem. Även utredningsmännen ha vid sina överväganden ansett den av Manillastyrelsen framförda synpunkten värd beaktande.

Sedan utredningen sålunda funnit övervägande skäl tala för en förläggning av upptagningskolan till huvudstaden eller dess nära grannskap, har den övergått till att taga ställning till de olika alternativ, som därvid kunna komma i fråga, näm-

ligen ombyggnad av de nuvarande skolbyggnaderna på Manilla med eller utan tillbyggnader, nybyggnader för skolan på den nuvarande tomten på Djurgården samt nybyggnad på annan plats.

Utredningen har prövat dessa alternativ främst ur pedagogiska, byggnadstekniska och ekonomiska synpunkter. Därvid har utredningen, vad först avser eventuell ombyggnad av den nuvarande skolbyggnaden, funnit de yttranden i frågan, som av byggnadsstyrelsen vid olika tillfällen avgivits, så avgjort tala mot en ombyggnad, att det inte kan anses försvarbart att ifrågasätta en sådan. Byggnaden, som på grund av sin ålder torde få anses uttjänt, är nämligen synnerligen svår att omforma efter nutida krav på en internatskola. Byggnadsstyrelsens chef har vid förfrågan meddelat, att ämbetsverket vidhåller sin tidigare uppfattning i fråga om önskvärdheten av en nybyggnad i stället för ombyggnad av Manillaskolan.

Såsom framgått av redogörelsen ovan, skulle kostnaderna för hel nybyggnad icke avsevärt överskrida kostnaderna för en ombyggnad med erforderliga tillbyggnader. Detta förhållande synes utredningen starkt tala för en lösning av frågan genom uppförande av nybyggnad. Härför synes ytterligare tala bland annat den frihet i fråga om val av tomt för skolan som ett nybyggnadsprogram medger, samt i någon mån även det förhållandet att en ombyggnad av den nuvarande skolbyggnaden skulle medföra olägenheter för elevernas undervisning och förläggning under den tid arbetena påginge.

Vad avser skoltomten vill utredningen framhålla, dels att den nuvarande Manilla-tomten icke lämnar erforderligt utrymme för tillbyggnader, dels att det under alla förhållanden är önskvärt att för skolan erhålla friare tomtutrymmen än de Manilla-skolan erbjuder.

Utredningsmännen vill även fästa Herr Statsrådets uppmärksamhet på det förhållandet, att det, därest ett nybyggnadsprogram kommer att genomföras, kan ifrågasättas, att genom externering av de äldre eleverna nedbringa kostnaderna för nybyggnaderna. Utredningsmännen komma senare att pröva frågan om externats-systemets för- och nackdelar ur skilda synpunkter.»

På grundval av det anförda kom utredningen till den uppfattningen, att uppförande av nybyggnad för skolan på annan plats än Djurgården i Stockholm eller dess förorter vore att avgjort föredraga framför en ombyggnad. Utredningen meddelade, att den hade för avsikt att undersöka olika alternativ i förläggningsfrågan och sedermera inkomma med förslag angående nybyggnad av dövstumskolan å därför lämplig tomt.

Till frågan om behovet av tillfälliga förbättringar av Manillaskolan anfördes i skrivelsen:

»Utredningen anser emellertid, att Manillaskolans lokaler äro i sådant skick, att det inte kan anses försvarligt att ens provisoriskt under tiden intill dess en nybyggnad uppförts där låta dövstamma barn erhålla vård och undervisning. Utredningen har i denna fråga samrått med skolöverläkaren, som ur skolhygieniska synpunkter kraftigt förordat vissa omedelbara åtgärder. I detta sammanhang vill utredningen även erinra om, att riksdagen i sin skrivelse 1945:425 framhållit, att det syntes riksdagen otillfredsställande att låta undervisning av dövstamma pågå någon längre tid i lokaler av den beskaffenhet, som Manillaskolan för närvarande erbjode, innan erforderlig reparation och modernisering av desamma verkstälts. Utredningen har därför i samråd med byggnadsstyrelsen uppgjort ett förslag till provisorisk restauration av Manillaskolan avseende uppdelning medelst skärmväggar av de stora och otidsenliga sovsalarna i mindre enheter, anordnande av en

sovavdelning för ett antal gossar i vissa för närvarande såsom lärosalar m. m. utnyttjade rum i våningen 3 tr. samt insättande av toaletter och tvättstall i anslutning härtill, förbättring av belysningen i lärosalarna, inredning av två nya lärosalar, förbättring av tandläkarmottagningen, anskaffande av skåp till eleverna för deras privata tillhörigheter, viss uppsnygning av sov- och undervisningslokalerna, inrättande av diskrum med diskmaskin, inredning av nytt skolkök, m. m. För förslaget finnes närmare redogjort i bilagda inom byggnadsstyrelsen utförda kostnadsberäkning.

Kostnaderna för de föreslagna åtgärderna ha av byggnadsstyrelsen beräknats uppgå till 80 000 kronor inklusive skåp för eleverna, som kan beräknas uppgå till cirka 4 000 kronor.

I kostnadsberäkningen upptages även för installation av värmeledning samt utförande av vissa sanitära arbeten m. m. i gymnastikbyggnaden en summa av 39 000 kronor. Utredningen har på grund av att skolans rektor förmenat, att starka skäl talade för en modernisering av gymnastikbyggnaden, låtit verkställa ifrågavarande beräkning. Utredningen, som visserligen finner ifrågavarande modernisering vara ett önskemål, anser det dock icke motiverat att för den korta tid som avses på gymnastikbyggnaden nedlägga så avsevärda kostnader.

Under hänvisning till vad i det föregående anförts får utredningen hemställa, att Herr Statsrådet måtte utverka, att ett belopp av 80 000 kronor anvisas för provisoriska restaureringsarbeten vid dövstumskolan å Manilla att utföras i huvudsaklig överensstämmelse med vad utredningen i det föregående förordat.»

Sedan skolöverstyrelsen och byggnadsstyrelsen funnit de av dövstumutredningen föreslagna åtgärderna påkallade och icke haft något att erinra mot bifall till framställningen, anförde departementschefen i proposition nr 1946: 184 i ärendet:

»På förslag av Kungl. Maj:t i propositionen (1945:221) har 1945 års riksdag upphävt det år 1942 fattade beslutet om nedläggande av en av de fyra upptagnings-skolorna för dövstumma och beslutat, att fyra sådana skolor tills vidare skola bibehållas. Härvid har även fastslagits, att dövstumskolorna i Lund, Vänersborg och Härnösand alljämt skola bibehållas å sina nuvarande förläggningsorter. I fråga om östra dövstumskoldistriktets upptagningskola har lämnats öppet, huruvida den skall kvarbliva å Manilla eller flyttas till Gävle eller till ort i Stockholms närhet. I nämnda proposition framhöll min företrädare i ämbetet, att slutlig ställning till frågan om den framtida förläggningen av östra dövstumskoldistriktets upptagningskola borde tagas först sedan ytterligare undersökningar gjorts rörande möjligheterna att disponera dövstumskolbyggnaden i Gävle för annat ändamål än dövstumundervisningen. Manillaskolans kvarblivande på den nuvarande förläggningsplatsen eller dess förflyttning till annan ort i Stockholms närhet fann departementschefen försvarbar endast under förutsättning, att skollokalerna i Gävle kunde erhålla annan lämplig användning.

1945 års seminariesakkunniga ha i ett nyligen avgivet betänkande framlagt förslag om inrättande av tre nya folkskoleseminarier, förlagda till Gävle, Hälsingborg och Stockholm. Enligt de sakkunnigas förslag skall den nuvarande dövstumskolbyggnaden i Gävle, vilken beräknas bliva ledig instundande sommar genom vårdanstaltens för dövstumma förflyttning till egendomen Mogård, tagas i anspråk för det till Gävle förlagda seminariet. De sakkunnigas betänkande är för närvarande föremål för remissbehandling. Jag anser mig emellertid vid bedömandet av 1945 års dövstumutrednings nu föreliggande förslag om anvisande av medel till en provisorisk restaurering av manillaskolan kunna räkna med att dövstumskolbyggnaden

i Gävle kommer att tagas i anspråk för seminarieorganisationen och att frågan om manillaskolans förläggning till Gävle därför kan avföras från dagordningen.

Vid sin prövning av frågan om förläggningen av östra distriktets upptagnings-skola har dövstumutredningen — som synes ha utgått från att dövstumskolbyggnaden i Gävle kommer att tagas i anspråk för folkskoleseminarieorganisationen — kommit till den uppfattningen, att uppförande av nybyggnad för skolan på annan plats än Djurgården i Stockholm eller dess förorter avgjort är att föredraga framför en ombyggnad. Vägande skäl ha enligt min mening anförts härför. Slutlig ståndpunkt till denna fråga torde emellertid böra tagas först i samband med prövningen av det förslag till nybyggnad, som är att förvänta från utredningen.

Med hänsyn till beskaffenheten av de lokaler, som Manillaskolan för närvarande erbjuder, finner jag det erforderligt, att en provisorisk reparation och modernisering av desamma snarast vidtages i avvaktan på att förläggnings- och byggnadsfrågan vinner sin slutliga lösning. De av dövstumutredningen i sådant avseende föreslagna åtgärderna finner jag i likhet med skolöverstyrelsen och byggnadsstyrelsen påkallade, varför jag tillstyrker, att medel anvisas för ändamålet. Av de beräknade kostnaderna, 80 000 kronor, avse 4 000 kronor utgifter för anskaffande av skåp åt eleverna. Kostnaderna för detta ändamål torde få bestridas från dövstumskolornas omkostnadsanslag, medan 76 000 kronor torde böra anvisas såsom investeringsanslag för nästa budgetår.»

Det av departementschefen tillstyrkta anslaget beviljades av 1946 års riksdag. Den av utredningen föreslagna provisoriska reparationen och moderniseringen av Manillaskolans byggnader har utförts.

Vårdanstalten för dövstumma med komplicerat lyte har nu flyttat till egendomen Mogård i Finspångs köping, och den tidigare dövstumskolbyggnaden i Gävle har tagits i bruk för folkskoleseminariet därstädes. Någon förflyttning av Manillaskolans verksamhet till andra dövstumskolväsendet tillhöriga lokaler torde därför icke längre kunna komma i fråga. Den av utredningen i ett föregående kapitel förebragta prognosen över utvecklingen av elevantalen i dövstumskolorna för den närmaste framtiden antyder sannolikheten av en så omfattande stegring av barnantalen, att samtliga fyra upptagningskolor kommer att behövas för överskådlig framtid, och att deras kapacitet under 1950- och 1960-talen måste utnyttjas till det yttersta, samt att därutöver provisoriska åtgärder för elevernas undervisning och förläggning kan bli påkallade. Östra distriktets upptagnings-skola beräknas få taga emot det största antalet elever. Enligt utredningens förslag skulle till skolan även förläggas en teoretisk fortsättningsskollinje, vilken beräknas komma att omfatta en klass. I den nuvarande byggnaden lider skolan redan brist på utrymmen. För de väntade ökade elevantalen äro de lokala resurserna icke tillräckliga. Detta förhållande understryker kravet på uppförande av nybyggnad för skolan snarast möjligt. Utöver detta och de i utredningens ovan citerade skrivelse framförda skälen för nybyggnad må emellertid ytterligare anföras.

I sitt förslag till förskoleverksamhet för dövstumma barn förordar utredningen uppförande av en förskola i Stockholm. Betydande fördelar ur främst organisatoriska och ekonomiska synpunkter skulle vinnas, om denna i en-

lighet med förslaget kunde samorganiseras med en upptagningsskola. Detta är möjligt blott, om nybyggnad uppföres för barndomsskolan på ny tomt tillräckligt stor för att lämna utrymme även för förskolebyggnad.

Enligt utredningens förslag om utbildningen av lärare för dövstumskolorna bör dövstumläraryrket för framtiden vara fast knutet till östra distriktets upptagningsskola, om denna är förlagd till Stockholm eller dess närhet. För den närmaste framtiden krävs en väsentlig utvidgning av seminariets verksamhet. Vid en nybyggnad för upptagningsskolan kan hänsyn tagas till behovet av seminarielokaler samt bostadsrum för seminariets elever.

Under rubriken Frågor rörande elevernas förläggning m. m. har utredningen redogjort för vissa av de krav, som man i vår tid torde ha rätt att ställa på ett skolinternat. Dessa krav kan inte helt tillfredsställas, så länge skolan är förlagd till nuvarande byggnader. Icke heller torde dessa senare kunna omformas, så att de på samma sätt som en nybyggnad blir i överensstämmelse med moderna fordringar.

Såsom framgår av citatet sid. 248 ur utredningens tidigare framställning i Manillaskolans förläggnings- och byggnadsfråga, framhöll utredningen vid detta tillfälle, att det, därest ett nybyggnadsprogram komme att genomföras, kunde ifrågasättas, att genom externering av de äldre eleverna nedbringa kostnaderna för nybyggnaderna, samt att utredningen senare komme att pröva frågan om externatsystemets för- och nackdelar ur skilda synpunkter. Detta har skett i nyssnämnda kapitel rörande elevernas förläggning m. m. Utredningen har där uttalat, att externatsystemet innebär vissa fördelar framför internatet särskilt för upptagningsskolornas äldre elever, men att det med den nuvarande knappheten på bostäder torde vara svårt att erhålla lämpliga fosterhem. Försiktigheten torde därför bjuda, att man för framtiden räknar med utrymme vid skolornas elevhem för flertalet elever. Under den övergångstid elevantalet kan komma att avsevärt stiga över det genomsnittliga, kan det dock bli nödvändigt att tillgripa externering av en del av eleverna för att lösa förläggningsproblemet. Vid externering är det ett önskemål att erhålla fosterhem belägna i skolans närhet. Det är tydligt att Manillaskolans läge i detta avseende är mindre lyckligt.

I likhet med vederbörande skolstyrelse har utredningen anslutit sig till den av skolöverstyrelsen uttalade uppfattningen, att östra dövstumskol-distriktets upptagningsskola även för framtiden bör bibehållas i Stockholm eller förläggas till lämplig ort i dess närhet. Utredningen har därför undersökt möjligheterna att inom huvudstaden eller i dess förorter erhålla lämpligt tomtområde för skolan och därvid kommit till den slutsatsen, att den tidigare ifrågasatta förläggningen till det så kallade Invernessområdet å Mörby kronoegendom invid Edsviken erbjuder en ur alla synpunkter tillfredsställande lösning av frågan. Området i fråga är tillräckligt stort att lämna utrymme åt såväl barndomsskola som förskola. Enligt uppgift från domänstyrelsen är det icke reserverat för annat ändamål.

Utredningens förslag: Under återopande av det anförda föreslår utredningen, att den sedan lång tid tillbaka aktuella förläggings- och byggnadsfrågan för östra dövstumskoldistriktets upptagningskola löses enligt följande linjer.

Skolan förlägges till det s. k. Invernessområdet å Mörby kronoegendom invid Edsviken. Med skolan samorganiseras den för distriktet föreslagna förskolan ävensom dövstumslärarseminariet. Erforderliga nybyggnader uppföres snarast möjligt. Utredningen saknar anledning att i detta sammanhang ingå på frågan om den framtida användningen av Manillaskolans nuvarande byggnader.

Förläggings- och byggnadsfrågan för dövstumskolan i Lund.

Redan i den proposition (nr 109/1937), vari förslag framlades om statens övertagande av dövstumundervisningsväsendet, fäste departementschefen uppmärksamheten på att styrelsen för svenska landstingsförbundet i skrivelse den 18 november 1935 framhållit, att landstingen på grund av deras tryckta ekonomiska läge men framför allt på grund av de föreliggande förslagen om dövstumundervisningens förstatligande i regel icke ansett sig kunna eller böra offra medel för dövstumskolornas förbättring. Skolbyggnadernas underhåll hade sålunda blivit betänkligt eftersatt.

Under framhållande av att nödiga ombyggnader och större reparationer borde uppskjutas, till dess de nya skolstyrelserna hunnit taga ställning till dessa frågor, upptog skolöverstyrelsen i statberäkningarna för budgetåret 1938/39 icke några engångskostnader för fastigheternas förbättrande.

Byggnadsstyrelsen, som föranstaltat om besiktningar av vederbörande fastigheter, förklarade sig i huvudsak icke ha något att erinra mot vad överstyrelsen anförde. Frågan om skolornas iståndsättande och modernisering borde bli föremål för en närmare utredning, i vilken de nya skolstyrelserna borde delta. Därvid syntes även böra tagas under övervägande, huruvida det icke i vissa fall, med hänsyn till de stora engångskostnader, som måste nedläggas på ifrågavarande byggnader, vore ekonomiskt fördelaktigare att uppföra nybyggnader på andra platser. Detta borde exempelvis möjligen vara förhållandet med skolorna å Manilla och i Lund.

I proposition nr 212/1938 framhöll departementschefen, att det av den förberedande utredning, som verkstälts, framginge, att förslag om anslag till de ganska omfattande iståndsättningsåtgärderna å dövstumskolbyggnaderna icke borde föreläggas 1938 års riksdag. Såsom redan nämnts under Manillaskolans förläggingsfråga uppdrog Kungl. Maj:t sedermera åt byggnadsstyrelsen att i samråd med skolöverstyrelsen verkställa utredning rörande erforderliga arbeten för iståndsättande och modernisering av de lokaler, i vilka de statliga dövstumskolorna komme att inrymmas.

I skrivelse den 21 februari 1939 överlämnade byggnadsstyrelsen utred-

ning och förslag i berörda hänseenden. Beträffande dövstumskolan i Lund anfördes däri bl. a.:

Dövstumskolan i Lund inrymdes nu i en stor byggnad, som uppgåves vara uppförd år 1871 och alltså för närvarande torde vara 68 år gammal. Byggnaden vore ur rent teknisk synpunkt i försvarligt skick, ehuru dräneringen vore bristfällig. Verkstäderna, som vore belägna i souterrängvåningen, kunde däremot icke anses motsvara nutida krav på undervisningslokaler. På grund av den bristfälliga dräneringen bleve de fuktiga vid perioder med stark nederbörd. Anläggningarna för värme-, sanitära och elektriska ledningar vore föråldrade. De stora sovsalarna underströke intrycket av anstalt och medgäve knappast skapandet av någon hemtrevnad. De i skolan inrymda familjebostäderna motsvarade ej heller nutida fordringar.

Det uppgjorda ändringsförslaget avsåg att bereda internatplatser för 40 barn; platserna vore fördelade på smärre rum med 4 sängar i varje. Den tekniska utrustningen förutsattes bliva moderniserad. Lokalerna för yrkesundervisningen hade förlagts till byggnadens bottenvåning mot soliga väderstreck. Gymnastiksalen hade försetts med tidsenliga biutrymmen. Den nuvarande högtidssalen, som vore belägen i våningen 1 trappa upp mitt bland lärosalarna, hade föreslagits uppdelad i två rum, varigenom erforderligt antal lärosalar utvunnes. En ny högtidssal skulle iordningställas inom ett ovan den nuvarande befintligt utrymme. Skolans expedition samt bostad för rektor beräknades förlagda till en särskild byggnad, som skulle uppföras i parken öster om skolbyggnaden. Från rektors och länsarkitektkontorets sida hade ifrågasatts uppförande av bostadshus även för annan personal, men byggnadsstyrelsen hade ej ansett sig böra upptaga en sådan byggnad i detta förslag. Om det sedermera skulle visa sig erforderligt, att maskinistbostad anordnades, kunde sådan lämpligen och för ringa merkostnad inredas å vinden över den västra flygeln.

Skolöverstyrelsen hade i skrivelse den 31 januari 1939 förklarat sig icke hava något att erinra mot förslaget i denna del.

Kostnaderna för de föreslagna arbetena, däri inberäknat även 10 200 kronor för konstnärlig utsmyckning, beräknades till 375 000 kronor.

I proposition nr 156/1939 framhöll emellertid departementschefen, att han fått det bestämda intrycket, att kostnaderna för ett iståndsättande av dövstumskolebyggnaderna kunde avsevärt nedbringas, utan att därför dövstumskolornas verksamhet behövde bli lidande. Frågan borde därför med vissa angivna undantag underkastas en förnyad utredning. För dövstumskolan i Lund, som icke inräknades bland dessa undantag, föreslogs följaktligen inget anslag för ombyggnadsarbeten.

Den 27 november 1939 avlämnade byggnadsstyrelsen en ny skrivelse i fråga om dövstumskolbyggnaderna. De för dövstumskolan i Lund erforderliga byggnadsarbetena beräknades i denna draga en kostnad av 342 000 kronor.

På tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisades till om- och nybyggnadsarbeten vid dövstumskolorna ett reservationsanslag av 450 000 kronor, varav 300 000 kronor avsågs för ombyggnads- och reparationsarbeten vid dövstumskolan i Lund. Inom ramen av sistnämnda belopp ansågs de mest trängande arbetena kunna utföras.

Av skilda anledningar kom emellertid byggnadsföretaget i Lund icke omedelbart till utförande. Olika alternativa förslag till ändringar i byggnadsprogrammet framlades därefter av byggnadsstyrelsen samt av länsarkitekten Blanck. I förutnämnda skrivelse den 27 oktober 1944 med utredning och förslag angående antalet upptagningsskolor, m. m. hemställde skolöverstyrelsen, under åberopande av en inom byggnadsstyrelsen upprättad den 16 oktober 1944 dagtecknad promemoria, att ytterligare 45 000 kronor måtte anvisas till erforderliga ombyggnads- och reparationsarbeten vid dövstumskolan i Lund. Kostnaderna för de arbeten, vilka ansågs böra i första hand komma till utförande, uppginge till 285 000 kronor. Kostnaderna för vissa ytterligare arbeten, som överstyrelsen ansåg böra utföras samtidigt, beräknades till 60 000 kronor. Sedan departementschefen i proposition 221/1945 föreslagit anvisande av ett investeringsanslag av 745 000 kronor till om- och nybyggnadsarbeten vid dövstumskolorna, varav ett belopp av 45 000 kronor avsågs skola utgöra slutanslag till tidigare beslutade ombyggnads- och reparationsarbeten vid dövstumskolan i Lund, kostnadsberäknade till sammanlagt 345 000 kronor, och statsutskottet lämnat förslaget utan erinran, beviljades anslaget av 1945 års riksdag.

I underdånig skrivelse den 7 mars 1946 hemställde därefter styrelsen för dövstumskolan i Lund, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder för uppförande av ny vaktmästarebostad vid skolan. Den nuvarande bostaden vore av sådan beskaffenhet, att den icke borde bibehållas längre. De utrymmen, som användas för den, behövde på grund av ökat lokalbehov för skolan tagas i anspråk för andra ändamål. I tidigare uppgjorda planer till ombyggnadsarbeten hade upptagits nybyggnad för bostad åt vaktmästaren, men denna hade strukits i det senaste förslaget. Då andra lämpliga utrymmen för ändamålet saknades, måste vaktmästaren flytta från skolan, varigenom skolans rektor skulle bli den ende manlige befattningshavaren med bostad inom skolan. Olägenheten härav vid ett internat vore uppenbar.

Framställningen överlämnades den 11 april 1946 till dövstumutredningen för att tagas i beaktande vid fullgörandet av dess uppdrag.

Till utredningen överlämnades vidare en skrivelse från styrelsen för dövstumskolan i Lund, dagtecknad den 15 mars 1946, vari utredningens medverkan till lösningen av skolans byggnadsfråga begärdes. I skrivelsen anfördes:

»Styrelsen för dövstumskolan i Lund har vid planerandet av de nu aktuella reparations- och ombyggnadsarbetena på fastigheten varit medveten om, att dessa arbeten endast innebar en provisorisk lösning av skolans lokalfråga. Alla behov för att bringa den 75-åriga fastigheten i ett skick, som motsvarar moderna krav på en skola av här ifrågavarande slag, ha ej på långt när kunnat tillfredsställas inom ramen för det beviljade anslaget. Det anvisade beloppet (300 000 kronor med ett senare tilläggsanslag av 45 000 kronor) grundas icke på det föreliggande behovet av arbeten för fastighetens iståndsättning och modernisering, utan det har efter anslagets beviljande gällt att gå bakvägen och försöka få in det mesta och bästa

möjliga inom denna ram. Styrelsen har därför i underdånig skrivelse den 10 december 1943, vilken icke föranlett någon åtgärd, framhållit detta, närmast med tanke på ett framtida förverkligande. Styrelsens avsikt har därför varit att senare inkomma med förnyad framställning, men då hela dövtumundervisningen även som skolornas lokalfrågor nu äro underkastade en allmän översyn, anser sig styrelsen redan nu till Utredningen böra framföra sina synpunkter angående skolans lokalbehov, i all synnerhet som nya behov uppstå, om särskilda artikulationsrum skola inredas för de lägre klasserna. Utrymmen för sådana kunna nu näppeligen uppbringas.

Då alltså en tillfredsställande lösning av skolans lokalfråga synes vara inom räckhåll, vill styrelsen till en början framhålla, att en sådan icke kan uppnås enbart inom den nuvarande fastigheten. En påbyggnad för utvidgning av elevernas sovavdelningar ingår visserligen i den föreliggande byggnadsplanen, men därmed äro icke alla behov täckta. Styrelsen utgår ifrån, att de lokaler, skolan nu erhåller, komma att äga bestånd för en avsevärd tid framåt, varför rimliga krav på nuvarande modernitet böra tillfredsställas i den mån detta låter sig göra i en gammal fastighet.

Enligt styrelsens mening skulle en jämförelsevis god lösning erhållas på följande sätt:

Bottenvåningen.

Artikulationsrum inredas i nuvarande lärarorummet för intilliggande ny lärosal i nuvarande rektorexpeditionen. (Rummet i föreliggande byggnadsplan disp. som syrum för vårdarinnorna.)

Av befintliga dagrum inredas tre nya lärosalar i likhet med vad som enligt planen skulle ske med nuvarande rektorexpeditionen och intilliggande slöjdsal för flickor. På detta sätt skulle 12 ljusa och soliga lärosalar åt söder erhållas.

Våningen 1 tr. upp.

En av sovavdelningarna omändras till dagrum för eleverna. Där kan erhållas två jämförelsevis stora rum för läxläsning, ett mindre läs- och skrivrum (nuvarande toaletterummet) för större elever, ett liknande rum (nu vårdarinnerum) för elevbibliotek, ett stort lektrum och i direkt anslutning därtill ett rum för förvaring av leksaker m. m. (en av de befintliga, mindre tillfredsställande lärosalarna). Av de tre övriga lärosalarna av samma beskaffenhet kan en delas till två artikulationsrum och de två omändras till materielrum. Det nuvarande materielrummet är för litet redan för befintligt bestånd av undervisningsmateriel, vilket är av synnerligen otillfredsställande omfång. Då i sinom tid ökade anslag till undervisningsmateriel kunna erhållas, erfordras också lokaler för materielens förvaring.

I den andra sovavdelningen kan erhållas slöjdsal för flickor med tillhörande förrådsrum, syrum för vårdarinnorna med tillhörande garderob och förrådsrum samt ett reservrum. Enligt planen skulle slöjdsal för flickor och elevbibliotek inredas i nuvarande biograftrummet i vindsvåningen med endast takbelysning, vilket är en synnerligen otillfredsställande lösning.

I nuvarande sjukavdelningen, som enligt planen är avsedd för läkaremottagning och bostad för sjuksköterska, inredas bostad för vaktmästaren. Ett tjänsterum för vaktmästaren inredas enligt planen i bottenvåningen.

Enligt detta förslag skulle dels påbyggnad av flyglarna för utvidgning av sovavdelningarna, vilket ingår i planen, och dels uppförande av särskild vaktmästarebostad sparas.

Däremot skulle tillkomma uppförande av nytt elevhem, inrymmande jämväl sjukrum, läkaremottagning och bostad för sjuksköterskan.

Vid bedömande av elevhemmets storlek uppkommer frågan om internat eller externat som den lämpligaste skolformen. Styrelsen är medveten om, att båda formerna erbjuda både för- och nackdelar, men anser, att vid avvägning av dessa gentemot varandra, fördelarna väga över till förmån för ett gott internat. I en stad som Lund och med skolans läge få eleverna ändå tillfälle att fritt röra sig i staden och göra sig förtrogna med livet där, verkställa inköp i affärer m. m. Med hänsyn till ovissheten om skolans framtida elevantal kanske likväl en viss försiktighet bör iakttagas beträffande elevhemmets storlek. Möjligen torde även lämpligheten att kombinera elevhemmet med en eventuell förskola böra undersökas, vilket i någon mån skulle förbilliga byggnadskostnaderna.

Förestående förslag medför, att byggnationerna måste utföras i två etapper på så sätt, att i den första göras sådana arbeten, som icke beröras av ändrings- och tilläggsförslaget, och vill styrelsen understryka vikten av, att dessa arbeten icke försenas därav, eftersom det måste anses synnerligen angeläget, att de snarast möjligt bli utförda.»

Med anledning av vad som i de båda sistnämnda framställningarna anförts, fann utredningen sig böra till förnyad utredning upptaga frågan om förlägnings- och byggnadsfrågorna för dövstumskolan i Lund i hela dess vidd. Ett ytterligare skäl härtill var, att utredningen vid sina överväganden rörande förskoleorganisationen funnit det ändamålsenligt att till Lund förlägga en förskola samorganiserad med barndomsskolan därstädes.

Av nämnda skäl ävensom av andra omständigheter, som i det följande närmare redovisas, ifrågasatte emellertid utredningen, huruvida icke ett fullständigt nybyggnadsprogram vore att föredraga framför en om- och nybyggnad. De omständigheter som åsyftas var följande.

I underdånig skrivelse den 10 december 1945 hade drätselkammaren i Lunds stad hemställt, att Kungl. Maj:t täcktes förklara hinder icke möta för överlåtelser till Torna och Bara härads tingshusbyggnadsskyldiga av ett område om cirka 6 000 kvadratmeter av stadsägan 418 i Lund för uppförande av ett nytt tingshus. Sedan kammaren erfarit, att hinder föreläge emot att ifrågavarande område, som disponerades av dövstumskolan, skulle kunna avstås, enär skolans fruktträdgård vore belägen å detsamma, hade drätselkammaren i skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet den 9 februari 1946 erbjudit ett annat område som ersättning för den del av fruktträdgården som genom nämnda disposition av tomten skulle undandragas skolan.

Sedan byggnadsstyrelsen anmodats avgiva underdånigt utlåtande i ärendet, hemställde styrelsen i skrivelse till skolöverstyrelsen den 29 augusti 1946 om överstyrelsens yttrande över framställningen. I skrivelsen meddelades, att byggnadsstyrelsen efter samråd med undervisningsrådet Wagnsson och åberopande det förhållandet, att en väsentlig utbyggnad av skolan kunde bli aktuell inom en nära framtid, med Lunds stad upptagit frågan, huruvida staden skulle vara villig övertaga nuvarande skolbyggnad och tomt, samt huruvida annan tomt för en nybyggnad av staden i så fall skulle kunna ställas till disposition ävensom de ekonomiska villkor, som skulle vara för-

knippade med en eventuell överlåtelse av här ifrågasatt art. Jämväl över den senast berörda frågan anhöll byggnadsstyrelsen om skolöverstyrelsens yttrande.

Efter att ha inhämtat utlåtande av inspektören för dövstumundervisningen hemställde skolöverstyrelsen i underdånig skrivelse den 1 oktober 1946, att ärendet måtte överlämnas till 1945 års dövstumutredning, vilket även skedde genom remiss av den 21 oktober 1946.

Inspektören för dövstumundervisningen, rektor vid dövstumskolan i Lund J. Johnsson, hade i sitt yttrande i ärendet efter att ha konfererat med ordföranden i skolans styrelse anfört bl. a. att skolan icke kunde reflektera på stadens anbud om byte av ett område av skolans tomt omfattande förutom fruktträdgård även en betydande del av elevernas lekplan jämte en del av parken mot ett föreslaget område vid Dalbyvägen, vilket vore betydligt mindre och beläget mer än 500 meter från skolan. Frågan om nybyggnad på annan tomt i Lund vore av mera komplicerad art. Enligt vad inspektören erfarit, hade Lunds stads drätselkammare preliminärt beslutat föreslå ett område norr om vårdanstalten för blindas. Detta område vore enligt inspektören ur skilda synpunkter olämpligt. Den nuvarande skolbyggnaden vore gammal och hade aldrig genomgått en genomgripande modernisering. Genom en grundlig sådan jämte viss nybyggnad borde den på ett jämförelsevis ändamålsenligt sätt kunna fylla sin uppgift för lång tid framåt, ehuru icke på samma sätt som en nybyggnad. En jämförande utredning av kostnaderna enligt de båda alternativen borde göras, varvid enligt inspektören den nuvarande tomten i första hand borde komma i fråga. Då skolans reparationsfråga efter flera års väntan av olika skäl nu åter kommit i ett dödläge för oviss tid framåt, ansåg inspektören det emellertid oförsvarligt att icke omedelbart vidtaga förbättringar av de sanitära förhållandena, vilket byggnadens framtida öde än skulle bli. På grund av det anförda ville inspektören

»1. avstyrka Lunds stads erbjudande av fruktträdgård utanför skolans område, samt kraftigt avstyrka att tomtmark överlåtes för uppförande av tingshusbyggnad;

2. tillstyrka en utredning av kostnaderna dels för den befintliga fastighetens fullständiga modernisering jämte erforderliga nybyggnader och dels för hel nybyggnad på nuvarande tomt;

3. kraftigt tillstyrka, att de mest oförsvarliga sanitära bristerna omedelbart avhjälpas.»

Utredningen. Såsom torde framgå av den i det föregående lämnade redogörelsen har frågan om en modernisering av dövstumskolans i Lund lokaler länge varit aktuell. De brister i byggnadsbeståndet, som redan för ett tiotal år sedan påvisades, har givetvis under den långa tid, varunder ombyggnadsproblemet varit under debatt, blivit allt mera framträdande. Åtgärder i

avsikt att avhjälpa dessa brister måste enligt utredningens mening snarast vidtagas.

Otvivelaktigt är emellertid att byggnadsfrågan under de senaste åren kommit i ett något annorlunda läge än tidigare. Den väntade ökningen av elevantalen och de växande svårigheterna att finna lämpliga fosterhem för externering av eleverna, kommer att medföra krav på väsentligt ökat utrymme för elevhemmet. Såsom framhållits i skolstyrelsens skrivelse till utredningen torde en tillfredsställande lösning av skolans lokalfråga icke kunna uppnås enbart inom nuvarande byggnader utan uppförande av nytt elevhem bli erforderligt.

Utredningens förslag om förläggning av en förskola till Lund samorganiserad med barndomsskolan därstädes innefattar uppförande av nybyggnad av skola och skolhem för förskolan. Såväl tillkomsten av förskolan som den beräknade ökningen av elevhemmet måste emellertid komma att medföra krav på en icke oväsentlig utvidgning av barndomsskolans ekonomitrymmen. Den nuvarande skolbyggnaden, som uppges vara uppförd år 1871 och således är 76 år gammal, ansågs år 1939 av byggnadsstyrelsen ur rent teknisk synpunkt vara i försvarligt skick. Dräneringen ansågs dock redan då vara bristfällig, anläggningarna för värme-, sanitära och elektriska ledningar vore föråldrade. Det kan enligt utredningens uppfattning starkt sättas i fråga, om det ens ur ekonomiska synpunkter kan vara rationellt, att, då under alla förhållanden nybyggnadsföretag av icke ringa omfattning kräves, bygga om den gamla skolbyggnaden.

Ur berörda synpunkter har utredningen funnit starka skäl föra vidare de underhandlingar med Lunds stad angående överlåtande till staden av den nuvarande dövstumskolbyggnaden samt erhållande av ny tomt för ny dövstumskolbyggnad, vilka, såsom i det föregående omnämnts, byggnadsstyrelsen inlett. Detta har skett i samråd med byggnadsstyrelsen.

Sedan utredningen vid besök i Lund emellertid funnit den av drätselkammaren preliminärt föreslagna tomten intill vårdanstalten för blinda mindre lämplig för dövstumskola, har frågan om överlåtelse i stället av ett vid Tuna slott beläget område om cirka 40 000 kvadratmeter upptagits.

Resultatet av underhandlingarna har blivit, att drätselkammaren nu förklarar sig villig att hos stadsfullmäktige tillstyrka att staden förvärvar de å dövstumskolans tomt belägna byggnaderna mot en köpeskilling av 450 000 kronor samt att staden mot övertagande av hela den nämnda tomten till statsverkets förfogande ställer ett vid Tuna slott beläget område om cirka 40 000 kvadratmeter.

Den ifrågasatta nya tomten vid Tuna slott måste i motsats till den tidigare föreslagna intill vårdanstalten för blinda belägna tomten betraktas som synnerligen lämplig för en dövstumskola, även om den inte i alla avseenden är jämförbar med den nuvarande skoltomten.

Enligt utredningens uppfattning synes genom en överenskommelse med

Lunds stad enligt här angivna riktlinjer de bästa förutsättningar uppnås för en gynnsam lösning av dövstumskolans förläggings- och byggnadsfråga.

Under återopande av vad som sålunda anförts får utredningen för sin del föreslå att överenskommelse träffas med Lunds stad på angivna villkor samt att erforderliga byggnader för såväl barndomsskolan som förskolan snarast uppförs på den nya tomten.

Under erinran om vad inspektören för dövstumundervisningen i sitt yttrande i förevarande ärende av den 28 september 1946 anført rörande nödvändigheten av att avhjälpa de svåraste sanitära bristerna får utredningen slutligen kraftigt förorda, att omedelbara åtgärder härför vidtages, därest det föreslagna eller eventuellt annat byggnadsföretag för skolan icke kan komma att genomföras inom den allra närmaste framtiden.

Vissa önskemål rörande inredningen av dövstumskolornas klassrum m. m.

Utredningen har i det föregående (kap. VII) haft tillfälle framföra sina synpunkter beträffande dövstumskolinternatens lokala anordning. Utredningen förutsätter, att dessa synpunkter kommer att beaktas vid uppförandet av nybyggnader för dövstumskolorna. I övrigt synes dessa böra anordnas i enlighet med moderna byggnadsprinciper för normalskolorna. Blott i ytterligare ett avseende föreligger speciella önskemål nämligen i fråga om klassrummen.

I dövstumskolan som i varje annan skola är klassrummet det viktigaste arbetsrummet och därför förtjänt av särskilt intresse. Dövstumundervisningens särart medför vissa speciella krav på detta rum. Som utredningen tidigare uttalat, måste undervisningen av dövstamma barn i högre grad än annan undervisning vara konkret och åskådlig. Utom en viss rörlighet i undervisningen och goda tillfällen att studera olika företeelser inom skolan och i dess omgivningar kräver detta, att åskådningsmedel för klassrumsundervisningen är lättillgängliga och att tillräckligt utrymme för deras utnyttjande är anslaget. Detta förhållande bör beaktas vid fastställandet av klassrummens storlek. Dessa bör under alla förhållanden — utom tillräckligt utrymme för hyllor och skåp för böcker och materiel samt för skolmöbler i övrigt — även innefatta plats för att samla samtliga elever för studium av åskådningsmateriel.

Utrustningen med skolmöbler är för närvarande mindre tillfredsställande vid flera av dövstumskolorna. En successiv förnyelse är ett önskemål, som utredningen inte tvekar att framföra. I första hand bör anskaffas moderna bord och stolar för lärare och elever samt ändamålsenliga skåp och hyllor. Vid de föreslagna nybyggnaderna synes detta böra ske före inflyttningen.

I förbigående vill utredningen erinra om behovet av att förse klassrummen ävensom de särskilda artikulationsrummen med erforderligt antal väggkontakter för den elektroakustiska apparaturen, lampa för artikulations-

spegel och eventuellt andra ändamål. Minst två dylika synes böra uppsättas lämpligen i olika delar av rummet.

I kapitlet om åtgärder för att utnyttja elevernas hörselrester har utredningen framhållit nödvändigheten av att förse såväl klassrum som artikulationsrum med särskilda anordningar för ljudisolering för undvikande av störande buller vid användning av ljudförstärkningsapparat.

Särskild omtanke bör ägnas belysningen i klassrum och övriga lärosalar. De döva barnen har att till övervägande del tillgodogöra sig undervisningen via synsinnet, främst medelst avläsning av lärarens och kamraters tal. Avläsningen är en färdighet, som utom intensiv koncentration och ständig uppmärksamhet bl. a. kräver gynnsamma yttre betingelser, särskilt god belysning av de talandes ansikten. Belysningen bör vara jämn, den bör ha en lämplig styrkegrad, den bör falla så, att skuggbildning undviks, och den bör skona ögonen. För närvarande torde inga enhetliga principer tillämpas i fråga om belysningsanordningar i dövstumskolornas lärosalar. Över huvud synes denna detalj inte ha ägnats tillbörlig uppmärksamhet. Förutsättningar torde emellertid nu finnas att i detta avseende åstadkomma en förbättring. Under senare år har en nyare teknik banat väg för en effektivare och hygieniskt mera tillfredsställande belysning av arbetsrum. Nämnas må den nya lysämnesarmaturen, som ofta är installerad i moderna affärs- och industrilokaler, och som visserligen är dyrare än den vanliga armaturen i anläggning men billigare i drift. Huruvida dövstumskolorna kan vara betjänta av denna teknik eller har behov av andra anordningar, undandraget sig bedömande av utredningen, som endast vill uttala det önskemålet, att frågan om belysningen i dövstumskolorna underkastas särskild prövning av vederbörlig expertis. Då nya skolbyggnader uppförs, bör även tillbörlig hänsyn tagas till behovet av att erhålla bästa möjliga dagerljus i lärosalarna. I detta avseende vill utredningen hänvisa till, vad som i ämnet anföres i den av skolöverstyrelsen utgivna Skolhygien, kap. VI.

Vid den individuella talundervisning, som inte bara förekommer i artikulationsrummet utan även ständigt i klassrummet, måste läraren ha eleverna inpå sig. Oftast sitter han jämte eleven framför en artikulations-spegel. Eleven får med sina fingertoppar känna vibrationerna i lärarens struphuvud, läppar eller näsa, läraren håller elevens hand i sin för att markera rytmen o. s. v. Det säger sig självt, att det under sådana förhållanden är nödvändigt att tillgodose vissa hygieniska krav. Eleverna måste kunna tvätta sina händer före varje lektion, och läraren bör ha möjlighet till såväl tvättning av händerna som munsköljning vid övergång från en elev till en annan. För detta krävs att rummen i fråga förses med tvättställ. Vid tvättstället bör finnas behållare för flytande tvål och pappershanddukar.

Sammanfattning: Utredningen framhåller önskemål om, att vid uppförande av nybyggnader klassrummen ges erforderlig storlek, att lärosalarna förses med ny och ändamålsenlig utrustning av skolmöbler samt annan in-

redning, att frågan om belysningen i lärosalarna göres till föremål för särskild prövning, samt att klass- och artikulationsrum utrustas med erforderliga sanitära anordningar.

XX. Kostnader för av dövstumutredningen föreslagna nybyggnader för dövstumundervisningen.

De nybyggnader för dövstumundervisningen som utredningen i det föregående (kap. VI och XIX) föreslagit är följande:

barndomsskola för östra dövstumskoldistriktet med lokaler även för dövstumlärar seminariet och beräknad för samorganisation med förskola; skolan tänkes förlagd till Invernessområdet å Mörby kronoegendom invid Edsviken;

barndomsskola för södra dövstumskoldistriktet beräknad för samorganisation med förskola och förlagd till ny tomt invid Tuna slott i Lunds stad;

förskola för östra dövstumskoldistriktet samorganiserad med den föreslagna nya barndomsskolan i distriktet;

förskola för södra dövstumskoldistriktet samorganiserad med den föreslagna nya barndomsskolan i distriktet;

förskola för västra dövstumskoldistriktet förlagd till Göteborgs stad;

två förskolor för norra dövstumskoldistriktet, den ena samorganiserad med den under uppförande varande nya barndomsskolan i Härnösand, den andra förlagd till Älvsby.

På grundval av en av utredningen utarbetad P. M. rörande lokalbehovet m. m. vid föreslagna nybyggnaderna har inom byggnadsstyrelsens utredningsbyrå upprättats nedanstående P. M. beträffande kostnaderna för dessa.

P. M.

beträffande kostnaderna för av 1945 års dövstumutredning föreslagna nybyggnader för dövstumundervisningen.

1. Upptagningsskola för östra dövstumskoldistriktet.

Ifrågavarande anläggning tänkes, i likhet med vad som tidigare föreslagits, förlagd till Invernessområdet å Mörby kronoegendom invid Edsviken. Skolanläggningen är enligt av dövstumutredningen framlagt program avsedd för 150 elever, varav 10 beräknas vara bosatta utanför skolan och de övriga på elevhem inom skolområdet.

De beräknade lokalbehoven synas lämpligen kunna täckas genom uppförandet av följande byggnader, nämligen skolbyggnad, elevhem och matsalsbyggnad, den sistnämnda även inrymmande för anläggningen erforderliga ekonomiutrymmen.

Härtill komma vissa tjänstebostäder gemensamma för denna upptagnings-skola och den inom samma område planerade förskolan.

Skolbyggnaden förutsättes inrymma nedanstående lokaler:

18 klassrum
 4 artikulationsrum
 materialrum
 teckningssal
 naturkunnighetssal
 handarbetsal med förråd
 vävsal med förråd
 skolkök med tillhörande biutrymmen
 3 slöjdlokaler
 gymnastiksal med badanläggning jämte erforderliga omklädningsrum
 rektorsexpedition med skrivrum och arkiv
 lärarorum
 kollegierum, samtidigt föreläsningssal för här nedan upptagna seminarium
 kapprum och toaletter för lärare
 toaletter för gossar och flickor.

I skolbyggnaden tänkas även lokaler för dövstumlärareseminariet inrym-
 da, omfattande förutom ovannämnda kollegierum

2 lärosalar
 laboratorium
 materialrum.

Därest skolbyggnaden, vilket synes lämpligt, utformas med centralhall,
 bör denna anordnas på sådant sätt, att den även kan användas såsom sam-
 lingssal för skolan.

Elevhemmet är beräknat för 140 elever, fördelade på följande rum:

6 större rum, vardera för 6 mindre flickor	
9 mindre » » » 4 större »	
6 större » » » 6 mindre gossar	
9 mindre » » » 4 större »	

Byggnaden synes lämpligen böra planeras i två våningar, en för gossar
 och en för flickor, varjämte vid planläggningen hänsyn bör tagas till be-
 hovet av viss avgränsning mellan lokalerna för större och mindre elever.
 Våningsplanen synas i föreliggande fall med hänsyn till det förhållandevis
 stora antalet elevrum böra utformas med mittkorridorer.

Förutom erforderliga bilokaler, såsom kapprum, tvättrum med toaletter,
 klädförråd och syrum, bör till varje avdelning höra ett dagrum samt vakt-
 rum, det sistnämnda samtidigt bostad för avdelningens vårdarinna.

I souterrängvåningen tänkes inrett ett för elevhemmet gemensamt barn-
 bibliotek med mindre läsrum. Vidare anordnas ett hobbyrum för elevernas
 fritidssysselsättning. I anslutning till vardera avdelningen för pojkar respek-
 tive flickor anordnas i souterrängvåningen ett borstrum med tillhörande

utrymme för torkning av våta ytterkläder samt ett förråd för cyklar, skidor o. dyl.

Matsalsbyggnaden synes lämpligen kunna förläggas i direkt anslutning till elevhemmet med möjlighet till direkt förbindelse dem emellan.

Matsalsbyggnaden beräknas inrymma följande lokaler:

matsal för ca 150 elever
 » » lärare
 » » personal
 kök med erforderliga ekonomiutrymmen
 kapprum och toaletter.

Därest matsalsbyggnaden utformas med vindsvåning, kan i en sådan lämpligen inrymmas anläggningens sjukavdelning, omfattande

4 sjuksalar med vardera 6 vårdplatser
 2 isoleringsrum
 rum för läkare
 » » tandläkare
 väntrum
 sköljrum
 fördelningskök
 badrum och toaletter
 förråd
 bostad för sköterska.

I byggnadens källarvåning anordnas lokaler för centraltvätt, den för anläggningen gemensamma panncentralen samt för köket erforderliga förråd.

2. Förskola för östra dövstumskoldistriktet.

I anslutning till den ovannämnda upptagningskolan föreslås enligt utredningen förläggas en förskola, beräknad för 55 elever, samtliga boende på elevhem inom skolområdet.

De för en sådan förskola erforderliga lokalerna tänkas fördelade på en skolbyggnad och ett elevhem.

Skolbyggnaden förutsättes inrymma

5 lärosalar
 2 artikulationsrum
 materialrum
 lärarrum
 toaletter.

Skolbyggnadens entréhall med kapprum synes med fördel kunna utformas så, att den samtidigt kan utnyttjas för rytmikundervisningen samt användas såsom samlingsal för skolan.

Elevhemmet bör enligt utredningen planeras med tre avdelningar omfattande

- 2 rum för 4—5-åringar
 3 » » 6—7 års gossar
 3 » » 6—7 års flickor.

För varje avdelning erfordras tvätt- och toaletterum, klädförråd, ett isoleringsrum med toalett, samt ett dagrum. I anslutning till varje avdelning förlägges ett vaktrum, vilket samtidigt utgör bostad för avdelningens vårdarinna. För större resp. mindre elever anordnas två mindre matrum med tillhörande fördelningskök för uppläggning och servering av den i centralköket tillagade maten. Vid entrén anordnas ett mindre utrymme för skidor och lekredskap.

Tjänstebostäder till ovannämnda skolor.

För rektor beräknas familjebostad om 5 rum och kök jämte tjänarrum.

För maskinist och vaktmästare 3 st. familjebostäder om 3 rum och kök, vardera med en yta av ca 65 kvm.

Erforderliga bostäder för föreståndarinnor, husmor och kokerska samt övrig personal beräknas sammanförda till en tvåvåningsbyggnad, inrymande rum med sovalkov samt 18 enkelrum. I källarvåningen beräknas utrymmen för småtvätt och klädvård samt förrådsutrymmen för cyklar m. m. Ifrågavarande enkelrum avses även att i viss utsträckning kunna tagas i anspråk för elever vid dövstumlärareseminariet.

I anslutning till var och en av ovannämnda skolor anordnas en mindre lekplats. Inom området planeras därjämte en bollplan ävensom vissa andra anordningar för lek och idrott.

3. Upptagningskola för södra dövstumskoldistriktet.

Sedan Lunds stad i syfte att tillgodose behovet av tomtmark för ett planerat nytt tingshus hemställt att för ifrågavarande ändamål få taga i anspråk viss del av dövstumskolans i Lund nuvarande markområde, framhöll byggnadsstyrelsen, att det i detta sammanhang borde undersökas, huruvida med hänsyn till av dövstumutredningen planerad utvidgning av dövstumundervisningen, en uppgörelse i stället kunde träffas med Lunds stad rörande överlåtande till staden av den nuvarande dövstumskolan. Styrelsen fann därvid, att utgångspunkten för en sådan uppgörelse borde vara, förutom att Lunds stad ställde lämplig tomt till förfogande för uppförande av en ny skola, att kronan och staden halverade merkostnaden för en nybyggnad för dövstumskolan jämfört med utbyggande och istandsättande av den nuvarande skolan. Enligt vad styrelsen erfarit, torde dessa förhandlingar leda till en godtagbar lösning, varigenom möjligheter sålunda komma att föreligga för uppförande av en ny dövstumskola.

En sådan skola bör enligt dövstumutredningens program beräknas för 110—115 elever med 80—90 boende på skolan.

Skolan tänkes planerad på motsvarande sätt som ovannämnda skola för östra dövstumskoldistriktet med den minskning i lokalprogrammet, som är betingad av det mindre elevantalet, varjämte lokaler för dövstum-lärareseminariet bortgå.

Skolbyggnaden förutsättes sålunda inrymma nedanstående lokaler:

14 klassrum
 3 artikulationsrum
 materialrum
 teckningssal
 handarbetssal med förråd
 vävsal med förråd
 3 slöjdsalar
 samlingsal
 gymnastiksal
 2 omklädningsrum jämte
 bastu, tvagningsrum och torkrum
 rektorsexpedition med arkiv- och skrivrum
 kollegierum, samtidigt lärarrum
 kapprum och toaletter för lärare
 toaletter för gossar och flickor.

Elevhemmet är beräknat för 80—90 elever fördelade på följande rum:

4 större rum, vartdera för 6 mindre flickor	
5 mindre » » » 4 större »	
4 större » » » 6 mindre gossar	
5 mindre » » » 4 större »	

Byggnaden synes lämpligen kunna beträffande bilokaler och i övrigt i stort sett planeras enligt vad som ovan sagts beträffande elevhemmet för östra dövstumskoldistriktet.

Matsalsbyggnaden kan likaledes i princip anordnas såsom vid ovannämnda skola.

4. Förskola för södra dövstumskoldistriktet.

I anslutning till den ovan planerade nya upptagningskolan i Lund förlägges en förskola, beräknad för omkring 45 elever och planerad på samma sätt som motsvarande skola vid östra dövstumskoldistriktet.

För denna skola erfordras nedanstående lokaler:

Skolbyggnaden.

4 lärosalar
 artikulationsrum
 materialrum
 lärarrum
 entréhall och toaletter.

Elevhemmet.

- 2 rum för 4—5-åringar
 2 » » 6—7 års flickor
 2 » » 6—7 års gossar.

Elevhemmet förutsättes beträffande bilokaler och i övrigt planerat på motsvarande sätt som vid förskolan vid östra dövstumskoldistriktet.

Tjänstebostäder, vilka planeras på motsvarande sätt som ovan nämnts med beaktande av den minskning som är beroende av det mindre elevantalet.

5. Förskola i Göteborg.

Denna förutsättes enligt utredningen erhålla samma storlek som motsvarande skola vid Lund. I Göteborg tillkommer större kök jämte ekonomiutrymmen, beroende på att skolan i Göteborg i motsats till vad fallet är i Lund beräknas för självständig drift. Därjämte tillkomma ett läkar- rum och ett sjukrum.

Byggnaderna för ifrågakvarande skola skulle sålunda omfatta följande lokaler.

Skolbyggnaden.

- 4 lärosalar
 artikulationsrum
 materialrum
 lärarrum
 entréhallar och toaletter.

Elevhemmet.

- 2 rum för 4—5-åringar
 2 » » 6—7 års flickor
 2 » » 6—7 års gossar.

Förutom samma bilokaler, som upptagits under förut nämnda förskolor och vilka planeras med iakttagande av vad som ovan anförts rörande kök och ekonomiutrymmen, anordnas här läkarrum, sjukrum jämte 2 rum med sovalkov för resp. husmor och föreståndarinna.

6. Förskola i Härnösand.

Denna skola tänkes förlagd i anslutning till den under uppförande varande nya dövstumskolan i staden. Medan man i de föregående större förskolorna lämpligen kan förlägga skola och elevhem i skilda byggnader, synes man vid den mindre storleksordning, varom det här är frågan, kunna anordna skollokaler och elevhem i direkt anslutning till varandra. Skolan beräknas för 25—30 elever och bör omfatta följande lokaler:

- 3 lärosalar
 artikulationsrum

materialrum
 lärarrum
 entréhall med toaletter
 1 elevrum för 4—5-åringar
 3 » » 6—7- »

Härtill kommer biutrymmen i princip motsvarande tidigare förskolor, dock med beaktande av den minskning som är beroende av det mindre elevantalet. För husmor och föreståndarinna anordnas 2 rum med sovalkov.

7. Förskolan i Älvsbyn.

Denna skola beräknas bliva av samma storleksordning som förskolan i Härnösand. I Älvsbyn tillkommer emellertid något större kök med ekonomiutrymmen, beroende på att man här liksom i Göteborg måste räkna med självständig drift, medan man i Härnösand har tillgång till centralköket i under uppförande varande skola.

Härjämte tillkomma i Älvsbyn även läkarrum och sjukrum samt vissa tjänstebostäder.

Ifrågavarande skola kommer sålunda att inrymma samma lokaler som i Härnösandsskolan, ehuru med större köksutrymmen, varjämte anordnas läkarrum, sjukrum samt rum för resp. kokerska och biträde.

Med hänsyn till de omfattande byggnadsarbeten, som erfordras vid ett genomförande av de av dövtumutredningen föreslagna åtgärderna, har byggnadsstyrelsen icke ansett det lämpligt att innan riksdagen tagit ställning till de av utredningen föreslagna åtgärderna uppgöra fullständiga skissförslag till de olika byggnaderna, utan ha kostnaderna endast uppskattningsvis beräknats. Beträffande detta ställningstagande får styrelsen hänvisa till det samråd, som under arbetets gång ägt rum med dövtumutredningen.

Vid det preliminära beräkandet av kostnaderna har styrelsen utgått från siffrorna beträffande den under uppförande varande dövtumskolan i Härnösand, vilken med nuvarande prisläge beräknas draga en kostnad av ca 2 000 000 kronor och vilken skola är avsedd för ett elevantal av 120.

Med hänsyn till att på vissa av de berörda orterna dels platsen för anläggningen icke är bestämd, dels frågan rörande ledningar etc. i allmänhet icke har kunnat närmare bedömas, ha kostnader för planering och yttre ledningar icke upptagits i nedanstående uppskattade siffror.

Med hänvisning till vad som anförts ha kostnaderna uppskattats till:

vid östra dövtumskoldistriktet för upptagningsskola med	
seminarium	3 000 000 kr.
förskola	550 000 »
vid södra dövtumskoldistriktet	
upptagningsskola	2 000 000 »

förskola	450 000 »
förskola i Göteborg	550 000 »
» i Härnösand	400 000 »
» i Älvsbyn	525 000 »

Stockholm den 10 oktober 1947.

KUNGL. BYGGNADSSTYRELSEN
UTREDNINGSBYRÅN

XXI. Vissa frågor rörande skolan för oegentligt dövstumma samt rörande särskild undervisning för barn lidande av lomhördhet samt av språk- och talrubbingar.

I samband med beräkningarna av dövstumskolornas elevantal för den närmaste framtiden framhöll dövstumutredningen, att sedan tillkomsten av skolan för oegentligt dövstumma ett växande antal barn lidande av lomhördhet samt av centrala språk- och talrubbingar tillförts denna skola. Så länge icke särskilda åtgärder vidtagits för att sörja för särskild undervisning för barn av dessa kategorier på annat sätt, kunde man utgå ifrån, att en successiv relativ stegring av elevantalet vid skolan kunde komma att äga rum. Från skolöverstyrelsen har det framhållits såsom önskvärt, att skolan genom utvidgning beredes möjlighet att taga emot ett ökat antal elever lidande av svårare lomhördhet. Skolans lokala resurser är emellertid starkt begränsade och torde inte ens vara tillräckliga för den ökning av elevantalet, som blir en följd av tillväxten av födelsetalen från 1940-talets början.

Det är under dessa förhållanden nödvändigt att taga upp frågan, hur behovet av ett ökat antal elevplatser vid skolan skall kunna tillgodoses. Olika alternativ synes kunna komma ifråga. Närmast till hands ligger tanken på en utvidgning av de nuvarande lokalerna genom nybyggnad eller om- och tillbyggnad. En annan tänkbar utväg är att upprätta ytterligare en skola av samma typ som Örebro skolan på annan plats i landet. Ett tredje alternativ är att provisoriskt lösa frågan genom att i staden förhyra erforderliga lokaler.

Båda de förstnämnda alternativen har sina företräden. Då Örebro skolan är anordnad som externat, behövs i främsta rummet blott undervisningslokaler. En utvidgning av lokalerna enligt första alternativet torde därför icke vara allt för svår att genomföra. Ur pedagogiska och organisatoriska synpunkter torde intet vara att invända mot en mindre ökning av skolans storlek. Med hänsyn till de årliga kostnaderna måste anordningen anses fördelaktigare än det andra alternativet — upprättande av en ny skola av

Örebro skolans typ på annan plats i landet. Det andra alternativet erbjuder dock vissa andra fördelar.

Utredningen har emellertid vid sina överväganden kommit till den slutsatsen, att en lösning enligt det tredje alternativet — provisoriska åtgärder — är att föredraga framför ett definitivt ställningstagande enligt första eller andra alternativet. De skäl utredningen vill åberopa för denna ståndpunkt är följande. Ökningen av elevantalet vid skolan betingas dels av tillväxten av årsklassernas storlek, dels av den omständigheten, att barn lidande av lomhörddhet och centrala språk- och talrubbingar i allt större utsträckning hänvisas till skolan. Ökningen på grund av tillväxten av årsklassernas storlek, vilken åtminstone delvis måste betraktas som temporär, anser utredningen inte vara ett tillräckligt skäl för en permanent utbyggnad av skolan, som relativt nyligen restaurerats. En ökad intagning av barn av kategorierna lomhörda och behäftade med tal- och språkdefekter åter är att förvänta, blott så länge icke särskilda åtgärder vidtagits för att sörja för särskild undervisning för dessa barn på annat sätt. Enligt utredningens mening bör snarast undersökas, huruvida icke dylika åtgärder snarast bör vidtagas. Först sedan detta skett, och man därvid tagit ställning till frågan, huruvida specialskolan i Örebro jämväl i fortsättningen skall taga emot barn av ifrågavarande kategorier, bör frågan om en permanent utvidgning av skolan för oegentligt dövstumma upptagas till avgörande.

Den av utredningen förordade provisoriska lösningen torde böra åvägbringas genom förhyrning av lokaler allt efter behovet. Det torde böra ankomma på skolans ledning att framlägga förslag härom, då frågan blir aktuell.

Spörsmålen om särskilda åtgärder med hänsyn till undervisningen av barn lidande av lomhörddhet samt språk- och talrubbingar ligger utanför dövstumutredningens arbetsfält. Med hänsyn till deras samband med dövstumundervisningsproblemen och deras stora vikt har utredningen dock ansett sig böra i det följande lämna en orientering över dem.

Frågor rörande särskild undervisning för lomhörda barn.

Dövstumskolans uppgift är att ge barn, vilka på grund av dövhet icke förvärvat normal tal- och språkfärdighet eller lider av centrala språk- och talrubbingar, en uppfostran och undervisning svarande mot den, som folkskolan ger normalt sinnesustrustade barn. Såsom anförts i ett inledande kapitel om dövstumheten och de dövstamma, förekommer mellan dövhet och full hörsel en mängd schatteringar av hörselnedsättningar. Bland de barn, som kan inräknas i mellanskiktet mellan döva och normalhörande, må särskilt nämnas de döva barn, som på grund av starkt framträdande hörselrester hänförs till gruppen oegentligt dövstamma, samt de så kallade lomhörda eller hörselsvaga. Med dessa senare termer betecknar man van-

ligen personer, vilka lider av sådan kronisk hörselnedsättning, att deras uppfattning av det talade språket genom örat är väsentligt försvårad. Gränsen mellan de olika grupperna är flytande. De oegentligt dövstumma barnen erhåller särundervisning vid specialskolan för oegentligt dövstumma. För de lomhörda eller hörselsvaga skolbarnen har däremot — med vissa undantag, som kommer att redovisas i det följande — icke träffats några säranstalter.

En hörselskada, som träffar en vuxen person, utgör allt efter sin art och grad ett mer eller mindre allvarligt hinder i såväl förvärvsarbetet som i det dagliga livet i övrigt. De svåraste konsekvenserna av den ligger emellertid på det psykologiska planet. Då den lomhörde blott med stor ansträngning med hörseln kan uppehålla den språkliga kontakten med omgivningen, utestänges han mer eller mindre från den sociala gemenskapen. Isoleringen ökas av, att han ofta blir mycket känslig för sitt lyte, benägen att undvika medmänniskorna och misstänksam mot dem. Inte sällan drar ensamheten med sig en depressiv och ångestbetonad sinnesstämning.

Ju tidigare hörseldefekten inträder, desto mera ödesdiger blir dess inverkan. En lomhördhet, som består från den tidiga barnåldern, förorsakar i många fall utvecklingshämningar, som kan bli avgörande för personens hela framtid. I främsta rummet är det icke dövhetsgraden själv utan dess inflytande på tal- och språkförmågan, som är bestämmande. Språkutvecklingen blir försenad och ofullständig, ordförrådet torftigt, satskonstruktionerna bristfälliga, uttalet defekt och onaturligt. Den bristande språkutvecklingen har till följd, att föreställningsförrådet kännetecknas av ett visst armod och en viss konturlöshet. Den isolering, som drabbar den, som i vuxen ålder råkar ut för en kronisk hörseldefekt, blir för barnet än mera kännbar. Det kan ofta inte delta i de jämnårigas lekar och har även svårigheter att uppnå normal kontakt med familjemedlemmarna. Den sociala tillvänjningen är därför redan från tidig ålder starkt försvårad. Än svårare blir det för det lomhörda barnet, då det kommer till folkskolan. Undervisningen är där av naturliga skäl anpassad för barn med normala sinnen. För att kunna följa den krävs därför bl. a. normal hörsel. Detta begrepp är visserligen relativt. En obetydlig hörseldefekt kan kompenseras av andra faktorer, t. ex. god allmänbegåvning. Tydligt är dock, att det för barnet måste finnas en viss gräns, under vilken dess hörselnedsättning icke får gå, om det på ett tillfredsställande sätt skall kunna tillgodogöra sig undervisningen i en vanlig skolklass. Den hörselnedsättning, som drabbat det lomhörda barnet, går ofta under nämnda gräns, och barnet kommer därför, om inte särskilda pedagogiska åtgärder vidtages, i en beklagansvärd undantagssituation. Dess svårigheter i skolarbetet blir ofta oöverkomliga. Detta beror inte bara på, att det blott ofullständigt och med stor ansträngning kan uppfatta vad lärare och kamrater säger, utan även därpå, att det som följd av hörselnedsättningen blivit efter sina jämnåriga i fråga om förstånds-

och språkutveckling. Medvetandet om detta samt om det utsiktslösa i att försöka komma i nivå med kamraterna blir särskilt för ett ambitiöst barn outhärdligt. Känslan att vara utsatt för uppmärksamhet, medlidande eller hån från kamraternas sida gör det misstänksamt och ökar dess isolering. Stundom torde det vara så, att inte ens barnets närmaste kommit till klarhet om orsaken till dess svårigheter. Många gånger säger det kanske självt vid förfrågan, att det hör. Det gör det också delvis, men den anspänning av psykisk energi, som därvid krävs, är så betydande, att det i längden inte orkar prestera den, och så blir det luckor i uppfattningen av det behandlade stoffet, vilket i sin tur ytterligare försvårar uppfattningen. Såväl kamraterna som ibland även lärarna är benägna att förklara det dåliga resultatet såsom beroende på intellektuell undermålighet eller bristande uppmärksamhet. Allt detta alstrar hos det lomhörda barnet en modlöshet och nedstämdhet, som det många gånger bär med sig genom hela livet.

Undersökningar av hörseln hos skolbarn har givit vid handen, att de kroniska hörseldefekterna är vida allmänna än man tidigare trott. De statistiska uppgifterna härom är dock — till dels på grund av skiftande undersökningsmetoder — starkt divergerande. Redan år 1893 företogs i vårt land av dr E. Stangenberg en undersökning av 2 344 lärjungar i tre av Stockholms högre skolor samt en folkskola. Det befanns att 11·3 % av de undersökta hade nedsatt hörsel och 4·82 % hörseldefekter på båda öronen. I Danmark utfördes år 1917 med hjälp av lärarna en hörselundersökning av 412 977 skolbarn, varvid 7·7 % konstaterades lida av hörselnedsättning och 3·8 % ha nedsatt hörsel på båda öronen. Öronläkaren A. Hæggström i Stockholm undersökte åren 1924—1926 2 390 folkskolebarn i första årsklassen och fann därvid, att 0·2 % av dessa barn ej hörde viskning på $\frac{1}{2}$ meters avstånd. På uppmaning av Svenska Föreningen för Dövas Vål gjordes i skolor i ett 70-tal städer och samhällen i Sverige år 1928 av lärarna en undersökning, som gav vid handen, att omkring $\frac{1}{2}$ % av de undersökta barnen ej hörde viskning på $\frac{1}{2}$ meters avstånd från bästa örat.

Bland under senare år gjorda hörselundersökningar, må särskilt nämnas en i Finland, en i England och en i Danmark företagen.

År 1935 startades i de finska folkskolorna en undersökning, som kom att omfatta inte mindre än 390 702 elever. Undersökningen utfördes av lärarna. Av de undersökta befanns 2 264 eller 0·58 % höra mindre än $\frac{1}{2}$ meters viskning, samt 7 080 eller 1·81 % blott höra viskning från $\frac{1}{2}$ till 2 meter. Antalet hörselsvaga gossar var större än motsvarande antal flickor.

På denna indirekta undersökning följde en direkt, avsedd att komplettera och kontrollera resultatet av den förra. Vid denna undersöktes 25 477 barn, varvid befanns, att 115 eller 0·45 % av dem var i behov av specialundervisning. Om denna procent antogs gälla för hela landet, skulle det år 1935 i de folk- och hjälpskolor, som berördes av den indirekta undersökningen, ha funnits 1 700—1 800 elever i behov av specialundervisning för lomhörda.

(Undersökning av lomhördheten bland eleverna i Finlands folkskolor och hjälpskolor, Akademisk avhandling av Urpo Siirala, Helsinki 1939.)

År 1938 utgavs i England ett utlåtande från en engelsk kommitté, vilken behandlat problemet om hörselsvaga barns uppfostran. Utlåtandet utgavs av Board of Education under titeln: Report of the committee of inquiry into problems relating to Children with Defektive Hearing. Utlåtandet refererades i Svensk Lärartidning nr 29: 1941 av lasarettsläkaren i Falun F. Olaisson. Det ledande problemet i utlåtandet är, hur barn med nedsatt hörsel skall kunna erhålla en tillfredsställande skolundervisning och uppfostran. Olika viktiga frågor såsom metoder vid hörselprövning, hjälpapparater för hörseln, profylaktiska åtgärder för att hindra hörselnedsättning, m. m. behandlas utförligt. Barnen med hörselnedsättningar uppdelas alltefter graden därav i olika grupper. Den första gruppen omfattar de lätt hörselsvaga barn, vilka hör och förstår samtalsstämma med bägge eller ena örat på mer än 7 meter. Dessa barn har en hörselförlust för de viktigaste tonerna i samtalsstämman, vilken uppgår till högst 35 decibel. De kan tillfredsställande följa undervisningen i vanliga skolklasser men har ofta behov av otologisk kontroll och behandling. Andra gruppen omfattar barn, som kan höra och förstå samtalsstämman mellan 7 meter och $\frac{1}{2}$ meter under de förhållanden, som är förefintliga i vanliga klassrum. De har en hörselförlust om 35 till 60 decibel och behöver speciella anordningar för att kunna tillgodogöra sig skolundervisningen. Barnen i denna grupp delas i två undergrupper, av vilka den första a) omfattar barn, som kan följa undervisningen i normalklasser under förutsättning att särskild hänsyn tages till deras defekt, att de erhåller en förmånlig placering i klassrummet, individuella ljudförstärkande apparater samt övning i avläsning. Den andra undergruppen b) består av barn, för vilka de nämnda åtgärderna icke är tillräckliga. Dessa barn bör erhålla undervisning i speciella klasser, vid mindre tät bebyggelse i särskilda internatskolor för hörselsvaga barn.

Den tredje gruppens barn slutligen består av dem, som hör och uppfattar samtalsstämma på högst $\frac{1}{2}$ meters avstånd (en hörselförlust av över 60 decibel), och vilkas uttal och språk är så litet utvecklat, att de har behov av de undervisningsmetoder, som tillämpas för fullt döva barn. Flertalet av dem torde ha hjälp av ljudförstärkare.

Kommittén anger vissa siffror för förekomsten av hörselsvaga barn per enhet av befolkningen. Av barnen tillhör i enlighet härmed 50—80 % grupp I, 0.5—2 % grupp II a och 0.5 % grupp II b samt 0.7—1 % grupp III.

Även om det i Sverige på grund av bättre sjukvårdsförhållanden och sociala välfärdsanordningar ej vore fullt så höga siffror på förekomsten av hörselsvaga barn som i England, borde dock enligt referenten dr Olaisson de engelska siffrorna i stort sett kunna utgöra grundval för en uppskattning av behovet i Sverige.

I Danmark tillsattes år 1938 en kommitté med uppgift att behandla frågan

om upprättande av särklasser i folkskolan för barn med svårigheter att följa den allmänna undervisningen. 1942 framlades ett betänkande.¹ Däri redogöres bl. a. för hörselprov, företagna i folkskolorna i Holbæks amt år 1939. Proven omfattade 165 skolor i landskommuner och 7 skolor i stadskommuner och sammanlagt 12 480 barn och gav till resultat att 580 barn eller 4·6 % av de prövade befanns icke kunna höra viskstämman på ett avstånd av 3 meter eller mindre. Dessa barn efterprövades i avsikt att få fastställt, hur många av dem, som icke hörde på 1 meters avstånd. Detta blev 169 barn eller 1·35 %. Till jämförelse härmed lämnas siffror för en hörselundersökning med skolbarn i Köpenhamn åren 1928—1937. Denna gav följande procentsiffror egentligt lomhörda barn med högst 1 meters hörsel.

1928	1·25 %	1933	1·62 %
1929	1·56 %	1934	1·56 %
1930	1·80 %	1935	1·46 %
1931	2·00 %	1936	1·24 %
1932	1·60 %	1937	1·29 %

Det är icke lätt att av de refererade undersökningarna bilda sig en säker uppfattning om, hur många av våra folkskolebarn, som på grund av hörselnedsättning är i behov av särskilda pedagogiska anordningar. Även om man räknar med, att hörseldefekternas utbredning i vårt land icke mera avsevärt avviker från motsvarande förhållande i de länder, där de anförda undersökningarna utförts, är dock differenserna mellan de funna procentsiffrorna allt för väsentliga för att kunna medgiva en säker uppskattning. Så mycket säger oss dock de anförda undersökningarna, att det under alla förhållanden är ett avsevärt antal barn det här rör sig om. Enligt den engelska undersökningen borde t. ex. 0·5 ‰ av barnen, (grupp II b) erhålla specialundervisning i särskilda klasser eller skolor. Under motsvarande förhållanden skulle i vårt land inemot 400 barn böra erhålla dylik undervisning och — om man räknar med att ca $\frac{1}{4}$ av dem kan få undervisning i de större städernas specialklasser — särskilda skolor behövas för ca 300 dylika elever.

År 1902 inrättades i Berlin den första hörselsvagklassen i Tyskland. Sedan flera klasser tillkommit, förenades dessa till en gemensam skola för »schwerhörige und ertaubte». År 1931 fanns i Tyskland 23 dylika skolor med 156 klasser och sammanlagt 1 906 elever. Efter tyskt mönster har sedan hörselsvagklasser och hörselsvagskolor upprättats i ett stort antal städer. Som exempel må nämnas den i Köpenhamn år 1916 grundade skolan för »tunghöre».

I vårt land ordnades särundervisning för lomhörda skolbarn i Göteborg år 1915, i Malmö år 1921 och i Stockholm år 1922. Ett antal andra större

¹ Betänkning afgivet af det af undervisningsministeriet nedsatte udvalg vedrørende oprettelse af særklasser i folkeskolen for børn, der ikke kan følge den almindelige undervisning. København 1943.

städer har senare vidtagit liknande åtgärder. I flertalet av landets övriga kommuner åtgöres däremot f. n. — utöver vad som kan ske på föräldrars eller lärares enskilda initiativ — ingenting för att hjälpa barn av ifrågasvarande kategori från följderna av deras lyte.

Framställningar härom har dock skett. Sålunda hemställde i en skrivelse till skolöverstyrelsen den 23 juni 1918 dåvarande föreståndaren för dövstumskolan i Lund, J. Bergqvist, att överstyrelsen måtte vidtaga åtgärder för beredande av för lomhörda barn lämpad undervisning. Rektor Bergqvist framhöll därvid, att bildandet av särskilda klasser för de lomhörda barnen torde kunna ifrågasättas bara i de större städerna, men att på landsbygden och i de mindre städerna barnen dels borde ges en förmånlig placering i klassrummet, dels meddelas undervisning i avläsning. Bland landets folkskollärare borde spridas kännedom om de lomhörda barnen och förståelse för deras belägenhet samt kunskap om rätta sättet att behandla dem. För den skull borde särskilda kurser i labiologi och artikulationsundervisning anordnas för lärare samt en handledning för undervisning i avläsning utarbetas.

Framställningen medförde icke någon åtgärd.

Nämnas må i detta sammanhang även en till Kungl. Maj:t den 27 maj 1934 daterad skrivelse undertecknad av representanter för Svenska dövstumslärarsällskapet, Sveriges allmänna folkskolläraryörening och Föreningen för Dövas Vål, i vilken hemställdes, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning rörande antalet lomhörda skolbarn i riket samt på grundval därav låta uppgöra förslag till rationell undervisning för dessa barn. I ämbetskrivelse från ecklesiastikdepartementet i oktober 1935 uppdrogs med anledning härav åt medicinalstyrelsen att i samråd med skolöverstyrelsen utarbeta med kostnadsberäkning åtföljt förslag till sådan undersökning i Stockholms stad samt Örebro och Västernorrlands län. Förslag till undersökning i de båda länen inlämnades av medicinalstyrelsen i mars 1936, som däremot avstyrkte förslaget om undersökning av folkskolebarnen i Stockholms stad.

De tre nämnda föreningarna begärde därefter — med anledning av att några åtgärder icke vidtagits — i förnyad framställning till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t ville taga i förnyat övervägande frågan om de lomhörda barnens i riket rationella undervisning och vård och såsom en åtgärd i detta syfte föranstalta om undersökning av antalet lomhörda folkskolebarn i de tidigare berörda länen i enlighet med medicinalstyrelsens förslag. Föreningarna framhöll därvid bl. a. att, då ett stort antal lomhörda skolbarn lider av akuta öronsjukdomar, vilka tarvar sakkunnig vård och tillsyn, om barnets hörsel icke skall ytterligare försämrans, frågan om de lomhörda barnens omhändertagande vore såväl ett folkhygieniskt som ett pedagogiskt spörsmål av icke ringa omfattning. Det syntes vara ett angeläget samhällsintresse, att dessa barn erhöles såväl lämplig läkarvård till förhindrande av

ytterligare försämring av hörseln som undervisning i för dem ägnade skolor eller klassavdelningar.

Icke heller denna framställning ledde till åsyftat resultat.

År 1926 anordnades av Svenska föreningen för Dövas Vål en kurs för utbildning av lärare för hörselsvaga barn. Kursens mål var att utbilda lärare för att bibringa barn med nedsatt hörsel färdighet i avläsning och därigenom förbättra deras möjligheter att tillgodogöra sig undervisningen i skolan samt att på samma gång erhålla lärare för avläsekurser för personer, som i vuxen ålder blivit döva eller lomhörda, och vilka genom färdighet i avläsning kan göras mindre beroende av sitt lyte. Liknande kurser anordnades därefter åren 1929 och 1931, nu av skolöverstyrelsen i samverkan med föreningen för Dövas Vål och med statsunderstöd. Trots upprepade framställningar om ytterligare dylika kurser kom därefter någon sådan icke till stånd förrän på våren 1946. Däremot hade statsmakterna visat sitt intresse för övrig verksamhet till förmån för lomhörda och döva genom att bevilja undan för undan höjda bidrag till Svenska föreningen för Dövas Vål.

I det föregående har talats om behov av särskilda åtgärder för de lomhörda barnen. Det kan nu vara på sin plats att söka *dels* klargöra, vilka åtgärder som avses, *dels* något beröra frågan om hur åtgärderna i fråga skall kunna komma till stånd.

I främsta rummet bör kanske nämnas behovet av *profylaktiska åtgärder* för att förebygga öronsjukdomar och därav följande hörselnedsättningar, t. ex. behandling i tid av varflytningar från mellanörat, som enligt den engelska undersökningen påfallande ofta är anledning till förvärvad dövhet. Den under senare åren genomförda förbättrade hälsovården vid våra skolor torde komma att i detta avseende åstadkomma en förbättring och därmed även bidra till att minska antalet lomhörda personer.

Det gäller vidare att *fastställa vilka barn, som lider av hörselnedsättning av sådan art, att den är till allvarligt hinder i skolarbetet eller i övrigt*. Detta kräver noggranna undersökningar. I vissa fall har nämligen — som nämnts — varken lärare, föräldrar eller det lomhörda barnet självt klart för sig, att det lider av en hörselnedsättning, och att det är denna, som är orsaken till dess svårigheter. Sedan hörseldefekten fastslagits, bör barnet omedelbart komma under kontroll och i förekommande fall behandling av otolog. En undersökning av hörseln medelst audiometer bör företagas. *Önskvärt* vore även att därefter i samtliga fall *en mot defekten svarande hörapparat finge utprovas och barnet förses med en sådan*. I åtskilliga fall vore kanske detta — jämte en tids övning under kunnig handledning att bruka apparaten samt någon övning i avläsning — nog för att barnet därefter skulle kunna följa undervisningen i hemortens normalskola.

Vad den hörselsvage i övrigt framför allt behöver är att *lära sig avläsningens svåra konst*. Härför fordras särskilt utbildade lärare och en särskild anordning av undervisningen. Med hänsyn till det stora värde avläs-

ningen har för alla personer med hörselnedsättningar, och eftersom ämnet icke närmare berörts i samband med dövstumundervisningsfrågorna, anser sig utredningen här något böra redogöra för vad som menas med avläsning.

Avläsningen bygger på möjligheten att med synen uppfatta talorganens ställningar och rörelser vid tal. Det är därvid inte bara fråga om läpparna utan även övriga talorgan, som är synliga, samt den talet följande mimiken. Vissa delar av talet uppfattas på detta sätt relativt bra, medan andra delar är svåra att se och lätt förväxlas. Att det trots detta i många fall lyckas döva och lomhörda personer att klara sig så bra med hjälp av avläsningen, beror på, att denna liksom andra former av språklig uppfattning icke bygger på ett fullständigt igenkännande av varje delmoment utan sker som man säger globalt, den språkliga helheten, ordet, frasen eller meningen avläses, varvid den aktuella situationen utgör ett effektivt stöd för uppfattningen. Ett bevis härför utgör den omständigheten, att en avläsare, som mycket bra följer med i sammanhängande tal, ofta har stora svårigheter att uppfatta ett uttalat okänt ord t. ex. ett namn, ävensom att en hastig övergång i samtalet från ett ämne till ett annat gör det svårt för honom att följa med. För den lomhörde, som hör en viss del av vad som säges, blir det dessutom en samverkan mellan syn- och hörseluppfattningen. För att uppnå skicklighet i avläsning krävs dock lång praktisk övning. För den, som förvärvat denna färdighet, är den dock den bästa försäkring mot den invaliditet, som dövheten annars förorsakar. Även för döva personer, som med fördel kan bruka hörapparat, är avläsningen till stor nytta. Den, som avläser, »hör» alltid bättre med sin apparat, än den, som icke avläser.

I de fall, där hörseldefekten är mera allvarlig, och där den intellektuella och språkliga utvecklingen blivit starkt försenad och hämmad, torde det vara nödvändigt att sörja för specialundervisning i för dylika elever avsedda särklasser.

Åtgärder bör under alla förhållanden vidtagas för att bland folkskolans lärare sprida kunskap om och intresse för de lomhörda barnen och deras behandling, förslagsvis genom föredrag i ämnet vid seminarierna, vid lärarmöten och kurser för lärare, genom utgivande av upplysningskrifter, handledningar eller på annat sätt.

Frågan om den lämpligaste organisationsformen för de lomhörda barnens undervisning kan inte göras till föremål för definitiv behandling, förrän genom hörselundersökningar av skolbarn omfattningen av det föreliggande behovet fastställts. Utredas bör därpå, dels huru många barn av olika grader av hörselnedsättningar man har att räkna med, dels vilka särskilda åtgärder som för barn av dessa olika grader är erforderliga.

I det senare avseendet vill utredningen framföra några synpunkter. I den utsträckning så kan ske, bör folkskolans organisationsform samt dess personal- och lokalresurser tagas i anspråk, och så många som möjligt av de berörda barnen beredas tillfälle till undervisning i hemorten. Barn med

mindre hörselnedsättningar bör ställas under kontroll och behandling av öronläkare, om så befinnes nödvändigt och lämpligt utrustas med hörapparat samt om möjligt ges undervisning i avläsning. Om dessa barn är normalt begåvade och deras tal- och språkbehärskning icke är i väsentlig grad hämmad av hörselnedsättningen, bör de därefter gå i de vanliga klasserna. Där bör de ges en med hänsyn till lytet förmånlig placering i klassen. Läraren bör åläggas att söka taga vederbörlig hänsyn till eleven i fråga och söka medverka till att underlätta för honom att följa undervisningen. Avläsekurser för dessa barn synes böra årligen eller med vissa års intervaller anordnas gemensamt för flera skoldistrikt, inspektionsområde eller annat lämpligt upptagningsområde. Enklarest vore att förlägga dessa kurser, som torde böra omfatta en tid av 4—6 veckor och ledas av särskilt utbildade lärare, till sommarferierna och om möjligt till någon under denna tid ledig internatskola, där deltagarna kunde inackorderas. Vid kursen borde även uppmärksamhet ägnas deltagarnas tal och eventuella talfel behandlas. Även borde förekomma instruktion i det rätta bruket av hörapparater.

Sådana lomhörda barn, som har kraftigare hörselnedsättning eller av hörseldefekten orsakade mera avsevärda språk- och talrubbingar, bör erhålla specialundervisning i särskilda klasser för lomhörda barn. Skäl talar för att till sådana klasser även hänföra barn, vilka med hänsyn till hörselgrad samt tal- och språkutveckling tillhör den tidigare berörda gruppen, men som av andra av lytet betingade skäl — mindrevärdes känslor i förhållande till kamraterna, bristande förmåga till den anspänning av krafterna, som krävs för att trots lytet följa med normalskolans undervisning — anses i behov av specialundervisning. För barnen av nämnda kategorier i de större städerna bör — i den mån så icke redan skett — upprättas lomhörd- eller hörselsvagklasser, för motsvarande barn från övriga städer och den egentliga landsbygden särskilda skolor av externat- eller exter-internattyp. Frågan huru i det senare fallet förhållandet skall vara mellan dessa skolor å ena sidan, skolan för oegentligt dövstumma å den andra bör närmare granskas. De speciella uppgifterna för här ifrågasatta skolor kommer att omfatta artikulations- och talövningar, undervisning i avläsning samt hörselträning. För att med framgång kunna leda denna undervisning måste läraren utöver allmän pedagogisk utbildning äga särskild kunskap om bland annat hörsel- och talorganens anatomi, fysiologi, patologi och funktion. Han bör vidare ha goda kunskaper i fråga om språktillägningens psykologi för att kunna bygga upp felande språkföreställningar och korrigera oriktiga sådana. Inövande av språkljud, rättelser av talfel såväl med avseende på artikulation som fonation och rytm kräver utom en säker behärskning av den egna talapparaten och vissa tekniska färdigheter inom området, insikt i övningens och inlärandets psykologi. Ledningen av övningar i avläsning kräver särskild skolning inom detta fack, liksom ledningen av hörselträningen förutsätter ingående kunskaper om öronsjukdomar och dövhetsproblemen samt

kännedom om och vana vid hörselprövnings- och ljudförstärkningsapparater. Undervisningen i fråga kräver sålunda insikter inom ett flertal kunskapsområden, som ej anses nödiga för folkskolans lärare. Då det väsentliga av dessa kunskapsmoment emellertid ingår i utbildningen vid dövstum-lärarseminariet, kunde utbildningen med fördel inhämtas därstädes.

Behov av särskilda pedagogiska anordningar för barn behäftade med språk- och talrubbingar.

I inledningen till detta kapitel berördes jämte frågan om barn lidande av lomhördhet öven något spörsmålet om barn med *språk- och talrubbingar*. Frågan om den pedagogiska behandlingen av dessa barn utgör ett problem, som liksom det om de lomhörda barnen i förevarande sammanhang påkallar uppmärksamhet främst av den anledningen, att det har ett nära samband med frågan om skolan för oegentligt dövstumma och dess utveckling. Problemet äger emellertid därutöver ett stort allmänt intresse.

Såsom redan tidigare framhållits i detta betänkande, uppstår individens tal- och språkfärdighet som resultat av en komplicerad utvecklingsprocess, där normalt hörseluppfattningen och härmningen av omgivningens tal spelar en avgörande roll. Under utvecklingen eller därefter kan olika slag av hämningar eller rubbingar uppkomma, vilka kan ge upphov till defekter, som kan bli till allvarliga hinder för den drabbade inte bara genom de svårigheter de medför för den språkliga kommunikationen utan även genom de påfrestningar på den själsliga jämvikten, som de stundom medför. I vårt land finns ett stort antal personer, som lider av språk- och talrubbingar.

Enligt stadgan för dövstumundervisningen omfattar dövstumskolplikten även sådana barn, som lider av *centrala* språk- och talrubbingar och befinnes böra erhålla undervisning i dövstumskola. Vid dessa centrala rubbingar anses orsakerna ligga i skador av anatomisk eller funktionell natur i centrala nervsystemet. Jämte de centrala talar man om rubbingar av *perifer* art, vilka ofta beror av missbildningar i de perifera talorganen eller organiska hinder för uttalet. Indelningen är inte fullständig. I vissa fall är det svårt att inränga en talrubbing under den ena eller andra huvudgruppen. Lindrigare defekter, såsom vissa uttalsfel, kan ofta bero endast av tillfälligheter sådana som dåliga språkliga förebilder, medan de svårare rubbingarna kan betraktas som tecken på mera djupgående lidanden och inte sällan äger ett nära samband med neuroser. Av vad som i detta betänkande tidigare anförts om tal- och språkutvecklingens beroende av hörseln är lätt att inse, att orsaken till tal- och språkdefekter ofta är att söka i en hörselskada. Att intellektuell efterblivenhet försenar, hämmar och åstadkommer störningar i den språkliga utvecklingen är väl känt.

Bland de såsom centrala rubricerade språk- och talrubbingarna må särskilt nämnas olika former av *afasi* samt *hörstumhet*. Utredningen har i ett

tidigare sammanhang redogjort för dessa rubbningar, vilka berövar individerna deras meddelelsemedel respektive hämmar eller förhindrar språkutvecklingen och åstadkommer en ödesdiger inverkan på de högre själsliga funktionerna. Vid hörstumheten är den språkliga efterblivenheten starkt framträdande. I andra fall kan talutvecklingen ske relativt normalt men vara mer eller mindre starkt försenad, vilket kan bero på en intelligens- eller hörseldefekt eller på en lokal mindervärdighet inom det centrala nervsystemet. Man talar i sådana fall om *försenad talutveckling*. Liksom barn lidande av afatiska rubbningar eller av hörstumhet bör barn med försenad talutveckling komma under särskild pedagogisk behandling.

Bland de perifera talrubbningarna må nämnas olika slag av *uttalsfel*, från mindre sådana som svårighet att bilda vissa ljud, t. ex. s, r, k och g, eller felbildning av dem, omkastning av ljud, stympning av ord, för slapp artikulation, nasalering, m. m. till de svåraste graderna, där talet är alldeles obegripligt (hottentottism). Barn med uttalsfel bör komma under behandling tidigt, helst redan före skolålderns inträde. Uttalsfelen kan bero av fel i talorganens byggnad eller av dålig språklig förebild, men de kan också bestå trots välbildade talorgan och riktigt tal hos omgivningen. Man talar då om funktionella uttalsfel, vilka anses bero av en utvecklingshämmning, som endast berör språket eller såväl språket som andra delar av den psykiska verksamheten. Med dem torde man ha lämnat de perifera rubbningarna och vara tillbaka i de centralt betingade.

En talrubbning, som spelar en mycket stor roll och för den därav drabbade medför djupgripande konsekvenser på det sociala och psykologiska planet, är *stamningen*. Rörande dess natur divergerar uppfattningarna. Man sätter i fråga, om defekten i främsta rummet kan tolkas som en koordinationrubbning av talapparatusens muskulatur, eller om det är de psykiska rubbningarna i egentlig mening, som är det viktigaste momentet. Besläktad med stamningen är det s. k. *skenande talet*, där det råder ett missförhållande mellan en livlig tankeverksamhet och en viss tröghet i artikulationsrörelserna, som har till följd otydlig artikulation, stympning av ord, utelämnande och förväxling av ljud, m. m.

Jämte störningarna i språket samt i talets artikulation må med några ord beröras vissa *rubbningar i talets fonation*, de s. k. röstrubbningarna eller, som de ibland sammanfattande benämns, *fonastenin*. Bland vanliga sådana defekter hos barn är den kroniska funktionella barnhesheten, som kan ha skilda orsaker, t. ex. inflammationer i luftvägarna, överansträngning av rösten, ängslan eller rädsla, eller helt enkelt efterbildning av hessa röster hos äldre personer. Inte sällan uppkommer dylik heshet under målbrottet. Rubbningarna i fråga kan medföra allvarliga konsekvenser och bör därför bortarbetas tidigast möjligt.

De berörda defekterna utgör alla för de därav drabbade allt efter art och grad ett mer eller mindre allvarligt hinder för framgång i förvärvslivet.

De invalidiserande verkningarna är dock kanske stundom mindre betydande än de psykologiska. Skadorna i fråga medför en osäkerhet i den sociala samlevnaden samt skapar främlings- och mindrevärdeskänslor, som inte sällan leder till isolering från miljön samt till en olycklig och depressiv livsinställning. Var och en, som kommer i beröring med personer med svårare talrubbingar, måste gripas av tragiken i deras öde.

Ur såväl samhällsekonomiska som särskilt humanitära synpunkter måste det anses motiverat att sörja för åtgärder för att förebygga uppkomsten av språk- och taldefekter samt att skapa förutsättningar för en rationell behandling av dem. Problemet om särskilda pedagogiska anordningar för barn med dylika defekter förtjänar att räknas in bland de mest aktuella undervisningsfrågorna.

Att bedöma förekomsten av språk- och talrubbingar i vårt land är vanskligt, då tillräckligt omfattande och tillförlitliga undersökningar i ämnet inte föreligger. I Danmark företogs emellertid år 1930 en dylik undersökning omfattande 451 344 folkskolebarn i skolpliktig ålder, varvid det befanns, att

2 270 barn	(5·0 ‰)	led av stamning
2 926	» (6·5 ‰)	hade uttalsfel och
420	» (0·9 ‰)	» gomdefekter. ¹

Därest frekvensen av de berörda defekterna i vårt land är lika hög som i Danmark, vilket inte förefaller osannolikt, skulle antalet barn med stamning, uttalsfel och gomdefekter i våra skolor vid sjuårig skolplikt och årsklasser om cirka 100 000 barn sammanlagt uppgå till över 8 500. Av dem skulle troligtvis en väsentlig del återfinnas i hjälpklasserna.

Tydligt är emellertid, att — om effektiva åtgärder vidtoges för att förebygga och bota defekterna — dessa snart skulle nedgå i antal och småningom i främsta rummet förekomma hos lärjungarna i småskolans nybörjaravdelningar. Att arbetet mot talrubbingarna trots detta skulle kräva en omfattande organisation, visar erfarenheterna från stater, där man i detta arbete hunnit längre än i vårt land.

Vad gör man då i våra skolor för att komma till rätta med språk- och talrubbingarna? Barn med centrala språkrubbingar kan, såsom förut nämnts, mottagas vid dövstumskolorna. Vidare tar man emot efterblivna hörstumma eller av andra talfel lidande barn, som ej lämpligen kan undervisas i dövstum- eller sinnesslöskola, vid Charlottendals skolhem, Gnesta. Hemmet äges av föreningen för sinnesslöa barns vård i Stockholm och kan ta emot 10 elever. År 1929 grundades å Sabbatsbergs sjukhus en foniatrisk klinik. Sedan år 1942 har vidare Röda korset ett hem för barn med gomdefekter i Lidingö, där samtidigt 20 barn kan vårdas. Hemmet har till ändamål att meddela barn med medfödda gom- och läppmissbildningar,

¹ H. Bering-Liisberg: Die Entwicklung der Logopädie und Phoniatrie i Dänemark. Kobenhavn 1935.

vilka efter genomgången operation har behov av att lära sig tala, lämplig talundervisning samt att under den tid undervisning pågår bereda dem bostad och kost å hemmet. Vissa städer har vidtagit åtgärder för att bringa hjälp åt sina »tallidande» skolbarn. Redan 1913 startades i Stockholm ett hem för sådana, vilket dock av ekonomiska skäl snart måste läggas ned. 1914 öppnades emellertid i dess ställe en poliklinik för talrubbningar, vilken snart fick understöd av Stockholms folkskolor. Här behandlades årligen av poliklinikens läkare och biträdande lärarinnor mer än ett hundratal barn. I Göteborg uppstod vid samma tid intresse för barn med talfel. Folkskolestyrelsen utsände två lärare till Berlin för att studera behandlingen av stammare. Redan 1909 anordnades kurser för stammare. Kurserna fortsatte till år 1924, då de ersattes av klasser. 1926 tillkom särskilda klasser för barn med andra talfel än stamning, och samma år upprättades en klinik för övriga fall. Talfelsklasserna är avsedda för barn på småskolestadiet, dess lärokurser svarar mot normalskolans. Särskild tid ägnas artikulationsundervisning. Från talfelsklasserna övergår barnen — i allmänhet efter två år — till normalklass respektive hörselsvagklass eller hjälpklass. I klasserna för stammare stannar barnen i regel under hela skoltiden. Göteborgs stad har numera även en foniatrisk poliklinik. I Malmö påbörjades år 1914 kurser för stammare. 1924 inrättades en avdelning för barn med denna talrubbning. Särskilda talfelsklasser finns även sedan ett antal år. I ytterligare ett par städer har man på olika sätt sökt komma barn med talrubbningar till hjälp genom särskilda anordningar. För att öka intresset för tal- och rösthygien hos lärarna i normalskolan har under årens lopp anordnats ett flertal kurser i talteknik och talfelsbehandling av t. ex. skolöverstyrelsen, Sveriges allmänna folkskolläraryörening, modersmålslärares förening, m. fl. Vid lärarutbildningsanstalterna är intresset för talets hygien och vård på frammarsch. I särskilt hög grad gäller detta i fråga om utbildningen av lärare för hjälpklasser och sinnesslöskolor.

Nämnas må slutligen, att pensionsstyrelsen under vissa villkor lämnar bidrag till kirurgisk- respektive protesbehandling samt talbehandling åt personer med kluven gom ävensom till behandling vid foniatrisk klinik av svårare fall av stamning och andra talrubbningar.

Ehuru till synes sålunda mycket blivit åtgjort för de barn, som lider av språk- och talrubbningar, når dock hjälpåtgärderna blott ut till en ringa del av de hjälpbehövande. För den stora gruppen av dessa barn från landsbygden och de mindre städerna finns nämligen för närvarande i vårt land inga särskilda anordningar. I detta avseende står Sverige långt tillbaka för särskilt sina grannländer Danmark och Norge. I Danmark inrättades redan år 1898 en statlig anstalt för behandling av personer med talrubbningar, benämnd Statens Institut for Talelidende. Anstalten, som sedan 1932 har egna tidsenliga lokaler i Hellerup utanför Köpenhamn, kan taga emot 60 elever i skolans internat och därutöver för undervisning ett 30-tal elever

med bostad i Köpenhamn. Institutet omfattar fem avdelningar: en för stammare, en för elever med gomdefekter, en för behandling av uttalsfel, en för hörstumma och en för behandling av fonasteni. (Vid det besök, som dövstumutredningen avlade vid institutet våren 1946, hade man därutöver även en avdelning för barn med läs- och skrivrubbingar.) Det har en helt modern tandklinik samt ett experimentalfonetiskt laboratorium. Institutionen, som ledes av en talpedagog, har såväl egen kirurg för gomoperationerna som tandläkare för protesarbetet. Ett antal specialutbildade lärare svarar för den pedagogiska behandlingen. Efter behandling längre eller kortare tid vid institutet får eleverna återvända till sina respektive hemskolor. Sedan 1937 finns i Aarhus en underavdelning till institutet med avdelningar för stammare, gomfel och uttalsfel. Vid Hellerupsinstitutet sker vidare utbildning av talpedagoger. Utbildningen avslutas med en talpedagogisk examen. De utbildade erhåller legitimation som tallärare. Som talpedagoger verkar de sedan på olika platser ute i landet, där de tager hand om sådana lättare fall, som inte kräver vistelse vid talfelsinstitutet. I Köpenhamn finns dessutom sedan 1921 särskilda talfelsklasser, i vilka barn med talfel får särskild behandling. Läsåret 1940—41 fanns inte mindre än 10 sådana klasser med tillsammans 128 elever. I förut berörda Betænkning afgifvet af det af undervisningsministeriet nedsatte udvalg vedrørende oprettelse af særklasser i folkeskolen for børn, der ikke kan følge den almindelige undervisning, København 1943, framlägges förslag till ytterligare åtgärder för särundervisning åt barn med talrubbingar. I betänkandet framhålls, att det vid skoltidens början visar sig, att många barn har talsvårigheter, som läraren inte med vanliga talövningar kan komma till rätta med, och som därför bör överlämnas till särskilt utbildade tallärare. Önskvärt är därför, att det vid varje skola finns en lärare med särskild utbildning som tallärare, som kan taga sig an barnen i fråga. Särskilda talprov bör företagas i första klassen. De svåraste fallen bör hänvisas till Statens institut for talelidende, och stammarna bör både i lättare och svårare fall anmälas dit. För barn i folkskola, som har talfel, som inte kan rättas till i den vanliga undervisningen, bör anordnas talundervisning av särskild tallärare antingen enskilt eller i grupper om högst 6 elever, så vitt möjligt under den normala dagliga skoltiden. För landskommunerna, som inte anses kunna anställa tallärare vid sina skolor, föreslås antingen anställning av tallärare gemensamt för vissa områden eller samarbete med städer, som har tallärare. Viss anmälningsplikt i fråga om förekommande talfel föreligger.

I Norge finns sedan år 1919 ett statligt institut för talfelsbehandling, Granhaug offentlige skole for barn og ungdom med talefeil. Skolan har enligt uppgift av skolans föreståndare i ett föredrag i Stockholm år 1936 tre avdelningar, en för stammare, en för barn med medfödda gomdefekter samt en för barn med uttalsfel och språkdefekter. Skolan har egen tand-

läkare för protesbehandlingen och ett fast samarbete med Rigshospitalets kirurgiska avdelning, där den operativa behandlingen av gommarna sker.

Enligt vad utredningen kan finna, torde en organisation av behandlingen av språk- och talrubbingar hos de svenska skolbarnen med fördel kunna organiseras efter samma linjer som i Danmark. Efter förebild av Statens institut for talelidende borde sålunda upprättas en eller flera centrala skolor för hela landet, till vilka barn med svårare talrubbingar borde samlas. Vid en av dessa skolor borde även ske specialutbildning av pedagoger för skolorna samt för folkskolornas behov. Specialkurser borde vid samma skola anordnas för blivande lärare i dövstum- och sinnesslöskolor samt hjälpklasser. Ett nära samarbete borde komma till stånd mellan skolorna och de foniatriska klinikerna samt de fonetiska institutionerna vid universiteten och representanter för röst- och talvården, det senare särskilt för att få till stånd en profylaktisk och allmänt hygienisk verksamhet i röstvårdens tjänst vid sidan av vården om de patologiska fallen. Särskilda talfelsklasser för behandling av mindre svåra rubbingar borde upprättas i samtliga större städer. På landsbygden och i de mindre städerna kunde motsvarande verksamhet bedrivas på sätt, som föreslagits av den danska kommittén, d. v. s. antingen genom anställande av talfelspedagog för vissa områden eller genom samarbete med städer, som har dylika lärare.

Frågan om vilka lärjungar, som vid den antydda organisationen borde behandlas vid de centrala skolorna, torde kräva en särskild utredning. Enklast förefaller det dock att vara att till dem koncentrera samtliga fall av svårare språk- och talrubbingar, d. v. s. barn med allvarigare afatiska ävensom alektiska och agrafiska rubbingar samt skriv- och lässvårigheter av annan natur, hörstumma barn samt barn behäftade med stamning och uttals- eller fonationsfel av svårare art.

En viss tveksamhet kan råda om lämpligheten av att till skolorna även hänföra barn med läpp- och gomdefekter. Enligt ett av medicinalstyrelsen till Konungen framfört förslag av den 20 juni 1946¹ borde skyldighet föreskrivas för föräldrar eller vårdare till barn med berörda defekter, att låta barnen undergå sådan behandling — kirurgisk eller protesbehandling och tandreglering samt talundervisning — som prövas erforderlig för att häva eller i möjligaste mån minska lytet. För talundervisningen och protesbehandlingen borde tills vidare finnas två gomhem i riket, det ena i Stockholm eller dess närhet och det andra i Göteborg eller dess närhet. Kostnaderna för behandling och vård borde bestridas av statsmedel. Den tid, under vilken varje barn för erhållande av talundervisning bör vistas å gomhem, beräknas i skrivelsen till i medeltal fem månader. Talundervisningen anses bära lämnas i sexårsåldern.

¹ Medicinalstyrelsen med förslag till organisation av och statsbidrag till vården och behandlingen av patienter med medfödda läpp- och gommissbildningar (harläpp och kljuven gom) m. m.

Enligt dövstumutredningen skulle betydande fördelar vinnas såväl ur behandlings- och vårdsynpunkt som ur psykologiska samt organisatoriska och ekonomiska synpunkter, om det för barn med läpp- och gomdefekter i stället för särskilda gomhem upprättades särskilda avdelningar vid de av utredningen förordade skolorna för barn med språk- och talrubbingar.

Med några ord må slutligen beröras frågan om de krav, som måste ställas på de personer, vilka skall anförtros omsorgen om barn med språk- och talrubbingar.

Från och med slutet av 1800-talet har det i skilda länder bedrivits ett intensivt arbete för att finna effektiva hjälpmedel och metoder i kampen mot språk- och talrubbingarna. Medicinsk och pedagogisk sakkunskap har därvid samarbetat under utnyttjande av den fonetiska och språkpsykologiska vetenskapens framsteg. Inte sällan har det varit svårt att nå enighet om defekternas natur och den rätta behandlingsgången. Metodiken har dock undan för undan förbättrats och erbjuder numera goda hållpunkter för den pedagogiska behandlingen. En förutsättning för att denna skall ge goda resultat är dock, att den överlämnas till lämpligt utbildade personer. Den omständigheten, att de svårare språk- och talrubbingarna ofta äger samband med djupare lidanden av neurotisk eller annan art ställer särskilda fordringar på — jämte teknisk skicklighet för talfelsbehandlingen — förståelse för elevernas psyke samt den personliga auktoritet, som är en förutsättning för att kunna återskänka eleverna den själsliga jämvikt och det självförtroende, som defekten ofta berövat dem. Talfelspedagogen måste därför äga omfattande psykologiska och psykopatologiska kunskaper och vara en god människokännare. Då talfelsbehandlingen kan taga lång tid i anspråk, och det ur många synpunkter är önskvärt, att eleverna efter behandlingstiden skall kunna återgå till sin klass i hemskolan, bör läraren kunna jämsides med specialbehandlingen bedriva vanlig skolundervisning enligt folkskolans normalplan. Det senast anförda synes ge vid handen, att en eventuell utbildning av talfelspedagoger bör grundas på avlagd folkskolläraryxamen.

Lika litet som i fråga om särskilda pedagogiska åtgärder för lomhörda barn anser sig dövstumutredningen ha befogenhet att framlägga några bestämda förslag för den pedagogiska behandlingen av barn med språk- och talrubbingar. Då den under sitt arbete kommit i kontakt med problemen i fråga och ansett dem böra komma under behandling, har den dock med det anförda velat rikta uppmärksamheten på dem.

XXII. Förslag till ändrad lydelse av Kungl. Maj:ts stadga angående dövstumundervisningen.

Kungl. Maj:ts stadga för statens skolor för döva.

1 kap. Skolornas ändamål och organisation.

§ 1.

Statens skolor för döva hava till ändamål att främja sina lärjungars andliga och kroppsliga utveckling och att fostra dem till självständiga och ansvarskännande människor. Under utnyttjande av hos lärjungarna förefintliga hörselrester böra de i möjligaste mån införa lärjungarna i normalspråket, bibringa dem ett kunskapsmått som så nära som möjligt motsvarar folkskolans bildningsmål samt meddela dem yrkesvägledning och grundläggande yrkesutbildning.

§ 2.

Skolor för döva äro dels förskolor, dels barndomsskolor, dels ock fortsättnings-skolor. För döva med komplicerat lyte finnas anordnade ett skolhem samt två arbets-hem. För dessa hem gäller vad därom är särskilt stadgat.

§ 3.

Med hänsyn till undervisningen av döva är landet delat i fyra upptagningsområden eller distrikt. Dessa äro:

östra distriktet, omfattande Stockholms stad samt Stockholms, Uppsala, Söderman-lands, Östergötlands, Gotlands, Västmanlands och Kopparbergs län;

södra distriktet, omfattande Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län;

västra distriktet, omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands och Örebro län; samt

norra distriktet, omfattande Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

§ 4.

I *förskolorna* mottagas döva barn för sakkunnig omvårdnad och förberedande un-dervisning. Fem förskolor äro anordnade, en inom vart och ett av östra, södra och västra distrikten samt två inom norra distriktet.

§ 5.

För den grundläggande undervisningen av döva barn äro anordnade följande *barn-domsskolor*, nämligen:

dels en skola inom vart och ett av distrikten,

dels ock en specialskola — benämnd *specialskolan för döva* — avsedd för elever från hela landet med sådana språk- eller hörselrester och förutsättningar i övrigt, att språkutvecklingen hos dem kan ske väsentligt snabbare än hos övriga elever vid barn-domsskolorna.

§ 6.

För den fortsatta undervisningen äro anordnade tre *fortsättningsskolor*, två för gossar, benämnda fortsättningsskolan för döva gossar och lantbruksskolan för döva;

en för flickor, benämnd fortsättningsskolan för döva flickor.

§ 7.

Till östra distriktets barndomsskola är knutet ett *seminarium för utbildning av lärare för skolorna för döva*. Rektor vid barndomsskolan är tillika rektor vid seminariet. Be-
träffande seminariet gäller i övrigt vad därom är särskilt stadgat.

§ 8.

1. Varje förskola omfattar två ettåriga klasser och varje barndomsskola åtta ett-
åriga klasser. Vid en av barndomsskolorna må efter skolöverstyrelsens bestämmande
såsom påbyggnad på den åttaåriga barndomsskolan för studiebegåvade lärjungar från
samtliga barndomsskolor anordnas frivillig fortsatt teoretisk undervisning under lägst
två och högst fyra år.

2. Utbildningstiden i fortsättningsskola utgör två obligatoriska arbetsår. För fortsatt
frivillig utbildning äger lärjunge kvarstanna vid fortsättningsskola ytterligare två år.
Därest för avläggande av utlärningsprov så är erforderligt, må dock den frivilliga ut-
bildningen därutöver kunna utsträckas med en eller två arbetsterminer.

§ 9.

Lärjungar vid förskolor skola inackorderas i skolornas internat. Lärjungar vid öv-
riga skolor skola antingen inackorderas i vederbörande skola eller utackorderas i lämp-
liga enskilda hem på skolorten. I det senare fallet skall tillses, att i första hand de
äldre lärjungarna utackorderas.

Lärjungar, som hava sina hem i skolans närhet, må enligt rektors bestämmande bo
i sina hem.

2 kap. Tillsyn och styrelse.

§ 10.

Skolorna för döva stå under inseende av skolöverstyrelsen.

§ 11.

1. Verksamheten vid varje skola för döva eller, där två eller flera sådana skolor
äro belägna å samma ort, vid dessa skolor ledes av en styrelse, bestående av fyra leda-
möter, vilka jämte lika många suppleanter förordnas av skolöverstyrelsen för fyra år,
samt dessutom vid barndomsskola och fortsättningsskola av tjänstgörande rektor, vid
lantbruksskolan samt fristående förskola av tjänstgörande föreståndare såsom själv-
skriven ledamot.

Föreståndare vid med barndomsskola samorganiserad förskola äger att vid behand-
ling av ärenden rörande förskolan deltaga i styrelsens sammanträden.

2. Skolöverstyrelsen bestämmer, vilken ledamot som skall vara styrelsens ordfö-
rande. Styrelsen utser inom sig vice ordförande.

3. I styrelsens överläggningar men ej i dess beslut äger en av skolans lärarkollegium
eller, där två eller flera skolor ledes av en och samma styrelse, av dessas lärarkolle-
gier gemensamt utsedd representant deltaga med rätt att få sin uttalade mening an-
tecknad till protokollet.

4. Då frågor rörande lärjungarnas yrkesval eller praktiska utbildning förekomma,
skall dövstumkonsulenten i distriktet därom underrättas.

5. Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller då rektor (föreståndare)
eller minst två andra ledamöter därom göra framställning.

6. Styrelsen är beslutsmässig, om minst tre ledamöter äro tillstädes. För beslut om
tillsättning av ordinarie befattning eller om disciplinär åtgärd mot befattningshavare

erfordras dock, att styrelsen är fulltalig. Vid omröstning gäller enkel röstövertikt. Vid lika röstetal äger ordföranden utslagsröst.

7. Ärende, som eljest ankommer på styrelsens handläggning, må, där det påkallar skyndsamt avgörande och ej är av principiell eller eljest av större betydelse, i stället handläggas av ordföranden och rektor.

Om beslut, som träffas i sådan ordning, skall anmälan göras hos styrelsen vid dess nästa sammanträde.

8. Vid styrelsens sammanträde föres protokoll. Beträffande justering av protokollet förordnar styrelsen.

§ 12.

1. Styrelse för skola för döva tillkommer:

- att öva uppsikt över skolans verksamhet och tillvarataga dess intressen;
- att under ledamöternas gemensamma ansvar förvalta skolans tillgångar;
- att vaka över att lärare och övriga befattningshavare fullgöra sina åligganden;
- att inom ramen av för ändamålet tillgängliga medel bestämma avlöningsförmåner för befattningshavare, i den mån dessa förmåner icke skola i annan ordning fastställas;
- att bestämma den utrustning, varmed lärjunge vid ankomsten till skolan bör vara försedd, samt angående lärjunges utackordering;
- att tillse, att lärjungarna erhålla nödig läkar- och tandvård;
- att då särskilda skäl därför föreligga utöver i denna stadga angivna lovdagar bevilja lärjunge ledighet under högst trettio dagar under ett och samma läsår (arbetsår);
- att efter förslag av rektor (föreståndare) fastställa arbets- och dagordningar;
- att utfärda erforderliga instruktioner för skolans befattningshavare ävensom nödiga ordningsföreskrifter;
- att årligen uppgöra och före den 1 juli till skolöverstyrelsen insända förslag till utgifts- och inkomststat för skolan under nästkommande budgetår; samt
- att i övrigt vidtaga de åtgärder, som enligt denna stadga eller eljest ankomma på styrelsen.

2. Styrelsen skall genom två av sina av Kungl. Maj:t förordnade ledamöter inventera skolans kassor, värdehandlingar och övriga tillhörigheter dels vid utgången av varje budgetår, dels vid varje ombyte av rektor, dels ock i övrigt minst en gång varje budgetår. Över inventering skall upprättas protokoll, som bifogas räkenskaperna.

3. För överläggningar rörande verksamheten vid skolan (skolorna) skall skolstyrelsen minst en gång årligen sammanträda med lärarkollegium. Kallelse till dylikt sammanträde utfärdas av styrelsens ordförande.

3 kap. Lärjungar.

1. Skolplikt.

§ 13.

1. Pliktiga att genomgå skola för döva äro:

- a) barn, vilka vid i mom. 2 angiven ålder antingen på grund av dövhet icke förete normal tal- och språkutveckling eller lida av centrala språk- och talrubbingar av den art, att de befinnas lämpligen böra erhålla undervisning i skola för döva,
- b) barn, vilka efter den i mom. 2 angivna åldern drabbats av sådan dövhet eller sådana centrala språk- och talrubbingar, att de icke kunna fullgöra den i folkskolestadgan och fortsättningsskolestadgan föreskrivna skolgången eller eljest befinnas lämpligen böra erhålla undervisning i skola för döva.

Som lärjunge i skola för döva må ej mottagas blind, ej heller obildbar sinnesslö.

2. Skolplikt för barn, som avses i mom. 1 a), inträder det kalenderår, under vilket barnet fyller fem år.

3. Skolplikt, varom i mom. 1 förmåles, föreligger under de tolv år, som följa efter intagningen i skola för döva; dock vare i intet fall lärjunge skyldig kvarstanna vid sådan skola efter utgången av den årskurs, varunder han uppnår aderton års ålder.

§ 14.

Sedan lärjunge erhållit avgångsbetyg från barndomsskola, skall han, därest annat ej föranledes av bestämmelserna här nedan, fullgöra återstående skolplikt i den fortsättningskola, som på förslag av rektor efter företagen yrkes- och anlagsorientering samt efter vederbörande målsmans hörande bestämmes av skolöverstyrelsen. Hänsyn skall därvid i möjligaste mån tagas till målsmans önsknigar.

Fortsättningsskolplikt må även kunna fullgöras a) genom deltagande i sådan teoretisk undervisning, varom i § 8 mom. 1 förmåles, b) beträffande manlig lärjunge, som erhållit avgångsbetyg från specialskolan för döva, genom yrkesutbildning vid yrkeskola eller hos enskild företagare å ort, där specialskolan är belägen.

Lärjunge, som avses under b), är skyldig deltaga i den teoretiska undervisning, som vid specialskolan anordnas för fortsättningsskolpliktiga lärjungar.

§ 15.

Befinnes lärjunge hava före skolpliktstidens utgång inhämtat sådana kunskaper och färdigheter samt nått den utveckling undervisningen vid skola för döva avser att bibringa äger skolöverstyrelsen efter hörande av vederbörande skolstyrelse befria honom från vidare skolgång. Sådan befrielse må överstyrelsen efter skolstyrelsens och skolläkarens hörande jämväl bevilja lärjunge, vars fortsatta vistelse vid skolan befinnes vara utan gagn.

2. Enskild undervisning m. m.

§ 16.

1. Skolöverstyrelsen äger befria lärjunge från skyldighet att genomgå förskola och barndomsskola under villkor att han i stället erhåller likvärdig enskild undervisning. Ansökning om sådan befrielse skall av målsmannen ingivas till vederbörande skolstyrelse, som har att med eget yttrande överlämna ansökningen till skolöverstyrelsen.

2. Enskild undervisning, som i mom. 1 sägs, är underkastad tillsyn och inspektion enligt vederbörande rektors bestämmande.

Därest rektor finner den enskilda undervisningen otillfredsställande, skall han anmäla förhållandet för skolans styrelse, som har att tillse, att den skolpliktige, därest så finnes erforderligt, omedelbart överföres till skolan.

§ 17.

1. Styrelse för fortsättningsskola för döva äger medgiva, att fortsättningsskolpliktig lärjunge må, i stället för yrkesutbildning i fortsättningsskola, på skolans bekostnad erhålla sådan utbildning i yrkesskola eller hos enskild företagare å skolorten eller i dess närhet. Sådan lärjunge vare dock skyldig deltaga i den teoretiska undervisningen vid skolan.

Vad i § 16 mom. 2 stadgats skall äga motsvarande tillämpning för här avsedd yrkesutbildning.

2. Fortsättningsskolpliktig, som icke är bosatt å eller i närheten av den ort, där fortsättningsskola för döva är belägen och som vid yrkesskola, hos enskild företagare

eller i hemmet åtnjuter yrkesutbildning, motsvarande den, som meddelas i dylik fortsättningsskola, må kunna befrias från skolgång. Ansökning om sådan befrielse skall av målsmannen ingivas till vederbörande skolstyrelse, som har att med eget yttrande överlämna ansökningen till skolöverstyrelsen för prövning och avgörande. Sådan lärjunge vare skyldig att under skolpliktstiden deltaga i de teoretiska kurser, som kunna anordnas för från genomgång av fortsättningsskola sålunda befriade lärjungar, därest icke skolöverstyrelsen finner särskilda skäl medgiva befrielse härifrån.

Utbildning, som här avses, är underkastad tillsyn och inspektion av vederbörande dövtumkonsulent, enligt skolöverstyrelsens bestämmande. Därest dövtumkonsulenten icke finner utbildningen tillfredsställande, skall han anmäla förhållandet för skolöverstyrelsen, som har att avgöra, huru med den skolpliktige skall förfaras.

§ 18.

Den, som drabbats av dövhet eller höggradig hörselnedsättning efter avgång från folkskola och icke uppnått 18 års ålder, ävensom i undantagsfall äldre döv må av skolöverstyrelsen beviljas inträde i fortsättningsskola för döva, därest utrymme och andra förhållanden det medgiva. Ansökning härom skall ställas till överstyrelsen samt vara åtföljd av:

- a) åldersbetyg;
- b) intyg, att sökanden inhämtat den för folkskola, respektive barndomsskola för döva föreskrivna lärokursen eller på annat sätt erhållit utbildning, som gör det sannolikt att sökanden kan tillgodogöra sig undervisningen i fortsättningsskola för döva;
- c) läkarbetyg, utvisande att sökanden icke lider av sjukdom eller lyte, som gör honom olämplig för det yrke, i vilket han önskar utbildning, eller som kan menligt inverka på skolans övriga lärjungar; samt
- d) intyg rörande vandel.

Därest sökanden icke uppnått myndig ålder, skall ansökningen vara försedd med godkännande av vederbörande målsman.

3. Intagning av lärjungar m. m.

§ 19.

1. Intagning av lärjungar, vilka äro pliktiga genomgå skola för döva, äger rum vid höstterminens början varje år med udda årtal. Skolstyrelse äger dock, där särskilda omständigheter föreligga, medgiva intagning på annan tid.

2. Skolpliktig skall intagas i förskola eller barndomsskola i det distrikt, där han har sitt hemvist, eller, därest skolöverstyrelsen finner särskilda skäl därtill föreligga, i annan förskola eller barndomsskola.

3. Skolpliktig, som lider av sjukdom eller lyte, som skolstyrelse efter hörande av vederbörande skolläkare anser utgöra hinder för intagning, må ej intagas förrän hindret upphört.

§ 20.

1. Vid början av varje kalenderår skall styrelse för barndomsskola — med undantag dock för specialskolan för döva — från samtliga folkskolestyrelser (skolråd) inom upptagningsområdet infordra fullständig förteckning över alla i vederbörande skol-distrikt bosatta barn, vilka äro pliktiga att genomgå skola för döva och icke förut intagits i dylik skola. Denna förteckning skall före utgången av mars månad samma år insändas till barndomsskolans styrelse.

2. Pastorsämbete åligger att till folkskolestyrelse (skolråd) lämna erforderliga uppgifter om döva barn inom församlingen.

§ 21.

Finnes tveksamt, huruvida i visst fall plikt att genomgå skola för döva föreligger, skall folkskolestyrelsen (skolrådet) i samband med insändandet av den i § 20 mom. 1 omförmälda förteckningen göra anmälan härom hos barndomsskolans styrelse, som har att föranstalta om för frågans bedömande erforderlig utredning och därefter underställa medicinalstyrelsen ärendet för avgörande i samråd med skolöverstyrelsen.

§ 22.

I förskola må, därest utrymmen och andra förhållanden det medgiva, även intagas döva barn, vilka ännu icke uppnått skolpliktig ålder, dock ej före det kalenderår, under vilket barnet fyller tre år. Ansökan härom skall ställas till styrelse för förskola samt vara åtföljd av åldersbetyg samt sådant läkarbetyg, varom i § 23 förmäles.

§ 23.

Målsman skall på anmodan av rektor till barndomsskolans styrelse insända:

- a) åldersbetyg för barnet samt uppgift om sitt yrke eller sysselsättning;
- b) skolbetyg, därest barnet förut bevistat skola;
- c) läkarbetyg och övriga för bedömande av arten av barnets lyte erforderliga uppgifter enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär.

Därest målsman uraktlåter att insända omförmälda handlingar, åligger det folkskolestyrelse (skolråd) att på begäran av barndomsskolans styrelse anskaffa och insända desamma.

§ 24.

1. Styrelsen för barndomsskolan i västra distriktet har att senast den 1 juli det år nyintagning av lärjungar skall ske till styrelsen för förskolan i distriktet överlämna förteckning över de barn, som skola intagas i förskolan, ävensom vederbörliga intagningshandlingar.

2. Styrelsen för barndomsskolan i norra distriktet har att senast vid i mom. 1 angiven tidpunkt verkställa fördelning av barnen på distriktets båda förskolor samt att omedelbart därpå till styrelsen för den fristående förskolan i distriktet översända förteckning över de barn, som där skola intagas, ävensom vederbörliga intagningshandlingar.

3. Rektor (föreståndare) skall underrätta målsmannen samt folkskolestyrelsen (skolrådet) om dagen, då barnet skall inställa sig i skolan, och om den utrustning, barnet bör medföra vid sin ankomst till skolan.

Beträffande lärjunges resa till skola och bestridande av därav föranledda kostnader gäller vad därom är särskilt stadgat.

§ 25.

Folkskolestyrelse (skolråd) skall tillse, att barn pliktigt att genomgå skola för döva inställer sig i vederbörande skola å bestämd tid.

Tredskas målsman att efterkomma föreskrifterna om skolgångsskyldighet eller uteligger den skolpliktige från skolan, förfares i enlighet med bestämmelserna i § 51 folkskolestadgan.

§ 26.

Lärjunge skall efter intagningen undergå fullständig läkarundersökning, varvid uppkomsten och beskaffenheten av de hörsel- eller talrubbningar, som föranlett intagningen, om möjligt bör utrönas.

§ 27.

1. Från förskola överföres lärjunge till den barndomsskola, som efter förslag av förskolans föreståndare bestämmes av vederbörande skolstyrelse.

2. Under den första månaden efter överflyttning till barndomsskola underkastas lärjunge prövning för utrönande, huruvida han bör överföras till skolhemmet för döva med komplicerat lyte. Prövningen skall ske med största omsorg och efter i möjligaste mån enhetliga principer.

3. Sedan prövning verkställt, skall barndomsskolans rektor efter lärarkollegiets hörande till skolöverstyrelsen överlämna förslag i ärendet för prövning och avgörande. Så snart överstyrelsen fattat beslut i ärendet, skall barndomsskolans rektor till rektor vid skol- och arbetshemmen för döva med komplicerat lyte lämna erforderliga uppgifter om de lärjungar, som skola överflyttas till skolhemmet, ävensom underrätta målsman om överstyrelsens beslut.

4. Därest lärjunge på grund av sin utveckling under vistelsen vid barndomsskola finnes böra överflyttas till annan skola, äger skolöverstyrelsen efter framställning av vederbörande rektor medgiva sådan överflyttning.

§ 28.

1. Under vistelse vid skola för döva erhåller lärjunge på skolans bekostnad husrum, kost, kläder, läkarvård, tandvård, erforderliga läroböcker, skriv- och ritmateriel samt enligt vad därom är stadgat fria resor till och från skolorten.

2. Lärjunge i fortsättningsskola, som därav gör sig förtjänt, må av rektor efter förslag av vederbörande lärare i mån av tillgång på för ändamålet anslagna medel erhålla flitpengar med högst femton kronor för månad.

3. Vid utskrivning från skola för döva må lärjunge kunna erhålla utrustning i stort sett motsvarande den, som av honom medförts vid intagningen.

4. Ansvarsförbindelse för lärjunge, som under vistelsen vid skola för döva intages å sjukvårdsanstalt, utfärdas å skolans vägnar av rektor.

5. Lärjunge, som avlider under skolvistelsen, må, alltefter målsmans önskan, på skolans bekostnad antingen begravas å skolorten eller sändas till hemorten.

4 kap. Undervisning och uppfostran.

1. Läroämnena m. m.

§ 29.

1. I förskola skall förberedande undervisning meddelas dels i modersmålet, räkning, hembygds-kunskap, teckning, gymnastik med lek samt rytmik;

dels ock i kindergartenarbete.

2. I barndomsskola skall undervisning meddelas dels i modersmålet, räkning, kristendoms-kunskap, hembygds-kunskap, geografi, naturkunnighet, svensk historia med samhällslära, teckning, gymnastik med lek och idrott samt rytmik;

dels ock i kindergartenarbete, manlig och kvinnlig slöjd, hushållsgöromål samt, där så lämpligen kan ske, maskinskrivning och trädgårdsskötsel.

Under sista läsåret skall yrkesvägledning anordnas för samtliga elever.

3. Vid lanbruksskolan för döva skall meddelas dels yrkesutbildning i lanbruk och trädgårdsskötsel;

dels ock undervisning i modersmålet, räkning med kalkylering, samhällslära, yrkes-hygien och hälsolära, naturkunnighet och gymnastik med lek och idrott samt å jord-

brukslinje jordbrukslära, husdjurslära, jordbruksekonomi med bokföring och skogs-hushållning, å trädgårdslinje trädgårdskunskap samt ekonomi med bokföring.

Vid andra fortsättningsskolor skall meddelas

för gossar:

dels yrkesutbildning med till respektive yrkesgrenar hörande verktyglära och materiellära;

dels ock undervisning i modersmålet, räkning med kalkylering, yrkesritning, bokföring och ekonomilära, samhällslära, yrkeshygien och hälsolära samt gymnastik med lek och idrott;

för flickor:

dels utbildning i husligt arbete, sömnad och vävnad, hemvård och barnavård, hushållslära och trädgårdsskötsel samt yrkesutbildning med verktyglära och materiallära;

dels ock undervisning i modersmålet, räkning med kalkylering, yrkesritning, bokföring och ekonomilära, hygien och hälsolära samt gymnastik med lek och idrott.

4. I den påbyggnad på den åttaåriga barndomsskolan, varom i § 8 mom. 1 för-måles, skall undervisning meddelas dels i modersmålet, räkning, kristendoms-kunskap, geografi, naturkunnighet, historia med samhällslära, teckning samt gymnastik med lek och idrott;

dels i manlig och kvinnlig slöjd, maskinskrivning samt hushållsgöromål.

Då så ske kan, må undervisning meddelas i ett främmande språk.

§ 30.

Lärjungarna böra uppdelas i undervisningsgrupper efter sina förutsättningar att till-godogöra sig undervisningen. Grupperna böra benämnas: vid tvådelning A—B och B—C, vid tredelning A, B och C samt vid fyrdelning A, B₁, B₂ och C. I A-klass pla-ceras lärjungarna med de bästa förutsättningarna att följa undervisningen.

§ 31.

1. Vid teoretisk undervisning bör antalet lärjungar i varje undervisningsgrupp i regel icke överstiga:

vid förskola 8;

vid specialskolan för döva: vid tvådelning 11 och 9, vid tredelning 12, 11 och 9, samt vid fyrdelning 12, 11, 10 och 9;

vid övriga barndomsskolor: vid tvådelning 9 och 7, vid tredelning 10, 9 och 7, samt vid fyrdelning 10, 9, 8 och 7;

vid övriga skolor 12.

2. Vid undervisning i praktiskt arbete bör antalet lärjungar i varje undervisnings-grupp i regel icke överstiga 12.

3. I gymnastik med lek och idrott ävensom i rytmik bör samtidigt undervisas högst 20 lärjungar.

4. Skolöverstyrelsen åligger att tillse, att lärjungarna utan hinder av distriktsgrän-serna fördelas mellan skolorna på sätt, som finnes ur såväl pedagogiska som ekono-miska synpunkter lämpligast.

§ 32.

Undervisningsplan, upptagande timplan och kursfördelning för de särskilda skolorna, fastställs av skolöverstyrelsen.

§ 33.

Om införande av nya läroböcker beslutar skolöverstyrelsen efter förslag av lärar-kollegiet. För ämnet kristendoms-kunskap må antagas allenast lärobok, som finnes upp-förd å läroboksförteckning i enlighet med vad därom är särskilt stadgat.

2. Lärötider m. m.

§ 34.

1. Läsåret skall, påsk- och pingstledigheter, terminslov och övriga lov dagar inräknade, omfatta vid förskola 37—39 veckor, vid barndomsskola 39 veckor.

Läsåret uppdelas i en hösttermin och en vårtermin. Höstterminen skall omfatta vid förskola 16—17 veckor, vid barndomsskola omkring 17 veckor.

2. Vid fortsättningsskola skall arbetsåret, påsk- och pingstledigheter samt lov dagar inräknade, omfatta 46 veckor.

Arbetsåret uppdelas i en hösttermin och en vårtermin. Höstterminen skall omfatta omkring 20 veckor.

3. Dagar för terminernas början och slut bestämmas av skolöverstyrelsen.

4. Under övriga tider av året åtnjutas ferier.

5. Efter läsårets (arbetsårets) slut skola lärjungarna omedelbart sändas till sina hemorter eller, därést särskilda förhållanden så påkalla och målsman så önskar, till annan lämplig ort för ferievistelsen. Huruvida lärjunge under julferierna må kvarstanna vid skola bestämmas av dess styrelse.

Beträffande lärjunges resor från skola och bestridande av därav föranledda kostnader gäller vad därom är särskilt stadgat.

6. Med avseende å beräkningen av sådana avlönings- och arvodesmedel, som skola utgå efter läsår (arbetsår), skall läsåret anses omfatta 273 dagar och arbetsåret 322 dagar, räknade från och med höstterminens början.

§ 35.

1. Avbrott i undervisningen äger rum från och med torsdagen före påsk till och med nästföljande onsdag samt under pingstafton.

Vid förskola må därjämte avbrott i undervisningen äga rum minst fjorton dagar i följd under vardera höst- och vårterminen (terminslov). Under terminsloven böra lärjungarna beredas tillfälle att besöka sina hem.

2. Under fyra dagar i barndomsskola samt åtta dagar i fortsättningsskola skall det vanliga skolarbetet ersättas med friluftsvksamhet, bestående av idrottsövningar, vandringar eller studieutflykter.

Friluftsvksamheten bör jämnt fördelas över läs- och arbetsåret. Rektor (föreståndare) åligger att efter lärarkollegiets hörande fastställda plan för verksamheten, som skall ledas av vederbörande klassföreståndare under medverkan, då så påfordras, av lärare i gymnastik samt arbets- och slöjdlärare.

3. Vid förskola och barndomsskola skola lärjungarna efter rektors (föreståndares) bestämmande erhålla ledighet från skolarbetet en dag varje månad.

4. Vid fortsättningsskola må lärjungarna efter rektors (föreståndares) bestämmande utöver de ledigheter, som följa av bestämmelsen i mom. 1, kunna erhålla ledighet under högst fyra dagar av arbetsåret.

5. För högtidlighållande av något fosterländskt minne eller någon betydelsefull tilldragelse äger rektor (föreståndare) samla lärjungarna och i samband därmed lämna den ledighet från skolarbetet, som anses skälig. I den mån så finnes lämpligt, må för sådant högtidlighållande lärarnas medverkan påfordras.

§ 36.

1. Undervisningstiden fördelas på veckans arbetsdagar. Varje lektion omfattar, vid förskola 35—40 minuter, vid övriga skolor 45 minuter. Häri må icke inräknas tid, som användes för annat än själva skolarbetet. Mellan lektionerna skola lärjungarna åtnjuta raster, varav en längre (måltidsrast) och de övriga av tio eller femton minuters

längd. Där undervisningens art så kräver, må dock rektor efter lärarkollegiets hörande bestämma annan fördelning av lektioner och raster.

2. Undervisningstiden i de teoretiska läroämnena må för varje lärjunge icke utsträckas över i förskola tre timmar dagligen och femton timmar per vecka, i barndomsskola fyra timmar dagligen under det första skolåret och fem timmar dagligen under de följande skolåren.

I förskola må icke mer än två lektioner i de teoretiska läroämnena komma omedelbart efter varandra.

3. I fortsättningsskola må den dagliga undervisnings- och utbildningstiden för varje lärjunge icke utsträckas över åtta timmar. Den teoretiska undervisningen må för sådan lärjunge i regel icke utsträckas över fem timmar för dag.

§ 37.

Med iakttagande av gällande timplan och övriga bestämmelser skall rektor respektive föreståndare efter lärarkollegiets hörande för varje läsår (arbetsår) eller, om så prövas lämpligt, för viss del därav uppgöra förslag till plan för arbetets fördelning mellan lärarna, upptagande såväl deras tjänstgöring på lärorummet som ock deras tillsynsplikt, samt arbetsordning med uppgift om arbetet för varje lektion under veckan samt om vederbörande lärares namn.

Förslagen underställas styrelsen för fastställelse.

Arbetsordningen skall vara anslagen i varje lärorum.

§ 38.

Föreståndaren för lantbruksskolan för döva äger, utan hinder av vad i §§ 34 och 35 stadgas, förlägga lärjungarnas ferier och övriga ledigheter till tider, som äro lämpliga med hänsyn till yrkesutbildningens behöriga fortgång och skolegendomens skötsel.

3. Flyttning och avgång.

§ 39.

1. Vid slutet av varje termin skola av vederbörande lärare upprättas betygs katalog och utdelas betyg, innefattande vitsord över uppförande och ordning samt över kunskaper och färdigheter.

Formulär till betygs katalog och betyg fastställas av skolöverstyrelsen.

2. Följande betygsuttryck skola användas:

för *uppförande*: mycket gott (A), gott (B), mindre gott (C);

för *ordning*: mycket god (A), god (B), mindre god (C);

för *kunskaper och färdigheter*: berömlig (A), med utmärkt beröm godkänd (a), med beröm godkänd (Ab), icke utan beröm godkänd (Ba), godkänd (B), icke fullt godkänd (Bc) och otillräcklig (C).

3. Vitsord över uppförande och ordning bestämmas av lärarkollegiet på förslag av vederbörande lärare.

4. Vad i mom. 1—3 ovan stadgats, skall icke äga tillämpning i fråga om förskolorna för döva. Lärare i sådan skola vare dock skyldig att vid lärjunges övergång till barndomsskola enligt formulär, som fastställas av skolöverstyrelsen, lämna uppgift om lärjungens allmänna utveckling under vistelsen vid förskolan ävensom om där inhämtade kunskaper och färdigheter.

§ 40.

1. Vid läsårets (arbetsårets) slut skall lärarkollegiet besluta om lärjunges flyttning från lägre till högre klass eller årskurs.

2. Lärjunge i fortsättningsskola, som önskar utföra slutprov, vilket kan godtagas såsom gesällprov, må beredas tillfälle därtill.

3. Varje läsår (arbetsår) avslutas med en enkel högtidlighet. Därvid skola, i den omfattning rektor (föreståndare) bestämmer, uppvisas prov å av lärjungarna under året utförda arbeten.

§ 41.

Avgångsexamen anställs vid vårterminens slut med lärjungarna i högsta klassen (yrkesavdelningen) i den ordning, som bestämmes av lärarkollegiet.

Styrelsen beslutar, huruvida avgångsexamen skall vara offentlig eller icke.

§ 42.

1. Lärjunge, som genomgått föreskriven lärokurs, skall erhålla avgångsbetyg enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär, upptagande vitsord över uppförande och ordning samt över kunskaper och färdigheter.

2. Lärjunge, som lämnar skolan, innan han genomgått föreskriven lärokurs, skall erhålla terminsbetyg med uppgift å den klass eller årskurs från vilken han avgår.

4. Uppfostran och ordning.

§ 43.

1. I den mån så lämpligen kan ske, böra lärjungarna vid förläggningen fördelas med hänsyn till kön, ålder och utvecklingsgrad.

2. Lärar- och vårdpersonalen bör bemöda sig om att vinna en nära och förtroende-full kontakt med lärjungarna samt att genom positiva åtgärder förvärva erforderlig auktoritet och skapa goda förutsättningar för disciplinens upprätthållande.

3. Förtroendeuppdrag samt vissa friheter och förmåner böra tilldelas lärjungarna ej blott såsom belöning för flit och välförhållande utan även i syfte att stärka lärjungarnas självförtroende. Spontana initiativ och självständigt handlande under ansvar böra så långt som möjligt understödjas.

4. För underlättande av en naturlig kontakt med normalungdom i motsvarande åldrar böra lärjungarna, där så kan ske, beredas tillfälle att delta i föreningsliv, scout-verksamhet, idrottstävlingar och dylikt.

§ 44.

Lärjunge är pliktig att iakttaga gott uppförande såväl inom som utom skolan, att visa aktning och lydnad för lärare och övriga befattningshavare, att flitigt och noggrant fullgöra sina åligganden, att med aktsamhet bruka skolans böcker, verktyg och arbetsmaterialier, att vinnlägga sig om snygghet och ordning samt att i allt iakttaga de föreskrifter, som rektor (föreståndare) och lärare meddela till främjande av god ordning vid skolan.

Lärjunge vare skyldig ersätta skada, som genom hans förvållande uppkommer å skolans egendom, såvida icke rektor (föreståndare) eller, där skadan är av svårare art, skolstyrelsen finner skäl medgiva befrielse från ersättningsskyldigheten.

§ 45.

1. Lärjunge, som brister i sina åligganden eller begår mindre förseelse, må visas till rätta genom vädjanden, förmaning eller varning. Kan rättelse härigenom icke vinnas, må indragning av förmån, rättighet eller frihet, som eljest tillkommer lärjungen, kunna ske. Visar sig även detta utan verkan, eller gör sig lärjunge skyldig till svårare för-

seelse, bör förhållandet anmälas till rektor (föreståndare), som äger att på sätt han finner lämpligt beivra förseelsen. Härvid må komma i fråga inskränkning för kortare eller längre tid av förmåner, som i allmänhet äro lärjungarna medgivna, avstängning från lek eller nöjen ävensom andra liknande bestraffningsformer.

2. Vid all tillrättavisning och bestraffning skall hänsyn tagas till den felandes ålder, lyte och sinnesart.

3. Aga må icke förekomma. Icke heller må isolering i avskilt rum tillgripas som bestraffningsmedel.

4. Lärjunge, som företer grövre beteenderubbningar eller befinnes utöva skadligt inflytande på kamraterna och ej genom tillrättavisning eller lämplig bestraffning låter sig bättra, må efter anmälan av skolans styrelse av skolöverstyrelsen kunna antingen överföras till annan skola för döva eller till vid sådan skola upprättad avdelning för svåruppfosttrade barn eller därefter för viss tid eller för alltid skiljas från skolan.

5 kap. Befattningshavare.

1. Allmänna bestämmelser.

§ 46.

Vid skolorna för döva äro till det antal, som för varje sådan skola i vederbörlig ordning bestämmes, anställda ordinarie tjänstemän samt dessutom icke ordinarie personal i mån av behov och tillgång på medel.

Styrelse för skola för döva skall årligen före den 1 april med avseende på nästföljande läsår (arbetsår) eller viss del därav till skolöverstyrelsen inkomma med utredning och förslag i fråga om behovet om icke-ordinarie personal.

Efter prövning av inkomna förslag bestämmer skolöverstyrelsen, inom ramen av för ändamålet tillgängliga anslagsmedel och med iakttagande av de föreskrifter, som må hava meddelats av Kungl. Maj:t, om och i vilken utsträckning icke-ordinarie befattningshavare skola tjänstgöra vid de särskilda skolorna.

I samband härmed skall skolöverstyrelsen jämväl bestämma det antal undervisningstimmar i veckan, som med hänsyn till gällande bestämmelser och övriga omständigheter finnes böra för det ifrågavarande läsåret (arbetsåret) åläggas varje särskild lärare i gymnastik med lek och idrott.

§ 47.

Befattningshavarna skola visa sina förmän tillbörlig aktning, ställa sig till noggrann efterrättelse denna stadgas föreskrifter och skolans arbetsordning, noggrant fullgöra de åligganden, som i för dem gällande instruktioner eller eljest äro bestämda, samt följa de råd och anvisningar, som av skolöverstyrelsen, skolans styrelse eller rektor (föreståndare) kunna bliva meddelade med avseende å tjänsten.

§ 48.

Befattningshavare, som vet sig lida av eller hava lidit av lungtuberkulos, är skyldig att snarast underrätta skolläkaren härom. Vid misstanke om tuberkulos bör befattningshavare hänvända sig till verksläkaren för att av honom undersökas eller hänvisas för undersökning. Befattningshavare är därvid skyldig att snarast meddela skolläkaren undersökningsresultatet, som bör föreligga i form av skriftligt intyg. Om befattningshavare till följd av befarad smittrisk på grund av tuberkulos av skolläkaren tillrådes avbryta sin tjänstgöring men dock önskar kvarbliva i tjänst, är han skyldig att omedelbart delgiva rektor (föreståndare) och skolläkare detta. Befattningshavare, som reagerar negativt för tuberkulin, bör tillrådas låta vaccinera sig emot tuberkulos.

§ 49.

Frågor om befattningshavares placering i löneklass prövas av skolöverstyrelsen, som meddelar de föreskrifter, som må vara erforderliga för handläggningen av dylika ärenden.

2. *Rektors åligganden.*

§ 50.

Rektor har den närmaste ledningen av skolan sig anförtrodd.

Honom åligger:

att vaka över att god ordning iakttages;

att hava inseende över samtliga befattningshavare vid skolan;

att ordna och leda arbetet inom skolan;

att med biträde av lärare och annan lämplig personal ombesörja erforderlig utackordering av lärjungar samt över dem utöva erforderlig tillsyn;

att tillse, att lärjungarna icke överansträngas samt att tillbörlig omsorg ägnas åt lärjungarnas uppfostran och vård även under deras fritid;

att på tider, som skolöverstyrelsen bestämmer, till överstyrelsen insända uppgift angående av rektor eller vederbörande skolstyrelse fattade beslut om ledigheter och förordnanden;

att inom fjorton dagar efter det begäran därom framställts utfärda tjänstgöringsbetyg åt befattningshavare vid skolan enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär;

att, så snart ske kan efter läsårets (arbetsårets) början, upprätta katalog, innehållande uppgift om skolans styrelse, befattningshavare och lärjungar samt till envar av eklestistikdepartementet, skolöverstyrelsen, dövtumpräster och dövtumkonsulenterna ävensom till övriga statens skolor för döva översända ett exemplar av katalogen;

att föra matrikel över skolans lärjungar, för varje termin upprätta betygskatalog, föra diarium, vari antecknas vad anmärkningsvärt inom skolan förekommit och särskilt huruvida någon rubbning i den fastställda arbetsordningen ägt rum, årligen utarbeta redogörelse för skolans verksamhet och till envar av dem, som angivas i närmast föregående stycke, översända ett exemplar av denna redogörelse;

att mottaga skolan berörande handlingar samt ordna och förvara dessa jämte skolans räkenskaper och anteckningsböcker ävensom koncepten till utgående skrivelser;

att hava tillsyn över skolans fasta och lösa egendom;

att med nödigt biträde av befattningshavare vid skolan föra förteckning över dess lösa egendom ävensom att årligen anställa inventering;

att vid styrelsens sammanträden föredraga de ärenden, som höra till rektors verksamhet eller vilkas föredragning styrelsen åt honom uppdrager;

att, där icke annorlunda bestämmes, verkställa styrelsens beslut;

att årligen före september månads utgång till såväl eklestistikdepartementet som skolöverstyrelsen insända fastställd arbetsordning;

att föra föreskriven tjänstematrikel;

att efter samråd med vederbörande dövtumpräst besluta i frågor om anordnande av gudstjänster och konfirmationsundervisning vid skolan;

att till vederbörande dövtumkonsulent lämna de uppgifter om skolan och dess lärjungar, av vilka denne kan vara i behov vid utövandet av sin konsulentverksamhet;

att med biträde av lärarpersonalen medverka till att lärjungarna under skoltiden på lämpligt sätt upprätthålla förbindelse med sina hem; samt

att i övrigt vidtaga de åtgärder, som enligt denna stadga eller eljest må ankomma på rektor.

§ 51.

Rektor har att inom ramen av anvisade anslag besluta om inköp av inventarier, undervisningsmateriel och böcker. Inventarier, undervisningsmateriel och böcker, som förbrukats eller eljest icke äro användbara, må av rektor avskrivas. Frågor om försäljning eller annan överlåtelse av dylika förnödenheter skall rektor underställa Kungl. Maj:ts prövning.

§ 52.

Det åligger rektor att i föreskriven ordning rekvirera och uppbära för skolan (skolorna) anvisade statsanslag samt att ansvara för att anslagen användas för avsedda ändamål. Gåvomedel skola noggrant användas efter av givaren eller eljest meddelade föreskrifter.

Angående sättet för uppgörande av räkenskaper samt den offentliga kontrollen av dessa gäller i tillämpliga delar vad därom stadgats för rikets allmänna läroverk.

§ 53.

1. Rektorerna skola, då Kungl. Maj:t på framställning av skolöverstyrelsen eller eljest finner sådant påkallat, mot den ersättning Kungl. Maj:t bestämmer sammanträda för överläggning rörande skolornas verksamhet.

2. På anfordran av skolöverstyrelsen skall rektor för överläggning rörande frågor, som angå undervisningen, infinna sig till sammanträde med överstyrelsen eller med en eller flera av dess ledamöter, varvid han äger åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning enligt allmänna resereglementet.

Vad i det föregående sagts beträffande rektors åligganden gäller i tillämpliga delar föreståndaren för lantbruksskolan för döva samt föreståndare för förskola för döva.

3. *Lärares åligganden.*

§ 54.

1. Utöver rektorsgöromålen åligger rektor en undervisningsskyldighet av tio undervisningstimmar i veckan; skolöverstyrelsen dock obetaget att, när särskilda omständigheter därtill föranleda, medgiva nedsättning i undervisningsskyldigheten med högst två undervisningstimmar i veckan. Rektor vid den barndomsskola, med vilken seminariet för utbildning av lärare för skolorna för döva är förenat, skall i första hand fullgöra sin undervisningsskyldighet vid seminariet.

2. Föreståndare för förskola för döva åligger utöver göromålen såsom föreståndare en undervisningsskyldighet av tjugofyra undervisningstimmar i veckan, skolöverstyrelsen dock obetaget att medgiva nedsättning i undervisningsskyldigheten med högst sex undervisningstimmar i veckan.

§ 55.

Lärare i kunskapsämnen ävensom biträdande lärare i förskola är skyldig meddela undervisning trettio undervisningstimmar i veckan; skolöverstyrelsen dock obetaget att beträffande lärare, som meddelar den första talundervisningen i barndomsskola, medgiva nedsättning i undervisningsskyldigheten med högst fyra undervisningstimmar i veckan under det första och det andra året.

Lärare i kunskapsämnen samt biträdande lärare i förskola åligger härjämte: att enligt av skolstyrelsen efter lärarkollegiets hörande fastställd plan under en tid, motsvarande högst tre timmar i veckan för läsår räknat, biträda med tillsynen av lärjungarna och ledningen av deras utveckling, även då undervisning icke meddelas, dock ej under jul- och sommarferierna;

att biträda med uppgörandet av plan för lärjungarnas resor till och från skolan, samt att såsom färdledare följa lärjungarna vid dessa resor;

att tillse, att lärjungarna på bestämd tid infinna sig till lektionerna och att de var- samt handhava skolans tillhörigheter;

att enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär föra dagbok rörande elevernas deltagande i undervisningen och journal över de kursmoment, som genomgåts vid undervisningen i de skilda ämnena; samt

att enligt skolstyrelsens bestämmande mot särskilt arvode omhändervärd skötseln av skolans bibliotek samt vården om dess undervisningsmateriel.

Är rektorstjänst (föreståndartjänst) ledig eller inträffar för dess innehavare laga förfall, är den vid skolan till tjänsten äldste ordinarie läraren i kunskapsämnen respektive äldste biträdande läraren skyldig bestrida rektors (föreståndares) göromål, intill dess skolöverstyrelsen förordnat vikarie.

§ 56.

1. Övningslärare i gymnastik med lek och idrott, manlig och kvinnlig slöjd (handarbete) samt hushållsgöromål är skyldig meddela undervisning trettio undervisningstimmar i veckan samt att därutöver mot särskild ersättning meddela undervisning under ytterligare högst fyra undervisningstimmar i veckan. Viss del av undervisningsskyldigheten må efter vederbörande skolstyrelses bestämmande kunna utbytas mot ledning av lärjungarnas fritidsverksamhet eller beträffande lärare i kvinnlig slöjd mot arbete med inköp av och tillsyn över barnens kläder.

Övningslärare, varom här är fråga, åligger härjämte att enligt av skolstyrelsen efter lärarkollegiets hörande fastställd plan under en tid, motsvarande högst tre timmar i veckan för läsår räknat, biträda med tillsynen av lärjungarna och ledningen av deras utveckling, även då undervisning icke meddelas, dock ej under jul- och sommarferierna.

2. Beträffande skyldighet för övningslärare att fullgöra fyllnadstjänstgöring gäller vad därom är särskilt stadgat.

§ 57.

1. Arbetlärare i fortsättningsskola åligger:

att meddela yrkesundervisning minst fyrtio, dock högst fyrtyotvå undervisningstimmar i veckan;

att vaka över att lärjungarna flitigt deltaga i yrkesarbetet, noggrant utföra dem förelagda uppgifter och aktsamt handhava materiel och verktyg;

att tillse, att arbetsmateriel väl förvaras och vårdas;

att varje vecka till rektor (föreståndare) avgiva rapport över utförda arbeten och därtill använt materiel; samt

att varje månad till rektor (föreståndare) överlämna förteckning över det arbetsmateriel, varöver lärarens avdelning förfogar.

2. Arbetlärare i barndomsskola åligger:

att meddela yrkesundervisning minst tio undervisningstimmar i veckan samt att därutöver enligt skolstyrelsens bestämmande öva tillsyn över lärjungarna eller utföra annat arbete för skolans räkning i den utsträckning, att sammanlagda tjänstgöringstiden uppgår till minst fyrtio, dock högst fyrtyotvå timmar i veckan;

att vaka över att lärjungarna flitigt deltaga i arbetet och aktsamt handhava materiel och verktyg; samt

att föra förteckning över utförda arbeten och därtill använt materiel.

§ 58.

Skolköks- och kindergartnlärarinna åligger att meddela undervisning i hushållsgöromål under minst femton undervisningstimmar i veckan samt att därutöver enligt skol-

styrelsens bestämmande meddela annan undervisning, öva tillsyn över lärjungarna eller utföra annat arbete för skolans räkning i den utsträckning, att sammanlagda tjänstgöringstiden uppgår till minst trettio, dock högst fyrtyotvå timmar i veckan.

§ 59.

Kindergartenlärarinna samt kindergarten- och gymnastiklärarinna åligger att under minst tio undervisningstimmar i veckan leda verksamheten i kindergartenavdelning samt att därutöver enligt skolstyrelsens bestämmande meddela annan undervisning, öva tillsyn över lärjungarna eller utföra annat arbete för skolans räkning i den utsträckning, att sammanlagda tjänstgöringstiden uppgår till minst trettio, dock högst fyrtyotvå timmar i veckan.

§ 60.

Då lärare på grund av tillfälligt förfall är hindrad tjänstgöra, äro övriga lärare skyldiga att under de två första dagarna utan särskild ersättning fullgöra den tjänstgöring, som rektor (föreståndare) finner erforderlig för undervisningens uppehållande.

§ 61.

Lärare må ej utan rektors (föreständares) medgivande avvika från den fastställda arbetsordningen eller anmoda annan att i sitt ställe fullgöra åliggande, som ankommer på honom.

§ 62.

I den skolhygieniska verksamheten bör lärare taga aktiv del och åligger det honom i sådant hänseende att i samarbete med skolläkare och sjuksköterska med uppmärksamhet följa lärjungarnas själsliga och kroppsliga utveckling och aktgiva på deras hälsotillstånd, vidtagna åtgärder för bevarande av ungdomens hälsa och särskilt i samband med undervisningen i hälsolära fostra den till sunda levnadsvanor, samt att, då anledning finnes att antaga, att lärjunge på grund av kroppslig sjukdom eller klenhet eller påfallande psykisk särart bör komma under läkarkontroll, därom underrätta skolläkaren.

§ 63.

Rektor (föreståndare) har att vid läsårets (arbetsårets) början uppdraga åt lärare att såsom klassföreståndare utöva den närmaste tillsynen och uppsikten över lärjungarna i klass, avdelning eller årskurs, i vilken han undervisar.

Klassföreståndare åligger särskilt att söka göra sig förtrogen med nämnda lärjungars läggning, utveckling, uppförande, flit och övriga personliga förhållanden, att till skolläkaren eller sjuksköterskan lämna meddelande om lärjunges bortovaro från undervisningen på grund av sjukdom samt att tillse, att klassrummet eller verkstaden hålles i ordentligt skick.

§ 64.

När rektor (föreståndare) så prövar erforderligt för åstadkommande av koncentration i undervisningen eller annan för undervisningens bedrivande lämplig anordning, är lärare skyldig underkasta sig sådan fördelning av undervisningsskyldigheten, att denna under en del av läsåret (arbetsåret) kommer att omfatta ett större och under en annan del av läsåret (arbetsåret) ett däremot svarande mindre antal veckotimmar.

4. Övriga befattningshavares åligganden.

§ 65.

Skolläkare åligger:

- 1) att taga del av de uppgifter rörande inträdessökande, som lämnas av läkare;

2) att till rektor (föreståndare) avgiva yttrande rörande inträdessökande med avseende på deras hälsotillstånd, innan de mottagas vid skolan;

3) att undersöka nyintagna lärjungar samt tillse, att de snarast undersökas av specialist i öron-, näs- och halssjukdomar, varvid denne skall hava tillgång till hälsokorten;

4) att följa lärjungarnas själsliga och kroppsliga utveckling samt hälsotillstånd och att i samarbete med rektor (föreståndare), lärare, husmoder, sjuksköterska och målsmän vidtaga åtgärder för bevarande av deras hälsa och för deras fostrande till sunda levnadsvanor;

5) att meddela erforderlig läkarvård åt lärjungarna;

6) att vid behov avlägga hembesök hos å skolorten boende, externerade lärjungar;

7) att i samråd med anställd tandläkare giva anvisningar rörande lärjungarnas förebyggande tandvård;

8) att vid fall av smittsam sjukdom, knölros och lungsäcksinflammation bland skolans befattningshavare och bland lärjungarna lämna rektor (föreståndare) nödiga råd och vidtaga på läkarens ankommande lämpliga åtgärder för att hindra smittas spridande;

9) att två gånger årligen verkställa undersökningar av alla lärjungar, varvid sjuksköterska, där sådan finnes anställd, och, där rektor (föreståndare) ej annorlunda bestämmer, vederbörande gymnastiklärare och klassföreståndare skola vara närvarande;

10) att med biträde av sjuksköterska, där sådan finnes anställd, utföra tuberkulinprövning på alla nyinskrivna lärjungar, vilkas tuberkulinreaktion icke är känd, ombesörja, att de negativt reagerande lärjungarna efter målsmännens medgivande bliva vaccinerade emot tuberkulos samt att de nyinskrivna, tuberkulinpositiva lärjungarna lungröntgenfotograferas, årligen verkställa förnyad tuberkulinprövning med förut negativt reagerande och, i den mån sådant prövas erforderligt, remittera positivt reagerande till röntgenfotografering av lungorna;

11) att, då fråga är om skola, till vilken seminariet för utbildning av lärare för skolorna för döva är förlagt, kontrollera, att seminarieeleverna vid början av seminarieutbildningen äro undersökta med avseende på tuberkulos, ofördröjligen underrätta rektor om huru härmed förhåller sig samt i samband härmed tillråda mot tuberkulin negativt reagerande vaccination emot tuberkulos, tillse, att tuberkulinpositiva seminarieelever före avslutande av utbildningen lungröntgenfotograferas, samt taga del av undersökningsresultatet och meddela detta till rektor;

12) att snarast med målsmans medgivande skyddskoppypma lärjunge, vilken förut icke ympats och vilkens hälsotillstånd det medgiver, samt att, i de fall målsman icke lämnat sådant medgivande och lärjungen icke blivit från ympning lagligen undantagen, anmäla detta för rektor (föreståndare), som har att skriftligen anmoda vederbörande målsman att i laga ordning göra framställning om befrielse från ympningsplikten;

13) att å skolan i Växjö två gånger i månaden och å övriga skolor — med undantag för skolan å Broby — en gång i veckan på tid, som av rektor (föreståndare) efter skolläkarens förslag bestämmes, vara inom skolan tillstädes för undersökning och behandling av lärjungar, som äro klena eller sjuka, lärjungar, som lärare, sjuksköterska eller målsmän hänvisat till undersökning, samt lärjungar, som läkaren i övrigt finner vara i behov av dylik undersökning;

14) att även eljest, därest av hälsoskäl någon lärjunge av rektor (föreståndare) till honom hänvisas, verkställa erforderlig undersökning;

15) att för varje lärjunge föra och förvara av skolöverstyrelsen fastställt hälsokort och tillse, att hälsokortet vid lärjunges övergång till annan skola översändes direkt till vederbörande skolledare;

16) att — med undantag för skolan å Broby, där hygienisk inspektion sker minst en gång årligen — minst två gånger i terminen besiktiga de för skolbruk avsedda lokalerna och lika ofta taga kännedom om de gymnastiska övningarnas bedrivande samt, därest skäl till anmärkning i dessa avseenden förekommer, därom göra anmälan hos rektor (föreståndare);

17) att taga kännedom om den arbetsordning, som tillämpas vid skolan, samt att, därest densamma skulle ur hygienisk synpunkt befinnas giva anledning till anmärkning, anmäla detta för rektor (föreståndare) ävensom ofördröjligen underrätta honom om de fall av överansträngning bland lärjungarna, han kan finna föreligga;

18) att på sätt, rektor (föreståndare) och skolläkare gemensamt bestämma, meddela råd rörande lärjungarnas undervisning i hygieniska frågor;

19) att vara förman för vid skolan anställd sjuksköterska samt i samråd med skolans rektor (föreståndare) organisera, leda och övervaka hennes verksamhet;

20) att avgiva yttrande i de fall, där det ifrågasättes, att lärjunge skall befrias från skolgång på grund av att vistelsen vid skolan befunnits vara utan gagn;

21) att avgiva yttrande, då lärjunge i sedligt avseende befinnes öva skadligt inflytande å andra lärjungar och hans skiljande från skolan av denna anledning ifrågasättes;

22) att närvara vid de kollegiesammanträden, till vilka han kallas av rektor (föreståndare);

23) att senast en månad efter läsårets slut till rektor (föreståndare) och vederbörande förste provinsialläkare avgiva årsberättelse med därtill hörande bilagor enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär; åliggande det rektor att senast sex veckor efter läsårets slut till skolöverstyrelsen insända nämnda årsberättelse.

§ 66.

Husmoder åligger:

att leda och övervaka hushållet och bespisningen, städningen av skolans lokaler samt skolans tvätt;

att i samråd med rektor (föreståndare) göra erforderliga inköp för hushållet;

att i övrigt iakttaga de föreskrifter, som meddelats av styrelsen eller rektor (föreståndare).

§ 67.

Översköterska åligger:

att i enlighet med av rektor (föreståndare) och skolläkare givna föreskrifter

1) följa lärjungarnas utveckling samt hälsotillstånd samt vidtaga åtgärder för bevarande av deras hälsa;

2) ombesörja lärjungarnas sjukvård;

3) vid behov avlägga hembesök hos å skolorten externerade lärjungar;

4) vid å skolan inträffade fall av plötslig sjukdom och olycksfall, där så ske kan, lämna tillfällig vård;

5) till rektor ofördröjligen anmäla de fall av smittsam sjukdom, som inträffa bland befattningshavare och lärjungar;

6) hava noggrann tillsyn över sjukavdelningen med sjukvårdsartiklar, medicin och inventarier och att till rektor och skolläkare anmäla, när nyansskaffning av sjukvårdsartiklar och inventarier erfordras;

att tillse att lärjungarna infinna sig hos skolans tandläkare på av rektor i samråd med tandläkaren fastställda tider;

att biträda skolläkaren vid upprättandet av hans årsberättelse;

att i övrigt ställa sig till efter rättelse skolstyrelsens, rektorns (föreståndarens) och skolläkarens föreskrifter.

§ 68.

Tjänstgöringsskyldighet och aligganden för övriga befattningshavare vid skola för döva bestämmes genom instruktioner eller andra föreskrifter, som fastställas av skolstyrelsen efter förslag av rektor och efter vederbörande befattningshavares hörande.

5. *Befattningshavares tillsättande och entledigande.*

§ 69.

1. För behörighet till rektorstjänsten vid den barndomsskola, med vilken seminariet för utbildning av lärare för skolorna för döva är förenat, fordras att hava med goda vitsord avlagt examen vid nämnda seminarium, att hava fullgjort väl vitsordad tjänstgöring såsom lärare i kunskapsämnen vid skola för döva samt att på ett betryggande sätt hava styrkt sig äga för undervisningen inom seminariets viktigaste ämnesområden samt för ledningen av lärarutbildningen erforderliga pedagogiska insikter.

Behörig till rektorstjänst vid övriga skolor för döva är den, som är behörig till lärarbefattning i kunskapsämnen vid sådan skola.

2. Rektor förordnas för viss tid, högst sex år, av Kungl. Maj:t, sedan skolöverstyrelsen efter hörande av vederbörande skolstyrelse avgivit förslag.

3. Har rektorsförordnande icke omfattat sex år eller har under löpande förordnandeperiod rektorstjänst blivit ledig, meddelas första gången därefter förordnande å tjänsten för högst den tid, som återstår till utgången av de rektorsförordnanden vid skolorna för döva, vilka meddelats för sex år.

4. Senast fem månader före den tid, då förordnande för rektor utgår, skall skolöverstyrelsen hos Kungl. Maj:t göra anmälan härom, därvid överstyrelsen äger att, om så anses lämpligt, föreslå förnyelse av förordnandet, åliggande det vederbörande skolstyrelse att i god tid dessförinnan till överstyrelsen inkomma med framställning i ämnet.

5. Därest Kungl. Maj:t icke meddelar förnyat förordnande ävensom eljest vid ledighet å rektorstjänst skall skolöverstyrelsen kungöra ledigheten i allmänna tidningarna och medelst anslag i överstyrelsens lokal med tillkännagivande, att till Konungen ställd ansökan skall ingivas till skolöverstyrelsen senast före klockan tolv å trettionde dagen efter den, då kungörandet i allmänna tidningarna sker.

6. Har till ledigförklarad rektorstjänst ingen eller endast en eller två behöriga sökande anmält sig, skall skolöverstyrelsen, om förhållandena icke föranleda annat, ånyo ledigförklara tjänsten i den ordning, som i mom. 5 sägs.

7. Efter ansökningstidens utgång och sedan yttrande inhämtats från vederbörande skolstyrelse skall skolöverstyrelsen, där icke tjänsten enligt mom. 6 ånyo ledigförklaras, till Kungl. Maj:t insända samtliga handlingar i ärendet och därvid till tjänstens erhållande förorda den bland de sökande, som anses företrädesvis böra ifrågakomma, eller ock, därest sådant förord icke anses böra lämnas åt någon bland de sökande, avgiva förslag å annan till tjänsten behörig och lämplig person.

8. Skulle utsikt finnas att till ledig rektorstjänst förvärva person, som med hänsyn till läroanstaltens art och uppgift samt tjänstens beskaffenhet synes i särskild grad skicklig och lämplig, äger skolöverstyrelsen efter vederbörande skolstyrelsens hörande, utan tjänstens ledigförklarande, hos Kungl. Maj:t till tjänstens erhållande föreslå sådan person. Vid framställningen skola fogas handlingar, som styrka den föreslagnes skicklighet och lämplighet för tjänsten, ävensom av honom given förklaring, att han är villig att mottaga tjänsten, samt vederbörligt läkarintyg för vinnande av anställning i statens tjänst.

9. Då ordinarie lärare i kunskapsämnen vid skola för döva förordnas till rektor vid sådan skola, skall hans innehavande ordinarie lärartjänst i vanlig ordning tillsättas, såvida icke skolöverstyrelsen för särskilt fall annorlunda beslutar. Den, som erhåller

tjänsten, skall, därest den till rektor förordnade läraren återgår till sin innehavande ordinarie lärartjänst, vara skyldig träda i tjänstgöring vid den skola, Kungl. Maj:t bestämmer. Förbehåll härom skall göras vid tillsättandet av lärartjänsten.

§ 70.

Ordinarie lärare tillsättes genom konstitutorial.

§ 71.

1. Blir ordinarie lärartjänst ledig på grund av att innehavaren uppnår pensionsåldern, har vederbörande skolstyrelse, att hos skolöverstyrelsen göra anmälan härom inom nio månader före pensionsålderns inträde. Därvid skall angivas, huruvida styrelsen anser, att tjänsten bör bibehållas såsom ordinarie, förändras till icke-ordinarie eller indragas.

3. Finner skolöverstyrelsen, att ordinarie lärartjänst bör återbesättas, eller har sådan tjänst nyinrättats, skall överstyrelsen kungöra ledigheten i allmänna tidningarna och medelst anslag i överstyrelsens lokal samt, genom vederbörande rektors (föreständares) försorg i skolans lokaler med föreläggande av trettio dagars ansökningstid, räknat från den dag kungörandet i allmänna tidningarna sker.

Vad i denna paragraf stadgats skall äga motsvarande tillämpning beträffande tjänst såsom föreståndare vid förskola för döva.

§ 72.

1. För behörighet till ordinarie lärartjänst i kunskapsämnen vid skola för döva ävensom till tjänst såsom föreståndare i förskola för döva fordras:

- a) att vid ansökningstidens utgång hava uppnått tjugutre års ålder;
- b) att vara medlem av svenska kyrkan samt känd för hedrande vandel;
- c) att vara fri från sjukdom och lyte, som medföra olämplighet för anställning såsom lärare; samt
- d) att hava avlagt examen vid seminariet för utbildning av lärare för skolorna för döva.

Därest synnerliga skäl föreligga, må skolöverstyrelsen på därom gjord framställning bevilja sådan person, som icke avlagt examen, som under d) sägs men på annat sätt förvärvat motsvarande utbildning, behörighet att anställas såsom lärare i kunskapsämnen vid skola för döva (föreståndare vid förskola för döva).

2. För behörighet till tjänst såsom biträdande lärare vid förskola för döva fordras:

- a) att vid ansökningstidens utgång hava uppnått tjuguetå års ålder;
- b) att vara medlem av svenska kyrkan samt känd för hedrande vandel;
- c) att vara fri från sjukdom och lyte, som medföra olämplighet för anställning såsom lärare; samt
- d) att hava med goda vitsord genomgått ettårig utbildning vid seminariet för utbildning av lärare för skolorna för döva.

3. För behörighet till annan ordinarie lärartjänst vid skola för döva fordras:

- a) att vid ansökningstidens utgång hava uppnått tjuguetå års ålder;
- b) att vara känd för hedrande vandel;
- c) att vara fri från sjukdom och lyte, som medföra olämplighet för anställning såsom lärare; samt

d) att genom deltagande i utbildningskurs för lärare vid skolor för döva eller på annat sätt hava förvärvat nöjaktig kunskap om dövheten och dess psykologiska följder samt om undervisningens mål och metoder.

Härutöver fordras

beträffande arbetslärartjänst i fortsättningsskola: att äga goda vitsord om skicklighet

i det yrke, vari undervisning skall meddelas, och förmåga att meddela sådan undervisning;

beträffande övningslärartjänst i gymnastik med lek och idrott, manlig slöjd, kvinnlig slöjd (handarbete) samt hushållsgöromål: att uppfylla de allmänna och särskilda behörighetsvillkor, vilka äro stadgade för sådana lärare;

beträffande kindergartnlärarinnetjänst: att hava genomgått anstalt för utbildning till kindergartnlärarinna eller på annat sätt hava förvärvat motsvarande utbildning, som av skolöverstyrelsen godkännes.

§ 73.

Sökande till ordinarie lärartjänst skall vid ansökningen foga:

- a) åldersbetyg;
- b) vederbörligt läkarintyg för vinnande av anställning i statens tjänst i enlighet med vad därom är särskilt stadgat;
- c) behörigen styrkt merit- och tjänsteförteckning;
- d) inom de senaste sex månaderna före ansökningstidens utgång utfärdat tjänstgöringsbetyg eller, därest sökanden icke under nämnda tid varit i tjänst anställd, annat intyg över verksamhet och vandel; samt
- e) uppgift om föregående befattningar, utgivna arbeten och av offentliga myndigheter undfångna betyg samt andra omständigheter, vilka sökanden vill åberopa såsom befordringsskäl.

Betyg eller intyg, som bifogas ansökning, skola företes i original eller behörigen styrkt avskrift.

§ 74.

1. Efter ansökningstidens utgång skall skolöverstyrelsen, sedan skolans styrelse yttrat sig i ärendet, till innehavare av tjänsten utse den bland sökandena, som överstyrelsen anser företrädesvis böra ifrågakomma.

2. Därest överstyrelsen icke anser någon av sökandena böra komma i åtanke till tjänsten, skall överstyrelsen antingen ånyo ledigförklara tjänsten eller ock utse annan till tjänsten behörig och lämplig person.

3. Har ingen behörig sökande anmält sig, skall lärartjänsten ånyo ledigförklaras.

§ 75.

Vid varje skola för döva eller, där två eller flera sådana skolor äro belägna å samma ort, vid dessa skolor anställas medelst förordnande på högst sex år en skolläkare. Befattningen ledigförklaras, därest icke skolöverstyrelsen på framställning av rektor (föreståndare) prövar densamma böra i annan ordning tillsättas, genom rektors försorg i den tidning, vari officiella meddelanden införas. Rektor (föreståndare) har att, sedan vederbörande skolstyrelse erhållit tillfälle att avgiva yttrande över de inkomna ansökningarna, insända ansökningshandlingarna till skolöverstyrelsen, som tillsätter befattningen.

Vid antagning av skolläkare hör i främsta rummet hänsyn tagas till erfarenhet och ådagalagd skicklighet i vad rör skolhygien och allmän hälsovård ävensom till specialutbildning i ämnen av särskild betydelse för tjänstgöring såsom läkare vid skola för döva och till personlig lämplighet för befattningen.

§ 76.

Ordinarie maskinist, husmoder, sjuksköterska och vaktmästare tillsättes av vederbörande skolstyrelse.

Då sådan befattning blir ledig, utfärdar styrelsen kungörelse därom i allmänna tid-

ningarna och medelst anslag i skolans lokaler med föreläggande av tjuгу dagars an-sökningstid, räknat från den dag kungörandet i allmänna tidningarna sker.

Styrelsen äger, där så prövas lämpligt, besluta, att befattningen skall tillsättas genom förordnande på viss tid, högst ett år; skolande i sådant fall uppgift därom samt an-gående förordnandets längd lämnas i nämnda kungörelse.

Vid tillsättande av sjuksköterskebefattning skall skolöverläkarens yttrande inhämtas.

§ 77.

För behörighet till i § 76 angiven befattning fordras:

beträffande husmodersbefattning: att hava förvärvat för sådan befattning erforderlig utbildning samt i övrigt äga nödiga förutsättningar för befattningens uppehållande;

beträffande sjuksköterskebefattning: att hava genomgått statens sjuksköterskeskola eller av staten godkänd sjuksköterskeskola eller hava av medicinalstyrelsen förklarats vara i besittning av motsvarande utbildning samt i övrigt äga nödiga förutsättningar för befattningens uppehållande; samt

beträffande maskinist- eller vaktmästarbefattning: att hava vana att sköta sådan be-fattning och i övrigt äga nödiga förutsättningar för befattningens uppehållande.

§ 78.

Sökande till ledig tjänst, som i § 76 sägs, skall vid ansökningen foga:

- a) åldersbetyg;
- b) vederbörligt läkarintyg för vinnande av anställning i statens tjänst i enlighet med vad därom är särskilt stadgat; samt
- c) intyg om genomgångna utbildningskurser, uppgift om föregående anställningar, undfångna betyg samt andra handlingar, varigenom sökanden vill ådagalägga sin lämp-lighet för tjänsten.

Betyg eller intyg, som bifogas ansökning, skola företes i original eller behörigen styrkt avskrift.

§ 79.

1. Sedan den i § 76 omförmälda ansökningstiden utgått, skall skolstyrelsen, därest så kan ske med hänsyn till de fordringar, som ställas på tjänstens innehavare, till inne-havare av tjänsten utse den bland de sökande, som anses företrädesvis böra ifråga-komma. Ordinarie innehavare av tjänsten tillsättes genom konstitutiorial.

2. Har tjänst, som här avses, uppehållits genom förordnande på sätt i § 76 tredje stycket stadgats och har den, som uppehållit tjänsten, befunnits lämplig för sysslan, må skolstyrelsen kunna, utan att tjänsten ånyо ledigförklaras, utse honom att efter för-ordnandetidens utgång vara ordinarie innehavare av tjänsten.

3. Beträffande tillsättande av tjänst, varom här är fråga, skall i övrigt vad i § 74 mom. 2 och 3 stadgas äga motsvarande tillämpning, dock att vad där sägs om skol-överstyrelsen skall gälla vederbörande skolstyrelse.

§ 80.

Konstitutiorial må icke utfärdas, förrän beslut om tillsättning vunnit laga kraft, men skall försees med datum för den dag, då tillsättning skett; dock att, om i anledning av besvär annan sökande än den ursprungligen utsedde finnes böra erhålla tjänsten, konsti-tutorialet dateras den dag, då besvären prövats.

Där ej skolöverstyrelsen, respektive vederbörande skolstyrelse, finner särskilda om-ständigheter böra föranleda undantag, skall lärartjänst tillträdas den 1 januari, respek-tive den 1 juli, som infaller närmast efter den dag, då lagakraftgående beslut i tillsätt-ningsärendet föreligger.

§ 81.

1. Extra ordinarie lärare antages av skolöverstyrelsen för tjänstgöring vid statens undervisningsväsende eller, då särskilda förhållanden därtill föranleda, vid visst eller vissa slag av skolor. Sådan antagning sker efter ansökan hos överstyrelsen, som utfärdar de närmare föreskrifter, som i sådant hänseende kunna befinnas erforderliga. Ansökan skall vara åtföljd av — förutom de handlingar, överstyrelsen må finna skäl föreskriva — åldersbetyg samt vederbörligt läkarintyg för vinnande av anställning i statens tjänst i enlighet med vad därom är särskilt stadgat.

2. Till extra ordinarie lärare må antagas endast den, som med avseende å examina innehar behörighet till ordinarie tjänst av närmast motsvarande slag eller som, om jämförlig ordinarie tjänst icke finnes, av skolöverstyrelsen prövas äga förutsättningar att på ett tillfredsställande sätt fullgöra de med anställning såsom extra ordinarie lärare förenade arbetsuppgifterna.

3. Extra ordinarie lärare, som enligt mom. 1 antagits av skolöverstyrelsen, förordnas av överstyrelsen efter framställning av skolstyrelse att för läsår eller annorlunda bestämd tid tjänstgöra vid den eller de skolor, vid vilka läraren med hänsyn till föreliggande behov av icke-ordinarie lärarkrafter ävensom andra omständigheter befinnes lämpligen böra tjänstgöra.

§ 82.

Annan icke-ordinarie lärare än extra ordinarie förordnas, där ej annat följer av vad i § 87 sägs, av skolöverstyrelsen efter framställning av vederbörande skolstyrelse för tjänstgöring vid viss eller vissa skolor.

Såsom extra lärare må förordnas endast den, som jämlikt bestämmelserna i § 81 må antagas till extra ordinarie lärare.

§ 83.

Icke-ordinarie maskinist, husmoder, sjuksköterska och vaktmästare antages av vederbörande skolstyrelse.

Beträffande tillsättande av extra ordinarie tjänst skall i tillämpliga delar gälla vad ovan stadgats angående tillsättande av ordinarie sådan. Antagningsbevis utfärdas av skolstyrelsen.

§ 84.

Vårdare och tjänstepersonal anställas av skolstyrelsen efter förslag av rektor (föreståndare).

§ 85.

1. Avsked för rektor meddelas av Kungl. Maj:t och för övriga befattningshavare av den myndighet, som har att tillsätta vederbörande befattning.

2. Ansökning om avsked skall åtföljas av åldersbetyg.

3. Ansökning om ålderspension, ställd till statskontoret, skall genom skolans styrelse insändas till skolöverstyrelsen senast inom tre månader före den tid, då enligt vad därom särskilt stadgats pensionsåldern för befattningshavaren inträder.

6. *Ledighet, vikariat.*

§ 86.

1. Rektor tillkommande semester beviljas av skolöverstyrelsen.

Annan ledighet för rektor beviljas av skolöverstyrelsen inom de gränser, som finnas angivna i mom. 3 här nedan, och eljest av Kungl. Maj:t.

2. Skolstyrelse äger att åt annan lärare än rektor bevilja tjänstledighet, som ensam för sig eller tillsammans med omedelbart förut åtnjuten ledighet omfattar

a) kortare tid än en termin, om ledigheten är föranledd av vederbörligen styrkt sjukdom, av havandeskap eller barnsbörd eller av offentligt uppdrag; samt

b) i andra fall högst fjorton dagar i följd;

styrelsen dock obetaget att, där den finner sådant påkallat, överlämna åt rektor att besluta om ledighet, som i detta moment sägs.

3. Skolöverstyrelsen äger åt annan lärare än rektor bevilja tjänstledighet, som ensam för sig eller tillsammans med omedelbart förut åtnjuten ledighet omfattar längre tid än den, för vilken skolstyrelse enligt mom. 2 äger bevilja ledighet, nämligen

a) för tid, som av vederbörande begäres, om ledigheten är föranledd av vederbörligen styrkt sjukdom eller av offentligt uppdrag;

b) för sammanlagt högst två läsår (arbetsår) i följd, om ledigheten avser vetenskapliga studier eller annat arbete, som kan anses tjäna undervisningens intressen; samt

c) för sammanlagt högst ett läsår (arbetsår) i följd, om ledigheten är föranledd av annan anledning än de här ovan angivna.

4. Skulle befattningshavare, som i mom. 2 sägs, önska tjänstledighet, som ensam för sig eller tillsammans med omedelbart förut åtnjuten ledighet avser längre tid än i mom. 3 b) och c) för olika förutsättningar angives, skall ärendet underställas Kungl. Maj:ts prövning.

5. I fråga om ledighet för lärare, som underkastas av skolöverstyrelsen föreskriven läkarundersökning, gäller vad därom är särskilt stadgat.

6. Andra befattningshavare än i mom. 1 och 2 sägs beviljas tjänstledighet av rektor för högst fjorton dagar av samma kalenderår, av skolstyrelsen för högst sex månader av samma kalenderår och av skolöverstyrelsen för längre tid.

7. Semester åt annan befattningshavare än rektor beviljas av skolstyrelsen; styrelsen dock obetaget att åt rektor överlåta här ifrågavarande angelägenhet.

8. Ledighet, som omsluter sön- och helgdagar, lovdagar eller andra ledighetsdagar under den årliga arbetstiden, skall anses innefatta jämväl dessa.

§ 87.

Vikarie för rektor förordnas av skolöverstyrelsen och för annan befattningshavare, som erhållit ledighet, av den, som beviljat ledigheten; dock att överstyrelsen förordnar vikarie i fall, som i § 86 mom. 4 avses.

Å annan vakant tjänst än rektorstjänst förordnar läroanstaltens styrelse vikarie.

Vad i §§ 86—87 stadgas om rektor gäller i tillämpliga delar även föreståndaren för lantbruksskolan för döva.

7. Lärarkollegium.

§ 88.

1. Ledamot av lärarkollegium är rektor (föreståndare) och varje vid skolan tjänstgörande lärare, annan icke-ordinarie lärare än extra ordinarie och extra, dock endast om han är förordnad som vikarie.

2. Lärare, som icke enligt mom. 1 är ledamot av lärarkollegiet, äger deltaga i dess överläggningar och beslut vid behandling av frågor angående undervisning, ordning och tukt. Vid behandling av andra ärenden må rektor (föreståndare), om han finner skäl därtill, tillkalla sådan lärare att deltaga i överläggningarna men ej i besluten.

3. Till kollegiesammanträde för behandling av frågor, som röra hälsotillståndet eller sundhetsförhållandena vid skolan, skall skolans läkare kallas att närvara, och äger

han därvid deltaga i kollegiets överläggningar samt, då det gäller omförmälda frågor, även i dess beslut.

4. Annan befattningshavare än ovan nämnts må, då rektor (föreståndare) därtill finner skäl, kallas till kollegiesammanträde för deltagande i överläggningarna men ej i besluten.

5. Ej må lärare, skolläkare eller annan befattningshavare, som blivit kallad till kollegiets sammanträde, utan giltigt förfall utebliva därifrån.

§ 89.

1. Sammanträden med kollegiet hållas på kallelse av rektor eller när minst en tredjedel av kollegiets ledamöter därom gör framställning.

2. För protokoll vid kollegiets sammanträden svarar rektor.

§ 90.

1. Rektor är ordförande vid kollegiets sammanträden, såvida icke ledamot av skolöverstyrelsen är närvarande och önskar leda förhandlingarna.

2. Föredragande vid kollegiets sammanträden är rektor, därest han icke i fråga om särskilt ärende därom anmodat annan ledamot av kollegiet.

3. Vid början av varje sammanträde utser kollegiet två av sina ledamöter att justera det vid sammanträdet förda protokollet, ankommande det på rektor och nämnda justeringsmän att avgöra, huruvida i visst fall särskilt yttrande av kollegieleدامot må tagas till protokollet. Protokoll skall senast en vecka efter sammanträdet föreligga justerat.

4. Val skall, där så äskas, ske med slutna sedlar. Mellan lika röstetal skiljer lotten. I övrigt sker öppen omröstning, varvid i händelse av lika röstetal ordföranden äger utslagsröst.

5. Det åligger rektor att övervaka, att de av kollegiet beslutade åtgärderna verkställas; dock att rektor, därest han anser sig ej kunna biträda kollegiets beslut, må kunna underställa detsamma skolöverstyrelsens prövning.

Vad i §§ 89 och 90 stadgats om rektor gäller även föreståndare för skola för döva.

§ 91.

Kollegiet är beslutsmässigt, när mer än halva antalet av dem, som enligt § 88 skola deltaga i avgörandet av förekommande ärende, är tillstädes.

8. Disciplinära åtgärder.

§ 92.

1. Beträdes rektor (föreståndare) med fel eller försummelse i tjänsten eller klandervärd vandel, äger skolöverstyrelsen att, sedan förklaring av honom inhämtats och skolstyrelsen yttrat sig, efter omständigheterna antingen tilldela honom varning eller vidtaga åtgärd för anställande av åtal inför domstol.

2. Beträdes annan ordinarie lärare än rektor (föreståndare) med fel eller försummelse i tjänsten eller klandervärd vandel, äger skolöverstyrelsen att, sedan förklaring av honom inhämtats, efter omständigheterna antingen tilldela honom varning eller döma honom till mistning av lön för högst trettio dagar eller ock suspendera honom på högst tre månader från tjänst och lön.

Har den felande icke låtit sig därav rätta eller har han gjort sig skyldig till fel av svårare beskaffenhet, äger skolöverstyrelsen vidtaga åtgärd för anställande av åtal inför domstol eller skilja honom från tjänsten.

3. Gör annan ordinarie befattningshavare än rektor (föreståndare) eller lärare sig skyldig till fel eller försummelse i tjänsten, skall vad i mom. 2 stadgas äga motsvarande tillämpning, dock att vad där sägs om skolöverstyrelsen i stället skall avse vederbörande skolstyrelse.

4. Ådagalägger befattningshavare, som icke avses i mom. 1—3, försumlighet, oskicklighet eller klandervärdt uppförande eller visar han sig eljest olämplig, äger, där fråga är om lärare, skolöverstyrelsen och i övriga fall skolstyrelsen tilldela den felande varning eller entlediga honom. Vid svårare förseelse sker åtal inför domstol.

5. Framkomma under behandling av ärende, som under mom. 1—4 avses, eller i anledning av åtal inför domstol sådana omständigheter, att det befinnes olämpligt, att befattningshavaren fortfarande tjänstgör, äger, där fråga är om rektor (föreståndare) eller lärare, skolöverstyrelsen och i övriga fall skolstyrelsen att, tills vidare och intill dess ärendet blivit slutligen avgjort eller domstol annorlunda förordnat, avstånga honom från tjänstens utövning. Avstångningsbeslut går i verkställighet utan hinder av däröver anförda besvär.

Besvär.

§ 93.

1. Ändring i skolstyrelses eller lärarkollegiums beslut må sökas hos skolöverstyrelsen genom besvär, vilka skola dit ingivas före klockan tolv å trettonde dagen efter erhållen del av beslutet, vilket beträffande tjänstetillsättning, som tillkännagives i allmänna tidningarna, skall anses hava skett den dag, då meddelandet varit där infört.

2. Angående besvär över beslut av skolöverstyrelsen är stadgat i överstyrelsens instruktion.

3. Över beslut angående förordnande av vikarie samt förordnande för icke-ordinarie lärare att tjänstgöra vid viss eller vissa skolor må klagan icke föras.

Specialmotivering till förslaget om ändrad lydelse av Kungl. Maj:ts stadga angående dövstumundervisningen.

Då nu gällande stadga angående dövstumundervisningen är av relativt sent datum, har utredningen icke ansett sig böra sätta i fråga en fullständig omarbetning av densamma utan funnit en komplettering innefattande sådana ändringar av gällande bestämmelser och tillfogandet av nya, vilka förändrades av i betänkandet givna förslag, vara tillräcklig. Därutöver har dock vissa mindre justeringar av de äldre bestämmelserna vidtagits.

De ändringar i vissa delar av stadgan, vilka fastställts i kungl. kungörelsen den 29 juni 1945 (nr 580), har inarbetats i förslaget. Härigenom ävensom på grund av nödvändigheten att införa vissa nya bestämmelser, har antalet paragrafer i förslaget blivit större och deras nummerföljd en annan än i gällande stadga. Av denna anledning har utredningen sett sig föranlåten att i förslaget i fullständigt skick införa samtliga bestämmelser även sådana, i vilka inga förändringar vidtagits. I det följande lämnas till varje paragrafnummer i förslaget inom parentes hänvisning till motsvarande paragraf i gällande stadga.

Benämningen »dövstumskola» har genomgående ersatts med uttrycket

»skola för döva». Skälen till denna ändring har anförts i det fjärde kapitlet av betänkandet. I enlighet härmed har stadgan i förslaget benämnts »Kungl. Maj:ts stadga för statens skolor för döva». Införandet i vederbörande paragrafer av den nya beteckningen och i analogi med densamma genomförda ändringar redovisas icke särskilt i den följande motiveringen.

För vårdanstalten för dövstumma med komplicerat lyte avser utredningen att utarbета en särskild stadga.

1 kap. Skolornas ändamål och organisation.

§ 1 (1).

I formuleringen av läroanstalternas ändamål har utredningen av skäl, som närmare redovisas i kap. VII i betänkandet, funnit det angeläget att särskilt betona skolornas uppfostringsuppgifter. Den vikt utredningen i kapitel XI funnit böra läggas vid ett rationellt utnyttjande av förefintliga hörselrester hos eleverna har föranlett tillägget »under utnyttjande av hos lärjungarna förefintliga hörselrester». Uttrycket »i möjligaste mån införa lärjungarna i normalspråket» torde bättre än den gamla stadgans formulering »om möjligt lära dem tala» uttrycka läroanstalternas språkliga mål. Förändringen från »att meddela dem sådan yrkesutbildning, att de bliva i stånd att förtjäna sitt uppehälle eller bidra därtill» till förslaget »meddela dem yrkesvägledning och grundläggande yrkesutbildning» är i överensstämmelse med i betänkandet kap. XV givna förslag om förändring av fortsättningsskolans organisation och mål.

§ 2.

I denna paragraf har intagits en bestämmelse om vilka olika slag av läroanstalter för döva, som skall finnas i den nya organisationen.

§§ 3—6 (2—3).

För vinnande av större tydlighet har bestämmelserna om distriktsindelningen upptagits i en särskild paragraf. Redogörelsen för de olika typerna av läroanstalter följer därefter i §§ 4—7 i huvudsak i enlighet med den gamla stadgans uppställning. Benämningen upptagningskola i den gamla stadgan har av tvenne skäl icke tagits med i förslaget: dels kommer i den av utredningen föreslagna organisationen icke dessa skolor utan förskolorna att vara upptagningskolor, dels är det ur flera synpunkter önskvärt att på denna punkt vinna en förenkling av terminologien. Förändringarna i övrigt motiveras helt av utredningens i betänkandet givna förslag till förändring av organisationen.

§ 7.

Då utredningen föreslår, att seminariet för utbildning av lärare för skolorna för döva skall vara fast knutet till östra distriktets barndomsskola, att

rektor vid sistnämnda skola skall vara rektor även vid seminariet med undervisningsskyldigheten fördelad mellan dessa båda läroanstalter, och att på grund härav särskilda kompetenskrav skall fastställas för rektorstjänsten i fråga, har utredningen funnit det ändamålsenligt att seminariet här omnämnas. Såsom hittills bör för seminariet gälla särskilda bestämmelser. Dessa synes dock icke böra intagas i denna stadga.

§ 8 (4).

Ändringarna i denna paragraf, vilka svarar mot § 4 i gällande stadga med tillägg i kungl. kungörelsen 580:1945, betingas av förslagen om förskoleorganisation, om en frivillig fortsatt teoretisk undervisning efter avgång från barndomsskola för studiebegåvade lärjungar samt om förändring i fortsättningskolorganisationen.

§ 5 i gällande stadga har utredningen funnit överflödig, då undervisningen i samtliga i stadgan berörda skolor kommer att meddelas enligt talmethod, och detta kan anses framgå av § 1.

§ 9 (6).

I kapitel VII har utredningen framhållit, att det kan komma att bli allt svårare att finna lämpliga fosterhem för externering av lärjungarna. Ehuru externatsystemet såsom hittills synes böra tillämpas för specialskolans elever, kan det bliva nödvändigt att längre fram anordna skolhem även vid denna skola. Den föreslagna formuleringen medger en dylik förändring.

2 kap. Tillsyn och styrelse.

§ 10 (7).

§ 11 (8).

I avsikt att nå en förenkling av förvaltningsförfarandet föreslås i mom. 1, att ledamöterna i styrelserna för skolorna förordnas av skolöverstyrelsen i stället för av Kungl. Maj:t. I överensstämmelse med förslaget till förskoleorganisation har tillägg gjorts beträffande föreståndare vid förskola. Det i kungl. kungörelsen 580:1945 gjorda tillägget, att en av styrelsens medlemmar bör vara legitimerad läkare har utredningen icke funnit motiverad. Utredningen har låtit tillägget utgå.

Förändringen i mom. 2 är en konsekvens av förändringen i mom. 1, att skolöverstyrelsen skall förordna styrelsernas ledamöter.

Den nya föreskriften i mom. 3 har föranletts av en framställning härom från svenska dövstumläraresällskapet i underdånig skrivelse den 17 december 1945 om åtgärder för effektivisering av undervisningen på dövstumskolans lågstadium m. m., vilken remissledes överlämnats till utredningen. I nämnda skrivelse framhålles, att det beträffande läroverken, folkskolorna m. fl. an-

stalter är stadgat, att av inom lärarkåren utsedd representant äger rätt deltaga i lokalstyrelsens resp. skolrådets eller folkskolestyrelsens överläggningar, vid läroverken även i dess beslut. De skäl, som givit anledning till dessa bestämmelser för nämnda läroanstalter, bör enligt sällskapet i minst lika hög grad gälla för dövstumskolan. I det följande anföres:

»I och med att dövstumskolan i regel är organiserad som internat komma lärarna där i mycket intimare beröring med sina elever, än vad fallet är vid andra skolor. Det torde vara obestridligt, att vid behandling av frågor som röra elevernas förhållanden inom skolan det skulle vara av värde för skolstyrelsen att erhålla upplysningar och råd från en person, som ständigt och uteslutande har med barnens fostran att göra. Även vid avgivande av remissyttranden o. d. samt vid behandling av rent organisatoriska frågor torde det vara av vikt, att styrelsen äger tillgång till så mycket sakkunskap som möjligt. Sällskapet vill därför framhålla, att dövstumskolans verksamhet i hög grad skulle främjas, om skolstyrelsen och lärarkåren stode i mera omedelbar kontakt med varandra, än vad nu är fallet.»

Med hänvisning till det anförda hemställer sällskapet i underdånighet, att i stadgan angående dövstumundervisningen intages bestämmelse om att i styrelsen för var och en av statens läroanstalter för dövstamma skall ingå en ledamot, som kollegiet vid skolan inom sig utser, och som äger rätt att deltaga i styrelsens överläggningar och beslut.

Då utredningen funnit sällskapets framställning befogad, har den i mom. 3 intagit den önskade bestämmelsen. Utredningen har dock icke ansett, att representant för lärarkollegiet bör äga deltaga i styrelsens beslut.

Den nya föreskriften i mom. 4 är avsedd att utgöra ett komplement till bestämmelsen i kungörelsen angående dövstumkonsulenter 346: 1938 § 4 e, enligt vilken dövstumkonsulent åligger att närvara vid de sammanträden med styrelse för statlig läroanstalt för dövstamma, där frågor rörande elevernas praktiska utbildning förekommer, därvid han äger rätt deltaga i överläggningarna och att få sin mening antecknad till protokollet.

I § 8 mom. 5 gällande stadga föreskrives: »Ärende, som eljest ankommer på styrelsens handläggning, må, där det påkallar skyndsamt avgörande och ej är av principiell eller eljest av större betydelse, i stället handläggas av ordföranden och rektor eller, om den sistnämnde är ordförande, av denne jämte en annan ledamot.» Då utredningen anser, att rektor icke bör vara styrelsens ordförande, har utredningen i sitt förslag mom. 7 låtit sista delen av det citerade momentet »eller, om den sistnämnde är ordförande, av denne jämte en annan ledamot» utgå.

§ 12 (9).

Inte sällan önskar målsman till lärjunge i dövstumskola av skilda anledningar, att lärjungen under viss kortare tid skall erhålla befrielse från skolarbetet. Under ett antal år har t. ex. ansökningar om ledighet för deltagande i skördearbete i hemmet icke varit ovanliga. I det senare fallet har det i allmänhet varit fråga om lärjungar i fortsättningskola. Då enligt gällande

stadga varken rektor eller styrelse kan bevilja dylik befrielse, har ansökan härom måst ingivas till skolöverstyrelsen. Utredningens förslag att styrelse skall äga bevilja ledighet under högst trettio dagar av läsåret (arbetsåret) avser att vinna en förenkling av förfarandet.

Arbets- och dagordningar fastställas för närvarande av skolans rektor efter kollegiets hörande. Erfarenheten har visat, att denna anordning kan leda till mindre önskvärda slitningar mellan rektor och lärare. Utredningen föreslår därför, att fastställelsen skall åvila skolas styrelse efter förslag av rektor. Då kollegiet enligt förslaget 11 § mom. 3 får en representant i styrelsen, får det tillfälle att där framföra sina synpunkter.

I avsikt att förmedla en närmare kontakt mellan skolstyrelserna och skolornas lärarpersonal har utredningen i moment 3 föreslagit, att styrelsen minst en gång årligen skall sammanträda med vederbörande lärarkollegium.

3 kap. Lärjungar.

1. Skolplikt.

§ 13 (10).

I mom. 1 bibehålles sista stycket: »Som lärjunge i skola för döva må ej mottagas blind, ej heller obildbar sinnesslö» oförändrat, trots att stadgeförslaget icke innefattar skolhemmet för döva med komplicerat lyte, där bildbara sinnesslöa mottages. Anledningen härtill är att utredningen förutsätter, att barn av sistnämnda kategori skall tagas emot även vid förskolorna.

I enlighet med betänkandets förslag om förskoleplikt för döva barn har i mom. 2 tidpunkten för skolpliktens inträde ändrats till det kalenderår, under vilket barnet fyller fem år. Å andra sidan har i överensstämmelse med förslaget om minskning av fortsättningsskolplikten den övre gränsen för skolpliktstiden sänkts med två år och gjorts lika för alla lärjungar oberoende av vid vilken tidpunkt barnet drabbats av sin defekt.

§ 14 (11).

Enligt vad nu gäller, skall lärjunge, som erhållit avgångsbetyg från barn- och ungdomsskola, fullgöra återstående skolplikt i den fortsättningsskola, som bestämmes av skolöverstyrelsen. Utredningen föreslår i betänkandet, att en särskild teoretisk fortsättningsskollinje skall anordnas för studiebegåvad ungdom samt att manliga elever, som genomgått specialskolan för döva, skall kunna fullgöra sin fortsättningsskolplikt antingen genom att bevista fortsättningsskola för döva eller genom yrkesutbildning vid yrkesskola eller hos enskild företagare i Örebro. Dessa förslag motiveras tillägget i paragrafen beträffande de båda nämnda utbildningsvägarna, vilka enligt utredningens mening bör betraktas såsom reguljära.

§ 15 (12).

2. *Enskild undervisning m. m.*

§ 16 (13).

§ 17 (14).

Enligt mom. 2 i gällande stadgas § 14 kan fortsättningsskolpliktig, som icke är bosatt å eller i närheten av den ort, där fortsättningsskola är belägen, befrias från skolgång, om han i hemmet eller hos enskild företagare åtnjuter yrkesutbildning motsvarande den, som meddelas vid fortsättningsskola.

I enlighet med vad därom i betänkandet kapitel XV närmare anförts har utredningen i stadgeförslaget ändrat lydelsen »om han i hemmet eller hos enskild företagare» till »om han i yrkesskola, hos enskild företagare eller i hemmet» samt tillagt skyldighet för sålunda befriad lärjunge att delta i de teoretiska kurser, som anordnas för dylika lärjungar.

Sista stycket i den nya paragrafen, avseende tillsynen genom dövstumkon-sulenterna, är helt i överensstämmelse med den praxis, som sedan länge tillämpas av skolöverstyrelsen.

§ 18 (15).

3. *Intagning av lärjungar m. m.*

§§ 19—21 (16—18).

§ 22.

Föreskrifterna i denna paragraf, som är ny, motiveras helt av förslaget till förskoleorganisation.

§ 23 (19).

§ 24 (20).

Utredningen har funnit det lämpligast, att barndomsskolorna såsom hittills infordra de förteckningar över barn, vilka är pliktiga genomgå skola för döva, om vilka förmåles i förslagets § 20. Detta motiverar de nya föreskrifterna i mom. 1 och 2, beträffande överlämnandet av dessa förteckningar m. m., till styrelserna för de självständiga förskolorna.

I norra distriktet kommer enligt utredningens förslag att finnas två förskolor. Utredningen har räknat med att förskolan i Älvsby skulle taga emot eleverna från Norrbotten och Västerbotten, förskolan i Härnösand övriga elever. Då vid intagningarna antalet elever från olika delar av distriktet kan variera icke oväsentligt, bör en fördelning ske med hänsyn även till skolornas resurser. Utredningen föreslår att denna fördelning skall verkställas av barndomsskolans styrelse.

§§ 25—26 (21—22).

§ 27 (23).

För att fastställa vilka av de i upptagningsskolorna nyintagna eleverna, som skall överföras till specialskolan i Örebro samt till skolhemmet i Mogård underkastas eleverna för närvarande under första månaden efter intagningen särskild prövning, vid vilken lärare från specialskolan medverkar enligt plan, som fastställles av skolöverstyrelsen.

I den av utredningen föreslagna skolorganisationen, kommer samtliga elever att under två år bevista förskola, innan de övergår till barndomsskola. Under dessa år bör förskolans lärare kunna bilda sig en säker uppfattning om, vilka elever, som bör överföras till specialskolan. Detta motiverar stadgeändringen i mom. 1, att vederbörande skolstyrelse efter förslag av förskolans föreståndare skall äga avgöra, till vilken barndomsskola eleverna skall överföras. Medverkan av specialskolans lärare torde icke vara nödvändig.

Anledningen till att utredningen, såsom framgår av mom. 2 i förslaget, bibehållit den särskilda prøvomånaden i barndomsskola för utrönande av vilka elever som skall överföras till skolhemmet för döva med komplicerat lyte, är en strävan att genom att låta icke blott lärare i förskola utan även lärare i barndomsskola deltaga i bedömningen av barnen, skapa garantier för att detta för de berörda individerna vitala avgörande skall vinna i tillförlitlighet. I kapitlet om förskolorna har utredningen särskilt framhållit svårigheterna vid denna bedömning. Av nämnda skäl bör såsom hittills skolöverstyrelsen äga besluta rörande överförande av elev till skolhemmet.

§ 28 (24).

Enligt vad nu gäller kan lärjunge i fortsättningsskola tilldelas flitpengar med högst fem kronor för månad. I många fall är dessa flitpengar allt vad lärjungen har till inköp av sådana saker som brevpapper, toalettartiklar m. m. och till fickpengar. Med nuvarande penningvärde är även det högsta medgivna beloppet otillräckligt härför. Då det vidare är av icke oväsentlig betydelse, att skolorna genom variation av flitpengarna kan premiera flit, ambition och välförhållande, föreslås en höjning till högst femton kronor för månad.

4 kap. Undervisning och uppfostran.

1. Läroämnen m. m.

§ 29 (25).

Paragrafen har kompletterats med bestämmelser rörande undervisningen i förskola (mom. 1), yrkesvägledning i barndomsskola (mom. 2), undervisningen i yrkestestetiska ämnen å trädgårdslinjen vid lantbruksskolan (mom. 3) samt undervisningen i den teoretiska fortsättningsskollinjen

(mom. 4). Med stöd av vad som anförts i kapitel XV om önskvärdheten att söka så vitt möjligt öka antalet yrkesutbildningslinjer vid fortsättningsskolorna ävensom att allt efter elevtillströmningen, förändringar på arbetsmarknaden m. m. kunna vidtaga erforderliga förändringar i organisationen, föreslås den nuvarande bestämmelsen i § 25 mom. 2 att vid andra fortsättningsskolor skall meddelas för gossar »dels yrkesutbildning i skrädleri, snickeri och skomakeri med till respektive yrkesgrenar hörande verktygslära och materiallära», ändrad till »dels yrkesutbildning med till respektive yrkesgrenar hörande verktygslära och materiallära». I bestämmelsen rörande utbildningen vid fortsättningsskolan för flickor har vidtagits av den redan tidigare genomförda organisatoriska förändringen betingade justeringar.

§§ 30—31 (26—27).

Samtliga i dessa paragrafer föreslagna förändringar och tillägg har utförligt motiverats i kapitlet om elevantalet i klasserna.

§ 28 i gällande stadga bör enligt utredningens uppfattning kunna utgå.

§§ 32—33 (29—30).

2. *Lärotider m. m.*

§ 34 (31).

Uttrycket terminslov, som utredningen använder i mom. 1, avser de särskilda lov, som föreslås för förskolans elever, och som närmare anges i stadgeförslaget § 35 mom. 1 andra stycket. Mom. 5, som i gällande stadga återfinnes såsom § 42 under rubriken: 4. Ordning och tukt, har utredningen funnit böra flyttas till denna avdelning.

§ 35 (32).

§ 36 (33).

Tilläggen till mom. 1 och 2 har utförligt motiverats i kapitlet om förskolorna i betänkandet. I mom. 3 har i sista meningen: »Den teoretiska undervisningen må för sådan lärjunge icke utsträckas över fem timmar för dag», inskjutits ett »i regel», varför lydelsen blivit: »Den teoretiska undervisningen må för sådan lärjunge i regel icke utsträckas över fem timmar för dag.» Skälet härtill är, att det under vissa förhållanden kan vara förmånligt att vid koncentration av den teoretiska undervisningen i fortsättningsskolan till sammanhängande perioder någon eller några dagar meddela teoretisk undervisning sex timmar per dag. Problemet har i betänkandet berörts i samband med frågan om en folkhögskollinje för dövstumma.

§ 37 (34).

I motiveringen till § 12 i stadgeförslaget har skälen, varför fastställelsen av arbets- och dagordningar bör åvila skolstyrelserna, angivits. Ändringen i

denna paragraf från »skall rektor — — — fastställa — — —» till »skall rektor — — — uppgöra förslag till — — —» samt tillägget »Förslagen underställas styrelsen för fastställelse» är helt i överensstämmelse härmed.

§ 38 (35).

3. *Flyttning och avgång.*

§ 39 (36).

Det är lätt att inse, att en betygsgradering av flit, uppförande, kunskaper och färdigheter icke är möjlig i fråga om förskolans elever. Å andra sidan är det av stort värde för lärarna i barndomsskolan, vilka tar emot eleverna från förskolan, att erhålla så noggranna upplysningar som möjligt om dessa. I särskilt hög grad gäller detta i fråga om eleverna från de självständiga förskolorna. Av dessa skäl har utredningen föreslagit föreskriften i mom. 4.

§§ 40—42 (37—39).

4. *Uppfostran och ordning.*

§§ 43, 44 (40) och 45 (41).

I kapitel VII i betänkandet har utredningen utförligt behandlat frågan om uppfostran vid skolorna. De i förevarande paragraf föreslagna nya föreskrifterna svarar helt mot vad där anförts.

5 kap. **Befattningshavare.**

1. *Allmänna bestämmelser.*

§§ 46 (43), 47 (44), 48 (44 a), 49 (45).

2. *Rektors åligganden.*

§ 50 (46).

Enligt gällande stadga åligger rektor bl. a. »att med biträde av lärare eller annan lämplig person utöva erforderlig tillsyn över utackorderade lärjungar» samt »att med biträde av övriga lärare och annan lämplig personal ombesörja erforderlig utackordering av lärjungar samt tillse, att dessa erhålla vad för uppehälle och trevnad behöves». Dessa båda föreskrifter har i stadgeförslaget sammanförts till en så lydande: »att med biträde av lärare och annan lämplig personal ombesörja erforderlig utackordering av lärjungar samt över dem utöva erforderlig tillsyn.»

Föreskriften att rektor med biträde av lärarpersonalen skall handleda de lärarkandidater, som i föreskriven ordning blivit hänvisade till läroanstalten för att genomgå provårskurs, har uteslutits i enlighet med förslaget att lärar-

utbildningen skall omfatta en tvåårig seminariekurs i stället för ett seminarieår och ett provår.

§§ 51—53 (47—49).

3. *Lärares åligganden.*

§ 54 (50).

Tilläggen i denna paragraf beträffande undervisningsskyldigheten för rektor vid den barndomsskola, med vilken seminariet är förenat, ävensom för föreståndare för förskola för döva har utförligt motiverats i kapiteln om lärarutbildningen och förskolorna i betänkandet.

§ 55 (51).

I stället för uttrycket »lärare i kunskapsämne» använder utredningen genomgående benämningen »lärare i kunskapsämnen». De åligganden, som fastställts för dessa lärare, bör enligt utredningen även kunna gälla för biträdande lärare i förskola.

I enlighet med vad därom i betänkandet särskilt anförts i kapitel IX har i första stycket vidtagits vissa ändringar beträffande nedsättning i undervisningsskyldigheten.

Bland åligganden för lärarna i fråga har tillfogats dels att biträda med uppgörandet av plan för lärjungarnas resor till och från skolan, samt att såsom färdledare följa lärjungarna vid dessa resor, dels att enligt skolstyrelsens bestämmande mot särskilt arvode omhändervärd skötseln av skolans bibliotek samt vården om dess undervisningsmateriel. Den förra bestämmelsen har sedan länge varit tillämpad i praktiken, den senare är en följd av utredningens förslag i kapitel IX.

§ 56 (52, 54, 55).

I enlighet med 1941 års lärarlönesakkunnigas förslag till löneroglering för övningslärare (SOU 1947: 15) sammanföres här den gamla stadgans lärare i gymnastik med lek och idrott, skolkökslärarinna samt slöjdlärarinna under den gemensamma rubriken övningslärare. Till denna grupp hänföres även lärare i manlig slöjd i enlighet med utredningens förslag i kap. XIII om förändring av arbetslärartjänsterna i barndomsskola till slöjdlärartjänster. Föreskriften om övningslärares undervisningsskyldighet är i överensstämmelse med 1941 års lärarlönesakkunnigas stadgeförslag på denna punkt. Motivering till tillägget »Viss del av undervisningsskyldigheten — — — över barnens kläder» framgår ur kap. XIII i utredningens betänkande.

I sista stycket mom. 1 föreskrives, att övningslärare, varom här är fråga, skall vara skyldig att jämväl utöva tillsyn av lärjungarna och ledning av deras utveckling under en tid motsvarande högst tre timmar i veckan för

läsår räknat. Föreskriften innebär, att övningslärarna i dövstumskola åläggas högre sammanlagd veckotjänstgöring än övriga övningslärare, för vilka ingen tillsynsskyldighet eller annan tjänstgöring utanför undervisningen föreslås. Utredningen har emellertid icke ansett sig böra tillstyrka befrielse från här berörd tillsynsskyldighet för lärare i kunskapsämne, vilkas undervisningsskyldighet otvivelaktigt är betydligt mera krävande än den för övningslärare föreslagna. Av denna anledning, och då övningslärarnas medverkan i skolhemmens uppfostringsarbete är en värdefull tillgång, har utredningen icke tvekat att i berörda avseende införa den föreslagna särbestämmelsen.

I 1941 års lärarlönesakkunnigas förslag till stadga för övningslärare § 2 anföres: »Vid läroanstalten för blinda och dövstumma och vårdanstalten för blinda med komplicerat lyte gäller dock stadgan endast för lärare, vilka inneha eller uppehålla tjänster, som genom särskilda beslut förklarats vara övningslärartjänster. Beslut härom fattas beträffande ordinarie tjänster av Kungl. Maj:t och beträffande icke-ordinarie tjänster av skolöverstyrelsen.» Utredningen har i sitt stadgeförslag i denna paragraf förutsatt att de i paragrafen berörda tjänsterna kommer att förklaras vara övningslärartjänster.

Ifrågasätts kan enligt utredningens uppfattning, huruvida icke i stadgan för övningslärare bör införas antingen de särbestämmelser beträffande övningslärare i skola för döva, som föreslås av utredningen i denna paragraf och i § 72, eller en hänvisning till vad därom i denna stadga är särskilt föreskrivet.

§§ 57—59 (53—54, 56).

Ehuru arbetslärartjänsterna i barndomsskola föreslås bli avvecklade, har bestämmelserna om dessa lärare bibehållits i § 57 mom. 2 med hänsyn till den övergångstid, varunder sådana lärare kan komma att kvarstå.

För i förevarande paragrafer i övrigt berörda lärare, arbetslärare i fortsättningskola, skolköks- och kindergartnlärlarinna, kindergartnlärlarinna samt kindergartn- och gymnastiklärlarinna har utredningen icke ansett sig böra föreslå några förändringar i fråga om undervisnings- och tjänstgöringsskyldigheten. Med hänsyn till den icke oväsentliga minskning av tjänstgöringsskyldigheten för bl. a. skolköks- och slöjdlärlarinna, som lärarlönesakkunnigas förslag innebär, synes en justering nedåt av dessa gruppers tjänstgöringsskyldighet dock motiverad. Frågan härom torde böra upptagas till prövning.

§§ 60 (57), 61 (58), 62 (58 a), 63 (59), 64 (60).

4. Övriga befattningshavares åligganden.

§ 65 (61).

I samband med genomförandet av utbyggnad och rationalisering av den skolhygieniska verksamheten vid dövstumskolorna utarbetades nya bestäm-

melser för skolläkarens och sjuksköterskans åligganden. Även i dessa bestämmelser, vilka är intagna i k. kung. nr 580:1945, har utredningen funnit anledning föreslå vissa justeringar.

Enligt 1) åligger skolläkare att »taga del av de uppgifter rörande inträdes-sökande, som lämnas av läkare, och att förvara dessa uppgifter tillsammans med lärjungarnas hälsokort». Då uppgifterna i fråga bör vara tillgängliga även för rektor och lärare, och skolläkaren vanligen blott uppehåller sig någon timma i veckan vid skolan, synes uppgifterna i fråga böra förvaras av rektor. Av denna anledning bör den senare delen av bestämmelsen »att förvara dessa uppgifter tillsammans med lärjungarnas hälsokort» utgå.

Enligt punkt 19) åligger det skolläkare att vara förman för vid anstalten anställd sjuksköterska samt att organisera, leda och övervaka hennes verksamhet. Denna punkt motsvaras under § 63 i 580:1945 av bestämmelsen, att *sjuksköterska under skolläkarens förmanskap och i enlighet med hans instruktioner har att utföra sina åligganden, bland vilka som tionde och sista punkt nämnes »att i övrigt ställa sig till efterrättelse skolstyrelsens, rektorns och skolläkarens föreskrifter».*

Såsom redan tidigare i denna motivering framhållits, uppehåller sig skolläkaren vanligen blott någon timme i veckan vid skolan. Under denna tid torde han i allmänhet vara strängt upptagen av sådana uppgifter, varom i punkt 13) förmäles. Det säger sig självt, att det under dessa förhållanden måste vara förenat med stora svårigheter för skolläkaren att ensam övervaka sköterskans verksamhet, särskilt då denna, såsom fallet är vid flera skolor, är heltidsanställd. Mindre lämpligt synes det även utredningen, att sjuksköterskan på detta sätt beredes en undantagsställning i förhållande till övrig personal, som är direkt underställd skolans styrelse och rektor. För att förebygga varje konflikthanledning på grund av den nuvarande stadgeformuleringen har utredningen föreslagit att punkt 19) ändras till »att vara förman för vid skolan anställd sjuksköterska samt att i samråd med rektor (föreståndare) organisera, leda och övervaka hennes verksamhet» ävensom att föreskriften angående sjuksköterskans åligganden erhåller en motsvarande ändring. Härul återkommer utredningen under § 67 nedan.

§ 66 (62).

De ändringar, som föreslagits i fråga om husmoders åligganden, avser att i överensstämmelse med vad därom i kap. VII och XIII i betänkandet anförts befria henne dels från tillsynen av lärjungarna, dels från omsorgen om deras kläder. I § 56 i föreliggande stadgeförslag har intagits en bestämmelse om att lärare i kvinnlig slöjd skall kunna åläggas den senare uppgiften.

§ 67 (63).

Skälet till ändringen från »Sjuksköterska har under skolläkarens förmanskap och i enlighet med hans instruktioner» till »Översköterska åligger att i

enlighet med av rektor (föreståndare) och skolläkare givna föreskrifter» har angivits under motiveringen till § 65.

Den ändrade formuleringen av punkt 1) anger enligt utredningens uppfattning bättre än den gällande vad man med hänsyn till sjuksköterskans utbildning och arbetsförhållanden i berörda avseenden kan ålägga henne. Utredningen vill i detta sammanhang särskilt framhålla, att den allmänna och speciella psykologiska och pedagogiska insikt och erfarenhet, som krävs för att följa dövstumma barns själsliga utveckling och deltaga i ledningen av deras fostran, icke bör underskattas.

Enligt punkt 8) i gällande stadga har sjuksköterska att »ägna uppmärksamhet från hygienisk synpunkt åt sovsalar, tvättrum, badrum, matsalar, kök med biutrymmen, toaletter och övriga lokaliteter, avsedda för skolbruk». Denna punkt har utredningen i sitt förslag låtit utgå. Anledningen härtill är, att utredningen anser det icke blott omotiverat utan därjämte med hänsyn till samarbetet och det goda förhållandet befattningshavarna emellan mindre lämpligt att på detta sätt giva en underordnad befattningshavare inspektionsrätt.

§ 68 (64).

5. Befattningshavares tillsättande och entledigande.

§ 69 (65).

Det i mom. 1 intagna tillägget angående behörighet till rektorstjänsten vid den barndomsskola, med vilken seminariet för utbildning av lärare för skolorna för döva är förenat, har utförligt motiverats i kap. XVIII av betänkandet.

§§ 70—71 (66—67).

§ 72 (68).

Under mom. 1 b) har den senare delen av stycket i gällande stadga »äga den stadga i karaktären samt den foglighet i lynnet, som den dövstumma ungdomens ledning kräver» uteslutits. Samma uteslutning har skett även beträffande den gamla stadgans mom. 2 b), i stadgeförslaget intaget som mom. 3 b)

I mom. 2 har tillkommit föreskrift rörande behörighet till tjänst såsom biträdande lärare i förskola.

Beträffande behörighet till annan ordinarie lärartjänst, som avhandlas i mom. 3, har i enlighet med förslag därom i kap. XVIII gjorts ett tillägg innebärande krav på viss insikt i fråga om dövheten och dess följder samt om undervisningens mål och metoder.

I samma moment står under härutöver fordras beträffande »övningslärartjänst i gymnastik med lek och idrott, manlig slöjd, kvinnlig slöjd (hand-

arbete) samt hushållsgöromål; att uppfylla de allmänna och särskilda behörighetsvillkor, vilka äro stadgade för sådana lärare». Utredningen syftar här på 1941 års lärarlönesakkunnigas förslag till sådana bestämmelser.

§ 73 (69).

Av skäl, som icke torde kräva närmare motivering, har bland de handlingar, som sökande till ordinarie lärartjänst skall foga vid ansökningen, upptagits även merit- och tjänsteförteckning, samt i sista stycket medgivande lämnats att utan inskränkning förete betyg eller intyg i original.

§§ 74 (70), 75 (70 a), 76—85 (71—80).

6. *Ledighet, vikariat.*

§§ 86—87 (81—82).

7. *Lärarkollegium.*

§§ 88—91 (83—86).

8. *Disciplinära åtgärder.*

§ 92 (87).

Besvär.

§ 93 (88).

XXIII. Sammanfattning av utredningens förslag.

1945 års dövstumutredning har i det föregående föreslagit i huvudsak följande:

att uttrycket »dövstumskola» utbytes mot »skola för döva» samt *att* i analogi härmed motsvarande namnförändringar vidtages;

att staten övertager förskoleundervisningen för dövstumma barn, *att* förskoleplikt från och med fem års ålder stadgas för barn, vilka enligt stadgan för dövstumundervisningen är skyldiga genomgå dövstumskola, *att* frivillig intagning i förskola må medgivas även dövstumma barn i åldern mellan tre och fem år, *att* förskolor upprättas i samtliga dövstumskoldistrikt och *att* nybyggnader härför uppförs i Mörby, Lund, Göteborg, Härnösand och Älvsby, *att* skolorna i Mörby, Lund och Härnösand samorganiseras med barndomsskolorna å respektive orter samt *att* verksamheten vid förskolorna organiseras i enlighet med av utredningen angivna riktlinjer;

att effektiva åtgärder vidtages för att åstadkomma en modernisering av dövstumskolornas skolhem, att vårdpersonalen vid dessa förstärkes för att skapa förutsättningar för en mera enhetlig och konsekvent uppfostran samt att verksamheten vid skolorna reformeras i syfte att underlätta lärjungarnas långa vistelse därstädes och göra den rikare och mera anpassbar efter lärjungarnas individualiteter. I sist berörda avseende förordas bland annat en minskning av timtalet per vecka för den obligatoriska undervisningen samt en omläggning av dagordningen i avsikt att bereda mera sammanhängande fritid för lärjungarna, viss frihet för dem att med stigande ålder utnyttja sin fritid för självvalda intressen, frivillig undervisning i bland annat annat teckning och slöjd samt vid specialskolan även sång, ökad tid för gymnastik, lek och sport samt rytmik, anordnande av fritidssysselsättningar under ledning m. m.;

att förbud utfärdas mot utdelande av aga i dövstumskolorna;

att för vinnande av en effektivare undervisning särskilt i barndomsskolornas lägsta klasser — där den grundläggande talundervisningen meddelas — viss förstärkning av den där arbetande lärarpersonalen åstadkommes genom att vid varje barndomsskola utöver klasslärarna anställs en lärare i kunskapsämne, vilken under tid, då klassläraren bedriver individuell talundervisning, skall ersätta denne såsom klasslärare;

att högsta antalet lärjungar i B- och C-klass nedbringas från respektive 10 och 8 till 9 och 7, men att i gengäld sådan central fördelning av lärjungarna i olika klasser skall kunna komma till stånd, som befinnes ur såväl pedagogisk som ekonomisk synpunkt fördelaktig;

att särskilda åtgärder vidtages i syfte att i undervisningen i dövstumskolorna på ett effektivt och betryggande sätt tillvarataga de hörselrester, som kan förefinnas hos eleverna, att för detta ändamål erforderlig hörselprovnings- och ljudförstärkningsapparat m. m. anskaffas, samt att särskilda utbildningskurser i detta ämne anordnas för dövstumskolornas lärare;

att åtgärder vidtages för att häva bristen på lämpliga läro- och läseböcker för dövstumundervisningen, att en upprustning av skolornas förråd av undervisningsmateriel kommer till stånd, samt att anslag beviljas för anskaffande av film- och småbildsapparat, för inköp och förhyrning av undervisnings- och underhållningsfilmer samt för stöd åt en försöksverksamhet avsedd att för dövstumskolans språkundervisning skapa speciellt tillrättlagd film;

att hantverksundervisningen för barndomsskolornas gossar helt ersättes av pedagogisk slöjd, husligt arbete samt trädgårdsarbete, att lärjungarna beredes tillfälle att lära maskinskrivning, att jämte den obligatoriska slöjden även frivillig slöjd samt av slöjdlärare övervakat fritids- eller hobbyarbete anordnas för såväl gossar som flickor, att slöjdundervisningen reformeras i

enlighet med moderna principer, *att* arbetslärarinstitutionen i barndomsskolorna avvecklas och ersättes med slöjdlärartjänster, samt *att* slöjdlärarna i huvudsak tages i anspråk för undervisningsuppgifter;

att i yrkesvägledande syfte en effektiv yrkes- och anlagsorienterande verksamhet anordnas såväl i barndomsskolans högsta klass som i fortsättningsskolan;

att fortsättningsskolplikten för dövstumma gossar minskas till två år på samtliga utbildningslinjer och *att* fortsättningsskolorna för dem organiseras med en tvåårig obligatorisk och en tvåårig frivillig linje, *att* den praktiska utbildningen under de båda obligatoriska åren i främsta rummet inriktas på yrkesorientering och *grundläggande* yrkesutbildning, *att* den praktiska utbildningen därvid må fullgöras antingen vid skolornas yrkeslinjer eller vid yrkesskola eller hos enskild företagare å skolorten, *att* de gossar, vilka genomgått specialskolan för oegentligt dövstumma, må kunna fullgöra sin fortsättningsskolplikt antingen vid fortsättningsskola för dövstumma eller vid yrkesskola eller hos enskild företagare i Örebro, varvid teoretisk undervisning må meddelas vid specialskolan därstädes, *att* de praktiska utbildningslinjerna vid fortsättningsskolan i Vänersborg utökas med en metallarbetarlinje, *att* frivillig utbildning för olika slag av kontorsarbete anordnas vid fortsättningsskolan i Växjö, *att* samorganisationen mellan de båda dövstumskolorna i Vänersborg så till vida upphäves, att vardera av dessa skolor får sin egen rektor;

att ökade anslag beviljas för understöd åt fortsättningsskolpliktiga lärjungar, vilka fullgör sin fortsättningsskolplikt genom enskild yrkesutbildning, samt *att* sådana lärjungar åläggas att delta i de särskilda teoretiska kurser, som anordnas för dem;

att anslag jämväl beviljas till understöd åt äldre dövstumma för genomgång av fortbildnings- och omskolningskurser;

att en övervägande teoretisk fortsättningsskollinje anordnas för studiebegåvad dövstum ungdom;

att fortbildningsverksamheten för dövstumma erhåller ökat understöd, *att* jämte de teoretiska sommarkurserna för vissa fortsättningsskolpliktiga manliga dövstumma liknande kurser anordnas även för kvinnliga dövstumma, *att* en folkhögskoleverksamhet för dövstumma startas, samt *att* förutsättningarna för en brevskola för dövstumma närmare undersökes;

att utbildningen av lärare i kunskapsämne för dövstumskolorna reformeras bland annat genom en omläggning från ettårig seminariekurs och provår till tvåårig seminarieutbildning, utvidgning och fördjupning av ämneskurserna samt införande av nya ämnen, *att* särskild dövstumpedagogisk utbildning utom för ämneslärare anordnas även för övriga lärare samt för vissa

övriga befattningshavare vid dövstumskolorna, *att* i samband med genomförandet av förändringen av dövstumslärarseminariets organisation särskilda behörighetskrav stadgas för den med ledningen av seminariet förenade rektortjänsten, *att* denna senare ges en förmånligare löneplacering men *att* på samma gång nu utgående arvoden till rektor såsom föreståndare vid seminariet indrages, *att* för viss undervisning vid seminariet måtte utgå höjda arvoden, *att* lärarna i kunskapsämnen vid den dövstumskola, med vilken seminariet är förenat, placeras en lönegrad högre än övriga lärare i kunskapsämne vid dövstumskola, samt *att* seminariet förses med erforderlig undervisningsmateriel och facklitteratur;

att förläggnings- och byggnadsfrågorna för barndomsskolorna i östra och södra dövstumskoldistriktet löses genom uppförande av nybyggnader, för östra distriktet på Invernessområdet å Mörby kronoegendom invid Edsviken, för södra distriktet å ny tomt vid Tuna slott i Lunds stad;

att — då inom en nära framtid svårigheter på grund av lokalbrist kan uppstå för specialskolan för oegentligt dövstumma att taga emot ett väntat ökat elevantal — provisoriska åtgärder härför vidtages;

att stadgan angående dövstumundervisningen ändras i den utsträckning, som erfordras för genomförande av utredningens förslag, och *att* även i övrigt vissa formuleringar i stadgan revideras.

Utredningen har vidare uttalat önskemål om

att spörsmålen om särskilda pedagogiska åtgärder till förmån för barn lidande av lomhörighet och språk- och talrubbingar upptages till behandling, så snart sig göra låter.

De föreslagna åtgärderna synes — i den mån i betänkandet icke annan tidpunkt särskilt angivits — böra genomföras från och med budgetåret 1949/50. Undantag bör dock göras för den förordade folkhögskoleverksamheten, som om möjligt bör startas redan höstterminen 1948.

Statistiska sammanställningar rörande antalet dövstumma, yrkesfördelningen bland dem samt yrkesfördelningen bland dövstumma, vilka genomgått fortsättningskola för dövstumma respektive erhållit befrielse därifrån, på grundval av uppgifter från samtliga dövstumkonsulenter utförda av dövstumkonsulenten i Stockholms dövstumkonsulentdistrikt Hans Lundell.

Bilaga 1 a.

Antalet dövstumma den 30/6 1946.

L ä n	Barndomsskolelever			Äldre dövstumma			Samtliga		
	Gossar	Flickor	Summa	Man- liga	Kvinn- liga	Summa	Man- liga	Kvinn- liga	Summa
1. Stockholms stad.....	10	19	29	180	183	363	190	202	392
2. Stockholms län.....	14	4	18	99	66	165	113	70	183
3. Uppsala.....	4	6	10	59	54	113	63	60	123
4. Södermanlands.....	11	8	19	54	57	111	65	65	130
5. Östergötlands.....	13	9	22	105	81	186	118	90	208
6. Jönköpings.....	18	13	31	100	83	183	118	96	214
7. Kronobergs.....	8	5	13	70	51	121	78	56	134
8. Kalmar.....	12	6	18	67	61	128	79	67	146
9. Gotlands.....	—	4	4	24	11	35	24	15	39
10. Blekinge.....	8	6	14	62	51	113	70	57	127
11. Kristianstads.....	9	9	18	99	65	164	108	74	182
12. Malmöhus.....	15	12	27	183	166	349	198	178	376
13. Hallands.....	9	7	16	43	59	102	52	66	118
14. Göteborgs och Bohus..	17	17	34	152	145	297	169	162	331
15. Älvsborgs.....	16	11	27	120	115	235	136	126	262
16. Skaraborgs.....	5	7	12	84	84	168	89	91	180
17. Värmlands.....	7	5	12	97	72	169	104	77	181
18. Örebro.....	10	11	21	88	71	159	98	82	180
19. Västmanlands.....	5	5	10	53	54	107	58	59	117
20. Kopparbergs.....	10	12	22	114	89	203	124	101	225
21. Gävleborgs.....	8	15	23	91	64	155	99	79	178
22. Västernorrlands.....	19	11	30	109	89	198	128	100	228
23. Jämtlands.....	10	7	17	68	45	113	78	52	130
24. Västerbottens.....	22	24	46	132	114	246	154	138	292
25. Norrbottens.....	14	20	34	99	86	185	113	106	219
Summa	274	253	527	2 352	2 016	4 368	2 626	2 269	4 895

Ålderfördelningen bland de dövtumma i femårsgrupper.
(30/6 1946.)

Födelseår	Levnadsår	D ö v s t u m k o n s u l e n t d i s t r i k t																	
		Stockholm			Lund			Vänersborg			Örebro			Härnösand			Samtliga		
		M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a
1. 1846—50.....	96—100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. 1851—55.....	91—95	—	1	6	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. 1856—60.....	86—90	4	5	9	17	3	4	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. 1861—65.....	81—85	14	12	26	21	22	43	11	16	27	14	14	14	28	3	5	8	63	69
5. 1866—70.....	76—80	21	14	35	28	63	11	14	25	9	10	19	19	6	9	15	82	75	157
6. 1871—75.....	71—75	25	27	52	46	37	83	13	23	36	23	21	44	15	11	26	122	119	241
7. 1876—80.....	66—70	50	24	74	52	39	91	33	32	65	40	24	64	21	21	42	196	140	336
8. 1881—85.....	61—65	39	41	80	42	36	78	46	31	77	32	17	49	29	15	44	188	140	328
9. 1886—90.....	56—60	50	45	95	47	42	89	37	38	75	28	18	46	33	26	59	195	169	364
10. 1891—95.....	51—55	41	37	78	41	30	71	34	28	62	34	22	56	47	22	69	197	139	336
11. 1896—00.....	46—50	44	48	92	58	44	102	24	39	63	29	21	50	33	39	72	188	191	379
12. 1901—05.....	41—45	51	31	82	46	33	79	22	31	53	27	18	45	44	26	70	190	139	329
13. 1906—10.....	36—40	50	46	96	44	32	76	37	37	74	31	25	56	28	24	52	190	164	354
14. 1911—15.....	31—35	51	47	98	53	46	99	38	28	66	23	25	48	43	34	77	208	180	388
15. 1916—20.....	26—30	47	42	89	36	38	74	33	41	74	30	34	64	27	32	59	173	187	360
16. 1921—25.....	21—25	54	48	102	24	18	42	38	22	60	39	21	60	45	38	83	200	147	347
17. 1926—30.....	16—20	36	38	74	23	17	40	26	21	47	31	24	55	41	37	78	157	137	294
18. 1931—35.....	11—15	25	32	57	36	31	67	26	25	51	20	24	44	34	38	72	141	150	291
19. 1936—40 ¹	6—10	29	23	52	33	21	54	13	15	29	10	16	26	24	17	41	109	92	201
Summa		631	561	1 192	651	528	1 179	446	445	891	425	339	764	473	396	869	2 626	2 269	4 895

¹ Grupp 19 innehåller blott årsklasserna 1936, 1937 och 1938. De följande två årsklasserna kan beräknas vara minst lika stora eller $\frac{2}{3}$ av 201 =

Beträffande femårsgruppen 1941—45 bör man bemärka, att åtskilliga barn drabbas av lytet just i denna ålder. Men med hänsyn till det högre födelsetalet torde man kunna beräkna, att i denna åldersgrupp redan finnes ungefär samma antal som i den närmast föregående eller 201 + 134 =

Det totala antalet dövtumma i vårt land skulle sålunda kunna uppskattas till summa

134

335

5 364

Yrkesfördelningen bland de dövstumma den 30/6 1946.

(Yrkena betecknade och numrerade enligt SAK:s yrkesförteckning.)

Näringsgrenar och yrken	Dövstumkonsulentdistrikt										Samtliga distrikt		S:a s:m
	Stockholm		Lund		Vänersborg		Örebro		Härnösand		M.	Kv.	M. + Kv.
	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.			
I. Jordbruk och skogsbruk.													
A. Jordbruk.....	63	7	70	18	51	—	42	2	71	66	297	93	390
0. Lantarb. med eget kosthåll.....	11	—	23	—	6	—	9	—	6	1	55	1	56
1. D:o i husbondens kost.....	37	5	23	18	28	—	6	—	33	64	127	87	214
2. Daglönare.....	4	—	—	—	—	—	2	—	3	—	9	—	9
3. Ensambrukare.....	6	—	12	—	12	—	17	—	25	1	72	1	73
4. Smådjurskötare.....	—	1	—	—	2	—	4	1	—	—	6	2	8
5. Trädgårdsarbetare.....	5	1	12	—	3	—	4	1	4	—	28	2	30
C. Skogsbruk.....	2	—	4	—	5	—	19	—	20	—	50	—	50
0. Skogsarbetare.....	2	—	4	—	5	—	16	—	17	—	44	—	44
1. Flottningsarbetare.....	—	—	—	—	—	—	3	—	3	—	6	—	6
II. Industri och hantverk.													
A. Malnbr. och metallindustri....	56	11	15	—	15	—	52	2	3	—	141	13	154
00. Gruvarbetare.....	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	8	—	8
01. Järnv. o. metallverksarb.	2	—	—	—	—	—	12	—	—	—	14	—	14
02. Gjuteriarbetare.....	2	—	4	—	—	—	3	—	—	—	9	—	9
05. Smidesarbetare.....	1	—	2	—	—	—	1	—	—	—	3	—	4
06—135. Plåtslagare.....	1	—	1	—	—	—	1	—	1	—	4	—	4
10. Svetsare.....	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	6	—	6
15. Verktygsarbetare.....	1	—	—	—	—	—	4	—	—	—	5	—	5
50—160. Maskinarb. o. filare.....	41	7	4	—	15	—	11	—	—	—	71	7	78
70. Motormontörer o. reparat.	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	3	—	3
75. Cykelreparatör.....	—	—	1	—	—	—	1	—	2	—	4	—	4
81. Lindare.....	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1
92. Urmakare.....	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	1
95. Maskingravör.....	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
00. Ytbehandlare.....	5	—	—	—	—	—	1	1	—	—	6	1	7
08. Avsynare.....	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
10. Andra fackarbetare.....	—	4	—	—	—	—	1	—	—	—	1	4	5
17. Hjälparbetare.....	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
B. Jord- och stenindustri.....	8	—	9	3	—	—	4	2	1	—	22	5	27
23. Torvindustriarbetare.....	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	2
24. Stenbrottsarbetare.....	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
25. Stenhuggare.....	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	4	—	4
34. Makadamindustriarbetare.....	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3
44—249. Tegel-, kakel-, porslinind..	4	—	2	3	—	—	4	2	—	—	10	5	15
50. Glasindustriarbetare.....	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
C. Träindustri.....	49	—	54	—	45	—	55	—	45	3	248	3	251
60. Sågverks- och brädg.arb.	7	—	1	—	5	—	6	—	10	—	29	—	29
73—286. Snickare av olika slag....	41	—	51	—	40	—	42	—	34	2	208	2	210
90. Möbelmålare.....	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3	—	3
00. Andra träindustriarbetare.....	1	—	2	—	—	—	4	—	1	1	8	1	9

Näringsgrenar och yrken	Dövstumkonsulentdistrikt										Samtliga distrikt		S:a s:m
	Stockholm		Lund		Vänersborg		Örebro		Härnösand		M.	Kv.	M. + Kv.
	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.			
IV. Handel.													
A. Affärs- och lagerarbetare.....	4	—	6	—	—	—	5	1	1	—	16	1	17
0—690. Affärsföreståndare, dekoratör, ambul. försäljare, lagerbiträden, emballagearb.													
B. Hotell- och restaurangarb.	1	2	—	24	—	4	—	—	—	3	1	33	34
0—720. Städskor, diskare, köksbiträden m. fl.													
V. Förvaltning, arbetsledning.													
C. Kontorsarbete ¹	8	24	1	—	1	—	—	3	—	—	10	27	37
0. Bokförare o. kassörer.....	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3
5. Kontorister ¹	3	23	—	—	1	—	—	3	—	—	4	26	30
2. Ritare.....	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3	1	4
D. Undervisning.....	1	—	2	—	—	—	1	—	—	—	4	—	4
7. Frikyrkopredikant.....	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
0. Arkivtjänsteman.....	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	1
0. Redaktör.....	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
E. Litterär o. konstnärl. verks. ...	3	—	—	—	—	—	—	—	1	—	4	—	4
8. Målare, tecknare.													
VI. Hälsovård och sjukvård.....	4	6	—	11	—	1	1	4	—	4	5	26	31
0. Biträden vid ålderdomshem....	—	—	—	3	—	—	—	3	—	2	—	8	8
0. Tandtekniker.....	3	1	—	—	—	1	—	—	—	—	3	2	5
6—930. Biträden å anstalter och skolor.....	—	5	—	8	—	—	—	1	—	2	—	16	16
5. Frisör.....	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	2
VII. Husligt arbete.....	—	183	—	132	—	83	—	130	—	92	—	620	620
0. Hemmafruar.....	—	136	—	84	—	56	—	103	—	61	—	440	440
4—945. Hembiträden.....	—	35	—	28	—	16	—	3	—	6	—	88	88
7. Hushållerskor.....	—	6	—	18	—	11	—	18	—	20	—	73	73
8—962. Hemhjälsarbete: städning, tvätt och rengöring.....	—	6	—	2	—	—	—	6	—	5	—	19	19
VIII. Arbete ej hänfört till annan grupp.....	6	—	13	4	7	—	7	—	13	3	46	7	53
0—978. Nattvakt, vaktm., portvakt, eldare, gårdskarlar.....	—	—	3	—	—	—	2	—	4	—	9	—	9
9. Kontorsstäderskor.....	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4	4
0. Grovarbetare.....	6	—	10	—	—	—	5	—	6	—	27	—	27
2. Springpojkar.....	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1
3. Diversearbetare.....	—	—	—	—	7	—	—	—	2	3	9	3	12
Summa summarum, manliga	373	—	334	—	295	—	290	—	257	—	1 549	—	—
Summa summarum, kvinnliga	—	351	—	290	—	213	—	200	—	226	—	1 285	—
Summa manliga och kvinnliga distriktsvis	724	—	624	—	513	—	490	—	483	—	2 834	—	—

Efter den 1/12 1946 ytterligare 14 kvinnliga i Sthlms och 1 i Vänersborgs distrikt.

Yrkesfördelningen bland de dövstumma.

På grundval av primäruppgifter från dövstumkonsulenterna har en fullständig överblick över de dövstumas placering inom näringslivet för första gången kunnat erhållas. Uppgifterna, som avse de självförsörjande under 67 års ålder, ha sammanförts i en tablå, i vilken yrkesbeteckningarna angivits på samma sätt som i arbetsmarknadskommissionens yrkesförteckning, vilken användes vid den offentliga arbetsförmedlingsverksamheten i vårt land.

De dominerande arbetsområdena för de dövstumma äro allt fortfarande *Jordbruk, Industri och hantverk* samt *Husligt arbete*. Genom att yrkesfördelningen redovisas distriktsvis kunna vissa iakttagelser av stort intresse göras beträffande de dövstumas försörjningsmöjligheter inom olika delar av landet. Antalet självförsörjande uppgår till 1 549 manliga och 1 285 kvinnliga. Av dessa komma 22 % manliga på jordbruk och skogsbruk. Härnösands distrikt har det största antalet, nämligen 71 i jordbruk och 20 i skogsbruk, vilket utgör 35 % av hela antalet manliga inom detta distrikt.

Bland näringsgrenarna inom *Industri och hantverk* dominerar textil- och beklädnadsindustrin med 283 manliga och 401 kvinnliga arbetare, vilket utgör resp. 18 och 31 % av hela antalet. Flertalet av dessa äro skräddare, pressare och sömmerskor (196 + 45 + 255). I fråga om antalet skräddare och pressare leder Vänersborgs distrikt med 71, närmast följt av Stockholms distrikt med 59. Det minsta antalet sådana (19) finnes i Örebro distrikt.

Näst efter skrädderiyrket kommer skomakeriyrket med 217 manliga utövare, vilket utgör 14 %. Härvidlag leder Lunds distrikt med 51 skomakare, av vilka inte mindre än 23 redovisas som egna mästare.

Snickeriyrket har 208 utövare eller 13 %. Därtill komma 25 byggnadsträarbetare. Medräknas dessa som snickare kommer snickeriyrket närmast efter skrädderiyrket i fråga om antalet utövare med 15 %.

Icke mindre än 141 eller 9 % av de manliga dövstumma ha sin försörjning inom näringsgrenen *Malmbrytning och metallindustri*. Härvidlag ligger Stockholms distrikt i täten med 56 och Örebro med 52 utövare. I förhållande till antalet manliga inom dessa distrikt utgör detta 15 % för Stockholms och 18 % för Örebro distrikt. Särskilt inom denna näringsgren förefinnas stora variationer mellan de olika distrikten. Sålunda har Lunds och Vänersborgs distrikt endast 5 % och Härnösands distrikt blott 1 %. Nedanstående sammanfattande tablå ger en god bild av de dominerande dövstumyrkenas förekomst — totalt och relativt — inom de olika distrikten.

	Dövstumkonsulentdistrikt										Samtliga	
	Stockholms		Lunds		Vänersborgs		Örebro		Härnösands		Antal	%
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%		
Manliga självförsörjande.....	373	—	334	—	295	—	290	—	257	—	1 549	—
Jordbruk och skogsbruk....	65	18	74	22	56	19	61	21	91	35	347	22
Skräddare och pressare.....	59	16	55	16	71	24	19	6	37	14	241	16
Snickare och byggnadsträarbetare	43	11	65	19	40	13	47	16	38	15	233	15
Skomakare och skofabriksarb. .	38	10	51	16	43	15	48	17	37	14	217	14
Malmbrytning och metallindustri..	56	15	15	5	15	5	52	18	3	1	141	9
Summa	261	70	259	78	225	76	227	78	206	80	1 179	76
Övriga yrken....	112	30	75	22	76	24	63	22	51	20	370	24

Yrkesfördelningen bland f. d. elever vid fortsättningsskolan i Vänersborg, vilka avslutat sin yrkesutbildning därstädes senast vårterminen 1945.

Tillhörde vid undersöknings- tillfället nedan- stående döv- stumkonsulent- distrikt	Erhållen utbildning		Försörja sig inom inlärt yrke	Pressare i konfektionsfabrik eller tvättinrättning	Textil- eller bindgarnsfabrik	Järn- och metallindustri	Jordbruk	Jordbruk med hantverk som bisyssla	Diverse yrken	Övergått till		Ovisst om hans framtida möjligheter	Intagen å anstalt	Sjuk	Arbetsförmögen
	Yrke	Antal elever								Skomakeri	Snickeri				
1. Stockholms..	11	6	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
2. Lunds.....	9	6	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
3. Vänersborgs.	20	9	—	1	2	—	2	—	1	—	—	1	1	—	—
4. Örebro.....	7	4	—	—	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3
5. Härnösands.	7	5	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1
Summa	54	30	—	1	7	1	2	5	—	1	1	1	1	—	5
1. Stockholms..	10	3	1	—	4	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—
2. Lunds.....	14	8	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—
3. Vänersborgs.	38	17	14	—	—	1	1	1	—	—	—	—	2	2	—
4. Örebro.....	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Härnösands.	14	8	2	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2	—
Summa	82	42	19	1	4	2	1	3	—	—	1	2	7	—	—
1. Stockholms..	8	5	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Lunds.....	8	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Vänersborgs.	26	17	—	1	2	4	—	1	—	—	—	—	—	—	1
4. Örebro.....	15	13	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Härnösands.	19	18	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Summa	76	61	—	1	4	7	—	1	1	—	—	—	—	—	1
1. Stockholms..	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Lunds.....	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Vänersborgs.	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Örebro.....	2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
5. Härnösands.	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	4	—	—	—	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
S:a summarum	216	133	19	3	18	10	3	10	1	1	2	3	7	6	—

Yrkesfördelningen bland f. d. elever vid Brobykolan.

Tillhörde vid undersöknings- tillfället nedan- stående dövs- tumkonsulent- distrikt	Erhållen utbildning		Försörja sig inom inlärt yrke	Järn- och metallindustriarbetare	Porslinsfabriksarbetare	Sågverks-arbetare	Bokbinderiarbetare	Mejeriarbetare	Mjölare	Textilindustriarbetare	Skofabriksarbetare	Skifferojeindustriarbetare	Traktorförare i industri	Grovarbetare	Övergått till jordbruksarbete	Erhåller snickeriutbildning i Vänersborg
	Yrke	Antal elever														
1. Stockholms	Jordbruk	17	10	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
2. Lunds		6	3	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—
3. Vänersborgs		4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Örebro		6	2	1	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—
5. Härnösands		12	9	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—
Summa		45	27	5	1	1	—	2	1	—	1	1	1	1	—	1
1. Stockholms	Trädg.-arb.	3	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
2. Lunds		1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Vänersborgs		2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
4. Örebro		2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1
5. Härnösands		0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa		8	1	1	—	—	1	—	—	3	1	—	—	—	1	—
Summa summarum		53	28	6	1	1	1	2	1	3	2	1	1	1	1	1

Yrkesfördelningen bland f. d. elever vid fortsättningsskolan i Växjö.

Nuvarande yrke eller sysselsättning	Dövstumkonsulentdistrikt					Summa
	Sthlms	Lunds	Väners- borgs	Örebro	Härnö- sands	
1. Sömmerskor.....	8	16	10	3	12	49
2. Husligt arbete:						
a) I vanligt hushållsarbete...	6	7	3	4	7	27
b) I lantushåll.....	—	—	—	—	11	11
c) Å anstalter och restauranger	3	—	1	1	1	6
						44
3. Fabriksarbete av olika slag:						
a) Textilfabrik.....	2	—	6	3	—	11
b) Metallindustri.....	4	1	—	1	—	6
c) Parkettfabrik.....	—	—	—	—	2	2
d) Porslinsfabrik.....	—	—	—	2	—	2
e) Skofabrik.....	—	—	—	1	—	1
f) Väskfabrik.....	—	—	1	—	—	1
g) Charkuterifabrik.....	1	—	—	—	—	1
h) Margarinfabrik.....	1	—	—	—	—	1
						25
4. Kontorsarbete.....	20	—	1	—	—	21
5. Giftn utan förvärvsarbete...	3	3	1	4	7	18
6. Bageri.....	—	1	—	1	1	3
7. Konstväverskor.....	1	—	—	—	2	3
8. Bokbinderi.....	2	—	—	—	—	2
9. Retuschös.....	—	—	—	1	—	1
10. Hemma eller på sjuk- eller vårdhem.....	3	2	—	1	2	8
Summa	54	30	23	22	45	174

¹ Dessutom 4 giftn med förvärvsarbete.

Yrkesvalet för elever, som befriats från fortsättningsskola.

Nuvarande sysselsättning	Döfstumkonsulentdistrikt					Summa
	Sthlms	Lunds	Vänersborgs	Örebro	Härnösands	
Gossar:						
1. Jordbruk	1	2	2	2	—	7
2. Trädgårdsarbete	—	—	—	1	—	1
3. Metallindustri	4	1	—	2	—	7
4. Cykelreparatör	—	1	—	—	—	1
5. Snickeri	—	1	1	1	1	4
6. Sågverksarbetare	—	1	—	—	—	1
7. Bokbinderi	2	1	—	—	1	4
8. Litograf	—	1	—	—	—	1
9. Bageri	2	—	—	—	—	2
10. Charkuteri	—	—	—	—	1	1
11. Textilindustri	2	—	—	—	—	2
12. Skrädderi	1	2	—	1	—	4
13. Pressare i kem. tvätt	—	1	—	—	—	1
14. Skomakare	—	—	—	1	—	1
15. Sadelmakare	1	—	1	—	—	2
16. Tapetserare	—	—	1	—	—	1
17. Målare	—	1	—	1	—	2
18. Lagerarbetare	1	—	—	—	—	1
19. Tandteknikerutbildn.	1	—	—	—	—	1
20. Reklamtecknareutbildn.	1	—	—	—	—	1
21. Realskolestudier	—	—	—	1	—	1
Summa gossar	16	12	5	10	3	46
Flickor:						
1. Bokbinderi	2	—	3	—	—	5
2. Konfektionssömmerskor	1	1	2	—	—	4
3. Väsksoömmerska	—	—	1	—	—	1
4. Konditoriyrket	—	—	—	1	—	1
5. Kontorsarbete	3	—	1	—	—	4
6. Ritkopistutbildning	—	1	—	—	—	1
Summa flickor	6	2	7	1	0	16
Summa elever	22	14	12	11	3	62

Dövstumslärarytbildningen i några främmande länder.

(Enligt till utredningen lämnade uppgifter av rektor vid dövstumskolan å Manilla, Ivar M. Ingvarsson.)

Tyskland.

Plan för utbildning av dövstumslärare vid dövstumslärarseminariet i Berlin

(förenat med den statliga dövstumskolan i Berlin).

Under 1936 fastställdes ny utbildnings- och examensordning för dövstumslärarytbildningen i Tyskland. Utbildningen av lärare för samtliga tyska dövstumskolor förlades till seminariet i Berlin. (Nedanstående kursplan finnes angiven i denna förordning.)

Plan

för den två-åriga utbildningskursen för lärare för dövstumundervisningen enligt förordning av den 12 juni 1936.

A. Kurser vid utbildningsanstalten (dövstumslärarseminariet).

I. Talspråkets fysiologi och psykologi.

- 1:sta halvåret: 3 v. t. Andning, röstbildning, artikulation.
 2:dra » : 2 » Språkets utveckling och inre uppbyggande, Språkets perception genom hörseln, synen och känseln. Avläsningen.

II. Allmänna synpunkter rörande dövstumheten.

- 1:sta halvåret: 2 v. t. Dövstumhetens karakteristik, orsaker och varianter.
 2:dra » : 2 » Det dövstumma barnets kroppsliga, intellektuella, språkliga och moraliska utveckling, Kindergartenuppfostran för dövstumma barn.
 3:dje » : 2 » Den dövstumme med särskild hänsyn till hans lämplighet för yrkesutbildning, hans införande i produktivt arbete och hans ställning till kulturlivet i övrigt, social omvårdnad om de dövstumma.
 4:de » : 2 » Dövstumskolans medverkan vid genomförande av ärftlighetslagarnas bestämmelser.

III. Metodik.

A. Modersmålsundervisningen:

- 3:dje halvåret: 2 v. t. Dövstumundervisningens uppgift och mål. Den språkliga och den allmänna bildningsuppgiften, Modersmålsundervisningens tekniska problem, speciellt under det första skolarbetet.
 4:de » : 2 » Språkundervisningens intellektuella sida, Språkets form, Muntlig framställning, Skriftliga övningar, Läsnigen.

B. Övriga skolämnen:

- 2:dra halvåret: 1 v. t. Religionsundervisning och räkning.
 3:dje » : 1 » Hembygdskunskap.
 4:de » : 1 » Historia, Geografi, Naturkunnighet m. fl.

IV. *Dövstumundervisningens historia och litteratur.*

- 1:sta halvåret: 2 v. t. Den sporadiska dövstumundervisningen under äldre tider.
 2:dra » : 2 » De tyska och franska metoderna i dövstumundervisningen och dessa metoders upphovsmän och närmaste efterföljare. Dövstumundervisningens utbredning.
 3:dje » : 1 » Dövstumundervisningens metodiska uppbyggande.
 4:de » : 1 » Metodriktningar under nyare tid.

V. *Ritning.*

- 1—4 halvåren: 1 v. t. Förvärvande av färdighet i ritning. Ritundervisningen i dövstumskolan.

VI. *Slöjd och handarbete.*

- 1—4 halvåren: 1 v. t. Arbetsövningar, slöjd och handarbete i dövstumskolan.

VII. *Provektioner och praktiskt undervisningsarbete.*

- 1—4 halvåren: 1 v. t. Undervisningslektioner i förbindelse med metodiska föreläsningar och övningar.

B. **Kurser och övningar vid universitetet.**

- 2—3 halvåren: 10—12 v. t. Valda föreläsningar och övningar i nedanstående ämnen:
 a) Psykologi,
 b) Språkproblem,
 c) Ärftlighetslära och därmed sammanhängande problem.

C. **Speciella föreläsningkurser och övningar.**

1. Föreläsningar över örats byggnad, funktion och sjukdomar samt över hörselprövningar (6 dubbeltimmar).
2. Övningar i de vuxna dövstummas åtbördsspråk (12 dubbeltimmar).

Frankrike.**Kursplan****för dövstumläroavdelningen vid Nationalinstitutet för dövstumma i Paris.**

Genom en förordning den 15 februari 1930 meddelas närmare bestämmelser för utbildningen av dövstumläroavdelningen vid Nationalinstitutet för dövstumma i Paris.

Utbildningstiden är 3-årig. För att antagas till elev fordras avlagd folkskolläroavdelningsexamen eller studentexamen. Inträdesproven, som äro både muntliga och skriftliga, beröra allmän pedagogik och psykologi samt undervisningsskicklighet.

Lärareleverna äro skyldiga att deltaga i de speciella utbildningskurserna, åhöra under-

visningen i dövstumskolan (i regel en timme om dagen) samt i viss utsträckning deltaga i det praktiska skolarbetet. Vid slutet av varje utbildningsår få eleverna undergå såväl muntlig som skriftlig examen i de ämnen, som ingå i årets utbildningskurs.

Examina hållas inför ett examenskollegium, bestående av institutets direktör, kursens lärare samt en särskilt tillkallad högre administrativ tjänsteman.

Vid tredje årets examen skall lärarekandidaten framlägga och försvara ett skriftligt arbete över ett till dövstumundervisningen hörande ämne. Efter avlagd examen kan han vinna anställning såsom lärare vid någon av statens dövstumskolor.

Program för utbildningskursen.

Första året.

1. Deskriptiv fonetik.

Hörsel- och talorganens anatomi och fysiologi. Allmän akustik: ljudvågor, ljudkvalitet, tonhöjd, musikaliska instrument.

Språkljudens bildning, tonbildning, fysiologiska förutsättningar för tonens styrka, varaktighet och höjd, talorganens verksamhet vid språkljudens bildning, stavelser, betoning och styrka, modifikationer av talorganens verksamhet vid ljudförbindelser, diftong och vokalmöte, konsonantförbindelser, ord och fraser, accent och rytm i talet.

Biologisk akustik, registrering av språkljud, språkljudens akustiska karaktär, registrering av stavelser, grafisk representation av intonationens tidsvärde, intensitet, tonhöjd och klangfärg.

Hörselns fysiologi: Helmholtz' teorier över tonbildning och tonuppfattning.

2. Språkpsykologi.

Studium av sådana psykologiska problem, som beröra uppfattningen, fixerandet och association av språkliga föreställningar och deras anknytning till språkliga symboler. Språket såsom ett system av tecken för uttryck och meddelelse. Huru uppfattas och utvecklas språket hos det normalhörande och det dövstumma barnet? Jämförelse mellan ord och åtbörder såsom medel för tänkandet.

Språket ur grammatiska synpunkter. Språkets element. Valet av språkuttryck vid dövstummas undervisning: med hänsyn till klassifikation och gradation av kunskapsmaterialet — med hänsyn till grammatiska synpunkter.

Andra året.

1. De dövstummas artikulationsundervisning.

Framkallande och tillrättaläggande av rösten. Inövande av språkljud, stavelser, ord och fraser. Metoder för dövstummas undervisning i tal. Värdet av syn-, känsel- och hörselsinnena för språkuppfattningen. Analogibildningar vid språkinövandet. Uppmärksamhet och övning. Ord föreställning och association. Avläsningen: dess förutsättningar, funktion och möjligheter. Hörselövningar, hörandets psykologi.

2. De dövstummas språkundervisning.

Jämförelser mellan det dövstumma och det hörande skolbarnets modersmålsundervisning och mellan lärjungarnas undervisning i främmande språk i skolan och barnets tillägnande av modersmålet i familjen.

Allmän karakteristik av olika metoder för dövstumma barns modersmålsundervisning (klassifikation och beteckning). Huru skall man väcka lärjungarnas föreställningar, anknyta dem till språkliga uttryck och komma i kontakt med lärjungarna? Övningar för behållande och användande av språkliga föreställningar. Ordningen vid inövandet av språkuttrycken. Översikt av de fastställda kursmomenten.

Tredje året.

Dövstumsundervisningens utveckling.

Fördjupad analys av några mera betydande arbeten inom dövstumundervisningens historia. Huru har uppfattningen rörande språkljudens bildning, artikulationsundervisningen och avläsningen uppkommit och utvecklats? Huru har de dövstummas språkundervisning framträtt och utvecklats vid Nationalinstitutet?

England.**Plan för utbildning av dövstumlärare vid universitetet i Manchester, England.**

Utbildning av dövstumlärare försiggår vid universitetets i Manchester pedagogiska fakultet, där år 1919 en särskild sektion inrättades för sådan utbildning. Lärokursen är ett- till fyraårig och omfattar såväl teoretisk som praktisk utbildning. Det förutsättes att lärareleven förvärvat någon erfarenhet av dövstummas undervisning före tillträdet till kursen (ex. såsom hjälplärare vid dövstumskola eller examinerad dövstumlärare från annan utbildningsanstalt, såsom dövstumläraresällskapets college för utbildning av dövstumlärare).

Tillträde till den speciella ett-åriga utbildningskursen äga

- a) studerande, som avlagt annan lärarexamen vid universitetet,
- b) dövstumlärare med annan dövstumlärarytbildning samt därjämte lärare med erforderliga — ej närmare angivna — kvalifikationer, vilka medgivits inträde vid utbildningsanstalten efter prövning av universitetets senat.

Studerande, som ämna avlägga lärarexamen utöver dövstumlärarexamen, genomgå en fyra-årig utbildningskurs, varvid de trenne första åren användas huvudsakligen för den allmänna lärarutbildningen och det fjärde utbildningsåret för den speciella dövstumlärarexamen (= den ett-åriga kursen).

Kursplanen för den teoretiska utbildningskursen innehåller i huvudsak följande moment:

Uppfostrans principer (skolpedagogik)
 Psykologi i tillämpliga delar (sinnespsykologi, övningsproblem etc.)
 Språkets utveckling hos barn (språkpsykologi)
 Fonetik (i tillämpliga delar)
 Anatomi (andningsorganen, talorganen, hörselorganen, centrala nervsystemet m. m.)
 Bruket och handhavandet av hörapparater
 Dövhetens orsaker och verkningar
 Undervisningsmetoder för dövstamma och lombörda
 Uppfostrans historia med särskild hänsyn till dövstumundervisningens historiska utveckling
 Skolhygien
 Övningsämnenas metodik.

Den praktiska delen av lärarutbildningen försiggår vid The Royal school for the Deaf i Manchester och består i hospitering, provlektioner i dövstumskolans olika avdelningar samt metodiska diskussioner.

Ett omfattande specialbibliotek vid universitetet står till lärarkandidaternas förfogande.

Efter genomgången utbildningskurs avlägges examen, och lärarkandidaterna erhålla av universitetet utfärdad betyg såsom dövstumlärare.

54. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:25. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Norrbottens län. Beckman. 41 s. K.
55. Utredning med förslag angående utbildning av lärare för industri och hantverk vid anstalter för yrkesundervisning m. m. Hæggeström. 173 s. E.
56. Utredning angående organisationen av den finska församlingen i Stockholm samt de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m. Av E. Schalling. Idun. 143 s. E.
57. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:13—14. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Hallands län samt Göteborgs och Bohus län. Beckman. 67 s. K.
58. Betänkande angående reglering av anställningsförhållandena för viss civil personal inom statsför-

- valtningen. Del 2. Personal med teknisk utbildning m. fl. Beckman. 82 s. Fi.
59. Betänkande med förslag angående forsknings- och försöksverksamheten samt undervisningen på mejerieringens område m. m. Beckman. (2) 205 s. Jo.
60. Förslag till tryckfrihetsförordning. Norstedt. iv. 314 s. Ju.
61. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 2 angående den lasarettanslutna B-sjukvården jämte anstaltsvården av kroniskt sjuka. Beckman. 120 s. I.
62. Fiskredskapsförsäkring. Betänkande avgivet av fiskredskapsförsäkringsutredningen. Am. Lundquist. 69 s. Jo.
63. Betänkande med förslag till byggande av fiskerhamnar. Beckman. 276 s. K.
64. Betänkande och förslag rörande dövtumsundervisningen. Idun. 340 s. E.
65. Arbetstidsutredningens betänkande. Del I. Arbetare under jord i gruva och stenbrott. Idun. 60 s. S.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet. Jo. = jordbruksdepartementet.

Statens offentliga utredningar 1947

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

- Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark och Norge om erkännande och verkställighet av domar i brottmål m. m. [16]
- Lagberedningens förslag till jordabalk. 1. [38]
- Betänkande med förslag om upphävande av äldre giftermålsbalken. [43]
- Förslag till tryckfrihetsförordning. [60]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

- Betänkande med utredning rörande riksräkenskapsverkets organisation. [13]
- 1945 års lönekommitté. 2. Betänkande med förslag till statens allmänna avlösningsreglemente m. m. [23]
- Betänkande ang. reglering av anställningsförhållandena för viss civil personal inom statsförvaltningen. Del 2. Personal med teknisk utbildning m. fl. [58]

Kommunalförvaltning.

- Betänkande med förslag till lag om regionkommuner m. m. [30]
- Kommunallagskommitténs betänkande 1 med förslag ang. ändringar i kommunallagarnas bestämmelser om borgerlig primärkommuns kompetens och om kvalificerad majoritet. [53]

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

- Polisen och allmänheten. Betänkande med förslag till tjänstreglemente för polisväsendet. [45]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlättat hushållens tvättarbete. [1]
- Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 2. Förslag angående yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. [18]
3. Utredningar och förslag ang. sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. [44]
- Kompetensfordringar för statliga, vissa halvstatliga och kommunala tjänster samt sådana yrken och befattningar, för vilkas utövande kräves av statlig myndighet utfärdad behörighetsförklaring eller legitimation. [19]
- Socialvårdskommitténs betänkande. 15. Utredning och förslag ang. särskilda barnbidrag och bidragsförskott m. m. [21]
- Betänkande rörande ett centralt arbetsmarknadsorgan. [24]
- Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen. Del 2. Saneringen av stadssamhällets bebyggelse. Organisationen av låne- och bidragsverksamheten för bostadsändamål. [26]
- Stuveriverksamheten i svenska hamnar. [28]
- Välfärdsanordningar för sjöfolk i hamn. [29]
- 1945 års skogshärbärgesutredningens betänkande. Del 1. Utredning rörande bostads- och levnadsförhållandena på hemmansskogarna med förslag till åtgärder för bostadsbeståndets komplettering och förbättrande. [37]
- Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 7. Tiden juli 1945—juni 1946. [41]
- Betänkande ang. familjeliv och hemarbete. [46]
- Arbetstidsutredningens betänkande. Del I. Arbetare under jord i gruva och stenbrott. [65]

(Forts. å omslagets 4:de sida)

Hälso- och sjukvård.

Statens sjukhusutrednings av år 1943 betänkande. 2. Den lasarettanslutna B-sjukvården jämte anstaltsvården av kroniskt sjuka. [61] 3. Utredningar och förslag ang. sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. [44]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. [3]

Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. [4]

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 15. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Älvsborgs län. [20] 2: 12. Malmöhus län. [35] 2: 11. Kristianstads län. [40] 2: 8—10. Kalmar län, Gotlands län och Blekinge län. [48] 2: 25. Norrbottens län. [54] 2: 13—14. Hallands län samt Göteborgs och Bohus län. [57]

Möbler. Betänkande avgivet av 1946 års möbelutredning. [52]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande ang. fiskerinäringens efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. [2]

Betänkande med förslag ang. lantmåteripersonalens organisation samt avlöningsförhållanden m. m. [7]

Betänkande med förslag ang. fiskets administration m. m. [8]

Utredning med synpunkter på sågverksdriften i Norrland och förslag angående inrättande av en central sågverksskola. [32]

Redogörelse i sammandrag för utredning rörande planering av jordbruket och skogsbruket i Nedertorneå kommun. [33]

Vid andra riksskogstaxeringen av Norrland åren 1938—42 använd metodik och härom vunna erfarenheter. Redogörelse avgiven av 1937 års riksskogstaxeringsnämnd. [36]

Betänkande ang. organisationen av försöksverksamheten på jordbrukets område. [42]

Fiskerättskommitténs förslag till fiskelag jämte därmed sammanhängande författningar. [47]

Fiskredskapsförsäkring. Betänkande avgivet av fiskeredskapsförsäkringsutredningen [62]

Betänkande med förslag till byggande av fiskehamnar. [63]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Handeln med olja. Betänkande med förslag avgivet av oljeutredningen 1945. [14]

Betänkande med förslag till ändrad lagstiftning ang. handel med skrot, lump och begagnat gods. [22]

Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln. [50]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. m. [6]

Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. [9]

1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. 8. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. [11] 9. Gymnasiet. [34] 10. Flickskolan. [49]

Ungdomens fritidsverksamhet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 4. [12]

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till lönerereglering för övningslärare. [15]

Stöd åt utvecklingshämmad ungdom. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 5. [17]

1945 års akademikerutredning. [25]

Betänkande med förslag till ändrad ordning beträffande vissa helgdagar. [27]

Betänkande med förslag ang. utbildning av befäl för handelsflottan m. m. [31]

Supplement nr 7 till Sveriges familjenamn 1920. [39]

Betänkande om granskning och antagning av läroböcker. [51]

Utredning med förslag ang. utbildning av lärare för industri och hantverk vid anstalter för yrkesundervisning m. m. [55]

Utredning ang. organisationen av den finska församlingen i Stockholm samt de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m. [56]

Betänkande med förslag ang. forsknings- och försöksverksamheten samt undervisningen på mejerinäringens område m. m. [59]

Betänkande och förslag rörande dövstumsundervisningen. [64]

Försvarsväsen.

1944 års militärsjukvårdskommitténs betänkande. Del 2. [5]

Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. [10]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.